

anatolia

TURİZM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Açık Alan Rekreasyonu Özel Sayısı

Kayak Merkezi için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Destekli Yer Tespiti: Cilo Sat Dağları Millî Parkı Örneği

Talha AKSOY

Rekreasyonel Kullanımda Fijital Tasarım: Frigya Vadisi Örneği

Seda ALTIKULAÇ - Meryem AKOĞLAN KOZAK

Kayakçıların Destinasyon Hizmet Kalitesi Algılarının Ortak Değer Yaratma Davranışlarına Etkisi:

Akış Deneyiminin Aracılık Rolü

Özgür DAVRAS - Aslı ŞAHİNKAYA

Ritimanaliz Bağlamında Park Ziyaret Deneyimleri: Bir Netnografi Çalışması

Halime DİNÇ - Metin ARGAN

Açık Alan Rekreasyonunun Yaşam Kalitesi ve İyi Oluşa Etkisi: Yaşlı Yetişkinlerde Sistemik İnceleme

Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Açık Alan Rekreasyon Mekânlarında Sosyal Yakınlık ve İyi Oluş

Buçcan GÜVENOL - Özgür SARIBAŞ - İlkay TAŞ GÜRSOY

Açık Alan Rekreasyonunda Stres, Hedonik ve Eudaimonik Refah

Selin KAMA

Açık Alan Rekreasyonu ve Çevresel Adalet İlişkisi: EJAAtlas Örneği

Nur KULAKOĞLU DİLEK - Mehtap BALIK KAYA - Sebahattin Emre DİLEK

ATV Parkurlarının Yer Seçiminde Ekolojik ve Kullanıcı Deneyimine Dayalı Uygunluk Kriterlerinin Belirlenmesi

Taki Can METİN - Talha AKSOY

Kuşadası Destinasyonunun İklim Özelliklerinin Dinlence ve Turizm Faaliyetlerinin Etkilebilirliği

Açısından Değerlendirilmesi

Süleyman TOY - Uğur ÇALIŞKAN

Rekreasyonun Psikolojik Faydasının Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Etme Üzerindeki Rolü

Muhammet VAPUR

Uyarlanabilir ve Kapsayıcı Rekreasyon: Erişilebilir Turizmde Nitel Bir Durum Çalışması

Fatih VAROL - Hasan Suat AKSU - Merve ÖKSÜZ

Sosyal Karşılaştırma ve Medyanın Rekreasyon Faaliyetlerine Katılıma ve Psikolojik İyi Oluşa Etkisi

Cem YEŞİLYURT - Yılmaz AKGÜNDÜZ

Açık Alan Rekreasyon Alanı Olarak Arkeoparklar: Klaros Örneği

Elçin DOĞAN GÜRBÜZER - Özge ÇALHAN

Cilt: 35 • Sayı: 2 • Güz 2024 • ISSN: (Çevrimiçi: 2822 - 4647 - Baskı: 1300 - 4220)

Yazarların Dikkatine...

Son yıllarda Türkiye’de makale yazımında kuralsızlık ve/veya her makale yazarının/yazarlarının kendi kurallarını uydurması şeklinde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Önceleri münferit bazı uygulamalar olarak gözlenen bu durum, giderek yaygınlaşmaktadır.

Akademik yükseltmelerde ulusal ve uluslararası hakem-denetimli dergilerde yayımlanan makalelere yüklenen önemin bir sonucu ortaya çıkan bu eğilime **daha çok akademik kariyer basamaklarını hızla çıkmak isteyenlerin çalışmalarında rastlanmaktadır. Sıklıkla tez danışmanlığı müessesinin çok iyi çalışmamasının sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan bu eğilim, ne yazık ki, ülkemizde akademik yaşamda bir kuralsızlığın daha yaygınlaşmasına yol açmaktadır.** Söz konusu gelişimi dört başlık altında özetleyebiliriz:

1. Son yıllarda turizm alanında hazırlanan makalelerde yabancı sözcük ve kavramların ilgili dildeki orijinali ile yazma keyfiyeti yaygınlaşmaktadır.
2. Temel konularda bile Türkçe dil, yazım ve anlatım kurallarının hiçe sayıldığına tanık olunmaktadır.
3. Turizm ve dolayısıyla sosyal bilimler alanında hazırlanan kayda değer sayıdaki makalede Türkçe karşılıkları olmasına karşılık yabancı sözcük ve kavramların gereksiz ve özensiz bir şekilde kullanılmakta olduğu görülmektedir.
4. SPSS, Lisrel, AMOS, vb. istatistik paket programları yoluyla yürütülen hesaplamalarda, kullanılan test isimlerinin Türkçeleştirilmeden (hatta çoğunlukla gözlemlendiği üzere SPSS, Lisrel programları ile hesaplanan test değerleri ve analiz sonuçlarının sayfalardan olduğu gibi kopya edilerek!) makale metinlerinde yer almasında gözle görülür bir artışın olduğu gözlenmektedir.

Ülkemizdeki akademisyenlerden uluslararası dergilere makale önerirken gösterdikleri özeni ve hassasiyeti, ulusal dergilere gönderirken de göstermelerini istemek kadar doğal bir beklenti olamaz!.. **Daha açık bir deyimle, dili İngilizce olan nitelikli bir uluslararası dergiye Türkçe kavram ve test adları yazılarak ve pek çok İngilizce dil ve anlatım hatalarını içeren makaleler nasıl ki önerilemiyorsa, aynı titizliğin ulusal dergilere makale önerirken de gösterilmemesini anlamakta güçlük çekiyoruz!..** Bu konularda ülkemizdeki akademik/bilimsel dergilerinin editörlerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Türkçe’nin bilimsel sözcük ve kavram zenginliğinin geliştirilmesine ve daha da önemlisi Türkçe’nin korunmasına katkıda bulunmak üzere, bundan böyle *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*’ne önerilen makaleler yukarıda dört maddede özetlenen konular bağlamında incelenecek; bu konularda gerekli özeni göstermeyen makaleler yazarlarına düzeltilmek üzere iade edilecektir. İlgili düzeltmeleri yapmamakta ısrar eden makaleler değerlendirme sürecine alınmayacaktır.

Saygıyla duyurulur..

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi
Editörlüğü

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi

EDİTÖRLER

Nazmi KOZAK
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)
Anatolia Turizm Akademisi
P. K. 109, Yenişehir, Çankaya
Ankara
E-posta: nazmi.kozak@gmail.com

Çağrı Hale ÖZEL
Anadolu Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Yunus Emre Kampusu, 26470 Eskişehir
Tel: (0222)-335 05 80/2124
Faks: (0222) 335 66 51
E-posta: chkayar@anadolu.edu.tr

ALAN EDİTÖRLERİ

Serhat Adem SOP
Mehmet Akif Üniversitesi
E-posta: serhatademsop@gmail.com

Hanım Kader ŞANLIOZ-ÖZGEN
Özyeğin Üniversitesi
E-posta: hksanlioz@gmail.com

Arzu TOKER
Anadolu Üniversitesi
E-posta: hksanlioz@gmail.com

ÖN İNCELEME EDİTÖRÜ
Fidel KOKER
E-posta: fidelcann@gmail.com

EDİTÖR DANIŞMA KURULU

Bülent AĞAOĞLU, *Bibliyograf*
Faruk ANDAÇ, *Çağ Üniversitesi*
Füsun BAYKAL, *Ege Üniversitesi*
Ümmuhan GÖKOVALI, *Emekli Öğretim Üyesi*
Suat KARAKÜÇÜK, *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi*
Meryem AKOĞLAN KOZAK, *Anadolu Üniversitesi*
Meral KORZAY, *Emekli Öğretim Üyesi*
Fehmi KÖFTEOĞLU, *turizm gazetesi.com*

Mehmet ÖZDEMİR, *Emekli Öğretim Üyesi*
Sevil F. SÖNMEZ, *University of Central Florida*
Muammer TUNA, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi*
Özkan TÖTÜNCÜ, *Dokuz Eylül Üniversitesi*
Öcal USTA, *İstanbul Kent Üniversitesi*
Muzafer S. UYSAL, *University of Massachusetts Amherst*
M. Mithat ÜNER, *Atılım Üniversitesi*
Şükrü YARCAN, *Niğantaşı Üniversitesi*

BÖLÜM EDİTÖRLERİ

Gastronomi İncelemeleri
Özge SAMANCI, *Özyeğin Üniversitesi*
E-posta: ozge.samanci@ozyegin.edu.tr
Farklı Dillerden Lisansüstü Tez İncelemeleri Editörü
Hatice GÜÇLÜ NERGİZ, *Kocaeli Üniversitesi*
E-posta: hg.nergiz@kocaeli.edu.tr
Turizm Tarihi İncelemeleri
Murat HANILÇE, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi*
E-posta: murat.hanilce@gop.edu.tr

Rekreasyon İncelemeleri
Özkan TÖTÜNCÜ, *Dokuz Eylül Üniversitesi*
E-posta: ozkan.tutuncu@deu.edu.tr
Turist Rehberliği İncelemeleri
Canan TANRISEVER, *Kastamonu Üniversitesi*
E-posta: ctanrisever@kastamonu.edu.tr
Etkinlik Notları
Çağdaş AYDIN, *Kastamonu Üniversitesi*
E-posta: aydincagdas@gmail.com

SANAL YAYIM EDİTÖRÜ

Çağdaş AYDIN, *Kastamonu Üniversitesi*
E-posta: aydincagdas@gmail.com

YAZIŐMA ADRESİ

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, P. K. 109 - 06444, Yenişehir, ANKARA
Tel: 0312 - 434 09 49 ● Faks: 0312 - 434 31 42
<http://www.anatoliajournal.com/atad> ● <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad>

YAYIN POLİTİKASI

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde 1990 yılından bu yana, turizm, turizm işletmeciliği, gastronomi, rekreasyon ile turizmin diğey uygulama alanlarına yönelik araştırma ve incelemeleri içeren çalışmalar kabul edilmektedir. Dergiye ulaşan makaleler, 1997 yılından itibaren yayın kurulu listesinde yer alanların hakemliğinde değerlendirildikten sonra, uygun bulunmaları durumunda yayımlanmaktadır. Her makale en az iki üyenin değerlendirilmesine sunulmaktadır; gerekli görüldüğünde İstatistik Editörü ve Yazım ve Dilbilgisi Editörünün incelemesine de başvurulabilmektedir. Dergiye gönderilecek makalelerin hazırlanması aşamasında "Yayın ve Yazım Kuralları"na özellikle uyulması yazarlardan beklenmektedir.

Tarınilan Dizin ve Veri Tabanları

Agricultural Economics Database, CAB Abstracts, Global Health Databases, CABI Full Text, EBSCO - SPORTDiscus, EBSCO-Hospitality&Tourism Complety, EBSCOhost, Leisure Recreation and Tourism Abstracts, LeisureTourism, Rural Development Abstracts, Tr Dizin, TUBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı, World Agricultural Economics and Rural Sociology Abstracts.

<http://www.anatoliajournal.com/atad>

Editör Kurulu Üyeleri

Mustafa AKAL
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Atila AKBABA
Kâtip Çelebi Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Mehmet AKBIYIK
Harran Üniversitesi
Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksek Okulu

Yılmaz AKGÜNDÜZ
Dokuz Eylül Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Gönül AKIN
Beykent Üniversitesi
Meslek Yüksekokulu

Gülşah AKKUŞ
Kâtip Çelebi Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Emre Ozan AKSÖZ
Anadolu Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Eylin AKTAŞ
Pamukkale Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Tahir ALBAYRAK
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Işıl ALTUN
Kocaeli Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Özlem ALTUNÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Alper ASLAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Zeynep ASLAN
Adnan Menderes Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Zerrin AŞAN GREENACRE
Anadolu Üniversitesi
Fen Fakültesi

Levent ATALI
Kocaeli Üniversitesi
Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Gökhan AYAZLAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Aydoğın AYDOĞDU
Kastamonu Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Aslıhan AYKAÇ YANARDAĞ
Ege Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Ahmet Serdar AYTAÇ
Harran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Ömer AYTAÇ
Fırat Üniversitesi
İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Oya AYTEMİZ SEYMEN
Balıkesir Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Füsun BAYKAL
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Çetin BEKTAŞ
Erzincan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Kemal BİRDİR
Mersin Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Kurtuluş BOZKURT
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Söke İşletme Fakültesi

Meltem CABER
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Onur ÇAKIR
Kırklareli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Tolga Fahri ÇAKMAK
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Gürel ÇETİN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Beykan ÇİZEL
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ülker ÇOLAKOĞLU
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ömer ÇOBAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Murat ÇUHADAR
Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özgür DAVRAS
Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Başak DENİZCİ GUILLET
Hong Kong Politeknik Üniversitesi
Turizm ve Otel İşletmeciliği Okulu

Sebahattin Emre DİLEK
Batman Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Evinç DOĞAN
Boğaziçi Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

İsmet DOĞAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Tıp Fakültesi Biyoistatistik Anabilim Dalı

Ece DOĞANTAN
Anadolu Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

Aslı Cansın DOKER
Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Maria DOLORES ALVAREZ
Boğaziçi Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

Dilek DÖNMEZ POLAT
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulu

Rüya EHTİYAR
Akdeniz Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Oktay EMİR
Anadolu Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

Mehmet Han ERGÜVEN
Kırklareli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ezgi ERKMEN
Boğaziçi Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Hilal ERKUŞ
Akdeniz Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Mehmet ERTAŞ
Pamukkale Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Savaş EVREN
Gümüşhane Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Hatice GÜÇLÜ NERGİZ
Kocaeli Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Esra GÜL YILMAZ
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Fatih GÜNAY
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Ebru GÜNEREN ÖZDEMİR
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Saniye Gül GÜNEŞ
Selçuk Üniversitesi
Turizm Fakültesi

Ebru GÜNLÜ KÜÇÜKALTAN
Dokuz Eylül Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Editör Kurulu Üyeleri

F. Özlem GÜZEL Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi	Osman Nuri ÖZDOĞAN Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi	Nevin TEKGÜL ŞANLIER Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Murat HANILÇE Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	Aslı Emine ÖZEN DE HAAS Dokuz Eylül Üniversitesi Turizm Fakültesi	Mustafa TEPECİ Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Cem IŞIK Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi	Gökçe Özdemir Umutlu Yaşar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Arzu TOKER Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi
Kemal KANTARCI Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi İşletme Fakültesi	Emir ÖZEREN Dokuz Eylül Üniversitesi Turizm Fakültesi	Fatma Nur TUĞAL Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İşletme Fakültesi
Erdinç KARADENİZ Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi	Öznur ÖZKAN TEKTAŞ Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Muammer TUNA Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Kenan KARAGÜL Pamukkale Üniversitesi Honaz Meslek Yüksekokulu	Asım SALDAMLİ Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Turizm Fakültesi	Zeynep TUNA ULTAV Yaşar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Gülnur KARAKAŞ TANDOĞAN Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi	Özge SAMANCI Yeditepe Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü	Hasan TUTAR Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi
Suat KARAKÜÇÜK Gazi Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi,	Gökçeçiçek SAVAŞIR Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi	Oğuz TÜRKAY Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi
Osman M. KARATEPE Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi	Mehmet SOMUNCU Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	Gözde TÜRK TARHAN South Florida Üniversitesi
Salih KATIRCIOĞLU Doğu Akdeniz Üniversitesi Bankacılık ve Finans Bölümü	Serhat Adem SOP Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Özkan TÜTÜNCÜ Dokuz Eylül Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu
Sonay KAYGALAK-ÇELEBİ Batman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu	Şükran ŞAHİN Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi	Ahmet UŞAKLI Boğaziçi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Bölümü
Mustafa KIRCA Ordu Üniversitesi Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Yusuf ŞAHİN Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler	Mehmet İsmail YAĞCI Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Burçin KIRLAR CAN Pamukkale Üniversitesi Turizm Fakültesi	Hanım Kader ŞANLIÖZ ÖZGEN Özyeğin Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu	Kemal YAKUT Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Erdoğan KOÇ Balıkesir Üniversitesi Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Leyla ŞENTÜRK ÖZER Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Akansel YALÇINKAYA İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Göknül Nur KOÇAK Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi	Bahar TANER Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Gökhan YILMAZ Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi
Mehmet Ali KÖSEOĞLU Hong Kong Politeknik Üniversitesi Otel ve Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu	Abdullah TANRISEVDİ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi	Uysal YENİPİNAR Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi
O. Aşar KURGUN Dokuz Eylül Üniversitesi Reha Midilli Foça Turizm Fakültesi	Canan TANRISEVER Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi	Murat YEŞİLTAŞ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Deniz KÜÇÜKUSTA Hong Kong Politeknik Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Okulu	Ebru TARCAN İÇİGEN Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi	Cem YEŞİLYURT Adıyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi
Mine OYMAN Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi		Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ Anadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi

İÇİNDEKİLER

HAKEM DENETİMLİ MAKALELER

- 1** Sunuş
Özkan TÛTÛNCÛ
- 7** Kayak Merkezi için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Destekli Yer Tespiti: Cilo Sat Dağları Millî Parkı Örneği
Talha AKSOY
- 19** Rekreatyonel Kullanımda Fijital Tasarım: Frigya Vadisi Örneği
Seda ALTIKULAÇ - Meryem AKOĞLAN KOZAK
- 37** Kayakçılarının Destinasyon Hizmet Kalitesi Algılarının Ortak Değer Yaratma Davranışlarına Etkisi: Akış Deneyiminin Aracılık Rolü
Özgür DAVRAS - Aslı ŞAHİNKAYA
- 50** Ritimanaliz Bağlamında Park Ziyaret Deneyimleri: Bir Netnografi Çalışması
Halime DİNÇ - Metin ARGAN
- 70** Açık Alan Rekreatyonunun Yaşam Kalitesi ve İyi Oluşa Etkisi: Yaşlı Yetişkinlerde Sistemik İnceleme
Hatice GÜÇLÛ NERGİZ
- 85** Açık Alan Rekreatyon Mekânlarında Sosyal Yakınlık ve İyi Oluş
Buçcan GÛVENOL - Özgür SARIBAŞ - İlkay TAŞ GÛRSOY
- 103** Açık Alan Rekreatyonunda Stres, Hedonik ve Eudaimonik Refah
Selin KAMA
- 118** Açık Alan Rekreatyonu ve Çevresel Adalet İlişkisi: EJAtlas Örneği
Nur KULAKOĞLU DİLEK - Mehtap BALIK KAYA - Sebahattin Emre DİLEK
- 134** ATV Parkurlarının Yer Seçiminde Ekolojik ve Kullanıcı Deneyimine Dayalı Uygunluk Kriterlerinin Belirlenmesi
Taki Can METİN - Talha AKSOY
- 150** Kuşadası Destinasyonunun İklim Özelliklerinin Dinlenme ve Turizm Faaliyetlerinin Etkilenebilirliği Açısından Değerlendirilmesi
Süleyman TOY - Uğur ÇALIŞKAN
- 170** Rekreatyonun Psikolojik Faydasının Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Etme Üzerindeki Rolü
Muhammet VAPUR

İÇİNDEKİLER

187 Uyarlanabilir ve Kapsayıcı Rekreatyon: Erişilebilir Turizmde Nitel Bir Durum Çalışması

Fatih VAROL - Hasan Suat AKSU - Merve ÖKSÜZ

205 Sosyal Karşılaştırma ve Medyanın Rekreatyon Faaliyetlerine Katılıma ve Psikolojik İyi Oluşa Etkisi

Cem YEŞİLYURT - Yılmaz AKGÜNDÜZ

222 Açık Alan Rekreatyon Alanı Olarak Arkeoparklar: Klaros Örneği

Elçin DOĞAN GÜRBÜZER - Özge ÇALHAN

REKREATYON İNCELEMELERİ

Özkan TÛTÛNCÛ, Editör

235 Boş Zaman Çalışmalarında İstatistiksel Geçerlik/Doğrulama Üzerine Farklı

Özkan TÛTÛNCÛ

245 ANATOLIA: TURİZM ARAŞTIRMALARI DERGISİ MAKALE HAZIRLAMA VE YAYIM BİLGİLERİ

Sunuş / Foreword

Açık Alan Rekreasyonu Özel Sayısı ve Akla Getirdikleri

Outdoor Recreation Special Issue and What It Brings to Mind

Özkan TÜTÜNCÜ*

*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Necatı Hepkon Spor Bilimleri Fakültesi Rekreasyon Bölümü, 35460 Seferihisar, İzmir.

E-posta: ozkan.tutuncu@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2482-0893

Anahtar sözcükler: Boş zaman, Açık alan rekreasyonu, Editör incelemesi, Etik..

Key words: Leisure, Outdoor recreation, Editorial review, Ethics...

ÖZ

Açık alanda yapılan boş zaman etkinliklerinin önemi, özellikle Kovid-19 karantinası sonrası ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak, açık alan rekreasyonu ve sağlıklı yaşam odağında özel sayı yayınlanmasına karar verilmiştir. Çağrıyla 44 araştırmacı başvuru yapmış, hakem süreçlerini tamamlayan 14 makale bu sayıda yayımlanmıştır. Gönderilen makalelerin geçirdiği süreçler, özel sayı editörünün gözünden değerlendirilmiştir. Araştırma ve yayın süreçlerinde karşılaşılan sorunlar, özellikle etik yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır.

ABSTRACT

The importance of outdoor leisure activities has emerged especially after the Covid-19 lockdown. Accordingly, it was decided to publish a special issue focusing on outdoor recreation and healthy living. 44 researchers applied to the call, and 14 articles that completed the referee processes were published in this issue. The processes of the submitted articles were evaluated from the special issue editor's own perspective. The problems encountered in the research and publication processes are discussed, especially within the framework of ethical approaches.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Tütüncü, T. (2024). Açık Alan Rekreasyonu Özel Sayısı ve Akla Getirdikleri, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 1 - 6.

GİRİŞ

Rekreasyona yönelik artan ilgiye bağlı olarak Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi rekreasyon ile ilgili özel bir sayı çıkarma teklifini tarafıma getirdiğinde, çok mutlu oldum ve özel sayı editörlüğünü tereddüt etmeden kabul ettim. Geçmiş yıllarda yöneticilik yapmış olduğum enstitünün dergisinde editörlük de yapmış olmam, bir kereye mahsus olan bu editörlük teklifini kabul etmemi sağlayan nedenlerden biriydi. Bununla birlikte açık alan rekreasyonu özel sayısında yaşadığım editörlük tecrübesinin, önceki tecrübelerimden tamamen farklı olması ilginç bir

noktaydı. Bu kapsamda özel sayıya bir giriş yazısı yazarken, bu bir kerelik editörlük tecrübemi de sizlerle paylaşmak istedim. Bu çerçevede hatırlanacağı üzere ilk olarak aşağıdaki çağrı metnini hazırlayarak, bunu alanımızdaki araştırmacılara ve paydaşlarımıza duyurduk:

“Boş zamanda gerçekleştirilen faaliyetlerin çeşitliliği, farklı bilim dallarının rekreasyon üzerine çalışmalar yapmasını beraberinde getirmektedir. Ülkemizde her ne kadar bu çalışmalar özellikle spor bilimleri ve turizm fakülteleri bünyelerinde yer alan rekreasyon ve rekreasyon yönetimi bölümlerinde gerçekleştirilse de alanın kendine has

özellikleri, disiplinler arası ve çok disiplinli araştırmaları teşvik etmektedir. Boş zaman faaliyetlerinin bireylerin ve toplumların sağlıklı yaşamlarında önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle Kovid-19 virüsünün yarattığı etkiler sonrası, açık alanlarda gerçekleştirilen boş zaman faaliyetlerinin önemi tekrar anlaşılmıştır. Alanımızın disiplinler arası ve çok disiplinli yapısından hareketle, farklı bilim dallarında rekreasyon ile ilgili çalışan tüm meslektaşlarımız, açık alan rekreasyonu ve sağlıklı yaşam (yaşam kalitesi, iyi oluş) odağında yayın yapmaya davet edilmiştir.”

Bu çerçevede araştırmacılar tarafından özel sayı için 44 makale başvurusu yapılmıştır. Bunlardan 21 tanesi yaklaşık olarak 0,50'si, editör olarak tarafımda ilk aşamada reddedilmiştir. Editör masasında reddedilen makalelerin sorunları genel olarak şu şekilde sıralanabilir;

- Başlık ile içerik uyumsuzluğu,
- Kavramsal/kuramsal çerçevenin yetersizliği veya net olmaması,
- Nicel araştırmalarda hipotezlerin, nitel çalışmalarda araştırma sorusunun olmayışı/net olmaması veya gerekçelendirmelerinin yapılmaması,
- Yöntemin net olmayışı veya eksikliği (örneklem, ölçme araçları gibi),
- Tartışmanın kuramla örtüşürülmemesi, çalışmanın özgünlüğünün ve sınırlılıklarının net olarak ortaya konulamamasıdır.

Bu aşamada reddedilen iki farklı makalede, araştırmacıların bir makale ve hatta bir özetin nasıl yazılacağı ile ilgili temel bilgiye sahip olmadıkları kanısına vardığımı da belirtmek isterim. Özellikle genç araştırmacılara lisansüstü eğitimleri esnasında bir makalenin nasıl okunması ve incelenmesi gerektiği ile ilgili seminer ve/veya uzmanlık derslerinin verilmesinin önemli olduğunu düşünmekteyim. Elbette bu derslerde özellikle uluslararası tanınırlığı olan dergilerde yayın yapmış öğretim üyelerinden veya araştırmacılardan yararlanılabilir. Belki de farklı bir çözüm önerisi olarak, lisansüstü program açabilecek üniversiteler için daha güncel kriterler getirilebilir.

Özel sayı çağrısına çıkıldığında bazı araştırmacılar ellerinde var olan çalışmalarını hızla özel sayıya adapte ederlerken, bazı araştırmacılar da hızla yeni bir araştırma planı sürecine girmişlerdir. Bu kapsamda neredeyse bir makalenin tüm süreçlerini bitirmiş araştırmacılar, kısmen bitirmiş veya daha yeni bir çalışmaya başlayacak araştırmacılar araştırma (makale) önerileriyle dergiye başvurmuşlardır. Çalışmalarını bitirmiş veya belirli bir seviyeye getirmiş araştırmacılar için süreçlerin çok daha keskin ve net gittiğini belirtmek gerekir. Bu durumda olan bir araştırmacının yolladığı özet, yukarıdaki nedenlerin bir kısmından dolayı reddedildiğinde, araştırmacı tarafından tarafıma anlamlı bir e-posta gönderildiğini belirtmek isterim. Araştırmacı 250-300 kelimelik bir özet içinde hipotezlerinin gerekçelendirilemeyeceğini haklı olarak belirtmişti. Her ne kadar dergilerde özel sayılar için özet gönderimlerine bir kelime sınırlaması getirilse de bu sınırların değişik yollarla aşılabileceğini tecrübeli araştırmacılar bilirler. Bununla birlikte bu durumun her araştırmacı tarafından bilindiğini düşünmek, yanlış olacaktır. Buna bağlı olarak hemen derginin gerçek editörü ile :) iletişime geçerek, kelime sayısını arttırdığımızı belirtmeliyim. Ardından ilgili araştırmacıya bir e-posta göndererek daha detaylı bir çalışma özetini tarafımıza iletebileceğini ve çalışmalarını tekrar değerlendirmeye alabileceğimizi ilettik. Bununla birlikte ilgili araştırmacıdan bir yanıt alamadık. Diğer taraftan özel sayılarda çalışmasını yeni planlayan araştırmacılar henüz veri toplama, analizler gibi bazı aşamaları daha gerçekleştirmemiş olduğundan, bu gibi çalışmaların ön kabulleri olumlu olarak gerçekleşmekte ve zaman kısıtlılığından dolayı doğrudan hakem sürecine geçmeleri daha kolay olmaktadır.

Hakem sürecine kabul edilen 23 makalenin dört tanesi yazarları tarafından Dergipark sistemine yüklenmemiştir. Bir tanesi ise yazarı tarafından düzeltme süreçlerinin bu kadar uzun olması tahmin edilemediğinden ve hızlı bir şekilde yayın yapması gerektiğinden dolayı geri çekilmiştir. İşin aslı hakemlik süreçleri bu makale için gayet hızlı gitse de yazarın üzerindeki zamansal baskı, makalenin geri çekilmesine neden olmuştur. Bir çalışma ise araştırmacının dergi kurallarına göre makaleyi sisteme yükleyememesinden ve pro-

sedürleri yerine getirmemesinden dolayı sürece alınamamıştır. Araştırmacıların yayın süreçlerine aşına olmamasının veya tecrübesizliklerinin, bu duruma neden olduğu düşünülmektedir. Üç makale ise hakemler tarafından doğrudan reddedilmiştir.

Hakem sürecine giren 14 makale kabul edilmiş ve bunlar erken görünümde yayımlanmaya başlanmıştır. Özel sayının 2024 yılının Ekim ayı itibarıyla yayımlanması planlansa da bir yıl gibi kısa süre içinde sağlıklı araştırmaların tamamlanıp, hakem süreçlerinin hızla gerçekleştirilmesindeki güçlüklerden dolayı, dergi özel sayısı Kasım ayında yayımlanmıştır. Burada TR dizinin uygulamaları hakkında bazı bilgilerin sizlerle paylaşılmasında fayda bulunmaktadır. TR dizinin, dergilerin belirtilen tarihlerde yayınlanmasını istemesinden ve gecikmelere bağlı olarak onları TR dizinden çıkarma eğiliminde olmasından ötürü, dergi yönetimleri de kendilerini bir baskı içinde bulmaktadır.

Özel sayı çağrısına çıkıldığında, açık alanda gerçekleştirilen boş zaman faaliyetleri kapsamında özellikle aşağıda belirtilen konularda ve alanlarda kuramsal-kavramsal çerçevesi iyi oluşturulmuş, yöntemsel bütünlüğe sahip çalışmaları beklediğimizi belirtmiştik:

- Açık alan rekreasyonunda bireylerin davranışları ve ana odaklanma (*Psikoloji, Sosyal-psikoloji, Felsefe*),
- Açık alan rekreasyonunun sosyal etkileri (*Sosyoloji, Sosyal-psikoloji*),
- Açık alan rekreasyonu, yaşam kalitesi ve mutluluk (*Sağlık, Spor, Turizm*),
- Açık alan rekreasyonu ve oyun (*Psikoloji, Sosyal-psikoloji, Spor*),
- Açık alan rekreasyonu ve doğa sporları (*Spor, Turizm*),
- Açık alan rekreasyonu ve milli parklar yönetimi (*Turizm, Ormancılık*),
- Açık alan rekreasyon alanlarının planlanması ve taşıma yükleri (*Çevre, Şehir Planlama, Ormancılık*),
- Açık alan rekreasyonu, kent yaşamı ve kamu hizmetleri (*Çevre, Şehir Planlama, Sosyoloji, Turizm*),

- Açık alan rekreasyonu, yaşam kalitesi ve mutluluk (*Psikoloji, Sağlık, Spor, Turizm*) ve
- Açık alan rekreasyonu ve kıy yaşamı (*Çevre, Sosyoloji, Psikoloji, Turizm*).

Hedeflerimiz bunlar olsa da ne yazık ki kısıtlı bir süre içinde bu hedeflerimizin tamamını, bu özel sayıda gerçekleştiremedik. Bununla birlikte niteliği yüksek, anlamlı bir makale sayısına ulaşıldığı rahatlıkla gözlemlenebilir.

Özel sayıya gelen bazı makalelerde farklı deneyimler yaşadığımı belirtmek isterim. Bunlar genellikle hakem süreçleri ile ilgiliydi. İlginç bulduğum bu süreçleri kısmen sizlerle paylaşmak isterim. Bir makale ile ilgili olarak iki hakem makaleye olumlu görüş bildirmekle birlikte, yazar(lar)dan iki kez düzeltme istemişlerdi. Bunlardan ilki yazar(lar) tarafından yerine getirilmiş, ikincisinde ise yazar(lar) hakemlerin bazı düşüncelerine katılmadıklarını tarafıma belirterek, hakemler hakkında bir parça serzenişte bulunmuşlardı. Hatta eğer hakemlerin bir önyargısı var ise ve istenirse, makaleyi geri çekebileceklerini tarafıma bildirmişlerdi. Dergipark sistemi aracılığıyla editörler tüm makale süreçlerini ve hakem raporlarını eş zamanlı olarak izleyebilmektedir. Hakemlerin de editörlere yazdığı özel notlar bu kapsamda değerlendirilmelidir. Her iki hakemin her iki raporunda, düzeltmeler olsa da hakemler, yazar(lar)ın görmediği ikinci rapor alanında düzeltme yapıldıktan sonra, kendilerinin görmelerine gerek kalmaksızın çalışmanın yayımlanabileceğini tarafımıza bildirmişlerdir. Oysa ki yazar(lar) durumu çok daha farklı yorumlamışlardı. Sorumlu yazara herhangi bir endişeye mahal olmadığını belirterek, hakemlerin talep ettikleri ve yapabilecekleri düzeltmeleri yapmalarını, yapamayacaklarını da gerekçelendirmelerini belirterek sorunu çözdük. Buradan hakemler ile ilgili her zaman hızla önyargılı davranıp ani tepkiler göstermeye gerek olmadığı ve hakemlerin her talebinin yerine getirilme zorunluluğunun bulunmadığı sonucuna ulaşılabilir.

İlgimi çeken fakat çalışma alanımla doğrudan ilgisi olmayan, disiplinler arası bir çalışmada yazar(lar)dan daha ilk hakem düzeltmesinde bir geri dönüş aldık. Yazar, özellikle bir hakemin kesinlikle alan dışından biri olduğunu ve

makalede yer alan bu hakemin güncellenmesini gerekçeleriyle tarafımıza bildirmişti. Burada Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisinin çalışma düzeni hakkında kısaca bir bilgi vermekte fayda buluyorum. Dergiye gönderilen makaleler usul açısından ilk olarak dergi sekreterliği tarafından kontrol edilmektedir. Gözlemediğim kadarıyla makalelerin üçte biri daha bu aşamada geri çekilerek, usul hataları düzeltildikten sonra tekrar sisteme yüklenmektedir. Ardından makaleler alan editörlerine gönderilmektedir. Alan editörleri Dergipark sisteminde kayıtlı olan araştırmacılardan mümkün olduğu kadar konuyla ilgili hakemleri makaleye atamakta ve süreci başlatmaktadır. Bunun için en az iki hakem tespit edilerek, makale değerlendirmesi için atanmaktadır. Bununla birlikte, bazen araştırmacının çalıştığı alan çok özel olduğundan, doğrudan ilgili hakem bulmak mümkün olamamaktadır. İlgili yazarın yaşadığı durum tamamen bununla ilgiliydi. Konu hakkında yazarı haklı bulduk ve araştırıp konuyla ilgili olabilecek yeni bir hakemi sürece ekleyerek, bu sorunu çözdük. Buradan özellikle disiplinler arası ve çok disiplinli alanlarda çalışma yapılan konular için sadece Dergipark sistemi içinde hakem bulmanın kolay olmadığı, ancak yine de farklı kaynaklardan araştırılarak doğru ve güvenilir hakemlere ulaşılabileceği sonucuna varılabilir.

Bir diğer çalışmada, hakemler yazar(lar)a düzeltme vermişler ancak düzeltmeleri yeterli bulmayarak her iki hakem de makalenin dergide yayımlanmasının uygun olmayacağını tarafımıza bildirmişlerdi. Hakem raporlarını haklı bulup, durumu ilgili yazara ilettik. Yazar(lar)dan hakemlerin değerlendirme süreçleri ile ilgili olarak yaşadıkları deneyimi anlatan bir e-posta aldık. Bu e-postada kısmen bir önceki paragrafta olduğu gibi, bir hakemin alan dışından olduğu ve yorumlarının gerçekçi olmadığı, editörün bu durumu görüp değerlendirmesi gerektiği ve süreç hakkındaki üzüntüleri belirtiliyordu. Burada aydınlatılması gereken birkaç nokta olduğu kanısındayım. Rekreasyon gibi birçok bilim dalını ilgilendiren ve farklı araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalarda, alanla ilgili hakemlerin görüşleri belirleyici olmaktadır. Bir hakem süreci yanlış değerlendirebilir ama ikinci hakemin de

süreci yanlış değerlendirme olasılığı düşüktür. Elbette ikinci hakemin de yanlış değerlendirme durumu olabilir. Öte yandan iki hakemin reddettiği bir makaleyi editörün kabul etmesi, Dergipark nezdinde ayrı bir soruna neden olabilir. Hakemlik süreçleri Dergipark tarafından denetlenmektedir ve böyle bir durum dergi aleyhine sonuçlar doğurabilir. Diğer bir ifadeyle körleme hakem süreçlerine editörlerin müdahalesi, etik bir ihlal olarak ele alınabilir. Ek olarak bu durumun yukarıdaki paragrafta ele alınan durumdan bir farkı bulunmaktadır. Varsayalım ki bu makalede hakemler alanla ilgili olmasalar da makaleye onay verselerdi, yazar(lar) biz bu hakemlerin yorumlarını kabul etmiyoruz ve geri çekiyoruz derler miydi, yoksa yayımlanmasını kabul mü ederlerdi? Bu bir etik düşünce deneyi sorusu gibi oldu ama aslında yapılması gereken, daha ilk fark edildiği aşamada editörle iletişime geçilmesi olabilirdi. Öte yandan alanımızın bir gerçeği olarak bazen hepimiz hakemlerin çok değişik hatta istisnai yorumları ile karşılaşılıyor ve ret alıyoruz. Fakat bunların şevkimizi kırmaması gerektiğini düşünmekteyim. İşin aslı, farklı yorumların bazen acı da olsa akademik olgunlaşmaya yardımcı olduğudur.

Dergiye gönderilen ve editörden ön kabul alan ancak hakem değerlendirmesine alınamayan ilginç bir makale sürecini de sizlerle paylaşmak isterim. Araştırmacı çalışmasını Dergipark üzerinden tarafımıza iletmış olmakla beraber, etik kurul onayını sisteme yüklememişti. Bunun üzerine kendisinden etik kurul yazısını talep ettik. Araştırmacı bizden aldığı ön onaya istinaden yaz başında etik kurula başvurmuş, evvelinde benzer olarak tezi için etik kuruldan izin aldığından ve Türkçeye kendisinin uyarladığı bir ölçme aracını bu çalışmada kullanacağından, araştırmasına başlamıştı. Etik kurul muhtemelen başvuru formlarında ölçeği geliştiren kişinin vefat ettiğini ve bu ölçeğin daha öncesinde başka bir etik kuruldan izin alınarak araştırmacı tarafından Türkçeye uyarlandığı bilgisini atlayarak, geliştiricisinden izin alınmadığı için çalışmanın uygulanmasının etik açıdan uygun olmadığı kararına ulaşmıştı. Ancak bu araştırmacıyı yıldırılmamıştı. Araştırmacı durumun hemen ardından kurumunun etik kurul başkanıyla görüşerek duru-

mu izah etmiş ve aynı dosya ile tekrar başvuru yapmıştı. Bu kez kurumundan etik kurul onayı almayı başarabilmişti. Araştırmacı derginin makale teslim sürecinde ek süre olması sayesinde başvurusunu yineleyerek, etik kurul onayı alınmış şekilde makaleyi tekrar bize göndermişti. Fakat bu sefer dergi yönetimi pek de istemeyerek “yeni tarihli Etik Kurul raporuyla geçmiş tarihli bir araştırmanın yapılması söz konusu olmadığından, önerinizin değerlendirmeye alınmayacağına üzülererek belirtmek isteriz” şeklinde kendisine yanıt verdi. Bu kararın verilmesinde en büyük etmen, Dergipark sisteminin dergileri çok titiz bir şekilde denetlemeye başlamış olması ve bunun dergi yönetimleri üzerinde bir baskı yaratmasıdır. Aslında araştırmacı ilk etik kurul başvurusunda çalışmasının evvelden olduğu gibi kabul edileceğini düşünerek, izni beklemeden verilerini yaz aylarında toplamış ve makalesini neredeyse tamamlamış durumdayken, gelen ret kararı üzerine tekrar başvurarak etik kurul iznini almış bulunmaktaydı. Sadece verilerin toplandığı dönem, etik kurul kararından önce olduğu ve Dergipark sisteminin sonuca dayalı (teleolojik) etik yaklaşımı çerçevesinde veriler izin alınmadan toplandığı için ve bu durum Dergipark tarafından etik bir ihlal olarak değerlendirilebileceğinden, dergi üzerinde bir baskı oluşmuş ve dergiye yönelik olumsuz bir karar çıkmaması adına dergi yönetimi bu makaleyi reddetmişti. Oysa ki konu sadece sonuca dayanarak değil tüm süreçleri ve niyet bazında değerlendirilir ise gerçekten bir etik ihlalden söz etmek, kanımca deontolojik açıdan mümkün değildir. Benzer bir çalışmaya önceden izin verilmiş olmasından ve araştırmanın belirli bir hızda sürdürülmesi gerektiğinden dolayı çalışma yürütülmüştür. İlkinde sehven çalışma etik kurul tarafından reddedilse de ikincisinde kurul izni alınmıştı. Bununla birlikte, günlerce emek verilmiş ve hazırlanmış bir makale, istenirse de sadece veri toplama süresindeki uyumsuzluk nedeniyle değerlendirme ve yayın sürecine alınamamış oldu. Ancak araştırmacı ile görüşerek kendisini teşvik ettiğimizi ve kendisinin yeniden veri toplamaya başladığını belirtmek isterim. Makalesinin istediği bir dergide hakem sürecine gireceğini ummaktayım.

Sonuç olarak yıllar önce uzun bir süre çalıştığım kurum adına yapmış olduğum editörlük ile Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisinin özel sayısında bir kereye mahsus yapmış olduğum editörlük arasında, çok önemli farklılıklar olduğu bir gerçektir. Bunda, değişen akademik yapı ve sistem ile yayın yapan kişilerin beklentilerinin değişmesinin, önemli bir etkisinin olduğunu düşünüyorum. Değişen durumlara bağlı olarak, sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda eskiden etik kuruldan izin alınmasına gerek yokken, artık usuller farklılaşmıştır. Etik ihlalleri önlemek adına, alanımızda etik kurulların oluşturulmasının çok önemli olduğunu düşünmekteyim. Bununla birlikte bazı etik kurul uygulamalarının araştırma süreçlerini kısıtladığı görülmektedir. Türkiye’deki etik kurullar, araştırmacıların kullanacakları ölçme araçları ile ilgili olarak, ölçeği geliştiren araştırmacıdan izin alınmasını istemektedir. Buna neden gereksinim duyulduğunu, tam olarak anlayamadığımı belirtmeliyim. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi vefat etmiş bir yazardan, etik kurul izni alınamayacaktır. Diğer bir ifade ile bilim insanları vefat ettikten sonra ölçme araçları kullanılamayacak mıdır? Elbette böyle bir durum mantıklı değildir. Zaman zaman araştırmacılar geliştirdiğimiz veya Türkçeye uyarlamasını (geçerlik analizini) yaptığımız ölçme araçlarının kullanım iznini tarafımdan da istemektedir. Evvelden üniversitemizin öğretim üyelerine sağladığı kişisel internet sayfalarında, bu tür ölçme araçlarını araştırmacıların izin almaksızın kullanabileceklerini duyurmama rağmen, araştırmacılar yine de etik kurulların uygulamalarından dolayı tarafımdan izin istemeye devam etmekteydi ve halen devam etmektedirler. Benzer bir şekilde lisansüstü eğitimi yapan bir öğrencimiz ciddi boş zaman ölçme aracını kullanmak için Stebbins’ten izin istediğinde, kendisinin “kamunun kullanımına açık olan bir ölçme aracı için benden neden izin istediğinizi anlamıyorum” şeklindeki yanıtı, tarafıma hiç şaşırtıcı gelmemişti. Sosyal bilimlerde geliştirilen bu tür ölçme araçlarının, toplum yararına geliştirilmesinden dolayı, kullanılmasının insanlara etik açıdan bir zarar vereceği kanısında olmadığını ve bunların herkesin kullanımına açık olduğunu düşünmekteyim.

Kendi adıma belirtmem gerekirse, yurtdışında gerçekleştirdiğim girişimsel olmayan anket ve mülakata dayalı araştırmalarda, etik kurullardan pek gecikme olmadan, yaklaşık iki veya üç hafta içinde olumlu yanıt almışım. Ancak ülkemizde nedense anket ve/veya mülakata dayanan ve katılımcılar üzerinde hiçbir sorun yaratmayacak (girişimsel değil) ve aydınlatılmış onamları dahilinde yapılacağı belirtilen çalışmaların, etik kurul tarafından çok uzun sürelerde geri dönüş yapılarak yanıt verildiğini ve hatta anlaşılabilir nedenlerle ret edildiğini de görmekteyim. Yaşanan bu gibi süreçlerden dolayı araştırmacıların motivasyonlarının olumsuz etkilendiği bir gerçektir.

Yayın yapan araştırmacılar ile editörlerin üzerindeki baskı eskisine göre daha da artmış görün-

mektedir. Etik kurulların etik dışı hareket ettiği düşüncesini aklıma getirmemeye çalışır iken, akademik hayatta üzerinde sıklıkla durulan ve her araştırmada dikkate alınması gereken etik yaklaşımın, sadece sonuç odaklı (teleolojik) olarak değerlendirildiğinde süreçleri nasıl değiştirebileceğini ve neden niyet bazlı deontolojik yaklaşıma ihtiyaç olduğunu göstermesi açısından, burada ele alınan makale süreçlerinin ve tecrübelerin önemli olduğunu düşünüyorum. Akla gelen ve burada ele alınan birçok olguya rağmen, özel sayıda yayımlanan makaleler alanımızın gelişmesine destek verecektir. Bu vesile ile özel sayıya katkı veren araştırmacı yazarlara, hakemlere ve derginin arka planında çalışan tüm gönüllü araştırmacılara teşekkürü bir borç bilirim.

Özkan TÛTÛNCÛ

Çukurova Üniversitesi Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1988). Yüksek lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından (1994), bütünlük doktora derecesini de Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından aldı (1998). Dokuz Eylül Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1992). Türkiye Bilimler Akademisi'nden kazandığı burs ile Michigan State University, The School of Hospitality Business'te bütünlük doktorasını tamamladı. Virginia Tech and State, University of Wisconsin, State University of New York ve Georgia State University'de doktora sonrası çalışmalar yaptı. Doçentlik ünvanını yönetim-organizasyon alanında aldı (2003). Profesörlüğe Dokuz Eylül Üniversitesi'nde yükseltildi (2010). Halen Dokuz Eylül Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü'nde görev yapmakta ve turizm işletmeciliği lisansüstü programlarında araştırma yöntemleri ve çok değişkenli veri analizleri derslerini vermektedir. Ağırtaama alanında iş ve yaşam kalitesi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Kayak Merkezi için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Destekli Yer Tespiti: Cilo ve Sat Dağları Millî Parkı Örneği

Geographic Information Systems (GIS) to Identify Suitable Central Locations For Skiing Resort Within The Cilo And Sat Mountains National Park

Talha AKSOY*

*Dr., Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kayalı Yerleşkesi 39100, Kırklareli.

ORCID: 0000-0001-8577-3990

E-posta: talha.aksoy@klu.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 22 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 28 Ekim 2024

Kabul: 30 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Kış sporları, Turizm, CBS, Ağırıklı çakıştırma, Peyzaj planlama.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 22 July 2024

Resubmitted: 28 October 2024

Accepted: 30 October 2024

Key words: Winter sports and tourism; GIS; Weighted overlay; Landscape planning.

ÖZ

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi, dağlık yapısı ve yoğun kar yağışı ile kış turizmi için büyük bir potansiyele sahiptir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve uzaktan algılama (UA) teknikleri, bu potansiyelin değerlendirilmesi ve en uygun kayak merkezi alanlarının belirlenmesi için kritik rol oynamaktadır. Bu çalışmada, doğal çevre ve kar güvenilirliği, erişilebilirlik, ekonomik uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik gibi faktörler ele alınmıştır. Hakkâri ilindeki Cilo ve Sat Dağları kış turizmi için önemli alanlar olarak belirlenmiştir. Araştırmada, sayısal yükseklik modelleri, yol ağları, nüfus verileri, su kaynakları ve iklim verileri gibi çeşitli veriler kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Uzman paneli ve alanyazın desteği ile belirlenen ölçütler, kayak merkezi yer seçimi için ağırlıklandırılarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The Southeastern Anatolia Region of Turkey, with its mountainous terrain and heavy snowfall, holds significant potential for winter tourism. Geographic Information Systems (GIS) and Remote Sensing (RS) techniques play a crucial role in assessing this potential and determining the most suitable areas for ski resorts. This study addresses factors such as natural environment and snow reliability, accessibility, economic feasibility, and sustainability. The Cilo and Sat Mountains in Hakkâri province are identified as important areas for winter tourism. The research involves analyses using various data, including digital elevation models, road networks, population data, water resources, and climate data. Criteria for ski resort site selection, determined through expert panels and literature support, were evaluated and weighted accordingly.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Aksoy, T. (2024). Kayak Merkezi için Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Destekli Yer Tespiti: Cilo ve Sat Dağları Millî Parkı Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 7 - 18.

GİRİŞ

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi, dağlık coğrafyası ve yoğun kar yağışıyla dikkat çeken önemli bir bölgedir. Bu bölge, yüksek rakımı ve eğimli yamaçları sayesinde kış turizmi için alternatif bir destinasyon olma potansiyeline sahiptir. Kış sporlarının hız, beceri ve nefes kesen manzaraların birleşimiyle sunduğu cazibe, her yıl birçok meraklıyı karlı yamaçlara çekmektedir. Ancak kayak merkezi, buz tırmanışı parkı veya

kar ayakkabısıyla yürüyüş parkuru gibi herhangi bir kış sporları girişiminin başarısı, büyük ölçüde uygun yer seçimine bağlıdır (Yeler 2021). Bu süreç, çevresel faktörlerin, erişilebilirliğin, ekonomik uygulanabilirliğin ve sürdürülebilirliğin etkileşimini gerektirmektedir.

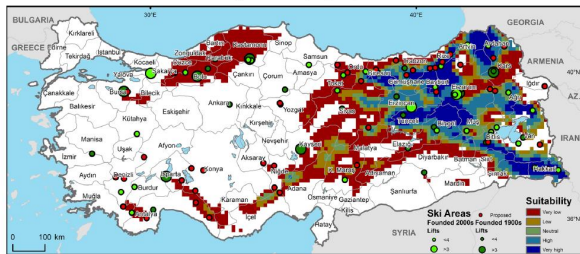
Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), turistik tesislerin yer seçimi için giderek daha önemli hale gelmektedir. CBS, coğrafya, iklim, altyapı ve nüfus merkezlerine yakınlık gibi birden fazla faktörü sistematik bir şekilde analiz etmeyi sağlar (Clydesda-

yardımcı olabilmektedir. Bu indeks, kar güvenirliliği, hava sıcaklığı, rüzgâr ve güneş ışığı gibi faktörleri dikkate alarak Türkiye’de kayak turizmi için uygun bölgelerin olduğunu göstermektedir (Demiroğlu vd. 2020). Ayrıca, Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu bölgesi, gelecekteki gelişme için iklim açısından en uygun alan olarak değerlendirilmektedir. Gelecekteki (2021-2050, RCP 8.5 (sera gazı emisyonlarının ve diğer iklim değişikliği faktörlerinin en yüksek seviyede devam ettiği bir senaryodur) ve SCI projeksiyonları, Türkiye’nin coğrafi yapısı üzerindeki etkilerini göstermektedir. Bu projeksiyonlar, iklim değişikliği senaryosu olan RCP 8.5 altında gerçekleştirilmiştir. Bu projeksiyonlar, Türkiye’nin genelindeki kayak turizmi için uygun iklim koşullarının nasıl değişebileceğini tahmin etmektedir. SCI ile yapılan analizlere göre, bu bölge kayak turizmi için uygun iklim koşullarına sahiptir. Bu sonuçlar, bölgenin kayak turizmi potansiyelini artırabileceğini göstermektedir. Ancak, bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak tam bir değerlendirme yapabilmek için daha fazla veri ve analiz gerekmektedir (Şekil 2).

Alanyazında yapılan çalışmalara göre Akar’ın (2009) “How geographical information systems and remote sensing are used to determine morphometrical features of the drainage network of Kastro (Kasatura) Bay hydrological basin” isimli çalışması ve Albayrak’ın (2018) “Gümüşhane ilinde spor turizminin değerlendirilmesi ve spor turizmi ürünleri” isimli çalışmasında) tüm veriler Çok Kriterli Karar Verme Analizi (MCDM) ve Ağırlıklı Çakıştırma Analizi (WO) gibi çeşitli hesaplama algoritmaları ile yapılmıştır. Kayak tesisi alanı tespiti için kullanılan bazı Mekânsal Karar Destek Sistemi (SDSS) çalışmalarında, Çok

Şekil 2. Gelecekteki (2021-2050, RCP 8.5) SCI Projeksiyonları ve Türkiye’nin Coğrafi Yapısı Üzerindeki Etkileri (Demiroğlu vd. 2020)

Kriterli Karar Verme Analizi (ÇKKV)’nin CBS teknolojisiyle birleştirildiği görülmektedir. Bu analiz yöntemi, arazi özellikleri, altyapı, ulaşım, çevre, ekonomik ve hukuki faktörlerin değerlendirilmesiyle etkinlik göstermiştir. Silberman ve Rees’in (2010) “Reinventing mountain settlements: A GIS model for identifying possible ski towns in the US Rocky Mountains” isimli çalışmasında mevsimlik kar yağışı miktarı, potansiyel kayak sezonu, orman arazisine yakınlık ve nüfus merkezlerine erişilebilirlik gibi ölçütler incelenmiştir.

Akın ve Erdoğan (2017) tarafından yapılan çalışmada, kayak yeri seçimi için dikkate alınması gereken temel ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler arasında yeterli miktarda ve sürede kar örtüsü, farklı zorluk seviyelerindeki kayakçılar için uygun eğim, pistlerin güneşe bakış yönü, pist uzunluğu ve yükseklik bulunmaktadır. Ayrıca, doğal yaşam alanlarına zarar vermemesi için arazi örtüsü ve kullanım uygunluğu önemlidir. Uzaktan algılama teknikleri, potansiyel kayak alanlarının belirlenmesinde ve analiz edilmesinde kullanılmalıdır. Bu ölçütlerin ağırlıklandırılmasında uzman görüşleri de dikkate alınmalıdır. Genel olarak, araştırmalar, yüksek rakımlar ve güvenilir kar yağışıyla Türkiye’nin güneydoğusunun kış turizmi ve kayak merkezi geliştirilmesi için önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, Cilo ve Sat Dağları, kış turizmi potansiyeli açısından büyük öneme sahiptir. Cilo Dağları, Türkiye’nin en yüksek zirvelerinden birini oluşturan yaklaşık 4.000 metreye yaklaşan doruklarıyla dikkat çekerken, Sat Dağları da benzer şekilde etkileyici yükseklik ve doğal güzelliklere sahiptir (Bozkurt ve Ünlüöner 2019).

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın ana konusu olan kayak merkezi yer seçiminde ekolojik ölçütlerin belirlenmesinin hangi yöntem, analiz ve tekniklerle yapıldığı anlatılmaktadır.

Araç

Bu araştırmanın yapılmasında kullanılan uzaktan algılama ve konumsal veri tabanına ait veriler bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler

rin karakter ve kaynakları aşağıdaki Tablo 1’de gösterilmektedir.

Çalışmada kullanılan ana altlık malzeme, USGS’den elde edilen sayısal yükseklik modelidir. İlgili raster veri ile arazinin geneli için gerekli olan eğim (Teodor ve Dobre 2015), bakı, yükseklik, eğim uzunluğu ve güneşlenme haritaları üretilebilmiştir. Eğim, yükseklik, bakı ve gölgeleme (hillshade) analizleri ArcGIS programı ile üretilmiştir. Eğim uzunluğu (LS) ise (Albulut 2020); Google Earth Engine (GEE) kullanarak Sayısal

Yükseklik Modeli (DEM) verilerini işlenmesi ile yapılmıştır. İlk olarak, USGS’nin SRTMGL1_003 DEM verisi, ee.Terrain.slope(dem) ve ee.Terrain.aspect(dem) metodları kullanılarak sırasıyla eğim ve akış yönü hesaplanmıştır. Akış birikimi, DEM verisinin 1 piksel yarıçapındaki ortalaması alınarak belirlenir. LS faktörünün hesaplanması için hücre boyutu (cellSize), akış birikimi (flowAccumulation), eğim (slope) ve m değeri kullanılır. LS faktörü şu formüle göre hesaplanmaktadır:

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Harita Altlıkları

No	Veri adı	Karakteri	Kaynak
1	ASTER GDEM	Stereo görüntüleme teknikleri ile üretilen 30 m uzamsal çözünürlüklü Sayısal Yükseklik Modeli (SYM)	Sayısal yükseklik kesitinde USGS Earth Veri paylaşım platformu
2	Yol ağı	Vektör formatında bölgenin yolları.	Open street map
3	Nüfus	Yerleşim yerlerinin konaklama bazlı nüfus verileri.	Türkiye İstatistik Kurumu Nüfus veri tabanı
4	Su varlığı	Bölgedeki akarsu ve su yüzeyleri	Open street map
5	Kar örtüsü	Hakkâri bölgesinde 2010-2023 yılları arasındaki kar örtüsü verisi.	MODIS (Moderate Resolution Imaging Spectroradiometer) verileri, NDSI indeksi kullanılmıştır (Hall vd. 2016)
6	İklim	Günlük ortalama sıcaklık	Bu analizde, MODIS Yüzey Sıcaklığı (Land Surface Temperature, LST) veri seti kullanılmıştır. Özellikle, günlük LST ölçümleri sağlayan 1 km çözünürlüklü MOD11A1 ürününün (versiyon 061) verileri kullanılmıştır. Verilere, Google Earth Engine (GEE) adı verilen bulut tabanlı coğrafi uzamsal işleme platformu üzerinden erişilmiş ve işlenmiştir.
7	Corine	Arazi örtüsü verisi	Corine Land Cover https://www.eea.europa.eu/
8	MODIS	MOD10A1.061 Terra Kar Örtüsü Günlük Küresel 500m	MODIS/Terra Snow Cover Daily L3 Küresel 500m SIN Grid.

$$LS = \left(\frac{\text{flowAccumulation} \times \text{cellSize}}{22.13} \right)^m \times \left(\tan \left(\frac{\text{slope}}{100} \right) + 1 \right)^{1.3}$$

Bu hesaplama, akış birikimi ve eğim verilerini kullanarak erozyon potansiyelini ve eğim uzunluğunu belirler. Son olarak, LS faktörü haritası GEOTIF formatında indirilmiştir.

Çalışmada kullanılan yol verisi OpenStreetMap (2024) açık kaynak kodlu veri tabanından elde edilmiştir. OpenStreetMap (OSM) veri tabanından alınan çeşitli yol türleri; ana yollar (highway), bisiklet yolları (cycleway), yaya yolları (footway), kaldırım (pedestrian), düşük hız sınırı olan yaşayan sokaklar (living street), doğa yürüyüşleri için patikalar (path), şehir içi ana arter yollar (primary) ve konut alanlarında bulunan yerleşim yolları (residential) yer almaktadır. Ayrıca, genel şehir içi ve dışı ulaşımı sağlayan yollar (road), birincil yolları tamamlayan ikincil yollar (secondary), ticari veya endüstriyel bölgelerde kullanılan hizmet yolları (service), yerel bağlantılar için üçüncül yollar (tertiary) ve bu yolları bağlayan üçüncül bağlantı yolları (tertiary link), tarım veya ormancılık için kullanılan arazi yolları (track), şehirlerarası büyük bağlantı yolları olan ana arter yollar (trunk) ve bu yolları birbirine bağlayan ana arter bağlantı yolları (trunk link) de dahildir. Bu detaylı sınıflandırma, bölgenin yol ağı ve erişilebilirlik analizlerinde önemli rol oynamaktadır (Openstreetmap 2024). İlgili yollara yakınlık yer seçimi için önemli bir ölçüttür.

Nüfus verisi, yer seçim ölçütleri açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu'na (2023) göre, Hakkâri ili 2023 yılı nüfusu 412.168'dir. En fazla nüfusa sahip ilçeleri sırasıyla; Yüksekova, Hakkâri merkez ve Uludere'dir.

Su varlığı verisi Openstreetmap'ten elde edilerek akarsular ve göletler, buzullar bu veri grubuna dahil edilmiştir.

İklim verisi özelinde, günlük sıcaklık ortalamalarına bakılmıştır (Deng vd. 2019). Kalıcı kar için önemli olan günlük sıcaklık ortalamalarının kış mevsimi için -2 ila -5 aralığında olması gerekmektedir (Tervo 2008).

Çalışma için Corine arazi örtüsü verisinden de yararlanılmıştır. Bu veri kapsamında il sınırları içindeki ormanlık, çalı grupları ve alpin bitki varlığı ortaya koyulmuştur. Silberman ve Rees (2010) "Reinventing mountain settlements: A GIS model for identifying possible ski towns in the US Rocky Mountains" isimli çalışmada orman varlığının kayak merkezlerine 1,2 km. yakınlıkta olduğunu ortaya koymuştur. Alanyazındaki bu bilgi bir girdi olarak çalışmada kullanılmıştır.

Arazi geneline yayılmış yıllara sair kar örtüsü verisi MODIS uydusundan UA yöntemi ile elde edilmiştir. NDSI (Normalize Edilmiş Kar Fark İndeksi), kar örtüsünü tespit etmek için kullanılan yaygın bir spektral indekstir (Satir vd. 2024). Kar yüzeyleri, görünür (yeşil (G)) ve kısa dalga kızılötesi (SWIR) bantlarında farklı yansıtma özelliklerine sahip olduğundan, bu bantların oranı kullanılarak kar örtüsünün varlığı ve yoğunluğu belirlenebilir. NDSI formülü şu şekilde ifade edilir:

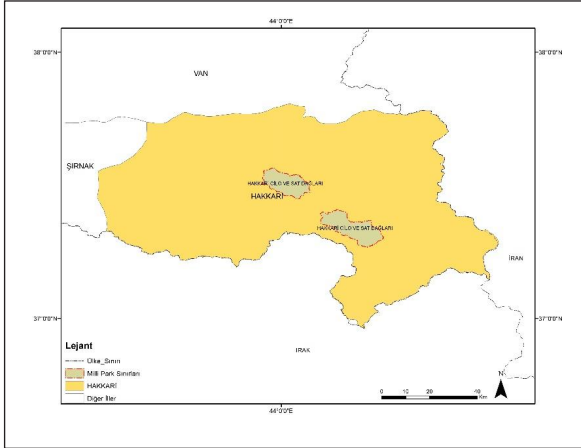
$$NDSI = \frac{(G - SWIR)}{(G + SWIR)}$$

Bu çalışmada, Hakkâri bölgesi için kar örtüsü analizi, 2010-2023 yılları arasındaki verilerin ortalaması alınarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Alanı

Çalışma alanı Hakkâri ilinde yer alan Cilo ve Sat dağları Milli Parkı çevresi ve tüm Hakkâri il sınırlarını kapsamaktadır. Çalışma alanının sınırları Şekil 3'te gösterilmektedir. İlde Mergabüt kayak tesisleri bulunmaktadır. Mergabüt Kayak Tesisleri, şehir merkezine 12 kilometre mesafede ve 2700 m rakımda yer almaktadır. Tesis, 900 m uzunluğunda bir teleski sistemi ve üç katlı bir dağ evi ile nisan ayı sonuna kadar faaliyet göstermektedir. Coğrafi olarak ilin kuzey kesiminde konumlanmış olan Mergabüt Kayak Tesisleri, yakın gelecekte teleferik ve telesiyej sistemleriyle donatılacak yaklaşık üç kilometrelik kayak pistinin inşa edilmesi planlanmaktadır (Kültürportali, 2024). Bunun yanında Hakkâri kültür turizmi içinde Berçelan Yaylası, Meydan Medresesi, Nehri Taş Köprü ve Kayme Sarayı'nı da bünyesinde barındırmaktadır.

Şekil 3. Çalışma Alanı Sınırı

Kayak Merkezi Yer Seçimi Uygunlukları İçin Ölçütlerin Belirlenmesi ve Genel Ağırlıklandırma

Kayak Merkezi yer seçimi uygunluklarının belirlenmesi için uygunluk ölçütleri belirleyen çalışmalardan (Clydesdale 2007; Guan ve Qiao 2013; Deng vd. 2019; Gabdrokhmanov ve Hosseini 2019; Evren vd. 2020; Yeler 2021), kayak merkezi yapay kar ekolojik istekleri üzerine yapılan çalışmalardan (De Jong vd. 2015) ve rekreasyonel amaçlı kullanılan alanların doğaya etkisini değerlendiren çalışmalardan (Ilie vd. 2020) yararlanılmıştır. Çalışma konusu bağlamında alanyazına dayalı olarak, uygunluk için seçilen parametreler yer seçiminde ekolojik uygunluk ölçütleri olarak belirlenmiştir.

Uygunluk ölçütlerinin her birinin yer seçimindeki ağırlıklarını belirlemek amacıyla bir uzman paneli oluşturulmuştur. Bu panel, kayak merkezi yer seçimi üzerine çalışmaları olan peyzaj mimarlığı bölümü (n:4) ve turizm fakültesi (n:2) öğretim üyelerinden meydana gelmektedir. Ancak, uzmanlar seçilirken, tüm öğretim üyelerinin birden fazla kayak merkezinde deneyim sahibi olmaları şartı aranmıştır. Bu yaklaşım, ekolojik etkiler ve kullanıcı deneyimleri konularında panelin daha güvenilir sonuçlar üretmesini sağlamak amacıyla benimsenmiştir. Peyzaj mimarlığı akademisyenlerinin kayak alanlarının ekolojik etkileri konusunda daha teknik bilgiye sahip oldukları, turizm fakültesi akademisyenlerinin ise kullanıcı motivasyonları hakkında daha fazla bil-

gi sahibi oldukları düşünülmektedir. Uzman panel formu 10 adet başlıktan oluşturulmuştur. Her bir parametrenin toplamda 100 yapacak şekilde etkileri puanlanması istenmiş ayrıca kullanılacak ağırlıklar alanyazından örnek referanslarla bilgilendirilmişse yapılmıştır. Ölçütlerin aldığı puanların ortalamaları Tablo 2'de yer almaktadır.

Ölçütlerin Ölçeklendirilmesi ve Ağırlıklandırılması

Kayak merkezi yer seçimi uygunluklarının belirlenmesinde çalışmada kullanılan eğim, yükseklik, güneşlenme, LS faktörü, su kaynakları, arazi kullanımı ve yol verilerine ilişkin ölçütler alanyazına bağlı olarak ağırlıklandırılmıştır. İlçe nüfusu ve kar örtüsüne ilişkin verilerin alan içerisindeki dağılımları doğal kırılım yöntemiyle ağırlıklandırılmıştır. Her bir ölçütün ağırlıklandırılmasına ilişkin açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

Eğim: Eğim aralığı, kayak yetenek seviyelerine göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle, başlangıç seviyesindeki kayakçılar için ideal eğim aralığı yüzde 10 ile yüzde 16 arasında değişirken, profesyonel kayakçılar için bu aralık yüzde 25 ile yüzde 35 arasında değişmektedir. Bu bilgi, uygunluk ölçütlerinin ağırlıklandırılmasında dik-

Tablo 2. Uzman Paneli Sonucu Oluşturulmuş Ağırlıklandırma Cetveli

Ölçütler	Genel Ağırlıklandırma (%)
Eğim	14,3
Yükseklik	12,8
LS Faktör (Slope Length)	11,5
Yola yakınlık	7
Arazi Kullanımı	9,75
Güneşlenme (Hillshade)	7,5
Su Kaynakları	6,5
Günlük ortalama sıcaklık (kış ayları)	9,25
İlçe Nüfusu	6,5
Kar Örtüsü	15
TOPLAM	100

kate alınmıştır, çünkü farklı seviyelerdeki kullanıcılar için uygun eğimlerin belirlenmesi, kayak merkezinin kullanıcı memnuniyetini ve güvenliğini artıracakı düşünülmüştür.

Yükseklik: Türkiye'deki benzer kayak tesislerine dayanarak, ideal rakım 1950 m olarak kabul edilmiştir. Bu bilgi, Satir vd. (2024) tarafından yapılan "An integrated spatial planning of the mountainous landscapes for ski sports in a case area at the eastern Türkiye" isimli çalışmada belirtilmiştir. Çalışma, Türkiye'nin doğusunda bir bölgedeki dağlık peyzajların kayak sporları için entegre mekânsal planlamasını incelemektedir. Bu veri, uygunluk ölçütlerinin ağırlıklandırılmasında dikkate alınmıştır. Yükseklik kayak merkezi yer seçiminin başarısını ve kullanıcı memnuniyetini doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

LS Faktörü: Eğim uzunluğu kayak merkezi yer seçiminde önemli bir parametredir. Özellikle kayak alanlarının belirli eğimlerde devamlılığın sağlanması, kayak merkezinin kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Satir vd. (2024) çalışmasında LS faktörünün uzunluğunun kayak alanı yer seçimi arasında olumlu bir korelasyonu olduğunu belirtmiştir (Albut, 2020).

Yola Yakınlık: Holland ve Harvey (2014) yaptıkları kayak alanları çalışmasında yola yakın olmasının kayakçıların daha güvenli olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda Satir vd. (2024) çalışmasında kayak merkezlerinin yola ne kadar yakın olursa olumlu etkinin o kadar yüksek olacağından bahsetmişlerdir. Yollara erişim ve yerleşim alanlarına olan mesafe değeri, kayak merkezlerinin güvenliğini, daha iyi yönetimini, hizmet vermesini ve bölgede istihdam sağlamasını desteklemek için mevcut altyapı olanakları açısından da büyük önem taşımaktadır (Gabdrakhmanov ve Hosseini 2019; Kendir vd., 2019).

Arazi Kullanımı: Ormanların dağılımı ve kayak merkezlerinin bu ormanlara olan mesafesi, vejetasyon örtüsünün analiziyle birleştirilerek arazi sınıflandırmasında kullanıldı. Bu kombinasyon, kayak merkezlerinin çevresel sürdürülebilirliğini ve potansiyel etkilerini değerlendirirken daha hassas ve kapsamlı bir analiz yapılmasını sağlar. Bu sayede, arazi kullanımı planlamasında daha bilinçli ve dengeli kararlar alınabilir. Alanyazın-

dan edinilen bilgiye göre kayak merkezleri için orman ve vejetasyon ile olan (kamuya ait) ortalama mesafe 0.75 mil (1.2 km) olup yüzde 89'u bir standart sapma içinde yer almaktadır (Silberman ve Rees 2010). Ağırlıklandırmada bu uzaklık referans değeri olarak alınmıştır.

Güneşlenme: Güneşlenme analizi sonucu gölgede kalan alanlar ve güneşte kalan alanların arazideki dağılımı hesaplanmıştır. Alanyazında karşılaşılan bilgiye göre gölge analizi, uygunluk ölçütlerinin değerlendirilmesinde kullanılabilir, çünkü gölgede kalan alanlar kayakçılar için uygun olmayabilir (Peter ve Burrough 1998).

Su Kaynakları: Alanda mevcut akarsular, göletler ve buzullar bulunmaktadır. Kayak merkezleri için bu doğal kaynakların hem görsel peyzajda pozitif etkisi olabileceği gibi hem de su kaynaklarına yakın olunması hava nem kalitesini iyileştirici etkisi olmaktadır. Bunun yanında yapay kar üretimi yapılması gerektiğinde suya yakınlık büyük önem arz etmektedir (Polderman vd., 2020). Ancak alanda buzullar ve yüksekteki su yüzeyleri korunan alanlar olarak işaretlenmiş, karşılaştırma analizine dahil edilmemiştir.

Günlük Ortalama Sıcaklık: Deng vd. (2019) aktardığına göre düşük hava sıcaklığı kayak yapmak için bir ön koşuldur. Maksimum sıcaklığın ardışık iki gün boyunca 10°C'nin üzerinde olması ve sıvı halde yağış görülmesi durumunda kayak alanlarının kapatılması gerektiğini belirtmişlerdir.

İlçe Nüfusu: Hakkâri ili merkez ilçe ile birlikte toplamda beş adet ilçeye sahiptir. En fazla nüfus Yüksekova ilçesinde (121.969), en az nüfus ise Çukurca (17.734) ilçesindedir. Çalışma kapsamında ilçelerde bulunan nüfusun gelişmeye paralel olduğu düşünülerek ağırlıklandırma cetveline dahil edilmiştir. Arcgis programında IDW (inverse distance weighted) tekniği ile enterpolasyon yapılarak doğal kırılım şeklinde sınıflandırılmıştır.

Kar Örtüsü: Google Earth Engine arayüzünde yazılan betik ile Hakkâri bölgesindeki kar örtüsünün mekânsal ve zamansal dağılımını ortaya koyarak, kayak merkezi seçimi için bilimsel ve pratik veriler elde edilmiştir. MODIS verilerinin kullanımı, geniş alanların düzenli olarak iz-

lenmesini ve analiz edilmesini mümkün kılarak, planlama ve yönetim süreçlerinde önemli bir araç haline gelir. Bu tür veriler, kayak merkezlerinin sürdürülebilir ve ekonomik olarak verimli bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Ağırlıklı çakıştırma analizinin gerçekleştirilebilmesi için ölçütlere ilişkin ağırlıklandırma puanları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada Kayak merkezi yer seçimi uygunluklarının belirlenmesi için çakıştırma yöntemi kullanılmıştır. Ağırlıklı bindirme tekniği, ilgili raster katmanların bindirilmesiyle bir harita oluşturmak için her raster katmana önemine göre ağırlık verilmesi olarak tanımlanır. Bu çalışmada, güvenilir bir teknik olduğu için ağırlıklı bindir-

me yöntemi kullanılmıştır (Basharat vd. 2016). Analiz sonucunda oluşan sonuç paftası çözünürlüğü 1000 m x 800 m olarak hesaplanmıştır. Elde edilen verilerin çakıştırılması sonucu bu çözünürlükten daha yüksek çözünürlüğe ulaşılamamıştır.

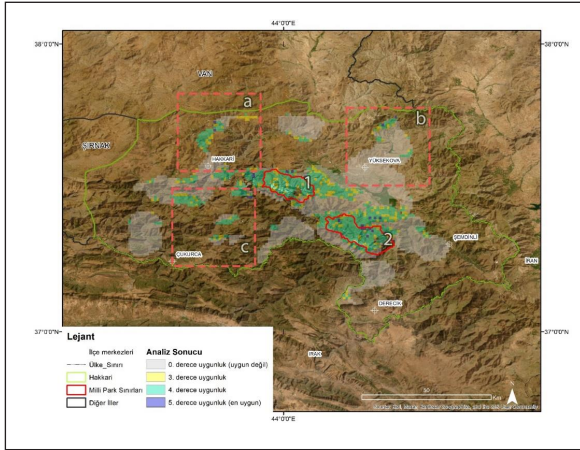
BULGULAR

Elde edilen tüm veri grupları yukarıda anlatıldığı üzere veri tabanına kaydedilmiş ve ağırlıklı çakıştırma işlemi yapıldıktan sonra konumsal olarak tüm il sınırları içinde ağırlıklandırılmış uygunluk analizi oluşturulmuştur. Kayak yeri merkezi için öneri olarak sunulacak alanlar poligon olarak Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4'te gösterilen 1 ve 2'nolu alanlar sırasıyla millî park sınırlarını kuzey (1) ve güney (2) olmak üzere ayırmıştır. Kare içine alınmış a, b

Tablo 3. Ölçütler ve Ağırlıklandırma

Eğim (Derece)	10-35° (5) / Diğer dereceler (1)
Yükseklik (m.)	560-1200m (1) / 1200-1800m (4) / 1800-2000m (5) / 2000-2500m (4) / 2500-3500m (3) / 3500-4066m (1)
LS Faktör (Slope Length) (Uzunluk)	0-18 (1) / 18-23 (2) / 23-26 (3) / 26-29 (4) / 29-41 (5)
Yola yakınlık (m.)	0-500m (5) / 500-1000m (4) / 1000-2000(3) / 2000-3000 (2) / 3000- 5000(1)
Arazi Kullanımı (m.)	0-1200mt (5) / 1200-2400m (4) / 2400-3600 (3) / 3600-4800 (2) / 4800-6000 (1) / 6000-7200 m (0)
Güneşlenme (Hillshade)	Güneş ışığı az alan bölge (1) / Diğer bölgeler (5)
Su Kaynakları (m.)	0-500m (5) / 500-1000m (4) / 1000-2000m (3) / 2000-3000m (2) /3000-4000m (1) / 4000-5000m (0)
Günlük ortalama sıcaklık (kış ayları) (Santigrat derece)	eksi 7 ila eksi 5 arası 4puan, eksi 5 ila eksi 2 arası 5 puan, eksi 2 ila 0 arası 4 puan, 0 ila 2 arası 3 puan, 2 ila 10 arası 0 puan
İlçe Nüfusu (Kişi)	16000-37000 (1) / 37000-58000 (2) / 58000-79000 (3) / 79000-100000 (4) / 100000-121000 (5)
Kar Örtüsü	0-8 arası (1) / 8-14 arası (2) / 14-20 arası / (3) 20-25 arası / (4) 25-49 arası (5)

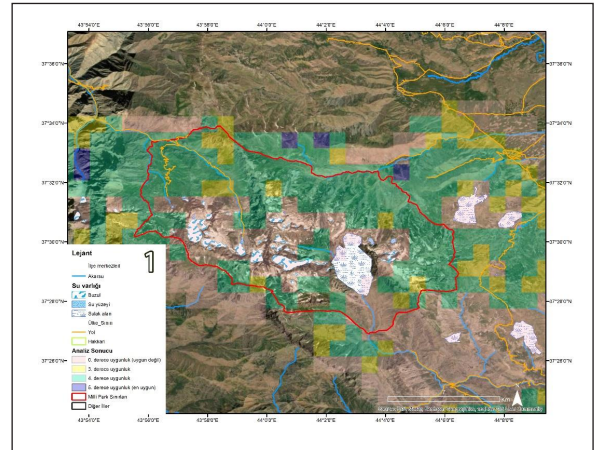
Şekil 4. Analiz Sonuç Haritası

ve c harfi bulunan alanlar ise milli park sınırları dışında kalan ilçelere yakın uygunluk alanları göstermektedir.

Çalışmada öncelikle milli parklara odaklanılmaktadır. Kuzeyde bulunan milli park sınırları içinde; buzul göller ve sulak alanlar, dere yatakları, mevcut yollar çevresindeki alanlarda uygunluklar Şekil 5'te görülmektedir. Özellikle buzullar ve sulak alanların yakın çevresinde tampon alan ekosistemin sağlığı için koruma bandını oluşturmakta ve uygunluk 0. derece gösterilmektedir. Çalışma kapsamında ilgili milli park sınırında beşinci derece uygunlukta bölge tespit edilememiştir.

Milli park kuzeybatı girişinde yolların ve akarsuların çevresi dördüncü derece uygun bölgeler olarak gösterilmektedir. Bunun yanında milli park kuzey bölgesinde doğuya kadar olan hat,ta, dördüncü derece uygunluk devam etmektedir fakat yol ağı ilgili bölgeden geçmemektedir. Haritanın en doğusunda yol hattının etrafında dördüncü derece uygun alanlar milli park sınırı dışında devam etmektedir ve sulak alanların çevresi koruma zonu olarak bırakılmıştır.

Şekil 6'da milli parkın güney kısmında bulunan iki numaralı alan görülmektedir. İlgili haritada milli park içinden geçen yol ağı kuzeybatıdan başlayarak orta bölgelere kadar ilerlemektedir. Bu durum analiz sonucunu da etkilemiş olup beşinci derece uygun alanlar milli park sınırları içinde bulunmaktadır. Beşinci derece uygun alanları, alan sınırlarının orta kesiminde uygun-

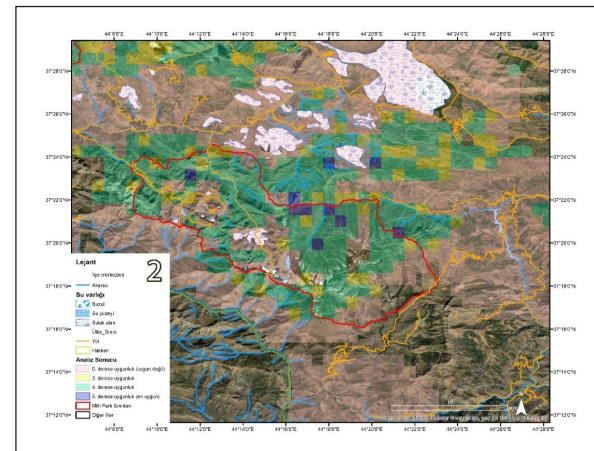

Şekil 5. Milli Park Kuzey Bölgesi Analiz Sonucu

laştığı görülmekte olup yakın çevresinde akarsu yatağı bulunmaktadır ve genel olarak ilgili bölge çevresinde dördüncü derece uygun alanlar görülmektedir.

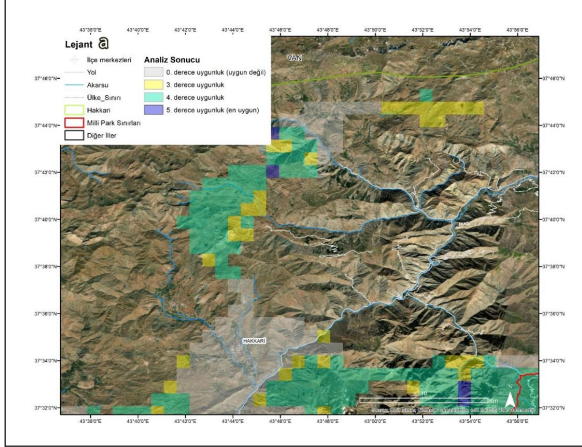
Şekil 7'de Hakkâri il merkezinin kuzeyinde, yol bağlantısının zayıf olduğu beşinci derece ve dördüncü derece uygunlukta alanlar ve doğu-batı doğrultusunda geçen akarsu yatağı bulunmaktadır. Hakkâri kent merkezi ve yakın çevresi uygun olmayan alanlar olarak görülmekle birlikte doğu bölgesinde, milli park sınırına kadar olan bölgede yer yer beşinci derece ve dördüncü derece uygun alanlar tespit edilmiştir.

Şekil 8'de Yüksekova merkezinin kuzeydoğusunda Van sınırına yakın bölgede kümelenmiş ağırlıklı dördüncü derece alanlar görülmektedir.

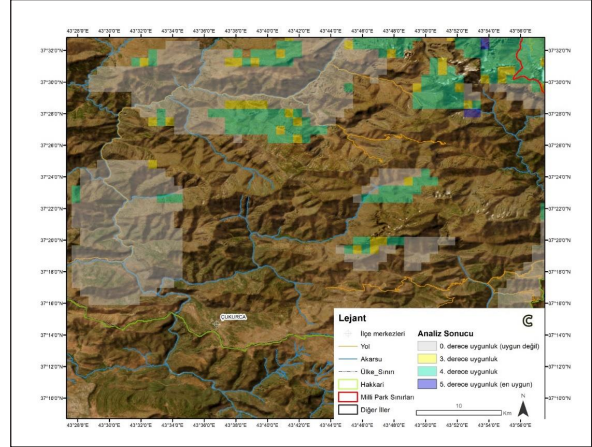

Şekil 6. Milli Park Güney Bölgesi Analiz Sonucu

Şekil 7. Hakkâri İl Merkezi Yakın Çevresi Analiz Sonucu

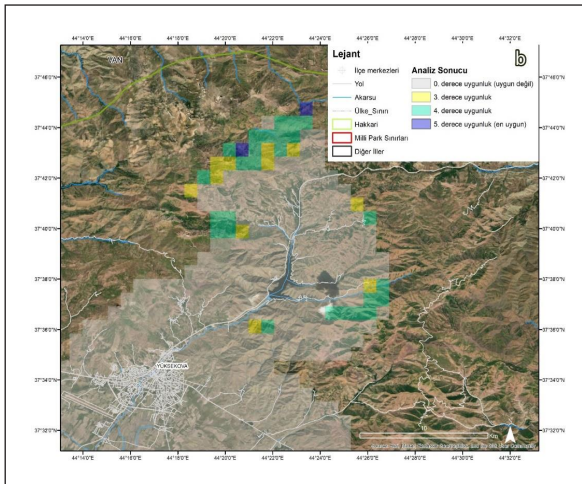
Şekil 9. Çukurca Merkezi Yakın Çevresi Analiz Sonucu

Barajın doğusunda dördüncü derece alanlar bulunmaktadır. Yol ağına da yakın olan bu alanlar güneşlenme yönünden pozitif etkiye sahiptir.

Şekil 9'da Çukurca'nın kuzeyinde dördüncü dereceden alanlar akarsu yatakları çevresinde bulunmuştur. Yol ağına da yakın olan ilgili bölge, uygunluk yönünden beşinci derece olarak nitelenmesi de yüksek puan almıştır. Haritanın kuzeydoğusunda bulunan beşinci ve dördüncü derece alanlar millî park sınırına yakın bölgededir. Aynı zamanda yol ağına da yakın bir bölgedir.

ÖNERİLER VE SONUÇ

Araştırmalar bölgenin kayak merkezi geliştirilmesi için uygunluğunu değerlendirirken kar gü-

Şekil 8. Yüksekova Merkezi Yakın Çevresi Analiz Sonucu

venilirliği, arazi yapısı, erişilebilirlik ve altyapı gibi faktörleri dikkate almıştır (Deng vd. 2019). Örneğin, Gümüşhane ilinde bulunan Zigana bölgesinin doğal güzellikleri, kaliteli kar örtüsü ve güvenilir kar yağışı gibi avantajlara sahip olduğu tespit edilmiştir (Evren vd. 2020).

Bu çalışmada, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Cilo ve Sat Dağları Millî Parkı'nın kış turizmi potansiyeli değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında yapılan analizler doğrultusunda özellikle Hakkâri ilinin kayak merkezi potansiyelinin bir ölçüde ortaya çıkarılması sağlanmıştır. Çalışmaya peyzaj mimarlığı disiplini yönünden bakıldığında koruma ve ekolojik hassasiyetler önem taşımaktadır. Bölgede yapılacak bir kayak yeri, ilin turizm faaliyetleri açısından önemli olsa da alanın peyzajı için "koruma-kullanım" dengesi gözetilmelidir. Bunun yanında analiz sonuçlarında çıkan uygun bölgeler genel olarak 3000 m'ye yakın yüksekliktedir. Bu bölgelerde Alpin bitkilerin korunması gerekmektedir. İlgili yükseklik manzara yönünden de kullanıcı deneyiminde pozitif bir etki sağlayacaktır.

İldeki ilçelerde maksimum nüfus (2023 yılı için) 121.000'dir. Yüksek nüfusu olan ilçelerin gelişmeye en yakın ilçeler olma olasılığı düşünülmüştür. İldeki yol ağı eğim ve yüksekliğin getirdiği şartlar yüzünden tüm araziye ulaşamamaktadır. Bu durum ekolojik parametrelerin korunmasının yanında alan içinde ulaşımı olmayan bölgeler olduğunu göstermektedir. Çalışmada uygun çıkan alanların yol ağı ile bağlantısının olmayışı alanın

hem ekolojik olarak korunmasına hem de yüksek puan almasına sebebiyet vermiştir.

İklimsel yönden değerlendirildiğinde, ilin dağlık kesimleri milli park sınırları ile örtüşmektedir ve kayak için uygun sıcaklık değerlerine sahiptir. Ağırlıklı çakıştırma katsayısı 9.25 olan iklim değeri analiz sonuçları ile çakışmaktadır. Bu durum analizin güvenilirliğini ortaya koymaktadır.

Kayak yeri seçiminde yoğun kar örtüsünün bulunduğu alanlar, özellikle kış mevsimi boyunca yerde kalan kar miktarı düşünüldüğünde uygunluk sonucu yüksek çıkan bölgeler, ilgili veri ile örtüşmektedir.

Bunların yanında, uygun bölgelerdeki ulaşım ağı eksikliklerinin giderilmesi için yeni yolların inşa edilmesi veya mevcut yolların iyileştirilmesi önerilir. Bu, kayak merkezi projelerinin hayata geçmesi ve bölgeye olan erişimin kolaylaşması açısından önemlidir. Elektrik, su ve telekomünikasyon gibi temel altyapı hizmetlerinin eksiksiz sağlanması, kayak merkezinin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir.

Ekolojik ve çevresel koruma bağlamında düşünüldüğünde; Kayak merkezinin kurulması planlanan alanlarda kapsamlı bir ÇED raporu hazırlanarak bölgenin ekolojik dengesinin korunması sağlanmalıdır. Özellikle 3000 m'ye yakın yüksekliklerdeki Alpin bitkilerin korunmasına yönelik özel önlemler alınmalıdır. Bölgede yoğun kar alan alanlar mevcut olduğu için, kar kalitesi ve yoğunluğunun sürekli izlenmesi ve raporlanması, kayak merkezi yer seçimi için detaylı bir altlık veri olarak eklenebilir. Ayrıca, akarsu hatlarına yakınlık düşünüldüğünde, ihtiyaç halinde yapay kar üretimi gibi alternatif çözümler değerlendirilebilir. İklim değişikliğinin olası etkileri göz önünde bulundurularak, kayak merkezinin uzun vadeli sürdürülebilirliği için uyum stratejileri geliştirilmelidir.

Bölgenin yalnızca kış turizmi için değil, yılın diğer dönemlerinde de turist çekebilmesi için dört mevsim turizm potansiyeli değerlendirilmelidir. Bu, doğa yürüyüşleri, dağ bisikleti, kampçılık gibi aktivitelerle sağlanabilir. Söz konusu aktivitelerin yapılabilmesi adına ihtiyaç duyulan yeni verilerle çeşitli rekreasyon tipleri için öneri altlık haritaları oluşturulabilir.

Özdemir vd. (2016) "Rekreasyon ve Turizm" kitabı, kayak alanlarının belirlenmesi konusunda önemli bilgiler sunmakta ve bu alanların seçimi ile değerlendirilmesi için dikkate alınması gereken çeşitli faktörleri ele almaktadır. Kitapta sürdürülebilirlik, çevresel etkilerin ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının uzun vadeli başarı için kritik öneme sahip olduğu ifade edilirken, pazar analizi ile hedef kitle ve pazar ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği de vurgulanmaktadır.

Son olarak, kayak alanlarının sosyal ve psikolojik faydalarının da dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu unsurlar, kayak alanlarının belirlenmesi ve geliştirilmesi sürecinde hem yerel ekonomi hem de turist deneyimi açısından büyük katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Akar, I. (2009). How Geographical Information Systems and Remote Sensing Are Used to Determine Morphometrical Features of the Drainage Network of Kastro (Kasatura) Bay Hydrological Basin, *International Journal of Remote Sensing*, 30(7): 1737-1748.
- Akın, A. ve Erdoğan, M. A. (2017). Uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri yardımıyla Aladağlar'da kış sporları için uygun alanların belirlenmesi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 18 (2): 201-210.
- Albayrak, A. Y. (2018). Gümüşhane İlinde Spor Turizminin Değerlendirilmesi ve Spor Turizmi Ürünleri, *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(23):1152-1162.
- Albut, S. (2020). Estimation of Slope Length (L) and Slope Steepness Factor (S) of RUSLE Equation by QGIS, *International Journal of Research in Engineering, Science and Management*, 8: 43-48.
- Aydın, A., Bühler, Y., Christen, M., ve Güner, I. (2014). Avalanche Situation in Turkey and Back Calculation of Selected Events, *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 14(5): 1145-1154.
- Basharat, M., Shah, H. R., ve Hameed, N. (2016). Landslide Susceptibility Mapping Using GIS and Weighted Overlay Method: A Case Study from NW Himalayas, Pakistan, *Arabian Journal of Geosciences*, 9: 1-19.
- Bozkurt, İ. ve Ünlüöner, K. (2019). Yerel halkın bakış açısıyla Cilo dağı'nın kış turizm potansiyelinin incelenmesi, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(2), 161-175.
- Clydesdale, G. (2007). Ski Development and Strategy, *Tourism and Hospitality Planning and Development*, 4(1): 1-23.
- Çetinkaya, C., Kabak, M., Erbaş, M. ve Özceylan, E. (2018). Evaluation of ecotourism sites: a GIS-based multi-criteria decision analysis. *Kybernetes*, 47(8), 1664-1686.

- de Jong, C., Previtali, F. ve Carletti, G. (2015). Challenges in assessing and managing geo-hydrological risk related to natural and anthropogenic pressures in Alpine ski resorts. İçinde; *Engineering Geology for Society and Territory-Volume 5: Urban Geology* (ss. 781-785). *Sustainable Planning and Landscape Exploitation*.
- Demiroğlu, O. C., Turp, M. T., Kurnaz, M. L., ve Abegg, B. (2021). The Ski Climate Index (SCI): Fuzzification and a Regional Climate Modeling Application for Turkey, *International Journal of Biometeorology*, 65: 763-777.
- Deng, J., Che, T., Xiao, C., Wang, S., Dai, L., ve Meerzhan, A. (2019). Suitability Analysis of Ski Areas in China: An Integrated Study Based on Natural and Socioeconomic Conditions, *The Cryosphere*, 13(8): 2149-2167.
- Evren, S., Zeybek, H. İ., ve Sedat, T. A. Ş. (2020). Küçük Ölçekli Kayak Merkezlerinde Destinasyon Rekabetçiliği: Zigana Kış Turizmi Merkezi Örneği (Destination Competitiveness in Small-Scale Ski Centers: The Case of Zigana Winter Tourism Center), *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2): 1269-1290.
- Gabdrakhmanov, N., ve Hosseini, S. (2019, June). Site Location and Construction of Ski Resorts Using Geographical Information System (GIS) in Isfahan Province, *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 272 (2): 022013.
- Guan, Z. M., ve Qiao, W. F. (2013). The Research on the Site Selection of Tourist Resort Based on GIS, *Applied Mechanics and Materials*, 357: 1674-1678.
- Hall, D. K., Riggs, G. A., ve Salomonson, V. V. (2016). *MODIS/Terra Snow Cover Daily L3 Global 500m Grid, Version 6*. Boulder, CO: NASA National Snow and Ice Data Center Distributed Active Archive Center.
- Holland, I. A., ve Harvey, J. E. (2015). Optimal Areas for Backcountry Skiing in Maine, *Atlas of Maine*, 2015(2): 3.
- Ilie, L. A., Comănescu, L., Dobre, R., Nedelea, A., Săvulescu, I., Bradea, I. A., ve Boloş, M. I. (2020). Fuzzy Techniques for Artificial Snow Cover Optimization in the Ski Areas Case Study: Obârşia Lotrului (Southern Carpathians, Romania), *Sustainability*, 12(2): 632.
- Kazan, H., Hobikoğlu, E. H., Karademir, H., Dalyancı, L., ve Turguter, Y. (2015). Economic development of ski industry in experimental innovation: Example of Palandöken Turkey and Alps Switzerland, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 195, 487-492.
- Kendir, H., Arslan, E., ve Haydar, A. (2019). Determination of Winter Trekking Routes Within The Scope Of Winter Tourism Potential in Sivas Province, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(3): 294-305.
- Kültürportali (2024). Hakkâri Kayak Merkezi <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/Hakkari/TurizmAktiviteleri/mergabut-kayak-merkezi>, Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Mutlu, S., Cindioğlu, İ., Kul, A. Ö. ve Selçuk, A. S. (2022). Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ve Parametre Puanlama Yöntemi İle Hakkâri İli Çığ Tehlike Haritasının Oluşturulması., *Türkiye Coğrafi Bilgi Sistemleri Dergisi*, 4(2), 71-78.
- Openstreetmap (2024a). Yol Verisi Cetveli. <https://wiki.openstreetmap.org/wiki/Key:highway>, Erişim Tarihi: 09.07.2024.
- Özdemir, A. S., Güçer, E. ve Karaküçük, S. (2016). *Rekreasyon ve Turizm*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Peter, A., ve Burrough, M. (1998). *Principles of Geographical Information Systems*. Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Polderman, A., Haller, A., Viesi, D., Tabin, X., Sala, S., Giorgi, A., ... ve Bidault, Y. (2020). How Can Ski Resorts Get Smart? Transdisciplinary Approaches to Sustainable Winter Tourism in the European Alps, *Sustainability*, 12(14): 5593.
- Satir, O., Tosun, B., Coskun Ozyol, F., Ozdemir, O. F., ve Berberoglu, S. (2024). An Integrated Spatial Planning of the Mountainous Landscapes for Ski Sports in a Case Area at the Eastern Türkiye, *Journal of Mountain Science*, 21(3): 754-767.
- Silberman, J. A., ve Rees, P. W. (2010). Reinventing Mountain Settlements: A GIS Model for Identifying Possible Ski Towns in the US Rocky Mountains, *Applied Geography*, 30(1): 36-49.
- Tervo, K. (2008). The Operational and Regional Vulnerability of Winter Tourism to Climate Variability and Change: The Case of the Finnish Nature-Based Tourism Entrepreneurs, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 8(4): 317-332.
- Teodor, M., ve Dobre, R. (2015). Relief Suitability for Developing a Macro Ski Area between Predeal and Azuga Resorts, *Revista de Geomorfologie*, 17: 95-106.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2023). Hakkâri il ilçe nüfus verileri. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=nyüzde%20C3yüzde%20BCfus&dil=1>, Erişim tarihi: 11.07.2024.
- Yeler, O. (2021). Seyhan Havzası Örneğinde Kış Rekreasyon Alanı Belirlemede Uzaktan algılama ve CBS Tabanlı Model Geliştirme (*Basılmış Doktora Tezi*), Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.

Talha AKSOY

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri anabilim dalından (2016), doktora derecesini de Eskişehir Teknik Üniversitesi'nden Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri anabilim dalından aldı (2021). Kırklareli Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2023). Halen Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemleri, peyzaj planlamasıdır.

Rekreasyonel Kullanımda Fijital Tasarım: Frigya Vadisi Örneği*

Phygital Design in Recreational Use: Case of Phrygian Valley

Seda ALTİKULAÇ** - Meryem AKOĞLAN KOZAK***

** Dr., Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yunus Emre Kampüsü, 26470, Tepebaşı, Eskişehir.

ORCID: 0000-0003-2884-8081

E-posta: sedacoban@anadolu.edu.tr

***Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, Yunus Emre Kampüsü 26470, Tepebaşı, Eskişehir.

ORCID: 0000-0003-0577-1843

E-posta: mkozak@anadolu.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 13 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 16 Eylül 2024

İkinci düzeltme: 11 Ekim 2024

Kabul: 26 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Frigya Vadisi,
Fijital tasarım, Teknolojik yatkınlık.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 13 July 2024

Resubmitted: 16 September 2024

Resubmitted: 11 October 2024

Accepted: 26 October 2024

Key words: Phrygian Valley, Phygital design, Technology readiness.

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, Frigya Vadisi'nin rekreasyonel kullanımına fijital tasarım önerisinde bulunmaktır. Araştırma, Frigya Vadisi'ni kapsayan Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya illerindeki paydaş grupları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Kota örnekleme yöntemine başvurulmuş toplam 450 paydaşa ulaşılmıştır. Anket tekniği ile elde edilen veriler regresyon analizi ile test edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre tüm paydaş gruplarının teknoloji kullanımına yatkın oldukları, fijital algılamalarının yüksek olduğu ve paydaşların teknolojik yatkınlıklarının Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algılarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, paydaşların teknolojik yenilikleri destekledikleri ve teknolojiye iyimser baktıkları, ancak teknolojiyi güvensiz ve rahatsız olarak algıladıkları; teknoloji bilgisini toplumsal düzeyde eksik olarak algıladıkları da belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlar, paydaşların Frigya Vadisi'nin fijital olarak tasarımını başka bir deyişle, teknoloji ile fiziksel ortamların birlikte kullanılması fikrini benimsediklerini göstermektedir. Araştırmada ayrıca, bu yeni yaklaşımın uygulanması için toplumsal teknoloji bilgisi düzeyindeki eksikliğin giderilmesi ve fijital kullanım ile ilgili eğitim programlarının düzenlenmesi de önerilmektedir.

ABSTRACT

The main purpose of this research is to propose a phygital design for the recreational use of the Phrygian Valley. The research was conducted through stakeholder groups in Eskişehir, Afyonkarahisar and Kütahya provinces covering the Phrygian Valley. A total of 450 stakeholders were reached in the research using the quota sampling method. The data obtained with the questionnaire technique was tested with regression analysis. According to the findings of the research, it was determined that all stakeholder groups were prone to use technology, their phygital perceptions were high, and the technological predispositions of the stakeholders positively affected their perceptions of the phygital design of the Phrygian Valley. Additionally, stakeholders support technological innovations and view technology optimistically, but they perceive technology as unsafe and uncomfortable; It was also determined that they perceived technological knowledge as lacking at the social level.

The results obtained show that the stakeholders adopted the phygital design of the Phrygian Valley, in other words, the idea of using technology and physical environments together. The research also suggests that in order to implement this new approach, the gap in social technology knowledge should be addressed and training programs on phygital use should be organized.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Altıkulaç, S. ve Akoğlan Kozak, M. (2024). Rekreasyonel Kullanımda Fijital Tasarım: Frigya Vadisi Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 19.

* Bu çalışma, başlıca yazarın "Frigya Vadisi'nin Rekreasyonel Kullanımında Fijital Tasarım Önerisi: Bir Paydaş Analizi" konulu doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler, diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektörünün de yeniden yapılanmasında etkili olmuştur. Teknolojiye adaptasyon günümüz post turist beklentilerini karşılamada ihtiyaçtan çok âdeta bir zorunluluk hâline gelmiş; ulaşım, yeme-içme, konaklama, seyahat, eğitim ve eğlence gibi birçok alanda dijital tabanlı teknolojiler kullanılmaya başlanmıştır (Atar 2020). Dijital teknolojilerin kullanımı bireylerin boş zamanlarındaki rekreatif ve turistik aktivitelere katılabilmelerini de kolaylaştırmıştır (Şenel 2021). Bugünlerde, teknolojinin günlük yaşamda ivme kazanmasına bağlı olarak sanal ya da dijital turizm denilen farklı bir turizm alanı ortaya çıkmıştır. Bu turizm yaklaşımı esas olarak; sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, fijital ve metaverse uygulamalarına dayanmakta; bu kapsamda nesnelerin interneti, robotlaşma, bilişsel teknolojiler, sensörler, nanoteknoloji, internet hizmetleri, büyük veri, bilişim teknolojileri, kuantum bilişim, akıllı sinyalizasyon, giyilebilir teknolojiler, akıllı robotlar, akıllı şebeke, üç boyutlu nesnelere ve yapay zekâ gibi birçok teknolojiden yararlanılmaktadır (Topsakal vd. 2018). Dijitalleşmede yaşanan bu hızlı dönüşüm, yaşamı kolaylaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilse de bazı sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Bu sıkıntılar; çevrimiçi işlemler esnasında kişisel bilgilerin kötüye kullanımı (Tekin 2020), teknolojik cihaz kullanımından kaynaklanan bazı sağlık sorunları (Kurt 2009), teknoloji kullanırken yaşanan zorluklar, eğitim ve dijital beceri eksikliği (Doğantan 2020), turizmin ekonomik etkisinin azalacağı endişesi ve teknoloji kullanım maliyetinin yüksek olması (Kulakoğlu Dilek 2020) şeklinde sıralanmaktadır. Teknoloji kullanımındaki bu sıkıntılar dikkate alındığında, turizm faaliyetlerinin dijital ile birlikte fiziksel ortamda gerçekleştirilmesi fikri daha uygun bir yaklaşım olarak önerilmektedir. Bu yolla, turizmde dijital geçişin daha yumuşak olacağı beklenmektedir. Çünkü her şeyi hızla tüketen post modern bireyler ne yalnızca fiziksel ortamda ne de yalnızca dijital ortamda olmaktan memnundur (Köse ve Yengin 2018). Bu durum, turizm ve rekreasyon alanlarının tasarımında ikili bakış açısı olan fijitali gündeme getirmektedir.

Fijital uygulama ile bir deneyim yalnızca fiziksel olarak gerçekleştirilen hizmetlerle sınırlı kalmamakta; dijital deneyimler fiziksel unsurlarla birleştirilerek hizmet alanının geliştirilmesine ve daha kolay kullanılmasına imkân sağlamaktadır.

Yukarıda belirtilen gerekçelerle hazırlanan bu araştırmada, Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik öneriler geliştirilmesine çalışılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle, paydaşların fijital teknolojiye yönelik algıları, teknoloji kullanma yatkınlıkları ve teknolojiye yatkın olma ile fijital tasarım algıları arasındaki ilişkilere bakılması plânlanmaktadır. Sonuçlar, yörenin ziyaretçi sayısını artırmak ve rekreasyonel bir alan olarak yörenin tanınırlığına katkı sağlamak bakımından önemlidir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmanın fijital ve teknolojik yatkınlık olmak üzere iki farklı kavramsal dayanağı bulunmaktadır. Bu konular ile ilgili açıklamalara aşağıda alt başlıklar halinde yer verilmektedir.

Fijital

Milgram ve Kishino (1994), teknolojik gelişmenin başlangıcında fiziksel dünya ile sanal ortam arasında bir sürekliliğin olduğunu öne sürmektedir. Bu sürekliliğin bir ucunda teknolojiden bağımsız tamamen gerçek bir dünya yer alırken diğer uçta ise teknolojinin hâkim olduğu sanal bir dünya yer almaktadır. Gerçek dünya ve sanal ortam arasında kalan kısım ise harmanlanmış/artırılmış gerçeklik olarak bilinmektedir. Karma gerçeklik olarak da açıklanan bu sentezli ortamın fijital oluşumun ilk örneklerini oluşturduğu söylenebilir. İlk zamanlarda "karma teknik" olarak denen bu uygulama, ilk kez 2007 yılında Amerikan Reklam Ajansları Birliği Başkanı tarafından fiziksel ve dijitalin birlikte var olabileceği düşüncesiyle fijital olarak kullanılmıştır (Köse 2017). Fijital ile fiziksel ya da gerçek deneyimler ile dijitalin birlikte kullanımı ifade edilmekte; geleneksel uygulamaların dijital adaptasyonu sağlanmaktadır. Örneğin, C&A markasının kıyafet askılarına gerçek zamanlı beğeni sayaçları takarak mağazadaki müşterilerin görüş ve geri bildirimlerini anlık olarak sosyal medya platformlarından

paylaşması (Toker 2023); Pokemon Go oyunu (Dorward vd. 2016) veya Amazon Go isimli fijiital market uygulaması gibi (Çakın ve Yaman 2020).

Fijiital uygulama aracılığıyla fiziksel (gerçek) dünya ve sanal (dijiital) ortamlar arasında köprü kurulmaktadır (Çelik 2021). Burada fiziksel ortamlarda bulunma durumu, bir yeri fiziksel olarak gezme anlamında olmayıp fiziksel olarak bulunulan mekânda dijiital kanalların kullanımını ifade etmektedir. Fijiital kavramın yapısına Şekil 1'de yer verilmektedir.

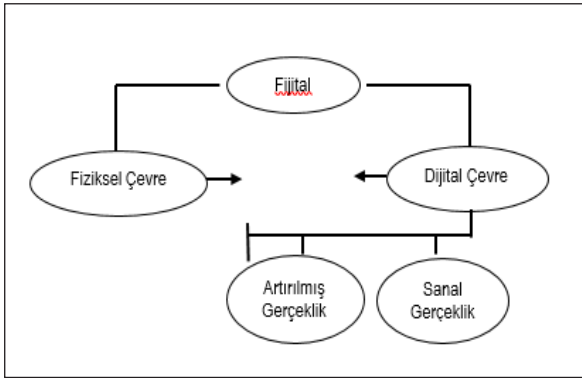
Şekil 1 incelendiğinde fiziksel gerçeklik ile dijiital gerçekliğin fijiital ortamı, artırılmış gerçeklik ile sanal gerçekliğin ise dijiitali oluşturduğu anlaşılmaktadır. Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik ve fijiital kavramları arasında bazı farklar bulunsada fijiital, çeşitli cihazlar ve giyilebilir teknolojiler ile sanal gerçeklik teknolojilerini fiziksel ortamda tek bir gerçeklik altında birleştirmektedir. Fijiitali oluşturan boyutlar aşağıda açıklanmaktadır.

Fiziksel Gerçeklik Boyutu; insanlar tarih boyunca başka yerleri görme isteği, sağlık, ticaret ve dinsel amaçlarla devamlı yaşadıkları yerden başka yerlere fiziksel olarak seyahat etmişlerdir. Günümüzde sanal ortam seyahatleri yerine bizatihi olarak insanların evlerinden ayrılıp başka bir yeri ziyaret etmesi geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen faaliyetleri kapsamaktadır. 1900'lü yılların sonlarına kadar turizm faaliyetinin gerçekleşmesinde kullanılan rezervasyon işlemleri, giriş ve çıkış işlemleri, menü tasarımı vb. işlemler geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmekteydi (Atar 2020). Fiziksel gerçeklik yaşamın birçok alanında

hâlen kullanılmaya devam edilirken teknolojinin hızlı gelişmesi ve yaşamı etkilemesi kaçınılmaz olmuştur (Kozak vd. 2017). Artık her şey insanlar tarafından fiziksel olarak üretilip tüketilmemektedir ve makineler kolaylaştırıcı bir unsur olarak devreye girmeye başlamıştır. Böylece, teknoloji ve insan gücünün adaptasyonu ön plâna çıkmış, fiziksel ortamda yapılan işlemler dijiital ortama taşınarak insan yaşamına yön verir hale gelmiştir. Kısacası, geleneksel olarak yaşanan birçok turistik ve rekreatif deneyim, günümüz teknolojileriyle hızla dijiital ortam ve farklı sanal deneyimlere dönüşmüştür.

Artırılmış Gerçeklik Boyutu; kullanıcının kendi doğal ortamında üç boyutlu nesnelere görün-tüleyerek gerçek dünya ve bilgisayar tarafından oluşturulmuş nesnelere etkileşime girmesini sağlayan bir ortamdır (Yovcheva vd. 2012). Artırılmış gerçeklikte sanal gerçeklikte olduğu gibi nesnelere sanal ortama taşınabilmekte ancak sanal gerçeklikten farklı olarak dış dünyayla bağlantı tamamen kesilmeden görüntüler gerçek dünyadakine aktarılabilir. Böylece, kullanıcılar, gerçek nesnelere ile sanal nesnelere aynı ortamda birlikte deneyimleyebilmektedir (Çabri 2019). Fijiitalin deneyimlenmesinde artırılmış gerçeklik tabanlı uygulamalardan da yararlanılmaktadır. Andrade ve Dias'ın (2020) bahsettiği gibi artırılmış gerçeklik, fijiitalin deneyimleyebilme aracı ve yöntemidir. Fijiital, artırılmış gerçekliği de kapsayan aynı zamanda farklı uygulamalarla birlikte kullanılabilen yeni bir uygulamadır.

Sanal Gerçeklik Boyutu; gerçekte var olmayan ancak gerçekmiş gibi algılanan kavramlar, olaylar veya mekânlar olarak ifade edilmektedir. Sanal gerçeklik uygulamaları, zaman, maddi yetersizlik veya risk nedeniyle bireylerin normal şartlarda bulunamayacakları ortamları deneyimleyebilmeleri için gerçeğe yakın deneyimler sunmaktadır. Sanal gerçeklik, kullanıcıları tamamen yapay bir ortama dâhil eden için daha ulaşılabilir ve günlük yaşamlarında önemli kolaylıklar sağlayan bir uygulamadır (Kulakoğlu Dilek 2020). Turizmin öncü tur operatörü olan Thomas Cook, potansiyel turistlerin sanal gerçeklik cihazları ile turistik destinasyonları keşfetmelerine olanak sağlayarak sanal gerçeklik teknolojisini ilk defa

Şekil 1. Gerçeklik-Sanallık Sürekliliği (Milgram ve Kishino, 1994, s. 3'ten uyarlanmıştır)

kullanan seyahat acentası olmuştur (Boyce 2015). Diğer yandan, küresel otel zinciri olan Marriott International'ın, sokaklara yerleştirdiği kulübe benzeri bir alanda dört boyutlu olarak sunduğu sanal gerçeklik seyahat deneyimleri de örnek olarak verilebilir (Çakır 2020).

Metaverse; 1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla birlikte üç boyutlu sanal nesnelere, artırılmış gerçeklik uygulamaları ve çevrimiçi oyunlar gibi bilgisayar destekli çeşitli sanal ortamlar oluşmaya başlamıştır. Günümüzde ise dijital dönüşümde farklı bir aşamaya geçilmiş ve metaverse adında yeni bir sanal evren ortaya çıkmıştır (Demir ve Tokgöz 2022). Artırılmış gerçeklik teknolojisine dayalı sürükleyici bir deneyim sağlayan metaverse, dijital ikiz teknolojisi ile gerçek dünyanın yansıması olan, blok zinciri teknolojisi ile ekonomik bir sistem oluşturan, sanal dünya ve gerçek dünyayı birbirine sentezleyerek her kullanıcının içerik üretmesine ve düzenlemesine olanak sağlayan ve sürekli gelişen bir kavramdır (Ning vd. 2021). Metaverse'ün spor ve eğlence (üç boyutlu spor müsabakaları, konserler, oyunlar), eğitim (sanal okullar, sanal projeler, konferanslar), sağlık (cerrahi operasyonlar, tıp uzmanlarının sanal işbirliği, teknik işlemler), ve askeri (sanal gerçeklik teknolojilerinin askeri alanda kullanımı) gibi birçok alanda kullanımına rastlanmaktadır (Combs 2021).

Teknolojik Yatkinlık

İnsanlar, teknolojik gelişmeler karşısında belirsizlik ve bilgisizlik gibi nedenlerden dolayı olumsuz hissedebilmekte ve bu gelişmelerden endişe duyabilmektedir. Dahası, teknoloji kullanımına hazır olmayan ve teknolojik gelişmelerden memnun olmayan insanlar, teknolojiden kaçınma eğiliminde olabilmektedirler. Bu nedenle, yeni teknolojileri önermeden önce insanların bu teknolojileri kullanmaya hazır olup olmadıklarını ortaya koymak önemlidir (Lin ve Hsieh 2007; Başgöze 2010). Bu yönüyle mevcut çalışmada önerilen *teknolojik yatkinlik kavramı*; olumlu ve olumsuz etkileri dikkate alan kapsamlı bir bakış açısı sunması nedeniyle önceki kabul modellerinin gelişmiş bir yorumu görünümündedir. Ancak Parasuraman'ın insanların teknolojiye olan

genel inançlarını ölçmek amacıyla geliştirdiği *Teknolojik Yatkinlik Endeksi* iyimserlik, yenilikçilik, rahatsızlık ve güvensizlik olmak üzere dört boyuttan oluşmaktadır (Lin vd. 2007). Oysa alan yazın incelendiğinde, bu tür temel teknolojik yatkinlik boyutlarının yanı sıra toplumsal teknoloji bilgisinin de teknoloji kabulünde önemli faktörler olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle mevcut araştırmada, bu ölçüğe toplumsal teknoloji bilgi düzeyi boyutunun da eklenmesi gerekli görülmüştür. Bu boyutlar ile ilgili açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

İyimserlik; teknolojik gelişmeler karşısında insanların olumlu bir tutum sergiledikleri ve teknolojinin insanlara yaşamlarında daha fazla kontrol, esneklik ve verimlilik sağladıklarına dair inanç oluşturmalarına yardımcı olan bir boyuttur (Parasuraman 2000). İyimser özellik sergileyen insanlar, olumsuz olaylar ile daha az ilgilenmekte ve teknolojinin kendilerine fayda sağlayacağı inancıyla yenilikleri deneyimlemeye daha istekli olmaktadır (Walczuch vd. 2007).

Yenilikçilik; bireylerin yeni bir teknolojik ürün veya hizmeti diğer bireylerden daha önce deneyimlemesidir. Piyasaya sunulan yeni bir teknolojiyi diğer bireylerden daha önce deneyimleyenler, kendilerinden sonra deneyimleyecek bireyler için fikir önderi olarak nitelendirilmektedir (Sopthonthumapharn ve Tesar 2007). Rogers'in beş kategoriden oluşan yeniliğin yayılması teorisinde yer alan yenilikçiler ve erken benimseyenler, teknoloji deneyimi konusunda olası riskleri göze alabilen bireyler olarak nitelendirilmektedir (Rogers 1983). Teknolojik yeniliklerle erken tanışan bireyler teknolojiyle nispeten daha geç tanışan bireylere göre yeni teknoloji hakkında daha az karmaşık bilgiye sahip olmaktadır (Walczuch vd. 2007).

Rahatsızlık; bireylerin teknoloji kullanımına hâkim olamamaları ve kullanım konusundaki yetersizliklerinden kaynaklanan olumsuz duyguyu ifade etmektedir (Parasuraman 2000). Rahatsızlık boyutu genellikle insanların yeni bir teknoloji karşısında yaşadıkları korku ve endişeyi ölçmektedir (Godoe ve Johansen 2012). Teknolojiden rahatsızlık duyan bireyler teknolojinin faydalı olduğunu düşünseler bile teknoloji kulla-

nımı konusunda rahatsızlık duyarlarsa veya teknoloji kullanımına hazır değillerse teknolojiden kaçınma eğiliminde olabilmektedirler (Meuter vd. 2003). Teknolojinin sıradan insanlar tarafından kullanılmak üzere tasarlanmadığına düşünen bireyler, teknoloji kullanımının çok karmaşık olduğuna inanmaktadırlar (Massey vd. 2013).

Güvensizlik; bireylerin teknolojik bir ürün veya hizmeti kullanırken üzerinde tam kontrol sağlamamasından kaynaklı olarak bunalmasını ifade etmektedir (Parasuraman 2000). Teknoloji kullanımı konusunda güvensizlik yaşayan bireyler, paylaşılan bilgilerin başkaları tarafından görüleceği endişesi yaşamakta ve teknoloji kullanımından kaynaklanan hataların geri dönülmesi zor sonuçlara yol açacağını düşünmektedirler (Özbek vd. 2019). Bireylerin teknoloji kullanımında güvensizlik hissetmesine neden olan unsurlar arasında; güvenlik korsanları, uygunsuz gözetim, kişisel verilerin kötüye kullanımı, algoritmik önyargı ve şeffaflık eksikliği gibi teknolojik gelişmelerden kaynaklanan sorunlar yer almaktadır (Albinson vd. 2019). Teknoloji kullanımına karşı güvensizlik duyan ve şüpheli yaklaşan bireyler, herhangi bir teknolojik ürün veya hizmetten fayda sağlamak yerine bunu risk olarak algılamakta ve kullanımından kaçınma eğiliminde olmaktadır (Blut ve Wang 2020).

Teknoloji bilgisi; bireylerin teknolojiyi kabulünü tahmin etmeye katkıda bulunan önemli bir yapı olarak kabul edilmektedir (Fisbein ve Ajzen, 1975; Garrett vd. 2014). Alanyazın incelendiğinde bireylerin teknolojik bir ürün veya hizmet hakkındaki bilgilerinin onların davranışları ve seçimleri üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmalara rastlanmaktadır. Örneğin, Tang vd. (2011), teknoloji toplumdaki bilgi düzeyinin teknoloji kullanımı ve kabulü üzerinde etkili olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Lee ve Ro (2016) ise gerçekleştirdikleri çalışmada olumsuz bilginin, teknoloji kullanımına yönelik bireysel ve toplumsal tutum değişikliğini güçlü şekilde etkilediğini ileri sürmektedirler. Görüldüğü gibi teknolojiye kolay uyum sağlamada bireysel kabul koşullarının oluşması kadar, toplumsal kabul düzeyindeki bilgi ve kabul etme durumu da oldukça önemlidir. Feenberg'e göre toplum ve teknoloji birbi-

rinden bağımsız iki ayrı şey değildir. Dolayısıyla, teknolojik gelişmeler toplumsal yapı, politik süreçler, hukuki ve ekonomik düzen, kurumlar, kültürel birikim ve değerler ile etkileşim halindedir (Çataloğlu 2018).

Alanyazında teknolojik yatkınlık ile ilgili birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Örneğin, Lin vd. (2007) ve Walczuch vd. (2007) bireylerin teknolojik yatkınlıklarının teknolojik ürünleri kabullerine yönelik etkilerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapmışlardır. Diğer yandan, Lam vd. (2008) teknolojik yatkınlık boyutlarının teknoloji kabulü üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada, teknoloji kullanımı konusunda yüksek düzeyde güvensizlik yaşayan bireylerin yüksek riskli faaliyetlere katılım konusunda olumsuz hissettiklerini belirlemişlerdir. Theotokis vd. (2008) teknoloji tabanlı hizmetlerde, müşteri-teknoloji etkileşim düzeyi kapsamında teknolojik yatkınlığın müşterilerin hizmete karşı tutumları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Chen vd. (2009) iyimserliğin self servis teknoloji hizmetlerinin sürekli kullanımını olumlu yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Benzer şekilde Lee vd. (2012) yolcuların havayolu self servis check-in kiosklarını kullanma niyetini belirlemeyi amaçlayan çalışmalarında bireylerin teknolojik yatkınlıklarının kiosk kullanma niyeti üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Diğer yandan, Renny vd. (2013) online uçak bileti satın alma eğilimi üzerine yaptıkları çalışmada, güvenin katılımcıların satın alma eğilimlerini olumlu bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Buyle vd. (2018) ise yenilikçi özelliği yüksek olan bireylerin akıllı şehirler için veri standartları kullanma niyetlerinin diğer bireylere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

YÖNTEM

Frigya Vadisi'nin fijiital olarak tasarlanması önerisiyle gerçekleştirilen bu çalışmada, paydaş görüşlerine dayalı bir analiz yapılmıştır. Paydaş analizi ile ilgili farklı çalışmalarda farklı öneriler (Ruhanen vd. 2010; İnanır, 2019) olsa da bu çalışmada en çok kabul edilen (Reed, 2008) altı aşamalı analiz akışı kullanılmıştır. Bu aşamalara

araştırmanın akışı ile birlikte aşağıda başlıklar halinde yer verilmektedir.

Araştırma Alanının Belirlenmesi ve Tanıtımı

Araştırma alanı; Afyonkarahisar, Kütahya ve Eskişehir illeri sınırları içinde yer alan Frigya Vadisi olarak belirlenmiştir. Bünyesinde çeşitli doğal ve kültürel miras değerlerini barındırması ve tarih öncesi çağlardan beri çeşitli Anadolu uygarlıklarına ev sahipliği yapması nedeniyle Frigya Vadisi, yöre turizmi açısından önemli bir rekreasyon bölgesidir (Aşılıoğlu ve Memlük 2010). Ancak yeni teknolojik uygulamaların henüz hayata geçirilmemesi nedeniyle, Frigya Vadisi'nin istenilen düzeyde tanıtımının yapılmadığı ve ziyaretçilerin vadiye ulaşım konusunda sıkıntılar yaşadığı görülmektedir (Eskişehir Valiliği 2016). Buradan hareketle Vadinin yeni teknolojilerle tanıtılması yanında, ziyaretçilerin daha kolay erişim sağlaması ve ziyaret edebilmeleri için "fijital" bir ortamda tasarlanması ve sunulması önerilmektedir.

Alanyazında Frigya Vadisi'nin tanıtımı ve pazarlanmasında geleneksel yaklaşımların ele alındığı birçok çalışmaya rastlanmaktadır (Çıracı vd. 2008; Aşılıoğlu ve Memlük 2010; Seyhan 2014; Yurdakul ve Töre Başat 2018; Yurdakul 2019). Bunun yanı sıra bölgenin tanıtımında teknolojik uygulamaların yer aldığı sınırlı sayıda çalışma yer almaktadır (Bektöre vd. 2018; Frigya Haberleri; Kavak 2023). Bölge ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında Frigya Vadisi'ne yapılan gezilerin ya da ziyaretçi sayısının artırılmasında fiziksel/geleneksel yaklaşımların yeterli çekiciliği sağlamada başarılı olmadığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında önerilen fijital tasarım ile bölgenin sunumunun, tanıtım, erişim ve ziyaretçi sayısı konularına çözüm getireceği ileri sürülmektedir. Ayrıca, genelde gününbirlik ziyaretlerde tercih edilen bölgenin, geniş ve dağınık hâldeki kültürel miras değerleri ve bir açık hava müzesi olma, çok sayıda yürüyüş ve kampkaravan alanlarını bünyesinde taşıma gibi yapısal özellikleri nedeniyle fijital bir rekreasyon alanı olduğuna dikkat çekilmiştir. Önerilen bu yeni yaklaşımın, bu kapsamda yapılacak plânlama ve

geliştirme çalışmalarına farklı bir yön vermesi beklenmektedir.

Evren ve Örneklem: Paydaşların Belirlenmesi

Araştırmanın evrenini Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya illerindeki turizm paydaşları oluşturmaktadır. Paydaş grupları alanyazındaki gruplandırmalar dikkate alınarak araştırmanın amacına uygun olarak şu şekilde belirlenmiştir: *Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, turizm işletmeleri, üniversiteler, yerli ve yabancı ziyaretçiler ile yerel halk*. Paydaşların tamamına ulaşmak zaman ve maddi yetersizlikten dolayı mümkün olmadığından örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Bu kapsamda, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden olan kota örneklemeden yararlanılmıştır.

Kota örnekleme, katılımcıların önceden belirlenmiş özellikler temelinde seçildiği ve toplam örneğin daha geniş nüfusla aynı özellik dağılımına sahip olacağı bir örnekleme tekniğidir. Evrendeki bireylerin bilinen yüzdelerine orantılı ancak tesadüfi olmayan bu örnekleme tekniğinde örneklemin mümkün olduğunca evrene benzerliğine dikkat edilmektedir (Tutar ve Erdem 2020). Araştırmada kota örnekleme oluştururken Frigya Vadisi'ni kapsayan iller ve bu illerin nüfusları dikkate alınmıştır. Afyonkarahisar (747.555 nüfus), Eskişehir (906.617 nüfus) ve Kütahya (580.701 nüfus) illerinin toplam nüfusu 2.234.873'tür. 2.234.873 birimden oluşan bir evreni temsil edecek örneklemin en az 384 birimden oluşması önerilmektedir (Büyüköztürk vd. 2011). Bu kapsamda en az 450 paydaşın görüşünün alınması plânlanan bu araştırmada, illerin nüfus oranlarına göre o ilde kaç paydaşın görüşünün alınacağına dair yüzdeler belirlenmiştir. Böylece, 450 kişiye ulaşmak için oranlar Afyonkarahisar'dan (747.555 nüfus) yüzde 33, Eskişehir'den (906.617 nüfus) yüzde 41 ve Kütahya'dan (580.701 nüfus) yüzde 26 olarak belirlenmiştir. Kota örnekleme yöntemiyle belirlenen kotalar temel alınarak amaçlı örnekleme yöntemiyle paydaşlara ulaşılmıştır. Amaçlı örnekleme, katılımcıların araştırma sorularını cevaplamada nitelikleri itibarıyla yeterli olabi-

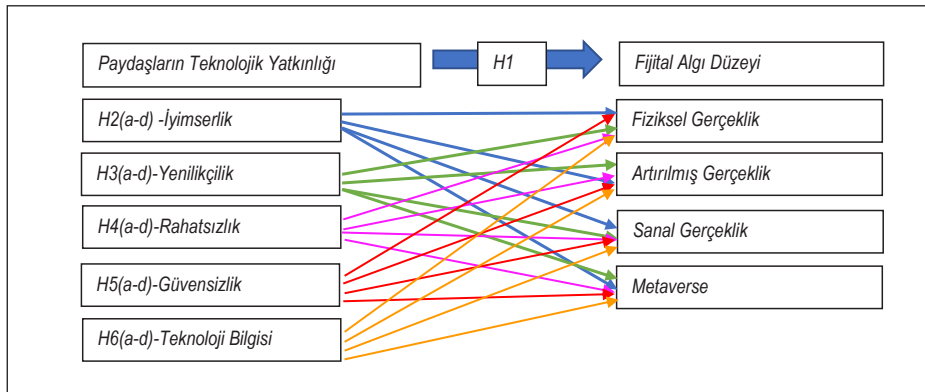
lecekleri düşünülerek tercih edilmiştir (Tutar ve Erdem 2020).

Araştırma Yaklaşımı ve Hipotezler

Araştırmada, hipotez içeren araştırmalarda tercih edilen “nedensel araştırma” yaklaşımı benimsenmiştir. Nedensel araştırma kapsamında öncelikle araştırmanın problemi tanımlanmış ve araştırma problemine ilişkin boyutlar ve değişkenler alanyazındaki çalışmalar bağlamında incelenmiş ve nedensel varsayımlar oluşturulmuştur. Araştırmanın temel problemi “*Paydaşların teknolojik yatkınlıkları Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algulamaları üzerinde etkili midir?*” olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle de araştırma modeli Şekil 2'deki gibi kurgulanmıştır.

Alanyazında teknolojik yatkınlıkla ilgili yapılan çalışmalar teknoloji kullanımında yatkınlığın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Theotokis vd. (2008) teknolojik yatkınlığın müşterilerin hizmete karşı tutumları üzerinde etkisi olduğunu; Pham vd. (2020) otel müşterilerinin teknolojik yatkınlıklarını ele aldıkları çalışmada, iyimserliğin ve yenilikçiliğin müşteri memnuniyetini olumlu yönde etkilediğini, güvensizliğin ise müşterinin satın alma niyetini olumsuz etkilediğini ortaya koymuşlardır. Yılmaz (2023) ise çalışmasında gerçeklik uygulamalarında teknolojik yatkınlığın, müşteri deneyimi ve satın alma niyeti üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan, alanyazındaki çalışmalar yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve refah seviyesi gibi bireysel faktörlerin bireylerin teknolojiyi kullanma ve kabul etme düzeyleri üzerinde etkili olduğunu desteklemektedir (Meuter vd. 2003; Golcheshmeh ve Çelik 2017; Uyar 2019; Ramirez-Correa vd. 2020).

Fijital uygulamalarda, geleneksel yöntemler kullanılmaya devam edilirken aynı zamanda, fiziksel ile dijitalin adaptasyonu gerçekleştirilmektedir. Alanyazında fijitalin alışveriş (Belghiti, vd. 2017; Çakin ve Yaman 2020), reklam (Beşer 2019) marka (İnceismail 2020), tanıtım (Köse 2017; Köse ve Yengin 2018), pazarlama (Çelik 2021; Johnson ve Barlow 2021), haritacılık (Nakazawa ve Tokuda 2007), oyun (Lupetti ve Piumatti 2015; Dorward vd. 2016) eğitim (Vate-U-Lan vd. 2016; Sumathi ve Angelin Devakumari 2022) ve moda (Iannilli ve Spagnoli 2021) alanlarındaki kullanımına rastlanmaktadır. Örneğin, Lupetti ve Piumatti (2015) fijital oyun trendine yönelik bir proje önermişlerdir. Bu proje ile hem dijital hem de fiziksel öğeler kullanılarak oluşturulmak istenen oyunların geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Vate-U-Lan vd. (2016) ise fijital öğrenme; Ertel vd. (2017) ise fijital bir uygulama olan Pokemon Go oyununu üzerinde çalışmışlardır. Teknolojik yatkınlık ve yeni teknolojilerin kabulüne yönelik alanyazında daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, teknolojik yatkınlık ve fijital kavramını turistik bir rekreasyon bölgesi bağlamında birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konu ile ilgili kavramsal çıkarımlara dayanarak araştırmanın temel hipotezleri oluşturulmuştur:

Şekil 2. Araştırma Modeli

- H1: Paydaşların teknolojik yatkınlıklarının Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.
- H2: Paydaşların iyimserlik anlayışının Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.
- H3: Paydaşların yenilikçilik anlayışının Friya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.
- H4: Paydaşların rahatsızlık durumunun Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.
- H5: Paydaşların güvensizlik durumunun Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.
- H6: Paydaşların teknoloji bilgisinin Frigya Vadisi'nin fijital tasarımına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.

Veri Toplama Aracının Oluşturulması

Araştırma verilerinin elde edilmesinde anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formunun oluşturulmasında iki ölçekten yararlanılmıştır. Bunlardan ilki, Parasuraman (2000) tarafından geliştirilen *Technology Readiness Index (TRI) (Teknolojik Yatkınlık Ölçeği)*'dir. Ölçeğin orijinali dört boyut (iyimserlik, yenilikçilik, rahatsızlık ve güvensizlik) ve 36 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin orijinal dilden Türkçe'ye çevirisi Başgöze (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ölçeğin Türkçeleştirilmiş versiyonu Pamuk (2019) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada kullanılmıştır. Bu çalışmada, maddelerin anlaşılabilirliğini sağlayabilmek amacıyla iki uzmanın görüşü çarpaz olarak alınmış ve bazı ifadelerde düzeltmeler yapılmıştır. İlgili alanyazın (Garrett vd. 2014; Yang vd. 2015) incelendiğinde, temel teknolojik yatkınlık boyutlarının yanı sıra teknoloji bilgisinin de teknoloji kabulünde önemli bir etken olduğu belirlenmiştir. Bu gerekliliğe bağlı olarak Teknolojik Yatkınlık Ölçeği'ne *teknoloji bilgisi* boyutu eklenmiştir.

Anket formunun ikinci kısmında fijitali temsil eden uygun bir ölçek olmadığı için ölçek geliştirme işlemine başvurulmuştur. Bu süreçte veri toplama aracının geliştirilmesindeki belirli aş-

malar dikkate alınmıştır. Öncelikle, alanyazındaki çalışmalardan yararlanılarak taslak ölçek madde havuzu oluşturulmuş ve madde havuzunda yer alan ifadelerin kapsam geçerlilik testi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kapsam geçerliliğinin gerçekleştirilmesinde Lawshe tekniğinden yararlanılmıştır. Uzman görüşü alma e-posta yoluyla ve iki tur şeklinde 20.03.2023 ile 03.04.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Daha sonra taslak anket soru formu oluşturularak pilot uygulama yapılmıştır.

Katılımcılara ulaşmada kota örnekleme yöntemine başvurulmuş ve Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illerindeki paydaşlar ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama süreci boyunca araştırmacı günlüğü tutulmuştur. Araştırmacı sahadan gelen geri dönüşler ile anlaşılmayan ve ölçekten çıkarılması istenen ifadeleri tekrar gözden geçirmiş ve değerlendirmede bulunmuştur. Pilot uygulama sonucunda soru formuna son hali verilerek esas araştırmaya başlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu bölümde, alan araştırmasından elde edilen verilerin analizi yapılmaktadır. Bu amaçla öncelikle, verilerin hata ayıklama, uç değer tespiti ve normalleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Daha sonra betimsel analizler ile birlikte açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Son olarak, hipotez testlerine ve yorumlamalara yer verilmiştir.

Veriler SPSS 25.00 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analizlere başlamadan önce veriler analiz sürecine hazırlanmıştır. Bunun için öncelikle, değişkenlerin her biri için betimsel analizler gerçekleştirilmiş, tekrar eden ve geçersiz kodlamalar veri setinden arındırılmıştır. Daha sonra veri setindeki kayıp değerler gözden geçirilmiş ve örneklem sayısında olası kayıplara yol açmamak için kayıp değerlerin yerine ortalama değerler atanmıştır. Araştırmada, ± 3 standart sapma aralığı dışındaki uç değerlere ait veriler araştırmadan çıkarılmıştır. Ayrıca, verilerin analiz edilmeden önce normal ya da normale dönüşürülebilir bir dağılım sergilemesi de beklenmektedir. Bu durumda, normallığın temel unsurları

olan basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerlerinin incelenmesi gerekmektedir (Tabachnick ve Fidell 2007). Araştırmada, basıklık değerlerinin -1,107 ile 2,584, çarpıklık değerlerinin ise -1,630 ile 539 arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu durum basıklık ve çarpıklık değerlerinin -3 ve +3 aralığında (Song ve Qu 2017) normal dağılım şartını sağladığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada kullanılan her bir ölçek için gezerlik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeklerin yapı gezerliliğini test etmek amacıyla aayılayıcı ve doğrulatoryı faktör analizleri uygulanmıştır. Aayılayıcı faktör analizinde ilk olarak Barlett ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda 21 ifadeden oluşan fijital algılamalara yönelik ölçek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği değeri 0,877 olarak hesaplanmış ve bu değer örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermiştir. Bartlett Testi sonucunda ise $p < 0,05$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin verileri için Barlett Testi'nin anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece elde edilen verilerin faktör analizi yapmaya uygun olduğu belirlenmiştir. Aayılayıcı faktör analizi sonucunda dört faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek ifadelerinden 11'inin farklı faktörler altında binişik değerlere sahip olması ve faktör yükünün 0,40'ın altında kalması nedeniyle ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş ve analizler 21 ifade üzerinden yeniden gezerleştirilmiştir.

Ölçeğin güvenilirlik analizinin gezerleştirilmesinde iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) ile madde toplam korelasyon puanı baz alınmıştır. Analizler sonucunda fijital algılamalara yönelik ölçekte yer alan ifadelerin iç tutarlılık katsayılarının ortalaması 0,888 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, fijital algılamalara yönelik ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Faktörler itibariyle ise iç tutarlılık katsayılarının 0,694 ile 0,867 arasında değerler aldığı gözlenmiştir. Bu değerler de ölçeğin güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir.

Araştırmada, aayılayıcı faktör analizi ile boyutları belirlenen faktör yapısının doğrulandığını tespit etmek ve yapı gezerliliğini sağlamak amacıyla fijital algılamalara yönelik ölçek için

birinci düzey doğrulatoryı faktör analizinden yararlanılmıştır. Fijital algılamalar ölçeğinin birinci düzey doğrulatoryı faktör analizi modeli, ilk olarak uyum indeksleri açısından incelenmiştir. Analizler AMOS 24 paket programıyla gezerleştirilmiş ve fijital algılamalar ölçeği için üç modifikasyon yapılmıştır. Analizler sonucunda fijital algılamalar uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df = 1,94$ (350,430/180); CFI=0,95; AGFI=0,91; RMSEA=0,046; SRMR=0,054; NFI=0,91; NNFI=0,94 olarak hesaplanmış ve modelin uyum iyiliği kriterlerini karşıladığı görölmüştür. şekil 4'e bakıldığında maddelerin standardize edilmiş faktör yüklerinin 0,45-0,87 arasında değiştiği ve 0,05 düzeyinde ($p < 0,05$ için t-değeri $> 1,96$) anlamlı oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 1'de fijital algılamalara ilişkin doğrulatoryı faktör analizi değerleri yer almaktadır. Tabloda, standardize edilmiş faktör yükleri, standart hata katsayıları, t-değerleri, iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alfa-CA), yapı güvenilirlik katsayıları (Composite/Construct Reliability-CR) ve ortalama açıklanan varyans oranları (Average Variance Explained-AVE) yer almaktadır.

Tablo 1'de yer alan AVE'nin 0,44 ile 0,50 aralığında değerler aldığı gözlenmektedir. CR değerlerinin tamamının ise 0,70'in üzerinde olduğu ve AVE değerlerinden daha büyük değerler aldığı tespit edilmiştir. Tabloda yer alan CA değerlerinin sanal gezerklik boyutu (0,694) dışında diğer tüm değerlerin 0,70'ten büyük olduğu görölmektedir. Sanal gezerklik boyutunun 0,70'e çok yakın ve 0,60'ın üzerinde bir değer alması nedeniyle güvenilirliği sağladığı görölmektedir. Bu durum, modelde yer alan tüm faktörlerin bu araştırma örnekleminde yapı güvenilirliği-gezerliliği ve açıkladığı varyans oranının kabul edilebilir düzeylerde olduğunu ve fijital algılamalara yönelik ölçeğin faktör yapılarının doğrulandığını göstermektedir.

Teknolojik yatınlığa ilişkin gezerleştirilen aayılayıcı faktör analizi sonucunda Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği değeri 0,849 olarak, Bartlett Testi sonucu ise $p < 0,05$ olarak hesaplanmıştır. Bu değerler, örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermiştir. Aayılayıcı faktör analizi so-

Tablo 1. Fijital Algılamalara İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Fijital Algılamalar	Std. Faktör Yüklü	Std. Hata	t-değeri	CA	CR*	AVE*
<i>Fiziksel Gerçeklik</i>				0,777	0,78	0,50
1. Seyahatleri fiziksel olarak gerçekleştirmek zevklidir	0,87	0,24				
2. Seyahatleri fiziksel olarak gerçekleştirmek tatmin edicidir	0,84	0,29	15,620			
3. Seyahatleri fiziksel olarak gerçekleştirmede gerçek deneyim kazanılır	0,55	0,69	11,318			
4. Seyahatleri fiziksel olarak gerçekleştirebilmek için bulunulan yerden başka bir yere hareket etmek gerekir	0,45	0,79	9,083			
<i>Artırılmış Gerçeklik</i>				0,867	0,87	0,45
5. Teknoloji aracılığıyla destinasyondaki turistik ürünlerle etkileşime girilebilir	0,60	0,64				
6. 3 boyutlu grafikler ile nesnelere, videolar, animasyonlar destinasyon tanıtımında kullanılabilir	0,63	0,60	11,168			
7. Artırılmış gerçeklik teknolojisinin kullanımı için destek hizmet gerekir	0,55	0,69	9,373			
8. QR kod (karekod) uygulaması turistik bir destinasyon hakkında bilgi edinmeyi kolaylaştırır	0,67	0,55	10,761			
9. QR kod (karekod) uygulaması turistik bir turu verimli hale getirir	0,64	0,59	10,470			
10. Bir destinasyonun tanıtımında artırılmış gerçeklik teknolojisini kullanmak iyi bir fikirdir	0,79	0,37	11,931			
11. 3 boyutlu uygulamalar turistik gezileri ilginç ve eğlenceli hale getirir	0,72	0,48	11,226			
12. 3 boyutlu nesnelere destinasyon hakkındaki bilgimi zenginleştirir	0,71	0,49	11,134			
<i>Sanal Gerçeklik</i>				0,694	0,70	0,44
13. Giyilebilir bir cihaz "başka bir âlemden olma" hissi yaşatır	0,74	0,45				
14. Sanal gerçeklik ile bir destinasyonun tanıtımını yapmak kolaydır	0,60	0,64	10,769			
15. Sanal gerçeklikte giyilebilir cihaz kullanımı duyguları harekete geçirebilir	0,63	0,60	11,263			
<i>Metaverse</i>				0,831	0,84	0,48
16. Metaverse yaratıcı düşüncüyü geliştirir	0,69	0,52				
17. Avatarlar (sembol karakterler) metaverse kullanımında önemlidir	0,69	0,52	12,775			
18. Metaverse yaşam rutinlerini değiştirecek bir teknolojidir	0,72	0,48	13,273			
19. Metaverse aracılığı ile sanal bir yaşam ortamı inşa edilir	0,79	0,37	14,469			
20. Metaverse ile fiziksel gerçekliğin diğer gerçekliklerle birleştirilmesi amaçlanır	0,68	0,53	12,720			
21. Metaverse seyahat etme imkânlarını artırır	0,52	0,72	10,349			

CR ve AVE değerleri aşağıdaki formüller kullanılarak hesaplanmıştır (Çelik ve Yılmaz, 2013, s. 152):

*CR= (std. faktör yükleri toplamı) / (std. faktör yükleri toplamı) + (std. hatalar toplamı)

*AVE= (std. faktör yüklerinin kareleri toplamı) / (std. faktör yüklerinin kareleri toplamı) + (std. hatalar toplamı)

nucunda beş faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek ifadelerinden altısının farklı faktörler altında binişik değerlere sahip olması ve faktör yükünün 0,40'ın altında kalması nedeniyle ölçekten çıkarılmasına karar verilmiş ve analizler 24 ifade üzerinden yeniden gerçekleştirilmiştir. Fijital algılamalara yönelik ölçekte yer alan ifadelerin iç tutarlılık katsayılarının ortalaması 0,839 olarak hesaplanmıştır. Faktörler itibariyle iç tutarlılık katsayılarının ise 0,699 ile 0,830 arasında değerler aldığı tespit edilmiştir. Teknolojik yatkinlığa yönelik ölçeğin faktör yüklerinin tamamı 0,50'nin üzerinde elde edilmiştir. Teknolojik yatkinlik ölçeğinin birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi modeli, uyum indeksleri açısından incelenmiş ve teknolojik yatkinlik ölçeği için dört modifikasyon yapılmıştır. Analizler sonucunda teknolojik yatkinlik uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df = 2,31$ (550,805/238); CFI=0,91; AGFI=0,88; RMSEA=0,054; SRMR=0,051; NFI=0,86; NNFI=0,90 olarak hesaplanmış ve modelin uyum iyiliği kriterlerini karşıladığı görülmüştür. Şekil 5 incelendiğinde maddelerin standardize edilmiş faktör yüklerinin 0,48-0,91 arasında değiştığı ve 0,05 düzeyinde ($p < 0,05$ için t -değeri $> 1,96$) anlamlı oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 2'de teknolojik yatkinlığa ilişkin doğrulayıcı faktör analizi değerleri yer almaktadır. Tabloda, standardize edilmiş faktör yükleri, standart hata katsayıları, t -değerleri, iç tutarlılık katsayıları (Cronbach Alfa-CA), yapı güvenilirlik katsayıları (Composite/Construct Reliability-CR) ve ortalama açıklanan varyans oranlarına (Average Variance Explained-AVE) yer verilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde AVE'nin 0,40 ile 0,52 aralığında değerler aldığı görülmektedir. CR değerlerinin tamamının ise 0,70'in üzerinde olduğu ve AVE değerlerinden daha büyük değerler aldığı tespit edilmiştir. CA (Cronbach Alpha) değerlerinin rahatsızlık boyutu (0,699) dışında diğer tüm boyutlarda 0,70'ten büyük olduğu anlaşılmaktadır. Rahatsızlık boyutunun 0,70'e çok yakın ve 0,60'ın üzerinde bir değer alması nedeniyle güvenilirliği sağladığı görülmektedir. Sonuç olarak, modelde yer alan tüm faktörlerin bu araştırma örneğinde yapı güvenilirliği-geçerliliği ve açıkladığı varyans oranının kabul edilebilir dü-

zeylerde olduğunu göstermektedir. Bu durum, teknolojik yatkinlığa yönelik ölçeğin faktör yapılarının doğrulandığını ortaya koymaktadır.

Değerlendirme (Raporlama)

Yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler soru formunda yer alan başlıklar itibariyle değerlendirilmiştir. Öncelikle bakılmış olan katılımcı profili ile ilgili göze çarpan özellikler kısaca şöyledir: Katılımcıların yüzde 41'i Eskişehir, yüzde 33'ü Afyonkarahisar ve yüzde 26'sı Kütahya ilinde ikâmet etmektedir. yüzde 34,7'si yerel halk, yüzde 15,1'i yerli ziyaretçi, yüzde 12,9'u ise öğrencidir. Ağırlıklı olarak (yüzde 60,4) kadın ve çoğunluğu (yüzde 53,3) evlidir. yüzde 49,8'i lisans mezunu olup; yüzde 49,8'i 31.001 TL ve üzeri gelire sahiptir. yüzde 34,7'si 25-34 yaş ve yüzde 31,1'i 35-44 yaş aralığındadır.

Katılımcıların fijital kullanımla ilgili algılamalarına bakıldığında; "Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğinde yoğunlaştıkları görülmektedir (yüzde 82). Aritmetik ortalama ise 4,07 olarak hesaplanmıştır. Bu durum, paydaşların fijital kullanım ile ilgili olumlu algılamalara sahip olduğuna işaret etmektedir. Katılımcıların teknolojik yatkinlığa yönelik düşüncelerinin yüzde 58,7 oranında "Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğinde yoğunlaştığı; yatkinlikle ilgili beş boyutun toplam aritmetik ortalamasının ise 3,52 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, paydaşların kendi teknolojik yatkinlik durumlarını olumluya yakın algıladıklarını, ancak kendilerini istenen düzeyde yeterli bulmadıklarını göstermektedir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda oluşturulan hipotez testleri ile ilgili değerlendirmeler ise şöyledir: Analizlerde regresyon analizi kullanılmıştır. Hesaplanan p değerinin yüzde 95 güvenilirlik düzeyinde ve anlamlılık değerinin 0,05'ten düşük olması istatistiksel anlamlılığın bulunduğu yönelik güçlü bir işaret olarak değerlendirilmiştir (Şencan 2005), Elde edilen hipotez testlerinin sonuçlarına Tablo 3'de yer verilmektedir.

H₁ hipotezine ait test sonuçları incelendiğinde, teknolojik yatkinlik ile fijital tasarım algısı arasında pozitif yönde ve istatistiki olarak anlam-

Tablo 2. Teknolojik Yetkinliğe İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Teknolojik Yetkinlik	Std. Faktör Yüklü	Std. Hata	t-değeri	CA	CR*	AVE*
<i>Teknoloji Bilgisi</i>				0,788	0,79	0,49
1. Yeni bir teknolojiyi herkes kolaylıkla kullanabilir	0,60	0,64				
2. Toplumda teknolojinin nasıl kullanılması gerektiğine dair yeterli bilgi birikimi vardır	0,82	0,34	12,061			
3. Farklı teknolojilerin kullanımı yaygındır	0,64	0,59	10,642			
4. Toplumun her kesiminde internet ortamındaki kirli/temiz bilginin ayrımı yapılabilir	0,72	0,48	11,397			
<i>İyimserlik</i>				0,830	0,84	0,47
5. Yeni teknolojinin kullanımı günlük hayatımı kolaylaştırır	0,59	0,65				
6. Teknolojik cihazlarla çalışmayı severim	0,77	0,40	12,153			
7. En gelişmiş teknolojiyi kullanmayı tercih ederim	0,73	0,46	11,682			
8. Teknoloji işimde verimli olmama yardımcı olur	0,74	0,45	11,845			
9. Teknoloji kullanımı zihnimizi geliştirir	0,62	0,61	10,484			
10. Verdiğim komutlar doğrultusunda çalışan cihazları kullanmayı severim	0,62	0,61	10,449			
<i>Yenilikçilik</i>				0,791	0,80	0,52
12. Bir yeni teknoloji piyasaya sunulduğunda ilk kullananlardan birisi olurum	0,48	0,76				
13. İlgi alanıma giren güncel teknolojik gelişmeleri takip ederim	0,71	0,49	10,458			
14. Yeni teknolojiye sahip cihazları keşfetme çabası hoşuma gider	0,90	0,19	9,956			
15. Yeni teknoloji kullanımı yaratıcılığımı geliştirir	0,71	0,49	9,496			
<i>Rahatsızlık</i>				0,699	0,71	0,40
16. Anlamadığım terimlerle açıklama yapıldığı için teknik destek hizmetleri bana yardımcı olmaz	0,66	0,56				
17. Teknolojik sistemlerin uzman olmayan kişilere göre tasarlanmadığını düşünürüm	0,64	0,59	9,668			
18. Teknolojik ürün kullanım kılavuzlarında anlaşılır bir dil kullanılmamaktadır	0,60	0,64	9,379			
20. Teknolojik bir ürün alırken çok fazla özelliği olanı almak yerine daha kolay kullanabileceğim temel bir modeli tercih ederim	0,54	0,70	8,657			
<i>Güvensizlik</i>				0,816	0,80	0,41
24. Bilgisayarda kredi kartı numaramı kullanarak işlem yapmayı güvenli bulmam	0,64	0,59				
25. İnternet üzerinden gönderdiğim bilgilerin başkaları tarafından görülmesinden endişe duyarım	0,66	0,56	13,022			
26. Çevrimiçi iş yaparken kendimi güvende hissetmem	0,79	0,37	11,747			
27. Çevrimiçi yapılan her işlemin yazılı bir onayını isterim	0,63	0,60	10,383			
28. Teknolojik cihazların hata yapmadığını dikkatlice kontrol etme ihtiyacı duyarım	0,56	0,68	9,491			
29. Bir işe insan eli değmesini güvenilir bulurum	0,48	0,76	8,445			

CR ve AVE değerleri aşağıdaki formüller kullanılarak hesaplanmıştır (Çelik ve Yılmaz, 2013, s. 152):

*CR= (std. faktör yükleri toplamı) 2 / (std. faktör yükleri toplamı) 2 + (std. hatalar toplamı)

*AVE= (std. faktör yüklerinin kareleri toplamı) / (std. faktör yüklerinin kareleri toplamı) + (std. hatalar toplamı)

Tablo 3. Hipotez Testleri

Hipotezler	B	T	P	Sonuç
H1: Paydaşların teknolojik yatkınlıklarının bölgenin fijital tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.	,354	9,064	,000	Desteklendi
H2: Paydaşların iyimserlik anlayışının bölgenin fijital tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.	,254	6,954	,000	Desteklendi
H3: Paydaşların yenilikçilik anlayışının bölgenin fijital tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.	,067	2,487	,013	Desteklendi
H4: Paydaşların rahatsızlık durumunun bölgenin fijital tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.	,026	1,018	,309	Desteklenmedi
H5: Paydaşların güvensizlik durumunun bölgenin fijital tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.	,056	2,172	,030	Desteklendi
H6: Paydaşların teknoloji bilgisinin bölgenin fijital tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde etkisi vardır.	,011	,489	,625	Desteklenmedi

lı ($\beta=0,354$, $t=9,064$, $p<0,01$) bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, herhangi bir destinasyonun fijital olarak tasarlanmasında öncelikli olarak ele alınması gereken konunun bireylerin teknolojiye olan yatkınlıklarının artırılması olduğuna işaret etmesi bakımından dikkate değerdir. Benzer sonuçlar, destinasyonla ilgili başka bir çalışma kapsamında yapılmamış olsa da bu durumu destekler görünmektedir. Örneğin, Ling ve Moi (2007) ve Rhee vd. (2007) tarafından öğrenciler örnekleminde yapılan araştırmada yatkınlık ve kullanım ilişkisi olumlu olarak ortaya çıkmıştır.

H₂ hipotezine göre iyimserlik anlayışı bölgenin fijital olarak tasarlanmasına yönelik algı düzeyi üzerinde pozitif ve anlamlı ($\beta=,254$, $t=6,954$, $p<0,01$) bir şekilde etkilidir. Bu sonuçlar, bireylerin fijital bir tasarım hakkında olumlu düşüncelerinde, teknolojiye iyimser bakmalarının ve teknolojiye yönelik olumlu bir tutum içinde olmalarının etkili olduğunu göstermektedir. Benzer durum, Taylor vd. (2002) ve Kaymak'ın (2019) yaptığı çalışmalarda da görülmektedir. Bu araştırma bağlamında ortaya çıkan sonuçlar Frigya Vadisi'nde uygulanacak olan fijital bir projenin bölgede olumlu karşılanacağına dair ipuçları sunması bakımından dikkate değerdir.

H₃ hipotezine bakıldığında, yenilikçilik anlayışının fijital tasarım algısını düşük düzeyde de olsa pozitif yönde ve istatistiki olarak anlamlı ($\beta=,067$, $t=2,487$, $p<0,05$) bir şekilde etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlar, yenilikçiliğin teknoloji kullanımı ve kabulünde önemli bir alt yapı sağlamasına ve sürekli gelişmeyi gerektirmesine bağlanabilir. Benzer sonuçlar Walczuch vd. (2007) ve Başgöze'nin (2010) çalışmalarında da görülmektedir.

H₄ hipotezi incelendiğinde rahatsızlık ile fijital tasarım algısı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($\beta=,026$, $t=1,018$, $p>0,05$) gözlenmiştir. Bu sonuçlar, bireylerin teknoloji karşısında yaşadıkları rahatsızlık düzeyinin artmasının veya azalmasının teknoloji kullanımını etkilemediğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma sonuçlarından farklı olarak önceki bazı araştırmalarda rahatsızlığın teknoloji kullanımı üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu görülmektedir. Örneğin, Venkatesh ve Davis'in (2000) bilgisayar kullanımına yönelik kaygıların bireylerde bir rahatsızlık hissi oluşturduğu ve bu durumun teknoloji kullanımı üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu ile Rose ve Forgarty'in (2000), rahatsızlığın teknoloji kullanımında olumsuz etkileri olduğunu gösteren araştırmasında olduğu gibi.

H₅ hipotezi incelendiğinde güvensizlik ile fiji-tal tasarım algısı arasında düşük düzeyde pozitif yönde ve anlamlı ($\beta=,056$, $t=2,172$, $p<0,05$) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, alan-yazında daha önce yapılan çalışmaların (Kwon ve Chidambaram 2000; Jain 2013) aksine güvensizlik ile fiji-tal tasarım algısı arasında çok düşük düzeyde de olsa pozitif bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu durum, paydaşların teknolojik yatkınlık konusunda güvensizlik yaşasalar dâhi fiji-tal tasarımı olumlu algıladıklarını göstermektedir. Bu sonuçlar, Frigya Vadisi için önerilen projede, teknoloji güvenliğinin ne denli olumlu olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

H₆ hipotezinin sonuçlarına göre teknoloji bilgisi ile fiji-tal tasarım algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($\beta=,011$, $t=,489$, $p>0,05$) gözlenmiştir. Teknoloji bilgisinin fiji-tal tasarım algısı üzerinde etkili olmaması, aslında Frigya Vadisi'ndeki tüm paydaşlar ve toplum genelindeki teknoloji bilgisinin yetersiz düzeyde algılanmasına bağlanabilir. Bireylerin teknoloji bilgisinin teknoloji kullanımı ve kabulünde önemli bir etken olduğu önceki bazı araştırma sonuçlarında da gözlenmektedir (Tang vd. 2011; Tarhini vd. 2014; Lee ve Ro 2016).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turistik destinasyonların tanıtımı, plânlaması, yönetimi ve tasarımı her zaman ülke ve bölge yetkilileri ve akademisyenleri meşgul eden önemli bir konu olmuştur. Bu nedenle, turistik destinasyonların düzenlenmesi ve tasarımı ile ilgili geleneksel veya teknolojik farklı yaklaşımların ve modellerin geliştirilmiş olduğu görülmektedir. Geleneksel destinasyon tasarımında, bilinen adıyla "turizm" olan gerçek turizm öğelerinin kullanılması gerekmekte, ziyaretçilerin destinasyona bizzat gitmesi beklenmektedir. Bu yaklaşım bilinen ve hâlen sürdürülebilir olması için çalışılan belirli "turizm" öğelerini ve koşullarını gerektirmektedir. Kişilerin yer değiştirmesi, konaklaması ve turistik mal ve hizmetleri tüketerek tekrar kendi ikâmet ettikleri yere dönmeleri gibi unsurlar turizm temel koşullarını oluşturmaktadır. Diğer kategori ise son yıllarda adın-

dan sıklıkla söz edilen teknoloji tabanlı "sanal turizm" ve "dijital turizm" gibi uygulamaları ve sanal alanda yapılan tasarımları kapsamaktadır. Sanal ortamlarda yapılan seyahatlerin ziyaretçisi ve öğeleri birçok akademisyen tarafından incelenmiş ve bu alanın ticari yönünün yerleşmemesi ve uygulamaların yasal zemininde yaşanan bazı boşluklar nedeniyle çok fazla kabul görmediği belirlenmiştir (Akoğlan Kozak ve Özkeröğlu 2018; Kahraman vd. 2024). Ayrıca, yapılan araştırmalarda dijital turizm uygulamalarının kullanımından kaynaklanan bazı engellerin olduğuna da işaret edilmiştir (Jeong ve Shin 2020; Sezgin 2020). Geline bu noktada, yeni ekonomik sistemin ve yeni dünyanın bir gerçeği olan "sanal/dijital turizm" ile ilgili bu zorluğu aşmak, geleceğin turizmine kolay uyum sağlamak için farklı yaklaşımlara ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu çalışmada önerilen ise "fiji-tal turizm" yaklaşımıdır.

Frigya Vadisi kapsamında gerçekleştirilen araştırma sonucunda, paydaşların teknoloji kullanımına karşı olumlu oldukları ancak, kendilerini istenilen düzeyde yeterli bulmadıkları, kendilerini bu konuda yetersiz olarak algıladıkları görülmüştür. Hipotez testlerinin sonuçlarına bakıldığında, paydaşların teknolojik yatkınlık düzeylerinin bölgenin fiji-tal olarak tasarlanması fikrini etkilediği görülmektedir. Bu sonuçlar, Frigya Vadisi için önerilen fiji-tal yaklaşımın kullanımında paydaşların hazır oluşu veya kabulleri için önemli bir alt yapı bilgisi değerindedir. Elde edilen sonuçlara göre teknolojik yatkınlığa sahip olan paydaşlar, bölgenin fiji-tal tasarımı konusunda olumlu düşünceye sahiptirler.

Sonuç olarak, bu araştırmada paydaş gruplarının fiji-tal algılamalarının yüksek olduğu ve teknolojiye genel olarak yatkın oldukları ortaya koyulmuştur. Araştırmanın temel amacını oluşturan teknolojik yatkınlığın fiji-tal tasarım algısını etkileme durumuna bakıldığında ise paydaşların teknolojik yatkınlıklarının Frigya Vadisi'ndeki fiji-tal tasarım algısı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu görülmüştür. Bu durum, paydaşların teknolojik yatkınlıkları arttıkça bölgede gerçekleştirilecek yeni teknolojik tasarımları daha olumlu algılayacaklarını göstermektedir. Ancak, paydaş-

lar teknolojik yenilikleri desteklemek ve iyimser bakmakla birlikte bazı çekimser tavırlar da sergilemişlerdir. Bu durumun, teknolojik gelişmenin beraberinde getireceği güvensizlik, rahatsızlık ve teknolojik bilgi eksikliğinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Paydaşların teknolojinin gelişiminden duydukları rahatsızlık, güvensizlik ve teknolojik bilgi eksikliğini en aza indirerek bu konuda değişim sağlayabilmek için gelecek çalışmalar ve sektör için bazı öneriler sunulmuştur:

- Araştırma kapsamında geliştirilen fijital tasarım önerisi farklı turizm destinasyonlarında da uygulanabilir.
- Fijital kavramı ile ilgili turizm alanyazınında sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle, fijital kavramının turizm alanyazında kullanımının yaygınlaştırılması için araştırmacılar tarafından fijital konulu farklı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Gelecekte yapılacak araştırmalarda bölgenin fijital kullanımlı bir rekreasyonel alan olarak öne çıkarılması sağlanabilir. Böylece bölgenin şimdiye kadar gerçekleştirilen geleneksel yollarla elde edemediği çekiciliği sağlamada yardımcı olunabilir.
- Yörede dijital kullanım konusunda bilgi düzeyinin artırılmasına yönelik gerekli eğitimlerin verilmesine ve teknik donanımların yeterli olmasına özen gösterilmelidir.
- Friglerin yeme-içme, müzik ve eğlence kültürleri, giyim tarzları ve kullandıkları araç gereçler gerçekleştirilmek istenen fijital tasarımda çekicilik unsuru olarak kullanılabilir. Örneğin, atlı araba, Frig müziği ve çeşitli hologramlar kullanılarak Friglerin yaşantısı sanal olarak canlandırılabilir. Özellikle, yaz aylarında akşam saatlerinde gerçekleştirilecek olan bu tarz dijital gösteriler yardımıyla ziyaretçilere büyümlü bir atmosferde farklı bir turizm deneyimi yaşatılabilir. Bu yolla zaman içinde bu yöre farklı bir eğlence mekânı haline getirilebilir.
- Frigya Vadisi'nde uygulayıcılar tarafından belirli bölgelere kiosk cihazları koyularak, ziyaretçilerin bölge hakkında bilgi edinmelerinde kolaylık sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akoğlan Kozak, M. ve Özkeroğlu, Ö. (2018). Turizm ve Rekreyasyon Kavramları: Sanal Bakış ile Değerlendirme, *II. Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, Gümüşhane, ss. 399-409.
- Albinson, N., Balaji, S., ve Chu, Y. (2019). Building Digital Trust: Technology Can Lead the Way, <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/topics/digital-transformation/buildinglong-term-trust-in-digital-technology.html>, Erişim tarihi: 25.06.2023.
- Andrade, J. G. ve Dias, P. (2020). A Phygital Approach to Cultural Heritage: Augmented Reality at Regaleira, *Virtual Archaeology Review*, 11 (22): 15-25.
- Aşılıoğlu, F., ve Memlük, Y. (2010). Frig Vadisi Kültür Mirası Alanlarının Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 2 (2): 185-197.
- Atar, A. (2020). Gelenekselden Dijitale Turizm Sektörü, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2): 1640-1654.
- Başgöze, P. (2010). Teknoloji Kabul Modelinin Teknolojik Yatkınlık ve Marka Kredibilitesi Değişkenleri Eklenecek Genişletilmesi: Satın Alma Eğilimine Uyarlanması. (*Basilmamış Doktora Tezi*). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belghiti, S., Ochs, A., Lemoine, J. F., ve Badot, O. (2017). The Phygital Shopping Experience: An Attempt at Conceptualization and Empirical Investigation. In *Marketing Transformation: Marketing Practice in an Ever Changing World: Proceedings of the 2017 Academy of Marketing Science (AMS) World Marketing Congress (WMC)* (ss. 61-74). Springer International Publishing.
- Beşer, M. U. (2019). Fijital Pazarlama Kapsamında Artırılmış Gerçeklik Kullanılan Reklamlarda Tüketici Algıları: Yalova Üniversitesinde Bir Araştırma. (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*). Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bektöre, E., Korkmaz, E., Erşen, G., ve Alper, A. T. A. K. (2018). Frig Vadisi Potansiyel Kamp Alanları ve Rotalarının Cbs Aracılığıyla Belirlenmesi, *Advancements in Information Sciences and Technologies*, 1 (1): 35-50.
- Blut, M. ve Wang, C. (2020). Technology Readiness: A Meta-Analysis of Conceptualizations of the Construct and Its Impact on Technology Usage, *Journal of the Academy of Marketing Science*, 48: 649-669.
- Boyce, K. (2015). Thomas Cook Virtual Holiday Wins First Award. <https://visualise.com/2015/10/thomas-cook-virtual-holiday-wins-first-award>, Erişim tarihi: 15.04.2022.
- Buyle, R., Compennolle, M. V., Mannens, E., Vanlshout, Z., Vlassenroot, E. ve Mechant, P. (2018). "Technology Readiness and Acceptance Model" As a Predictor For The Use Intention of Data Standards in Smart Cities, *Media and Communication*, 6 (4): 127-139.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Chen, S. C., Chen, H. H., ve Chen, M. F. (2009). Determinants of Satisfaction and Continuance Intention Towards Self-Service Technologies, *Industrial Management and Data Systems*, 109 (9): 1248-1263.

- Combs, V. (2021). Metaverse Cheat Sheet: Everything You Need to Know, *Tech Republic*.
- Çabri, B. (2019). Deneyimsel Pazarlama ve Artırılmış Gerçeklik Üzerine Nitel Bir Araştırma. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakın, Ö., ve Yaman, D. (2020). Fijital (Phygital) Pazarlama Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme: Amazon Go Örneği, *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 5 (1): 1-10.
- Çakır, O. (2020). Dijital Turizmde Sanal ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları. İçinde; E. Doğan (Editör), *Dijital Turizm* (ss. 149-178). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çataloğlu, S. (2018). Yaşlılık, Değer ve Teknoloji, *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1 (1): 27-35.
- Çelik, R. (2021). Pandemi ile İlgili Haberlerde Söylem Analizi: En Çok Tıklanan Haber Sitelerinde Tematik Yapı Üzerine Bir İnceleme, *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 12 (45): 45-64.
- Çıracı, H., Turgut, S., ve Kerimoğlu, E. (2009). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi için Bir Yönetim Modeli, *İtüdergisi*, 7 (2).
- Demir, M. ve Tokgöz, E. (2022). Snow Crash'ten Meta'ya, Metaverse'ün Kavramsal ve Teknolojik Gelişimi. İçinde; N. Göker ve G. Göker (Editörler). *İletişim ve Medya* (ss. 69-92). Eğitim Yayınevi.
- Doğan, E. (2020). Turizmde Dijital Dönüşüm. İçinde; E. Doğan (Editör). *Dijital Turizm* (ss. 2-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Dorward, L. J., Mittermeier, J. C., Sandbrook, C., ve Spooner, F. (2016). Pokémon Go: Benefits, Costs, and Lessons for the Conservation Movement, *Conservation Letters*, 10 (1): 160-165.
- Ertel, R., Karakaş, O., ve Doğru, Y. B. (2017). Pokemon Go Oyunu Bağımlılığını Destekleyen Bileşenlerin Kalitatif İncelenmesi, *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 8 (30): 271-289.
- Eskişehir Valiliği (2016). <http://www.eskisehir.gov.tr/vali-celik-frig-vadisi-onemli-bir-kultur-mirasini-bunyesinde-barindiriyor>, Erişim tarihi: 12.04.2023.
- Frigya Haberleri (2024). Media Midas, <https://www.medyamidas.com/?m=arama&q=frigya&auth=fab64384c4d97bb97b78db18d850567cc399a4ef>, Erişim tarihi: 12.05.2023.
- Garrett, J. L., Rodermund, R., Anderson, N., Berkowitz, S., ve Robb, C. A. (2014). Adoption of Mobile Payment Technology by Consumers, *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 42 (4): 358-368.
- Godoe, P., ve Johansen, T. (2012). Understanding Adoption of New Technologies: Technology Readiness and Technology Acceptance as an Integrated Concept, *Journal of European Psychology Students*, 3 (1).
- Golcheshmeh, S., ve Çelik, A. (2017). Turizmde Katılan X ve Y Kuşaklarının Teknoloji Kullanımı, 18. *Ulusal Turizm Kongresi*, 18-22.
- Iannilli, V. M., ve Spagnoli, A. (2021). Phygital Retailing in Fashion. Experiences, Opportunities and Innovation Trajectories, *ZoneModa Journal*, 11 (1): 43-69.
- İnanır, A. (2019). Turistik Destinasyon Yönetiminde Paydaşlar Arası İlişkiler: Göller Yöresi Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (3): 517-541.
- İnceismail, E. (2020). Fijital Pazarlama İletişimi ve Marka Etkileşimi: Fijital Uygulamalar Üzerine Bir Analiz. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jeong, M. ve Shin, H. H. (2020). Tourists' Experiences With Smart Tourism Technology at Smart Destinations and Their Behavior Intentions, *Journal of Travel Research*, 59 (8).
- Johnson, M. ve Barlow, R. (2021). Defining The Phygital Marketing Advantage, *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 16 (6): 2365-2385.
- Kahraman, G., İncesu, A. C., ve Küçükergin, F. N. (2024). Turizmde Dijitalleşmenin Olumlu-Olumsuz Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 12 (1): 735-754.
- Kavak, M. (2023). Çevrim İçi Rehberli Sanal Turlara Katılanların Kabul Düzeyi ve Paydaşların Yaklaşımları: Sanal Frigya Örneği. (*Basılmamış Doktora Tezi*). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kaymak, E. (2019). Kültürel Farklılıkların Teknoloji Kabulü Üzerindeki Etkisi: Online Alışveriş Teknolojisine Yönelik Bir Araştırma. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozak, N., Akoğlan Kozak, M. ve Kozak, M. (2017). *Genel Turizm: İlkeler ve Kavramlar* (19. B.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köse, N. (2017). Dijital Pazarlamadan Fijital Pazarlamaya Geçiş Örneği Olarak Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Pazarlama Üzerindeki Katkılarının İncelenmesi. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul: Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köse, N., ve Yengin, D. (2018). Dijital Pazarlamadan Fijital Pazarlamaya Geçiş Örneği Olarak Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Pazarlama Üzerindeki Katkılarının İncelenmesi, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10(1): 77-111.
- Kulakoğlu Dilek, N. (2020). Turizm Sektöründe Sanal Gerçeklik Teknolojisinin Kullanımına ve Etkisine Yönelik Keşifsel Bir Araştırma. (*Basılmamış Doktora Tezi*). İstanbul: Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, N. (2009). Teknoloji ve İnsan. <https://necmikurt.com/teknoloji-ve-insan/> Erişim tarihi: 15.04.2023.
- Kwon, H. S. ve Chidambaram, L. (2000). A Test of the Technology Acceptance Model: The Case of Cellular Telephone Adoption. İçinde; *Proceedings of the 33rd Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, IEEE.
- Lee, W., Castellanos, C., ve Chris Choi, H. S. (2012). The Effect of Technology Readiness on Customers' Attitudes Toward Self-Service Technology and Its Adoption; The Empirical Study of US Airline Self-Service Check-in Kiosks, *Journal of Travel and Tourism Marketing*, 29 (8): 731-743.
- Lee, S. H. ve Ro, H. (2016). The Impact of Online Reviews on Attitude Changes: The Differential Effects of Review Attributes and Consumer Knowledge, *International Journal of Hospitality Management*, 56: 1-9.

- Lin, J. S. C. ve Hsieh, P. L. (2007). The Influence of Technology Readiness on Satisfaction and Behavioral Intentions Toward Self-Service Technologies, *Computers in Human Behavior*, 23 (3): 1597-1615.
- Lin, C. H., Shih, H. Y., ve Sher, P. J. (2007). Integrating Technology Readiness Into Technology Acceptance: The TRAM Model, *Psychology and Marketing*, 24 (7): 641-657.
- Ling, L. M., ve Moi, C. M. (2007). Professional Students' Technology Readiness, Prior Computing Experience and Acceptance of an E-Learning System, *Management and Accounting Review (MAR)*, 6 (1): 85-100.
- Lupetti, M. L., Piumatti, G., ve Rossetto, F. (2015). Phygital Play HRI In A New Gaming Scenario. İçinde; 7. *International Conference on Intelligent Technologies for Interactive Entertainment (INTETAIN)* (ss. 17-21). IEEE.
- Massey, A. P., Khatri, V., ve Minas, R. K. (2013). The Influence of Psychographic Beliefs on Website Usability Requirements, *AIS Transactions on Human-Computer Interaction*, 5 (4): 157-174.
- Meuter, M. L., Ostrom, A. L., Bitner, M. J., ve Roundtree, R. (2003). The Influence of Technology Anxiety on Consumer Use and Experiences With Self-Service Technologies, *Journal of Business Research*, 56 (11): 899-906.
- Milgram, P. ve Kishino, F. (1994). A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays, *IEEE Transactions on Information and Systems*, 77 (12): 1321-1329.
- Nakazawa, J. ve Tokuda, H. (2007, May). Phygital Map: Accessing Digital Multimedia From Physical Map. İçinde; 21. *International Conference on Advanced Information Networking and Applications Workshops (AINAW'07)* (2): 368-373. IEEE.
- Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., Ding, J., ve Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges, *arXiv preprint arXiv:2111.09673*.
- Özbek, V., Alnıaçık, Ü., ve Kaymak, E. (2019). *Technology Readiness and Acceptance: A Study on Online Shopping Technologies*.
- Pamuk, N. S. (2019). Endüstri 4.0 Sürecinin Teknoloji Kabul Modeli ve Teknolojik Yatınlık Endeksi Çerçevesinde Davranışsal Açidan İncelenmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parasuraman, A. (2000). Technology Readiness Index (TRI) a Multiple-Item Scale to Measure Readiness to Embrace New Technologies, *Journal of Service Research*, 2 (4): 307-320.
- Pham, L., Williamson, S., Lane, P., Limbu, Y., Nguyen, P. T. H., ve Coomer, T. (2020). Technology Readiness and Purchase Intention: Role of Perceived Value and Online Satisfaction in the Context of Luxury Hotels, *International Journal of Management and Decision Making*, 19 (1): 91-117.
- Ramírez-Correa, P., Grandón, E. E., ve Rondán-Cataluña, F. J. (2020). Users Segmentation Based on the Technological Readiness Adoption Index in Emerging Countries: The Case of Chile, *Technological Forecasting and Social Change*, 155.
- Reed, M. S. (2008). Stakeholder Participation for Environmental Management: A Literature Review, *Biological Conservation*, 141 (10): 2417-2431.
- Renny, Guritno, S. ve Siringoringo, H. (2013). Perceived Usefulness, Ease of Use, and Attitude Towards Online Shopping Usefulness Towards Online Airlines Ticket Purchase, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 81: 212-216.
- Rhee, B. V. D., Verma, R., Plascka, G. R., ve Kickul, J. R. (2007). Technology Readiness, Learning Goals, and Elearning: Searching for Synergy, *Decision Sciences of Innovative Education*. 5 (1): 127-149.
- Rogers, E. M. (1983). *Diffusion of Innovations*. (3). New York: Free Press.
- Rose, J. ve Fogarty, G. J. (2006). Determinants of Perceived Usefulness and Perceived Ease of Use In the Technology Acceptance Model: Senior Consumers' Adoption of Self-Service Banking Technologies. Bildiri Kitabı İçinde; *The 2nd Biennial Conference of the Academy of World Business, Marketing and Management Development: Business Across Borders In The 21st century*, ss. 122-129.
- Ruhanen, L., Scott, N., Ritchie, B., ve Tkaczynski, A. (2010). Governance: A Review and Synthesis of the Literature, *Tourism Review*, 65 (4): 4-16.
- Seyhan, B. (2014). Frigya Bölgesinin Kültürel Miras Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezgin, M. (2020). "Dijital Dönüşümün Turizm Endüstrisine Etkisi", *International Journal of Disciplines Economics and Administrative Sciences Studies*, (6) 24: 1054-1062.
- Song, J. ve Qu, H. (2017). The Mediating Role of Consumption Emotions, *International Journal of Hospitality Management*, 66: 66-76.
- Sophonthummapharn, K. ve Tesar, G. (2007). Technology Readiness and Propensity of Cell Phone Users to Subscribe to Commercial Messaging Services, *Marketing Management Journal*, 17 (2).
- Sumathi, D. ve Angelin Devakumari, J. (2022). Phygital Approach to Education. İçinde; A. Lawrence and M. Manivannan (Ed.). *Psycho-technological Approaches in Heutagoggy* (21-24). Indian: Tamil Nadu Open University.
- şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- şenel, E. (2021). Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm. İçinde; M. Dalkılıç (Ed.). *İnsan Advances in Social and Education Sciences* (ss. 91-104). İzmir: Duvar Kitabevi.
- Tang, Z., Luo, J., ve Xiao, J. (2011). Antecedents of Intention to Purchase Mass Customized Products, *Journal of Product and Brand Management*, 20 (4): 316-326.
- Tabachnick, B.G. ve Fidell, L.S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson/Allyn and Bacon.
- Tarhini, A., Hone, K., ve Liu, X. (2014). Measuring The Moderating Effect of Gender and Age on E-Learning Acceptance in England: A Structural Equation Modeling Approach for an Extended Technology Acceptance Model, *Journal of Educational Computing Research*, 51 (2): 163-184.

- Taylor, S. A., Celuch, K., ve Goodwin, S. (2002). Technology Readiness in the E-Insurance Industry: An Exploratory Investigation of an Agent Technology E-Consumption Model, *Journal of Insurance Issues*, 25 (2): 142-165.
- Tekin, D. (2020). Dijital Pazarlama ve Turizmde Yansımaları. İçinde; E. Doğan (Ed.). *Dijital Turizm* (ss. 118-147). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Theotokis, A., Vlachos, P. A., ve Pramatarı, K. (2008). The Moderating Role of Customer-Technology Contact On Attitude Towards Technology-Based Services, *European Journal of Information Systems*, 17 (4): 343-351.
- Toker, Y. (2023). Fijital Pazarlama Nedir? CRM Medya. Erişim Tarihi: 24.01.2024.
- Topsakal, Y., Yüzbaşıoğlu, N., Çelik, P., ve Bahar, M. (2018). Turizm 4.0-Turist 5.0: İnsan Devriminin Neden Endüstri Devrimlerinden Bir Numara Önde Olduğuna İlişkin Bakış, *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 1 (2): 1-11.
- Tutar, H., ve Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TÜİK (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1>, Erişim tarihi: 15.06.2023.
- Uyar, A. (2019). Tüketicilerin Mobil Uygulamalara İlişkin Algılarının Teknoloji Kabul Modeli ile Değerlendirilmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (1): 687-705.
- Vate-U-Lan, P., Quigley, D., ve Masouras, P. (2016). Phygital Learning Concept: From Big to Smart Data. 13. *International Conference on e-Learning for Knowledge-Based Society*. Thailand.
- Venkatesh, V. ve Davis, F. D. (2000). A Theoretical Extension of the Technology Acceptance Model: Four Longitudinal Field Studies, *Management Science*, 46 (2): 186-204.
- Walczuch, R., Lemmink, J., ve Streukens, S. (2007). The Effect of Service Employees' Technology Readiness on Technology Acceptance, *Information and Management*, 44 (2): 206-215.
- Yang, Y., Liu, Y., Li, H., ve Yu, B. (2015). Understanding Perceived Risks in Mobile Payment Acceptance, *Industrial Management and Data Systems*, 115 (2): 253-269.
- Yılmaz, A. (2023). Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarında Teknolojik Yatkılığın Müşteri Deneyimi ve Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yovcheva, Z., Buhalis, D., ve Gatzidis, C. (2012). Smartphone Augmented Reality Applications for Tourism, *E-Review of Tourism Research* (ertr), 10 (2): 63-66.
- Yurdakul, A. (2019). Tarihi Ticaret Rotalarının Alternatif Turizm Faaliyetleri Kapsamında Turistik Değerlere Dönüştürülmesi: Kral Yolu-Frig Vadisine Yönelik Bir Öneri. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yurdakul, A., ve Töre Başat, H. (2018, 22-24 Kasım). Antik Rotaların Turizm Açısından Yeniden Canlandırılması: Kral Yolu-Frig Vadisi için Frig Yürüyüş Yolu Önerisi, *Congress of Innovation and Global Issues*, (ss. 1240-1248), Antalya.

Seda ALTİKULAÇ

Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünden mezun oldu (2018). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan (2020), doktora derecesini de Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan aldı. (2024). Temel çalışma alanları rekreasyon, turizm teknolojileri ve destinasyon pazarlamasıdır.

Meryem AKOĞLAN KOZAK

1980 yılında Ege Üniversitesi Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulunu bitirdi. Yaklaşık yedi yıl sektörde farklı otellerde farklı yönetim düzeylerinde çalıştı. Akademik hayata 1987 Mersin Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu'nda başladı. Yüksek lisans derecesini Hacettepe Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'ndan (1990), doktora derecesine ise Gazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı'ndan (1996) aldı. 1990-1993 Nevşehir Turizm İşletmeciliği Yüksekokulunda görev yaptı. 1993 yılında Anadolu Üniversitesi Eskişehir MYO' da göreve başladı. 2005 yılında Anadolu Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokuluna profesör olarak atandı. 2010-2014 yılları arasında rektör yardımcılığı, Üniversitelerarası Kurul Üyeliği ve üniversite senato üyesi olarak görev yaptı. Üniversite etik kurulu, kalite kurulu yanında, farklı komisyonlarda çalıştı. 2011 yılından bu yana Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümünde öğretim üyesidir. Genel turizm, insan kaynakları, etik ve kat hizmetleri alanlarında kitap, makale ve bildirileri bulunmaktadır. TUYED (Turizm Yazarları Derneği), TUADER (Turizm Akademisyenleri Derneği) ve REKÇAD (Rekreasyon Çalışmaları ve Araştırmaları Derneği) üyesidir. 2020 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Lisans Programından (ikinci üniversite) mezun olmuştur.

Kayakçuların Destinasyon Hizmet Kalitesi Algılarının Ortak Değer Yaratma Davranışlarına Etkisi: Akış Deneyiminin Aracılık Rolü

The Effect of Skiers' Perceptions of Destination Service Quality on Value Co-Creation Behaviors: The Mediating Role of Flow Experience

Özgür DAVRAS* - Aslı ŞAHİNKAYA**

*Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Turizm İşletmeciliği, Doğu Kampüsü, 32200, Isparta.

E-posta: ozgurdavras@sdu.edu.tr

ORCID: 0000 0001 9037 4193

**Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Kampüsü, 32200, Isparta.

E-posta: asli6979@gmail.com

ORCID: 0000 0003 3932 067X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 14 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 5 Ağustos 2024

İkinci düzeltme: 19 Ağustos 2024

Kabul: 13 Eylül 2024

Anahtar sözcükler: Ortak değer yaratma, Akış deneyimi, Destinasyon hizmet kalitesi.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 14 July 2024

Resubmitted: 5 August 2024

Resubmitted: 19 August 2024

Accepted: 13 September 2024

Key words: Value co-creation, Flow experience, Destination service quality.

ÖZ

Bu çalışma kayakçuların algıladıkları destinasyon hizmet kalitesinin (DHK) akış deneyimleri (AD) ve ortak değer yaratma (ODY) davranışlarına etkisini incelemekte olup, AD'nin DHK ile ODY davranışı arasındaki ilişkide aracılık rolünü araştırmaktadır. Araştırma hipotezlerini test etmek için nicel araştırma yöntemi uygulanmış ve veri toplamada anketten yararlanılmıştır. Bursa-Uludağ kayak merkezine gelen kayakçılardan 405 geçerli veri toplanmıştır. Yapısal eşitlik modeli (YEM) yardımıyla araştırma hipotezleri test edilmiştir. Analiz sonuçları kayakçuların DHK algılarının hem AD hem de ODY davranışı üzerinde önemli etkilerinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca DHK ve ODY arasındaki ilişkide AD aracılık role sahiptir. Çalışmanın sonuçları destinasyon hizmetlerinin geliştirilmesi ve rekabet avantajı elde edilmesinde etkili eylemlerin tasarlanması için destinasyon yöneticilerine teorik ve pratik çıkarımlar sunmaktadır.

ABSTRACT

This study examines the influence of skiers' perceived destination service quality (DSQ) on their flow experience (FE) and value co-creation (VCC) behaviors, and investigates the mediating role of FE between DSQ and VCC. A quantitative research method was employed to test the research hypotheses, utilizing a survey for data collection. A total of 405 valid responses were collected from skiers who visit the Bursa-Uludağ ski resort. The structural equation model (SEM) was employed, and the research hypotheses were tested using path analysis. The results of the analysis indicated that visitors' perceptions of DSQ significantly affect both FE and VCC. Additionally, FE serves as mediators in the relationship between DSQ and VCC. The findings provide theoretical and practical implications for destination managers, suggesting effective strategies to enhance tourism services and achieve a competitive advantage.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Davras, Ö. ve Şahinkaya, A. (2024). Kayakçuların Destinasyon Hizmet Kalitesi Algılarının Ortak Değer Yaratma Davranışlarına Etkisi: Akış Deneyiminin Aracılık Rolü, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 37 - 49.

GİRİŞ

Son yıllarda popülerliği artan kış sporlarına dünya genelinde yüz milyondan fazla kişi aktif katılım göstermektedir (Happ vd. 2023). Aynı zamanda sayısı 2.132 olan kayak merkezlerini yılda ortalama 400 milyon kişi ziyaret etmektedir

(Özçoban 2019). Türkiye'de ise 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu gereğince ilan edilmiş olan kış sporları temalı 29 adet kayak merkezi bulunmakla birlikte kayak merkez sayısının yükselme eğiliminde olduğu ifade edilmektedir (Evren ve Kozak 2019). Bu artan talep karşısında, araştır-

malar kayak destinasyonlarının rekabet üstünlüğü sağlayabilmelerinin üstün hizmet kalitesi sunarak yüksek müşteri memnuniyeti sağlayabilmelerine (Owusu-Frimpong vd. 2013) ve müşterilerin tekrar satın alma ve tavsiye etme gibi olumlu davranış (Tosun vd. 2015) göstermelerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan Melis vd. (2023) müşterilerle birlikte işbirliği ve öğrenme yoluya yaratılan değerın örgütlerin daha rekabetçi ve yüksek performanslı bir turizm ekonomisine yol açabileceğini ileri sürmektedir. Alanyazında ODY olarak bilinen bu teori, belirli bir ürün veya hizmet değerinin sadece firma tarafından sağlanmadığını, aynı zamanda firma tarafından paydaşlarla birlikte yaratıldığını savunmaktadır (Garanti 2023). Başka bir ifadeyle hizmet sağlayıcıların “değer yaratmak amacıyla” müşterileriyle birlikte etkileşime girerek bir deneyimi şekillendirmeye yönelik işbirliğine dayalı bir süreç olarak da ifade edilmektedir (Sthapit vd. 2024). Alanyazında, ODY davranışlarının organizasyonların hizmetlerini kişiselleştirerek yeteneklerini geliştirmesi (Roy vd. 2020) ve imaj/marka değerlerini artırarak rekabet üstünlüğü sağlaması (Pham vd. 2023) gibi olumlu çıktıları raporlanmıştır. Turizm alanyazınında ODY’yi konaklama bağlamında ele alan çalışmaların sayısındaki artışa rağmen, destinasyon özelinde oldukça sınırlı çalışma bulunmaktadır.

Destinasyonların rekabet üstünlüğü kazanabilmelerinin etkili bir yolu da ziyaretçilerine unutulmaz bir deneyim sunabilmeleridir (Sthapit vd. 2024). Unutulmaz deneyimler, çoğunlukla insanların katıldıkları aktivitelerin doruk noktasında oluşur ve Csíkszentmihályi tarafından AD olarak ifade edilmiştir (Karasakal ve Albayrak 2022). Destinasyonların başarısı, aynı zamanda müşterilerinin mükemmel ve unutulmaz bir deneyim olarak da görülebilecek olan AD’yi yaşamalarını sağlayabilme derecesine bağlı olmaktadır (Zhang vd. 2021). Çünkü bu deneyimi yaşayan bireylerin daha yüksek güven ve sadakata sahip oldukları bildirilmiştir (Bilgihan 2016). AD, müşteri memnuniyeti ve sadakatin önemli bir öncülü olduğundan, bu konu turizm alanyazınında çok sayıda çalışmada araştırılmıştır. Çalışmaların çoğu rafting (Wu ve Liang 2011), sualtı dalışı (Cater vd. 2021) ve yamaç paraşütü (Ayazlar ve Yüksel

2018) gibi bireylerin macera turizm deneyimlerine odaklanırken, destinasyonlardaki AD’lerini araştıran çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır.

Bazı araştırmalar (Karasakal ve Albayrak 2022) bireylerin AD’lerinin o destinasyonun özellikleriyle ilişkili olduğunu öne sürmekte olup, turistler destinasyon özelliklerinden memnun olduklarında akış hissini deneyimleyebileceklerdir. Dolayısıyla turistlerin destinasyondan algıladıkları hizmet deneyimlerine ilişkin olumlu değerlendirmeler yapabilmesi için destinasyon yetkililerinin turistler için çekici bir ortam tasarlaması ve kaliteli hizmet sunması gerekmektedir (Huang 2024). Artan rekabet ortamında destinasyonların sahip oldukları kaynakları ve özelliklerini koruyamaması veya geliştirememesi durumunda, uluslararası pazarda rekabet etmesi ve konumunu koruması zorlaşmaktadır (Davras 2021). Sonuç olarak, destinasyonların turist ve çevreleri arasında olumlu etkileşimi teşvik eden farklılaştırılmış yüksek kaliteli hizmet ortamları oluşturması destinasyonların pazar paylarının artırılmasına önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

Turizm alanyazınında DHK, AD ve ODY davranışlarına odaklanılmasına rağmen, kayak yapan bireylerin AD ve ODY davranışları göz ardı edildiği gözlemlenmektedir. Özellikle kayak turizmi bağlamında DHK, AD ve ODY davranışı arasındaki ilişkileri ve sonuçları araştıran çalışmalar konusunda alanyazınında boşluk bulunmaktadır. ODY ile ilgili başka bir gerçek de önceki çalışmaların çoğunlukla öncüllerinden ziyade sonuçlarına odaklanmış olması (Shulga ve Busser 2021) ve bu durumun bir araştırma boşluğuna yol açmasıdır. Yeni bir fenomen olan ODY’nin dinamik doğasını tam olarak anlamak için öncüllerine odaklanan kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu çalışma kayak yapan turistlerin algıladıkları DHK ve AD’nin ODY davranışlarını nasıl tetiklediğini araştırarak alanyazınıdaki bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Ayrıca AD’nin DHK ve ODY davranışı arasındaki aracılık rolünü incelemektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, kayak merkezi destinasyon özelliklerinin bireylerin AD ve ODY davranışlarını nasıl artırabileceğine dair teorik açıklamalara ve ampirik kanıtlara katkıda bulunacak, böylece

kayak destinasyonlarına sürdürülebilir kalkınma için pratik değer ve yenilikler sunacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm araştırmanın temel kavramlarına ilişkin teorik çerçeveyi kapsamaktadır. Bu bağlamda, DHK, AD ve ODY davranışına yönelik teorik açıklamalar ve ilgili çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

Destinasyon Hizmet Kalitesi

Tüketicilerin hizmet sağlayıcılar tarafından üretilen hizmetlere ilişkin beklentileri ile hizmetlerin deneyimlendikten sonraki performansının karşılaştırılması olarak tanımlanan hizmet kalitesi (Parasuraman vd. 1988), turist memnuniyeti, sadakati ve tekrar satın alma gibi değişkenlerin en önemli öncüllerinden biri olup (Kozak ve Rimmington 2000), turizm destinasyonlarının sürdürülebilirliklerinde önemli rol oynamaktadır. Ziyaretçilerin birbirinden farklı doğal ve yapay çekim unsurlarını deneyimledikleri yer olarak ifade edilen turizm destinasyonu ise kendine özgü çeşitli özelliklere sahiptir (Hu ve Ritchie 1993). DHK ise turistin bir destinasyonda deneyimlediği birbirinden farklı bu özelliklerin performansına ilişkin genel değerlendirmesi (Tosun vd. 2015) olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, turistlerin konakladığı bir destinasyonda deneyimlediği turizm ürünlerinin kalitesine yönelik algılarıdır (Kayat ve Abdul Hai 2014). Araştırmalar DHK'yı oluşturan unsurları farklı şekillerde sınıflandırmıştır. Örneğin Tosun vd. (2015) sayfiye destinasyon özelliklerini konaklama, yerel ulaşım, temizlik, misafirperverlik, aktiviteler, dil iletişimi ve havaalanı hizmetleri olarak yedi grupta sınıflandırmıştır. Davras (2021) ise kış turizmi destinasyon özelliklerini turizm unsurları, kayak unsurları, kayak destek unsurları, koruma/bilgilendirme ve fiyat olmak üzere beş kategoride gruplandırmıştır. Kayak aktivitesine odaklanan bu çalışmada Davras'ın (2021) belirlediği bileşenler kullanılmıştır.

Akış Deneyimi

Csikszentmihalyi (1990) tarafından ortaya atılan AD kavramı, bireylerin kendilerini bir eylem

veya faaliyete tamamen kaptırdıkları bir durum olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle bireylerin bir aktiviteye yoğunlaştıkları, zaman ve mekan kavramını düşünmeden, yoğun haz ve keyif alma halinde olma durumu olarak ifade edilmektedir. Akış deneyiminde bireylerin yaşadığı duygular yapılan aktivitelerin nesnel doğasıyla ilgili olmaktan ziyade, bireylerin aktivitelerin zorluğuna ve mevcut becerilere ilişkin öznel algılarını yansıtmaktadır (Decloe vd. 2009). AD, fiziksel aktivitelerde özellikle bireylerin özgüvenlerini artırmada ve gelecekte aktivitelerle tekrar katılımı teşvik etmede önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Tsaur vd. 2015).

Turizm bağlamında AD, turistlerin ziyaret ettikleri yerlerde yoğun ve tatmin edici deneyimler yaşamalarını ifade etmektedir. Turistler deneyimledikleri turizm faaliyetleri esnasında benzersiz hazlar alma arayışındadır ve AD bu benzersiz ve tatmin edici hazların temelini oluşturmaktadır. Araştırmalar (Karasakal 2020), AD'nin turistlerin tatil deneyimlerini daha tatmin edici hale getirdiğini ve memnuniyet düzeylerini artırdığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde Ayazlar (2015) yamaç paraşütü yapan bireylerin algıladıkları AD'nin hem deneyim hem de yaşam doyumunu artırdığını tespit etmiştir.

AD alanyazında genel olarak odaklanma, kontrol ve zaman olmak üzere üç alt boyutta ele alınmaktadır (Wu ve Liang 2011; Cater vd. 2021). Odaklanma, bireyin dikkatinin yaptığı faaliyete yoğunlaşma derecesidir. Kontrol, sahip olunan beceri ile faaliyeti gerçekleştirmek için gereken beceri arasında bir denge kurmayı ifade etmektedir. Zaman ise bireyin zaman algısının bozulması veya kaybolması anlamına gelmektedir (Csikszentmihalyi 1990). Bu boyutlar, tüplü dalış (Cater vd. 2021), rafting (Wu ve Liang 2011) ve yamaç paraşütü (Ayazlar 2015) gibi macera etkinliklerinde AD'nin temel bileşenleri olarak sıklıkla incelenmiş ve tutarlı sonuçlar elde edilmiştir.

Ortak Değer Yaratma

Önceleri, müşterileri için değer tasarlama ve yaratma sürecine bireysel olarak dahil olan kuruluşlar, son yıllarda ortaya çıkan çeşitli pazar dinamikleri nedeniyle değer yaratma süreçlerine

müşterilerini de dahil ederek birlikte değer yaratmaya başlamışlardır (Vargo vd. 2008). Hizmet odaklı anlayışa dayanan ODY kavramı, hizmet sağlayıcılar ve müşteriler tarafından birlikte değer yaratılmasını ifade etmekte olup, hizmet sağlayıcılar tarafından sağlanan kaynakların, müşterilerin deneyimi, kendi kişisel ihtiyaç ve isteklerine göre özelleştirmesine olanak verecek şekilde entegrasyonunu içermektedir (Sthapit vd. 2024). Müşteri ve kuruluş arasında karşılıklı etkileşimi esas alan bu anlayış müşterilerin ortak yaratıcılığını, ortak tasarımını veya üretimini, yeni ürünlerin/hizmetlerin birlikte yenileşimini (inovasyon) ve geri bildirim sağlamasını da kapsamaktadır (Rather vd. 2022). Bu yaklaşıma göre müşteriler değer yaratmak için hizmet sağlayıcılarla aktif olarak etkileşim kurmakta, hizmet sağlayıcılar da faaliyetlerini müşterileriyle birlikte nasıl tasarlayabileceklerine odaklanmaktadır (Pham vd. 2023). Bu sayede kuruluşlar ürün ve hizmetlerini kişiselleştirerek rekabet avantajı kazanabilirler.

ODY teorisi, turizm de dahil olmak üzere birçok araştırma alanında giderek yerleşik bir yapı haline gelmektedir. İlk olarak 2009'da turizm alanyazınına giren bu kavram, hem tüketicilerin hem de turizm işletmelerinin karşılıklı fayda sağladığı dinamik bir süreç olarak öne çıkmaktadır (Pralhad ve Ramaswamy 2004). ODY, turistlerin hizmet üretim süreçlerine aktif katılımını ve deneyimlerini paylaşmasını temel alarak, turizm işletmelerinin finansal performanslarının artmasına katkıda bulunmaktadır (Vargo ve Lusch 2008). Alanyazında ODY çok boyutlu olarak ele alınmaktadır. Örneğin, Romero (2017) ODY'yi müşteri önerisi ve içerik üretme olarak iki alt boyutta ele almıştır. İçerik üretme, müşterilerin bilgi, görüş ve düşüncelerini diğer müşterilerle paylaşmak amacıyla oluşturulan metin veya ürün/hizmete atfedilen sayısal derecelendirme şeklinde olan içeriği ifade ederken, müşteri önerisi ürün/hizmetin geliştirilmesi için işletmelere müşteri tarafından sunulan tavsiyelerdir.

HİPOTEZ GELİŞTİRME

Hizmet kalitesi ile ilgili yapılan çalışmalar, müşterilerin hizmet sağlayıcılarıyla olan etkileşimle-

rinin müşteri adanmışlığı ve müşteri deneyimlerini olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır (Kim ve Choi 2016; Vo vd. 2020). Hizmet kalitesine ilişkin algılar, turistlerin memnuniyet, sadakat ve tavsiye etme niyetlerinin yanı sıra hizmet sağlayıcılar ve diğer katılımcılarla birlikte yaratma faaliyetlerine katılma istekliliğini etkileyebilir. Yapılan ampirik çalışmalar bu iddiayı desteklemektedir. Örneğin Prayag vd. (2020) İran'da aşçılık kursuna katılan 575 yerli turist üzerinde yapmış oldukları çalışmada, katılımcıların ODY arzularının hizmet kalitesi algılarından olumlu yönde etkilendiğini tespit etmişlerdir. Elshar-nouby ve Mahrous (2015) Mısır'da telekomünikasyon sektöründe hizmet satın alan 215 müşteri üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında, e-hizmet kalite boyutlarının müşterilerin birlikte değer yaratma sürecine katılma isteği üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu kanıtlamışlardır. Benzer şekilde Hijazi (2022) Ürdün'de banka müşterileri üzerinde yürüttüğü çalışmada mobil bankacılık hizmet kalitesinin müşterilerin ODY davranışını etkilediğini tespit etmiştir. Bu kanıtlara istinaden aşağıdaki hipotez önerilmiştir:

H₁: DHK, ODY davranışını olumlu yönde etkiler.

Turist deneyimlerinin oluşmasında, destinasyona ilişkin özellikler önemli rol oynamaktadır (Karasakal ve Albayrak 2022). Bu bağlamda turist deneyimleri, turistlerin bir destinasyondaki çevresel faktörlerle etkileşime girdiğinde oluşmaktadır. Turistlerin de destinasyona ilişkin özelliklerden memnun olduklarında akış hissi yaşama olasılıkları daha yüksektir (Csikszentmihalyi ve LeFevre 1989). Wu ve Liang (2011), turistlerin katıldıkları faaliyetlerdeki deneyimlerini olumlu algıladıkları durumlarda akış yaşayabileceklerini savunmaktadır. Karasakal ve Albayrak (2022) destinasyon özelliklerinin bireylerin AD bileşenlerini olumlu yönde etkilediğine dair ampirik kanıtlar sunmuşlardır. Benzer şekilde Kim ve Tahapa (2018) Güney Kore'de ekoturizm turuna katılan turistler üzerinde yapmış oldukları çalışmada, tur hizmet kalitesi boyutlarının (kalite, duygusal, fiyat ve sosyal) turistlerin akış deneyim algılarını olumlu yönde etkilediğini ra-

porlamışlardır. Bu kanıtlara dayanarak aşağıdaki hipotez önerilmiştir.

H₂: DHK, AD algısını olumlu yönde etkiler.

ODY, müşteriler ve işletmeler arasında değer yaratımı için müşterilerin üretim sürecine katılımıyla ortaya çıkmaktadır (Prahala ve Ramaswamy 2004). Çalışmalar, ODY'nin müşterilerin işletmeler ve hizmet sağlayıcılarla ilişki ve duygusal bağlılığın oluşmasıyla gerçekleştiğini göstermiştir (Yen 2023). Örneğin, Wang vd. (2020) ilişki bağlılığı ve güvenin ODY'yi teşvik etmede olumlu rol oynadığını ortaya koymuşlardır. AD de birey ve çevre arasında derin bir duygusal ve ilişkisel bağı temsil etmektedir (Csikszentmihalyi 1990). ODY'nin belirli bir bağlantı ve duygusal bağlılık gerektirdiği ve AD'nin oldukça yoğun bir duygusal ilişki bağlantı durumunu ifade ettiği göz önüne alındığında, AD ile ODY arasında bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Wang ve Wang (2023) Çin'de fitness ve spor merkezine giden 450 birey üzerinde yapmış oldukları çalışmada, katılımcıların algıladıkları AD'nin ODY davranışı üzerinde olumlu etkileri olduğunu tespit etmişlerdir. Xu vd. (2023) çevrimiçi müzik ortamını kullanan bireylerin algıladıkları akış deneyiminin ODY davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bu kanıtlara dayanarak aşağıdaki hipotez önerilmiştir.

H₃: AD, ODY davranışını olumlu yönde etkiler.

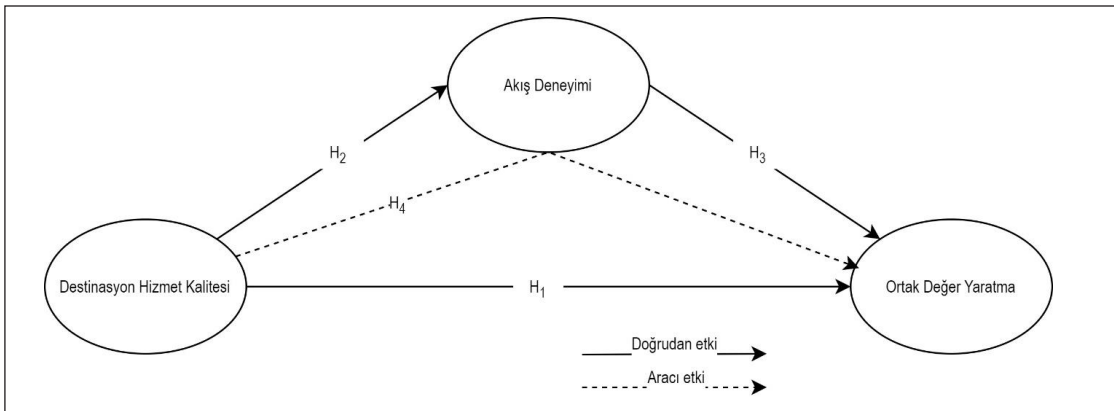
Alanyazın, hizmet kalitesinin AD'yi etkilediğini (Karasakal ve Albayrak 2022) ve AD'nin de bireylerin ODY süreçlerine katılma isteğini artırdığını (Wang ve Wang 2023) göstermiştir. Psikolojik durumların bir yorumlama mekanizması olan AD, bireylerin bir çevre veya bir yerle ilgili edindikleri deneyimin sonuçlarına aracılık etmektedir (Yang vd. 2023). Araştırmalar, turistlerin mekâna ilişkin değerlendirmelerinin AD'lerini olumlu yönde etkilediğini ve böylece memnuniyet, bağlılık ve hikâye anlatma yoluyla çevrimiçi ortamlarda paylaşma gibi olumlu davranışlara yol açtığını doğrulamıştır (Cater vd. 2021). Caber vd. (2023) mobil uygulama kalitesi ile ODY'nin alt boyutlarında olan müşteri vatandaşlık davranışı arasındaki ilişkiye AD'nin aracılık ettiğini ampirik olarak kanıtlamışlardır. Hizmet kalitesi de müşterilerin ODY sürecine katılma isteğinde önemli rol oynadığı göz önüne alındığında AD'nin DHK ile ODY arasındaki ilişkiye aracılık edebileceğini söylemek olasıdır. Bu varsayıma dayanarak aşağıdaki hipotez önerilmiştir.

H₄: AD, DHK ve ODY arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir.

Önerilen hipotezler doğrultusunda oluşturulan araştırmanın modeli Şekil 1'de sunulmuştur.

YÖNTEM

Çalışmanın hipotezlerini test etmek için nicel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup, veri toplama dört bölümden oluşan anket tekniğinin

Şekil 1. Araştırma Modeli

den yararlanılmıştır. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 26.06.2024 tarihli ve 150/21 sayılı kararı ile uygun bulunan anketin ilk bölümünde 25 destinasyon özelliği beş boyut altında (turizm unsurları, kayak unsurları, güvenlik ve bilgilendirme, kayak destek unsurları, fiyat) ele alınmıştır. Bu ölçek maddeleri Davras'ın (2021) çalışmasından uyarlanmıştır. Anketin ikinci bölümü, kayakçuların AD algısını üç boyuttan (odaklanma, zaman dönüşümü ve öz-bilinç kaybı) oluşan dokuz madde ile ölçmektedir. Bu maddeler Wu ve Liang'dan (2011) uyarlanmıştır. Üçüncü bölümde, Romero'nun (2017) çalışmasından uyarlanan dokuz madde kullanılarak, iki boyutlu (tavsiye etme ve içerik oluşturma) ODY ölçeği yer almaktadır. Son bölüm ise kayakçuların cinsiyet, medeni durum, yaş ve eğitim düzeyi gibi sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra, kayak yapma sayısı ve kalış süresi gibi bazı seyahat özellikleri hakkında veri toplamak üzere tasarlanmıştır. Tüm ölçek maddeleri 7'li Likert tipi ölçekle belirlenmiştir.

Araştırmanın evrenini, kayak yapmak amacıyla Türkiye'nin en popüler kayak merkezi olan Uludağ'ı ziyaret eden bireyler oluşturmaktadır. Anketler, Uludağ kayak merkezinde ziyaretçilerin yoğun ilgi gösterdiği iki kafeterya ve bir otel işletmesinin yetkililerinden gerekli izinler alınarak uygulanmıştır. Her bir işletmede daha önce kayak deneyimi olan bir personel, işletme yetkilileri tarafından anketlerin uygulanması ve takibi konusunda görevlendirilmiştir. Bu kişilere anket formunda yer alan ölçek ve ifadeler hakkında gerekli açıklamalar yapılarak çalışmanın amacı, önemi ve anketlerin nasıl uygulanması gerektiği hususlarında bilgilendirme ve eğitim verilmiştir. Her bir işletme için 300 adet olmak üzere toplam 900 anket dağıtılmıştır. Otel işletmesinde görevli personel, akşam yemeğinden sonra (genelde 21:00–23:00 arası) otel lobisinde oturan kişilere, kafeteryalarda görevli personeller ise öğleden sonra (genelde 13:00–17:00 arası) kafeteryaya yeme/içmeye gelen kişilere anket doldurtmuştur. Görevli personeller katılımcılara hizmet ederken, araştırmanın amacını açıklayarak anketi doldurmalarını rica etmişlerdir. Gönüllülük esasına göre doldurtulan anketlerden, Aralık 2022–Nisan

2023 tarihleri arasında 440 veri elde edilmiştir. Eksik ve özensiz doldurulduğu tespit edilen 35 anketin elenmesi sonucunda geriye kalan 405 veri analizler için kullanılmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların yüzde 53,8'i erkek, yüzde 46,2'si kadındır ve çoğunluğunu yüzde 58,5 oranla bekârlar oluşturmaktadır. Çoğunluk (yüzde 45,2) 21-30 arası yaş grubudur. Bu grubu sırasıyla 31-40 yaş arası (yüzde 33,5), 41 yaş üstü (yüzde 13,6) ve 20 yaş altı (yüzde 7,7) grup takip etmektedir. Katılımcıların büyük bir bölümü (yüzde 62,8) lisans mezunu olduğunu beyan etmiştir. Bunu sırasıyla lise (yüzde 24,2) ve lisansüstü (yüzde 13) mezunlar takip etmektedir. Kayak merkezinde en az bir gece konaklama yapanların oranı yüzde 27'dir. İki gece ve üstü konaklayanların oranı yüzde 34,1 iken, günübirlik gelenlerin oranı yüzde 38,9'dur. Katılımcıların yüzde 20,9'u ilk kez, yüzde 13,9'u ikinci kez kayak yaptıklarını beyan etmiştir. Geri kalan yüzde 65,2'lik oran üç ve üçten fazla kayak aktivitesine katılım göstermiştir (Tablo 1).

Ölçüm Modelinin Geçerlilik ve Güvenilirliği

Ölçüm modelinin geçerliliğini ve güvenilirliğini değerlendirmek için, maksimum olabilirlik yöntemi ile doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) yararlanılmıştır. Çok boyutlu olan DHK, AD ve ODY ölçekleri ölçüm modelinde ikinci düzey yapı olarak kullanılmıştır. Ölçüm modelinin genel uyumu Bollen ve Long (1993) tarafından önerilen uyum iyiliği indekslerine [ki-kare değeri/serbestlik derecesi (X^2/df); iyilik uyum indeksi (GFI); karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI); Tucker-Lewis indeksi (TLI); yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA)] göre değerlendirilmiştir. CFI, TLI ve GFI değerleri ,90'dan büyük, RMSEA ,08'den küçük ve X^2/df oranı 5'ten küçükse model genellikle kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir (Bagozzi & Yi 1988; Jöreskog & Sörbom 1996). Bununla birlikte, birçok araştırmacı ,80 ile ,89 arasındaki bir GFI değerinin makul bir uyumu temsil ettiğini savunmaktadır (Doll vd. 1994).

Gerçekleştirilen DFA sonucunda, ölçüm modelinin uyum iyiliği indekslerinden X^2/df (3,048) ve

RMSEA (.071) istenilen eşik değerler altında yer almasına rağmen, GFI (.751), CFI (.847) ve TLI (.837) değerleri önerilen değerler arasında yer almamıştır. Bir yapı veya ölçüm modelinin uyum indeksleri uyum yetersiz olduğunu gösterdiği durumlarda, modelde yer alan maddelere ilişkin hata terimleri arasında kovaryans oluşturularak veya ölçüm modelinden madde çıkarılarak model yeniden test edilebilir (Whittaker 2012). Buna göre AMOS 25 istatistik paket programının modifikasyon indeksi sonuçlarının önerileri doğrultusunda, DHK ölçeğinin turizm unsurları ve fiyat boyutlarının iki maddesinin hata terimleri arasında toplam iki adet kovaryans oluşturulmuştur. Ayrıca, Hair vd. (1998) bir ölçüm modelindeki maddelerin faktör yükünün .50'nin üzerinde olması gerektiğini belirttiğinden, bu değerin altında kalan toplam altı madde (DHK'den üç ve ODY'den üç madde olmak üzere) ölçüm modelinden çıkarılmıştır. Kalan maddeler üzerinde yapılan ikinci DFA sonuçları ölçüm modelinin kabul edilebilir bir uyum gösterdiğini ortaya koymuştur ($X^2/df = 2,102$; GFI = ,851; CFI = ,931; TLI = ,925; RMSEA: ,052).

Ölçüm modelinde yer alan tüm maddelere ilişkin faktör yükleri, boyutların ortalama değerleri ve güvenilirlik katsayıları Tablo 2'de görülmektedir. Tüm maddelerin faktör yükleri ,563 ile ,944 arasında, boyutların güvenilirlik katsayıları ise ,600 ile ,919 arasında değişmektedir. Bu bulgular, ölçüm modelinin iç tutarlılık ve güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir (Balcı 2016).

Hipotez Testleri

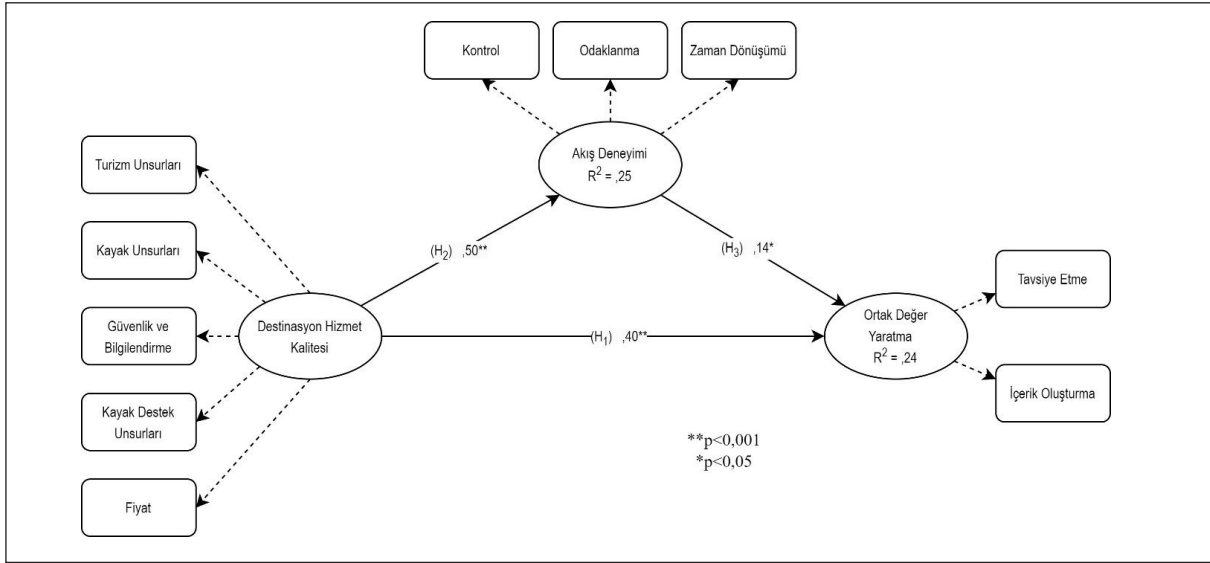
Hipotezler test edilmeden önce, verilerin yapılar arasındaki bağlantı sonuçlarına ilişkin bulguların geçerliliğini tehdit eden ortak yöntem yanlılığı (OYY) Harman'ın tek faktörlü testi kullanılarak sınanmıştır. Harman'ın tek faktörlü testi tek bir gizil faktörün toplam varyansın yüzde 50'sinden fazlasını oluşturması durumunda ortak yöntem yanlılığında ciddi bir sorun olduğunu varsaymaktadır (Podsakoff vd. 2003). Bunun için, tüm ölçeklere ilişkin toplam 43 madde kullanılarak açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, açıklanan toplam varyansın yüzde 32,98 olduğunu ve OYY'nin bu çalışmada bir sorun olmadığını göstermiştir. Veriler ayrıca yapılar arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı aç-

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

Değişkenler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	218	53,8
	Kadın	187	46,2
Medeni Durum	Evli	165	41,5
	Bekar	233	58,5
Yaş	20 yaş ve altı	31	7,7
	21-30 yaş arası	183	45,2
	31-40 yaş arası	136	33,5
	41 yaş ve üstü	55	13,6
Eğitim	Lise	97	24,2
	Lisans	252	62,8
	Lisansüstü	52	13
Konaklanan Gün Sayısı	Günübirlik	157	38,9
	1 gün	109	27
	2 gün ve üzeri	138	34,1
Yapılan Kayak Sayısı	1 kez	84	20,9
	2 kez	56	13,9
	3 kez ve üzeri	262	65,2

Tablo 2. Ölçüm Modelinin Sonuçları

	Boyutlar	İfadeler	Faktör yükleri	Ort.	Güvenilirlik
DHK	Turizm Unsurları	TU1	,661	5,36	,825
		TU2	,627		
		TU3	,600		
		TU5	,739		
		TU6	,693		
		Kayak Unsurları	KU1		
	KU2	,788			
	KU3	,641			
	KU4	,800			
	KU5	,712			
	KU6	,672			
	Güvenlik ve Bilgilendirme	GB1	,631	5,39	,782
		GB2	,742		
		GB3	,675		
		GB4	,726		
Kayak Destek Unsurları	KDU2	,766	6,02	,600	
	KDU3	,563			
Fiyat	F1	,811	4,78	,919	
	F2	,861			
	F3	,926			
	F4	,858			
	F5	,694			
Kontrol	K1	,870	5,54	,917	
	K2	,895			
	K3	,895			
AD Odaklanma	O1	,863	5,51	,885	
	O2	,898			
	O3	,795			
Zaman Dönüşümü	ZD1	,807	6,00	,860	
	ZD2	,833			
	ZD3	,823			
Müşteri Tavsiyesi	MT1	,885	5,36	,908	
	MT2	,944			
	MT3	,806			
ODY İçerik Oluşturma	İO1	,678	5,66	,735	
	İO2	,718			
	İO3	,687			

Şekil 2. YEM Sonuçları

Tablo 3. AD'nin Aracılık Rolü

Hipotezler	Dolaylı etki	Doğrudan etki	p	Güven Aralığı	Sonuç
H4: AD → DHK&ODY	,071	,468	***	,225 - ,669	Desteklendi

**p<0,01;

sından kontrol edilmiştir. Elde edilen VIF (tüm içsel yapılar için <3) değerleri böyle bir sorun da olmadığını göstermiştir.

Gerçekleştirilen YEM sonucunda beş uyum iyiliği indeksi ($X^2/df= 2,102$; $GFI=,851$; $CFI=,931$; $TLI=,925$; $RMSEA= ,052$) kabul edilebilir aralıkta yer almıştır. Hipotez test sonuçları Şekil 2'de gösterilmektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi, DHK'nın ODY ($\beta=,40$; $p<0,01$) ve AD ($\beta= ,50$; $p<0,001$) üzerindeki etkisi anlamlı olduğundan H₁ ve H₂ hipotezleri desteklenmiştir. Diğer taraftan AD de ODY davranışını ($\beta= ,14$; $p<0,05$) olumlu yönde etkilediğinden H₃ hipotezi desteklenmiştir. Elde edilen R² değerlerine göre, ODY davranışının yüzde 24'ü DHK ve AD; AD'nin yüzde 25'si ise DHK tarafından açıklanmaktadır.

Son olarak DHK ile ODY davranışı arasındaki ilişkide AD'nin aracılık rolü olup olmadığını test etmek amacıyla bootstrap yöntemini esas alan yol analizi yapılmıştır. Bootstrap analizinde 5000 yeniden örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Bootstrap analizi öncesinde aracı değişkenin yer al-

dığı ölçüm modeli test edilmiş olup, elde edilen uyum iyiliği indeksleri ($X^2/df= 2,102$; $GFI=,851$; $CFI= ,931$; $TLI= ,925$; $RMSEA= ,052$) ölçüm modelini doğrulamıştır.

Tablo 3'te görüldüğü gibi bootstrap tekniğiyle gerçekleştirilen aracılık etki analiz sonuçları AD'nin DHK ile ODY davranışı arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini ortaya koymuştur ($\beta= 071$; $p<,01$; Güven Aralığı: ,225 - ,669). Dolayısıyla H4 hipotezi de desteklenmiştir.

SONUÇ

Mevcut çalışma, kayak yapan bireylerin algıladıkları DHK, AD ve ODY arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Özellikle AD ve ODY değişkenlerine yönelik ilişkilerin ilk kez kış turizmi destinasyonu bağlamında incelenmesi, elde edilen sonuçların ilgili alanyazına özgün katkılar sağlamasının yanı sıra uygulamaya yönelik bazı çıkarımları da söz konusudur.

İlk olarak DHK ve AD'nin ODY üzerindeki etkileri incelemiş olup, analiz sonucu alanya-

zındaki önceki çalışma bulgularını (Prayag vd. 2020; Karasakal ve Albayrak 2022) destekleyerek DHK ve AD'nin ODY davranışını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Başka bir ifadeyle, DHK ve AD yüksek algılandığında, kayakçuların destinasyona yönelik ODY davranışlarının da güçlenmesi beklenmektedir. ODY'nin destinasyonların sürdürülebilirliğinde önemli rol oynadığı (Karasakal ve Albayrak 2022) göz önüne alındığında, bu sonuç ODY oluşumu için DHK ve AD kavramlarının dikkatle yönetilmesi gerektiğini göstermektedir. Mevcut araştırma aynı zamanda DHK'nın ODY'nin en güçlü yordayıcısı olduğunu gösterdiğinden, DHK'nın kayakçuların ODY davranışlarını teşvik ettiğini de vurgulamaktadır.

İkinci olarak AD'nin ODY davranışı üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Analiz sonucu, AD'nin ODY davranışını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir ki, bu da kayakçuların destinasyonla ilgili AD hazları arttıkça ODY davranışlarının güçleneceği anlamına gelmektedir. Bu sonuç önceki araştırmalara (Wang ve Wang 2023; Xu vd. 2023) ampirik destek sağlarken, çevrimiçi ortamda marka ürünleri satın alan müşterilerin algıladığı AD'nin ODY davranışı üzerindeki etkisinin anlamsız olduğu sonucuna ulaşan Luo ve Li'nin (2022) çalışmasıyla çelişmektedir.

Son olarak DHK ile ODY arasındaki ilişkiye AD'nin aracılık ettiği ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın bulguları, kayakçuların ODY davranışlarını şekillendirmede hem AD'nin hem de DHK'nın önemini vurgulayan önceki çalışmaları (Kim ve Thapa 2018; Hijazi 2022) desteklemektedir. AD'nin aracılık rolünün anlaşılması, kayakçuların AD algılarının ODY davranışlarını nasıl etkilediğine dair fikir vermektedir.

Teorik Katkılar

Bu çalışma, mevcut alanyazına çeşitli şekillerde katkıda bulunmaktadır. İlk olarak, DHK, AD ve ODY davranışı arasındaki ilişkileri kapsayan özgün bir kavramsal model önererek kış turizmi destinasyonu bağlamında turist davranışları hakkında fikir vermektedir. İkinci olarak, alanyazındaki ODY davranışını destinasyon bağlamında ele alan önceki çalışmaların (Melis vd. 2023; Pham vd. 2023) aksine, bu çalışma ODY davranış

oluşumunu kış turizmi destinasyonu bağlamında incelemiş olup, kış turizmi destinasyonu bağlamında ODY ve AD yapılarını ve bu iki yapı arasındaki ilişkiyi analiz eden ilk çalışmadır. Üçüncü olarak destinasyon bağlamında ODY davranışı oluşumunda hizmet kalitesinin rolü de ilk kez bu çalışmada ele alınmıştır. Dolayısıyla mevcut çalışmanın sonuçları alanyazına özgün bir katkı sunmaktadır.

Dördüncü olarak sayfiye destinasyonu bağlamında ortaya konulan DHK ile AD arasındaki ilişki (Karasakal ve Albayrak 2022) bu çalışmada kış turizmi destinasyonu bağlamında teyit edilmiştir. Dolayısıyla, bu çalışmanın sonuçları mevcut alanyazını genişletmektedir. Son olarak DHK ile ODY davranışı arasındaki ilişkide AD'nin aracılık rolü ilk kez bu çalışmada ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, bu çalışmanın ampirik bulguları, turistlerin ODY davranışlarını şekillendirmede AD'nin önemini vurgulayan turizm çalışmalarını (Wang ve Wang 2023) desteklemektedir.

Uygulamaya Dönük Katkılar

Bu çalışmanın bulguları, DHK, AD ve ODY ile ilgili stratejilere karar vermede destinasyon yöneticileri için bazı yönetsel çıkarımlara sahiptir. DHK, AD ve ODY arasındaki anlamlı ilişkiler, kayakçuların yüksek AD yaşayabilmeleri ve ODY davranışlarını artırmalarında destinasyon özelliklerini önemli gördüklerini göstermektedir. Dolayısıyla, bir kayak severin DHK algısı ne kadar yüksek olursa, hem AD algısı yüksek olacak hem de ODY faaliyetlerine katılma isteği artacak; bunun sonucunda da destinasyonun pazar payı artabilecektir. Bu bağlamda, destinasyon yöneticilerine AD ve ODY oluşturmak için öncelikle destinasyon hizmetlerine odaklanmaları tavsiye edilmektedir. Bunun için destinasyonda sunulan standart hizmetler belirli bir seviyede tutulmaya devam edilmeli ve kayakçuların AD ve ODY davranışlarını etkileyen faktörler belirlenmelidir. Örneğin, bu çalışmanın bulgularının da gösterdiği gibi, konforlu bir konaklama ve akılda kalıcı yiyecek-içecek deneyimleri sunmak hem AD'yi hem de ODY'yi artırabilir. Kayak merkezindeki pist ve lift çeşitliliğinin artırılması, kaliteli ve her yaşa göre kayak malzemelerinin sağlanması, profesyonel kayak eğitimlerinin verilmesi ve

olası kazalar için gerekli önlemlerin alınması gibi stratejiler de DHK artırmada önemli olabilir. Ayrıca çalışmada fiyat özelliği ortalamasının diğer faktörlere göre düşük çıktığı göz önünde bulundurularak ulaşım, konaklama, yeme-içme ve liftleri kapsayan uygun fiyatlı paket turlar da tasarlanabilir.

AD'nin hem ODY hem de Destinasyon Memnuniyeti (DM) üzerindeki önemli etkileri nedeniyle destinasyon yöneticileri kayakçıların AD'lerini en üst düzeye çıkarabilmeleri için de bazı eylemler geliştirebilir. AD bireylerin kendi içlerinde oluşan bir duygu olduğu için destinasyon yöneticileri kayakçıları kayak öncesi odaklanma, öz bilinç kaybı ve zaman dönüşümü konularında bilgilendirebilirler. Bu bilgilendirme sisteminin devamlılığı sağlanarak bir pazarlama stratejisi haline getirilebilir. Dolayısıyla, pazarlama faaliyetleri, kayakçıların kendilerini güvende hissedebilmeleri için kayak ekipmanlarının nasıl kullanılacağı ve faaliyete nasıl odaklanılacağı konusunda kısa bir bilgilendirme eğitimi içerebilir. Ayrıca kayak merkezinde kayakçıların ilgi alanlarına göre eğlenip hoşça vakit geçirebilecekleri mekânlar konusunda da tavsiyelerin sunulması onların yüksek AD yaşamalalarına katkı sağlayabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Bu çalışma alanyazına özgün katkılar sağlamakla birlikte bazı sınırlılıklara da sahiptir. İlk olarak, veriler belirli bir bölgede (Bursa-Uludağ) toplandığından, çalışmanın bulguları diğer kış turizmi destinasyonlarına dikkatli bir şekilde genellenmelidir. İkinci olarak, ölçüm modelinin geçerliliğini ve güvenilirliğini sağlamak için DHK ve ODY ölçeklerinden üçer olmak üzere toplam altı maddenin çıkarılması gerektiğinden bilgi kaybı yaşanmış olabilir. Gelecekteki araştırmalar için teknik bir öneri, DHK ve ODY ölçeklerinin bu çalışmada yapıldığı gibi ikinci dereceden bir yapı yerine birinci dereceden bir yapı olarak ele alınmasıdır. Böylece, DHK'nin her bir boyutunun AD veya ODY'nin alt boyutlarıyla nasıl ilişkili olduğu araştırılabilir. Son olarak, bu çalışma kayak destinasyonu için hizmet kalitesi, AD ve ODY davranışı arasındaki ilişkileri kapsayan kavram-

sal bir model önermektedir. Gelecekteki çalışmalarda bu model sayfiye veya şehir destinasyonları bağlamında kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Ayazlar, G. (2015). Akış Deneyimi ve Macera Turizmi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3(4): 79-91.
- Ayazlar, R. A. ve Yüksel, A. (2018). Flow Experience in Paragliding: Effects on Experience and Life Satisfaction, *Tourism Analysis*, 23(4): 461-473.
- Bagozzi, R. P. ve Yi, Y. (1988). On the Evaluation of Structural Equation Models, *Journal of the Academy of Marketing Science*, 16: 74-94.
- Balci, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem Akademi.
- Bilgihan, A. (2016). Gen Y Customer Loyalty in Online Shopping: An Integrated Model of Trust, User Experience and Branding, *Computers in Human Behavior*, 61: 103-113.
- Bollen, K. A. ve Long, J. S. (1993). *Testing Structural Equation Models*. Londra: Sage Focus Yayınları.
- Caber, M., Albayrak, T., Karasakal, S. ve González-Rodríguez, M. R. (2023). Building Customer Citizenship Behaviour through Mobile Application Quality: The Mediating Role of Flow Experience and Customer Engagement, *Current Issues in Tourism*. doi.org/10.1080/13683500.2023.2241606
- Cater, C., Albayrak, T., Caber, M. ve Taylor, S. (2021). Flow, Satisfaction and Storytelling: A Causal Relationship? Evidence from Scuba Diving in Turkey, *Current Issues in Tourism*, 24(12): 1749-1767.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York, NY: Harper & Row.
- Csikszentmihalyi, M. ve LeFevre, J. (1989). Optimal Experience in Work and Leisure, *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(5): 815-822.
- Davras, G. M. (2021). Classification of Winter Tourism Destination Attributes According to Three Factor Theory of Customer Satisfaction, *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, 22(4): 496-516.
- Decloe, M. D., Kaczynski, A. T. ve Havitz, M. E. (2009). Social Participation, Flow and Situational Involvement in Recreational Physical Activity, *Journal of Leisure Research*, 41(1): 73-91.
- Doll, W. J., Xia, W. ve Torkzadeh, G. (1994). A Confirmatory Factor Analysis of the End-User Computing Satisfaction Instrument, *MIS Quarterly*, 453-461.
- Elsharnouby, T. H. ve Mahrous, A. A. (2015). Customer Participation in Online Co-Creation Experience: The Role of E-Service Quality, *Journal of Research in Interactive Marketing*, 9(4): 313-336.
- Evren, S. ve Kozak, N. (2019). Kış Turizmi Destinasyonlarının Algılanan Performansı: Türkiye'deki Beş Destinasyonun Kıyaslaması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(1): 45-56.
- Garanti, Z. (2023). Value Co-Creation in Smart Tourism Destinations, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 15(5): 468-475.

- Hair, J., Tatham, R.L., Anderson, R.E. ve Black, W. (1998). *Multivariate Data Analysis*. New York: Printice Hall.
- Happ, E., Schnitzer, M. ve Scholl-Grissmann, U. (2023). Ski Touring on Groomed Slopes—Exploring an Alpine Winter Sports Trend and Potential Tourism Product, *Tourism Management Perspectives*, 48.
- Hijazi, R. (2022). Mobile Banking Service Quality and Customer Value Co-Creation Intention: A Moderated Mediated Model, *International Journal of Bank Marketing*, 40(7): 1501-1525.
- Hu, Y. ve Ritchie, J. B. (1993). Measuring Destination Attractiveness: A Contextual Approach, *Journal of Travel Research*, 32(2): 25-34.
- Huang, S. (2024). The Impact of Ski Servicescape on Tourist Loyalty: Evidence From Chinese Market, *Current Issues in Tourism*. doi.org/10.1080/13683500.2023.2300038.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (1996). *LISREL 8: User's Reference Guide*. Scientific Software International.
- Karasakal, S. (2020). Akış Deneyiminin Memnuniyet Üzerine Etkisi: Tatil Deneyimi Üzerine İnceleme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 31(1): 63-73.
- Karasakal, S. ve Albayrak, T. (2022). How to Create Flow Experience During Travel: The Role of Destination Attributes, *Journal of Vacation Marketing*, 28(3): 303-318.
- Kayat, K. ve Abdul Hai, M. (2014). Perceived Service Quality and Tourists' Cognitive Image of a Destination, *Anatolia*, 25(1): 1-12.
- Kim, H. S. ve Choi, B. (2016). The Effects of Three Customer-to-Customer Interaction Quality Types on Customer Experience Quality and Citizenship Behavior in Mass Service Settings, *Journal of Services Marketing*, 30(4): 384-397.
- Kim, M. ve Thapa, B. (2018). Perceived Value and Flow Experience: Application in a Nature-Based Tourism Context, *Journal of Destination Marketing & Management*, 8: 373-384.
- Kozak, M. ve Rimmington, M. (2000). Tourist Satisfaction with Mallorca, Spain, as an Off-Season Holiday Destination, *Journal of Travel Research*, 38(3): 260-269.
- Luo, X. ve Li, Z. (2022). Impact of Online Community Interaction on Value Co-Creation: Evidence from China, *Management*, 20(1): 310-321.
- Melis, G., McCabe, S., Atzeni, M. ve Del Chiappa, G. (2023). Collaboration and Learning Processes in Value Co-Creation: A Destination Perspective, *Journal of Travel Research*, 62(3): 699-716.
- Owusu-Frimpong, N., Nwankwo, S., Blankson, C. ve Tarnanidis, T. (2013). The Effect of Service Quality and Satisfaction on Destination Attractiveness of Sub-Saharan African Countries: The Case of Ghana, *Current Issues in Tourism*, 16(7-8): 627-646.
- Özçoban, E. (2019). Türkiye'de Kış Turizmi ve Erciyes Kayak Merkezi Üzerine Bir Değerlendirme, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3): 1606-1625.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality, *Journal of Retailing*, 64(1): 12-40.
- Pham, L. H., Woyo, E., Pham, T. H. ve Truong, D. T. X. (2023). Value Co-Creation and Destination Brand Equity: Understanding the Role of Social Commerce Information Sharing, *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 6(5): 1796-1817.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y. ve Podsakoff, N. P. (2003). Common Method Biases in Behavioral Research: A Critical Review of the Literature and Recommended Remedies, *Journal of Applied Psychology*, 88(5): 879-903.
- Prahalad, C. K. ve Ramaswamy, V. (2004). Co-Creation Experiences: The Next Practice in Value Creation, *Journal of Interactive Marketing*, 18(3): 5-14.
- Prayag, G., Gannon, M. J., Muskat, B. ve Taheri, B. (2020). A Serious Leisure Perspective of Culinary Tourism Co-Creation: The Influence of Prior Knowledge, Physical Environment and Service Quality, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(7): 2453-2472.
- Rather, R. A., Hollebeek, L. D. ve Rasoolimanesh, S. M. (2022). First-Time Versus Repeat Tourism Customer Engagement, Experience, and Value Cocreation: An Empirical Investigation, *Journal of Travel Research*, 61(3): 549-564.
- Romero, J. (2017). Customer Engagement Behaviors in Hospitality: Customer-Based Antecedents. *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 26(6): 565-584.
- Roy, S. K., Balaji, M. S., Soutar, G. ve Jiang, Y. (2020). The Antecedents and Consequences of Value Co-Creation Behaviors in A Hotel Setting: A Two-Country Study, *Cornell Hospitality Quarterly*, 61(3): 353-368.
- Shulga, L. V. ve Busser, J. A. (2021). Customer Self-Determination in Value Co-Creation. *Journal of Service Theory and Practice*, 31(1): 83-111.
- Sthapit, E., Ji, C., Dayour, F. ve Badu-Baiden, F. (2024). Memorable Wildlife Tourism Experience: Evidence from the Mole National Park. *Journal of Destination Marketing and Management*, 33. doi.org/10.1016/j.jdmm.2024.100904.
- Tosun, C., Dedeoğlu, B. B. ve Fyall, A. (2015). Destination Service Quality, Affective Image and Revisit Intention: The Moderating Role of Past Experience, *Journal of Destination Marketing and Management*, 4(4): 222-234.
- Tsaur, S. H., Lin, W. R. ve Cheng, T. M. (2015). Toward a Structural Model of Challenge Experience in Adventure Recreation, *Journal of Leisure Research*, 47(3): 322-336.
- Vargo, S. L. ve Lusch, R. F. (2008). Service-Dominant Logic: Continuing the Evolution, *Journal of the Academy of Marketing Science*, 36(1): 1-10.
- Vargo, S. L., Maglio, P. P. ve Akaka, M. A. (2008). On Value and Value Co-Creation: A Service Systems and Service Logic Perspective, *European Management Journal*, 26(3): 145-152.
- Vo, N. T., Chovancová, M. ve Tri, H. T. (2020). The Impact of E-Service Quality on the Customer Satisfaction and Consumer Engagement Behaviors Toward Luxury Hotels, *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, 21(5): 499-523.
- Xu, J., Gong, J. ve Ji, D. (2023). Exploring the Determinants of Users' Co-Creation Behavior on Music Streaming

ming Platforms in China, *Plos One*, 18(12). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0291313>.

Wang, C. ve Wang, Z. (2023). Influence of Customer Knowledge Management on Mobile Fitness Application Customer Value Cocreation Through Flow Experience and Customer Involvement, *SAGE Open*, 13(4): 1-21.

Wang, X., Tajvidi, M., Lin, X. ve Hajli, N. (2020). Towards an Ethical and Trustworthy Social Commerce Community for Brand Value Co-Creation: A Trust-Commitment Perspective, *Journal of Business Ethics*, 167: 137-152.

Whittaker, T. A. (2012). Using the Modification Index and Standardized Expected Parameter Change for Model Modification, *The Journal of Experimental Education*, 80(1): 26-44.

Özgür DAVRAS

Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1999). Yüksek lisans derecesini Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim dalından (2013), doktora derecesini de yine aynı üniversite ve anabilim dalından aldı (2017). Süleyman Demirel Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2009). Öncesinde turizm sektöründe faaliyet gösteren çeşitli otel işletmelerinde önbüro departmanında yönetici olarak çalıştı. Doçentlik ünvanını turizm alanından aldı (2020). Halen Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm pazarlaması, destinasyon pazarlaması ve turist davranışlarıdır.

Aslı ŞAHİNKAYA

Pamukkale Üniversitesi, Turizm Fakültesinden mezun oldu (2020). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği bölümünde tezli yüksek lisans yapmaktadır. Tez yazım aşamasındadır. Temel ilgi alanları turizm işletmeciliği ve turizm pazarlamasıdır.

Ritimanaliz Bağlamında Park Ziyaret Deneyimleri: Bir Netnografi Çalışması*

Park Visit Experiences through Rhythmanalysis: A Netnographic Study

Halime DİNÇ** - Metin ARGAN***

** Arş. Gör. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Gazlıgöl Yolu A.K.Ü. ANS Kampüsü, 03200, Afyonkarahisar.

ORCID: 0000-0002-2391-5508

E-posta: halimedinc@yandex.com

*** Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Gazipaşa Mah. İki Eylül Kampüsü, 26555, Eskişehir.

ORCID: 0000-0002-9570-0469

E-posta: margan@eskisehir.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 6 Ağustos 2024

Birinci düzeltme: 29 Eylül 2024

İkinci düzeltme: 16 Ekim 2024

Kabul: 22 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Ritimanaliz,

Ritim, Park, Rekreasyon, Park rekreasyonu, Netnografi.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 6 August 2024

Resubmitted: 29 September 2024

Resubmitted: 16 October 2024

Accepted: 22 October 2024

Key words: Rhythmanalysis, Rhythm, Park, Recreation, Park recreation, Netnography.

ÖZ

Alanyazında mahalle parklarının farklı yönlerine ilişkin pek çok çalışma bulunmasına karşın, parkları Lefebvre'nin ritimanaliz bakış açısı ile ele alan araştırmalar son derece sınırlıdır. Araştırmanın amacı mahalle parklarının toplumsal ritimlerini anlamak için ritimanaliz ve netnografiyi birleştirerek, park ziyaretçilerinin deneyimlerini ortaya koyarak, parkların dijital temsilleri aracılığı ile toplumsal ritimlerinin anlaşılmasını sağlamaktır. Bu araştırma İngiltere/Manchester şehrinde bulunan Ordsall Park ve St. John's Gardens parkları hakkında çevrimiçi yapılan Google Maps yorumları aracılığıyla gerçekteşmiştir. Çalışmada Netnografi yöntemi kullanılarak park kullanıcılarının bu mahalle parklarına ilişkin görüşleri ve paylaşımları ritimanaliz bağlamında değerlendirilmiştir. Gerçekteştirilen tematik içerik analizi sonucunda altı ana ritim ile altı alt ritim ortaya çıkmıştır. Ana ritimler şunlardır: Çağıran ritimler, somatik ritimler, mola ritimler, nostaljik ritimler, parkın aritimleri ve engel ritimleri. Çağıran ritimler iki alt ritim olan peyzaj ve mekânsal özellik ile atmosferden oluşken somatik ritimler, rekreatif etkinlikler, içsel yolculuk ve kaçıştan oluşmaktadır. Alt ritmi bünyesinde bulunduran son ritim ise nostaljik ritimler olup bu ritimler spiritüel geçmiş ile otobiyografik hafızadan oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarının teorik, yöntemsel ve uygulamaya yönelik çıkarımları olabilecektir.

ABSTRACT

Although there are numerous studies in the literature addressing various aspects of urban parks, research examining parks from the perspective of Lefebvre's rhythmanalysis is extremely limited. Therefore, the aim of this study is to conduct a rhythmanalysis of online Google Maps reviews for Ordsall Park and St. John's Gardens in Manchester, UK. Using the Netnography method, the views and posts of park users were analyzed to identify the rhythms associated with these urban parks. The thematic content analysis conducted through Netnography revealed six main rhythms and six sub-rhythms. The main rhythms are inviting rhythms, somatic rhythms, break rhythms, nostalgic rhythms, park arrhythmias, and obstacle rhythms. Inviting rhythms consist of two sub-rhythms: landscape and spatial features, and atmosphere. Somatic rhythms comprise recreational activities and inner journeys and escapes. The final main rhythm with sub-rhythms is nostalgic rhythms, which include spiritual past and autobiographical memory. The results of the current study may have theoretical, methodological, and practical implications.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Dinç, H. ve Argan, M. (2024). Ritimanaliz Bağlamında Park Ziyaret Deneyimleri: Bir Netnografi Çalışması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 50 - 69.

GİRİŞ

Henri Lefebvre'nin ortaya koyduğu ritimanaliz (rhythmanalysis) kavramı, toplumsal mekânların

*Önerilen çalışma başlıca yazarın doktora tezinin bir bölümünden üretilmiştir.

ve gündelik yaşamın ritimlerinin derinlemesine incelenmesini hedefler. Ritimanaliz, şehirlerin ses, hareket ve yaşam ritimlerini inceleyen bir disiplindir. Bu analiz, şehirlerin dinamiklerini anlamak ve insanların günlük yaşamda deneyimledikleri çeşitli etkileşimleri görselleştirmek için

kullanılır (Lefebvre 1992; 2004). Lefebvre'ye göre şehirler, parklar ve diğer kamusal alanlar, insan faaliyetleri ile doğal süreçlerin birleşimiyle oluşan karmaşık ritimler taşır.

Ritimanaliz, bu ritimleri açığa çıkararak zaman, mekân ve hareket arasındaki ilişkileri anlamayı sağlar. Gündelik hayatta tekrarlayan rutinlerle ani ve beklenmedik olayların ritimleri arasındaki etkileşimlere odaklanır (Lefebvre 2004). Bu yöntem, özellikle mahalle parkları gibi kamusal alanların sadece fiziksel yapısını değil, toplumsal ve kültürel işleyişini anlamada etkili bir araçtır; böylece parkların günlük kullanımındaki ritmik kalıplar ve bu mekânların kent yaşamındaki ritimlerle nasıl bütünleştiğini anlamakta yardımcı olabilir.

Kentsel yeşil alanlar, bulunduğu çevredeki günlük yaşamın sosyal, fiziksel veya rekreatif vb. ihtiyaçlarının karşılanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu mekânların en öne çıkan pek çok sosyal tesis ve hizmeti bir arada barındıran mahalle parklarıdır. Parklar şehre huzur veren, işlevsel ve estetik alanlardır. Parklar ayrıca korunma, yararlanma, sağlık ve eğitim olanakları sağlarken aynı zamanda sosyal yaşamı da düzenlerler (Çay 2015). Kentsel yaşamdaki bu bütümlülikle birlikte park gibi yeşil alanlar kentliler için bir zorunluluk haline gelmiştir. Kent parklarının biyolojik çeşitlilik ve doğayı koruma, iklim değişikliğini azaltma, estetik değer sağlama, kent sakinleri için keyifli bir açık hava tesisi ve çevre eğitimi için bir platform sağlama gibi birçok işlevi vardır (Li 2020).

Parklar pasif ve aktif rekreasyon biçimleri sunarak kentsel alanları daha yaşanabilir hale getirmekte ve kent sakinlerine sağlıkla ilgili yararlar sunmaktadır (Li 2020). Parklar, kentsel çevrenin önemli mekânları olup yerel konseyler ve hükümetler için önemli bir bütçe taahhüdü oluştururlar. Çalışmalar genellikle şehir düzeyinde büyük parklara veya kentsel planlama sorunlarına odaklanarak, kent parklarının özel ihtiyaçlarını ve dinamiklerini geride bırakır. Mahalle parklarının fiziksel aktiviteyi, toplum refahını ve sosyal etkileşimi teşvik etmede önemli bir rol oynamasına rağmen, bu daha küçük yeşil alanların genellikle daha büyük kentsel parklarla aynı ilgiyi

veya kaynağı almadığı dikkat çekmektedir (Larson vd. 2016).

İnsan davranışını anlamlandırmak ve deneyimlerini ortaya çıkarmak mekân-zaman bağlamında ele alındığında farklı bireylerin birden çok aktivite türüne katılımı söz konusu olduğunda araştırmacılar için karmaşıklık içermektedir. Bireylerin zaman ve mekândaki faaliyetlerini analiz etmek için görece yeni olan ritimanaliz, bu karmaşıklığın çözümlenmesinde odak noktayı kişilerin yer eylemlerindeki akışkanlığa ve ritimsel kalıpların keşfine çevirmektedir. Bu yaklaşım, birçok araştırmacı tarafından popülerlik kazanmıştır (Gümüş ve Yılmaz 2020; Barzegar ve Habibi 2021; Chan 2024). Daha önceki araştırmalarda ise, bireylerin belirli günlük rutinlerini ve faaliyet dizilerini ortaya koymak amacıyla Hägerstrand'ın (1970) zaman-coğrafyası kullanılmıştır. Şehir parkları, çeşitli ritimleri ortaya koyan kentsel yaşam için dinamik merkezler olarak hizmet verdiğinden, şehir parklarının ritimlerini anlamak önem kazanmaktadır. Modern şehir yaşamı, hızlı tempolu ve sıkışık bir rutinle dolu olabilmektedir. Gürültü, karmaşa ve sürekli olarak değişen manzara, şehir sakinlerinin ruh halini ve refahını etkileyebilir.

Açık alan rekreasyonu (Ardahan ve Lapa 2011), park rekreasyonu (Esentaş vd. 2020; Ayar vd. 2021), milli parklar (Açıkdilli 2023), belediye parkları (Lapa vd. 2012; Gümüş ve Koç 2019), kent ve mahalle parkları (Çevik vd. 2019; Çetinkaya vd. 2019) veya diğer farklı niteliklere sahip parkların kullanıcı deneyimlerine yönelik birçok çalışma bulunmakla birlikte, mahalle veya kent parklarının ritmik yapısının Lefebvrian ritimanaliz çerçevesinde ele alındığı çalışmalara oldukça az rastlanmıştır. Özellikle mahalle parkları özelinde, kullanıcıların günlük hayat ritimleri ile parkın fiziksel ve sosyal ritimlerinin nasıl kesiştiğini inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Ryan (2006), parkların başarısının yalnızca kullanıcı sayısı ya da basit gözlemlerle değerlendirilemeyeceğini savunarak, bu durumu mekân bağlılığı bakış açısıyla ele almıştır. Nicel yaklaşımların, ziyaretçilerin davranışlarını ve parkla kurdukları ilişkileri tam anlamıyla kavramada yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Ayrıca, rekre-

asyon araştırmacılarının geleneksel park kullanıcı tanımını eleştirerek, bu tanımın yalnızca fiziksel olarak parkı kullanan kişilerle sınırlı kalması, parkla herhangi bir şekilde deneyim yaşamış daha geniş bir insan grubunu da kapsayacak şekilde genişletilmesini önermiştir. Bu öneri ziyaretçi deneyimlerini anlamlandırmakta tekrarlı eylemlerinin doğasına inerek ritimanalizi ile ortaya çıkacak sonuçların önceki değerlendirmeleri ileri taşıyacağı inancı oluşturmuştur. Dahası, alanyazında parkları ritimanalizi bakımından ele alan çalışmaların sayısı da oldukça sınırlıdır. Ritimanaliz çalışmaları farklı bağlamlar ve konular üzerinde kullanılan bir yöntem ve teori olmakla birlikte (örn; Apperley 2010; Drevon vd. 2020; Kumm vd. 2021) alanyazında park ve ritimanaliz üzerine rastlanan çalışma Dinç (2024) tarafından park ziyaretçilerinin ritimanalizi kapsamında park ritim etkileyicileri ve park ritimleri üzerine yaptığı otoetnografik çalışmasıdır. Çalışma, park ziyaretçilerinin deneyimlerini mekânsal ve zamansal özelliklerin birlikteliği ile ritimsel döngü kalıplarının ortaya koyduğu davranışlar üzerinde gerçekleşmiştir. Bu çalışma ise, rekreasyon mekânı olarak ele alınan mahalle parklarının, Google Maps üzerinden parklara ilişkin yapılan yorumlar ve paylaşımlar yoluyla netnografi yöntemi kullanılarak gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan tekrarlı ifade ve yorumlar üzerinden ritimanaliz çalışmasının gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma, parkların mekânsal ve zamansal dinamiklerinin, dijital ortamdaki temsilleri aracılığıyla nasıl anlaşılabileceğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmanın yönteminde, netnografi ile toplanan veriler ritimanalizi perspektifinde değerlendirilerek ve mahalle parklarının toplumsal etkileşimdeki rolü, dijital izler üzerinden analiz edilecektir.

Araştırmanın özgün değeri, ritimanaliz ve netnografiyi birleştirerek mahalle parklarının dijital yorumlar yoluyla nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin toplumsal ritimlere nasıl yansıdığını ortaya koymasındadır. Bu bağlamda, çalışma şehir planlaması ve park yönetimi açısından önemli teorik ve pratik çıkarımlar sunmayı amaçlamaktadır. Elde edilen sonuçlar, parkların yönetimi ve tasarımında daha sürdürülebilir, insan odaklı yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlayabile-

cektir. Ayrıca, kent sakinlerinin park kullanım alışkanlıklarına dair ritimlerin, şehirlerde yaşam kalitesini artırma potansiyeline ilişkin sonuçlar sunması beklenmektedir.

ALANYAZIN

Bu bölümde, park rekreasyonunun birey ve toplum üzerindeki çeşitli etkileri, ritimanaliz kavramının genel alanyazın bilgileri ele alınarak açıklanacaktır.

Park Rekreasyonu

Açık alanlar ile rekreasyon arasındaki ilişki uzun zamandır önemli çalışma konuları arasında yer almaktadır. Rekreasyona konu olan açık veya kamusal alanlardan biri de parklardır. Dünya ve kent nüfusunun artışı, şehirleşme düzeylerindeki gelişmeler nedeniyle bireylerin açık/yeşil alana olan ihtiyaçlarında artış olmakta ve bu durum park rekreasyonu ve davranışına olan ilgiyi akademik ve uygulama düzeyinde çekmektedir (Dinç 2024). Hâlihazırda dünyadaki insanların yaklaşık yarısı kentlerde yaşamlarını idame ettirenken, bu nüfusun 2050 yılı itibarıyla %66'ya ulaşması tahmin edilmektedir (Li 2020). Rekreasyon ve yeşil alanlara kentlerde duyulan ihtiyaçlar nedeniyle, açık alan olarak kent ve mahalle parkları yaşamın vazgeçilmez parçası haline gelmiştir.

Açık rekreasyon alanları olarak kent ve mahalle parkları pek çok makro ve mikro işleve sahiptir, bunlar; doğayı koruma, biyolojik çeşitlilik, iklim değişimine olumlu katkı sağlama, estetik değer sunmadır (Jim ve Zhang 2013). Bunun yanı sıra birey odaklı, diğer bir anlatımla mikro işlev odaklı olarak değerlendirildiğinde kent ve mahalle parklarının kullanıcıları üzerinde pek çok olumlu etkiye sahip olduğu rapor edilmiştir. Kent yaşamının yoğunluğundan kaçış, egzersiz, boş zaman tatmini, iyi oluş, mutluluk gibi pek çok insan odaklı çıktıyı raporlayan çalışmalar mevcuttur (Lapa vd. 2012; Çetinkaya vd. 2015; Çetinkaya vd. 2019; Çevik vd. 2019; Gümüş ve Koç 2019; Esentaş vd. 2020; Ayar vd. 2021).

Park rekreasyonu en genel anlatımla açık alan olarak bu mekânlarda gerçekleştirilen boş/serbest zaman ziyaretlerini, elde edilen deneyimleri,

deneyimlenen rekreasyonel aktiviteleri ve/veya etkinlikleri kapsar. Dolayısıyla park rekreasyonu çevre davranışı, rekreasyon, sosyolojik ve psikolojik süreçlerle ilgilidir. Bu nedenle park rekreasyonuna yönelik çalışmalar çok geniş bir yelpazede gerçekleştirilmiştir. Geniş yelpazedeki park rekreasyonu; mekân olarak park kullanımına ilişkin motivasyonları, elde edilen yararları, gerçekleştirilen davranışları ve elde edilen deneyimler ile kısıtlayıcıları kapsayacak çeşitliliktedir.

Ritimanalizi

Lefebvre (2004) ritimanalizine “Bir yer, zaman ve enerji harcaması arasında, etkileşimin olduğu her yerde ritim vardır” önermesiyle başlamıştır. Nitekim Lefebvre’nin (2004) ritimanalizi, ritimleri ‘uzamı, zamanı ve orada ortaya çıkan enerjileri’ birbirine bağlayan şey olarak tanımlamıştır. Lefebvre (2017) doğada her şeyin bir ritmi olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla rekreasyondaki her tür açık (outdoor) ve kapalı alan (indoor) ritimanalizine konu teşkil eder. İnsanın ve insan dışı varlıkların (ağaç, hayvan vb.) olduğu her yerde bir ritim vardır (Edensor 2016).

Ritimanalizinin ilgili olduğu kavramlardan biri yer ve mekânlardır. Yer ve mekânlar, değişen düzenlilikteki olayların belirli bir zamansal karışımını üretmek için yer içinde ve yer boyunca iç içe geçen ritimler topluluğuna göre ayırt edici özelliklere sahiptir (Edensor 2016). Ritimanaliziyle ilgili olan “sosyal” mekânı doğru anlamak için Lefebvre’nin temel üçlülerinden birini sunmak gerekir: Mekânsal pratikler, mekânın temsilleri ve temsilin mekânları. Mekânın organik, fiziksel veya maddi yönlerinin doğrudan algılanmasını ifade eden ve onları mekânın tüm entelektüel yapılarından ayıran yapay bir analitik kategori söz konusudur (Lefebvre 1991).

Mekânın entelektüel boyutu mekânın temsilleriyle ifade edilir. Mekânın temsilleri, Lefebvre tarafından mekân hakkında baskın veya geleneksel düşünme biçimi olarak görülür. Çeşitli mekânsal fikirleri, düşünceleri, kavramları, teorileri ve hayalleri mekânla ilgili herhangi bir soyut fikri içerir. Mekânsal pratikler, sosyal mekânın maddi boyutunun ifadesi olarak anlaşılabilirken mekânın temsilleri, sosyal mekânın söylem-

sel boyutunun ifadesidir. Lefebvre, ilişkilerini diyalektik olarak tanımlar; bu sayede, mekânsal pratikler temsilleri etkiler ve mekân temsilleri de mekânsal pratikleri etkiler (Osman vd. 2022). Bu yaklaşım çerçevesinde ritimden söz edebilmek için üç unsurun varlığı üzerinde durulmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır: (a) tekrar (hareketlerin, jestlerin, eylemlerin, durumların, farklılıkların); (b) doğrusal süreçlerin ve döngüsel süreçlerin müdahaleleri; (c) doğum, büyüme, zirve, sonra düşüş ve son (Lefebvre 2004; Borch vd. 2015).

Lefebvre’nin (1992) ritimanalizinin teorik uygulaması temel olarak üç bakış açısıyla yürütülür: Birincisi, beden, hareket vb. tempo veya hızdır. Bu bakış açısı aynı zamanda deneğin poliritimisini, aritmisini ve öritmisini daha fazla dikkate alan ikinci bakış açısının yerine geçer. Lefebvre, kavramları açıklarken bedeni örnek olarak kullanır. Bedeni bir ritim taşıyıcısı olarak ifade eder ve her farklı organın farklı bir ritme sahip olduğu önermesi ile kavramlarını açıklar (Lefebvre 1991). Böylece vücudun organik bütünü çeşitli organlardan oluşur. Farklı ritimler içeren bu ritme poliritmi adı verilmektedir. Vücudun organları birbiriyle koordineli ve normal çalıştığında, vücut bir denge sağlar. Bu süredeki ritim öritmidir. Ek olarak, aksaklık veya hastalık gibi nedenlerle bu ritim bozulduğunda, ritim dengesiz ve dağınık olur ki bu ise aritmiyi sembolize eder.

Poliritim, öritim ve aritim pek çok kompozisyonda kendini ortaya koyar (Lefebvre 2004). Örneğin, bir senfoni orkestrasındaki farklı seslerin farklı bir ritmi vardır ki bu poliritimi sembolize ederken enstrümanların birbiriyle uyumlu bir biçimde çalışması ve kümülatif sesin muhteşemliği öritmi anlatır. Aritim ise farklılığı ve öritmin bozulmasını temsil eder. Örneğin, parktaki bir atraksiyon, heyecan verici bir etkinlik aritim olarak değerlendirilebilmektedir. Parklardaki taraftarların ritimlerini bozan her türlü yenilik ve heyecan verici olgu ve hareketler aritim kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle sağlıkta aritim kötü olarak değerlendirilirken, rekreasyon deneyiminde aritmik öğeler olaya ve deneyime heyecan katma potansiyeli de taşır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, İngiltere/Manchester şehrinde bulunan Ordsall Park ve St. John's Gardens parkları hakkında çevrimiçi yapılan Google Maps yorumları aracılığıyla mahalle parklarına yönelik kullanıcı görüş ve paylaşımları netnografi yöntemi ile incelenmiştir. Kullanıcı yorumları, ritimanaliz perspektifinden ele alınarak değerlendirilmiş ve park deneyimlerine dair ritimsel süreçler analiz edilmiştir.

Netnografi

Netnografi, çevrimiçi bir inceleme gibi belirli bir etkileşimsel veya sosyal veri parçasını bulmak için arama motorlarını kullanan bir dizi uygulamayı ifade eder. Etnografik araştırma tekniklerini, bilgisayar iletişimi yoluyla ortaya çıkan kültürler ve toplulukların incelenmesiyle birleştiren netnografi, büyük dijital veri kümelerini yönetmeye, dijital olarak bağlamlandırılmış verileri analiz etmeye yönelik uygulamaları içerir (Kozinets 2010). Netnografi, etnografiye kıyasla daha doğal ve daha az müdahalecidir. İnternet tabanlı indirilebilir ikincil veri olarak daha az maliyetli ve daha hızlı hizmet etmektedir. Çevrimiçi sosyal iletişim ve etkileşimlerin insan bakış açısıyla incelenmesidir (Kozinets 2002; Wu ve Pearce 2014). Araştırmacı, veri toplamaya daha derin anlam katmak için bireyleri doğal etkileşimli bir ortamda anlama ve yorumlama avantajına sahiptir (Mkono 2016).

Ek olarak, netnografik veri analizi, verilerin hazır bir şekilde metin biçiminde olması nedeniyle görüşme tekniklerinden çok daha hızlıdır, bu nedenle transkripsiyona gerek yoktur (O'Reilly vd. 2007). Netnografinin bir diğer önemli özelliği de katılımcıların neredeyse anonim olması ve bu nedenle fikirlerini veya açıklamalarını daha samimi bir şekilde ifade edebilmeleridir (Mkono 2016). Bu yöntem, çevrimiçi olarak yayımlanan tüketici incelemelerinin toplanmasını içerir ve araştırmacıya çevrimiçi konuşmaları gözlemleyerek veya bunlara katılarak tüketici tartışmalarına erişim sağlar (Nelson ve Otnes 2005).

Netnografinin başarısı, niceliksel ve niteliksel yöntemleri birleştirerek olguları anlamaya yönelik pragmatik ve esnek doğasından kaynaklan-

maktadır. Netnografi, diğer yöntemlerden üç unsurla farklılık gösterir (Kozinets 2002; El Hilali ve Azouggagh 2021). İlk unsur olan kültürel odak, çeşitli olgulara yanıt olarak insan davranışını anlamak için kültüre odaklanır. İkinci unsur olarak sosyal medya verileri, ana veri kaynağı olarak çevrimiçi sosyal ağlarda meydana gelen etkileşimleri ve yorumları kullanır. Son olarak katılım unsuru ise kullanıcıların çevrimiçi sosyal ağlara özgür katılımını varsayar. Katılım unsurları, bir topluluk içindeki kullanıcıların sosyal, fiziksel ve duygusal özelliklerine göre araştırmacının çalışmalarını kolaylaştırmaya yönelik bir yarar sağlar (El Hilali ve Azouggagh 2021).

Bu çalışma, Kozinets'in (2006) "giriş, veri toplama, analiz ve araştırma etiği" çerçevesini takip etmektedir ancak son adım olan "üye kontrolü", yöntem bölümüne dahil edilmemiştir. Üye kontrolü netnografi analizi aşamasında çevrimiçi toplulukların etkileşimlerini anlamak için katılımcıların profil bilgilerinin, etkileşim geçmişlerinin ve topluluk içindeki rollerinin incelenmesi gerektiğini, araştırma sorularını yanıtlamak için kullanıcıların iletişimsel faaliyetlerini ortaya koyar (Costello vd. 2017). Bu çalışmada paylaşım yapan kullanıcılara ulaşma olanağı bulunmadığından, üye kontrolü adımından yararlanılmamıştır.

Çalışma Sahası

Bu netnografi çalışmasında İngiltere'nin Manchester şehrinde bulunan iki parka yönelik Google Maps yorumları dikkate alınmıştır. Parklar günlük yaşamda oynadığı rol, kullanım yoğunluğu, konum ve ulaşılabilirlik imkanları, mekânsal özellikleri ve halka açık olduğu süre vb. değerlendirmeler sonucunda değerlendirmeye alınmıştır. Bu parklardan ilki merkezi konumu ile dikkat çeken St. John's Gardens'dır. Park çevresinde Manchester şehri için turist lokasyonu ve ziyaretçilerin yeme içme ihtiyaçlarını gidereceği birçok mevki açısından merkezi konumdadır. İkinci olarak, merkeze daha uzakta bulunan içerisinde yürüyüş alanı, çocuk parkı, futbol sahası ve açık alan fitness aletleri vb. bulunan diğer bir mahalle parkı olan Ordsall Park belirlenmiştir. Her iki park da haftanın her günü ve 24 saat boyunca açıktır. Parklara ilişkin değerlendirmeler-

Tablo 1. Parklara ilişkin Yorum ve Yıldız Sayısı

Park adı	Yıldızlı yorum sayısı	Yorumsuz yıldız sayısı	Yorum yılı	Puan dağılımı	Toplam
Ordsall Park	252	425	2019-2021: %57,5	5 Yıldız: %55,1	677
St. John's Gardens	207	263	2019-2021: %56,8	5 Yıldız: %56,6	470
Toplam	459	688			1147

de kullanıcılar tarafından yorum yıldız ortalaması bulunmaktadır. Parkların Google yorum yıldız ortalamaları St. John's Gardens için 4,4 ve Ordsall Park için 4,4 olarak bildirilmiştir (Tablo 1).

Veri Toplama

Çalışmada, önceki bilimsel araştırmalarda yaygın kullanımı sebebiyle ve sahte veya yanıltıcı yorumlardan kaçınma arzusu ile gönüllü yorumların paylaşıldığı platform olarak Google Maps yorumları seçilmiştir. Çalışma, Ordsall Park ve St. John's Gardens parklarını ziyaret eden turistler tarafından yayımlanan ve 31.12.2023 tarihi ile sonlandırılan, bu tarihe kadar olan yorumların tamamını içermiştir. Yorumlar derlenirken, bu mecralardan elde edilen verilerin işlevsel olup olmadığına ve araştırmanın amacıyla uygunluk taşıyıp taşımadığına karar vermek, bu durumda konuyla alakalı mesaj ve yorumları, konuyla alakasız ve sosyal amaçlı paylaşılan yorumlardan ayırmak durumunda kalınmıştır.

Veriler toplanırken anlam ifadesi olarak zayıf bulunan dört sözcük ve altı yorumlar hariç tutulmuştur. Kişilerin yorum ve yıldız paylaşımlarına ek olarak paylaşılan fotoğraflar, değerlendirilmeye dahil edilmemiştir. Ayrıca park hakkında olmadığı ve benzer isimlerle yapıldığı düşünülen yorumlar analize dahil edilmemiştir. Bu çalışmada tarih kısıtlamasına gidilmemesinin ana sebeplerinden biri de ritimanalizi teorisini netnografik teknikle ortaya çıkarmak amaçlandığından tüm zamanların dikkate alınmasının önemli görülmesidir. Yorumlar toplanırken, Kozinets (2002) tarafından da önerilen Google Maps yorumu yapmayı mümkün kılan sıralama çeşitleri kullanılmıştır ve sıklıkla en yeniden en eskiye filtresi kullanılmıştır. Gizlilik ve anonimlik etik hususları hassa-

siyetle dikkate alınmış ve çevrimiçi incelemecilerin kimlikleri gizlenmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analizinde netnografik bir yaklaşım kullanılmıştır (Kozinets 2010). Niteliksel içerik analizi, netnografların çevrimiçi platformlarda iletilen bilgileri anlamalarına olanak tanır. Netnografide içerik analizi, çevrimiçi topluluklarda ve sosyal medya platformlarında kullanıcıların paylaştığı metin, görüntü ve diğer içeriklerin sistematik bir şekilde incelenmesi sürecidir (Heinonen ve Medberg 2018). Mesajlar (metinler, fotoğraflar vb.), "a priori" (olası) kodların nesnel bir şekilde tümdengelimli olarak bu birimlere tahsis edildiği ve ardından bulguların özetlendiği içerik analizinde veri toplama olgusu ve kaynaklarıdır (Neuendorf 2018). İçerik analizi gerçekleştirmek için veriler ilk olarak Microsoft Word'e aktarılmış ve Strauss ve Corbin (1990) tarafından önerilen açık kodlama, eksenel kodlama ve seçici kodlama kullanılmıştır (Tablo 2). Bu kodlama yapılırken bireysel kodlara, ilk yazarın düşüncelerine ve analiz sürecine ilişkin notlar tutulmuştur.

Araştırmacılar fiziksel (manuel) kodlamayı kullanmayı Patton (2002) tarafından önerildiği gibi, nitel araştırmalarda yenilikçi ve orijinal sonuçlar veren bir geçmişe sahip, denenmiş ve test edilmiş bir yöntem olduğu için tercih etmiştir. Ayrıca manuel kodlamanın, nitel içerik analizi yazılımıyla üretilen kodlamaya kıyasla daha düzenli ve verimli kodlama sağladığı gösterilmiştir (Krippendorff 2018). Zaman alıcı bir süreç olmasına rağmen manuel kodlama, ziyaretçilerin bakış açılarının tekrarlı okumalarını sıklıkla mümkün kıldığından kapsamlı bir analizini sağlamak-

tadır. Kodlama tamamlandıktan sonra her inceleme belirli sınıflara ayrılmıştır. Anlamsal açıdan benzer özellik gösteren kodlar bir araya getirilerek alt temalar oluşturulmuştur (Tablo 2). Kodlama ve not almanın ardından kodlar analiz edilmiş ve bir veya daha fazla kodun veri kümesinin anlaşılmasına yardımcı olup olmadığını tespit etmek için bilinen teoriler ve çerçevelerle karşılaştırılmıştır (Kozinets 2010).

Analiz süreci, temalar hakkında sezgisel bir fikir edinmek için incelemelerin birkaç kez okunmasını, verilerdeki yinelenen kalıpların ve temaların not edilmesini, belirlenen temaları açıklayan veri bölümlerinin işaretlenmesini ve temaların mevcut teoriyle ilişkilendirilmesini içermiştir. Bu noktada, oluşturulan kodların Ritimanalizi teorisi ile arasındaki uyumu kontrol etmek adına eş zamanlı alanyazın karşılaştırması yapılmıştır. Yapılan incelemeler bir fikir birliğine varılana kadar tartışılmıştır. Daha sonra benzer kategoriler daha kapsayıcı olanlarla birleştirilerek kategori listesi daraltılmış ve çalışma altı ana tema ve altı alt tema ile sonuçlandırılmıştır (Krippendorff 2018).

Güvenirlilik

Google Maps yorumlarından elde edilen metinlerin netnografik ve ritimanalizine tabi tutulmadan önce nitel araştırmalar için titizlikle yürütülmesi gereken adımlar araştırmacılar tarafından dikkatlice takip edilmiştir. Bu aşamada Kozinets

(2010) tarafından belirtilen “tutarlılık”, “titizlik”, “literatür bilgisi”, “gerçekçilik (inandırıcılık)”, “yenilikçilik”, “aktarma”, “gerçeğe benzeme”, “yansıtma”, “praksis” ve “karışım” kriterleri uygulanmıştır. Tutarlılık aşaması yerine getirilirken araştırmacılar yorumları gözden geçirirken ilk araştırmacı çalışma mekânlarını beş aylık süre içerisinde ziyaretlerde bulunmuş, ikinci araştırmacı ise yalnızca Google yorumları üzerinden bağımsız sınıflandırma yapmış ve çalışma mekânı her iki bakış açısıyla değerlendirilerek okumalar yapılmıştır.

Uzun süre boyunca çalışma ortamında yer almak, bir veri seti içerisinde güvenilirliği ve bir bütün olarak çalışmayı teşvik eder (Merriam ve Tisdell 2015). Bu uzun süre, araştırmacının kültürü öğrenmesine, yanlış bilgileri test etmesine ve topluluk içinde güven inşa etmesine olanak tanır (Lincoln ve Guba 1985). Titizlik aşamasında araştırmacılar verilerin metne aktarılmasında hassasiyetle çalışması, her bir ayrıntı ve yorum dışı veri niteliği taşıyabilecek tüm bilgilerin aktarımını sağlamıştır. Alanyazın bilgisinin yerine getirilmesi aşamasıyla ilgili iki araştırmacının da nitel araştırma geçmişi vardır. Ayrıca ilgili alanyazın, detaylı bir şekilde gözden geçirilmiş ve kavramsal çerçeve ortaya konulmuştur.

Gerçekçilik kriteri yazarlar arasında oluşturulan incelemeyle ilgili belirli sorular ve endişeler hakkında iletişimi, videolu görüşme platformu aracılığıyla açığa çıkarmış ve tartışılmıştır. Bu sü-

Tablo 2. Araştırmaya ait Temaların Sınıflandırılması Açık, Eksnel ve Seçici Kodlama Örneği

Kullanıcı No	Yorum	Açık Kodlama	Eksnel Kodlama	Seçici Kodlama	Ritimel Tema
18	“Burayı seviyorum. Şehrin tam kalbinde böyle küçük bir park. Yakındaki ofislerden bir sürü insan öğle yemeğini burada geçiriyor. Çılgınca yoğun bir iş gününden sonra 30/45 dakika ertelemek için en iyi yer burası ve özellikle yaz aylarında, bunu her zaman yaparım. Sadece güneşin altında oturun, temiz havayı yüzünüzde hissedin, güzel ve sağlıklı bir salata veya sandviçin tadını çıkarın ve şehrin tüm gürültüsünü unutun..”. (St. John’s Gardens)	Yakınlık Öğle arası Kısa süreli oturma Yemek molası Uzaklaşma	Ara verme İş arası Kalmak Geçmek	Mola vermek	Mola Ritmi

reç, kodların anlaşılmasını, üzerinde anlaşmaya varılmasını ve bunların toplanan her gönderiye nasıl atandığını ortaya çıkarmıştır. Son olarak yazarlar, araştırmacı olarak konumunu, çalışma popülasyonu ile bağlantısını, çalışma boyunca düşüncelerini endişelerini ve notlarını sunmuştur. Bu, araştırmacıların kendileri üzerine düşüncelerini teşvik etmiş ve araştırma süreci boyunca yazarların düşünce süreçlerine ışık tutan açık ve dürüst analiz yapımlarına yardımcı olmuştur.

Çalışma, yenilikçilik kriterine özgün bir katkı sağlamada öncülük etme potansiyeline sahiptir. Ritimanaliz'i gerçekleştirmek ve anlamlandırmak için bir yöntem tekniği olarak bu durumu karşıladığına inanılmaktadır. Diğer aşamaların yerine getirilmesi için İngilizce yorumlarının transkripsiyonlarının gerçekleştirilmesinde uzman çevirmen yardımı desteği alınmıştır. Bu çalışmada üye kontrolü aşaması gerçekleştirilmemiştir. Son olarak, kodlayıcılar arası görüş birliği sağlanarak (Creswell 2016) çalışma yürütülmüştür.

Araştırma Etiği

Araştırmalarda sosyal medya verilerinin özel veya kamusal olarak kullanılması, bilgilendirilmiş onam, anonimlik ve zarar riski gibi temel etik kaygı alanlarını tartışmalı olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır (Townsend ve Wallace, 2017). Bu çalışma, Google Maps yorumları, diğer bir anlamda kamuya açık arşivlenmiş verileri kullanmaktadır. Tüm gönderiler ve yorumlar, dijital etkileycileri halka açık ve herkes tarafından erişilebilir internet sitesi üzerinden alınmıştır. Netnografi çalışmalarında dijital/online ortamda, bu çalışmada Google Maps üzerinden yorumda bulunan kullanıcılara ait yorumların herkes için erişilebilir olduğunun bilinmesi "bilgilendirilmiş onam" kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Ayrıca bu çalışma için kullanılan platform, diğerlerini (park kullanıcılarını) bilgilendirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu çalışma röportaj/görüşme içermeyip, katılımcı olmayan bir netnografi tekniğine sahip olduğundan kullanıcıların kimlikleri önemli değildir, buna karşın tüm yorumlar olarak anonim bir isimlendirmeye (Kullanıcı) alıntılanmıştır. Çalışma konusu ve içeriği-

nin hassas olamaması ve dolayısıyla araştırmacıların ve Google yorumcularının zarar görme riski bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, uygulama bakımından etik sorunlar taşımamaktadır. Ayrıca, çalışmanın gerçekleştirilmesi için Eskişehir Teknik Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan (04/11/2022 14-1) onay alınmıştır.

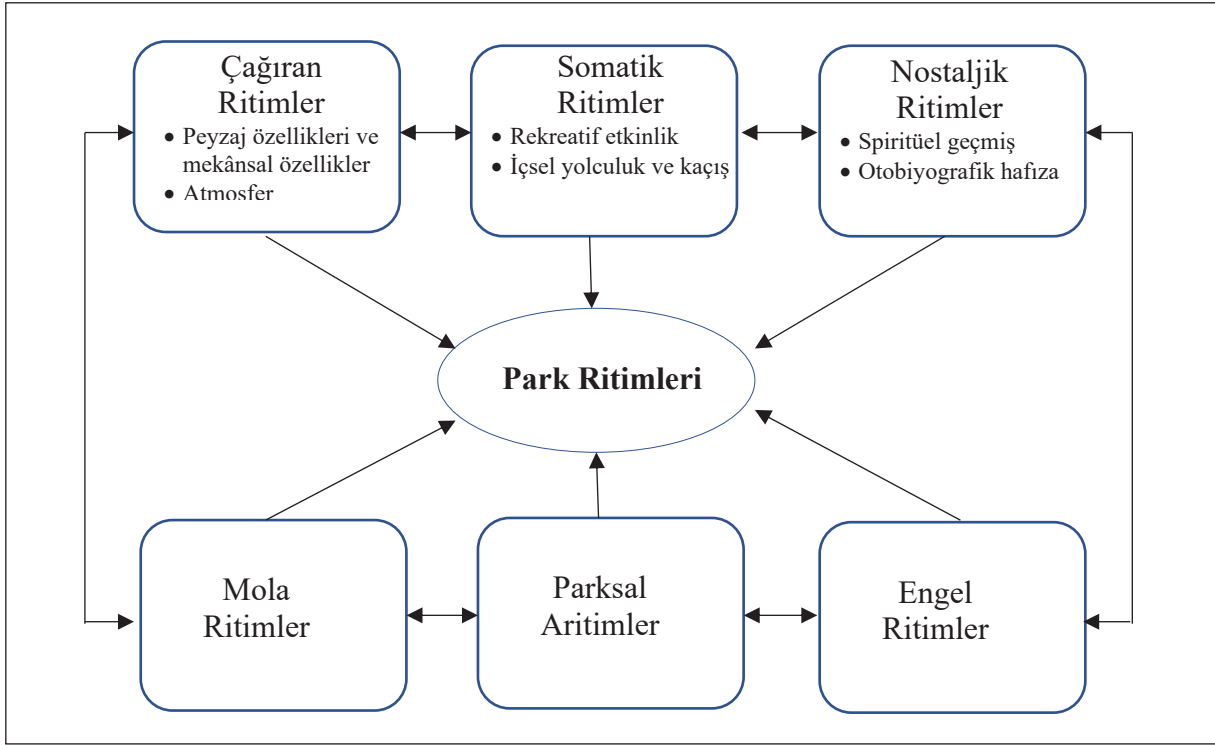
BULGULAR

Park kullanıcı yorumlarının netnografik analizleri, ritimleri keşfetme ve onları anlamlandırma süreçlerine dayanır. Çevrimiçi toplulukların park yorumları, parkın fiziksel alanlardan daha fazlası olduğunu ve içerisinde barındırdığı ritimleri işaret eden ifadeler tematik ritimleri ortaya çıkarmıştır. Araştırma kapsamında altı ana ve altı alt tema belirlenmiştir (Şekil 1).

Bulguların elde edilmesinde paylaşımlar temel alınmış olup ritimanaliz alanyazını esas alınarak ritim türleri ve ilgili teoriler, ritimleri ortaya çıkarmada etkili olmuş ve teorisinin sınırları genişletilmiştir. Elde edilen ritimsel temalar aşağıdaki bölümlerde verilmiş olup, tüm alıntılar doğrudan kullanıcıların gönderilerinden alınmıştır. Conlon (2010), ritimler ve gündelik yaşamın iç içe geçmiş olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle parkta ortaya çıkan ritimlerin kolektif yapısı dikkate alındığında ziyaretçi davranışlarının birbirlerini etkileyen yapılar olduğu görüşü ortaya çıkmıştır (Şekil 1).

Çağırın Ritimler

Araştırmaya konu mekânlar olarak her iki park için ziyaretçileri harekete geçirici içsel ve dışsal mekanizmaların ortaya koyduğu kor veya temel ritimlerden biri "çağırın" ritim olarak değerlendirilmiştir (Dinç 2024). Bu ritim park ziyaret veya kullanım davranışını güdüleyici içsel ve dışsal mekanizmaları temsil eder. Nitekim bir bireyi mekâna yönelten "itme" ve "çekme" faktörleri (Galloway 2002) ritmin oluşmasında bir başlangıç noktasını ortaya koymakta olup; itme demografik özelliklerin (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir ve meslek) yanında kişinin duyumsadığı ihtiyaçlar, sahip olduğu değerler ve kişilik tipolojisi gibi değişkenleri kapsamaktadır.

Şekil 1. Parklara İlişkin Ana ve Alt Ritimler

Bunun yanı sıra, çekme faktörleri ise araştırma konusu bağlamında parkın çekicilik unsurları, özellikleri, harekete geçirici rekreatif etkinlikleri içermektedir. Nitekim Gobster (1998) tarafından parklar “yeşil mıknatıslar” olarak değerlendirilmiş olup, potansiyel ziyaretçiler için davetkâr özelliklere sahip açık alanların ziyaret davranışını güdülediğinin altını çizmiştir. Çağırın ritimler birey için harekete geçirici mekanizmalar olup; park bağlamında kişiyi bulunduğu yerden (ev, işyeri) doğal, dingin ve yeşil alana iten “git-git” ve parkın sahip olduğu çekiciliklerden kaynaklanan ve parkın mıknatıslık özelliğini temsil eden “gel-gel” ritimleriyle de ilişkilendirilmektedir. Park ziyaretini güdüleyici ya da onları mekâna çekecek fiziksel, psikolojik ve sosyal çekicilik unsurları bu ritim kapsamında değerlendirilmektedir (Dinç 2024). Park kullanıcılarının yapmış oldukları değerlendirmeler kapsamında ele alındığında bu ritmin iki alt ritimden beslendiği tespit edilmiştir. Peyzaj ve mekânsal özellik ile atmosferden oluşan alt ritimlere ilişkin açıklamalara ve

bu ritimleri destekleyen kullanıcı yorumlarına aşağıda yer verilmiştir.

Peyzaj ve Mekânsal Özellik

Parkların yeşil doğası, sahip olduğu peyzaj özellikleri ziyaretçileri parka itmeye veya parka çekmeye etki eden önemli özellikler arasında yer alır. Kentsel peyzajın da vazgeçilmez ve ayrılmaz unsurları olarak karakterize edilen parklar (Carmona 2019), kentlerde yaşayan bireyler için bir kaçış, rekreasyon ve sosyal etkileşim alanı işlevi görmektedir (Hough 1994). Ayrıca parklar, kentte yaşayan bireylere sağlık ile ilgili faydalar sağlayarak yaşam kalitelerinin artması üzerinde olumlu bir etkiye sahip mekânlar kabul edilmektedir (Zhang ve Zhou 2018). Bu yapısı itibarıyla de hem kent yaşamının nefes aldırıcı mekânları olarak, hem de parkın özellikleri ve sahip olduğu peyzaj özellikleri çağırın ritim için temel yapı oluşturur ve bu yönü ile alt bir ritmi temsil eder.

Her iki parka ilişkin peyzaj ve mekânsal özellik alt ritmi bağlamında yapılan paylaşımlar incelendiğinde özellikle St. John’s Gardens için şehir

merkezindeki vaha, nefes veren mekân şeklinde tabir edilebilecek değerlendirmelerin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. St. John's Gardens için bu ritmin belirmesinde yoğun şehir merkezine bir kaçış mesafesindeki uzaklık dikkat çekmiştir. Buna karşın, Ordsall Park için yapılan değerlendirmelerde parkın büyüklüğü, yeşil mekânlara sahip oluşu ve diğer imkân ve oyun kullanım alanlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Peyzaj ve mekânsal özellik ritmini destekleyici kullanıcı yorumları aşağıda verilmiştir.

"Deansgate'in hemen dışındaki güzel bahçe... Manchester'ın merkezinde olduğunuzu asla düşünmezsiniz... Güneşli bir günde bir kitapla oturmak için harika bir yer." (St. John's Gardens, Kullanıcı-1).

"Büyük bir park, her zaman bol miktarda yeşillik ve oyun alanı. Çocukları yormak için ideal saha." (Ordsall, Kullanıcı-28).

"Sadece şehrin merkezinde bir ürperti/esinti, oturmak için güzel bir yer. Güneşlenmek için birkaç küçük çim alan ve bakımlı güzel çiçek tarhları..." (St. John's Gardens, Kullanıcı-11).

".....Şehir merkezine yakın dinlenmek veya piknik yapmak için iyi bir yer. Yeşillik iyidir. Mekân halka ücretsiz. Akşamları ve diğer bazı zamanlarda sakin bir ortam sağlayan hafif bir esinti vardır. Küçük bir dezavantaj, oradaki bitkilere biraz daha önem verilmesi gerektiği." (St. John's Gardens, Kullanıcı-5).

Sakin ve hareketli Deansgate'den sadece birkaç metre uzakta. Bu park küçük ama yine de güzel bir ağaç, çiçek ve bitki seçkisine sahip. Burada bir sürü palmye görmek güzel. Banklar aralıktır, böylece kendinize biraz zaman ayırmanız mümkündür. (St. John's Gardens, Kullanıcı-8).

Atmosfer

Çağırın ritim kapsamında değerlendirilen atmosfer alt ritmi sadece parkın fiziksel, görünüm- sel özelliklerini değil aynı zamanda psiko-sosyal atmosferik unsurlarını da kapsar. Bu yaklaşım Gehl (1987) ve Huang (2006)'ın altını çizdiği çeşitli doğal ortamlar ve dinlenme tesislerinin ziyaretleri ve sosyal etkileşimleri teşvik ettiği görüşü ile paralellik gösterir. Parkların sahip olduğu özellikler algılanan atmosferik yapısını temsil eder.

Örneğin, St. John's Gardens ziyaretçilerin daha çok satın aldıkları veya yanlarında getirdik-

leri yiyecek ve içecekleri tükettikleri bir mekânı temsil ederken, daha geniş bir alana sahip Ordsall Park ise piknik yapmaya uygun bir atmosfer algısını ortaya koymaktadır (Dinç 2024). İstisnalar olmakla birlikte pek çok kullanıcı için parkın es üst düzeyde sakinlikte olması, kalabalık olmaması ziyaret için güdüleyici niteliktedir. Her iki parka ilişkin yapılan değerlendirme ve paylaşımlar değerlendirildiğinde çoğu park ziyaretçisinin huzur, sükûnet, hava temizliği, stresin atılacağı dost canlısı bir atmosferin ön planda çıktığı tespit edilmiştir. Atmosfer alt ritmini destekleyici olarak yapılan yorumların bazıları aşağıda verilmiştir.

"Bu parkı seviyorum. Dostça bir atmosfer, tüm yaş aralığındaki kişiler ve köpek sahiplerinin gözdesi. Ağaçlar bahara yeni uyanmaya başladı!" (Ordsall, Kullanıcı-2).

"Bir şehirde (geçmişte Londra'da) yaşadığım zamandan beri böyle bir parkın, yoğun şehir hayatından uzaklaştırarak, paha biçilmez bir huzur ve sükunet sunduğunu hatırlıyorum." (St. John's Gardens, Kullanıcı-8).

"Çok sayıda boş alanın bulunduğu ve uygun olduğunda sosyal olarak mesafeli olan güzel büyüklükte bir park." (Ordsall, Kullanıcı-17).

"Bu parka gitmeye değer, hava çok temiz, ortam çok sakin ve garantili bir rahatlama sunuyor. Ailede iş veya başka herhangi bir şeyle ilgili olarak ortaya çıkan stresi ortadan kaldırdığına inanıyorum. Bu parkı ziyaret etmenizi tavsiye ederim ve memnun kalacaksınız." (St. John's Gardens, Kullanıcı-21).

Somatik Ritimler

Yapılan çalışmada ortaya çıkan temel ritimlerden biri somatik ritimlerdir. Canlı beden anlamına gelen "Somatik" kavramı (Mullan 2012), Hanna (1986) tarafından "fiziksel beden, insan deneyiminin bütünsel bir toplamı" şeklinde ifade edilmiş olup beden ve insan deneyimi şeklindeki iki yapıyı temsil eder. Hanna (1986)'ya göre somatik, somayı inceleyen alandır; yani birinci şahıs algısıyla içeriden algılanan bedendir. İnsan vücudunda meydana gelen doğal, döngüsel kalıplar ve hareketler somatik ritimleri ortaya koyarken, bu ritimler fizyolojik süreç ve aktivitelerle (koşma, yürüme, egzersiz, esneme) ilişkilidir.

Somatik ritimler, bedensel işlevlerin ve fiziksel egzersiz ve hareketlerin temsil ettiği temel ritimlerdir. Somatik ritim hem bedensel hareketleri hem de ruhsal iyi oluşu (well-being) temsil eder. Egzersiz temelli hareketler ya da fiziksel hareket-sizlik (yoga, meditasyon gibi) ritimanaliz bağlamında somatik ritim adı altında değerlendirilir (Dinç 2024). Her iki parkın kullanımına ilişkin yapılan paylaşım ve değerlendirmelerde parklardaki rekreatif etkinliklerin ve içsel yolculuk ve kaçışın ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu iki alt ritim somatik kavramının özgün doğasına uygun bir biçimde şekillenmektedir. “Rekreatif etkinlik” ile “içsel yolculuk ve kaçış” alt ritimlerine ilişkin gerekli açıklamalara ve kullanıcı yorumlarına/paylaşımına aşağıda yer verilmiştir.

Rekreatif Etkinlik

Rekreatif etkinlikler park kullanım davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Parkın sahip olduğu rekreasyonel imkânlar parkın kullanım amacını da belirleyebilmektedir. Örneğin, St. John’s Gardens dinlenme, mola, kaçış gibi rekreasyonel ihtiyaçların giderilmesine hitap ederken Ordsall Park’ın geniş bir alana sahip olması, içerisinde yürüyüş parkı, çim alan, basketbol, futbol sahası, egzersiz ekipmanları ve çocuk parkı alanı bulundurmasından dolayı sahip olduğu rekreasyonel etkinlik yelpazesi daha geniştir (Dinç 2024).

Rekreatif etkinlik ritmi bağlamında her iki parka yönelik yapılan paylaşım ve değerlendirmelerde özellikle sahip olduğu imkanlar bakımından Ordsall Park’ın ön plana çıktığı görülmektedir. St. John’s Gardens’ın rekreasyonel çekicilik unsurları da daha farklı bir ayırt ediciliği ortaya koymaktadır. Bu parkın şehir merkezinde olması, dinlenme, mola için yakın/yürüyüş mesafesinde bulunması ve sunduğu rekreasyonel olanakları farklılaştırmaktadır. Nitekim her iki parka yönelik bu bağlamda yapılan değerlendirme ve paylaşımlarda bu fark biraz belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Bu ritmi destekleyici paylaşımlara aşağıda yer verilmiştir.

“Mükemmel. Çocuk oyun alanı da dahil olmak üzere tüm spor aktiviteleri için çok fazla alan

var. Bol yeşillik. Her tarafı pelüş yeşil çimenler ve birbirinden güzel filtreleyen ağaçlar, doğayla bütünleşmeyi sağlar. Futbol, basketbol, kriket, bisiklet, yürüyüş ve sadece etrafta dolaşmak için harika bir yer. Bakımlı çocuk parkı: bakımlı ve ferah olup, oyunun tanıtımında ve takımlar ve ülke için kaliteli alanlar üretilmesinde büyük rol oynar. Köpeklere uygunluk: köpek dostudur. Her amaç için çok sayıda açık alan mevcuttur. Piknik alanı: oldukça iyi bir alan mevcuttur.” (Ordsall, Kullanıcı-4).

“Ordsall Parkı’nda herkes için bir şeyler vardır. Çocuklar için iyi bir oyun alanı, egzersiz ekipmanları, futbol sahası, basketbol veya kriket için fileli alan, piknik için çim alan, güneşlenme, çiçek tarhları ve hatta bir kiraz çiçeği ağacı.” (Ordsall, Kullanıcı-5).

“Bir şehir parkı için uygun açık alana sahip harika yerel park. Çocuklar ve köpekler için de etrafta dolaşabilecekleri yeterli oyun alanı. Sadece futbol için değil, insanlar burayı tag rugby için de kullanıyor.” (Ordsall, Kullanıcı-6).

“Etrafta dost canlısı insanlarla yürümek ve koşmak için bol miktarda çiçek ve ağaç bulunan hoş bir park. Çocuklar ve yetişkinler için özel Manchester United eğitim programlarında sık sık futbol oynayan insanları görürsünüz. Her zaman oyun alanında oynayan çocukları alan aileleri bulun.” (Ordsall, Kullanıcı-8).

“Şehir merkezinin kenarında temiz, bakımlı küçük park. Genellikle sessiz ve aylak aylak çocukların merhametli bir eksikliğiyle. Yoga veya piknik için harika; çiçek tarhları ve ağaçlarla serpiştirilmiş küçük çim kareler. Bugünlerde Manchester’ın çoğunda olduğu gibi, artan bir evsiz sorunu var ve birkaçı akşamları parkta kalıyor. Zaten geceleri gitmeye zahmet etmeyin, park yetersiz aydınlatılıyor ve sokak lambaları yok.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-19).

“...Yaz aylarında, yeni yürümeye başlayan çocukları ve küçük çocukları olan bir sürü insan da var. Köpekleriyle oynamalarını veya yorulmadan güvercinlerin peşinden koşmalarını ve oturmalarına izin vermemelerini izlemek sadece bir zevk. Etrafta da yemek yiyebileceğiniz bir sürü güzel yer var.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-18).

İçsel Yolculuk ve Kaçış

Somatik ritmin ikinci alt ritmi olan içsel yolculuk ve kaçış, fiziksel hareketten çok psikolojik içsel yolculuk ve kaçış ile ilgilidir. Bu ritim derin düşünme, sorgulama, bedeni dinlendirme, durup hayatı gözlemlenme gibi formlarda ortaya çıkabil-

mektedir. Parklar somatik ritimlerin ikincisinin gerçekleştirilmesi için eşsiz özelliklere sahiptir. Kuş cıvıltıları, rüzgârın sesi, sessizliğin sesi gibi insan dışı ritimler bu içsel yolculuğa ve kaçışa eşlik edebilmektedir (Dinç 2024). Park, bireyle- rin içerisinde bir tefekkür oluşturmakta ve anlamsızlıklardan kaçındığı bir mekân işlevi ile bu ritmin ortaya çıkmasına aracılık etmiştir. Şehir merkezinde bulunan ve iyi oluşun bir sığınağı ve vahası olarak St. John's Gardens'ın baskın olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Park kullanıcı- larının bu ritmi temsil eden paylaşımları aşağıda verilmiştir.

"Bu küçük bahçeler, Deansgate kargaşasının hemen dışında bir huzur vahasıdır. Dürüst olmak gerekirse, görülecek çok şey yok, sadece birkaç çiçek tarhı, patika ve bank var, ancak gün içinde biraz huzur ve sessizlik için ziyaret edilecek güzel bir yer" (St. John's Gardens, Kullanıcı-22).

Bu küçük saklanma yerini seviyorum! Ana cad- deden sadece birkaç sokak ötede ve işte, şehir merkezindeki hayatın çılgın koşuşturmacasın- dan anında huzur. Güneş çıktığında burası gü- neşe tapınmak, piknik yapmak veya kendinizi iyi bir kitaba kaptırmak ve sessiz bir an için ideal bir yerdir. Ve şükürler olsun ki, hala ya- kındaki Spinningfields bölgesi kadar popüler değil, bu yüzden yine de kalabalıklardan kaçabi- lirsiniz! (St. John's Gardens, Kullanıcı-25).

"Manchester'ın göbeğinde mükemmel bir kü- çük park/bahçe (çok küçük olmasa da), nere- deyse her zaman meşgul ama kalabalık değil, bir kahve veya öğle yemeği molası, işten ön- ce veya sonra güzel bir yürüyüş ya da sadece kalın bir yerde uzanmak için idealdir. Çim ve güneşin tadını çıkarın ♥." (St. John's Gardens, Kullanıcı-24).

"Şehir merkezine bu kadar yakın olduğu için şaşırtıcı derecede sessiz ve huzurlu. Çok gü- zel küçük bir sığınak." (St. John's Gardens, Kullanıcı-26).

"Büyük şehrin ortasında kesinlikle güzel ka- re park. Oturun, huzurun ve sessizliğin tadı- nı çıkarın ve beton binaların ortasında doğa- yı görün. İnanılmaz ..." (St. John's Gardens, Kullanıcı-27).

"Çok sessiz, düzenli Bahçeler, düşünmek için zaman ve alan." (St. John's Gardens, Kullanıcı-34).

"Oturup dünyayı seyretmek için harika bir yer." (St. John's Gardens, Kullanıcı-39).

"Sessiz ve güzel bir yer. Kitabınızı alın ve oku- maya gelin. Mekân, doğa ve huzur psikolo- jik rahatlığı anlatıyor." (St. John's Gardens, Kullanıcı-2).

"Aşırı uyaranlardan kaçmak için Manchester'ın böyle sakin bir köşesi. Geri çekilin ve siz şim- diki zamanda kalırken rüzgârda hafifçe sallanan ağaçları dinleyin." (St. John's Gardens, Kullanıcı-33).

Mola Ritimler

Parkların kullanım amacına ilişkin araştırmalar yürüyüş, spor/egzersiz, arkadaşlarla buluşma, doğayı deneyimleme, rahatlama, dinlenmenin yanı sıra mola verme davranışının da altını çiz- miştir (Dinç 2024). Özellikle metropol ve şehir merkezlerinde bulunan ya da yakın olan park- lar, ziyaretçileri tarafından mola mekânı olarak değerlendirilmektedir. Çalışma saatlerinin, mola vakitlerinin ve yemek saatlerine ilişkin düzenle- meler metronomik bir etki yaratarak mola ritim- lerinin şekillenmesine aracılık eder. Ritimanali- zinde mekânların zamansal dinamiklerinin (sa- bah vakitleri, öğle molaları, iş çıkışına denk gelen saatler) ritmi belirleme üzerinde etkiye sahip ol- duğu vurgulanmıştır (Nash 2020).

Parklardaki mola ritmi, ziyaretçilerin mekânı kısa sayılabilecek bir süre için kullanmasını temsil eder. Parkın içerisinde barındırdığı dina- mikler, yalnız sahip olduğu mekân içi ile sınırlı kalmayıp konumu itibari ile de birçok ziyaretçi- nin geçiş alanı olduğu ve parkın ritimlerinin de bu kişiler tarafından etkilendiği ortaya çıkmış- tır. Mola ritmi bağlamında her iki park içinde geçerli yorumlar dikkat çekmektedir. Kişilerin park ziyaret niyeti olsun ya da olmasın, parklar ziyaretçilerin geçici molalarına eşlik etmekte ve ya bir rota olarak hizmet sağlamaktadır. Bu ritim bağlamında ele alınan paylaşımlarda bir duru- mu beklerken (örneğin, araba şarjı), iş zamanları arasındaki araları değerlendirirken (yeme, içme, dinlenme), kapalı mekânlardan kaçınırken park kullanımının tercih edildiği göze çarpmaktadır. Yapılan incelemeler neticesinde bu ritmi destek- leyici kullanıcı yorumları aşağıdaki gibidir.

"Arabanız BP'de şarj olurken etrafta dolaşmak için güzel bir park, ne yazık ki bir BP nabzı değil çocuk parkı." (Ordsall, Kullanıcı-10).

“...Ekstra yiyecek içecek gerekiyorsa, yakındaki birçok mağaza yürüme mesafesindedir.” (Ordsall, Kullanıcı-17).

“Yerleşik bir alandan bir mola olarak güzel bir park. Bazen biraz dağınık ama temizlik ekibi her şeyi toparlamak için düzenli olarak orada.” (Ordsall, Kullanıcı-25).

“Öğle yemeği molası için iyi. Ya çimlere ya da banklara oturun. Şehir merkezi bölgesinde sessiz bir vaha, gizli bir mücevher.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-4)

“Şehir merkezine yakın çok huzurlu ve güzel küçük park, kısa bir mola için tam da gerekli olan şey.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-6).

“Burayı seviyorum. Şehrin tam kalbinde böyle küçük bir park. Yakındaki ofislerden bir sürü insan öğle yemeği vaktini burada geçiriyor. Çılgınca yoğun bir iş gününden sonra 30/45 dakika ertelemek için en iyi yer burası ve özellikle yaz aylarında, bunu her zaman yaparım. Sadece güneşin altında oturun, temiz havayı yüzünüzde hissedin, güzel ve sağlıklı bir salata veya sandviçin tadını çıkarın ve şehrin tüm gürültüsünü unutun..” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-18).

“MOSI’den bir dakikalık yürüme mesafesinde olan bu park, koşuşturmadan küçük bir saklanma yeridir. Yeterince insan bu parkı öğle yemeğinde güneşlenmek ve kahve içmek için kullanmıyor. Yolun hemen üzerindeki MOSI kafe veya hemen köşedeki Starbucks ile manzarayı değiştirmeyi deneyin ve çimlerin üzerinde kahvenizin tadını çıkarın. Bir battaniye getirin veya bir bank bulun ve güzel rahatlatıcı huzurun ve sessizliğin tadını.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-32).

“Yakınlarda çalışıyorsanız veya bölgedeyken hızlı bir öğle yemeği yemek için güzel tenha bir yer.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-35).

“Şehrin ortasında güzel bir yeşil alan. Sadece parkın içinden geçtim ama gün ışığında oturup dinlenmek için güzel bir yer gibi görünüyordu.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-23).

Nostaljik Ritimler

Park deneyimlerine ilişkin yapılan paylaşımlar nostaljik ritmi ortaya koymuştur. Nostaljik ritim, nostalji duygularını, duygusal bir özlemi veya geçmişe yönelik hüzünlü bir sevgiyi anımsatan bir ritimdir. Bu ritim, bireyleri geçmişteki anılara, deneyimlere veya anılara götürerek genellikle neşe, melankoli ya da her ikisinin karışımı duygular uyandırır (Dinç 2024). Nostaljik ritimlerin ortaya çıkmasının ön koşullarından biri

deneyimsel olaylara dayanmasından kaynaklanır. Bu deneyim iki şekilde ortaya çıkar. Birincisi mekânın daha önce deneyimlenmesi sonucu tekrarlanan davranışlarda eski deneyimlerin hatırlanmasını ortaya koymuştur. Örneğin, geçmişte parkta deneyimlenen bir anın, olgunun tekrarlanan davranışta hatırlanması veya geri çağırılması bu kapsamda değerlendirilir. İkincisi ise, kişi deneyimmediği halde öğrendiği ya da etkisi altında kaldığı bilgilere dayalı olarak içine düştüğü ruh halini işaret eder.

İncelenen parklara ilişkin paylaşılan yorumlar bağlamında değerlendirildiğinde, nostaljik ritimlerin mekânın spiritüel geçmişinden ya da otobiyografik hafızadaki bilgilerin ortaya çıkmasından kaynaklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum nostaljik ritimlerin iki alt ritim olarak karakterize edilen spiritüel geçmiş ve otobiyografik hafızayı kapsadığını ortaya koymaktadır. Parkı deneyimleyen kullanıcılar tarafından spiritüel geçmiş ritmi St. John’s Gardens ile ilişkilendirilirken otobiyografik hafıza ise daha çok Ordsall Park ile ilişkilendirilmiştir. Nostaljik ritimleri temsil eden her bir alt ritme ilişkin açıklamalara ve destekleyici paylaşımlara aşağıda yer verilmiştir.

Spiritüel Geçmiş

Ritimanalizi, sürekli deneyimler ve deneyimsel olayları kapsayan deneyimi temsil etmektedir (Meadows 2016). Sürekli deneyimler, bilinçsizce tekrarlanan günlük deneyimleri ifade ederken, deneyimsel olaylar ise belleklerde kalan deneyimle ilişkilidir (Martinović 2013), bu yönüyle de nostaljik ritimle ilişkilendirilmektedir (Dinç 2024). Ziyaret sırasında parkın tarihi geçmişi ziyaretçilerin duygularında değişiklikler meydana getirmiştir. Parka ilişkin paylaşımlar, St. John’s Gardens’ın sahip olduğu tarihi geçmişi, park kullanıcılarının bu geçmişi yeniden hatırladığı bir mekân haline getirdiğine işaret etmiştir. St. John’s Gardens’ın eskiden mezar olduğunu belirten yorumlar, parkın bu özelliğiyle bireylerde yeni bir duygu veya bu özelliğine bağlı olarak tefekkür ortamı sunmaktadır. Bu durum kimileri içinse hüzünlü bir tarihi hatırlatmaktadır. Orada bulunan farklı kullanıcıların benzer konu için yo-

rumda bulunması parkın tarihinin insanlar üzerindeki ritmine işaret etmektedir. Parkın spiritüel geçmişi konu alan yorumlar aşağıdaki gibidir.

"... 31 Ekim'den kaçınmaya çalışın. Kalan mezarların sakinleri biraz huzursuz olabilir!" (St. John's Gardens, Kullanıcı-21).

"Manchester şehir merkezinin gizli mücevherlerinden biri ve muhtemelen en iyi halka açık yeşil alan. Şehir merkezinde bulunan çok az yeşil alandan biri, çoğunlukla sessiz ve güneş çıktığında güzel. Eğlenceli gerçek: St. John's Gardens, eski St. John's kilisesinin manzarasıdır. 22.000 kişi bu küçük bahçeye gömüldü." (St. John's Gardens, Kullanıcı-28).

"Şehir Merkezi ve Castlefield arasında sevimli küçük yeşil vaha. Çok çeşitli bitkilerle dolu. Eskiden Viktorya dönemine ait bir mezarlıktakalan tek mezar taşını bulabilecek misiniz bir bakın." (St. John's Gardens, Kullanıcı-30).

"20.000 mezar üzerine inşa edilmeyecek başka bir güzel yeşil alan, Manchester'ın kökeninin tabanına yakın tefekkür için güzel bir yer." (St. John's Gardens, Kullanıcı-29).

"Manchester'da oldukça vaha yoğun St. John bölgesi. Kulelerle çevrili ama burası gerçek bir tarih. Sanayi devrimi zamanlarında kirli sudan ölen 22 bin cesedin ayaklar altında olduğu bir mezarlık." (St. John's Gardens, Kullanıcı-31).

"Burası bir mücevher, şehir merkezinde yaşayan biz şehirliler için adeta bir sır bahçesi ♥." (St. John's Gardens, Kullanıcı-36).

Otobiyoğrafik Hafıza

Geçmişte var olup biten veya deneyimlenen birçok şey bugün ve bazen ansızın belleklerde yeniden canlanabilmektedir. Bazen de anları yeniden çağrıştırmak için o hayalin var olduğu mekâna ulaşmak ve orada yerinde yeniden deneyimleyebilme veya zihnin arka planında kalan o duyguları yeniden ortaya çıkarma ihtiyacıyla ilişkilidir. Bu çalışmada açığa çıktığı üzere, parkların kullanıcılarına geçmişin ritimlerini yeniden ürettiği zihinsel süreçlerini etkilediği görülmüştür. Park ziyaretçilerinin bazılarının yapmış oldukları yorumlarda geçmişe dair açıklamalar yer almıştır.

Bazı kullanıcılar ise geçmişte yaşadığı bazı duyguları park ziyaretinde yeniden hatırlamakta olduğunu belirtmiştir. Bireylerin geçmişe dönük yaptıkları yorumlarda spiritüel ve nostaljik yansımalar olduğu keşfine varılmış ve kullanıcı ri-

timlerinde farklılıklar açığa çıkardığı görüşü öne sürülmüştür. Aşağıda, deneyimleme sonucu ortaya konulan ve otobiyoğrafik hafıza ritmi kapsamından değerlendirilen kullanıcı paylaşımlarına yer verilmiştir.

"Ordsall benim büyüdüğüm kasaba, ailemi ziyaret ederdim Ordsall hâlâ iyi bir yer ama hiçbir şey eskisi gibi değil." (Ordsall, Kullanıcı-31).

"Parkı seviyorum ve 30 yılı aşkın bir süredir oraya gidiyorum." (Ordsall, Kullanıcı-27).

Parksal Aritimler

Diğer ritim türlerinin kendi içerisinde tematik ritimler olarak belirlenmesinin yanı sıra, parkın içerisinde var olan rutini bozan, alışılmış dışı ve beklenilmeyen davranışların ortaya çıkardığı ritimler de söz konusu olup bunlar parkın aritimlerini ortaya koymaktadır. Lefebvre'ye (2004) mekânlardaki diğer canlıların habitatının varlığı kullanıcılarının davranışını kesintiye uğratabilmektedir. Parkın tadını çıkaran ve uyum içinde deneyimleyen yani öritim halindeki bir bireyin sinek, böcek, arı veya köpeğe maruz kalması hâlihazırdaki ritminin bozulmasına ve/veya ritminin değişime uğramasına neden olabilmektedir (Dinç 2024).

Kullanıcı yorumları incelendiğinde park özelinde biyolojik ihtiyaçların, kişilerin deneyim halinde iken etraftaki diğer varlıklarca rahatsız edilmesi ya da ihtiyaç duyulan parka atfedilmiş bazı özelliklerin yokluğu ya da fazlalığı halinde ortaya çıkan durumlar, parkın aritmik öğelerini temsil etmektedir. Yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı gibi parklara ilişkin yapılan yorumlardan parkın aritimlerinin kesintisel olaylara veya yokluklara dayandığı tespit edilmiştir. Aşağıda parkın aritimlerini oraya koyan kullanıcı paylaşımları bulunmaktadır.

"Güzel park aryası yakınlarda umumi tuvalet yok." (St. John's Gardens, Kullanıcı-40).

"Özellikle yemek yiyorsanız güvercinler çok arsız. Onları beslemeyin." (St. John's Gardens, Kullanıcı-16).

"Bu parkın sunacak çok şeyi var ama bu kadar çok çöple dolup taşıdığı zaman ne yazık..." (Ordsall, Kullanıcı-13).

“Yeşilliklerle dolu çok güzel bir park, koşmak veya oynamak için mükemmel. Ne yazık ki çiçek ya da çeşme yok...” (Ordsall, Kullanıcı-18).

“Tek olası olmayan gerçek şu ki, küçükler ve hatta yetişkinler ihtiyaç duyduğunda sahip olması gereken umumi tuvaletlere sahip değil, mevcut değil.” (Ordsall, Kullanıcı-20).

“Gerçekten çok güzel bir bahçe o bölgede yaşayan herkesin o bahçede bulunmaktan keyif alabileceği spor sahaları ve futbol sahaları var.. Dezavantajı ise geceleri ışıklandırılmaması ve tuvalet hizmeti vermemesi.” (Ordsall, Kullanıcı-24).

Engel Ritimleri

Parklar insanların bazı davranışlarını gerçekleştirebildiği ve günlük ritimlerini icra ettiği mekânlar olup, uzam-zaman boyutunu kullanım biçimlerine göre içerisinde barındırdığı ritimlerin insan-yer etkileşiminin bir sonucu olarak kendini yeniden ortaya çıkarmaktadır. Araştırmaya konu olan mahalle parkları, ziyaretçilerin rahatça hareket edebilecekleri alanları içermesine karşın, “diğerlerinin negatif ve a-normal” davranışları, olağan park ziyaretçileri için emsal bir değerlendirmeyi işaret eder. Parklardaki rahat hareket alanı, park kullanım amacına bağlı olarak heterotopik ortamlar kurulmasına yol açabilmekte ve illegal davranışların gerçekleştirebileceği bir ortamı da geliştirebilmektedir. Mevcut formlardan, çevrelerden ve mekânlardan farklı olanı temsil eden heterotopya, ritimanalizi açısından mezarlık, hamam, müze, tiyatro, hapisane (Çavdar 2018) gibi marjinal mekânları da temsil etmektedir (Dinç ve Argan 2022).

Bazı park ziyaretçilerinin mekânı farklı amaçla kullanım isteği, olağan park kullanıcıları için kaçınmayı temsil edebilmektedir. Dolayısıyla bu ritim, parkın illegal ve heterotopik mekân olarak kullanımının bir yansıması olarak tezahürü şeklinde değerlendirilmektedir. Bu durum boş zaman engelleyicilerinin dışsal bir yönü şeklinde değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle heterotopik, illegal kullanım değerlendiricilerin parka ilişkin negatif algılaması üzerinde etkili olabilmektedir. Nitekim parklar üzerine yapılan yorumlar bu ritmin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Söz konusu illegal davranışlar parkta bazı ziyaretçilerin madde alımını ve suç teşkil edebi-

lecek davranışları içermektedir. Parkı bir dinlenme, nefes alma, soluma ortamı olarak deneyimleyen kişiler için mekânın psiko-sosyal, atmosfer ve güvenlik olarak bozulması ve amacına uygun olmaması olarak değerlendirilmektedir. Nitekim parka ilişkin yapılan bazı yorumlar yasaklı madde kokusunun altını çizmiş, olağan ziyaretçilerin bu durumun varlığından duydukları endişeyi ortaya koymuştur. Engel ritimleri temasına ilişkin olarak park ziyaretçi yorumlarından bazıları aşağıda verilmiştir.

“Alan tamam, büyük ve güzel ama sadece marihuana kokusu alınca mekânın güzelliği kayboluyor. Küçük kız kardeşim parktaydı ve çocukları başkalarını tekmelediğinde dikkat etmeyen çok dikkatsiz ebeveynler var.” (Ordsall, Kullanıcı-11).

“Güzel bir park ama güvenli olduğunu düşünmüyorum. Gençler yan aynalarımı kırdılar ve gece boyunca ateş de yaktılar. İtfaiyeyi defalarca gördüm. Hava karardığında oraya gitmekten kaçın. En kötü alan.” (Ordsall, Kullanıcı-19).

“Bu parkta hava karardığında kendinizi güvende hissetmeyeceksiniz. Güvenlik burada bir endişe kaynağıdır. Gece nöbetini geliştirmek gerekiyor.” (Ordsall, Kullanıcı-1).

“Her zaman olduğu gibi, yemeğiniz varsa güvercinler baş belasıdır. Akşam geç saatlerde her zaman, polisin görmezlikten geldiği, ancak gün boyunca iyi olduğu teneke ve iğneli anti sosyal saçmalıklar sorunu vardır.” (St. John’s Gardens, Kullanıcı-11).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, netnografi yöntemi aracılığıyla İngiltere’nin Manchester kentinde bulunan Ordsall Park ve St. John’s Gardens parklarını deneyimleyip Google Maps’te yorumda bulunan kullanıcıların deneyimleri temelinde parklara ilişkin ortak ve farklılaşmış ritimlerin belirlenmesidir. Netnografi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen tematik içerik analizi sonucunda altı ana ritim ile altı alt ritim ortaya çıkmıştır. Ana ritimler; çağırıcı ritimler, somatik ritimler, mola ritimleri, nostaljik ritimler, parkın aritimleri ve engel ritimlerinden oluşmaktadır. Çağırıcı ritimler iki alt ritim olan peyzaj ve mekânsal özellik ile atmosferden oluşurken, somatik ritimler rekreatif etkinlikler, içsel yolculuk ve kaçıştan oluşmakta-

dır. Alt ritmi bünyesinde bulunduran son ritim ise nostaljik ritimler olup; bu ritimler spiritüel geçmiş ile otobiyografik hafızadan oluşmaktadır.

Google Maps paylaşımları temelinde ortaya çıkan ilk ritim olan çağırın ritimler parkın özellikleri ile peyzajı kapsamında değerlendirilmiştir. Park ziyaret davranışında önemli özelliklerden biri parkın sahip olduğu görünüm, yeşil alan ve tasarımıdır. Bu özellikler içsel olarak parkın peyzajıyla ilgili olup, dışsal bakımdan değerlendirildiğinde bir şehrin tasarımında sahip olduğu yeşil alanı temsil eder ve bu konuda mahalle parkları önemli bir yer tutar. Çağırın ritimlerin alt ritmi olan atmosfer, mekân kullanımını harekete geçirci mekanizmayı temsil etmektedir.

Parkın yüz ölçümsel büyüklüğü ve oturma bankalarının arasındaki uzaklıklar ziyaretçilerin park kullanım davranışı üzerinde etkiye sahip olabilmektedir. Çağırın ritimler ve altındaki alt ritimler park kullanım davranışı ile ilişkili çeşitli teorilerle uyumluluk göstermektedir. Bu ritimler Van Den Berg vd. (1998) "doğal sakinleştiriciler" olarak altını çizdiği mekân kullanımı ile paralellik göstermektedir. Benzer bulgular kişileri park kullanım niyetine sevk eden ve Galloway (2002) tarafından işaret edilen "itme ve çekme faktörleri" ile uyumludur. Bu bakımdan ele alındığında çağırın ritim içsel ve dışsal motivasyon kaynaklı harekete ve davranışa yönlendirici bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

Ortaya çıkan ikinci ritim olan somatik ritimler bedensel hareketler ve iyi oluş ile ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda ele alındığında parkın sahip olduğu fiziki aktivite, harekete dayalı özellikler ile bireyin fiziksel hareketin dışında psikolojik olarak iç yolculuğunu anlatan alt ritimler çatı ritim olan somatik ritmi ortaya koymuştur. Araştırma sonucu ortaya çıkan somatik ritimler Mullan (2012) ve Hanna (1986) tarafından tanımlanan ve özellikleri açıklanan somatikliğin ruhu ile örtüşmektedir.

Üçüncü ritim olan mola ritmi parkın zamansal temelde geçici süreliğini ve belirli durumlar ışığında kullanılmasını ortaya koyar. Yeme, içme, dinlenme, ara verme amacıyla parkın kullanımı yorumlayıcılar/paylaşımıcılar tarafından mola ritimler kapsamında değerlendirilmiştir. Mola

ritimler, Lefebvre (2004) tarafından altı çizilen mekânların zamansal dinamiklerinin (sabah vakitleri, öğle molaları, iş çıkışına denk gelen saatler) ritmi belirleme özelliği ile örtüşmektedir. Ayrıca Chiesura'nın (2004) parkların kullanıcılar tarafından dinlenme ve rahatlama amaçlı geçici duraklar olarak kullanılmasındaki görüşleri ile paralellik göstermektedir.

Dördüncü ritim olan nostaljik ritimler mekânın spiritüel geçmişi ve otobiyografik hafıza ile şekillenmektedir. Kullanıcı yorum içerikleri incelendiğinde tarihi bir geçmişi olan, mezarlık üzerinde kurulduğu düşünülen St. John's Gardens spiritüel geçmiş temelli olarak değerlendirilirken, yeni olarak addedilen Ordsall Park ise daha çok deneyimlenme ile zuhur eden hatırlamalar kapsamında değerlendirilmiştir.

Nora (1989) "hafıza mekânları" kavramı, geçmiş hatırlatan mekânların (les lieux de mémoire) kültürel hafızadaki önemini vurgular. Parklar, özellikle anıtsal ya da tarihi bir geçmişe sahip olduğunda, hafıza mekânı olarak işlev gördüğünü ifade eder. Diğer yandan Low (2000) kamusal alanların, geçmişe dair hatıraları canlandıran mekânlar olarak nasıl kullanıldığını incelediği çalışmada parkların, bireyler ve topluluklar için geçmişi hatırlatan sembolik yerler olduğunu vurgulamıştır. Parka ait geçmişin izlerinin veya geçmiş yıllarda sahip olduğu deneyimlerinin park kullanımında yeniden bir düşünce kalıbı oluşturduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Ziyaretçiler park kullanımında buldukları mekânın daha önce neye maruz kaldığını, nelere sahip olduğunu, orada gerçekleşen olayların hikâyesiyle park ziyaret deneyimlerini farklı bir boyuta taşımaktadır.

Beşinci ritim parkın aritimlerini ortaya koyarken, kesintisel olgular ve yokluk bağlamları kapsamında değerlendirilmiştir. Lefebvre'ye (2004) göre parktaki diğer canlıların habitatının varlığı, olağan mekân kullanımı üzerinde bozucu bir etkiye sahip olabilmektedir. Örneğin, yemek yerken böcek veya arılara maruz kalan bir park ziyaretçisinin mekân değiştirmesi veya bu davranıştan vazgeçmesi parktaki aritimsel bir olguyu ortaya koyar. Parkın aritimlerinin ikinci boyutu ise parktaki olanaklar ile eşleşmektedir. Örneğin,

parkın tuvalete sahip olmaması veya çöplerin zamanında toplanmaması, davranışı kesintiye uğratmakta veya gelecekte oluşabilecek ziyaret davranışını ortadan kaldırmaktadır.

Son olarak engel ritim olarak tabir edilen olgular, parkın heterotopik mekân olarak algılanması sonucunu doğurabilmektedir. Boş zaman engellerine yönelik çalışmalar (Gürbüz ve Karaküçük 2007; Gümüş ve Özgül 2017) bir dizi faktörün bireylerin boş zaman faaliyetlerine katılımı üzerinde engelleyici bir etkiye sahip olduğunun altını çizmiştir. Bu çalışmada engel ritmi, parkta illegal davranışların sergilenmesi ile ilgili olup parkın güvenliği ile ilişkilendirilmektedir. Ritim bağlamında değerlendirildiğinde hayatın uç veya marjinal negatif yönleri, kişilerin olağan günlük hayatlarında yaptıkları değerlendirme üzerinde etkiye sahiptir. Parkların kullanımında bireylerin amacına yönelik oluşturulan olumsuz veya illegal davranışların sergilenmesi ve parkta hâkim olan ritimler arasında yer aldığını netnografik çıkarımlar aracılığıyla ortaya konmuştur.

Son olarak ritimanaliz teorisi alanyazını içerisinde park mekânı ele alınarak gerçekleştirilen Dinç (2024) çalışması, otoetnografik olarak gerçekleşmiş ve çalışmada ritimsel temaların yanı sıra ritim etkileyicilerine değinilmiştir. Dinç'in (2024) çalışmasında ortaya konulan çağırın ritim, nostaljik ritim ve somatik ritim tanımlamaları bu çalışma sonuçları ile paralellik gösterirken; mola ritimler, parksal aritimler ve engel ritimler yeni ritimsel tema olarak bu çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıca netnografi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın bulguları, farklı ritimsel temalara ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bu durum ritimanaliz çalışmalarında netnografi yönteminin tamamlayıcı etkisi olabileceği düşüncesini destekler niteliktedir.

Teorik, Yöntemsel ve Pratik Çıkarımlar

Parkları deneyimleyip Google Maps üzerinden yorumda bulunanların ortaya koyduğu bilgiler neticesinde ortaya çıkan ritimler teorik ve pratik çıkarımlara sahiptir. Park temelli ritimanaliz çalışmalarının uluslararası düzeyde oldukça sınırlı olduğu dikkate alındığında, bu çalışmanın sonuçlarının ortaya koyduğu ritimler ilgili

alanyazına önemli katkı sağlayacaktır. Lefebvre (1992) tarafından ritimanalizin bitmeyen/tamamlanamayan bir kitap şeklindeki metaforik tasviri, çalışmanın teorik çıkarımları hakkında ipucu sağlamaktadır. Bu yönü ile ele alındığında çalışma sonucunda ortaya konan ritimler park temelli ritimanalizi kapsamında alanyazına önemli katkı niteliği taşımaktadır.

Daha önce parklar üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda ortaya konulan ritimlerin ötesine geçilmesi ve netnografik bakış açısı ile ortaya çıkan mola ritimler, parksal aritimler ve engel ritimlerin yeni ve kapsamlı olması teoriye önemli bir katkı niteliğinde değerlendirilebilir. Çalışmanın sonuçları Lefebvre (2004)'nin temel ritimleri olan poliritim, öritim ve aritmi destekleyici olup özgün doğası gereği bu ritimleri ileriye taşımaktadır. Park temelli ortaya konulan ritimler, bu açık alanlarda çoklu ritimleri işaret ederken bazı ritimlerin uyumlu ve ortak olması öritim kapsamındadır. Ritimanalizi teorisindeki aritim ile burada altı çizilen parkın aritimlerinin örtüştüğü düşünülmektedir. Üç temel ritmin park özelinde zenginleştirilmesinde ve derinlik kazanmasında bu çalışmanın teorik katkılarının olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışmanın diğer bir katkısı yöntemsel olarak değerlendirilmektedir. Ritimanalizinde sanal/online ortamlarda kullanıcı değerlendirmeleri sonucu gerçekleştirilen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Ritimanalizinin özgün ve yenilikçi doğası farklı yöntemler kullanılmasına uygundur. Dolayısıyla netnografi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma farklı rekreasyon alan ve/veya mekânlarında gelecekte yapılacak çalışmalar için yol gösterici olabilecek ve bu yönü ile örnek alınabilecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde dijital ve metaverse dönüşümü içinde olan dünyada geleneksel yöntemlerin ötesine geçilerek kullanıcı paylaşımları temelli çalışmaların daha da hız kazanabileceğini söylemek olasıdır.

Bu çalışma sonuçlarının uygulayıcılar ve park yöneticileri bağlamında da olası katkıları olabilecektir. Parklarda sunulan hizmet düzeylerinin artırılması bu tür çalışmaların sonuçlarından yararlanmakla mümkün olabilmektedir. Park yönetimlerinin park kullanıcılarının bakış açısıyla

olaya yaklaşması esastır. Bu nedenle, park yönetimlerinin sanal ortamlarda parklarıyla ilgili paylaşılan konuları ve/veya sorunları yakından ve dikkatle takip etmesi gerekmektedir. Sadece yeni parkın tasarımında değil parkın modifikasyonunda da bu ve benzer çalışmaların sonuçlarından yararlanılması parklarda yapılacak iyileştirme ve yenileme çözümleri getirebilir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi ve özelde netnografi yönteminin uygulandığı bu çalışmanın da kendine has sınırlılıkları söz konusu olup, bu sınırlılıklar gelecekteki çalışmalara yön verebilecek niteliktedir. Netnografi temelli gerçekleştirilen bu ritimanalizi çalışmasında yararlanılan veri kaynakları park kullanıcılarının paylaşımları ile sınırlı olduğundan, çalışma kapsamında elde edilen ritimsel tematik bulgular gerçekleştirilen yöntem ve yöntemdeki veri kaynağı ile sınırlıdır.

Dolayısıyla parklardaki ritimleri belirlemeye yönelik gerçekleştirilen geleneksel ritimanalizi yöntemi veya otoetnografi yönteminin kullanımı, gözlem, günlük, saha notları ve görsel materyaller gibi çoklu veri kaynakları ile desteklenmediğinde yeni veya farklı ritimlerin ortaya çıkabileceği ön görülmektedir. Bu nedenle parklarda geleneksel ritimanalizi yöntemi, görüşme temelli veya otoetnografi çalışmalarının gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Bu durum mevcut çalışmanın bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Google Maps yorumları üzerinden gerçekleştirilen çalışmada elde edilen ritimler alan yazına anlamlı bir katkı sağlamış olsa da ritimanalizin özgün doğasına uygun olacak şekilde holistik yaklaşım/yöntemlerin benimsenmesinin parka özgü ritimlerin ortaya çıkarılmasında daha geniş bir çerçeve sağlayabilecektir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda diğer bir öneri olarak parktaki genel ritimler, tersine salt kesintiler ya da aritimler üzerine odaklanılabilir. Rekreasyon ve/veya boş zaman faaliyetlerinin aritimle örtüştüğü dikkate alınacak olursa aritme daha çok odaklanan ritimanalizi çalışmalarının gerçekleştirilmesi, park ziyaretçilerinin farklılık, kaçış, rutinden uzaklaşmaya neden olan kesintiler hakkında daha odaklı sonuçlar verebilecektir.

TEŞEKKÜR

2214A Yurt Dışı Araştırma Burs Programı 1059B142201100 hibe numaralı proje kapsamında destek ve fırsat sağlayan Türkiye Bilim ve Teknik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK) teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Açıkdilli, R. (2023). Milli Parklardaki Rekreasyon Faaliyetlerinin Toplumsal İşlevleri, *Journal of Global Sport and Education Research*, 6 (3): 13-26.
- Apperley, T. (2010). Gaming Rhythms: Play and Counterplay from the Situated to the Global, *Theory on Demand*, 6: 1-168.
- Ardahan, F. ve Lapa, T. Y. (2011). Açık Alan Rekreasyonu: Bisiklet Kullanıcıları ve Yürüyüşçülerin Doğa Sporunu Yapma Nedenleri ve Elde Ettikleri Faydalar, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1): 1327-1341.
- Ayar, H., Durhan, T. A. ve Karaküçük, S. (2021). The Relationship Between Environmental Attitude and Environmentally Friendly Recreational Behaviors in Participation in Park Recreation Activities, *European Journal of Education Studies*, 8 (5): 85-100.
- Barzegar, S. ve Habibi, M. (2021). Organizing Urban Space Consumption Based on the Findings of Rhythmanalysis of Daily Life; Case study: Kamal-ol-Molk Square Area of Kashan, *Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning*, 26 (1): 43-55.
- Borch, C., Hansen, K. B. ve Lange, A. C. (2015). Markets, Bodies, and Rhythms: A Rhythmanalysis of Financial Markets from Open-Outcry Trading to High-Frequency Trading, *Environment and Planning D: Society and Space*, 33 (6): 1080-1097.
- Carmona, M. (2019). Place Value: Place Quality and its Impact on Health, Social, Economic and Environmental Outcomes, *Journal of Urban Design*, 24 (1): 1-48.
- Chan, T. H. (2024). Rethinking Urban Street Experiments through Lefebvre's Rhythmanalysis: From Vehicles and Vibrancy to Virtuosos, *Cities*, 152: 105175.
- Chiesura, A. (2004). The Role of Urban Parks for the Sustainable City, *Landscape and Urban Planning*, 68 (1): 129-138.
- Conlon, D. (2010). Fascinating rhythm(s): Polyrythmia and the Syncopated Echoes of the Everyday. İçinde; T. Edensor (Editör) *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies* (ss. 70-81). Londra: Routledge.
- Costello, L., McDermott, M. L. ve Wallace, R. (2017). Netnography: Range of Practices, Misperceptions, and Missed Opportunities, *International Journal of Qualitative Methods*, 16 (1): 1609406917700647.
- Creswell, J. W. ve Poth, C. N. (2016). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. CA: Sage Yayınları.
- Çavdar, R. Ç. (2018). Farklılığın Mekânı: Foucault ve Lefebvre'deki Heterotopya ve Heterotopi Ayrımı, *İdealkent*, 9 (25): 941-959.

- Çay, R. D. (2015). Recreation and Urban Park Management. İçinde; R. Efe, C. Bizzarri, I. Cürebal ve G. N. Nyusupova (Editörler) *Environment and Ecology at the Beginning of 21st Century* (302-312). Sofya.
- Çetinkaya, G., Erman, A. ve Uzun, M. S. (2015). Determination of the Recreational Park Users Satisfaction and Dissatisfaction Factors, Rekreatyoneel Amaçlı Park Kullanıcılarının Memnuniyet ve Memnuniyetsizlik Faktörlerinin Belirlenmesi, *Journal of Human Sciences*, 12 (1): 851-869.
- Çetinkaya, G., Söyler, S. ve Ömüriş, E. (2019). Ziyaretçilerin Park Kullanım Özelliklerinin Genel Park Kullanım Memnuniyeti Üzerine Etkisi, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (3): 2953-2966.
- Çevik, H., Şimşek, K. Y., Köysü, C., Koç, İ. ve Korkmaz, A. (2019). Park ve Ziyaretçi Mutluluğu: Mahalle Parklarında Rekreatyoneel Alanlarına Yönelik Keşfedici Bir Araştırma, *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, 2 (1): 18-33.
- Diñç, H. (2024). Rekreatyonda Mekânsal Davranışlar: Ziyaretçi Temelli Ritim Analizi Yaklaşımı (Doktora Tezi). Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Spor Bilimleri Fakültesi.
- Diñç, H. ve Argan, M. (2022). Metaverse Experience as Heterotopia: An Autoethnography Study in the Framework of Emotion-Based Rhythmanalysis, *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi*, 13 (2): 95-117.
- Drevon, G., Pattaroni, L., Delley, L., Jacot-Descombes, F. ve Hamel, N. (2020). Rhythmanalysis of Urban Events: Empirical Elements from the Montreux Jazz Festival, *Urban Planning*, 5 (2): 280-295.
- Edensor, T. (2016). Introduction: Thinking about Rhythm and Space. İçinde; T. Edensor (Editör) *Geographies of Rhythm: Nature, Place, Mobilities and Bodies* (ss. 1-18). London: Routledge.
- El Hilali, S. ve Azougagh, A. (2021). A Netnographic Research on Citizen's Perception of a Future Smart City, *Cities*, 115: 103-233.
- Esentaş, M., Güzel, P. ve Tez, Ö. Y. (2020). Park-Rekreatyoneel Alan Seçimi ve Kullanım Kısıtlayıcıları Ölçeği (P-RASVKKÖ): Ölçek Geliştirme Çalışması, *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (2): 538-557.
- Galloway, G. (2002). Psychographic Segmentation of Park Visitor Markets: Evidence for the Utility of Sensation Seeking, *Tourism Management*, 23 (6): 581-596.
- Gehl, J. (1987). *Life Between Buildings. Using Public Space*. New York: Island Basım.
- Gobster, P. H. (1998). Urban Parks as Green Walls or Green Magnets? Interracial Relations in Neighborhood Boundary Parks, *Landscape and Urban Planning*, 41 (1): 43-55.
- Gümüş, H. ve Koç, M. C. (2019). Rekreatyoneel Alan Tercihi ve Psikolojik İyi Oluş. İçinde M. Eraslan (Editör) *Spor Bilimleri Alanında Araştırma ve Derlemeler* (ss.308-318). Ankara: Gece Akademi Kitapevi.
- Gümüş, H. ve Özgül, S. A. (2017). Development of Scales for Barriers to Participation and Preference Factors in the Use of Recreation Area, Rekreatyoneel Alanı Kullanımına İlişkin Katılım Engelleri ve Tercih Etkenleri Ölçeklerinin Geliştirilmesi, *Journal of Human Sciences*, 14 (1): 865-882.
- Gümüş, İ. ve Yılmaz, E. (2020). Rhythmanalysis as a Method of Analyzing Everyday Life Spaces: The Case of Kıbrıs Şehitleri Street in İzmir, *Online Journal of Art and Design*, 8 (3): 229-250.
- Gürbüz, B. ve Karaküçük, S. (2007). Boş Zaman Engelleri Ölçeği-28: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12 (1): 3-10.
- Hägerstrand, T. (1970). What About People in Regional Science?, *Papers of the Regional Science Association*, 24 (1): 6-21.
- Hanna, T. (1988). *What is Somatics? Somatics*, Addison-Wesley.
- Heinonen, K. ve Medberg, G. (2018). Netnography as a Tool for Understanding Customers: Implications for Service Research and Practice, *Journal of Services Marketing*, 32 (6): 657-679.
- Hough, M. (1994). Design with Nature: An Overview of Some Issues, İçinde R. H. Platt, R. A. Rowntree, ve P. C. Muck (Editörler), *The Ecological City: Preserving and Restoring Urban Biodiversity* (ss. 193-204). Amherst: Massachusetts Üniversitesi Yayınları.
- Huang, S. C. L. (2006). A Study of Outdoor Interactional Spaces in High-Rise Housing, *Landscape and Urban Planning*, 78 (3): 193-204.
- Jim, C. Y. ve Zhang, H. (2013). Species Diversity and Spatial Differentiation of Old Valuable Trees in Urban Hong Kong, *Urban Forestry and Urban Greening*, 12 (2): 171-182.
- Kozinets, R. V. (2002). The Field Behind the Screen: Using Netnography for Marketing Research in Online Communities, *Journal of Marketing Research*, 39 (1): 61-72.
- Kozinets, R. V. (2006). Click to Connect: Netnography and Tribal Advertising, *Journal of Advertising Research*, 46 (3): 279-288.
- Kozinets, R. V. (2010). *Netnography: Ethnographic Research Online*. CA: Sage Yayınları Limited.
- Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. CA: Sage Yayınları.
- Kumm, B. E., Pate, J. A. ve Schultz, C. S. (2021). The Future is Unwritten: Listening to the Rhythms of COVID-19, *Leisure Sciences*, 43 (1-2): 85-89.
- Lapa, T., Varol, R., Tuncel, E., Ağyar, E. ve Certel, Z. (2012). Belediye'ye ait Park Alanlarını Sportif Amaçlı Kullanan Bireylerin Katılımlarının ve Beklentilerinin İncelenmesi: Bornova Örneği, *I. Rekreatyoneel Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, 12 (15): 851-865.
- Larson, L. R., Jennings, V. ve Cloutier, S. A. (2016). Public Parks and Wellbeing in Urban Areas of the United States, *PLoS One*, 11(4): e0153211.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space* (Nicholson-Smith, D., Çev.). Malden, MA: Blackwell.
- Lefebvre, H. (1992). *Éléments De Rythmanalyse: Introduction À La Connaissance Des Rythmes*. Paris: Syllepse Yayınları.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*. (Editörler: Kofman, E. ve Lebas, E.). Oxford: Blackwell.
- Lefebvre, H. (2004). *Elements of Rhythmanalysis: An Introduction to the Understanding of Rhythms*. Londra: Continuum.

- Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz-Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat [Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life]* (Birinci Baskı) (Çevirmen: Batur, A. L.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Li, C. L. (2020). Quality of Life: The Perspective of Urban Park Recreation in Three Asian Cities, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 29: 100260.
- Lincoln, Y. S. (1985). Establishing Trustworthiness, *Naturalistic Inquiry*, 289 (331): 289.
- Low, S. M. (2000). *On the Plaza: The Politics of Public Space and Culture*. Texas Üniversitesi Yayınları.
- Martinović, M. (2013). Exhibition Space of Remembrance: Rhythmanalysis of Memorial Park Kragujevački Oktobar, *SAJ-Serbian Architectural Journal*, 5 (3): 306-329.
- Meadows, C. (2016). 'I'm in a Park and I'm Practically Dead': *Insomnia, Arrhythmia and Withnail and I*, *Geographies of Rhythm* (ss. 83-96). Londra: Routledge.
- Merriam, S. B. ve Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. John Wiley and Sons.
- Mkono, M. (2016). Sustainability and Indigenous Tourism Insights from Social Media: Worldview Differences, Cultural Friction and Negotiation, *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (8-9): 1315-1330.
- Mullan, K. (2012). The Art and Science of Somatics: Theory, History and Scientific Foundation, *Master of Arts in Liberal Studies*, 89.
- Nash, L. (2020). Performing place: A Rhythmanalysis of the City of London, *Organization Studies*, 41 (3): 301-321.
- Nelson, M. R. ve Otnes, C. C. (2005). Exploring Cross-Cultural Ambivalence: A Netnography of Intercultural Wedding Message Boards, *Journal of Business Research*, 58 (1): 89-95.
- Neuendorf, K. A. (2018). Content Analysis and Thematic Analysis. İçinde; P. Brough (Editör), *Advanced Research Methods for Applied Psychology* (ss. 211-223). Londra: Routledge.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire, *Representations*, 7-24.
- O'Reilly, N. J., Rahinel, R., Foster, M. K. ve Patterson, M. (2007). Connecting in Megaclusters: The Netnographic Advantage, *Journal of Marketing Education*, 29 (1): 69-84.
- Osman, R., Klusáček, P., Malý, J. ve Alexandrescu, F. M. (2022). Rhythmanalysis and Reproduction of Space in A Brownfield Regeneration Process: The Case Of Ústí Nad Orlicí, Czech Republic, *Eurasian Geography And Economics*, 64 (6): 705-731.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (4. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage Yayınları.
- Ryan, R. L. (2006). The Role of Place Attachment in Sustaining Urban Parks. İçinde; R. H. Platt (Editör), *The Human Metropolis: People and Nature in the 21st-Century City* (ss. 61), Massachusetts Üniversitesi Yayınları.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research* (Vol. 15). Newbury Park, CA: Sage Yayınları.
- Townsend, L. ve Wallace, C. (2017). The Ethics of Using Social Media Data in Research: A New Framework. İçinde; K Woodfield (Editör), *The Ethics of Online Research* (ss. 189-207). Emerald Yayınları Limited.
- Van den Berg, A., van den Top, I. M. ve Kranendonk, R. B. (1998). *Natuur Wensen Van Stadsmensen (The Demands on Nature of Urban Citizens in Dutch)*. IBN-DLO Rapport, Wageningen.
- Wu, M. Y. ve Pearce, P. L. (2014). Chinese Recreational Vehicle Users in Australia: A Netnographic Study of Tourist Motivation, *Tourism Management*, 43: 22-35.
- Zhang, S. ve Zhou, W. (2018). Recreational Visits to Urban Parks and Factors Affecting Park Visits: Evidence From Geotagged Social Media Data, *Landscape and Urban Planning*, 180: 27-35.

Halime DİNÇ

Afyon Kocatepe Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Rekreasyon Bölümü'nden mezun oldu (2017). Yüksek lisans derecesini Afyon Kocatepe Üniversitesi'nden Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'ndan (2020), doktora derecesini de Eskişehir Teknik Üniversitesi Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı Spor Yönetimi ve Rekreasyon programından aldı (2024). Afyon Kocatepe Üniversitesinde çalışmaya başladı (2019). Halen Afyon Kocatepe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları rekreasyon, boş zaman ve ritimanalizidir.

Metin ARGAN

Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu (1995). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama dalından (1997), doktora derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Sosyal Bilimler Enstitüsü Pazarlama Anabilim Dalında aldı (2001). Anadolu Üniversitesinde çalışmaya başladı (2001). Doçentlik ünvanını pazarlama alanında aldı (2008). Profesörlüğe Anadolu Üniversitesi'nde yükseltildi (2013). Halen Eskişehir Teknik Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanı pazarlamadır.

Açık Alan Rekreatyonunun Yaşam Kalitesi ve İyi Oluşa Etkisi: Yaşlı Yetişkinlerde Sistemik İnceleme

The Effect of Outdoor Recreation on Quality of Life and Well-Being: A Systematic Review in Elders

Hatice GÜÇLÜ NERGİZ*

*Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, 41080, Kartepe, Kocaeli.
ORCID: 0000-0002-8848-7014
E-posta: hg.nergiz@kocaeli.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 29 Temmuz 2024
Birinci düzeltme: 6 Ekim 2024
İkinci düzeltme: 21 Ekim 2024
Kabul: 5 Kasım 2024

Anahtar sözcükler: Yaşam kalitesi, İyi oluş, Açık alan rekreatyonu, Yaşlı yetişkinler, Sistemik alanyazın taraması, PRISMA protokolü.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 29 July 2024
Resubmitted: 6 October 2024
Resubmitted: 21 October 2024
Accepted: 5 November 2024

Key words: Quality of life, Well-being, Outdoor recreation, Elder population, Systematic quantitative literature review, PRISMA protocol.

ÖZ

Yaşlanan nüfus arttıkça yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi ve iyi oluş durumu, tüm toplum açısından önem taşıyan bir konu haline gelmektedir. Açık alan rekreatyonunun, yaşlı bireylerde yaşam boyu sağlığı olumlu yönde etkilediği görüşü kabul görmektedir. Bu derleme araştırması, yaşlı yetişkinlerde açık alan rekreatyonuna katılımın yaşam kalitesi ve iyi oluş durumuna etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma, PRISMA protokolünden yararlanılarak sistemik derleme yöntemi türünde yürütülmüştür. Araştırma verileri, Elsevier- Science Direct, Emerald, Scopus, Taylor and Francis, Web of Science ve Sage veri tabanlarından elde edilmiş toplam 64 İngilizce makaleyi kapsamaktadır. Analiz bulguları, yaşlı bireylerde açık alan aktivitelerine katılım süresi arttıkça sağlık üzerine olumlu sonuçlar yarattığını, ancak yaşlı bireylerin aktivitelere katılımını engelleyen pek çok sorun bulunduğunu ve bu sorunları da inceleyen yeni çalışmalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlar, karar vericilerin ve politika belirleyicilerin yaşlı bireylerin açık alan rekreatyonuna katılmalarını kolaylaştıracak tasarım ilkeleri ve yönetsel uygulamalara yönelik strateji belirlemeleri gerektiğine dikkat çekmektedir.

ABSTRACT

As the aging population increases, the quality of life and well-being of elders become an issue of importance for the entire society. The positive effect of outdoor recreation on lifelong health in elderly individuals is widely accepted. This review study was conducted to examine the effects of elders' participation in outdoor recreation on quality of life and well-being. The study was conducted as a systematic review method using the PRISMA protocol. The research data were obtained from Elsevier-Science Direct, Emerald, Scopus, Taylor and Francis, Web of Science and Sage databases and includes a total of 64 English papers. The findings revealed the positive effects of participation duration in outdoor activities on elderly individuals. However, there are many problems that prevent elderly individuals from participating in activities and new studies examining those problems are required. The results point out that decision-makers and policy makers need to determine strategies for design principles and managerial practices to facilitate the participation of older individuals in outdoor recreation.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Güçlü Nergiz, H. (2024). Açık Alan Rekreatyonunun Yaşam Kalitesi ve İyi Oluşa Etkisi: Yaşlı Yetişkinlerde Sistemik İnceleme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 70 - 84.

GİRİŞ

Dünya genelinde 2050 yılında 60 yaş ve üstü nüfusun iki milyarın üzerinde olacağı tahmin edilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü 2024). Yaşlanan nüfusun artışı, yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitelerinin ve iyi oluşlarının nasıl iyileştirilebilece-

ğini anlamayı zorunlu hale getirmektedir (Yang vd. 2022). Yaşlı yetişkinlerin, yaşam kalitesinin artırılması ve ölçülmesi konusunda uluslararası araştırmalarda artışlar görülmektedir (Bowling vd. 2002). Konunun çok yönlü boyutları ise farklı bilim dallarındaki araştırmacıların ilgisini

çekmeye devam etmekte, yaşam kalitesi ve iyi oluş hali rekreasyon alanındaki çeşitli uzmanlıklara sahip araştırmacıların da inceleme konuları arasına girmektedir. Serbest zaman ve iyi oluşu (Romagosa vd. 2015; Zurawik 2020), açık alan rekreasyonunun ve doğaya erişimin iyi oluşa etkisini (Colley vd. 2019), yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesini değerlendirmelerini (Gabriel ve Bowling 2004), açık ve kapalı alan aktivitelerine katılımı bunların kişisel ve çevresel faktörlere göre değişimini (Gagliardi vd. 2007), müziğin orta yaşlı katılımcılarda boş zaman etkinliklerine katılımındaki önemini (Harmon ve Kyle 2016) inceleyen araştırmalar dikkat çekmektedir. Özellikle, yaşlı yetişkinlerin serbest zamanlarının daha fazla olması, bununla birlikte zayıflayan fiziksel özelliklere sahip olmaları nedeniyle, uzun ömürlülüğü etkileyen gelişmeler, boş zaman da dahil olmak üzere her sektörde yaşam kalitesini yükselterek iyi oluşu sağlayacak sosyal politika ve programların uygulamaya konulmasını gerektirmektedir (Schwartz ve Campagne 2008). Asan vd. (2024)'nin de ifade ettiği gibi yaşlı yetişkinlerde doğaya bağlılık ve doğa temelli faaliyetlere katılım bu bireyler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Tıbbi araştırmalar ve kanıtlar, açık alanda aktivitelere katılımın akut ve kronik çok çeşitli sağlık sorununu önlemede etkili olabileceğini göstermektedir (Frumkin 2001).

Makalenin amacı, açık alan rekreasyonunun yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi ve iyi oluş durumları üzerindeki etkisi hakkında bilinen ve yayımlanan araştırmaları sistematik bir alanyazın taraması yöntemi kullanarak incelemektir. Bugüne kadar her iki değişken açısından bu konuyu açık alan rekreasyonu özelinde bir arada ele alan alanyazın tarama çalışması bulunmamaktadır. Bu tarama, ülkelere göre yapılan araştırmaları, kullanılan araştırma yöntemlerini, makalelerde araştırılan konuları ve açık alan rekreasyonunun yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi ve/veya iyi oluş durumları üzerindeki etkisine ilişkin bulguları belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, hangi modellerin ve teorik yaklaşımların kullanılması gerektiği ve ne tür verilerin toplanması gerektiği konusunda gelecekteki araştırmalara da rehberlik edecek katkılar sağlayacaktır.

Makalenin kavramsal çerçevesinde açık alan rekreasyonu, yaşam kalitesi ve iyi oluş durumu kavramları açıklanmıştır. Ardından, belirlenen amaç doğrultusunda uygun makaleleri seçmek ve analiz etmek için kullanılan yöntem sunulmuştur. Bulgularda, makalelerin dergiler arasında ve zaman içindeki dağılımı, konu alanları, yazarları, ülkeleri, kullanılan araştırma yöntemleri ve bulunan temel sonuçlar ele alınmıştır. Sonuç ve öneriler bölümünde ise araştırma boşlukları tespit edilmiş ve bu boşluklara yönelik araştırma önerileri sunulmuştur. Geliştirilen çözüm önerilerinin yaşlı yetişkinlerin sağlıklı yaşlanmasına yönelik planlamalar yapılmasından sorumlu politika yapıcılar başta olmak üzere, yerel yönetimlere, işletme sahiplerine ve paydaşlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle karar alıcıların, açık alan rekreasyonunun bu grup bireyler üzerinde olumlu etkilerini dikkate alarak gelecekte belirleyecekleri stratejiler ve yapılacak planlamalar için de bilgi sağlayacağı öngörülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bell vd. (2007: 6) açık alan rekreasyonunu, "insanların doğaya veya yeşil alanlara erişebilecekleri yerlerde, esasen günlük veya hafta sonu rutinlerinin bir parçası olarak açık havada gerçekleştirdikleri faaliyetler" biçiminde tanımlamıştır. Serbest zamanlarda yürüyüş yapma, koşu, bisiklete binme, piknik yapma, hayvanları gezdirme ve kamp yapma gibi doğa temelli açık alanda yapılabilen etkinlikler bu kapsamda değerlendirilmektedir (Suárez vd. 2020). Bir diğer ifadeyle açık alan rekreasyonu, etkinliklerin inşa edilmiş yapılardan ziyade doğanın hâkim olduğu bir ortamda pasif (örneğin oturup manzara izlemek, piknik yapmak) veya aktif (örneğin yürüyüş, koşu, bisiklet, kayak, su sporları) olarak gerçekleştirilebilmektedir (Colley vd. 2019).

Yaşam kalitesi ve iyi oluş kavramları, mutluluk ve yaşam memnuniyeti gibi akademik alanyazında ilişkilendirilen ve sıklıkla birbirinin yerine kullanılan kavramlardandır (Eger ve Maridal 2015, Kaba 2020). *Yaşam kalitesi* tıbbi müdahaleler, sağlık yönetimi, barınma programları, ekonomik ve toplumsal kalkınma gibi birçok alanda

temel bir yapı olarak kabul edilmektedir (Baker ve Palmer 2006). Felce ve Perry (1991: 5) yaşam kalitesini fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal iyi oluşun nesnel ve öznel değerlendirmelerinden oluşan genel bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Tanımda vurgulanan *iyi oluş* kavramı, aslında yaşam kalitesinin öznel bileşeni olan iyi oluşu ve bireyin genel yaşam koşullarından biri olan kişisel tatmini ifade etmektedir. İyi oluş, yaşam doyumu ve mutluluk olarak da adlandırılmaktadır (Bigelow vd. 1991). Yaşam kalitesinin nesnel göstergesi olan fiziksel sağlık durumu, gelir düzeyi, konut kalitesi ve sosyo-ekonomik durum gibi unsurlar, insanların yaşadığı koşullarla ilişkilidir (Felce ve Perry 1991). Dolayısıyla bireylerin iyi oluş halini de bu kalite ve koşullar belirlemektedir.

Kendini iyi hissetme ve işlevsel olarak iyilik biçiminde tanımlanan iyi oluş hali, pozitif psikoloji biliminin çalışma alanına girmektedir. Örneğin, “kendini kabul, kişisel gelişim, yaşam amacı, başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik ve çevreye hâkimiyet” olmak üzere altı boyuttan oluşan ve hümanist psikologların çalışmalarına dayanılarak geliştirilen bir psikolojik iyi oluş modeli mevcuttur (Ryff 1989).

Bunun yanı sıra mutluluk, yaşam kalitesi ve yaşam doyumu gibi kavramlarla ilişkilendirilen iyi oluş, ödemonik ve hazcı (hedonik) yaklaşımla öznel iyi oluş şeklinde de açıklanmaktadır (Waterman 1993; Ryan ve Deci 2001). Ayrıca bireyin başkalarıyla etkileşimlerinden kaynaklanan olumlu duygularla ilişkilendirilen (Lamers vd. 2011) iyi oluşun, bireyin hayatına dair bilişsel ve duygusal yorumlamaların hepsini içerdiği kabul edilmektedir (Diener 1984).

Bireyin yaşam kalitesi ve doyumu ile ödemonik ya da hazcı iyi oluş hali, herşeyden önce fiziksel sağlık durumuna bağlıdır. Fiziksel, zihinsel ve sosyal sağlık üzerindeki en önemli tesiri bırakan da bireylerin boş zamanlarını değerlendirme şekli olan rekreasyondur. Rekreasyon ve sağlık arasındaki hayati bağlantı, yaşam kalitesini de yükselten kritik bir köprüdür. Örneğin düzenli yapılan açık alan aktiviteleri, kalp sağlığını desteklemekte, kas gücünü artırmakta ve esnekliği geliştirerek, yaşa bağlı sağlık sorunlarının

önlenmesine yardımcı olmaktadır (Pedersen ve Saltin 2015). Doğayla iç içe olmak, stresi azaltmaya ve ruh halini iyileştirmeye katkı sunmaktadır (Thompson vd. 2011). Sosyal etkileşimler için doğal ortamlar oluşturan açık alan rekreasyon faaliyetleri yalnızlığı azaltmaya yardımcı olmakta ve bireylerin yaşamdan duyduğu hazı artırmaktadır (Focht 2009; Chen ve Janke 2020). Bu temel sebeplerle rekreasyonun her yaşta sağlığın korunmasında ve iyileştirilmesindeki önemi sağlık profesyonelleri ve politika yapıcılar tarafından gün geçtikçe kabul görmektedir.

Toplumda hassasiyet gösterilmesi gereken gruplardan birini yaşlılar oluşturmaktadır. Dünyada doğum oranlarının düşmesi, yaşam sürelerinin uzaması yaşanan nüfusun artmasına yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’nün 1 Ekim 2024 tarihli verilerine göre 2030 yılına kadar dünyadaki her altı kişiden biri 60 yaş ve üzerinde olacaktır. Dünyada 2050 yılına kadar 60 yaş ve üzeri nüfusun iki kat artarak 2,1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (Dünya Sağlık Örgütü 2024). Bures (1997) yaş gruplarını sınıflandırdığı çalışmada; 25-44 yaş aralığını gençlik, 45-54 yaş aralığını orta yaşlılık, 55-64 yaş aralığını yaşlılığa giriş, 65-74 yaş aralığını genç yaşlılık, 75 yaş üstü yaş aralığını da ileri yaşlılık dönemi olarak adlandırmıştır. Bu çalışmada Dünya Sağlık Örgütü’nün 60 yaş sınırı dikkate alınarak yaşlı yetişkinler, 60 ve üzeri yaş grubundaki kişiler olarak kabul edilmiştir. Tıp bilimlerinin ilerlemesi ve halk sağlığındaki gelişmelerle birlikte, nüfus içinde yaşlı yetişkinlerin oranı ve yaşam beklentisi önemli ölçüde artmıştır. Dolayısıyla yaşlı yetişkinlerde sağlık ve yaşam kalitesinin desteklenmesi, toplum sağlığı açısından da ele alınmalıdır.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, 60 yaş üstü bireylerde açık alan rekreasyonuna katılımın yaşam kalitesi ve iyi oluş üzerine etkisini sistemantik alanyazın taramasıyla ortaya koymaktır. Çalışmanın amacı iki yönlü nitelik taşımaktadır: İlk hedef, yaşlı yetişkinlerde açık alan rekreasyonu konusunda yaşam kalitesi ve iyi oluş durumuyla ilgili araştırmaları gözden geçirmek ve sentezlemektir. İkinci

hedef ise, açık alan rekreasyonunun yaşlı yetişkinlerde yaşam kalitesinin ve iyi oluş durumunun teorik ve pratik olarak kabulüne ilişkin gelecekteki araştırmalara ışık tutmak amacıyla ilgili çalışmalar bağlamında öneriler geliştirmektir. Açık alan rekreasyonu alanyazınında 60 yaş ve üstü bireyler açısından yaşam kalitesi ve iyi oluş konusunda teorik yaklaşımların, gerçekleştirilen araştırmaların yöntem, bulgular ve sonuçlarının neler olduğu incelenmiştir.

Veri Toplama Yöntemi ve PRISMA Protokolü

Sistemik alanyazın taraması, ek üstünlükler sağlayan özel bir alanyazın incelemesi türüdür. Açıkça ifade edilen bir sorunun sistemik ve şeffaf yöntemler kullanılarak ilgili araştırmaların belirlenmesi, seçimi, eleştirel olarak değerlendirilmesi ve ilgili çalışmalardan veri çıkararak, analiz edilmesidir (Siddaway vd. 2019). Sistemik alanyazın taramasında, incelemelere dahil edilen ve incelemelerden hariç tutulan çalışmaları gözden geçirme sürecinde alınan kararların keyfi olmasını engellemek için çeşitli protokoller bulunmaktadır. Araştırma soru veya soruları da dahil olmak üzere alanyazın taramasının gerekçesini ve planlanan yöntemleri tanımlayan bu protokoller inceleme boyunca bir kılavuz olarak kullanılır (MacMillan vd. 2019). Bu araştırmada, Tranfield vd. (2003), Gaur ve Kumar (2018), Snyder (2019) tarafından geliştirilen Sistemik İnceleme ve Meta-Analiz için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri (PRISMA protokolü) kullanılmıştır. Bu yöntem, tekrarlanabilirlik ve olası önyargıların en aza indirilmesi avantajları nedeniyle turizm, ağırlama ve rekreasyon araştırmalarında da kullanılmaktadır (Yang vd. 2017; Garcés vd. 2018; Papavasileiou ve Tzouvanas 2021; Rosalina vd. 2021; Kim ve So 2022; Fan vd. 2024).

PRISMA protokolünün ilk aşamasında çalışmanın amacına net bir şekilde odaklanacak biçimde araştırma sorusu "Yaşlı yetişkinlerde açık alan rekreasyonunun yaşam kalitesi ve iyi oluş üzerindeki etkisi nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Turizm alanında yapılan sistemik alanyazın taramalarında sıklıkla kullanılan akademik veri tabanları Science Direct (Elsevier), Emerald, Scopus, Taylor and Francis, Web of Science, Sage'dır

(Chi vd. 2020; Japutra vd. 2022; Hu vd. 2023). Yapılan tüm araştırmaların dikkate alınabilmesi ve kapsamlılığın sağlanması için bu alanyazın araştırması altı veri tabanının tümü kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma çerçevesinde "açık alan rekreasyonu (outdoor recreation)," "açık alan (outdoor space)," "açık alan faaliyeti (outdoor activity)," "iyi oluş durumu (well-being)," "yaşam kalitesi (quality of life)," "yaşlı yetişkinler (older adults)," ve "yaşlı insanlar (older people)" söz ve söz öbekleri başlık, özet ve anahtar sözcükler içerisinde "or" ve "and" bağlaçlarıyla aranmıştır. Listelerde tekrar eden çalışmalar tespit edilerek kapsam dışı bırakılmıştır. Veri tabanlarının arama sistemleri farklılık göstermektedir. Bu nedenle, bazı veri tabanlarında kategori sınırlaması olmaksızın ilgili anahtar kelimeler kullanılarak makaleler tespit edilmiştir. Bazı veri tabanlarında ise "Turizm, Ağırlama, Etkinlikler ve Boş Zaman (Tourism, Hospitality, Events, and Leisure)" veya "İşletme, Yönetim ve Muhasebe (Business, Management and Accounting)" kategorisi kısıtlaması uygulanmıştır. Elde edilen 10601 makale alan sınırlamasına tabi tutulmuştur. Protokol kapsamında dahil etme ve hariç tutma ölçütlerine göre son inceleme de yapılarak, veri setine dahil edilecek çalışmalar saptanmıştır. Taramalarda dışarda bırakma ölçütleri öncelikle belirlenmiştir. Taramada kitap, kitap bölümü, konferanslar ve diğer yayınlar kapsama alınmamıştır.

Uygunluk, çalışmada dahil etme ve hariç tutma ölçütlerinin araştırma sorusunun mantığına uygun olmasını ve buna göre makalelerin belirlenmesini içermektedir. Mevcut çalışma, açık alan rekreasyonu alanında 60 yaş ve üstü bireylerin yaşam kalitesi ve iyi oluş konusunda yapılan araştırmaların mevcut durumunu incelemektedir. Çalışma kapsamına alınacak makalelerde açık alan rekreasyonu alanında yaşlı yetişkinlerde yaşam kalitesi (quality of life) ve/ veya iyi oluş durumu (well-being) arasındaki ilişkiyi, katkıyı inceleyen ve aşağıdaki ölçütleri karşılayan çalışmalar dahil edilmiştir: 1) Açık alan rekreasyonu ve/ veya fiziksel aktivite değişkenine sahipse 2) Yaş aralığı net olmayanlar hariç tutulmak üzere genel olarak 60 yaş ve üstü yetişkinleri konu alıyorsa 3) Yaşam kalitesi değişkenine sahipse 4) İyilik hali değişkeni varsa 5) Hakem değer-

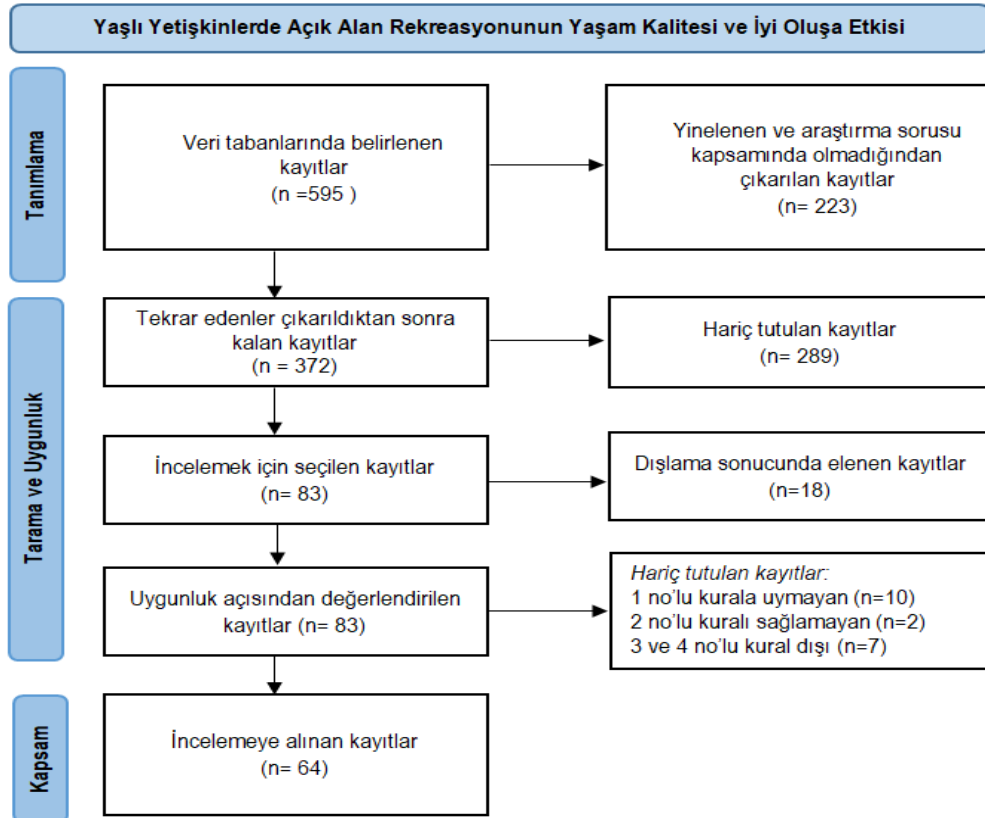
lendirmesinden geçmişse 6) Sadece İngilizce yazıldıysa.

Veri tabanlarında tarama yapılırken anahtar kelimelerle ilk aşamada toplam 10601 makale listelenmiştir. Ardından ampirik ve kavramsal çalışmalarla İngilizce dilinde yazılmış olanlar filtrelenmiştir. Geriye 595 makale kalmıştır. Diğer veri tabanlarında da benzer sonuçlarla ilk aşama veri seti oluşturulmuştur.

Çalışmada yaşlı yetişkinlik alt yaş sınırı olarak 60 yaş belirlenmiştir. Yaşlı pazarı, küresel turizm endüstrisinde aktif gezginler olarak genellikle 60 yaş ve üzeri yaşlı yetişkinlerden oluşmaktadır (Chi vd. 2020). Veri tabanlarında, mevcut araştırma makalesinin örneklemini oluşturan çalışmaları belirlemek ve seçmek için altı farklı veri tabanı kullanılmıştır. Taramalar 20 Haziran 2024 tarihinde sonlandırılmıştır. Saptanan 82 yayının özetlerinin manuel olarak taranması, her makalenin bu araştırma amacı kapsamında olup olma-

dığını yukarıda sıralanan dahil etme ölçütlerini doğrulamak için iki ayrı zaman aralığında gerçekleştirilmiştir. Başlık ve özetten kesin olarak karara varılamadığında, makalenin tamamı analiz edilmiştir. Dahil etme ölçütleri ile ilgili olarak, açık alan rekreasyonu alanında yaşam kalitesi ve iyi oluş konusunun ele alındığı kavramsal ve ampirik çalışmaların (niteliksel ve niceliksel) dahil edilmesine karar verilmiştir. Çalışmada dergi sınırlaması yapılmamıştır. Tüm makalelerin incelenmesi sonucunda 19 makale araştırma sorularını karşılamaması ve/ veya dahil etme ölçütlerini sağlamaması nedeniyle hariç tutulmuştur. Sistemik alanyazın incelemesinde bulunan 64 makale incelemeye alınmıştır. Bu araştırmanın PRISMA akış şeması Şekil 1'de sunulmaktadır.

PRISMA protokolünün tanımlama, tarama, uygunluk ve kapsam aşamaları izlenerek 64 makale incelemeye alınmak üzere belirlenmiştir.

Şekil 1. PRISMA Akış Diyagramı (Yazar tarafından uyarlanmıştır)

Kaynak: Moher vd. 2009; Page vd. 2021.

BULGULAR

Bu başlık altında; makalelerin yayım yılına, araştırmaların gerçekleştirildiği ülkelere, yayımlandığı dergilerin konu alanlarına, veri türü ile veri toplama yöntemlerine ve araştırmalardaki ana değişkenlere yönelik bulgular sırasıyla verilmiştir.

Makalelerin Yayımlandığı Yıllar

Toplam 64 makale analiz edilmiş, bu makalelerden 46'sının son 10 yılda, dokuzunun ise 2021 yılında yayımlandığı belirlenmiştir. Araştırmacılar arasında açık alan rekreasyonunun yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi ve iyi olma durumu üzerindeki etkisine artan bir ilginin olduğu değerlendirilmektedir.

1995 yılından önce konuyla ilgili herhangi bir çalışma bulunmadığından bu tarih konunun incelenmeye başlandığı ilk tarihi göstermektedir (Şekil 2). Gerçekleştirilen tarama sonuçları, bu konudaki çalışmaların 2018 yılında ivme kazandığını göstermektedir. Yıllar itibariyle artan çalışma sayısı açık alan rekreasyonu alanında yaşlı yetişkinlerde yaşam kalitesi ve iyi olma durumu konusunun gelişmekte olan bir araştırma alanı olduğunu, dolayısıyla daha kapsamlı bir anlayış ile incelenmesine ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

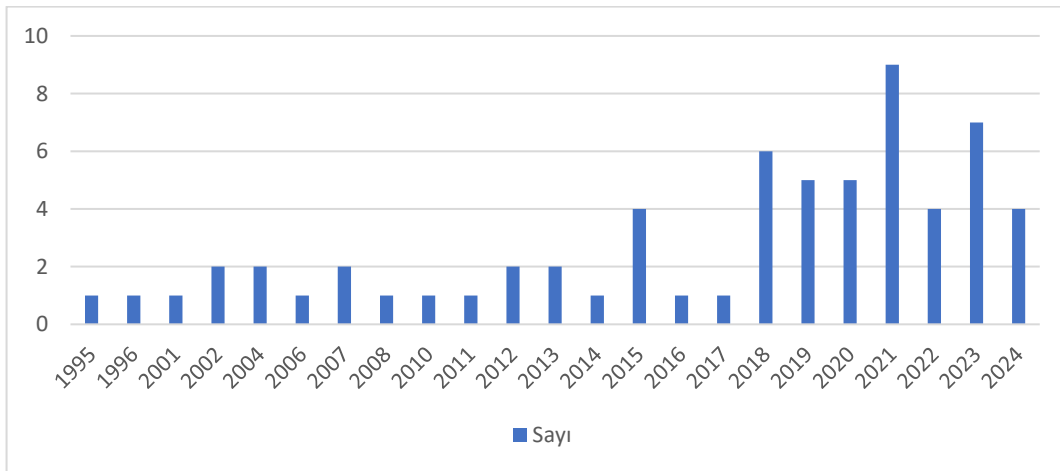
Yaşlı yetişkinlerde yaşam kalitesi ve iyi oluş konulu yayınlardan araştırmaların gerçekleştirildiği ülkelere göre dağılımı Şekil 3'te yer almaktadır.

İncelenen çalışmaların ülkeleri değerlendirildiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Çin ve Tayvan başta yer almaktadır. Sınırlı sayıda araştırma ise Türkiye, Singapur, Güney Kore gibi ülkelerde gerçekleştirilmiştir.

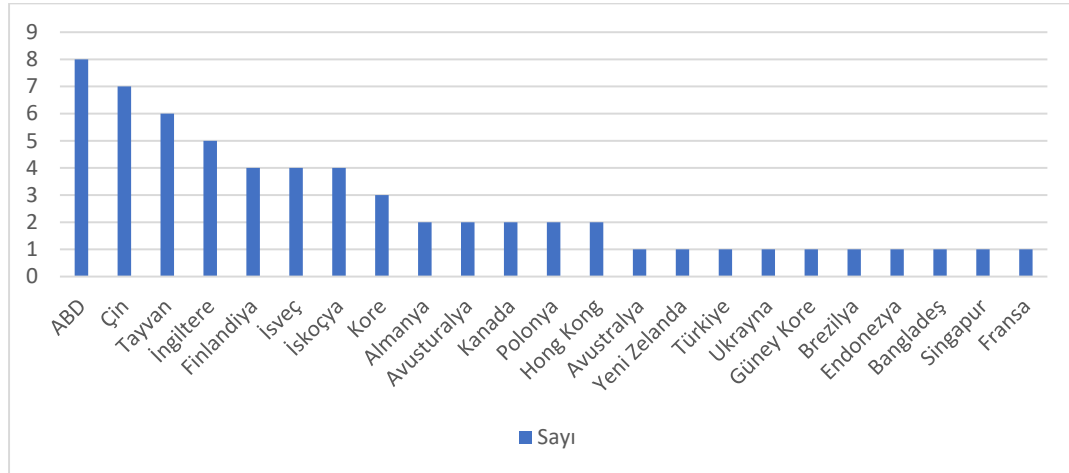
Makalelerin Yayımlandığı Dergilerin Konu Alanları

Seçilen 64 makale 1995 ve 2024 yılları arasında 44 farklı dergide yayımlanmıştır. İncelenen makalelerin yayımlandığı dergiler konu alanlarına göre sekiz ana grupta toplanmıştır (Tablo1).

Makalelerin büyük bölümü turizm, rekreasyon ve boş zaman konulu dergilerde yer alırken, bunu yaşlanma konulu dergilerle sağlık/ilaç konulu dergiler takip etmiştir. İncelenen makalelerin ikisi psikoloji konulu dergilerde yayımlanırken, bir makale coğrafya konulu dergide yayımlanmıştır. Makalelerin yayımlandığı dergiler; Annals of Leisure Research (5 = yüzde 7,81), International Journal of Environmental Research and Public Health (5 = yüzde 7,81), Journal of Outdoor Recreation and Tourism (4 = yüzde 6,25), Leisure Studies (4 = yüzde 6,25) ve Sustainability'dir (3 = yüzde 4,69). Bu alana katkıda bulunan Annals of Leisure Research ve International Journal of Environmental Research and Public Health, beş

Şekil 2. Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Şekil 3. Araştırmaların Gerçekleştirildiği Ülkeler*

*: Sadece ampirik araştırmalar dahil edilmiştir. Birden fazla ülkede gerçekleştirilen araştırmalar mevcuttur.

makale yayımlayan lider dergiler olarak ortaya çıkmaktadır.

Veri Türü ve Veri Toplama Yöntemleri

Kullanılan veri türü açısından, incelenen makaleler birincil veriler ağırlıklı olacak şekilde bir dağılım göstermiştir (Tablo 2).

Örnekleme oluşturan 64 makalenin toplam 58'inde birincil veriler kullanılmıştır. Makalelerin 42'si nicel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi 13 makalede kullanılmıştır. İncelemeye alınan çalışmalar nitel

yönteme dayalı çalışmaların sınırlı sayıda olduğunu ortaya koymakta ve gelecekteki araştırmaları da bu yönde teşvik etmektedir. Üç çalışma karma yönteme dayalıyken, üç makale de sistematik alanyazın taramasına dayalıdır. Birincil verileri elde etmek için deneysel tasarıma dayalı olarak yürütülen sadece iki çalışma vardır.

Araştırmalarda Yaşam Kalitesi Değişkeni

İncelenen çalışmalarda yaşlı yetişkinlerde açık alan rekreasyonunun yaşam kalitesiyle ilişkisi farklı açılardan ele alınmıştır. Örneğin, Blackman

Tablo 1. Makalelerin Yayımlandığı Dergilerin Konu Alanları ve Yıllarına İlişkin Dağılımı

Konu Alanları	n	1995-2000	2001-2005	2006-2010	2011-2015	2016-2020	2021-2024
Turizm, Ağırlama, Rekreasyon ve Boş Zaman	21	1	3	1	3	6	7
Yaşlanma	11		1	2	3	5	
Sağlık/ İlaç	10				2	2	6
Çevre/ Planlama/ Mimarlık	8					2	6
Gerontoloji/ Geriatri	7	1	1	1		2	2
Spor/ Davranışsal Beslenme	4				1	1	2
Psikoloji	2				1		1
Coğrafya	1						1
TOPLAM	64	2	5	4	10	18	25

Tablo 2. Makalelerin Araştırma Yöntemine İlişkin Dağılımı

Yöntem	Veri Derleme Tekniği	Sayı	Yazar/ Yazarlar
Nicel	Anket	40	Asan vd. 2024, Cao vd. 2023, Chang 2020, Chao 2016, Christensen vd. 2013, Crombie vd. 2004, Eronen vd. 2014, Hakman vd. 2021, Jeong ve Park 2020, Kerr vd. 2012a, Kerr vd. 2012b, Kim vd. 2017, Kuska vd. 2023, Lai vd. 2022, Lee-Hauser vd. 2021, Lee ve Heo 2021, Li 2020, Michèle vd.2019, Petersen vd. 2018, Pietilä vd.2015, Rantakokko vd. 2018, Richards vd. 2020, Ryu ve Heo 2018, Schwartz ve Campagna 2008, Searle vd. 1995, Sefcik vd. 2021, Silverstein ve Parker 2002, Sjögren ve Stjernberg 2010, Sugiyama ve Thompson 2006, Szewczenko vd. 2023, Tohan vd. 2024, Wang 2022, Ward Thompson ve Aspinal 2011, Yamashita vd. 2019, Yen ve Lin 2018, Yuan ve Wu 2021, Yuan vd 2023, Yu vd. 2019, Zhu 2024, Zimmer ve Lin 1996
	Deneysel Tasarım	2	Blackman 2007, Janssen 2004
	Derinlemesine Görüşme	6	Bianchi ve Drennan 2021, Finlay vd. 2015, Hickman vd. 2018, Röhr vd. 2022, Yau ve Packer 2002, Zhou vd. 2023
Nitel	Katılımcı Gözlem		
	Derinlemesine Görüşme	1	Chen vd. 2020
	Görüşme	3	Colley vd. 2019, Currie vd. 2021, Gregory ve Dimmock 2019
	Gözlem	1	Nilsson vd. 2018
	Görüşme		
	Otoetnografi	2	Gregory 2023, Humberstone vd. 2022
Kavramsal		3	King 2001, Romagosa vd. 2015, Sugiyama ve Thompson 2007
SistematiK Tarama		3	Engelen vd. 2022, Smith ve Dalmer 2023, Younes vd. 2024
Karma	Anket	3	Boyes 2013, Rantanen vd. 2015, Zingmark vd. 2021
	Görüşme		

vd. (2007), demanslı yaşlı yetişkinler arasında üç boyutlu modelleme ve animasyon yazılım paketi kullanılarak, sanal gerçeklik modelinde açık alan rekreasyonuna katılımlarını simülasyonlar incelemişlerdir. Yapılan incelemeler sonucunda açık havada aktivitenin azalmasının muhtemelen yaşam kalitesinde bir düşüş yaşanmasına neden olduğu ve demansın ilerlemesini hızlandırabileceği tespit edilmiştir. Hafif ila orta dereceli deman-

sı olan yaşlı kişilerin açık havada aktif olmaya teşvik edilmesi gerektiği ve bunun küçük çevresel değişikliklerle kolaylaştırılabileceği sonucuna ulaşmışlardır (Blackman vd. 2007). Bir diğer araştırmada ise Schwartz ve Campagna (2008), katılımcıların açık alan rekreasyonuna katılımlarıyla bir gruba ait olma duygusu ve yaşam kalitelerinin artması üzerinde olumlu duygusal etkilerinin olduğunu raporlamaktadır. Sugiyama ve

Thompson (2006) ise kişinin yaşadığı yere yakın dış mekân ortamlarının yaşam kalitesi üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Araştırmalarda İyi Oluş Değişkeni

Doğaya bağlılığın turist deneyimi, turist refahı ve yaşam memnuniyeti üzerinde ve turistlerin (yaşlıların) iyi oluş durumunun yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Asan vd., 2024). Açık alan rekreasyonu kapsamındaki sosyal dans ve yelkencilik aktivitelerine katılan yaşlı yetişkinlerin, aktivite sırasında birbirleriyle olan etkileşimlerinin de iyi oluş üzerinde etkileri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar: (1) kişisel gelişim ve öğrenme, (2) ustalık ve özgüven duygusu, (3) başkalarıyla olumlu ilişkiler ile (4) kendini kabul etme ve zihinsel sağlığın iyileşmesidir (Bianchi ve Drennan 2021). Boyes (2013), olumlu bir boş zaman deneyimi olarak maceranın fiziksel aktivite, sosyal katılım ve doğal çevre ile etkileşim için fırsatlar içerdiğini ileri sürmektedir. Yazar, macera etkinliklerine katılan yaşlı yetişkinlerin sağlıkları ve iyi oluş durumlarının sağlanmasında kişisel sorumluluk olarak sağlıklı yaşamlar sürdürdüklerini tespit etmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, ilgili alanyazının geleceğine ışık tutacak öngörülerini ortaya çıkarmak için yaşlı yetişkinlerde açık alan rekreasyonuna katılımın yaşam kaliteleri ve iyi oluş durumları üzerindeki etkileri, alanyazında yapılmış hakem denetimli makaleler çerçevesinde sistemantik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışmada PRISMA protokolü aşamaları takip edilmiştir. Araştırma sorularına uygun olarak dahil etme ve hariç tutma ölçütlerinin uygulanmasıyla toplam 64 çalışma belirlenerek incelenmiştir.

Bu çalışma, açık alan rekreasyonuna katılımın yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi ve iyi oluşuna ilişkin alanyazına çeşitli katkılarda bulunmaktadır. İlk olarak, çalışmada dünyada artış oranı dikkate alındığında ayrı bir yerde konumlandırılması gereken yaşlı yetişkinler grubunun ele alınmasıdır. Diğer katkısı ise açık alan rekreasyonuna katılımın yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi

ve iyi oluş durumlarına etkisini bütüncül bir biçimde incelemesidir. Sistemantik alanyazın taramasına dayanarak yürütülen bu çalışmada bugüne kadar hangi çalışmaların gerçekleştirildiği ve gelecekte yapılacak çalışmalara rehberlik edecek araştırma boşlukları belirtilmektedir.

Araştırma bulgularında vurgulandığı gibi, birkaç yıl öncesine kadar açık alan rekreasyonuna katılımın yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesi ve iyi oluşuna etkisini ele alan sınırlı sayıda çalışma var iken özellikle yaşanan COVID-19 pandemisi, yaşlı yetişkinlerin yaşam kalitesini ve iyi oluşunu sağlayacak konuların incelenmesini gerektirmiştir. Bununla birlikte, açık alan rekreasyonunda yaşlı yetişkinleri ele alan araştırmalar henüz gelişme aşamasındadır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar genel olarak açık alan rekreasyonuna katılımın yaşlı yetişkinlerin formda kalmasını, ruh sağlığını, bilincini, yeme alışkanlıklarını ve günlük yaşam aktivitelerini iyileştirerek sağlıklarını olumlu yönde etkilediğini ve tıbbi harcamalarının azaldığını ortaya koymaktadır (Christensen vd. 2013; Zingmark vd. 2021; Zhu 2024). Bu durum özellikle yaşlı yetişkinler arasında uzun süreli bakım ve tıbbi hizmete olan ihtiyacı geciktirerek sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmekte, böylece halk sağlığı kaynaklarının boş yere kullanılması da engellenebilmektedir.

Bir önemli nokta, yaşlı yetişkinlerin çoğunlukla ikamet yerlerine yakın olan yerlerde yürüyüş gibi faaliyetler gerçekleştirdiğinin tespit edilmesidir (Zingmark vd. 2021). Yaşlı yetişkinlerin açık hava etkinliklerine katılımını teşvik etmek için politikalar ve yatırım planları geliştirilmelidir. Yaşlı yetişkinlerin doğadan ve açık alan rekreasyonundan ayrılma davranışını diğer bireylere göre daha kolay sergilemeleri önemli tespitlerdendir. Zingmark vd. (2021), bunun nedeninin yaşlı yetişkinlerin fiziksel sağlığının azalmasına ve sosyal kayıplarına bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. İlgili kamu kurumları tarafından yakınlarını kaybeden yaşlı yetişkinlerin bu durumu daha kolay kabullenmesi ve psikolojik sorunlar yaşamaması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Açık alan rekreasyonuna aktif katılım dışında pasif katılımın da yaşlı yetişkinlerin iyi oluşları

üzerinde olumlu etkisinin olduğu ortaya çıkarılmıştır (Zhou vd. 2023). Bununla beraber Yamas-hita vd. (2019), yaşlı yetişkinlerin aktif boş zamanlarında daha yüksek düzeyde olumlu duygusal hislere sahip olduklarını saptamışlardır. Özellikle yaşlı yetişkinler arasında fiziksel güç kaybı ve sağlık sorunları olabileceği de dikkate alınmalı ve bu grubun hem aktif hem de pasif rekreasyona katılabileceği mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Tayvan örneğinde tespit edildiği üzere, yaşlı yetişkinlerin açık alan rekreasyonuna katılımında cinsiyet farklılıkları söz konusudur ve kadınların sosyal temasta bulunmaları iyi oluşları üzerinde etkilidir (Zimmer ve Lin 1996). Bu durumun genellenebilmesi için farklı kültürlerde cinsiyete göre iyi oluş ve yaşam kalitesinin değişip değişmediği, yeni araştırmalarla da incelenmelidir.

Yaşlı yetişkinler tarafından algılanan gürültü, hava kirliliği ve çöp gibi çevresel stres faktörlerinin iyi oluşlarını azalttığı (Yuan ve Wu 2021), yaşlıların uzun mesafeli yürüyüş yapmasının da zor olduğu tespit edilmiştir (Yu vd. 2019). Yaşlı yetişkinlerin uygun bir mesafede yürüyerek gidebileceği yerlerin bulunması, bu yerlere gitmelerini teşvik edecek (rampaların yapılması, merdivenlerin dik olmaması gibi) unsurların sağlanması büyük önem taşımaktadır. Kaza olasılığını azaltacak koruyucu önlemlerin alındığı daha güvenli açık rekreasyon alanları oluşturulması, yaşlı yetişkinleri yürümeye teşvik ederek onların sosyalleşmesine de katkı sağlayacaktır. Örneğin, Blackman vd. (2007) çalışmalarında hafif ve orta dereceli demansı olan yaşlı yetişkinlerin açık havada aktif olmaya teşvik edilmesi gerektiği ve bunun küçük çevresel değişikliklerle kolaylaştırılabileceği sonucunu elde etmişlerdir. Çevresel müdahaleler ve düzenlemelerle yaşlı yetişkinlerin açık rekreasyon alanlarına daha kolay erişim sağlayabilmeleri tüm toplumun iyi oluşunu teşvik etmek için etkili bir düzenleme olarak kullanılabilir.

Dünyada yaşlı nüfusun arttığı göz önüne alındığında, teorisyenler ve uygulayıcıların yaşlı yetişkinlerin sağlıklı bir biçimde hayatlarını devam ettirebilmeleri ve olası sağlık risklerinden mümkün olduğunca korunmaları için iyi oluşlarını

sağlayacak ve yaşam kalitelerini artıracak unsurların tespit edilmesi önemlidir. Dışarı çıkmayı kolay ve keyifli hale getiren bir dış ortam, daha aktif bir yaşam tarzına ve daha iyi yaşam kalitesine elverişlidir. Bu sebeple insanların açık hava etkinliklerine katılması ve iyi oluş durumunu sağlamak için çevresel değişikliklerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tayvan'daki kamu spor merkezi kullanıcıları arasında boş zaman katılımı ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkileri inceleyen Wang (2022)'in da belirttiği gibi, yaşlanan nüfusun açık alan rekreasyonuna katılım sağlanabileceği alanlara yönelik plan ve programların yapılması büyük önem taşımaktadır.

Mevcut sistematik alanyazın taramasının sonucunda, gelecekteki araştırmalara yön verebilecek bir dizi konu ve yöntem belirlenmiştir. Yöntem açısından incelenen makaleler, nicel araştırma yönteminde ağırlıklı olarak anket tekniğinin kullanıldığını (Chao 2016; Hakman vd. 2021; Lai vd. 2022; Asan vd 2024 gibi) ortaya koymaktadır. Açık alan rekreasyonunun yaşlı yetişkinlerde yaşam kalitesine ve iyi oluşa etkisini incelemek için nitel yöntemlere dayalı çalışmalara da ağırlık verilmesi önerilmektedir. Bununla birlikte, gelecekteki araştırmalarda konuya ilişkin daha fazla ayrıntıyı tespit etmek için özellikle tam metinlerde kullanılan araştırma yönteminin analiz teknikleri ve veri setlerinin derinlemesine incelenmesi biçiminde yapılması daha işlevsel olacaktır.

Alanyazına Katkılar

Bu araştırma, açık alan rekreasyonu alanyazınında sınırlı sayıda çalışmada incelenen bir grubu temsil eden yaşlı bireylerin açık alan rekreasyonuna katılımlarının yaşam kalitesi ve iyi oluşları üzerindeki olumlu katkıları ortaya koyan sonuçlar elde etmiştir. Çalışmada bu bireylere özgü farklılıkların neler olduğuna da vurgu yapılmaktadır. Açık alan rekreasyonu alanyazınında yaşlı yetişkinler grubuna odaklanmakta ve sistematik alanyazın taramasıyla mevcut çalışmalardaki genel durumu ve araştırma boşluklarını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma alanyazına katkı sunmaktadır. Ayrıca yaşlı yetişkinleri konu edinen sistematik incelemelerin daha fazla yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu çalış-

maların sayısının artırılmasının yanı sıra, disiplinlerarası ve çok kültürlü şekilde araştırmaların gerçekleştirilmesi önerilebilir.

Topluma Katkıları

Bu araştırma yaşlı yetişkinlerin aktif yaşlanmasında ve sosyal çevreyle etkileşim sağlamasında açık alan rekreasyonunun nasıl rol oynadığını ortaya koyarak bunun yaşlı yetişkinler üzerindeki olumlu etkilerini açıklamıştır. Bu kapsamda, yaşlı bireylerin sosyal çevreyle etkileşimini olumlu etkileyecek rekreatif faaliyetlere imkân tanıyan alanların ve donatıların geliştirilebilmesi için yapılması gerekenler, politika yapımcıların dikkatine sunulmuştur. Yaşlı bireylerin açık alan rekreasyonuna katılımlarının yaşam kaliteleri ve iyi oluşları üzerindeki olumlu etkisi çalışmada ortaya konulmaktadır. Söz konusu grubun artan sağlık sorunları ve bu durumun sosyal güvenlik sisteminde yarattığı maliyet göz önüne alındığında yaşlı yetişkin bireyleri olumlu yönde etkileyen düzenlemelerin her birinin topluma da katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Sınırlılıklar

Çalışmanın alanyazına sağladığı katkıların yanı sıra, bazı sınırlamalarının da olduğu unutulmamalıdır. Öncelikle en fazla yayının İngilizce olması sebebiyle sadece bu dilde yazılan makaleler tarama kapsamına alınmıştır. Ardından analiz için derlenen veriler, sonuçları etkileyebilecek 44 dergideki makaleye odaklanılarak altı veri tabanından çekilmiştir. Gelecekteki çalışmalar daha fazla bilgi üretmek için diğer veri tabanlarını (örneğin Google Scholar) içerecek biçimde gerçekleştirilebilir. Veri seti yaşlı yetişkinlere dayandığından yaş konusunda net sınırları belirlenmeyen bazı makaleler bu çalışma kapsamına alınmamıştır.

Bu araştırma, sadece yaşlı yetişkinlerde açık alan rekreasyonuna katılımın yaşam kalitesi ve iyi oluş durumları üzerindeki olumlu etkisine odaklanmıştır. Diğer konular kapsam dışında bırakılmıştır. Gelecekteki çalışmalarda farklı değişkenleri de içeren yeni incelemeler yapılabilir. Açık alan rekreasyonunun iyi oluş ve yaşam kalitesi üzerine sayısız faydası çalışmada vurgula-

nırken, bazı yaşlı bireylere yaşatabildiği kaygı, yaralanma ya da sosyal izolasyon gibi potansiyel olumsuz yönlerine yer verilmemiştir.

Çalışma İngilizce makalelerle sınırlı tutulmuştur. Bundan sonra yapılacak sistematiğin alanyazın taramalarında farklı dil seçenekleri de kullanılabilir. Yaşlı yetişkinlerin açık alan rekreasyonuna katılımında hareket kısıtlılıkları, erişilebilir alan eksikliği gibi karşılaştığı engeller mevcuttur. Bu engeller yaş, sosyo-ekonomik durum, cinsiyet gibi demografik faktörlere göre farklılık gösterebilmektedir ve bu konuların derinlemesine araştırılması gerekmektedir. Ayrıca, aktif ve pasif olarak açık alan rekreasyonuna katılımında boş zaman etkinliği sınıflandırması, pasif boş zamanın rolü, boş zamana erişim gibi konular daha fazla araştırılmasına ihtiyaç duyulan alanlardır.

KAYNAKÇA

- Asan, K., Alrawadieh, Z. ve Altinay, L. (2024). Connectedness to Nature and Life Satisfaction of Seniors: the Mediating Effects of Tourist Experience and Tourist Well-being, *Current Issues in Tourism*, 27(9): 1496-1512.
- Baker, D. A. ve Palmer, R. J. (2006). Examining the Effects of Perceptions of Community and Recreation Participation on Quality of Life, *Social Indicators Research*, 75: 395-418.
- Bell, S., Tyrväinen, L., Sievänen, T., Pröbstl, U. ve Simpson, M. (2007). Outdoor Recreation and Nature Tourism: A European Perspective, *Living Reviews in Landscape Research*, 1(2): 1-46.
- Bianchi, C. ve Drennan, J. (2021). Customer-to-Customer Interactions (CCIs) Among Older Customers of Outdoor Recreational Services: Implications for Well-being, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 35: 100348.
- Bigelow, D.A., McFarland, B.H. ve Olson, M.H. (1991). Quality of Life of Community Mental Health Program Clients: Validating a Measure, *Community Mental Health Journal*, 27(1): 43-56.
- Blackman, T., Van Schaik, P. ve Martyr, A. (2007). Outdoor Environments for People with Dementia: An Exploratory Study Using Virtual Reality, *Ageing and Society*, 27: 811-825.
- Bowling, A., Banister, D., Sutton, S. Evans, O. ve Windsor, J. (2002). A Multidimensional Model of the Quality of Life in Older Age, *Ageing and Mental Health*, 6(4): 355-371.
- Boyes, M. (2013). Outdoor Adventure and Successful Ageing, *Ageing and Society*, 33: 644-665.
- Bures, R. M. (1997). Migration and the Life Course: Is There a Retirement Transition?, *International Journal of Population Geography*, 3(2): 109-119.

- Cao, Y., Wu, H., Wang, H., Qu, Y., Zeng, Y. ve Mu, X. (2023). How Do Block Built Environments Affect Daily Leisure Walking among the Elderly? A Empirical Study of Gaoyou, China, *Sustainability*, 15: 257.
- Chang, P. J. (2020). Effects of the Built and Social Features of Urban Greenways on the Outdoor Activity of Older Adults, *Landscape and Urban Planning*, 204:10392.
- Chao, S. F. (2016). Outdoor Activities and Depressive Symptoms in Displaced Older Adults Following Natural Disaster: Community Cohesion as Mediator and Moderator, *Aging and Mental Health*, 20(9): 940-947.
- Chen, T. ve Janke, M. C. (2020). Promoting Active Living among Aging Populations through Outdoor Recreation: An Integrative Review, *Leisure Sciences*, 42(1): 85-99.
- Chen, X., Zhu, H. ve Yin, D. (2020). Everyday Life Construction, Outdoor Activity and Health Practice among Urban Empty Nesters and Their Companion Dogs in Guangzhou, China, *International Journal Environment Research Public Health*, 17: 4091.
- Chi, O. H., Denton, G. ve Gursoy, D. (2020). Artificially Intelligent Device Use in Service Delivery: A Systematic Review, Synthesis, and Research Agenda, *Journal of Hospitality Marketing and Management*, 29(7): 757-786.
- Christensen, K. M., Holt, J. M. ve Wilson, J. F. (2013). The Relationship between Outdoor Recreation and Depression among Older Adults, *World Leisure Journal*, 55(1): 72-82.
- Colley, K., Currie, M. J. B. ve Irvine, K. N. (2019). Then and Now: Examining Older People's Engagement in Outdoor Recreation Across the Life Course, *Leisure Sciences*, 41(3): 186-202.
- Crombie, (2004). Why Older People do not Participate in Leisure Time Physical Activity: A Survey of Activity Levels, Beliefs And Deterrents, *Age and Ageing*, 33(3): 287-292.
- Currie, M.; Colley, K. ve Irvine, K. N. (2021). Outdoor Recreation for Older Adults in Scotland: Qualitatively Exploring the Multiplicity of Constraints to Participation, *International Journal of Environmental Research Public Health*, 18: 7705.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being, *Psychological Bulletin*, 95(3): 542-575.
- Dünya Sağlık Örgütü (2024). Newsroom. Fact Sheets. Ageing and Health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>, Erişim Tarihi: 04.10.2024
- Eger, R.J. ve Maridal, J.H. (2015). A Statistical Meta-Analysis of the Wellbeing Literature, *International Journal of Wellbeing*, 5(2): 123-157.
- Engelen, L., Rahmann, M. ve de Jong, E. (2022). Design for Healthy Ageing – the Relationship between Design, Well-Being, and Quality of Life: A Review, *Building Research and Information*, 50(1-2): 19-35.
- Eronen, J., von Bonsdorff, M., Rantakokko, M. ve Rantanen, T. (2014). Environmental Facilitators for Outdoor Walking and Development of Walking Difficulty in Community-Dwelling Older Adults, *European Journal of Ageing*, 11: 67-75.
- Fan, Y., Goh, E., Isa, S. M. ve Yang, S. (2024). 30 Years of Healthy Ageing Research in Tourism and Hospitality: Research Trends and Implications for Future Research, *The Service Industries Journal*, 1-38.
- Felce, D. ve Perry, J. (1996). Exploring Current Conceptions of Quality of Life: A Model for People with and without Disabilities. İçinde; R. Renwick, I. Brown ve M. Nagler (Editörler), *Quality of life in Health Promotion and Rehabilitation: Conceptual Approaches, Issues, and Applications* (ss. 51-62). Londra: Sage Yayınları.
- Finlay, J., Franke, T., McKay, H. ve Sims-Gould, J. (2015). Therapeutic Landscapes and Wellbeing in Later Life: Impacts of Blue and Green Spaces for Older Adults, *Health and Place*, 34: 97-106.
- Focht, B. C. (2009). Brief Walks in Outdoor and Laboratory Environments: Effects on Affective Responses, Enjoyment, and Intentions to Walk for Exercise, *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 80(3): 611-620.
- Frumkin, H. (2001). Beyond Toxicity: Human Health and the Natural Environment, *American Journal of Preventive Medicine*, 20(3): 234-240.
- Gabriel, Z. ve Bowling, A. N. N. (2004). Quality of Life from the Perspectives of Older People, *Ageing and Society*, 24(5): 675-691.
- Gagliardi, C., Spazzafumo, L., Marcellini, F., Mollenkopf, H., Ruoppila, I., Tacken, M. ve Szemann, Z. (2007). The Outdoor Mobility and Leisure Activities of Older People in Five European Countries, *Ageing and Society*, 27(5): 683-700.
- Garcês, S., Pocinho, M., Jesus, S. N. ve Rieber, M. S. (2018). Positive Psychology and Tourism: A Systematic Literature Review, *Tourism and Management Studies*, 14(3): 41-51.
- Gaur, A. ve Kumar, M. (2018). A Systematic Approach to Conducting Review Studies: An Assessment of Content Analysis in 25 Years of IB Research, *Journal of World Business*, 53(2): 280-289.
- Gregory, S. F. (2023). Diving with Dignity? Older Women Scuba Divers, Constraints and Accessible Tourism on the Great Barrier Reef, *Annals of Leisure Research*, 26(5): 716-736.
- Gregory, S. F. ve Dimmock, K. (2019). Alive and Kicking: the Benefits of Scuba Diving Leisure for Older Australian Women, *Annals of Leisure Research*, 22(4): 550-574.
- Hakman, A., Andrieieva, O., Kashuba, V., Dutchak, M., Tomenko, O., Cherednichenko, S. ve Bolshakova, I. (2021). Effect of Recreational Activities in Urban Parks on the Overall Condition of Sedentary Older Adults, *Journal of Physical Education and Sport*, 21: 2864-2871.
- Harmon, J. ve Kyle, G. T. (2016) Positive Emotions and Passionate Leisure Involvement, *Annals of Leisure Research*, 19(1): 62-79.
- Hickman, M., Stokes, P., Gammon, S., Beard, C. ve Inkster, A. (2018). Moments like Diamonds in Space: Savoring the Ageing Process through Positive Engagement with Adventure Sports, *Annals of Leisure Research*, 21(5): 612-630.

- Hu, F., Wen, J., Phau, I., Ying, T., Aston, J. ve Wang, W. (2023). The Role of Tourism in Healthy Aging: An Interdisciplinary Literature Review and Conceptual Model, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 56: 356-366.
- Humberstone, B. (2022). Ageing, Agers and Outdoor Recreation: Being Old And Active Outdoors in the Time Of COVID: An Autoethnographic Tale of Different Wor(l)ds. 'I'm not Vulnerable?', *Annals of Leisure Research*, 25(5): 621-636.
- Janssen, M. (2004). The Effects of Leisure Education on Quality of Life in Older Adults, *Therapeutic Recreation Journal*, 38(3): 275-288.
- Japutra, A., Loureiro, S. M. C., Li, T., Bilro, R. G. ve Han, H. (2022). Luxury Tourism: Where We Go from Now?, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 27(8): 871-890.
- Jeong, E. H. ve Park, J. H. (2020). The Relationship among Leisure Activities, Depression and Quality of Life in Community-Dwelling Elderly Koreans, *Gerontology and Geriatric Medicine*, 6.
- Kaba, İ. (2020). Ontolojik İyi-Oluş (Yaşam Projesi), *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 12(1): 143-154.
- Kerr, J., Marshall, S., Godbole, S., Neukam, S., Crist, K., Wasilenko, K ve Buchner, D. (2012a). The Relationship between Outdoor Activity and Health in Older Adults using GPS, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(12): 4615-4625.
- Kerr, J., Sallis, J. F., Saelens, B. E., Cain, K. L., Conway, T. L., Frank, L. D. ve King, A. C. (2012b). Outdoor Physical Activity and Self Rated Health in Older Adults Living in Two Regions of the US, *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 9: 1-4.
- Kim, H. ve So, K. K. F. (2022). Two Decades of Customer Experience Research in Hospitality and Tourism: A Bibliometric Analysis and Thematic Content Analysis, *International Journal of Hospitality Management*, 100: 103082.
- Kim, S., Lee, S., Chun, S., Han, A. ve Heo, J. (2017). The Effects of Leisure-Time Physical Activity for Optimism, Life Satisfaction, Psychological Well-Being, and Positive Affect among Older Adults with Loneliness, *Annals of Leisure Research*, 20(4): 406-415.
- King, A. C. (2001). Interventions to Promote Physical Activity by Older Adults, *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, 56(suppl_2):36-46.
- Kuska, M., Nowak, M. A., Żukowska, H., Pasek, M. ve Szark-Eckardt, M. (2023). Intensity of Physical Activity and Quality of Life Among Older Adults, *Polish Journal of Sport and Tourism*, 30(4): 38-44.
- Lai, D. W., Ou, X. ve Jin, J. (2022). A Quasi-Experimental Study on The Effect of An Outdoor Physical Activity Program on the Well-Being of Older Chinese People in Hong Kong, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(15): 8950.
- Lamers, S. M., Westerhof, G. J., Bohlmeijer, E. T., ten Klooster, P. M. ve Keyes, C. L. (2011). Evaluating the Psychometric Properties of the Mental Health Continuum-Short Form (MHC-SF), *Journal of Clinical Psychology*, 67(1): 99-110.
- Lee-Hauser, C. R., Schein, R. M., Schiappa, V. J., Pruziner, A. L., Tostenrude, D., Goedhard, K. E. ve Schmeler, M. R. (2021). Demographic and Functional Characteristics of National Veterans Wheelchair Games Participants: A Cross-Sectional Study, *Military Medicine*, 186 (7-8):749-755.
- Lee, H. ve Heo, S. (2021). Benefits of Leisure Activities for the Quality of Life of Older South Korean Adults, *Leisure Studies*, 40(2): 199-211.
- Li, C. L. (2020). Quality of Life: The Perspective of Urban Park Recreation in three Asian Cities, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 29: 100260.
- MacMillan, F., McBride, K. A., George, E. S. ve Steiner, G. Z. (2019). Conducting a Systematic Review: A Practical Guide. İçinde; P. Liamputtong (Editör), *Handbook of Research Methods in Health Social Sciences* (ss. 805-826). Singapur: Springer Nature.
- Michèle, M., Guillaume, M., Alain, T., Nathalie, B., Claude, F. ve Kamel, G. (2019). Social and Leisure Activity Profiles and Well-Being among the Older Adults: A Longitudinal Study, *Aging and Mental Health*, 23(1): 77-83.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G. ve PRISMA Group, T. (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: the PRISMA Statement, *Annals of Internal Medicine*, 151(4): 264-269.
- Nilsson, G., Ekstam, L. ve Andersson, J. (2018). Pushing for Miracles, Pulling away from Risk: An Ethnographic Analysis of the Force Dynamics at Senior Summer Camps in Sweden, *Journal of Aging Studies*, 47: 96-103.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D. ve Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 Statement: An Updated Guideline for Reporting Systematic Reviews*, *BMJ*, 372.
- Papavasileiou, E. F. ve Tzouvanas, P. (2021). Tourism Carbon Kuznets-Curve Hypothesis: A Systematic Literature Review and a Paradigm Shift to a Corporation-Performance Perspective, *Journal of Travel Research*, 60(4): 896-911.
- Pedersen, B. K. ve Saltin, B. (2015). Exercise as Medicine - Evidence for Prescribing Exercise As Therapy in 26 Different Chronic Diseases, *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 25(S3): 1-72.
- Petersen, E., Schoen, G., Liedtke, G. ve Zech, A. (2018). Relevance of Urban Green Space for Physical Activity and Health-Related Quality of Life in Older Adults, *Quality in Ageing and Older Adults*, 19(3): 158-166.
- Pietilä, M., Neuvonen, M., Borodulin, K., Korpela, K., Sievänen, T. ve Tyrväinen, L. (2015). Relationships between Exposure to Urban Green Spaces, Physical Activity and Self-Rated Health, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 10: 44-54.
- Rantakokko, M., Keskinen, K. E., Kokko, K. ve Portegijs, E. (2018). Nature Diversity and Well-Being in Old Age, *Aging Clinical and Experimental Research*, 30: 527-532.
- Rantanen, T., Äyräväinen, I., Eronen, J., Lyyra, T., Törmäkangas, T., Vaarama, M. ve Rantakokko, M. (2015). The Effect of an Outdoor Activities' Intervention Delivered by Older Volunteers on The Quality of Life of Older People with Severe Mobility Limitations: A Randomized Controlled Trial, *Aging Clinical and Experimental Research*, 27: 161-169.

- Richards, D. R., Fung, T. K., Leong, R. A., Sachidhanandam, U., Drillet, Z. ve Edwards, P. J. (2020). Demographic Biases in Engagement with Nature in a Tropical Asian City, *Plos One*, 15(4): 0231576.
- Romagosa, F., Eagles, P. F. ve Lemieux, C. J. (2015). From the Inside Out to the Outside in: Exploring the Role of Parks and Protected Areas as Providers of Human Health and Well-Being, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 10: 70-77.
- Rosalina, P. D., Dupre, K. ve Wang, Y. (2021). Rural Tourism: A Systematic Literature Review on Definitions and Challenges, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47: 134-149.
- Röhr, S., Rodriguez, F. S., Siemensmeyer, R., Müller, F., Romero-Ortuno, R. ve Riedel-Heller, S. G. (2022). How Can Urban Environments Support Dementia Risk Reduction? A Qualitative Study, *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 37(1):1-18.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being, *American Psychologist*, 55(1): 68-78.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being, *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081.
- Ryu, J. ve Heo, J. (2018). Relationships between Leisure Activity Types And Well-Being in Older Adults, *Leisure Studies*, 37(3): 331-342.
- Schwartz, G. M. ve Campagna, J. (2008). New Meaning for the Emotional State of the Elderly, from a Leisure Standpoint, *Leisure Studies*, 27(2): 207-211.
- Searle, M. S., Mahon, M. J., Iso-Ahola, S. E., Adam, H. ve van Dyck, J. (1995). Enhancing a Sense of Independence and Psychological Well-Being among the Elderly: A Field Experiment, *Journal of Leisure Research*, 27(2): 107-124.
- Sefcik, J. S., Hirschman, K. B., Petrovsky, D. V., Hodgson, N. A. ve Naylor, M. D. (2021). Satisfaction with Outdoor Activities among Northeastern US Newly Enrolled Long-Term Services and Supports Recipients, *Journal of Applied Gerontology*, 40(6): 590-597.
- Siddaway, A. P., Wood, A. M. ve Hedges, L. V. (2019). How to Do a Systematic Review: A Best Practice Guide for Conducting and Reporting Narrative Reviews, Meta-Analyses, and Meta-Syntheses, *Annual Review of Psychology*, 70(1): 747-770.
- Silverstein, M. ve Parker, M. G. (2002). Leisure Activities and Quality of Life among the Oldest Old in Sweden, *Research on Aging*, 24(5): 528-547.
- Sjögren, K. ve Stjernberg, L. (2010). A Gender Perspective on Factors that Influence Outdoor Recreational Physical Activity among The Elderly, *BMC Geriatrics*, 10: 1-9.
- Smith, E. S. ve Dalmer, N. K. (2023). Understanding Older Adults' Participation in Outdoor Adventure Activities: A Scoping Review, *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 1-22.
- Snyder, H. (2019). Literature Review as a Research Methodology: An Overview and Guidelines, *Journal of Business Research*, 104: 333-339.
- Suárez, M., Barton, D. N., Cimburova, Z., Rusch, G. M., Gómez-Baggethun, E. ve Onaindia, M. (2020). Environmental Justice and Outdoor Recreation Opportunities: A Spatially Explicit Assessment in Oslo Metropolitan Area, Norway, *Environmental Science and Policy*, 108: 133-143.
- Sugiyama, T. ve Thompson, C. W. (2006). Environmental Support for Outdoor Activities and Older People's Quality of Life, *Journal of Housing for the Elderly*, 19(3-4): 167-185.
- Sugiyama, T. ve Thompson, C. W. (2007). Outdoor Environments, Activity and the Well-Being of Older People: Conceptualising Environmental Support, *Environment and Planning A*, 39(8): 1943-1960.
- Szewczenko, A., Lach, E., Bursiewicz, N., Chuchnowska, I., Widzisz-Pronobis, S., Sanigórska, M. ve Ober, J. (2023). Urban Therapy-Urban Health Path as an Innovative Urban Function to Strengthen the Psycho-Physical Condition of the Elderly, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(12): 6081.
- Thompson Coon, J., Boddy, K., Stein, K., Whear, R., Barton, J. ve Depledge, M. H. (2011). Does Participating in Physical Activity in Outdoor Natural Environments Have a Greater Effect on Physical and Mental Wellbeing than Physical Activity Indoors? A Systematic Review, *Environmental Science and Technology*, 45(5): 1761-1772.
- Tohan, M. M., Ahmed, F., Juie, I. J., Kabir, A. ve Rahman, M. A. (2024). Outdoor Recreational Activities and Mental Well-Being of Geriatric People in Bangladesh: Structural Equation Modelling, *Discover Psychology*, 4(1): 33.
- Tranfield, D., Denyer, D. ve Smart, P. (2003). Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review, *British Journal of Management*, 14(3): 207-222.
- Wang, W. C. (2022). Relationships between Leisure Involvement and Quality of Life among Users of Public Sports Centre Aged 45 Years and Older, *World Leisure Journal*, 64(2): 80-195.
- Ward Thompson, C. W. ve Aspinall, P. A. (2011). Natural Environments and their Impact on Activity, Health, and Quality of Life, *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(3): 230-260.
- Waterman, A. S. (1993). Two Conceptions of Happiness: Contrasts of Personal Expressiveness (Eudaimonia) and Hedonic Enjoyment, *Journal of Personality and Social Psychology*, 64: 678-691.
- Yamashita, T., Bardo, A. R. ve Liu, D. (2019). Experienced Subjective Well-Being during Physically Active and Passive Leisure Time Activities among Adults Aged 65 Years and Older, *The Gerontologist*, 59(4): 718-726.
- Yang, E. C. L., Khoo-Lattimore, C. ve Arcodia, C. (2017). A Systematic Literature Review of Risk and Gender Research in Tourism, *Tourism Management*, 58: 89-100.
- Yang, Q., Tang, Y., Jennings, G., Zhao, B., Zhu, F. ve Ma, X. (2022). Physical Activity and Subjective Well-Being of Older Adults During COVID-19 Prevention and Control Normalization: Mediating Role of Outdoor Exercise Environment and Regulating Role of Exercise Form, *Frontiers in Psychology*, 13: 1014967.
- Yau, M. K. S. ve Packer, T. L. (2002). Health and Well-Being through T'ai Chi: Perceptions of Older Adults in Hong Kong, *Leisure Studies*, 21(2): 163-178.

- Yen, H. Y. ve Lin, L. J. (2018). Quality of Life in Older Adults: Benefits from the Productive Engagement in Physical Activity, *Journal of Exercise Science and Fitness*, 16(2): 49-54.
- Younes, S. R., Marques, B. ve McIntosh, J. (2024). Public Spaces for Older People: A Review of the Relationship between Public Space to Quality of Life, *Sustainability*, 16(11): 4583.
- Yuan, K. S. ve Wu, T. J. (2021). Environmental Stressors and Well-Being on Middle-Aged and Elderly People: The Mediating Role of Outdoor Leisure Behaviour and Place Attachment, *Environmental Science and Pollution Research*, 1-10.
- Yuan, T., Hong, B., Li, Y., Wang, Y. ve Wang, Y. (2023). The Right Activities at Right Spaces: Relationships between Elderly Adults' Physical Activities and Thermal Responses, *Buildings*, 13(3): 721.
- Yu, S., Liu, Y., Cui, C. ve Xia, B. (2019). Influence of Outdoor Living Environment on Elders' Quality of Life in Old Residential Communities, *Sustainability*, 11(23): 6638.
- Zhou, P., Grady, S. C. ve Rosenberg, M. W. (2023). Creating Therapeutic Spaces for the Public: Elderly Exercisers as Leaders in Urban China, *Urban Geography*, 44(1): 59-82.
- Zhu, G. (2024). The Effect of Outdoor Activities on the Medical Expenditure of Older People: Multiple Chain Mediating Effects of Health Benefits, *BMC Public Health*, 24(1): 1227.
- Zimmer, Z. ve Lin, H. S. (1996). Leisure Activity and Well-Being among the Elderly in Taiwan: Testing Hypotheses in an Asian Setting, *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 11(2): 167-186.
- Zingmark, M., Ankre, R. ve Wall-Reinius, S. (2021). Promoting Outdoor Recreation among Older Adults in Sweden—A Theoretical and Empirical Foundation for the Development of an Intervention, *Archives of Public Health*, 79: 1-15.
- Zurawik, M. (2020). Moving through Spaces—Leisure Walking and Its Psychosocial Benefits for Well-Being: A Narrative Review, *Human Movement*, 21(2): 1-8.

Hatice GÜÇLÜ NERGİZ

Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1996). Yüksek lisans derecesini Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan (2000), doktora derecesini de Anadolu Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Dalı'ndan aldı (2006). Adnan Menderes Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1996). Doçentlik ünvanını turizm alanında aldı (2017). Halen Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Açık Alan Rekreasyon Mekânlarında Sosyal Yakınlık ve İyi Oluş

Social Intimacy and Well-Being in Outdoor Recreation Areas

Buğcan GÜVENOL* - **Özgür SARIBAŞ**** - **İlkay TAŞ GÜRSOY*****

* Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Çiğli Ana Yerleşke, 35620, Çiğli, İzmir.

ORCID: 0000-0003-3776-8470

E-posta: bugcan.guvenol@ikcu.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Çiğli Ana Yerleşke, 35620, Çiğli, İzmir.

ORCID: 0000-0003-0567-3039

E-posta: ozgur.saribas@ikcu.edu.tr

*** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Tinaztepe Yerleşkesi, 35400, Buca, İzmir.

ORCID: 0000-0001-7590-8177

E-posta: ilkay.tas@deu.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 23 Eylül 2024

Birinci düzeltme: 21 Ekim 2024

İkinci düzeltme: 31 Ekim 2024

Kabul: 7 Kasım 2024

Anahtar sözcükler: *Kentsel açık alan, Açık alan rekreasyonu, İyi oluş, Sosyal yakınlık, PERMA model.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 23 September 2024

Resubmitted: 21 October 2024

Resubmitted: 31 October 2024

Accepted: 7 November 2024

Key words: *Urban open space, Outdoor recreation, Well-being, Social intimacy, PERMA model.*

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, bireylerin kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında kurdukları sosyal yakınlık ile iyi oluşları arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Araştırmada nitel araştırma deseni tercih edilmiş, amaçlı örnekleme tekniğiyle belirlenen 31 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan elde edilen veriler, MAXQDA programı aracılığıyla PERMA modeli teorik çerçevesi kapsamında kodlanmış ve tematik analizle yorumlanmıştır. Araştırmanın bulguları, PERMA modelindeki boyutlarla uyumluluk göstermekle birlikte modelin uygulama kapsamını da genişletmektedir. Araştırmada kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında bireylerin sosyal yakınlık kurması ile iyi oluşları arasında olumlu bir ilişkinin olduğu, bu ilişkide ise kentsel açık alanların iyi oluş sürecini hızlandıran bir görev üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte araştırma açık alan rekreasyon faaliyetleri ve iyi oluş ilişkisine odaklanan çalışmaların genellikle sportif eylem odaklı olduğunu vurgulayarak alanyazında yer alan araştırma boşluğuna da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda özgün bir çalışma olarak tasarlanan bu araştırmanın sonuçları, alanyazına ve iyi oluş teorisine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda toplumsal psikoloji ve kentsel açık alan rekreasyon olanakları sağlayıcıları açısından pratik katkılar sunmaktadır.

ABSTRACT

The aim of the study is to understand the relationship between the social intimacy established by individuals in urban outdoor recreation areas and their well-being. A qualitative research design was adopted, and in-depth interviews were conducted with 31 participants determined by purposive sampling technique. The data obtained from the participants were coded within the theoretical framework of the PERMA model using the MAXQDA program and interpreted through thematic analysis. The findings of the research show compatibility with the dimensions of the PERMA model while also broadening the scope of the model's application. The study concluded that there is a positive relationship between the social intimacy that individuals establish in urban outdoor recreation areas and their well-being, and that urban outdoor recreation areas play a role in accelerating the well-being process. Additionally, the research highlights the gap in the literature by pointing out that studies focusing on the relationship between outdoor recreation activities and well-being are generally sports action-oriented. In this context, the results of this research, designed as an original study, contribute to the literature and well-being theory. It also offers practical contributions for social psychology and providers of urban outdoor recreation opportunities.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Güvenol, B., Sarıbaş, Ö. ve Taş Gürsoy, İ. (2024). Açık Alan Rekreasyon Mekânlarında Sosyal Yakınlık ve İyi Oluş, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 85 - 102.

GİRİŞ

Nüfusun büyük ölçüde kırsal alanlardan kentlere doğru kayması ile kentler hem iş yaşamının hem

de gündelik yaşamın yeniden düzenlendiği yerler haline gelmiştir. 2023 yılında dünya nüfusunun yüzde 56'sı kentlerde yaşar iken Türkiye'de

toplam nüfus içerisinde kentlerde yaşayanların oranı yüzde 77'ye ulaşmaktadır (Dünya Bankası 2023). Birleşmiş Milletler'in kentleşme ile ilgili öngörülerine göre 2050 yılına gelindiğinde, dünya nüfusunun yüzde 68'i kentlerde yaşıyor olacaktır. Söz konusu eğilim dünya nüfusundaki artışla birlikte değerlendirildiğinde, kentsel alanlardaki nüfusun 2050 yılına kadar 2,5 milyar kişi artması anlamına gelmektedir. Kentleşme özellikle düşük gelir ve orta alt gelir grubundaki ülkelerde yüksek hızda gerçekleşirken, pek çok ülkenin artan kentsel nüfusunun ihtiyacını karşılama konusunda zorluk yaşaması beklenmektedir (Birleşmiş Milletler 2018).

Kentler, durağan ve tek tip yapılar değildir; aksine kentler politik, ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal ilişki ağlarının birbirine geçtiği karmaşık ve dinamik yapılardır. Bununla birlikte, kentler makro ölçekli coğrafi mekânlar oldukları kadar kent sakinlerinin kendileriyle olan ilişkilerini içermesi bakımından mikro ölçekli, birbirleriyle sosyal ve doğal çevre ile olan ilişkilerini içermesi itibarıyla da sosyal psikolojik ve ekolojik oluşumlardır. Bu kapsamda, kent sakinlerinin ihtiyaçları barınma, altyapı, enerji ve ulaşımdan, ait olma veya kendini gerçekleştirme ihtiyacına kadar geniş bir yelpazede değişiklik gösterebilir.

Kentsel nüfusun artış eğilimi ve kalabalık içinde yaşayan insanların çok yönlü ihtiyaçları dikkate alındığında, sürdürülebilir kentleşmenin sağlanabilmesi için kent yaşamında bireylerin iyi oluşunun anlaşılması bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal etkileşim ve iş dışında kalan zaman, diğer bir ifade ile serbest zaman, yaşam kalitesinin göstergeleri arasındadır (Eurostat 2023). Serbest zamanda gerçekleşen ve artan yaşam kalitesi ile birlikte bireylerin iyi oluş hallerine etki eden unsurlardan birinin kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında gerçekleştirilen faaliyetler olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırma iyi oluşu, kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında gerçekleşen sosyal yakınlık, diğer bir ifade ile bireylerin aile üyeleri ve arkadaşları gibi sosyal ilişkiler içerisinde oldukları kişiler ile geçirdikleri vakit açısından anlamayı amaçlamaktadır. Sosyal yakınlık bireylerin psikolojik ve fizyolojik işlevlerinin sağlığı için

önemli bir göstergedir (Miller ve Lefcourt 1982). Özellikle kalabalık kent yaşamı içerisinde sosyal yakınlık, kent sakinlerinin iyi oluşu için öne çıkmaktadır. Günümüzde hızlı kentleşme, kentleri "yoğun göç alan ve kalabalık nüfusun biriktiği yaşam mekânları" haline getirmiştir (Uçar vd. 2017: 1786). Nüfusun hızla arttığı büyük kentlerde yaşayan bireylerin, doğaya ulaşması gitgide zorlaşmaktadır. Bu anlamda kentsel açık alan rekreasyon mekânları kent yaşamında önemli bir yere sahiptir. Araştırma bireylerin kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında deneyimledikleri sosyal yakınlık ile iyi oluş halleri arasındaki ilişkiyi incelemesi bakımından önemlidir.

Araştırmanın ilk bölümünde kentlerde açık alan rekreasyonu ve iyi oluşa yönelik kavramsal çerçeve sunulmaktadır. Kavramsal çerçeveyi Seligman'ın iyi oluş teorisi ve PERMA modelini içeren teorik çerçeve takip etmektedir. Sonrasında çalışmada kullanılan yöntem açıklanmakta, verilerin analizi sunulmakta ve bulgular tartışılmaktadır. Araştırmanın keşfetmeye yönelik olması nedeniyle nitel araştırma deseni benimsenmiştir ve veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışma gerek bakış açısı gerekse benimsediği model itibarı ile özgün bir niteliğe sahiptir. Bu çalışma, kentsel açık alanların iyi oluş üzerindeki rolünü sosyal yakınlık çerçevesinde ele alarak, alanyazına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kent sözcüğü, Genel Türkçe Sözlük'te eş anlamlısı olan şehir sözcüğü üzerinden "yirmi binden çok nüfusu olan, bu nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu t.y.). Tanımda nüfus yoğunluğu ve üretim şekli belirleyici unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır ki bunlar tarihsel olarak kentlerin gelişimini etkileyen iki önemli unsurdur. Tarihte bilinen en eski kentler Neolitik Devrim'den sonra ortaya çıkmıştır. Kentlerin ortaya çıkışında tarımsal üretime geçiş; tarımın yayılmasıyla daha fazla gıda üretilebilmesi, çok sayıda insanın çiftçilik, avcılık veya yiyecek toplama dışındaki faaliyetlerde uzmanlaş-

masının ve insan nüfusunun belirli yerlerde yoğunlaşmasının mümkün olması etkili olmuştur. Bu dönemsel özellikler kentler gibi daha karmaşık toplumsal yapıların önünü açmıştır (Bosker 2022).

Toplumsal yapının önemli bir unsuru olan kentlerin gelişiminde belirleyici rol oynayan diğer gelişme Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi öncesinde kentler sosyal ve ekonomik açıdan sınırlı varlık göstermiş, bu dönemdeki kentlerde tarım toplumu yapısı belirginliğini korumuştur (Çakır Sümer 2014). Sanayi Devrimi ile kırsal yaşam azalarak kentsel yaşam ön plana çıkmıştır. Bu sayede kentler, insan hayatını şekillendiren önemli yapılar haline gelmiştir (Yılmaz ve Çiftçi 2011). Sanayileşme hem kentleşmenin artmasına hem de kentlerin gelişim hızının artmasına katkı sağlamıştır (Erdem vd. 2023). Sanayileşmenin yanında coğrafi koşulların uygunluğu, ulaşım olanakları, eğitim, eğlence ve altyapı donanımları gibi etkenler de kentleşme sürecinde etkili olmuştur (Çakır Sümer 2014).

Kentler çok boyutlu yapılardır. Kentlerin yoğunluk ve büyüklük gibi ön plana çıkan somut fiziksel özelliklerinin yanı sıra, imajı ve toplumsal anlamı gibi somut olmayan unsurları da vardır. Bir kent farklı fiziksel özellikleri kadar, o kentte yaşayan milyonlarca kent sakininin kendine özgü kent deneyimlerini de taşımaktadır (Pile 1999). Kentlerin somut ve somut olmayan unsurları bir arada kent yaşamını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kentlerde yaşayan insanların yaşamlarını sürdürebilmek için vazgeçilmez olan sağlık, eğitim, ulaşım hizmetlerine erişim gibi kente ilişkin haklarının yanında sosyal yaşama katılarak sosyalleşme, kültürel olanaklardan faydalanma gibi hakları da vardır (Şahyar Akdemir 2020). Kent Hakkı İçin Dünya Şartı, rekreasyon hizmetlerine erişimi kent sakinlerinin hakları arasında saymaktadır (International Alliance of Inhabitants 2005). Cox vd. (2018), kentleşme sonucunda insanların doğa ile daha az deneyim yaşadığını, bu durumun da sağlık açısından önemli sonuçlar doğurduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, yazarlar, doğaya daha fazla ilgi duyan bireylerin zihinsel sağlık, sosyal uyum ve fiziksel davranışlarının daha iyi olduğunu ortaya koyarak, doğa ile bağlantının geliştirilmesinin öne-

mini vurgulamaktadırlar. Tüm bunlarla birlikte kentleşme sürecinin bireylerin doğa ile olan etkileşimlerini azalttığı, kentsel açık alan rekreasyon alanlarının bireylerin hem fiziksel hem de sosyal iyi oluşlarını destekleyen önemli mekânlar haline geldiği yorumu yapılabilir.

Kent yaşamında kent sakinleri rekreasyon olanaklarına, özellikle açık hava rekreasyon olanaklarına erişmek için çaba gösterme, örneğin yaşadığı yerden açık hava rekreasyon alanına gitme eğilimindedir. Açık hava rekreasyon mekânları, toprak, su, yeşil alan gibi kente özgü coğrafi değerlerin planlamasıyla oluşan ve ortak kullanıma yönelik alanlardır. Açık hava rekreasyon deneyimi duruma özgü etkenlerin bileşiminden, örneğin ulaşım, alandaki deneyim, geri dönüş, hatırlama süreci gibi etkenlerden oluşan karma bir paket gibidir (Seeley 1973). Bu karma deneyim kent sakinlerinin bireysel iyi oluşları açısından önem taşımaktadır. Açık hava rekreasyon alanlarındaki fiziksel etkinlikler halk sağlığının korunmasını desteklemektedir (Bedimo-Rung vd. 2005). Kentin kapsayıcılığı açısından açık hava rekreasyon alanları farklı toplumsal kesimleri bir araya getirebilmesi yönü ile ön plana çıkmaktadır. Bu alanlar farklı etnik, kültürel, demografik özellikteki kent sakinlerinin ihtiyaçlarına hizmet etmekte, ayrıca açık hava rekreasyon alanları sundukları olanaklarla kent sakinlerinin iyi oluşuna sosyal ve davranışsal olarak da katkı vermektedir (Hayward 1989). Kent yaşamının sürdürülebilirliği açısından kent sakinlerinin iyi oluşunu anlamak önem taşımaktadır. Teorik çerçeve bölümünde bu çalışmaya perspektifini veren Seligman'ın İyi Oluş Teorisi ve ilgili alanyazın taraması incelenecektir.

TEORİK ÇERÇEVE: İYİ OLUŞ VE SELIGMAN'IN TEORİSİ

Rosenberg (2003) iyi oluşu kişinin kendi hayatıyla başarılı, tatmin edici ve üretken bir şekilde ilgilenmesi ve tüm fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal potansiyelinin farkına varması durumu olarak tanımlamaktadır (aktaran Carruthers ve Hood 2007). Bu tanımlama kişinin kendini gerçekleştirme çabasıyla da ilişkilendirmek mümkündür. Maslow (1968) "*Towards a psychology of being*" ya-

ni “Bir varoluşun psikolojisine doğru” başlıklı eserinde kendini, başkalarını ve doğayı daha fazla kabul etmenin kendini gerçekleştirmeye gelişen yollardan biri olarak ifade etmektedir. Bu araştırmada bireyin kendi varlığı, sosyal çevresiy-le etkileşimi ve açık alan rekreasyon mekânları ile psikolojik iyi oluş durumu arasındaki ilişki incelenmektedir.

Alanyazında çoklu yapı ve boyutlar taşıyan iyi oluş yaklaşımlarına yer verilmektedir (Demirci vd. 2017). Örneğin, Ryff ve Keyes (1995) iyi oluşun kendini kabul etme, başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik, çevresel hâkimiyet, yaşam amacı ve kişisel gelişim olmak üzere altı temel boyutundan bahsetmektedir. Diener (1984) ve Diener vd. (1999) araştırmalarında öznel iyi oluşu, Diener ve Larsen (1993) duygusal iyi oluşu, Bradburn (1969), Ryff (1989) ve Ryff ve Singer (1996) psikolojik iyi oluşu, Jovanovic (2015) ve Keyes (1998) sosyal iyi oluşu ele alırken, Keyes vd. (2002) öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluşu karşılaştırmaktadır. İyi oluşun bazı çalışmalarda da hedonik ve ödemonik (eudaimonic) olmak üzere iki farklı bakış açısı ile ele alındığı görülmektedir (Ryan ve Deci 2001; Disabato vd. 2016; Joshanloo 2016).

Görüldüğü gibi iyi oluş kavramı alanyazında yoğun bir araştırma konusu olarak yer almakta, farklı türleri bulunmakta, farklı bakış açılarıyla irdelenmekte ve farklı ölçüm yöntemleriyle derecelendirilmektedir. İyi oluş üzerine fikir üreten araştırmacılardan biri de Martin E. P. Seligman’dır. İyi oluş tanımlanmaya çalışılırken en çok ifade edilen kavramlardan biri de mutluluk kavramıdır ve Seligman bu kavram üzerinde fikir yürütmektedir. Seligman (2011); mutluluk, iyi oluş ve bunlara nasıl ulaşılabileceği üzerine odaklandığı çalışmasında yeni bir teorinin doğuşundan bahsederken “mutluluk” kavramına değinmektedir. Seligman, Aristo’nun “aslında yaptığımız her şeyin bizi mutlu etmek için olduğu” görüşüyle yakınlaştığını ancak mutluluk kavramının sıklıkla kullanılmasının kavramı anlamsızlaştırdığını söylemektedir. Mutluluk ve iyi oluş kavramları üzerinde duran, kavramları ilişkilendiren ve ayırtıran Seligman, iyi oluş teorisinden bahsederken bunun pozitif psikolojinin konusu olduğunu ve bu yönüyle de mutluluk ile değil

iyi oluş hali ile ilişkilendirildiğini söylemektedir (Seligman 2011). Seligman bu görüşüyle “iyi oluş kuramıyla odağımı mutluluğu artırmaktan çekip iyi oluş bileşenlerini destekleyerek gelişimi artırmaya çevirmiştir” (Tunç, 2022: 9). İyi olma halinin ölçülebilir beş unsuru olduğunu vurgulayan Seligman (2011) bu beş boyutu; *positive emotions, engagement, relationship, meaning ve accomplishment* olarak ifade etmektedir. PERMA model olarak alanyazında yer alan bu beş boyut Türkçe alanyazında *olumlu duygular, bağlanma, ilişkiler, anlam ve başarı* olarak geçmektedir. Beş boyutlu iyi oluş modeli (PERMA) farklı dillere uyarlandığı gibi Demirci vd. (2017) tarafından Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliği de gerçekleştirilmiştir. Ayrıca alanyazında farklı disiplinlerde PERMA model ve iyi oluşu ilişkilendirerek gerçekleştirilen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Kern vd. 2014; Kun vd. 2017; Lee vd. 2017; Goodman vd. 2018; Mendes vd. 2022; Seligman 2018; Wammerl vd. 2019; Puhakka 2021; Cabrera ve Donaldson 2023, Kovich vd. 2023, Song vd., 2024).

Seligman’a (2011) göre iyi oluş teorisi hem yöntem hem de içerik açısından çoğuldur. Olumlu duygular, düşündüğünüz veya hissettiğiniz şeylerle tanımlanabilir ve öznel olarak doğrulanabilir. Bağlanma, ilişkiler ve başarı ise hem öznel hem de nesnel bileşenlere sahiptir. Hayattaki rotamızı seçme şeklimiz bu beş unsurun hepsini en üst düzeye çıkarmaktır. Yaşam rotası belirlenirken bu beş unsuru (PERMA modeline göre) en üst düzeye çıkarmak amaçlanmaktadır (Seligman 2011). Seligman’ın teorisine göre iyi oluş “bilişsel mutluluk, hedonik mutluluk ve ödemoninin” birleşimi olarak da tanımlanmaktadır. PERMA kısaltmasıyla ifade edilen modelin ilk basamağı olan “olumlu duygular” mutluluk, umut, neşe ve tatmine ilişkin öznel bildirimleri içermektedir. “Bağlanma” ya da “katılım” olarak ifade edilen, bir faaliyete odaklanmayı, ilgiyi veya yoğunlaşmayı temsil etmektedir. “İlişkiler” aile, arkadaşlar veya meslektaşlarla yakınlığı ve aralarındaki bağlantıyı içermektedir. “Anlam”, kişinin kendisinden daha büyük bir şeye olan inancı veya aitlik hissiyatını ifade edebilir. Başarı ise, kazanma uğruna yaşam boyunca süren uğraşı ifade etmektedir ve akademik, atletizm veya kariyer gibi

başarıları içerebilir (Seligman 2011; Kovich vd. 2023).

İlgili Çalışmalar ve Rekreasyon, İyi Oluş, Sosyal Yakınlık ve Teori Bağlamı

Alanyazında rekreasyon ve iyi oluş ilişkisine yönelik araştırmalar bulunmaktadır (Korpela vd. 2014; Buchecker ve Degenhardt 2015; Saltık ve Akova 2019; Schlemmer vd. 2021; Çakırlar ve Yaman 2022; Lee vd. 2023; Pomfret vd. 2023). Korpela ve arkadaşları (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre doğa tabanlı rekreasyon katılımı ile duygusal iyi oluş arasında bir ilişki bulunmaktadır. Araştırmada ayrıca nedensellik ve farklı demografik grupların bu etkileri nasıl deneyimlediği konusunda da daha fazla veriye ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. Buchecker ve Degenhardt (2015) hizmet odaklı topluma geçişin, fizyolojik ve zihinsel öz faydaları sağlayan açık hava rekreasyon fırsatlarını ön plana çıkardığından bahsetmektedir. Ayrıca doğal ortamlardaki düzenli açık hava rekreasyonunun iyi oluş ve özellikle psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkileri hakkında henüz çok az şey bilindiğini söylemektedir. Bu kapsamda gerçekleştirdikleri araştırmanın bulguları açık hava rekreasyonunun katılımcıların iyi oluşları ve psikolojik dayanıklılıkları üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda psikolojik dayanıklılığın artırılmasının uzun süreli rekreasyon veya boş zaman etkinlikleri gerektirdiği vurgulanmaktadır. Schlemmer ve diğerleri de (2021) açık hava macera aktivitelerinin iyi oluş üzerindeki etkilerine dair çok az araştırma yapıldığını söylemekte, açık hava macera parkında geçirilen sürelerin iyi oluş üzerindeki değişimleri nasıl etkilediğine dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Lee (2023) açık hava rekreasyonunun öznel iyi oluşa etkisini irksal ve etnik gruplar bağlamını göz önünde bulundurarak Afrikalı Amerikalılar üzerine gerçekleştirdiği araştırmayla incelemiş, çalışma bulgularının mevcut iyi oluş ve boş zaman alanyazınıyla tutarlı olduğunu söylemiştir. Pomfret vd. (2023) ise açık hava macera aktiviteleri ile öznel iyi oluş arasındaki etkileşim hakkında çok az şey bilindiğini belirtmektedir. Gerçekleştirilen çalışmaların açık alan rekreasyon

aktiviteleri ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiye yönelik alanyazın eksikliğini vurguladıkları görülmektedir. Saltık ve Akova (2019) ise katılımcıların açık alan rekreasyon mekânlarında geçirdikleri vakit ile iyi olma halleri arasında ilişki katsayısının düşük olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumunun araştırmanın gerçekleştirildiği büyük şehirde bulunan yeşil alanın azlığından, niteliğinden ya da insan kalabalığının oluşturduğu yığılmadan kaynaklanıyor olabileceğini söylemektedir. Açık alan rekreasyon mekânları ve iyi oluş ilişkisi farklı araştırmalarla ortaya konulmaya çalışılırken önceki araştırmalarda vurgulanan açık hava aktivitelerinin iyi oluş üzerindeki etkilerine ilişkin alanyazın eksikliği bu araştırmada da desteklenmektedir. Bu kapsamda açık alan rekreasyon mekânları ve iyi oluş bağlamına sosyal yakınlık değişkeni de eklenerek araştırmanın kapsamı genişletilmektedir.

Rekreasyon ve iyi oluş bağlamında gerçekleştirilen araştırmaların genellikle sportif faaliyet ve iyi oluş (öznel iyi oluş, mental iyi oluş, psikolojik iyi oluş vb.) (Thompson Coon vd. 2011; Koç 2022; Kaimakamis 2022), rekreasyon deneyimi ve psikolojik iyi oluş (Akova vd. 2019), terapötik rekreasyon ve iyi oluş (Carruthers ve Hood 2007; Çakırlar ve Yaman 2022) gibi eylem ağırlıklı ilişkileri konu aldığı görülmektedir. Ancak bu araştırmada bahsi geçen kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında gerçekleşen sosyal yakınlık, bireylerin eş, dost, aile bireyleri ve arkadaşlar gibi sosyal ilişkiler içerisinde oldukları kişiler ile geçirdikleri vakti ifade etmektedir. Bu bağlamda araştırmada bireylerin kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında gerçekleştirdikleri sosyal yakınlığın bireylerin iyi oluş halleri ile ilişkisi incelenmektedir. Önceki araştırmalar genellikle sportif faaliyetlere odaklanırken, bu araştırma sosyal etkileşimleri merkeze almaktadır. Bu bakış açısı ile araştırma, açık alan rekreasyon faaliyetleri ile bireylerin iyi oluşları arasındaki ilişkiyi sosyal yakınlık bakış açısından inceleyerek özgün bir yapıya sahip olmakta ve alanyazındaki boşluğa katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Bu kapsamda çalışma, Seligman'ın iyi oluş teorisini ve PERMA modeli göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Modelde yer alan boyutlar

teori ile araştırmada kullanılan uygulama arasında köprü görevi görmüş, araştırma sorularının oluşturulmasında temel alınmıştır. Bu kapsamda ilgili alanyazın taranarak modelde yer alan beş boyutun her biri ile ilgili sorular geliştirilmiştir. Böylece hem açık alan rekreasyon mekânlarında gerçekleşen sosyal yakınlığın bireylerin iyi oluş halleri ile ilişkisi irdelenmiş hem de modelin kullanım alanı genişletilmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında vakit geçiren bireylerin sosyal yakınlığı ile iyi oluşu arasındaki ilişkiyi incelemektir. Alanyazında benzer bir araştırmaya rastlanmaması nedeniyle (Stebbins 2001), *ne olduğunu veya neyin gerçekleştiğini* ortaya çıkarmaya yönelik keşifsel bir araştırma (Stevens vd. 2012) süreci benimsenmiştir. Keşifsel araştırmalarda veri elde etmenin yollarından biri, konu hakkında içgörü sağlayabilecek kişilerle derinlemesine görüşmeler yapmaktır. Görüşmeler ise verilen cevapların içeriğine göre esnek bir yapıda gerçekleştirilebilmektedir (Stevens vd. 2012). Bu kapsamda araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır (Ruslin vd. 2022). Görüşme formu oluşturulurken ilk olarak farklı alanlardaki benzer araştırmalar (Petersen vd. 2021; Lagina vd. 2024) incelenmiştir. Ardından görüşme formu yazarlar tarafından Seligman'ın (2011) iyi oluş teorisindeki PERMA modelinin beş boyutu kapsamında oluşturulmuştur. Görüşme formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara "Kentsel açık alan rekreasyon mekânlarına ne sıklıkla gidersiniz?" ve "Gideceğiniz mekânı seçmenizde neler etkili olur?" soruları yöneltilmiştir. Bu sorular ile katılımcıların kentsel açık alanlara katılım alışkanlıklarını anlamak ve mekân seçimlerini etkileyen unsurları tespit etmek amaçlanmıştır. İkinci bölümde "Kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında yakın çevrenizle vakit geçirirken hangi duyguları hissediyorsunuz? Sizce neden böyle hissediyorsunuz?", "Sizce, açık alan bu duyguları hissetmenize etki ediyor mu, yani açık alanda olmak bir fark yaratıyor mu? Neden?", "Kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında ya-

kın çevrenizle vakit geçirirken zamanın nasıl geçtiğini fark ediyor musunuz/kendinizi kattığınız anlar oluyor mu?", "Kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında yakın çevrenizle geçirdiğiniz vakit sizce ilişkilerinizi nasıl etkiliyor?" gibi sorular sorulmuştur. Bu bölümdeki sorular PERMA modelinin beş boyutunu vurgulamakta ve bireylerin iyi oluşunu anlamaya yöneliktir. Son bölümde katılımcılara demografik özellikler (cinsiyet, yaş, en son mezun olunan eğitim düzeyi, gelir durumu ve meslek) kapsamında sorular yöneltilmiştir.

Araştırmaya katılım sağlayan bireyler amaçlı örnekleme tekniğine göre belirlenmiştir. Çünkü Shaheen vd.'ne (2019) göre amaçlı örnekleme, araştırmacının araştırmanın hedeflerine cevap verecek bilgi kaynaklarını seçmesine yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte bu örnekleme tekniğinin mantığı ve gücü, derinlemesine bir çalışma için bilgi açısından zengin verilerin seçilmesiyle gerçekleşmektedir. Derinlemesine bilgi elde etmek için görüşme öncesinde bireylere yakınlarıyla açık alan rekreasyon mekânlarında vakit geçirme durumları sorulmuştur. Bu bağlamda kent içinde yaşayan ve sosyal ilişkiler içerisinde oldukları kişilerle vakit geçirirken açık alan rekreasyon mekânlarını tercih etme eğiliminde olan bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler öncesinde bireylere araştırmada elde edilecek verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı ve katılımcıların bilgilerinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Ayrıca veri kaybının yaşanmaması adına katılımcılardan izin alınarak görüşmelerin ses kaydı alınmıştır.

Creswell ve Creswell (2018) nitel araştırmalarda araştırmacılar tarafından eş zamanlı bir süreç izlenebileceğini ifade etmektedir. Bu kapsamda her bir görüşme sonunda oluşan ses kaydının çözülmesi, çözülen kaydın okunması ve nihai analiz öncesi ön kodlamaların yapılması eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama ile uygunluğun sağlanması amaçlanmıştır. Nitekim Braun ve Clarke da (2019) araştırmacıların bu uygulamayı tercih edebildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda araştırma verileri, Temmuz 2024 tarihinde toplam 31 kişiyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilmiştir. Görüşmeler or-

talama 20-30 dakika sürmüştür. Araştırmaya dâhil olan katılımcılar K1, K2, K3... K31 olarak adlandırılmıştır.

Veri toplama sürecinin ardından analiz sürecine geçilmiştir. Araştırmada tematik analizden faydalanılmıştır. Tematik analizin amacı, belirli bir sosyal olguyu ayrıntılı bir şekilde anlamak için insanların bu olguya yönelik algılarını, değerlerini ve inançlarını anlamaktır (Glesne 2016). Herzog vd. (2019) tematik analizin keşifsel araştırmalar için yaygın olarak uygulanabilir, uygun maliyetli ve esnek bir araç olduğunu ifade etmektedir. Tematik analiz süreci Braun ve Clarke'ın (2006) önerdiği altı aşama dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalara istinaden; ilk olarak çözülmüş kayıtlar tekrar okunmuş ve incelenmiştir. Ardından veri ve anlam doygunluğun kontrol edilmesi amacıyla oluşturulan ön kodlamalar tekrar gözden geçirilmiştir ve sistematik olarak kodlamalar yapılmıştır. Collins ve Stockton (2018) teorik çerçevenin dengeli kullanımının nitel yaklaşımı destekleyebileceğini; Garvey ve Jones (2021) ile Ozuem vd. (2022) ise analiz sürecine rehberlik edebileceğini belirtmektedirler. Glesne (2016), nitel araştırmacıların teorileri çalışmalarını tasarlamak (araştırma sorusunu oluşturma, görüşme soruları geliştirme vb.) ve bulgularını analiz etmek için geniş bir çerçeve olarak kullanabildiklerini ifade etmektedir. Bu kapsamda araştırmanın kodlama aşamasında hem tümdengelim hem de tümevarım yaklaşımları benimsenmiştir. Seligman'ın iyi oluş teorisindeki PERMA modeli teorik çerçeve olarak kullanılmıştır. Tümdengelim yaklaşımı Seligman'ın PERMA modeli çerçevesinde temalar oluştururken, tümevarım yaklaşımı katılımcıların ifadelerinden ortaya çıkan yeni temaları belirlemek için kullanılmıştır. Nihai kodlama sürecinde bazı verilerin anlamsal olarak birden fazla kodla açıklanabildiği görülmüştür. Veri kaybını en aza indirme amacıyla yeni bir kod oluşturma aşamasında daha önce kodlanan belgeler tekrar incelenmiştir. Kodlamalar sonucunda temalar aranmış, gözden geçirilmiş, tanımlanmış ve raporlanmıştır. Araştırmada tüm kodlama işlemleri birinci ve ikinci yazar tarafından gerçekleştirilmiştir. Kodlama işlemi sonrasında üçüncü yazarla birlikte tekrar değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda araştır-

manın kodlama aşaması, temaların bulunması ve adlandırılması sürecinde yazarlar tarafından uzlaşmaya varılmıştır.

Creswell ve Creswell (2018), nitel veri analizinde yazılım programları aracılığıyla kodlama yapmanın elle (manuel) kodlama tekniğine kıyasla mantıklı bir seçim olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü kodlama ve analizlerin elle yapılması, araştırmacılar için sürecin yavaşlamasına neden olabileceği gibi araştırmacıların hata yapma olasılığını da artırabilmektedir (Bogdan ve Biklen 2007). Nitel veri analizi yazılımları, zamandan tasarruf sağlayarak araştırmacıların zihinsel sürece odaklanabilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca bu yazılımlar, araştırmacılara kodları kontrol etme, ham veriye geri dönerek doğrulama yapma, alıntılar bulma, görselleştirme yapma ve hataları düzeltme gibi konularda (Corbin ve Strauss 2015) ve çok sayıda görüşmecinin yer aldığı çalışmalarda verilerin temalaştırılması sürecinde katkı sağlamaktadır (Glesne 2016). Bu bağlamda, araştırmada kodlama, analiz ve görselleştirme süreçlerinde MAXQDA 24 Pro programından yararlanılmıştır.

Araştırmanın bulguları, katılımcıların ilgili konuya yönelik düşüncelerini gösteren doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur. Araştırmanın analiz aşaması, bulguların sunumu ve değerlendirilmesinde meslektaş (akran) değerlendirmesinden yararlanılmıştır (Lincoln ve Guba 1985; Creswell ve Creswell, 2018). Bu bağlamda araştırma iki farklı meslektaşına sunulmuştur. Meslektaşların seçiminde, kişilerin rekreasyon alanında araştırmalarının bulunması ve nitel araştırma yöntemlerinde yetkin olmaları belirleyici olmuştur. Bu sayede, araştırmanın hem yönetsel açıdan hem de içerik bakımından daha kapsamlı ve derinlemesine değerlendirilebilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca araştırma İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu tarafından etik açıdan uygun bulunmuştur (Karar No: 2024/13-05).

VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların özellikleri ve katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda ortaya çıkan tematik analiz bulgula-

rı sunulmaktadır. Araştırmaya dâhil olan katılımcıların demografik özelliklerine göre, toplam 31 katılımcının 17'sinin cinsiyeti kadın, 14'ünün erkektir. Katılımcıların yaşları 23 ile 56 arasında değişkenlik göstermektedir. Yaşlar genel olarak değerlendirildiğinde ise 30 yaş ve üzeri (n=21) ile 30 yaş altı (n=10) katılımcı araştırmaya katılım sağlamıştır. Eğitim düzeylerine göre katılımcılar lise (n=4), üniversite (n=17), lisansüstü (n=10) mezundur. Lise mezunu olan dört katılımcıdan üçü üniversite eğitimine devam etmektedir. Katılımcıların gelir durumu ise 50.000 TL ve üzeri (n=12) ile 50.000 TL altı (n=19) arasındadır. Son olarak katılımcılar öğretmen, memur, akademisyen, mühendis, iç mimar, aşçı, otel müdürü, seyahat danışmanı gibi farklı meslek gruplarına dâhildir.

PERMA modeli teorik çerçevesine göre gerçekleştirilen tematik analiz uygulamasından önce katılımcılara açık alan rekreasyon mekânlarında ne sıklıkla buldukları ve farklı mekânlar arasından tercihlerini etkileyen unsurların neler olduğu sorulmuştur. Elde edilen bilgilere göre katılımcıların ortalama haftanın 1-3 günü bu mekânlarda vakit geçirdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların bir açık alan rekreasyon mekânını tercih ederken dikkat ettikleri unsurlar Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1, katılımcıların farklı rekreasyon mekânları arasından tercihte bulunurken hangi unsurları göz önünde bulundurduğunu özetlemektedir. Şekle göre dört farklı kategorinin oluştuğu görülmektedir. *Hisler* kategorisi bir mekânda rahat hissetmeyi, kişilerin o anki hisleri veya ruh hallerine göre mekân tercihi yaptıklarını ifade etmektedir. *Çevresel Etkenler* kategorisi rekreasyon mekânları arasından tercih yapılırken dikkat edilen çevre unsurlarını ifade etmektedir. Bu kategoriye göre katılımcılar genellikle

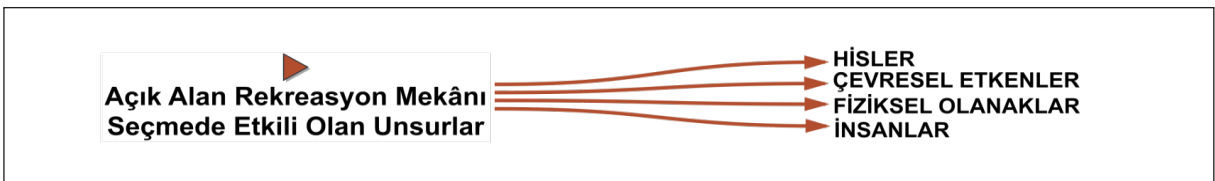
çevrenin sessiz, temiz, serin ve güvenli olmasını, alanın ise deniz kenarında ve/veya yeşillik içinde olmasını beklemektedir. *Fiziksel Olanaklar* kategorisi hem rekreasyon mekânlarındaki olanakları hem de bu alanların genel olarak ulaşılabilir mesafede olmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda katılımcılar açık alan rekreasyon mekânlarında gölgelik alanların bulunmasını, mekânların bireylerin ihtiyaçlarına göre market, kafe, restoran gibi işletmelere ve kendi evlerine yakın olmasını veya mekânlara ulaşımın kolay olmasını istemektedirler. *İnsanlar* kategorisi ise katılımcılar tarafından iki yönlü ifade edilmiştir. İlgili kategoriye göre bireylerin açık alanlarda vakit geçirecekleri mekânları, arkadaşları veya aileleri gibi yakınlarının beklenti ve isteklerine göre belirleyebildikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte bireylerin gidecekleri yerin kalabalık olmamasını tercih ettikleri ve buldukları alandaki diğer insanların profiline dikkat ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bireyler kendi düşünce ve davranış yapılarına uymadığını düşündükleri kişilerle aynı ortamda vakit geçirmek istememektedirler.

Tematik Analiz Bulguları

Bu başlık altında tematik analiz bulguları yer almaktadır. PERMA modeline göre gerçekleştirilen analizde her bir boyuta yönelik oluşan temalar bir bütün halinde Şekil 2'de sunulmuştur. Model kapsamında oluşan temaların neyi ifade ettiği açıklanmıştır ve katılımcılardan ilgili temaya yönelik alıntılar sunulmuştur.

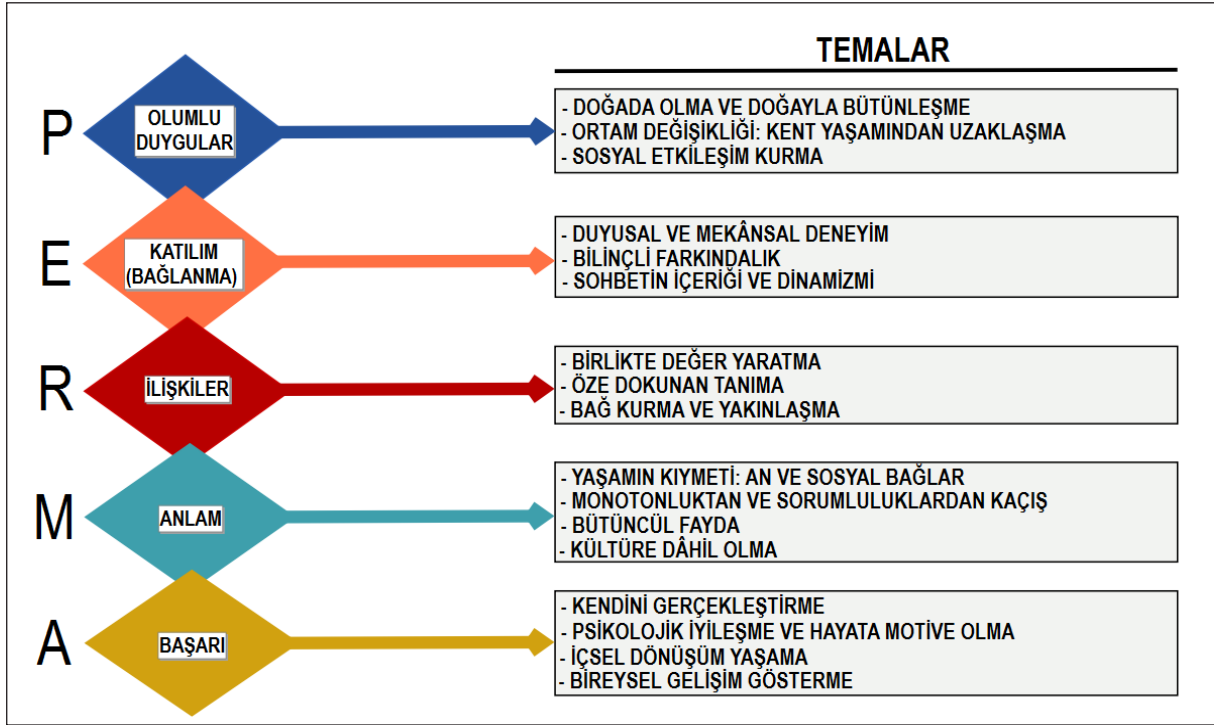
Olumlu Duygular (P: Positive Emotions)

Kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında sosyal yakınlık kuran bireylerde olumlu duygular oluşmaktadır. Bununla birlikte bireyler, bu mekânlarda bulunmanın olumlu duygu-

Şekil 1. Açık Alan Rekreasyon Mekânı Seçmede Etkili Olan Unsurlar

Şekil 2. Tematik Analiz Bulguları

lar hissetmede fark yarattığını düşünmektedirler. Bazı katılımcılar (n=3) açık alan rekreasyon mekânlarında bulunmanın yanı sıra bu mekânlarda yakınlık kurdukları kişilerin de hissedilen duygular üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Örneğin K3 "Mekânın da etkisi var, yanımdakilerin de etkisi var. Yani yüzde elli yüzde elli diyebilirim. Düşünsenize sevmediğin yemeyi yerken sevdiğin insanlarla. Bu bir yerde seni rahatsız eder." şeklinde bu durumu açıklamaktadır.

Araştırmada olumlu duygular çerçevesinde mutluluk, özgürlük, huzur, rahatlama, sakinlik ve yenilenme duygularının sıklık gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Katılımcıların verileri incelendiğinde ifade edilen duyguların hem bir arada oluşabildiği hem de duyguların oluşma nedenlerinin farklılık gösterebildiği görülmüştür. Dolayısıyla bireylerin sosyal yakınlık kurarken ilgili duyguların oluşmasının arkasındaki nedenler temalarla açıklanmıştır.

Doğada Olma ve Doğayla Bütünleşme teması bireylerde doğada bulunma halinin, hatta doğayla bir olma düşüncesinin kendilerinde olumlu

duygular oluşturduğunu ifade etmektedir. Bir katılımcı bu durumu "Açık alanlar insana özgürlük hissi veriyor, hele de doğanın içinde huzurlu bir alanlardaysanız duygularımız daha da güzelleşiyor. (K24)" ifadeleriyle açıklamaktadır. Araştırmada genel olarak olumlu duyguların oluştuğu bulgusuna ulaşılsa da bir katılımcı açık alan rekreasyon mekânlarında hem olumlu hem de olumsuz duyguya sahip olabildiğini belirtmektedir. K13'e göre oluşan olumlu duygular "Sakinlik... sebebi de sonuçta bulunduğu ortam gittiğin insan veya orada ettiğin muhabbet ile alakalı her insan bir huzurlu hissediyor. Bir işte rahatlamış hissediyor. Su öğesi benim için çok etkili çünkü kendimi çok refresh (yenilenmiş) hissediyorum, onu görünce ferahlamış ve böyle hani o doğayla bütünleşme olayı var ya... Hani toprakla dokunduğunda negatifliğin gitmesi veya işte ne bileyim bir işte açık alana baktığında böyle hani önünde uçsuz bucaksız bir şeylerin uzanması..." cümleleriyle açıklanırken, olumsuz duygular "Heyecan da olabilir biraz. Çünkü yani hele akşam böyle bir karanlık, biraz korkutucu olduğu için insan bir heyecanlanıyor. Negatif anlamda bir heyecan... bir şey olur mu, başımıza bir şey gelir mi, sonuçta biraz böyle güvenliksiz yerler

ya oralar... bir polis yok, bir işte bekçi yok ne bileyim. Sonuçta alkol alınan yerler olduğu için genel olarak bu tarz yerler o zaman bir de heyecan tam karşılar. Tedirginlik gibi falan da diyebilirim." cümleleriyle açıklanmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcılar sosyal yakınlık kurarken her ne kadar açık alanları tercih etme eğiliminde olsalar da bu alanları günlük hayatlarında bir ortam değişikliği olarak görmektedirler. Bu nedenle bireyler kent yaşamından uzaklaşmanın kendilerinde olumlu duygular uyandırdığını ifade etmektedir. *Ortam Değişikliği: Kent Yaşamından Uzaklaşma* teması da bahsi geçen durumu açıklamaktadır. "Sükûnet ve rahatlık hissediyorum. Böyle hissetme sebebimin kent kalabalığından uzaklaşmak olduğunu düşünüyorum. (K30)" ifadeleri konuyu aydınlatmaktadır.

Sosyal Etkileşim Kurma teması ise bireylerin sevdikleriyle ve diğer kişilerle açık alanlarda etkileşim kurmanın önemini ve bu etkileşimin kendilerinde olumlu duygular oluşturduğunu ifade etmektedir. İlgili konuya yönelik bir katılımcı "Zaten rekreasyonun kelime anlamında yenilenmek, yeneden canlanmak olduğu için ben o yüzden yenilenmiş hissediyorum, mutlu hissediyorum çünkü rekreasyon alanları benim için hem kendi arkadaş grubumla sosyalleşmek hem de çevreyle sosyalleşmek oluyor. (K9)" ifadelerinde bulunmuştur. Araştırma her ne kadar bireylerin açık alan rekreasyon mekânlarında yakınlarıyla vakit geçirirken elde ettiği duygulara odaklansa da bazı katılımcılar bu faaliyetler öncesinde heyecan duyduklarını ve bu duygunun bireylerin özellikle o an yapmaları gereken görev ve sorumluluklarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedirler.

Katılım / Bağlanma (E: Engagement)

Bireyler açık alan rekreasyon mekânlarında sosyal yakınlık kurarken genel olarak anda kaldıklarını düşünmektedir. Bu kapsamda bireyler zamanın nasıl geçtiğinin fark etmediklerini, diğer bir deyişle akışa geçtiklerini ifade etmektedir. Yaşanılan akış durumu üç farklı temada açıklanmaktadır.

Duyusal ve Mekânsal Deneyim teması mekândaki duyusal unsurların veya genel olarak mekânın

deneyimlenmesinin ilgili duruma neden olduğunu ifade etmektedir. Bir katılımcı "Beş duyu organına da etki eden faktörlerin bulunduğu bir ortam. Zaten saate bakmak insanın pek aklına gelmiyor ama kapalı bir yerde otururken hani bir saati kontrol ediyorsun. En azından bir rekreasyon alanına gittiğinde otura da bilirsin istediğinde kalkıp dolaşa da bilirsin. O yüzden zamanın nasıl geçtiğini anlayamadığım bir ortam bence. (K6)" cümleleriyle konuya açıklık getirmektedir.

Bilinçli Farkındalık teması bireylerin yaşanan ana ve birlikte vakit geçirdikleri kişilere odaklanmalarını ifade etmektedir. Bu sayede bireyler zamandan soyutlandıklarını düşünmektedirler. Bir katılımcı "Hatta telefonları da kullanmıyoruz. Aynı zamanda zamanın geçtiğini anlamadığım gibi fotoğraf çekinmeyi dahi unutabiliyoruz. Çünkü o an kendi ritmimize döndüğümüzü düşünüyorum. (K11)" sözleriyle yaşanan durumu açıklamaktadır. Diğer bir katılımcı ise ilgili durumu "Saate bakıyorsun bazen diyorsun ki, ya daha erken, bakıyorsun bazen saat oldukça geç oluyor çünkü orada bir akış halimiz var yani... orada zamanı unutuyorsun, işi unutuyorsun, bir akış halinde var olduğunu hissediyorsun. (K23)" cümleleriyle ifade etmektedir.

Bireyler açık alan rekreasyon mekânlarının sağladığı özgürlük ve rahatlama hissi nedeniyle her türlü sohbetin yapılabildiğini düşünmektedirler. Bu sayede sohbet akıcı bir hâl almakta, diğer bir deyişle dinamik bir yapıya sahip olmaktadır. Bu durum bireylerin zaman kavramından soyutlanmasıyla sonuçlanmaktadır. *Sohbetin İçeriği ve Dinamizmi* teması da yaşanan durumu özetlemektedir. Katılımcılardan biri bu durumu "Zaman çok hızlı geçiyor, anlayamıyorum yani. Sohbet ediyorum, bence kesinlikle bu kısım çok etkiliyor. Çünkü konu konuyu açıyor, konu konuyu açıyor. Aa bakalım saat 12 olmuş falan olabiliyoruz. (K3)" cümleleriyle ifade ederken benzer bir şekilde diğer bir katılımcı "Mesela öğlen saatlerinde dışarıda buluşmuş oluyoruz ama bir anda bakıyorum saat akşam olmuş, hava serinlemiş, hava kararmaya başlamış. Bir anda böyle şey ulaşım araçlarının saatlerine bakarken buluyorum kendimi. Mesela sohbetin koptuğu bir anda bunu fark edebiliyorum. O akıştayken bunu fark etmemiş oluyorum. (K7)" cümleleriyle ifade etmektedir.

İlişkiler (R: Relationship)

Bireyler açık alan rekreasyon mekânlarındaki sosyal yakınlığın ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini düşünmektedir. Faaliyetler bireylerin ilişkilerinin güçlenmesini sağlamaktadır. Bu durumu etkileyen etkenler üç tema altında açıklanabilmektedir.

Temalardan biri olan *Birlikte Değer Yaratma* teması geçirilen süre içinde karşılıklı mutlu olmayı, anı oluşturmayı, ortak deneyimler yaşamayı ve paylaşımlar yapmayı ifade etmektedir. Katılımcılar ilgili durumu “*Zaman geçirmek bence anı biriktirmek olmuş oluyor. Anılar biriktikçe de insanlar birbirlerine daha çok bağlanmış oluyor. Ya da kaliteli zaman geçirdiğinde tekrar o zamanı geçirmek istiyorsun. (K3)*” veya “*Ortak paylaşım için bir efor sarf edildiğinden daha özel oluyor ve birlikte daha kaliteli vakit geçiriliyor. Kaliteli ortak paylaşımların ilişkileri güçlendirdiğini ve dolayısıyla da bu ilişkilerin uzun ömürlü olmasına katkı sağladığını düşünüyorum. (K29)*” gibi ifadelerle açıklamaktadır.

Açık alanlarda insanların birlikte vakit geçirmesi, birbirlerini gerçek yönleriyle veya daha yakından tanımayı sağlamaktadır. Katılımcıların bu düşünceleri kapsamında oluşan *Öze Dokunan Tanıma* teması ilişkilerin güçlenmesinde etkili olan unsurlardan biridir. İlgili temaya ilişkin bir katılımcı, “*Ben 12 senedir İzmir’deyim ama sosyal hayatım iş arkadaşlarımdan ibaret. İş yerinde bir insanı tanımakla dışarıda bir insanı tanımak arasında çok fark var. İş yerinde giydiğiniz kılıf ya da taktığınız maskeler açık alanlarda olmuyor. Bu sefer, karşıdaki kişiyi çok net anlayabiliyoruz. İlişkiler daha sıcak, daha samimi, daha gerçekçi oluyor. (K1)*” ifadeleriyle açık alanlarda vakit geçirmenin günlük hayatta insanların taktıkları maskelerden arınarak diğer kişilere kendi özünü yansıtabilmesini vurgulamaktadır. Diğer bir katılımcı ise “*Aslında hayatlarımıza tam olarak o anda dokunuyor oluyoruz ve birbirimizi daha iyi tanıma şansı da doğmuş olabiliyor. Yani uzun seneler yaşadığımız, hatta anne babamız için bile ne sevdiğini bazen aslında bilemiyor olabiliyoruz ama o alanlarda aslında bir tık daha huyumuzu suyumuzu daha net görebildiğimiz ve öğrenebildiğimiz anlar oluşuyor. (K11)*” ifadeleriyle bu alanların bireylere bazen en yakınındaki insanı bile tanınmasında yardımcı olduğunu ve dolayısıyla

ilişkilerin güçlenmesine katkı sağladığını vurgulamaktadır.

Bağ Kurma ve Yakınlaşma teması ise alanların etkisiyle mevcut ilişkilerin pekişmesine katkı sağladığını ifade etmektedir. Örneğin “*Şimdi ailedir arkadaşdır onlarla mevcut bir ilişki düzeyimiz var. Rekreatif aktivitelerle o daha çok pekişiyor. Günlük olan hani iş paylaşımlarının yanında normal kişisel şeyleri de paylaşmaya başlıyorsun. Belki yaşadıklarını, kişisel iç dünyanda belki anlatamadıklarını, ifade edemediklerini ona güvenip anlatmaya başlıyorsun. Biraz daha samimiyet ortamı oluşuyor. (K19)*” şeklinde verilen ifadeler ilgili temayı özetlemektedir.

Araştırma bireylerin açık alan rekreasyon mekânlarında sosyal yakınlık kurdukları bireylerle geçirdikleri vakte odaklansa da araştırma bulgularında mekândaki diğer kişilerin de ön plana çıktığı görülmüştür. Elde edilen bulgulara göre, bireyler bu mekânları bir sosyalleşme ortamı olarak görmekte, ortamda bulunan daha önce tanımadıkları kişilerle yeni ilişkilerin kurulabileceğini düşünmektedirler. Yine de katılımcı ifadelerine göre, bu ilişkiler birlikte anı paylaşmaya yönelik geçici niteliktedir. Genel olarak bireylerin sosyal hayatlarına yeni kişileri dâhil etmemiş olması dikkat çekici bir bulgudur. Katılımcılardan biri bu durumu “*Şu ana kadar kurduğum uzun vadeli yok, genelde anlık oluyor. Anlık olmasa bile 1-2 gün sürüp sonrasında bitiyor ama şu şekilde olan ilişkilerim de var, mesela sadece oradayken görüşüp konuştuğumuz... bugün gidiyorum, oradayız, sohbet ediyorum diyoruz ki hani iki gün sonra biz geleceğiz veya yarın da buradayız. Burada mısınız diyorum, hani hiçbir şekilde bir sosyal medyadan bir iletişim numarası, iletişim adresi almıyoruz ama hani ordaysa eğer ertesi gün de konuşmaya veya sohbet devam edeceğiz. (K9)*” cümleleriyle açıklamaktadır.

Anlam (M: Meaning)

Bireylerin yaşamlarında açık alan rekreasyon mekânlarındaki sosyal yakınlık faaliyetlerinin dört tema kapsamında önemli ve değerli bir rol oynadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu temalardan biri *Yaşamın Kıymeti: An ve Sosyal Bağlar* temasıdır. Tema kişilerin anın ve sevdikleriyle birlikte vakit geçirmenin önemini farkında olmasını ve bu farkındalığın kıymetinin bilinmesini ifade et-

mektedir. Katılımcılar ilgili konuyu “*Yeri geliyor mesela muazzam bir şekilde ayın önünden uçak geçiyor ve diyorsun ki fark eden ender adamlardan birisin. Kendimi ayrıcalıklı falan bu anlamda hissetmek istemiyorum, içinde bulunduğum şeyin kıymetli olduğunun farkındayım. (K2)*” veya “*Şöyle düşündüğüm oluyor, valla iyi kötü birilerine demek ki bir fayda sağlamışsın da şu ortamı yaşayabiliyorsun, vakti zamanında çalışmışsın belki yorulmuşsun ama şu an bu ortamdasın işte şu an bu insanlar senin yanında, insan sanki o anın içindeyken o anın kıymetini biliyor. (K5)*” şeklinde ifade etmektedir.

Bireyler kent ve iş yaşamının kendilerini olumsuz etkilediğini ve hayat içinde sorumluluklarının çeşitli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda bireyler tekdüze bir hayatın içine sıkışmış hissetmektedirler. *Monotonluktan ve Sorumluluklardan Kaçış* teması bu durumlardan uzaklaşmanın anlamlı, hatta ihtiyaç haline geldiğini açıklamaktadır. Bir katılımcı “*Gündelik hayatta çoğunlukla ev ya da iş yerlerinde ya da iklim koşullarına bağlı olarak AVM gibi kapalı alanlarda zaman geçirmek zorunda kalıyoruz. İnsanın çatılardan uzakta olabilmesi artık bir lüks gibi... Eskiden hayatımızda daha çok açık alanlar varken, iş hayatına giriş ile artık buralardan uzaklaştık. (K28)*” sözleriyle bu durumu açıklamaktadır.

Bütüncül Fayda temasına göre yapılan faaliyetler bireylerin hayatında birden çok noktaya dokunmaktadır. Bu bağlamda faaliyetler birden çok alana olumlu katkılar sunduğundan, bireyler için anlam kazanmaktadır. İlgili durumu bir katılımcı “*Arkadaşlarımla parka gittik mesela çok uzak bir yerdi, çok da memnun kaldık. Hem o ortamı görmüş oluyorsun. Yeni bir yer görmüş oluyorsun. Hem arkadaşlarıyla birlikte oluyorsunuz. Denizin doğanın tadını çıkarıyorsun, bir yeşilliğin tadını çıkarıyorsun. Yani çok faydası var, çoklu faydası var. (K14)*” sözleriyle açıklamaktadır.

Kent yaşamı bir nevi insanların sosyal yakınlık kurma alanlarını da dönüştürmüştür. Bireyler belirli bir dönemde kent yaşamının ürünü alanlarda (kapalı alanlar, alışveriş merkezleri gibi) bulunsalar da gelinen süreçte açık alan rekreasyon mekânlarının önemini anlamışlardır. Bu bağlamda bireyler açık alanlarda vakit geçirmenin kent yaşamında popülerleşerek yeni bir kül-

tür hâline geldiğini düşünmektedirler. *Kültüre Dâhil Olma* teması da bireyler için bu düşüncelerin anlam ifade eden unsurlardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu bu durumu bir katılımcı “*Son yıllarda AVM kültürü oluştu ama oradan biraz çıkmak istiyorum. Artık bende de oluşmuştu açıkçası. Gidiyorduk, güzeldi ve iyi zaman da geçiriyorduk ama hani orada artık çok görebileceğim bir şey olduğunu düşünmüyorum. O kültürün de biraz eskidiğini düşünüyorum. Onun yerine artık daha çok böyle hani bu ağacın şöyle bir gölgesi varmış demek hoşuma gidiyor açıkçası. (K10)*” cümleleriyle açıklamaktadır. Başka bir katılımcı ise “*Kent simgesi falan oluyor ya o alanlar genelde, hani bilindik oluyor. Onun o popüleritesi beni etkiliyor ister istemez. Yani ona da hâkim oluyorum. (K8)*” ifadeleriyle bu durumu açıklamaktadır.

Başarı (A: Accomplishment)

Katılımcılar açık alanlarda sosyal yakınlık kurmanın kendilerine çeşitli etkileri olduğunu düşünmektedir. Farklı alanlardaki bu etkiler bireyler tarafından bir başarı olarak görülmektedir. Elde edilen başarılar dört tema altında açıklanabilmektedir. Oluşan temalardan ilki *Kendini Gerçekleştirme* temasıdır. Tema, bireylerin hayatın içinde faaliyeti gerçekleştirebilmesini, kendileri için bir şeyler yaptıklarını fark etmelerini ve hatta diğer kişilere de bu faaliyeti kabul ettirmelerini, faaliyetlerde kendilerini diledikleri gibi ifade edebilmelerini ifade etmektedir. Katılımcılardan birinin “*Kendimi ödüllendirme hissi, kendini gerçekleştirmiş ve başarılı hissederim. Ben genellikle toplu görüşmelerde plan yapma rolünü üstlenirim. Nereye gidilecek, ne yapılacak, ne tarz bir aktivite olacak, herkes memnun kalacak mı gibi birçok şeyin kararını kendim vermeye çalışırım. Tabii ki başkalarının da kararları olabilir ama eğer bu planı ortaya ben atıyorsam tam şekillendirilmiş bir plan ile insanların karşısına çıkmaya çalışırım. (K31)*” şeklindeki düşünceleri bu temaya vurgu yapmaktadır. Benzer bir şekilde diğer katılımcıların “*Kendini başarmış olursun, kendini dinleme, kendine vakit ayırmak, kendini iyi ortamlarda bulunup desteklemek kendini büyütme dir. (K16)*” veya “*Bugün en azından güzel vakit geçirdim dışarıda o kısıtlı vaktimi iyi değerlendirdim, başar-*

dım... Kendime iyi gelen bir şey yaptım. (K4)" şeklindeki düşünceleri bu temaya katkı sağlamaktadır.

Faaliyetler katılımcıları psikolojik anlamda olumlu etkilemekte, onları stresten arındırmakta ve genel olarak olumlu hislere sahip olmalarına katkı sağlamaktadır. Katkıları ise bireylerin gündelik hayatlarına motivasyon sağlamaktadır. Bireyler hayat motivasyonunun sağlanmasını bir başarı olarak görebilmektedirler. Bu bağlamda *Psikolojik İyileşme ve Hayata Motive Olma* teması oluşmaktadır. Katılımcılardan elde edilen "Günlük hayatın rutininden bunaldığım, sıkıldığım anlarda bu tür etkinlikler rahatlamama, iyi hissetmeme, kendimi yenilememe yardımcı oluyor. Bu da psikolojim için faydalı oluyor ve uzun vadede ayakta kalmama sağlıyor. (K26)" veya "Sevdiğim insanla zaten gittiğim için diyalog kurmak bana iyi geliyor. En azından beni bir hafta rahatlatılabilen bir şey, stresten arınıyorum. Bu da bir başarı... Streten arınmam benim için çok büyük bir şey, ben çünkü çok stresli bir insanım. (K13)" şeklindeki ifadeler oluşan söz konusu temaya yönelik ifadelerdir.

Katılımcılar faaliyetlerin kendi içsel dünyalarını ve davranışlarını değiştirdiği, bir nevi içsel dönüşüm yaşadıklarını düşünmektedirler. Açık alanda sosyal yakınlık kuran bireyler daha sabırlı, tahammül düzeyi yüksek, objektif, dışa dönük, açık fikirli olma gibi özellikler göstermenin bir başarı unsuru olabileceğini düşünmektedirler. Bu bağlamda *İçsel Dönüşüm Yaşama* teması oluşmaktadır. Bir katılımcı "Yolda bir çocuk gördün, böyle şirinlikler yapıyor. Normalde mesela ben işten yorgun argın çıktığım zaman böyle bütün gün zaten sıkılmışım, fenalık gelmiş içime. O çocuğun yaptığını böyle göz ucuyla görüp yoluma muhtemelen devam ederim ama o dinginliğe artık sahip olduktan sonra gördüğümde o çocuğu bazen izlemeyi tercih ediyorum... Yani insanların yaptıklarını daha güzel görmeye başlıyorsun ya da normalde çirkin gelenler bir tık daha yumuşuyor artık gözünde. (K12)" sözleriyle yaşadığı durumu özetlemektedir. Benzer bir şekilde diğer katılımcıların "En azından daha objektif olduğumu düşünüyorum. O ortam bana bunu yapma imkânı sağlıyor. Mesela evde sinirlensen daha farklı bir tepki vereceksin kendi kendimi dolduruşa getireceğim bir şeyler olacak... öyle ortamda kendimi daha iyi kontrol edebiliyorum. (K17)" veya "Dışarıdaki insan-

lara verdiğim tepki de bir noktada değişebilir. İnsanlara alakasız şeylerde kızmayabiliriz. Mesela kasada beklerken bir beklersin, bir de başka kasa yok mu diye baktırırsın. Mutlu beklediğin kısım olur. (K3)" gibi ifadelerinin olması ilgili temayı vurgulamaktadır.

Son olarak *Bireysel Gelişim Gösterme* teması ise katılımcıların kendilerinin çeşitli yönlerden gelişim gösterme başarısını elde ettiğini açıklamaktadır. Gelişim kişilerin hayatlarına olumlu etkiler sunmaktadır. Araştırmada genel olarak gelişim gösterilen yönlerin sosyalleşme, iletişim kurma, empati ve gözlem gibi sosyal beceriler, fikir alışverişi yoluyla karar verme becerileri, yapılan sohbetler veya alanın özellikleri nedeniyle yeni bilgiler elde etme gibi yönler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Örneğin bir katılımcı "Birçok sohbette aslında birçok farkındalık kazanıyoruz. O sohbet bizim kişisel gelişimimizi etkiliyor. Meslek olarak toplumu yakından gözleme boyutunuz oluyor ve bunu derslerimizde, sempozyumlarda, konferanslarda bolca kullanabileceğimiz örnekler oluyor aslında. (K23)" cümleleriyle bu temayı aydınlatmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında vakit geçiren bireylerin sosyal yakınlığı ile iyi oluşu arasındaki ilişkiyi anlama amacıyla gerçekleştirilmiştir. Keşifsel olarak yürütülen araştırmada PERMA modeli teorik çerçeve olarak kullanılmıştır. Görüşme tekniği ile toplanan veriler tematik analiz aracılığıyla yorumlanmıştır.

Araştırmada kent içinde rekreasyon mekânı seçmede etkili olan unsurların bireylerin kendi hisleri, mekânın çevresel etkenleri, mekânın fiziksel olanakları ve ulaşılabilirliği, vakit geçirecekleri veya ortamdaki diğer insanlar olmak üzere dört başlık altında değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada katılımcılar tarafından en sık çevresel etkenler vurgulanmıştır. Yapılan bir araştırmada rekreasyon alanları için en önemli ölçütler incelemiştir. Elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde bu araştırmada çevresel etkenler olarak vurgulanan benzer ifadelerin en önemli ölçütler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sezer ve Akova 2016).

Tematik analiz sonuçlarına göre açık alan rekreasyon mekânlarında sosyal yakınlık kuran bireyler, kent yaşamından uzaklaşarak doğada sosyal etkileşim kurma sonucunda mutluluk, özgürlük, huzur, rahatlama, sakinlik ve yenilenme gibi olumlu duygulara sahip olmaktadır. Alanların sunduğu deneyimler, yaşanan ana ve insanlara odaklanma ve yapılan sohbetlerin akıcılığı kişilerin akışa geçmelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte açık alanların sağladığı etkiler ile bireylerin ilişkileri pekişmekte ve güçlenmektedir. Bu faaliyetler bireyler için farklı faydalar yaratmakta ve bu yönü ile de değerli hale gelmektedir. Böylece bireyler rutinlerden ve sorumluluklardan uzaklaşma eğilimi göstermekte ve kentsel açık alan deneyimlerine dâhil olmak istemektedirler. Bu da kendilerinde bir anlam oluşturmaktadır. Faaliyetlerin, bireylerin kendilerinde ve iç dünyalarında olumlu etkileri bulunmaktadır. Oluşan bu durumlar başarı olarak görülmektedir.

Temalar bir bütün olarak incelendiğinde (Şekil 2), bireylerin hem doğrudan hem de dolaylı olarak kent yaşamına ve bu yaşamın çeşitli yönlerine vurgu yaptığı düşünülmektedir. Bireylerin kent yaşamı ve kent yaşamının getirdiği iş, sorumluluklar, rutinler, betonlaşma, ruh halinin bozulması ve motivasyon kaybı gibi unsurlardan etkilendiği çıkarımı yapılabilir. Bu nedenle bireyler günlük hayatlarından uzaklaşmak istemektedirler. Kent içinde bulunan açık alan rekreasyon mekânları bu noktada öne çıkmakta ve bireylerin iyi oluş durumlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Bu kapsamda araştırma bulguları, teorik çerçeve oluşturulurken açık alan rekreasyon faaliyetleri ve iyi oluş bağlamında sunulan ve açık alan rekreasyon mekânları ile bireylerin iyi oluş durumları arasındaki ilişkiyi gösteren araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Korpela vd. 2014; Buchecker ve Degenhardt 2015; Schlemmer vd. 2021; Lee vd. 2023; Pomfret vd. 2023). Bu bağlama ek olarak mevcut çalışmanın ana sonucu, kentsel açık alan rekreasyon mekânlarında bireylerin sosyal yakınlık içinde olmasıyla iyi oluşlarının arasında bir ilişki olduğudur. Ayrıca, var olan ilişkide açık alanların iyi oluş sürecini hızlandıran bir görev üstlendiği sonucuna da ulaşılmaktadır.

Alanyazında rekreatif faaliyetler ile çeşitli iyi oluş halleri arasındaki ilişki incelenmiş, yapılan araştırmalara konu olan faaliyetlerin ağırlıklı olarak hareketlilik (eylem) gerektiren faaliyetler olduğu görülmüştür (Carruthers ve Hood 2007; Thompson Coon vd. 2011; Akova vd. 2019; Çakırlar ve Yaman 2022; Koç 2022; Kaimakamis 2022). Bu çalışmada ise kent içinde yaşayan bireylerin açık alan rekreasyon mekânlarında bir sportif faaliyete dâhil olmadan sosyal yakınlık içinde olmalarının da iyi oluşla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte oluşan ilişki, olumlu olmaktadır. Bu bağlantının kurulmasında Seligman'ın teorisinden faydalanılmıştır. Seligman iyi oluşun ölçülebilir beş unsuru olduğunu söylemektedir ve vurguladığı unsurlar "olumlu duygular, bağlanma, ilişkiler, anlam ve başarı" boyutları altında yer almaktadır. Bu çalışmada da iyi oluş hali, Seligman'ın teorisinde olduğu gibi beş boyut altında irdelenmiş ve her bir boyutla ilgili ilişkiler geliştirilebilmiştir. Bir bakıma teori desteklenmiş ve belirtilen boyutlar kabul görmüştür. Bu sonuç hem Seligman'ın (2011) iyi oluş teorisine hem de alanyazına katkı sunmaktadır. Alanyazında teoriyi temel alan farklı araştırmalar da yer almaktadır (Kern vd. 2014; Goodman vd. 2018; Puhakka, 2021; Mendes vd. 2022, Kovich vd. 2023).

Araştırmada geliştirilen tartışma konularından biri, açık alanların sosyal etkileşimi nasıl teşvik ettiği ve bu ilişkinin bireyler üzerindeki etkileridir. Alanyazında bu konu üzerine geliştiren fikirler olduğu bilinmektedir. Farklı etnik gruplar üzerine yapılan bir çalışmada, tüm grupların açık alan rekreasyon mekânlarında vakit geçirmesindeki en önemli motivasyonun sosyal etkileşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Whiting vd. 2017). Dolayısıyla bireyler için hem sosyal etkileşimin hem de bu etkileşimin sağlandığı açık alan rekreasyon mekânının önemli olduğu söylenebilir. Bu söylem aynı zamanda bir tartışma konusuna işaret etmektedir. Elde edilen bulguların, araştırmanın gerçekleştirildiği toplumun kültürel değerler ve sosyal normlar kapsamında kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Farklı kültürel değerler ve sosyal normlara sahip toplumlar üzerinde yapılacak çalışmalar,

hatta karşılaştırmalı araştırmalar farklı sonuçlar doğurabilir. Mansfield vd.'nin (2018) yaptığı araştırmada aileyle birlikte yapılan açık hava rekreasyon faaliyetlerinin iyi oluşu desteklediğini vurgulamaktadır. Colley vd. (2023) ise pandemi dönemine atıfta bulunarak, açık havada gerçekleştirilen rekreasyon faaliyetlerinin ruh sağlığı krizine çözüm bulmada rol oynayabileceğini söylemektedir. Sandstrom ve Dunn (2014) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, yakın arkadaşlar veya aile bireyleriyle olan sosyal etkileşimlerin yanı sıra, diğer bireylerle de etkileşimde bulunmanın bireylerdeki iyi oluşu olumlu etkilediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda COVID-19 pandemi döneminde insanların sosyal ortamlardan uzaklaşması, yakın çevreleriyle ve aileleriyle birlikte vakit geçirememesi gibi sosyalleşmenin duraksadığı bir dönemin getirdiği psikolojik ve fiziksel sorunların olduğu çıkarımı yapılabilir. Araştırmacılar tarafından vurgulanan ifadeler, bu araştırmanın sonuçlarını desteklemektedir. Bu bağlamda bireyler yakınlarıyla vakit geçirmek istemekte, geçirilen vaktin ise değerli olduğunu düşünmektedirler. Açık alan rekreasyonu mekânları ise bu sürecin olumlu olmasına, bununla birlikte bireylerin iyi oluşuna katkı sunan alanlar olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, sosyal etkileşimlerin iyi oluş üzerindeki etkilerini açıklamakta ve kentsel açık alanların rolünü ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, elde edilen bulgular, toplumsal psikoloji ve kentsel alanların tasarımına yönelik pratik öneriler sunarak hem teorik hem de uygulamalı açıdan alana katkı sağlamaktadır. Açık alan rekreasyon faaliyetleri ile bireylerin iyi oluşları arasındaki ilişkiyi sosyal yakınlık perspektifinden irdeleyen araştırma alanyazındaki boşluğa katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmayla PERMA modelinin uygulama kapsamı da genişletilmektedir. Araştırma bulguları kentsel açık alan olanaklarının bireysel iyi oluş ve beraberinde toplum sağlığı açısından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca kentsel açık alan rekreasyon faaliyetlerine olanak sağlamak, kentlerin tasarımında göz önünde bulundurulması gereken önemli bir unsur olarak ön plana

çıkılmaktadır. Tüm bunlar devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile eğitim kurumları, turizm şirketleri ve belediyeler gibi rekreasyon olanağı sağlayıcıları tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda şehir planlamasında açık alanların daha etkin bir şekilde tasarlanması gerektiği söylenebilir. Bu tasarım sadece fiziksel eylem odaklı değil, aynı zamanda sosyal bağlantılar kurma ve sürdürme açısından sosyal yakınlığı artıracak şekilde de olmalıdır. Bu alanların erişilebilir ve yeterli sayıda olması etkileşimi artırarak bireylerin sosyal bağlar kurma sürecine destek olabilir ve genel sağlık düzeyini iyileştirebilir.

Çalışmada bireyler arasında sosyal yakınlığın düzeyi belirlenmemiş, araştırma, bireylerin genel olarak birlikte vakit geçirdiği kişiler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte belirli bir kentsel açık alan rekreasyon alanının yanı sıra kişilerin en çok tercih ettiği mekânlar özelinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma bu unsurlarıyla birtakım sınırlılıklara sahiptir. Gelecek araştırmalar, sosyal yakınlık düzeyini daha ayrıntılı ele alarak ve farklı rekreasyon alanlarını karşılaştırarak bu sınırlılıkları ortadan kaldıracak ve daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine olanak sağlayabilir. Kapalı mekânlarda yakınlarıyla vakit geçiren bireylerin iyi oluş halleri de incelenebilir, bu sayede mekân özelliklerinin etkileri daha net ortaya konulabilir. Belirli süreler boyunca kentsel açık alanlarda rekreatif etkinliklere katılan bireylerin iyi oluş düzeylerindeki değişimler gözlemlenebilir. Bu açıdan sosyal yakınlık ve iyi oluş arasındaki ilişkinin uzun dönem etkileri izlenebilir. Sosyal yakınlık kültürel boyutta ele alınarak farklı toplumlar üzerinde yapılan araştırmalar karşılaştırılabilir. Aynı zamanda insanların etkileşimleri esnasında hangi davranış ve psikolojik özellikler gösterdiği de merak konusu olabilir. Gelecekteki araştırmalar bunun gibi merak konularına ve boşluklara odaklanabilir.

KAYNAKÇA

Akova, O., Şahin, G. ve Öğretmenoğlu, M. (2019). Rekreasyon Deneyiminin Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi: Y Kuşağı Üzerinde Bir Araştırma, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (2): 124-139.

- Bedimo-Rung, A.L., Mowen, A.J. ve Cohen, D.A. (2005). The Significance of Parks to Physical Activity and Public Health: A Conceptual Model, *American Journal of Preventive Medicine*, 28 (2): 159-168.
- Birleşmiş Milletler. (2018). 2018 Revision of World Urbanization Prospects. Department of Economic Social Affairs. <https://www.un.org/en/desa/2018-revision-world-urbanization-prospects#:~:text=Todayyüzde2000yüzde2005yüzde25yüzde2000yüzde20theyüzde20world's,increaseyüzde20toyüzde2068yüzde25yüzde20byyüzde202050>, Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024.
- Bogdan, R.C. ve Biklen, S.K. (2007). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theories and Methods*. (5. Baskı). Pearson.
- Bosker, M. (2022). City Origins, *Regional Science and Urban Economics*, 94, 103677.
- Bradburn, N.M. (1969). *The Structure of Psychological Well-Being*. Şikago, IL: Aldin.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2): 77-101.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). To Saturate or Not to Saturate? Questioning Data Saturation As A Useful Concept for Thematic Analysis and Sample-Size Rationales, *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 13 (2): 201-216.
- Buchecker, M. ve Degenhardt, B. (2015). The Effects of Urban Inhabitants' Nearby Outdoor Recreation on Their Well-Being and Their Psychological Resilience, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 10: 55-62.
- Cabrera, V. ve Donaldson, S.I. (2023). PERMA to PERMA+4 Building Blocks of Well-Being: A Systematic Review of The Empirical Literature, *The Journal of Positive Psychology*, 19 (3): 510-529.
- Carruthers, C.P. ve Hood, C.D. (2007). Building a Life of Meaning Through Therapeutic Recreation: The Leisure and Well-Being Model, Part I, *Therapeutic Recreation Journal*, 41 (4): 276-297.
- Colley, K., Currie, M. ve Irvine, K.N. (2023). Outdoor Recreation and the Wellbeing of Rural Residents: Insight from Scotland. İçinde; P.H. Johansen, A. Tietjen, E.B. Iversen, H.L. Lolle ve J.K. Fisker (Editörler), *Rural Quality of Life* (ss. 427-444). Manchester: Manchester Üniversitesi Yayınları.
- Collins, C.S. ve Stockton, C.M. (2018). The Central Role of Theory in Qualitative Research, *International Journal of Qualitative Methods*, 17 (1): 1-10.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2015). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (4. Baskı). Sage.
- Cox, D.T.C., Shanahan, D.F., Hudson, H.L., Fuller, R.A. ve Gaston, K.J. (2018). The Impact of Urbanisation on Nature Dose and The Implications for Human Health, *Landscape and Urban Planning*, 179, 72-80.
- Creswell, J.W. ve Creswell, J.D. (2018). *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (5. Baskı). Sage.
- Çakır Sümer, G. (2014). Rize'de Kentleşme Süreci, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (1): 163-183.
- Çakırlar, A. ve Yaman, Ç. (2022). Pozitif Psikoloji Bağlamında Terapötik Rekreasyon ve İyi Oluş İlişkisi: Bir Literatür Taraması, *The Online Journal of Recreation and Sports*, 11 (4): 47-58.
- Demirci, İ., Ekşi, H., Dinçer, D. ve Kardaş, S. (2017). Beş Boyutlu İyi Oluş Modeli: PERMA Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliği, *The Journal of Happiness and Well-Being*, 5 (1): 60-77.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being, *Psychological Bulletin*, 95 (3): 542-575.
- Diener, E. ve Larsen, R.J. (1993). The Experience of Emotional Well-Being. İçinde; M. Lewis ve J.M. Haviland (Editörler), *Handbook of Emotions* (ss. 405-415). New York: Guilford Yayınları.
- Diener, E., Suh, E.M., Lucas, R.E. ve Smith, H.E. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress, *Psychological Bulletin*, 125 (2): 276-302.
- Disabato, D.J., Goodman, F.R., Kashdan, T.B., Short, J.L. ve Jarden, A. (2016). Different Types of Well-Being? A Cross-Cultural Examination of Hedonic and Eudaimonic Well-Being, *Psychological Assessment*, 28 (5): 471-482.
- Dünya Bankası. (2023). Urban Population (yüzde of Total Population), <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>, Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024.
- Erdem, A.D., Yavaş, İ. ve Bilgili, A. (2023). Sanayileşme Perspektifinden Şehirlerin Dönüşümü: Bursa Örneği, *TroyAcademy*, 8 (2): 210-234.
- Eurostat (2023). Quality of Life Indicators, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators, Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024.
- Garvey, C.M. ve Jones, R. (2021). Is There a Place for Theoretical Frameworks in Qualitative Research?, *International Journal of Qualitative Methods*, 20: 1-7.
- Glesne, C. (2016). *Becoming Qualitative Researchers: An Introduction* (5. Baskı). Pearson.
- Goodman, F.R., Disabato, D.J., Kashdan, T.B. ve Kauffman, S.B. (2018). Measuring Well-Being: A Comparison of Subjective Well-Being and PERMA, *The Journal of Positive Psychology*, 13 (4): 321-332.
- Hayward, J. (1989). Urban Parks. İçinde; I. Altman ve E. H. Zube (Editörler), *Public Places and Spaces, Human Behavior and Environment*, (ss. 193-216). Boston, MA: Springer.
- Herzog, C., Handke, C. ve Hitters, E. (2019). Analyzing Talk and Text II: Thematic Analysis. İçinde; H. Van den Bulck, M. Puppis, K. Donders, ve L. Van Audenhove (Editörler), *The Palgrave Handbook of Methods for Media Policy Research* (ss. 385-401). Cham: Palgrave Macmillan.
- International Alliance of Inhabitants. (2005). World Charter for the Right to the City, https://www.right2city.org/wp-content/uploads/2019/09/A1.2_World-Charter-for-the-Right-to-the-City.pdf, Erişim tarihi: 06 Ağustos 2024.
- Joshanloo, M. (2016). Revisiting the Empirical Distinction between Hedonic and Eudaimonic Aspects of Well-Being Using Exploratory Structural Equation Modeling, *Journal of Happiness Studies*, 17: 2023-2036.

- Jovanovic, V. (2015). Structural Validity of The Mental Health Continuous-Short Form: The Bifactor Model of Emotional, Social and Psychological Well-Being, *Personality and Individual Differences*, 75: 154-159.
- Kaimakamis, D. (2022) Predictions for Activity Involvement via PERMA Well-Being Model in Mountain Climbing-Hiking Participants on Mt.Olympus, *International Journal of Recreation and Sport Science*, 6 (1): 44-53.
- Kern, M.L., Waters, L.E., Adler, A. ve White, M.A. (2014). A Multidimensional Approach to Measuring Well-Being in Students: Application of the PERMA Framework, *The Journal of Positive Psychology*, 10 (3): 262-271.
- Keyes, C.L.M. (1998). Social Well-Being, *Social Psychology Quarterly*, 61: 121-140.
- Keyes, C.L.M., Shmotkin, D. ve Ryff, C.D. (2002). Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions, *Journal of Personality and Social Psychology*, 82 (6): 1007-1023.
- Koç, M.C. (2022). Rekreatyonel Spor İyi Oluş Ölçeği (RSİÖÖ) Türkçe Versiyonu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 9 (4): 86-97.
- Korpela, K., Borodulin, K., Neuvonen, M., Paronen, O. ve Tyrväinen, L. (2014). Analyzing the Mediators between Nature-Based Outdoor Recreation and Emotional Well-Being, *Journal of Environmental Psychology*, 37: 1-7.
- Kovich, M.K., Simpson, V.L., Foli, K.J., Hass, Z. ve Phillips, R.G. (2023). Application of the PERMA Model of Well Being in Undergraduate Students, *International Journal of Community Well-Being*, 6: 1-20.
- Kun, Á., Balogh, P. ve Krasz, K.G. (2017). Development of the Work-Related Well-Being Questionnaire Based on Seligman's PERMA Model, *Periodica Polytechnica Social and Management Sciences*, 25 (1): 56-63.
- Lagina, M., Grum, C., Sandhu, G. ve Ruff, A.L. (2024). Sources of Joy in Medical Educators as Described by the PERMA Model, *Teaching and Learning in Medicine*, 36 (1): 53-60.
- Lee, K.J., Casper, J., Powell, R. ve Floyd, M.F. (2023). African Americans' Outdoor Recreation Involvement, Leisure Satisfaction, and Subjective Well-Being, *Current Psychology*, 42: 27840-27850.
- Lee, J., Krause, A.E. ve Davidson, J.W. (2017). The PERMA Well-Being Model and Music Facilitation Practice: Preliminary Documentation for Well-Being through Music Provision in Australian Schools, *Research Studies in Music Education*, 39 (1): 73-89.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Sage.
- Mansfield, L., Kay, T., Meads, C., John, A., Daykin, N., Duffy, L.G., Lane, J., Dolan, P., Testoni, S., Julier, G., Payne, A., Tomlinson, A. ve Victor, C. (2018). A Systematic Review of Outdoor Recreation (In Green Space and Blue Space) for Families to Promote Subjective Wellbeing. https://whatworkswellbeing.org/wp-content/uploads/2020/01/Outdoor-Rec-Systematic-Review-final_0131621000.pdf, Erişim tarihi: 11 Temmuz 2024.
- Maslow, A.H. (1968). *Toward a Psychology of Being* (2. Baskı). D. Van Nostrand.
- Mendes, J., Medeiros, T., Silva, O., Tomás, L., Silva, L. ve Ferreira, J.A. (2022). PERMA Model of Well-Being Applied to Portuguese Senior Tourists: A Confirmatory Factor Analysis, *Sustainability*, 14 (13), 7538.
- Miller, R.S. ve Lefcourt, H.M. (1982). The Assessment of Social Intimacy, *Journal of Personality Assessment*, 46 (5): 514-518.
- Ozuem, W., Willis, M. ve Howell, K. (2022). Thematic Analysis Without Paradox: Sensemaking and Context, *Qualitative Market Research*, 25 (1): 143-157.
- Petersen, E., Bischoff, A., Liedtke, G. ve Martin, A.J. (2021). How Does Being Solo in Nature Affect Well-Being? Evidence from Norway, Germany and New Zealand, *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18: 7897.
- Pile, S. (1999). What Is A City. İçinde; D. Massey, J. Allen ve S. Pile (Editörler), *City Worlds* (ss. 3-52). Londra: Routledge.
- Pomfret, G., Sand, M. ve May, C. (2023). Conceptualising the Power of Outdoor Adventure Activities for Subjective Well-Being: A Systematic Literature Review, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 1-11.
- Puhakka, R. (2021). University Students' Participation in Outdoor Recreation and the Perceived Well-Being Effects of Nature, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 36, 100425.
- Ruslin, R., Mashuri, S., Rasak, M.S.A., Alhabsyi, F. ve Syam, H. (2022). Semi-structured Interview: A Methodological Reflection on the Development of a Qualitative Research Instrument in Educational Studies, *IOSR Journal of Research and Method in Education (IOSR-JRME)*, 12 (1): 22-29.
- Ryan, R.M. ve Deci, E.L. (2001). On Happiness and Human-potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being, *Annual Review of Psychology*, 52: 141-166.
- Ryff, C.D. (1989). Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being, *Journal of Personality and Social Psychology*, 57 (6): 1069-1081.
- Ryff, C.D. ve Keyes, C.L.M. (1995). The Structure of Psychological Well-Being Revisited, *Journal of Personality and Social Psychology*, 69: 719-727.
- Ryff, C.D. ve Singer, B. (1996). Psychological Well-Being: Meaning, Measurement and Implications for Psychotherapy Research, *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65 (1): 14-23.
- Saltık, Z. ve Akova, O. (2019). Yakın Açık Alan Rekreatyon Aktivitelerinin İyi Olma Hali, Psikolojik Dayanıklılık, Yenilenme Deneyimi, Yaşam Doyumu ve İş Tatmini Üzerindeki Etkileri, *Journal of Sport and Recreation Researches*, 1 (1): 1-20.
- Sandstrom, G.M. ve Dunn, E.W. (2014). Social Interactions and Well-Being: The Surprising Power of Weak Ties, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40 (7): 910-922.
- Schlemmer, P., Scholtel, T., Niedermeier, M., Kopp, M. ve Schnitzer, M. (2021). Do Outdoor Adventure Park Activities Increase Visitors' Well-Being?, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 35, 100391.
- Seeley, I.H. (1973). *Outdoor Recreation and the Urban Environment*. Springer.

- Seligman, M.E.P. (2011). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being*. New York, NY: Free Yayınları.
- Seligman, M. (2018). PERMA and The Building Blocks of Well-Being, *The Journal of Positive Psychology*, 13 (4): 333-335.
- Sezer, B. ve Akova, O. (2016). Kent Sakinlerinin Rekreasyon Tercihleri, Rekreasyon Alanlarının Algılanan Değeri ve Gerçek Kullanımı Arasındaki İlişki, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 5 (2): 94-115.
- Shaheen, M., Pradhan, S. ve Ranajee. (2019). Sampling in Qualitative Research. İçinde; M. Gupta, M. Shaheen ve K.P. Reddy (Editörler), *Qualitative Techniques for Workplace Data Analysis* (ss. 25-51). Hershey, PA: IGI Global.
- Song, G., Edelman, J. ve Johnson, J. (2024). Positive Tourist Experience: The PERMA Approach for Understanding the Well-Being of Young Tourists, *Tourism, An International Interdisciplinary Journal*, 72 (4): 654-659.
- Stebbins, R.A. (2001). *Exploratory Research in the Social Sciences* (Cilt 48). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stevens, R.E., Loudon, D.L., Cole, H. ve Wrenn, B. (2012). *Concise Encyclopedia of Church and Religious Organization Marketing*. New York: Routledge.
- Şahyar Akdemir, D. (2020). Kentli Hakları ve Kent Konseyleri, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40: 149-167.
- Thompson Coon, J., Boddy, K., Stein, K., Whear, R., Barton, J. ve Depledge, M.H. (2011). Does Participating in Physical Activity in Outdoor Natural Environments Have A Greater Effect on Physical and Mental Wellbeing Than Physical Activity Indoors? A Systematic Review, *Environmental Science and Technology*, 45 (5): 1761-1772.
- Tunç, B. (2022). Seligman'dan İyi Oluşa Farklı Bir Bakış: PERMA Modeli, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1): 1-15.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Şehir, (Güncel Türkçe Sözlük), <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 5 Ağustos 2024.
- Uçar, A., Şemşit, S. ve Negiz, N. (2017). Avrupa Birliği Akıllı Kent Uygulamaları ve Türkiye'deki Yansımaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (Kayfor 15 Özel Sayısı): 1785-1798.
- Wammerl, M., Jaunig, J., Mairunteregger, T. ve Streit, P. (2019). The German Version of The PERMA-Profiler: Evidence for Construct and Convergent Validity of The PERMA Theory of Well-Being in German Speaking Countries, *Journal of Well-Being Assessment*, 3: 75-96.
- Whiting, J.W., Larson, L.R., Green, G.T. ve Kralowec, C. (2017). Outdoor Recreation Motivation and Site Preferences Across Diverse Racial/ Ethnic Groups: A Case Study of Georgia State Parks, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 18: 10-21.
- Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. (2011). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye'de Kentleşme Dönemleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35): 252-267.

Buğcan GÜVENOL

Dokuz Eylül Üniversitesi Reha Midilli Foça Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2018). Yüksek lisans derecesini İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan aldı (2021). Doktora derecesi için İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda eğitimine devam etmektedir. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2021). Halen adı geçen üniversite ve bölümde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm işletmeciliği ve alternatif turizmdir.

Özgür SARIBAŞ

Akdeniz Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu'ndan mezun oldu (2011). Yüksek lisans derecesini İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Dalı'ndan (2015), doktora derecesini İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği (İngilizce) Dalı'ndan aldı (2020). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2021). Halen adı geçen üniversite ve bölümde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanı turizm işletmeciliği ve turizm araştırmalarıdır.

İlkay TAŞ GÜRSOY

Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2001). Yüksek lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Birliği Dalı'ndan (2003), doktora derecesini de Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Dalı'ndan aldı (2010). Dokuz Eylül Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2002) Doçentlik ünvanını turizm alanında aldı (2019). Profesörlüğe Dokuz Eylül Üniversitesi'nde yükseltildi (2024). Halen aynı üniversitede görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları sürdürülebilir turizm, serbest zaman ve kültür araştırmalarıdır.

Açık Alan Rekreasyonunda Stres, Hedonik ve Eudaimonik Refah

Stress, Hedonic and Eudaimonic Well-being in Outdoor Recreation

Selin KAMA*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Ahlat Yerleşkesi Erkizan Mah. Mazlum Yegül Cad, Habipli Sk. No: 3, 13000, Ahlat, Bitlis.

E-posta: kamaselin@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2707-091X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 4 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 10 Ağustos 2024

İkinci düzeltme: 16 Eylül 2024

Kabul: 23 Eylül 2024

Anahtar sözcükler: *Stres, Stresle başa çıkma, Hedonik refah, Eudaimonik refah, Rekreasyon.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 4 July 2024

Resubmitted: 10 August 2024

Resubmitted: 16 September 2024

Accepted: 23 September 2024

Key words: *Stress, Stress coping, Hedonic well-being, Eudaimonic well-being, Recreation.*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı stresle başa çıkma bağlamıyla açık alanlarda yapılan rekreasyon etkinliklerinde bireylerin boş zaman aracılığıyla stresle başa çıkma inanç ve stratejilerinin hedonik ve eudaimonik refahları üzerindeki etkisini bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Çalışmada Iwasaki ve Mannell (2000) tarafından geliştirilen boş zaman aracılığıyla başa çıkma inançları ve stratejileri modeli temel alınmıştır. Bu model kapsamında nicel araştırma yöntemlerinden faydalanılarak anket araştırması yapılmıştır. Çalışmada Bitlis ilinde 7-15 Haziran 2024 tarihleri arasında anket tekniğiyle 302 örneklemden elde edilen veriler analiz için uygun koşulları sağlamıştır. Toplanan veriler SmartPLS 4 istatistikî analiz paket programında en küçük kısmi kareler tekniğiyle irdelenmiştir. Çalışmanın sonuçları, açık alan rekreasyon sürecinde boş zaman aracılığıyla başa çıkma inançlarının hedonik refahı, stratejileri nin ise bireylerin hedonik ve eudaimonik refahlarını pozitif yönlü ve anlamlı bir biçimde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kamu kurum ve kuruluşları başta olmak üzere, üniversitelerin, turistik destinasyonların ve rekreasyon yöneticilerinin açık alanları ve açık alanlarda yapılabilecek rekreasyon etkinlik sayılarını arttırmaları gerekmektedir.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the effects of individuals' leisure coping beliefs and strategies on hedonia and eudaimonia in outdoor recreational settings, from a holistic perspective. The study is based on the leisure coping beliefs and strategies model developed by Iwasaki and Mannell (2000). Within the scope of this model, survey research method was conducted using quantitative research methods. Data was collected between 7-15 June 2024 and the data obtained from 302 samples and analyzed using the least partial squares technique in the SmartPLS 4. The results of the study reveal that leisure coping beliefs positively affects hedonic well-being and leisure coping strategies positively and significantly affect the hedonic and eudaimonic well-being of individuals during the outdoor recreation process. For this reason, public institutions and organizations, universities, tourist destinations and recreation managers need to increase outdoor settings and the number of recreational activities.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Kama, S. (2024). Açık Alan Rekreasyonunda Stres, Hedonik ve Eudaimonik Refah, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 103 - 117.

GİRİŞ

Açık alanlarda, aktif veya pasif olarak, yapılan boş zaman ve rekreasyon etkinlikleri bireyin ruh ve beden sağlığını korumanın yollarından biri olarak değerlendirilmektedir (Demirel vd. 2017). Bu durumun temel sebebi boş zaman kullanımının, hem bireyler hem de toplumlar açısından günlük yaşamdaki sıkıntılarla baş etmek için vazgeçilmez fırsatlar sağlamasıdır (Kaya 2015).

Bu kapsamda rekreasyon ve boş zaman araştırmalarında stres kaynaklarıyla başa çıkmak için çeşitli stresle başa çıkma inançları ve stratejileri geliştirilmiş ve kullanılmıştır (Chun vd. 2012). Ancak, bu modellerin özellikle açık alan rekreasyonu bağlamında bütüncül bir biçimde incelenmediği gözlemlenmiştir. Bu nedenle, bu çalışmanın amacı, bireylerin açık alanlarda yaptıkları rekreasyon etkinliklerinde boş zaman aracılığıyla stresle başa çıkma inançlarının ve stratejileri-

nin, hedonik ve eudaimonik refahları üzerindeki etkisinin değerlendirilmesidir.

Stres, yaşam süreçlerini garanti altına alacak biyolojik kalkanlar oluşturmak için faydalı olmakla birlikte bireyin kendi dengesini koruma çabası yetersiz kaldığında ve değişen yaşam koşullarında iç dengenin düzenlenememesi durumunda fizyolojik işlevleri bozabilmekte ve patolojik koşullara yol açabilmektedir (Lu vd. 2021). Bu nedenle, yaşam alanının farklı yönleri, iç dengenin düzenlenmesi ve stresle başa çıkmak amacıyla değerlendirilmektedir. Bu yaşam alanlarının bir parçası olarak değerlendirilen doğal ortamlar önemli bir kaynak olarak çeşitli duygusal parametreler ile psikolojik sonuçlar doğurmaktadır (Corazon vd. 2019). Dahası, gündelik yaşantıların bir parçası ve insanlık durumunun merkezinde yer alan stresten (O'Connor vd. 2021) arınma için de alan yaratmaktadır. Dolayısıyla, açık alanlarda yapılan rekreasyon etkinliklerinin stresle başa çıkma üzerindeki etkilerini araştırmak önem kazanmaktadır.

Alanyazında açık alan rekreasyonu ve stres üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte bu çalışmalar rekreasyonun birey üzerinde yarattığı etkiler (Miller ve McCool 2003), post travmatik stres ile başa çıkma (Vella vd. 2013; Greer ve Vin-Raviv 2019) ruh hali değişikliği ve restorasyon (Hull ve Michael 1995) işsizlerin mental sağlığı (Kerr vd. 2012) gibi kısıtlı çalışma alanlarını kapsamaktadır. Boş zaman alanyazınında ise stresle başa çıkma bireylerin boş zamanlarında gerçekleştirdikleri etkinlikler aracılığıyla başa çıkma inançları ve başa çıkma stratejileri olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır (Iwasaki 2001; Iwasaki ve Mannell 2000). Bu çalışmalar güçlendirme, sosyalleşme, kendi kaderini tayin ve geçici (palyatif) başa çıkma gibi stres inançları ve stratejilerinin boyutlarıyla ilişkilendirilmiştir (Jenkins ve Pigram 2006; Kovach 2019; McAnirlin ve Maddox 2022). Bu çalışmada Iwasaki ve Mannell (2000) tarafından boş zaman literatürüyle ilişkili olarak geliştirilen başa çıkma inançları ve stratejileri boyutları, okunabilirliğin sağlanması amacıyla "boş zaman aracılığıyla stresle başa çıkma inançları" (BASİ) ve "boş zaman aracılığıyla stresle başa çıkma stratejileri" (BASS) şeklinde

Türkçe'ye uyarlanmıştır. Bu model kullanılarak açık alan rekreasyonuna katılan bireylerin başa çıkma inanç ve stratejilerinin pozitif psikolojinin konuları arasında yer alan hedonik ve eudaimonik refahlarına etkileri irdelenmektedir. Dolayısıyla, çalışma sonucunda BASİ ve BASS'ın gelişiminde rol oynadığı düşünülen açık alanların, yaşam süreçlerini iyileştirmek için ihtiyaç duyulan hedonik ve eudaimonik refah duyguları için ne kadar önem arz ettiğini belirlemek mümkün olacaktır.

Stres ile ilgili kısıtlı sayıda araştırma doğrudan hedonik ve eudaimonik refah ile ilişkilendirilmiş (Ruini ve Cesetti 2019; Freire vd. 2019). Hedonik ve eudaimonik refah değişkenlerini stres ile ilişkilendiren araştırmalar sıklıkla iş yaşamı ve öğrenciler üzerine odaklanmaktadır (Griffin ve Clarke 2011; Muurlink ve Matas 2011; Smith 2015; Alharbi ve Smith 2018; Bono vd. 2020). Bu çalışmaların ortak bulguları hedonik ve eudaimonik refah düzeyi yüksek olan bireylerin stresle başa çıkma yöntem ve stratejilerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir. Nitekim, hedonik ve eudaimonik refah kişilerin davranış kalıplarını düzenleyebilmektedir. Örneğin, stresle başa çıkma süreçlerinin öncüsü olarak eudaimonik yapı sorunların olumlu bir şekilde yeniden değerlendirilmesi, görevlere katılım veya araçsal ve duygusal yardım arayışı gibi oldukça uyumlu başa çıkma stratejilerinin benimsenmesini desteklemektedir (Freire vd. 2019). Rekreasyon da refah duygusunu kolaylaştıracak bir başa çıkma kaynağı olarak (Denovan ve Macaskill 2017) olumsuz yaşam olaylarına karşı tampon oluşturmakta ve geleceğe yönelik iyimserlik ve umut üretmektedir (Kleiber vd. 2002). Ancak açık alan rekreasyonu sürecinde BASİ ve BASS'ın hedonik ve eudaimonik refah ile ilişkisini ayrıntılı olarak irdeleyen bir çalışmaya alanyazında rastlanmamıştır. Bu nedenle mevcut çalışmada stresle başa çıkma kavramı BASİ ve BASS bağlamıyla ele alınmıştır. Önceki çalışmalardan farklı olarak eudaimonik ve hedonik refah, genel yaşam süreci içinde stresle başa çıkmanın bir öncülü değil sonucu olarak değerlendirilmektedir. Değerlendirme sonucunda araştırmanın cevaplaması beklenen temel soru, stresle başa çıkmanın BASİ ve

BASS boyutlarıyla bireylerin eudaimonik ve hedonik refahlarını nasıl etkilediğidir.

Çalışmanın temel sorusunun cevaplanması bireylerin stresle nasıl başa çıkacakları, nasıl hayatta kalacakları ve iyi işlev göreceklerine (Iwasaki ve Mannell 2000) ilişkin önemli bir bilgi akışı sağlayacaktır. Dolayısıyla bu çalışma sonucunda rekreasyona katılan bireylerin hayata yönelik daha iyi işlev görmeleri ve yaşamsal gelişimlerine yönelik genel bir perspektif geliştirilmesi mümkün olacaktır. Çalışma, açık alanlarda yapılan rekreasyon etkinliklerinin bireylerin başa çıkma inançları ve başa çıkma stratejilerine nasıl yardımcı olduğunu etkili bir şekilde tahmin etmek ve açıklamak için de dolaylı fayda sağlayacaktır (Iwasaki ve Mannell 2000; Kerr vd. 2012).

Açık alanlarda rekreasyona katılmanın potansiyel faydalarının son derece tedavi edici ve güçlendirici olduğu bilgisine (Kovach 2019) dayalı olarak çalışmada öncelikle stres ve stresle başa çıkma kavramları inançlar ve stratejiler perspektifinden değerlendirilecektir. Sonrasında ise stresle başa çıkma inançları ve stratejilerinin hedonik ve eudaimonik refahla ilişkisine, daha önce yapılmış boş zaman ve rekreasyon araştırmalarının konuya ilişkin bulguları ve sonuçlarına yer verilecektir. Çalışmanın yöntem ve bulgular bölümleri bu çalışmayı ötekilerden ayırarak bilgi akışını zenginleştirecek sonuç ve değerlendirmeler ortaya koyacaktır.

ALANYAZIN TARAMASI

Bu bölümde öncelikle, stres ve stresle başa çıkma kavramları irdelenecek ve bireylerin boş zamanlarının stresle başa çıkmalarına yönelik net etkileri olduğu boş zaman literatürüne bağlı olarak tartışılacaktır. Sonrasında ise boş zaman aracılığı ile stresle başa çıkmanın bireylerin hedonik ve eudaimonik refahları ile ilişkisi değerlendirilecektir.

Stres ve Stresle Başa Çıkma

Bireyin hayatında yaşadığı olumsuz deneyimlerin bir sonucu olarak gelişen stres, kişiden beklenen taleplerle ve bu taleplerle başa çıkma yetenekleri arasındaki denge durumunda kısıtlamaların veya çok az sosyal desteğin olmasıyla ilgili

lidir (Cox 1987). Thoits'e (1995) göre stres, yaşam olayları, kronik gerginlikler ve günlük sorunlar olmak üzere üç ana kategoride gelişmektedir. Araştırmacıya göre, yaşam olayları, nispeten kısa bir süre içinde büyük davranışsal yeniden ayarlamalar gerektirirken, kronik gerginlikler uzun bir sürece yayılan kalıcı veya tekrarlayan akut değişikliklerde oluşmaktadır. Diğer taraftan, günlük sorunlar gün boyunca küçük davranışsal değişimleri ve stresleri içermektedir. Thoits'in (1995) ifade etmiş olduğu bu kategorilerde stresin düzeyine ve tahammül edilme durumuna karar vermek için birey durumu değerlendirmekte, başa çıkma ve tepki yollarını belirlemekte ve çeşitli stratejiler uygulamaktadır (Schuster ve Hammitt 2000). Başa çıkma davranışlarıyla ilişkili olan yeniden değerlendirme süreci davranışsal bütünlüğü ve işlevsel tutarlılığı koruma veya yeniden sağlamayı amaçlamaktadır (Van Egeren 2000). Bu nedenle, stresle başa çıkma inançları ve stratejileri önemli motivasyon kaynak ve araçları olarak (Iwasaki ve Mannell 2000; Iwasaki 2001; Iwasaki 2003) bireyin kişisel özellikleri ve algılanan sosyal destekler gibi çeşitli faktörlerle ilişkilendirilmektedir (Iso-Ahola ve Park 1996; Chun vd. 2012). Psikoloji disiplininin çalışma alanlarından biri olan stresle başa çıkma inançları ve stratejilerine ilişkin faktörleri tanımlayabilmek için boş zaman alanyazınından faydalanmak gerekmektedir. Boş zaman alanyazınında "stresle başa çıkma inanç ve stratejileri" yerine Iwasaki ve Mannell'in (2000) çalışmasından hareketle Türkçeleştirilen iki boyut "BASİ ve BASS" kısaltmalarıyla kullanılmıştır.

Iwasaki'ye (2001) göre BASS boş zaman etkinliklerine katılım yoluyla elde edilen gerçek durum temelli davranışlar veya bilişleri içermektedir. Bu kapsamda başa çıkma stratejileri ruh halini düzenleme, iyileştirme ve kendini yenileme (Iwasaki 2003) gibi palyatif, sosyal ilişkiler ve refah temelli stratejiler ile ilişkilendirilmektedir (Chang 2015). BASİ ise stresle başa çıkmak için ihtiyaç duyulan sosyalleşme, kendi kaderini tayin ve güçlendirme gibi nispeten istikrarlı psikolojik eğilimler ile ilişkilendirilmektedir (Iwasaki 2001; Chang 2015). Denovan ve Macaskill'e (2017a) göre özerklik, bireyin kendi kaderini tayin ettiğine dair inançlarını ve sosyalleşme,

sosyal destek inançlarını temsil etmektedir. Bir başka ifadeyle, bireyin boş zaman etkinliklerini özgürce seçmesine izin verildiğine dair inancı kendi kaderini tayin etmesi ile sosyal destek ise arkadaşları tarafından bireye ihtiyaç duyduğunda yeterli desteğin verilmesi ile ilişkilidir (Chang vd. 2019). Diğer taraftan, bireylerin boş zamanlarında yaptıkları etkinliklerin sonucunda kendilerini zorluklarla başa çıkma konusunda ne kadar güçlü hissettikleri, güçlendirme boyutu ile ilişkilidir (Iwasaki 2003; Denovan ve Macaskill 2017b). Bu doğrultuda gizil bir ruhsal gerilim yaratan durumla (potansiyel bir stresörle) karşılaşıldığında arkadaşlık, özerklik ve güçlendirme yoluyla stres seviyesi düşmekte ve zihinsel, fiziksel ve psikolojik iyi-oluş sağlanmaktadır (Iwasaki ve Mannell 1999). Başa çıkma süreci, yüksek BASİ düzeyine sahip kişiler için algılanan kontrol, özgürlük duygusu, güçlenme hissi ve hayata karşı olumlu tutumlar gibi sağlıklı destekleyen önemli kaynakları teşvik etmesi nedeniyle uzun vadeli, olumlu ve doğrudan etkili sonuçlar yaratmaktadır (Iwasaki 2003). Dolayısıyla açık alanlarda yapılan rekreasyon etkinliklerinin özgürce seçimi, arkadaşlık ilişkileriyle desteklendiğinde bireyin güçlenmesini sağlayarak stresle başa çıkma inançlarına kaynaklık etmektedir.

Rekreasyon ve Stresle Başa Çıkma

Rekreasyon etkinliklerinin stres ve stresle başa çıkma boyutlarıyla ilişkisi stresin bağlamına, düzeyine ve etkinlik biçimlerine göre farklılık göstermektedir. Miller ve McCool'a (2003) göre farklı düzeydeki stres seviyeleri karşısında farklı davranışsal ve bilişsel başa çıkma tepkileri sergilenmektedir. Hull ve Michael'e (1995) göre ise stresli bireyler ve stresli olmayan bireyler arasında açık alan rekreasyonu farklı etkiler yaratabilmektedir. Jackson (2013) ise stresin bağlamına ve yoğunluğuna bağlı olarak rekreasyon tercihlerinin değiştiğini belirtmektedir. Bu durum rekreasyon tercihlerinin stresle doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı olduğunu göstermektedir. Etkinlik biçimine göre değerlendirildiğinde tazeleyici, fizyolojik ve ruhsal sonuçların değerlendirilmesi gerekmektedir. Sanatsal ve kültürel odaklı etkinlikler, gönüllülük gibi topluluk temelli veya

öğrenci organizasyonu temelli faaliyetler, bireylerin dikkatini hoş olmayan olaylardan kaynaklı stres etkenlerinden uzaklaştırarak, tazeleyici ve zenginleştirici bir rol üstlenmektedir (Lehto vd. 2014). Açık havada yapılan bisiklete binme, su kayağı, koşu ve masa tenisi gibi çeşitli etkinliklerin stresi azaltıcı faydası da benzer şekilde fizyolojik ve ruhsaldır (Caltabiano 1994). Bu nedenle, açık alanda yapılan bütün bu etkinlikler bireyin psikolojik açıdan olumlu bir ruh haline sahip olmasına ve fizyolojik açıdan gençleşmesine neden olabilmektedir (Kleiber ve Rickards 1981; Iwasaki ve Mannell 2000).

Stresin bağlamı ve yoğunluğuna vurgu yapan Jackson (2013) bireylerin destek ağı ve sorumluluk sağlayan grup egzersizlerini ya da yalnızlığın tadını çıkartabilecekleri tek başına yapılan egzersizleri tercih edebildiğini ifade etmektedir. Bağlılık düzeyini arttırarak kişisel fayda sağlayan bu etkinlikler (Jackson 2013) düşük stres düzeyine sahip bireylerin olumsuz durumlarla başa çıkabilmek için bilişsel olarak kendilerini düzenlemelerine, yüksek düzeyde stres durumunda ise çevresel koşulları değiştirmeyi amaçlayan eylemlere doğrudan katılma olasılıklarının artmasına ya da ortamdaki tamamen uzaklaşmalarına sebep olmaktadır (Miller ve McCool 2003). Shobri vd.'ne (2021) göre özellikle kent ortamlarında bireyler, doğanın, güneşin, huzurun, temiz havanın, kuş seslerinin tadını çıkarmayı, koşu yapmayı, tempolu yürüyüş yapmayı, dinlenme ve rahatlatma aktiviteleri yapmayı tercih etmektedirler. Diğer taraftan, Hull ve Michael (1995) enerji kazanmaya ihtiyaç duyan stresli bireylerin açık alan rekreasyonunu stressiz bireylere göre daha az talep edebildiklerini belirtmektedir.

Stresle Başa Çıkma, Hedonik ve Eudaimonik Refah

Modern kentlerde bireylerin günlük yaşam süreçlerinde vakit geçirdikleri açık alanlar, stresten arınma ve özellikle duygusal etkiler gibi psikolojik dönüşümleri de kapsayan genel iyi-oluş unsurları için giderek daha önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir (Corazon vd. 2019). Bu bağlamda, açık alan rekreasyonu psikolojik ve ruhsal yenilenme, kişinin bilgi ve becerilerini test etme, aile ilişkileri ve arkadaşlıklar kurma,

doğal ve kültürel ortamları keşfetme ve bunlara aşına olma olanağı sunduğundan (Jenkins ve Pigram 2006) hedonik ve eudaimonik refah ile ilişkili görülmektedir. Nesnelci yaklaşıma göre bir kişinin mutluluk durumundan ziyade neden mutlu olduğuyula ilgilenen hedonik refah, çoğunlukla kınanacak davranışların sonucudur (Kashdan vd 2008). Nitekim, bu yaklaşımın temelinde Aristoteles'in kaba bir ideal olarak değerlendirdiği (Ryan ve Deci 2011) bireyin materyalist bakış açısına dayalı (Deci ve Ryan 2008) deneyimlerini temsil eden haz verici yaşam biçimleri yer almaktadır (Huta 2020). Öte yandan, Aristoteles'in yazılarıyla çağdaş pozitif psikolojik işlevsellik teorilerine dayanan eudaimonik refah ise deneysel olarak işlevselleştirme ve ayrıntılı psikometrik değerlendirmenin önemine vurgu yapmaktadır (Ryff 2023). Eudaimonik refahın temel varsayımı işlevselleştirme kapsamında kişinin potansiyelini gerçekleştirilmesine ve anlamlı bir hayat yaşamasına yön vermesine dayanmaktadır (Chen ve Zeng 2023). Dolayısıyla, hedonik ve eudaimonik refah bu çalışmada bireyin hem deneyim hem de işlevsellik bağlamlarıyla stresle başa çıkması ile ilişkilendirilmektedir.

Bir kişinin stres etkeniyle başa çıkma şekli, o andaki duygularına doğrudan etki ettiği için bildirilen keyif, memnuniyet ve kişinin aktiviteye katılımını sürdürme arzusu, uzun vadeli etkili başa çıkmanın göstergeleri olarak değerlendirilmektedir (Kim ve Duda 2003). Örneğin; Kovach'a (2019) göre hoş kokulu çamlardan oluşan bir ormanda toprak bir yol izlemek ya da bir kavak ağacının dibinde dinlenip rüzgarda yaprakların hışırtısını dinlemek, bireyin huzur veya sakinlik hissi yaşamasına yardımcı olacaktır. Açık alanlarda yapılan bu tür zorlayıcı olmayan keyifli etkinlikler, ruhsal gerilimin şiddetini azaltan bir etken (stres tamponu) olarak işlev görürken anlamlı da olsa bireyin sorunlarından uzaklaşmasına yardımcı olmakta ve stres etkeninden bir miktar uzaklaşma veya dinlenme sağlayabilmektedir (Hutchinson vd. 2008). Ayrıca, açık alan rekreasyon etkinlikleri dikkat dağıtma ve yeniden bağlanma süreçlerini teşvik ettiği için olumsuz ruh hali, depresyon, anksiyete ve somatik stres semptomlarında önemli ve sürekli azalmaları teşvik etmektedir (Vella vd. 2013). Burada ifade edilen

çalışmalar hedonik refahın bir öncül olarak stres üzerinde olumlu etkiler yaratabildiğini ortaya koymaktadır. Bu noktalardan hareketle değerlendirildiğinde stresle başa çıkmanın bireyin hedonik refahıyla ilişkili bir kavram olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, bu çalışmada hedonik refah bir öncül değil bir sonuç olarak stres kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkiye yönelik kanıtlar bu çerçevede değerlendirildiğinde, BASİ ve BASS'ın birer stresle başa çıkma yöntemi olarak hedonik ve eudaimonik refahı arttıracığı düşünülmektedir.

H1. BASİ hedonik refahı pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilemektedir.

H2. BASS hedonik refahı pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilemektedir.

Açık alan rekreasyonu bireylerin ruh halini değiştirmenin yanı sıra fizyolojik durumlarını iyileştirme ve odaklanma gücünü artırma bakımından da onarıcıdır (Hull ve Michael 1995). Bu nedenle onarıcı ortamlar olarak tanımlanan açık alanlarda doğaya maruz kalmanın, kişisel uyum kaynaklarının yenilenmesine izin verdiği ve fizyolojik, duygusal ve dikkat onarımıyla birlikte bilişsel performansı arttırdığı ve stres faktörlerinin etkisine karşı koruduğu, varsayılmaktadır (Berto 2014). Bu durumun temel sebeplerinden biri açık alan rekreasyonunun bireyin dikkatini stres etkeninden veya kendisi hakkındaki bilgilerden uzaklaştırarak sorunların gayri resmi olarak açıklanması, soruna farklı bakış açıları geliştirilmesi ve sorunla başa çıkma yolları belirlemesi için sağlıklı bir alan yaratmasıdır (Caltabiano 1994). Nitekim açık alan rekreasyonu, bu yeni becerilerin öğrenilmesi, bireysel fiziksel hedefler belirlenmesi, yeni kişisel sınırların keşfedilip bunlara meydan okunması için bireye alan sağlamaktadır (Kovach 2019).

Açık alan rekreasyonunun iyi bir yaşam kalitesi ve kişiliğin gelişimi üzerindeki etkisi (Andrijašević vd. 2005) bireye kazandırdığı olumlu düşünme becerisinin bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir (Naseem ve Khalid 2010). Evans vd'ne (2020) göre bazı gelişmekte olan toplumlarda özellikle kadınlara, açık alanların kaçınmaları gereken fiziksel ve psikolojik

güvenliği tehdit eden korkutucu bir yer olduğunun öğretilmesi, bu olumlu düşünce kalıplarına bağlı yaşam standartlarının oluşturulmasında olumsuz bir yönelim yaratmaktadır. Oysa ki açık alanlarda rekreasyonun teşvik edilmesi bireyin zihinsel canlanma ve kişisel başarı duygusunu arttırarak beden imajı algısını da geliştiren (Kovach 2019) içsel bir ödül sağlayacaktır. Dahası, açık alan rekreasyon tercihlerinde kendi kararını veren birey sosyal desteği kolaylaştırabilecek ve stresli yaşam olaylarıyla ilişkili kaygının şiddetini doğrudan azaltabilecektir. (Kanters 2000). Bu noktalardan hareketle açık alanlarda rekreasyona katılmanın BASİ ve BASS bakımından eudaimonik refah üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

H3. BASİ eudaimonik refahı pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilemektedir.

H4. BASS eudaimonik refahı pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilemektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, açık alan rekreasyonunun bireylerin stresli olaylarla başa çıkması ve sağlık üzerindeki etkileri bakımından önemli olduğu (Iwasaki ve Mannell 2000) varsayımına dayanarak stresle başa çıkmanın bireylerin hedonik ve eudaimonik refahları arasındaki ilişki düzeyini belirlemektir. Bu nedenle çalışmada nicel araştırma yöntemlerinde yapısal eşitlik modelinden faydalanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışma kapsamında kullanılan ankette üç bölüm yer almaktadır. İlk bölümde BASİ ve BASS'a yönelik 25 madde, ikinci bölümde hedonik ve eudaimonik refah ile ilişkili 12 madde ve son bölümde örneklem grubun demografik özelliklerini belirlemeye yönelik olarak beş madde bulunmaktadır. BASİ ve BASS ölçeğinde yer alan 25 madde Iwasaki ve Mannell'in (2000) çalışmasından uyarlanmıştır. BASİ ölçeğinde yer alan altı madde kendi kaderini tayin; yedi madde ise güçlendirme ile ilişkilidir. Bu boyutta Türkçe'ye uyarlama sürecinde kendi kaderini tayin değişkenini ölçmek için kullanılan "boş zaman etkin-

liklerimi kendim belirlerim" şeklindeki ifadelerden biri anket kapsamından çıkartılmıştır. BASS ölçeğine bağlı olarak ise altı madde sosyal arkadaşlık ve altı madde geçici başa çıkma stratejileriyle ilişkilidir. Bu ölçeklerin Türkçe'ye uyarlanmasında geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması amacıyla uzman görüşünden faydalanılmıştır. Diğer taraftan hedonik ve eudaimonik refahın ölçülenmesinde Lengieza vd.'nin (2019) geliştirmiş olduğu 12 maddelik ölçek kullanılmıştır. Bu ölçekte yer alan 12 madde Karagöz vd. (2024) ve Kama ve Ağbay'ın (2024) çalışmaları göz önünde bulundurularak kullanılmıştır. Anketler yedili Likert ölçeğiyle hazırlanmıştır.

Veri Toplama ve Analizler

Bu çalışmanın evrenini Bitlis ilinde park, ormanlık alan, bahçe ve göl kenarı gibi açık alanlarda rekreasyona katılan bireyler oluşturmaktadır. Çalışmada homojen amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu örnekleme tekniğinde küçük bir homojen örneklem gruba ulaşılması amaçlanmaktadır (Başaran 2017). Çalışma kapsamında evrende yer alan bireyler arasında homojen bir gruba erişilebilmesi amacıyla rekreasyon alanlarında yüz yüze anket tekniği kullanılmıştır. Anketin uygulanması Bitlis Eren Üniversitesi Etik İlkeleri ve Etik Kurulunun 2024/05-16 ve E.5476 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve bu doğrultuda 415 örneklemden 07/06/2024-15/06/2024 tarihleri arasında anket toplanmıştır. Toplanan 415 anketten 302 tanesi analizler için geçerli görülmüştür. Örneklem gruba ilişkin demografik bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Davranışsal araştırmalarda ölçüm hatasının kaynağı olarak ifade edilen ortak yöntem yanlılığı problemi yöntem varyansı (Common Method Bias) (Podsakoff vd. 2003) Harman'ın tek faktör testi ve anket toplama sürecinde katılımcılara verilen bilgilerin kapsamı ile irdelenmiştir (Sop vd. 2024). Bu kapsamda yöntemsel açıdan gönüllü katılımcılara araştırmanın amacı hakkında yönlendirici olmayacak şekilde bilgi verilerek araştırma süreci yürütülmüştür. Öte yandan, Harman'ın tek faktör testi varyans değeri 0,50 değerinin altında 35,129 bulunmuştur. Bu değer ölçek maddelerinde bir bütün olarak ortak

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bulguları

Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	157	52,0	Evli	179	59,3
Erkek	145	48,0	Bekar	123	40,7
Total	302	100,0	Total	302	100,0
Yaş			Eğitim Durumu		
18-24	95	31,5	İlköğretim	17	5,6
25-34	98	32,5	Ortaöğretim	55	18,2
35-44	52	17,2	Ön lisans	10	3,3
45-54	34	11,3	Lisans	131	43,4
54+	23	7,6	Lisansüstü	89	29,5
Total	302	100,0	Total	302	100,0
Meslek					
Kamu Sektörü	85	28,1			
Özel Sektör	71	23,5			
Serbest Meslek	38	12,6			
Öğrenci	74	24,5			
Çalışmıyor/Emekli	34	11,3			
Toplam	302	100,0			

yöntem yanlılığına dair bir kanıt bulunmadığını göstermektedir.

Çalışma kapsamında anketlerle 302 örneklem den elde edilen veriler SMARTPLS 4 istatistiki analiz programı ile en küçük kısmi kareler tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Örneklem sayısının küçük olduğu çalışmalar için uygun bir program olması bu programın tercih edilmesinde etken olmuştur. 5000 alt örneklem -bootstrapping- tekniği kullanılarak faktör yükleri ve yol katsayıları değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmada ölçüm modeli iç tutarlılık güvenilirliği, yakınsak güvenilirlik ve ayırt edici geçerlilik ile değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda BASİ'nin güçlendirme boyutuna bağlı bir ifade ve BASS'a bağlı iki ifadenin faktör yük değerleri düşük bulunmuştur. Ölçüm modelinin Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile irdelenme-

si sonucunda BASİ kendi kaderini tayin (self-determination) ve güçlendirme (empowerment) ile ilişkili 12, BASS ise arkadaşlık (companionship) ve palyatif başa çıkma (palliative coping) ile ilişkili 10 madde ile yapısal model analizine uygun görülmüştür. Tüm yapıların bileşik güvenilirliği (CR) ve Cronbach alfa değerleri kabul edilebilir eşik seviyesi olan 0,70'in ve ortalama varyans (AVE'ler) 0,50 eşik değerinin (Hair vd 2017) üzerindedir. Bu nedenle, bulgular bütün yapılar için iç tutarlılığın ve tatmin edici yakınsak geçerliliğin sağlandığını göstermektedir.

Ayırt edici geçerliliğin değerlendirilmesinde Fornell-Larcker kriteri ve HTMT değerleri irdelenmiştir. Tablo 3'te her bir yapı için Fornell-Larcker kriterinin sağlandığı ve HTMT değerlerinin 0,85'ten düşük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma için ayırt edici geçerliliğin sağlandığı söylenebilmektedir.

Tablo 2. Değişkenlerin faktör yükleri, Cronbach Alpha, CR ve AVE değerleri

KOD	Ölçek ifadesi	YÜK DEĞERİ	Cronbach's Alpha	CR	AVE
<i>BASİ</i>			0,921	0,923	0,537
Kendi kaderini tayin			0,895	0,900	0,657
SD1	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler bana özgürlük hissi verir	0,862			
SD2	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler kontrol duygusu kazandırır	0,817			
SD3	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler kendi belirlediğim etkinliklerdir	0,816			
SD4	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler özgürce seçilmiştir	0,838			
SD5*	Açık alanlarda yaptığım etkinliklerde kendimi kısıtlanmış hissedirim*	0,710			
SD6*	Açık alanlarda ne tür etkinlikler yapacağıma karar vermekte zorlanırım. * Güçlendirme	0,810	0,857	0,860	0,585
EMP1	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler sorunları yönetme yeteneğimi güçlendirir	0,715			
EMP2	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler kendimi iyi hissetmemi sağlar	0,741			
EMP4	Açık alanlarda yaptığım etkinliklerde kim olduğumu açıkça ifade edebiliyorum	0,730			
EMP5	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler kendime güvenmeme yardımcı olur	0,844			
EMP6	Açık alanlarda yaptığım etkinliklere katılımım benlik kavramımı geliştirir	0,788			
EMP7	Açık alanlarda yaptığım etkinliklerde kendimi ifade etme fırsatlarımı benlik kavramımı geliştirir	0,765			
<i>BASS</i>			0,892	0,895	0,508
Sosyalleşme			0,879	0,880	0,735
CMP1	Açık alanlarda etkinlik yapmak destekleyici arkadaşlarımla birlikte olmamı sağlar	0,872			
CMP2	Açık alanlarda etkinlik yaparak sosyalleşmek stresi yönetmenin bir yoludur	0,872			
CMP3	Arkadaşlarımla açık alanlarda etkinlik yapmak stresle başa çıkarırım	0,883			
CMP4	Sosyal açık alanlarda etkinliklerine katılmak benim için bir stresle başa çıkma stratejisidir	0,800			
Palyatif Başa çıkma			0,882	0,884	0,630
PAL1	Sorunlardan geçici olarak uzaklaşmak için açık alanlarda etkinlik yaparım	0,785			
PAL2	Açık alanlarda etkinlik aracılığıyla kaçmak, stresle başa çıkmanın yoludur	0,818			
PAL3	Açık alanlarda etkinlik yapmak beni meşgul tutan en önemli araçtır	0,761			
PAL4	Açık alanlarda etkinlik yapmak problemlere karşı yeni bir perspektif kazanmama izin verir	0,845			
PAL5	Açık alanlarda etkinlik yoluyla problemlerimden kaçınca yenilenmiş bir enerjiyle problemlerimle ilgilenebilirim	0,799			
PAL6	Açık alanlarda etkinlik yapma yoluyla stresle başa çıkmak için kısa bir mola veririm.	0,749			

Tablo 2. Değişkenlerin faktör yükleri, Cronbach Alpha, CR ve AVE değerleri (Devam)

HEDONİK REFAH		0,877	0,891	0,621
HED1	Açık alanlarda etkinlik yaparken çok eğlenirim	0,848		
HED2	Açık alanlarda etkinlik yaparken çok gülerim	0,813		
HED3	Açık alanlarda etkinlik yaparken çok mutlu durum	0,850		
HED4	Açık alanlarda yaptığım etkinlikler TV, gazete ve internetteki olumsuz haberlerden uzaklaşmamı sağlar	0,802		
HED5	Açık alanlarda yaptığım etkinliklerle kısa bir zaman için de olsa dünyadaki problemleri unutturur	0,735		
HED6	Açık alanlarda etkinlik yaparken kısa bir zaman içinde olsa dünya hiç umurumda değilmiş gibi yaşarım.	0,665		
EUDAIMONİK REFAH		0,918	0,920	0,710
EUD1	Açık alanda yaptığım etkinlikler gerçek potansiyelim hakkında düşünmeme yardımcı olur	0,859		
EUD2	Açık alan etkinliklerim bir birey olarak olgunlaşmama yardım eder	0,875		
EUD3	Açık alan etkinliklerim hayatta bir amacım olduğu hissini verir	0,863		
EUD4	Benliğimi açık alan etkinliklerine yansıtabileceğim zamanlar yaşarım	0,858		
EUD5	Açık alanlarda etkinlik yapmak hayatın anlamını düşünmeme yardımcı olur	0,812		
EUD6	Açık alanlarda etkinlik yaparken önemseyemediğim konuları derinlemesine düşünebilirim	0,784		

Not 1. BASİ: SD kendi kaderini tayin, EMP güçlendirme; BASS: CMP arkadaşlık, PAL palyatif; HED hedonik refah ve EUD euda-imonik refah

Not 2. *ters madde

Tablo 3. Ayırt Edici Geçerlilik

	1	2	3	4	5	6
CMP	(0,858))					
EMP	0,591	(0,765)				
EUD	0,534	0,583	(0,842)			
HED	0,599	0,767	0,693	(0,788)		
PAL	0,569	0,590	0,785	0,735	(0,793)	
SD	0,428	0,828	0,427	0,635	0,440	(0,810)

Açık alan rekreasyonu sürecinde bireylerin BASİ ve BASS ikincil düzey değişkenler olarak tanımlanmıştır. Çalışmada BASİ kendi kaderini tayin ve güçlendirme boyutlarına bağlı olarak ikincil düzey bir yapıyı temsil etmektedir. Diğer taraftan BASS sosyal arkadaşlık ve palyatif ba-

şa çıkma boyutlarıyla tanımlanmaktadır. İkinci düzey modelin değerlendirilmesinde gösterge geçerliliği, t testi ve VIF değerleri irdelenmiştir. Tablo 4 bu çalışma için ikinci düzey modelin geçerli olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. İkincil Düzey Yapı Analizi

	1	Ağırlıklar	t değeri	VIF değeri
BASİ	SD	0,545	30.434	1000
	EMP	0,530	29.137	1000
BASS	PAL	0,704	25.294	1000
	CMP	0,440	20.467	1000

Table 5. Önerilen Model

Hipotez	İlişki	β	t-değeri	f ²	Sonuç
H ₁	BASİ → Hedonik refah	0,428	9,376	0,319	Kabul edildi
H ₂	BASS → Hedonik refah	0,452	9,149	0,356	Kabul edildi
H ₃	BASİ → Eudaimonik refah	0,135	2,455	0,026	Kabul edildi
H ₄	BASS → Eudaimonik refah	0,634	11,005	0,574	Kabul edildi

Eudaimonik refah R²=0,512, Q²=0,506; Hedonik refah R²=0,600, Q²=0,595

Yapılar arasındaki ilişkileri test etmek için 5000 alt örneği dikkate alan yeniden örnekleme (bootstrapping) tekniği kullanılmıştır. Tablo 5 incelendiğinde endojen yapılar için modelin tahminsel uygunluğunu gösteren Stone-Geisser'in Q2 değerinin sıfırın üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd. 2017). Ayrıca modeldeki tüm gizil değişkenlerin ayarlanmış R2 değerleri de 0,10'un üzerindedir.

Varsayılan ilişkilerin desteklendiğini kontrol etmek amacıyla çalışmada t değerleri irdelenmiştir. Bu değerler BASİ ve hedonik refah (t-değeri=9,376), ve eudaimonik refah (t-değeri=2,455) ile varsayılan ilişkilerin desteklendiğini göstermektedir. Diğer taraftan, BASS için hem hedonik refah (t-değeri= 9,149) hem de eudaimonik refah (t-değeri= 11,005) desteklenmektedir. f² değerleri incelendiğinde H₁, H₃ ve H₄ hipotezlerinin yüksek etki değeriyle kabul edildikleri görülmektedir. Diğer taraftan BASİ ve eudaimonik refah için etki büyüklüğü değeri oldukça düşük bulunmuştur (f² = 0,026). Son olarak tahmini uygunluğun değerlendirilmesinde Stone-Geisser'in Q² değeri (çapraz doğrulanmış artıklık değeri) dikkate alınmış hem hedonik refah (Q²= 0,595) hem

de eudaimonik refah (Q²= 0,506) değişkenleri için sıfırdan büyük olduğu belirlenmiştir.

SONUÇ

Meditasyon, müzik dinlemek, öğle yemeğine veya gezintye çıkmak gibi çeşitli etkinlikler bireyler için anlık stres tamponu işlevi görürken (Hutchinson vd. 2008) doğada ya da açık alanda vakit geçirmek daha uzun süreli ve olumlu sonuçlar yaratabilmektedir (Hull ve Michael 1995; Berto 2014; Dalton 2022; Akkoç 2024). Doğal ortamların kişisel uyum kaynaklarının yenilenmesine izin vererek, bireyleri stres faktörlerinin etkisine karşı koruması (Berto 2014) doğa etkinliklerinin bireylerin gelişimi üzerinde derin etkiler yaratması ile ilişkilidir (Wu vd. 2010). Bu nedenle bu çalışmada açık alan rekreasyonunun uzun süreli ve olumlu sonuçlara yol açtığı bilgisine odaklanılarak stres ve refah arasındaki ilişkiler pozitif psikoloji bağlamıyla değerlendirilmiştir. Diğer bir ifadeyle çalışmada, açık alan rekreasyonunda bireylerin BASİ ve BASS ile hedonik ve eudaimonik refahları arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modellemesi yöntemiyle irdelenmiştir. Yapılan analizlerin sonucunda BASİ ve BASS'ın, hedo-

nik ve eudaimonik refahı etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Boş zaman, insanlara zihinsel olarak sıkıntılı olduklarında veya stres etkenleri karşısında yorulduklarında dinlenebilecekleri ve sorunlarını çözmeden önce rahatlayıp yenilenebilecekleri bir alan sağlamaktadır (Kim ve McKenzie 2014). Özellikle enerjisi ve çekicilik düzeyi yüksek destinasyonlarda dış mekan ziyaretçilerin etkilenme biçimini ve düzeyini yükseltmektedir (Rahmani vd. 2018). Dolayısıyla bireylerin açık alanlarda geçirdikleri süreç boyunca hangi pasif ya da aktif etkinlikleri gerçekleştireceklerinin çevrenin çekicilik düzeyine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Doğal alanlarla birey arasındaki bu etkileşim ise bireyin sağlığı ve ruhsal dengesini düzenlenmektedir. Son yıllarda, sahil kenarlarında gerçekleştirilen açık alan etkinliklerinin bireylerin fizyolojik ve fiziksel sağlıklarının yanı sıra ruh hali üzerinde de önemli etkilerinin olduğuna ilişkin çalışmalar sayesinde açık alanlara karşı daha açık ve duyarlı olunduğu görüşü yaygınlaşmıştır (Jarratt vd. 2022).

Çalışmanın sonuçları öncelikle açık alan rekreasyonunun stresle ilişkisini açığa çıkartmaktadır. Corazon vd. (2019) stresten kurtulmayı önemli düzeyde etkilemesi beklenen doğal ortamların pek çok çalışmada olumlu etkisinin düşük anlamılık düzeylerinde bulunduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmanın sonuçları Corazon vd.'nin doğal ortamlara yönelik olumlu etki beklentilerini genel anlamıyla desteklemektedir. Daha açık bir ifadeyle stresle başa çıkma bağlamıyla açık alan rekreasyonu sürecinde bireylerin BASS hedonik ve eudaimonik refah duygularını yüksek düzeyde etkilemektedir. Diğer taraftan, BASİ bireylerin hedonik refahlarını yüksek düzeyde etkilerken, eudaimonik refahlarını ise oldukça düşük düzeyde etkilemektedir.

Çalışma sonucunda ortaya çıkan yüksek etki düzeylerinin temel sebeplerinden biri bireylerin kendi kararlarıyla, özgürce seçtiği rekreasyon alanlarının Kim vd. (2019) tarafından ifade edilen boş zamanın içsel motivasyonu ile ilişkili olabilir. Nitekim sosyal destek ağlarının gelişimini sağlayan rekreasyon etkinlikleri, özgürlük ve kendi kaderini tayin etme duygularının da etkisiyle

stres düzeyini azaltmakta ve depresyon gibi psikolojik nitelikli belirtilerini düşürmektedir (Kerr vd. 2012). Stres düzeyindeki azalma ve psikolojik iyileşme ise çalışmada söz edilen uzun süreli ve olumlu sonuçlara yönelik olarak bireylerin hedonik ve eudaimonik refah algılarının gelişimine öncülük etmektedir. Diğer taraftan BASİ'nin eudaimonik refah üzerindeki düşük etkisi şaşırtıcı bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Nitekim gerek kendi kaderini tayin gerekse de güçlendirmenin bireyin kişisel gelişimi ya da eudaimonik refahı üzerinde etkili olduğu daha önceki araştırmalarla kanıtlanmıştır. Burada çıkan sonucun BASİ bağlamında bireylerin uzun dönemli deneyimlerini değil anlık deneyimlerini değerlendirmiş olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında açık alanlar rekreasyon davranışının bireylerin hedonik refahları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Iwasaki'ye (2001) göre psikolojik eğilimler boş zamanların stresle başa çıkmaya yardımcı olduğuna dair inancın gelişimiyle birlikte yavaş ve istikrarlı bir biçimde oluşmaktadır. Bu durum bireyin açık alanlarda ihtiyaç duyduğu sosyal destek ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirerek yeterince desteklenme veya önemsenme duygusu ile ortak faaliyetlere katılmaya teşvik edilmesinden (Iso-Ahola ve Park 1996) kaynaklanabilir. Diğer bir ifadeyle bireyler katılım sağladıkları etkinliklerde sağladıkları stresle başa çıkabileceklerine dair inançları ve oluşturdukları stratejiler sayesinde haz duygusunun geliştirilmesi sağlanabilmektedir.

Başta çıkma stratejileri bakımından irdelendiğinde strateji oluşturma ve planlama gibi problem odaklı başa çıkma stratejilerinin dikkati dağıtma ve destek arama gibi duygu odaklı başa çıkma stratejileriyle arasındaki sinerjik etkinin (Patry vd. 2007) bireyin kendini yenilemesi ve ruh halini iyileştirmesi açısından (Iwasaki ve Mannell 2000) önemi kaçınılmazdır. Başka bir ifadeyle birey kaçınma, uzaklaşma ya da olumlama gibi stratejilerle hedonik refahı geliştirmenin yanı sıra sorunu tanımlama ve alternatif çözümler üretme yolunu da tercih ederek (Schuster ve Hammitt 2000) eudaimonik refaha erişebilmektedir. Daha spesifik olarak açık alanlarda pasif bir

biçimde geçirilen süre ruh hali, kaygı, sıkıntı, algılanan stres, iyileşme, bilişsel işlev ve dikkatle ilgili kişinin bildirdiği psikolojik göstergeleri düzenleyerek (Kondo vd. 2018) hedonik refahı artırırken; doğada olmanın otomatik bir çıktısı olarak güçlenmeyi de teşvik ettiği için (McAnirlin ve Maddox 2022) eudaimonik refahı da arttırmaktadır. Ayrıca stres etkeninden rekreasyon aracılığıyla uzaklaşan birey eksiksiz bir yaşam elde edebilmekte, yaşamı daha çeşitli hale getirebilmekte, dengeli yaşam deneyimlerine sahip olabilmekte ve öz değerlerini geliştirebilmektedir (Lee vd. 2012). Bu durum stresle başa çıkmanın eudaimonik refahla ilişkisini açığa çıkartan kanıtlardan biridir.

Dolaylı bir perspektiften değerlendirildiğinde bireyin hedonik ve eudaimonik dönüşümlerine bağlı olarak yaşam koşullarının da stresle başa çıkma inanç ve stratejileriyle dönüştüğü varsayımının üretilmesi mümkündür. Iwasaki (2001) boş zaman davranışının zamanla yavaş yavaş geliştiğini ve nispeten istikrarlı psikolojik eğilimler oluşturduğunu, başa çıkma stratejilerinin ise duruma özgü olacak şekilde bireylerin karşılaştığı belirli yaşam koşullarına bağlı olarak değiştiğini belirtmektedir. Stresle etkili bir şekilde baş etmenin kaynak ve stratejilerinden biri olan boş zaman hayatlarımızı nasıl yaşadığımızı güçlü bir şekilde etkileyen ve yaşam kalitemizin temel belirleyicileri arasında yer alan bir olgudur (Iwasaki ve Schneider 2003). Doğal süreçler, sosyal süreçler ve yönetim kararları sonucunda sürekli değişen rekreasyon ortamları bireyin mekanla etkileşime girmesiyle bir dizi başa çıkma davranışını teşvik ederek mekanın sosyal dinamiğini ve bireysel memnuniyeti korumaya yardımcı olabilir (Miller ve McCool 2003).

DEĞERLENDİRME

Günümüzde büyük şehirler pek çok boş zaman etkinliği için alan yaratsa da özellikle gelişmekte olan ülkelerde küçük şehir ve kasabalar hatırlanabilir deneyimler yaşamasını sağlayacak çok az tesis ve olanak sunmaktadır (Hull ve Michael 1995). Ancak bireylerin uzun ve kısa dönemli stres etkenlerinden korunarak daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmeleri açısından rekreasyon

etkinlikleri ve alanlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Çünkü etkinliklerin bireyler üzerinde huzurun oluşmasında, yaşam kalitesinin artmasında ve toplumsal bağların güçlenmesinde önemli etkileri bulunmaktadır (Demiral ve Akkoç 2022). Bu durum özellikle Bitlis gibi küçük illerde yerel yönetimlerin, kamu kurum ve kuruluşlarının, destinasyon ve rekreasyon yöneticilerinin ve hatta üniversitelerin açık alanları ve açık alanlarda yapılabilecek rekreasyon etkinliklerine yönelik girişimlerde daha aktif olmalarını gerektirmektedir. Açık rekreasyon alanlarının Shobri vd.'inin (2021) de ifade ettiği gibi fiziksel özelliklerini stres yaşayan insanların ihtiyaçlarına özel olarak planlanması ve tasarlanması önemli görülmektedir. Özellikle, rekreasyon amaçlı doğaya ulaşım sağlayan bireyler üzerinde maddi yük yaratmayacak, ulaşılabilir ve güvenli alanların planlanması önemli görülmektedir. Ayrıca, açılacak rekreasyonu bireylerin ihtiyaçlarını ve beceri seviyelerini kolaylaştıracak şekilde tasarlanarak uzmanlık veya mükemmellik yerine katılıma vurgu yapıldığında kişilerin kendilerine ve liderlik yeteneklerine daha fazla güven duymalarına, güçlenmelerine ve boş zamanlarında dışarıyı keşfetmek için ilham almalarına neden olacaktır (Kovach 2019).

Alanyazın taraması sürecinde açık alan rekreasyonu ve stres arasındaki ilişkileri irdeleyen yeterli sayıda çalışmaya rastlanmamış olması bu konuda alanyazına katkı sunacak yeni çalışmaların önemini göstermektedir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemleri kullanılarak stres etkenlerinin belirlenmesi ve bu etkenlere yönelik açık alan rekreasyonu sürecinde birey tarafından BASİ ve BASS'ın belirlenmesi önem taşımaktadır. Diğer taraftan, nitel veya nicel araştırma yöntemleri kullanılarak çalışma içinde ifade edilmiş olan üç farklı stres düzeyinde başa çıkma inanç ve stratejilerinin uygulanabilirliğinin de tartışılması gerekmektedir. Stres faktörlerine karşı toplumların ve gelir gruplarının farklı hassasiyet düzeylerine sahip olduğunun da unutulmaması gerekmektedir. Thoits'e (1995) göre başa çıkma kaynaklarının eksikliği, düşük öz saygı, algılanan kontrolün düşük olması ve hazır sosyal desteğin eksikliği hassasiyet düzeyini ve başa çıkma potansiyelini etkileyebilmektedir. Bu bakımdan çalışmanın

Türkiye’de farklı gelişim düzeylerindeki illerde uygulanması da gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkoç, T. (2024). Festivallerin Sosyo-Ekonomik Sonuçlarının Yerel Halkın Turizm Desteğine Etkisi, *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1): 260-279.
- Alharbi, E. ve Smith, A. (2018). A Review of the Literature on Stress and Wellbeing Among International Students in English-Speaking Countries, *International Education Studies*, 11 (5): 22-44.
- Andrijašević, M., Paušić, J., Bavčević, T. ve Ciliga, D. (2005). Participation in Leisure Activities and Self-Perception of Health in the Students of the University of Split, *Kinesiology*, 37 (1): 21-31.
- Başaran, Y. K. (2019). Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı, *The Journal of Academic Social Science*, 47 (47): 480-495.
- Berto, R. (2014). The Role of Nature in Coping with Psycho-Physiological Stress: a Literature Review on Restorativeness, *Behavioral Sciences*, 4 (4): 394-409.
- Bono, G., Reil, K. ve Hescoc, J. (2020). Stress and Wellbeing in Urban College Students in the US during the COVID-19 Pandemic: Can Grit and Gratitude Help?, *International Journal of Wellbeing*, 10 (3): 39-57.
- Caltabiano, M. L. (1994). Measuring the Similarity among Leisure Activities Based on a Perceived Stress-Reduction Benefit, *Leisure Studies*, 13 (1): 17-31.
- Chang, Y., Davidson, C., Conklin, S. ve Ewert, A. (2019). The Impact of Short-Term Adventure-Based Outdoor Programs on College Students’ Stress Reduction, *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 19 (1): 67-83.
- Chang, L. C. (2015). Reexamining the Relationship between Leisure and Stress among Older Adults, *Journal of Leisure Research*, 47 (3): 358-372.
- Chen, H. ve Zeng, Z. (2024). Longitudinal Well-Being through the Pursuit of Hedonia and Eudaimonia: Inhibition and Enhancement of Eudaimonic Behavior, *Current Psychology*, 43 (7): 6603-6612.
- Chun, S., Lee, Y., Kim, B. ve Heo, J. (2012). The Contribution of Leisure Participation and Leisure Satisfaction to Stress-Related Growth, *Leisure Sciences*, 34 (5): 436-449.
- Corazon, S. S., Sidenius, U., Poulsen, D. V., Gramkow, M. C. ve Stigsdotter, U. K. (2019). Psycho-Physiological Stress Recovery in Outdoor Nature-Based Interventions: A Systematic Review of the Past Eight Years of Research, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (10): 1711.
- Cox, T. (1987). Stress, Coping and Problem Solving, *Work & Stress*, 1 (1): 5-14.
- Dalton, E. D. (2022). Exercise-Related Coping Beliefs Predict Physical Activity Levels in Response to Naturally Occurring Stress: A Daily Diary Study of College Students, *Journal of American College Health*, 70 (2): 411-419.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2008). Hedonia, Eudaimonia, and Well-Being: An Introduction, *Journal of Happiness Studies*, 9: 1-11.
- Demiral, G. N., ve Akkoç, T. (2022). Destinasyonlarda Etkinlik Yönetimi. İçinde; O. Emir (Editör) *Destinasyon Geliştirme ve Örnek Uygulamalar* (ss. 151-168). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Demirel, D. H., Demirel, M. ve Serdar, E. (2017). University Students’ Opinions of the Meaning of Leisure and Their Perceived Freedom in Leisure, *Journal of Human Sciences*, 14 (1): 796-802.
- Denovan, A. ve Macaskill, A. (2017a). Stress and Subjective Well-Being among First Year UK Undergraduate Students, *Journal of Happiness Studies*, 18: 505-525.
- Denovan, A. ve Macaskill, A. (2017b). Building Resilience to Stress through Leisure Activities: A Qualitative Analysis, *Annals of Leisure Research*, 20 (4): 446-466.
- Evans, K., Walters, K. ve Anderson, D. (2020). The Case for Evidence-Based Outdoor Recreation Interventions for Girls: Helping Girls “Find Their Voice” in the Outdoors, *Education Sciences*, 10 (12): 363.
- Freire, C., Ferradás, M. D. M., Núñez, J. C., Valle, A. ve Vallejo, G. (2019). Eudaimonic Well-Being and Coping with Stress in University Students: The Mediating/Moderating Role of Self-Efficacy, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16 (1): 48.
- Greer, M. ve Vin-Raviv, N. (2019). Outdoor-based Therapeutic Recreation Programs among Military Veterans with Posttraumatic Stress Disorder: Assessing the Evidence, *Military Behavioral Health*, 7 (3): 286-303.
- Griffin, M. A. ve Clarke, S. (2011). Stress and Well-Being at Work. In S. Zedeck (Editör), *APA Handbook of Industrial and Organizational Psychology: Volume 3 Maintaining, Expanding, and Contracting the Organization* (ss. 359-397). Amerika: American Psychological Association.
- Hair Jr, J.F., Matthews, L.M., Matthews, R.L. ve Sarstedt, M. (2017). PLS-SEM or CB-SEM: Updated Guidelines on Which Method to Use, *International Journal of Multivariate Data Analysis*, 1 (2): 107-123.
- Hull, R. B. ve Michael, S. E. (1995). Nature-Based Recreation, Mood Change, and Stress Restoration, *Leisure Sciences*, 17 (1): 1-14.
- Huta, V. (2020). How Distinct Are Eudaimonia and Hedonia? It Depends on How They Are Measured, *Journal of Well-Being Assessment*, 4 (3): 511-537.
- Hutchinson, S. L., Bland, A. D. ve Kleiber, D. A. (2008). Leisure and Stress-Coping: Implications for Therapeutic Recreation Practice, *Therapeutic Recreation Journal*, 42 (1): 9-23.
- Iso-Ahola, S. E. ve Park, C. J. (1996). Leisure-Related Social Support and Self-Determination as Buffers of Stress-Illness Relationship, *Journal of Leisure Research*, 28 (3): 169-187.
- Iwasaki, Y. (2001). Contributions of Leisure to Coping with Daily Hassles in University Students’ Lives, *Canadian Journal of Behavioural Science*, 33 (2): 128-141.
- Iwasaki, Y. (2003). The Impact of Leisure Coping Beliefs and Strategies on Adaptive Outcomes, *Leisure Studies*, 22 (2): 93-108.
- Iwasaki, Y. ve Mannell, R. C. (1999). The Effects of Leisure Beliefs and Coping Strategies on Stress-Health Relationships: A field study, *Leisure/Loisir*, 24 (1-2): 3-57.

- Iwasaki, Y. ve Mannell, R. C. (2000). Hierarchical Dimensions of Leisure Stress Coping, *Leisure Sciences*, 22 (3): 163-181.
- Iwasaki, Y. ve Schneider, I. E. (2003). Leisure, Stress, and Coping: An Evolving Area of Inquiry, *Leisure Sciences*, 25 (2-3): 107-113.
- Jackson, E. M. (2013). Stress Relief: The Role of Exercise in Stress Management, *ACSM's Health & Fitness Journal*, 17 (3): 14-19.
- Jarratt, D., Gammon, S., Davies, N. ve Ward, J. (2022). Being at Leisure in Blue Spaces: The Role of Leisure in Amplifying the Well-Being Benefits of the Seaside, *Coastal Studies & Society*, 1 (2-4): 209-229.
- Jenkins, J. M. ve Pigram, J. J. (2006). Outdoor Recreation. İçinde; C.Rojek, S.M. Shaw ve A.J. Veal (Editörler) *A Handbook of Leisure Studies* (ss. 363-385). Londra: Palgrave Macmillan UK.
- Kama, S. ve Ağbay, N. C. (2024). Examining the Relationship Among Leisure Satisfaction, Emotional Intelligence, Hedonia and Eudaimonia, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 23 (1): 375-390.
- Kanters, M. A. (2000). Recreational Sport Participation as a Moderator of College Stress, *Recreational Sports Journal*, 24 (2): 10-23.
- Karagöz, D., Kama, S. ve Uysal, M. (2024). Examining the Relationships Between Mindfulness, Eudaimonic and Hedonic Experiences, Place Attachment, Loyalty: The Moderating Role of Flow, *Journal of Leisure Research*, 1-26.
- Kashdan, T. B., Biswas-Diener, R. ve King, L. A. (2008). Reconsidering Happiness: The Costs of Distinguishing between Hedonics and Eudaimonia, *The Journal of Positive Psychology*, 3 (4): 219-233.
- Kaya, S. (2015). An Examination of University Students' Attitudes Towards Leisure Activities, *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 6 (3): 46-60.
- Kerr, J. L., Dattilo, J. ve O'Sullivan, D. (2012). Use of Recreation Activities as Positive Coping with Chronic Stress and Mental Health Outcomes Associated with Unemployment of People with Disabilities, *Work*, 43 (3): 279-292.
- Kim, J. H., Brown, S. L. ve Yang, H. (2019). Types of leisure, leisure motivation, and well-being in university students, *World Leisure Journal*, 61 (1): 43-57.
- Kim, M. S. ve Duda, J. L. (2003). The Coping Process: Cognitive Appraisals of Stress, Coping Strategies, and Coping Effectiveness, *The Sport Psychologist*, 17 (4): 406-425.
- Kim, J. H. ve McKenzie, L. A. (2014). The Impacts of Physical Exercise on Stress Coping and Well-Being in University Students in the Context of Leisure, *Health*, 6(19): 2570-2580.
- Kleiber, D. A. ve Rickards, W. H. (1981). Outdoor Recreation and Child Development. İçinde; J.R. Kelly (Editör) *Social Benefits of Outdoor Recreation* (ss.35-44).
- Kleiber, D. A., Hutchinson, S. L. ve Williams, R. (2002). Leisure as a Resource in Transcending Negative Life Events: Self-Protection, Self-Restoration, and Personal Transformation, *Leisure Sciences*, 24 (2): 219-235.
- Kondo, M. C., Fluehr, J. M., McKeon, T. ve Branas, C. C. (2018). Urban Green Space and Its Impact on Human Health, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(3): 445.
- Kovach, J. S. (2019). Outdoor Recreation Increases Self-Confidence in Women, *The Journal of Student Leadership*, 3 (1): 27-35.
- Lee, C. J., Wu, C. S. ve Lin, C. T. (2012). Leisure Activity and Coping with Stress: Adolescents as Case Study, *Quality & Quantity*, 46 (3): 979-991.
- Lehto, X. Y., Park, O., Fu, X. ve Lee, G. (2014). Student Life Stress and Leisure Participation, *Annals of Leisure Research*, 17 (2): 200-217.
- Lengieza, M. L., Hunt, C. A. ve Swim, J. K. (2019). Measuring Eudaimonic Travel Experiences, *Annals of Tourism Research*, 74: 195-197.
- Lu, S., Wei, F. ve Li, G. (2021). The Evolution of the Concept of Stress and the Framework of the Stress System, *Cell Stress*, 5(6): 76.
- McAnirlin, O. ve Maddox, C. B. (2022). 'We Have to Be a Little More Realistic': Women's Outdoor Recreation Experiences in a Community Hiking Group, *Annals of Leisure Research*, 25 (3): 335-351.
- Miller, T. A. ve McCool, S. F. (2003). Coping with Stress in Outdoor Recreational Settings: An Application of Transactional Stress Theory, *Leisure Sciences*, 25 (2-3): 257-275.
- Muurlink, O. ve Poyatos Matas, C. (2011). A Higher Degree of Stress: Academic Wellbeing. İçinde; L. Marshall ve C. Morris (Editörler) *Taking Wellbeing Forward in Higher Education: Reflections on Theory and Practice* (ss. 60-71). Brighton: Brighton Üniversitesi Yayınları.
- Naseem, Z. ve Khalid, R. (2010). Positive Thinking in Coping with Stress and Health Outcomes: Literature Review, *Journal of Research & Reflections in Education (JRRE)*, 4 (1): 42 -61.
- O'Connor, D. B., Thayer, J. F. ve Vedhara, K. (2021). Stress and Health: A Review of Psychobiological Processes, *Annual Review of Psychology*, 72: 663-688.
- Patry, D. A., Blanchard, C. M. ve Mask, L. (2007). Measuring University Students' Regulatory Leisure Coping Styles: Planned Breathers or Avoidance?, *Leisure Sciences*, 29 (3): 247-265.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y. ve Podsakoff, N. P. (2003). Common Method Biases in Behavioral Research: A Critical Review of the Literature and Recommended Remedies, *Journal of Applied Psychology*, 88(5): 879.
- Rahmani, K., Gnoth, J. ve Mather, D. (2018). Hedonic and Eudaimonic Well-Being: A Psycholinguistic View, *Tourism Management*, 69: 155-166.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2010). A Self-Determination Theory Perspective on Social, Institutional, Cultural, and Economic Supports for Autonomy and Their Importance for Well-Being. In *Human Autonomy in Cross-Cultural Context: Perspectives on the Psychology of Agency, Freedom, And Well-Being* (ss. 45-64). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Ryff, C. D. (2023). In Pursuit of Eudaimonia: Past Advances and Future Directions. İçinde; M. Las Heras, M. Grau Grau ve Y. Rofcanin (Editörler), *Human Flourishing: A*

- Multidisciplinary Perspective on Neuroscience, Health, Organizations and Arts* (ss. 9-31). İsviçre: Springer Nature.
- Ruini, C. ve Cesetti, G. (2019). Spotlight on Eudaimonia and Depression. A Systematic Review of the Literature Over the Past 5 Years, *Psychology Research and Behavior Management*, 12: 767-792.
- Schuster, R. ve Hammitt, W. (2000). Effective Coping Strategies in Stressful Outdoor Recreation Situations: Conflict on the Ocoee River, *In USDA Forest Service Proceedings RMRS-P*, 15 (4): 167-174.
- Shobri, N. I. M., Rahman, N. A. ve Saman, N. H. M. (2021). Stressed Adult's Preferences for Outdoor Recreational Activity in Urban Parks, *Planning Malaysia*, 19 (2): 173-185.
- Smith, A. P. (2015). Stress and Wellbeing at Work: An Update. İçinde; S. Sharples, S. Shorrock ve P. Waterson (Editörler) *Contemporary Ergonomics and Human Factors* (ss. 415-422). Taylor & Francis.
- Sop, S. A., Ongun, U. ve Arıcı, H. E. (2024). How Does Destination Natural Quality Influence Second Homeowners' Life Satisfaction: A Mediation Model and Importance-Performance Map Analysis, *Current Issues in Tourism*, 1-17.
- Thoits, P. A. (1995). Stress, Coping, and Social Support Processes: Where Are We? What next?, *Journal of Health and Social Behavior*, 53-79.
- Van Egeren, L. (2000). Stress and Coping and Behavioral Organization, *Psychosomatic Medicine*, 62(3): 451-460.
- Vella, E. J., Milligan, B. ve Bennett, J. L. (2013). Participation in Outdoor Recreation Program Predicts Improved Psychosocial Well-Being among Veterans with Post-traumatic Stress Disorder: A Pilot Study, *Military Medicine*, 178 (3): 254-260.

Selin KAMA

Başkent Üniversitesi'nden İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümünden mezun oldu (2006). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan (2015), doktora derecesini de aynı üniversite ve ana bilim dalından aldı (2020). Anadolu Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2013). Halen Bitlis Eren Üniversitesi Kanık Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu'nda görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları, turizm, rekreasyon ve boş zamandır.

Açık Alan Rekreasyonu ve Çevresel Adalet İlişkisi: EJAtlas Örneği

Relationship between Outdoor Recreation and Environmental Justice: Case of EJAtlas

Nur KULAKOĞLU DİLEK* - Mehtap BALIK KAYA** - Sebahattin Emre DİLEK***

*Doç. Dr., Batman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Batı Raman Kampüsü, 72100 Batman.

ORCID: 0000-0002-2115-301X

E-posta: nurkulakoglu@hotmail.com

**Araş. Gör. Dr., Batman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Batı Raman Kampüsü, 72100 Batman.

ORCID: 0009-0007-7485-7655

E-posta: mehtap.balik@gmail.com

***Doç. Dr., Batman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Batı Raman Kampüsü, 72100 Batman.

ORCID: 0000-0001-7830-1928

E-posta: s.emre.d@hotmail.com

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 25 Haziran 2024

Birinci düzeltme: 22 Temmuz 2024

İkinci düzeltme: 05 Ağustos 2024

Kabul: 10 Ağustos 2024

Anahtar sözcükler: Açık alan rekreasyonu, çevresel adalet, çevresel çatışma, EJAtlas.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 25 June 2024

Resubmitted: 22 July 2024

Resubmitted: 5 August 2024

Accepted: 10 August 2024

Key words: Outdoor recreation, environmental justice, environmental conflict, EJAtlas.

ÖZ

Çevresel adalet, insanların çevreyle kurduğu ilişkilerde ırk, yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik sınıf gibi farklılıkların yarattığı mağduriyetlerin bertaraf edilmesine yönelik bir kavram olarak 1970'li yıllarda ortaya çıkmış ve sonrasında farklı alanlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı çevresel adalet ile açık alan rekreasyonu arasındaki ilişkiyi gerçek vakalara dayanan küresel bir perspektifle bütünsel şekilde incelemektir. Bu noktada Küresel Çevresel Adalet Atlası (EJAtlas) web sitesinde dünya üzerinde "turizm-rekreasyon" başlığı altında raporlanan toplam 94 vaka, doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu kategorideki vakalar hem rekreasyon alanlarının yarattığı hem de rekreasyonel faaliyetlerden kaynaklanan olumsuz etkilerin ortaya çıkardığı eşitsizliklere odaklanmaktadır. Alanyazın incelendiğinde, açık alan rekreasyonu ve çevresel adalet ilişkisine dair çalışmaların sınırlı sayıda olması, bu çalışmanın sağlayacağı katkı özelinde önemini ortaya koymaktadır. Vakalar; politik, fiziksel, sosyal ve algılanan çevre kategorilerinde değerlendirilmiş, toplam vakaların yalnızca 17 tanesinde çevresel adaletin sağlanabildiği anlaşılmıştır. Çevresel adalet konusunda yaşanan ve raporlanan çatışmalar, en fazla Avrupa ve Amerika (71 vaka) ülkelerinde görülmüştür. Politik, fiziksel, sosyal ve algılanan çevre boyutlarında çevresel çatışmaların en fazla görüldüğü boyut ise politik çevredir.

ABSTRACT

Environmental justice emerged in the 1970s as a concept aimed at eliminating the victimization caused by differences such as race, age, gender, socio-economic class in people's relations with the environment. Since then it has been applied in different fields. This study aims to examine the relationship between environmental justice and outdoor recreation in a holistic manner from a global perspective based on real cases. A total of 94 cases reported on the Global Atlas of Environmental Justice (EJAtlas) website under the title of "tourism-recreation" around the world were analyzed using document analysis method. Those cases focus on the inequalities caused by recreational areas and the negative impacts of recreational activities. The limited number of studies on the relationship between outdoor recreation and environmental justice highlights the importance of this study and its contribution to the literature. The cases were evaluated under the categories of political, physical, social, and perceived environment. The study revealed that environmental justice was achieved in only 17 cases in the total. Conflicts related to environmental justice were most common in European and American countries with 71 reported cases. Environmental conflicts are evident in political, physical, social and perceived environmental dimensions but higher rate in the political environment.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Kulakoğlu Dilek, N. K., Balık Kaya, M. ve Dilek, S. E. (2024). Açık Alan Rekreasyonu ve Çevresel Adalet İlişkisi: EJAtlas Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 118 - 133.

GİRİŞ

Açık alan rekreasyonu, alanyazında sıklıkla insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri ile ele alınmaktadır (Maller vd. 2006; Collins ve Brown

2007; Norman vd. 2010; Tütüncü ve Aydın 2014); sanayileşme ve kentleşmenin etkisiyle bozulan yaşam kalitesini iyileştirmenin bir yolu olarak kabul edilmektedir (Tütüncü ve Kuşluyan 1997).

Ancak hem açık alan rekreasyon olanaklarının toplumsal olarak eşit bir şekilde dağılmaması hem de yaratılan rekreasyon alanlarının doğanın aleyhine sınırlandırılması eşitsizliği beraberinde getirmekte (Rigolon vd. 2022) ve çevresel adalet kavramının temelini oluşturmaktadır. Çevresel adalet, çevresel sorunların yol açtığı küresel eşitsizliklerin kaynağına odaklanan ve hem bireylere hem de doğaya yönelik çözüm önerileri geliştirmeye çalışan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın özü, toplumun belirli bir kesiminin diğerlerine oranla olumsuz çevresel sorunlardan daha fazla etkilenmesine karşı verilen mücadelelere dayanan aktivizmdir. Birleşik Devletler Çevre Koruma Ajansı (EPA - United States Environmental Protection Agency) tarafından “ırk, renk, ulusal köken veya gelire bakılmaksızın tüm insanların çevre kanunları, düzenlemeleri ve politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve icrasına adil ve anlamlı katılımı” olarak tanımlanan çevresel adalet (EPA 2024), spesifik olarak düzenlemelere adil erişimin sağlanması ve belirli çevresel veya insan sağlığı risklerinden etkilenebilecek tüm grupların, sınıfların ve ırkların tarafsız bir şekilde temsil edilmesini kapsamaktadır.

Dünya genelinde çevresel adalet mücadelelerini ve çatışmalarını belgeleyip haritalayan bir veri tabanı olan EJAtlas, zararlı sosyal etkileri olabilecek çevresel tehditlere cevap olarak bireylerin veya grupların harekete geçmesiyle ortaya çıkan, çevreyle ilgili sosyal çatışmaları kayıt altına alan bir veri kayıt platformudur (EJAtlas 2024). EJAtlas tarafından kaydedilen vakalar 10 kategoride sınıflandırılmaktadır; bunlardan biri de “turizm-rekreasyon”dur. Bu kategorideki vakalar hem rekreasyon alanlarının yarattığı hem de rekreasyonel faaliyetlerden kaynaklanan olumsuz etkilerin ortaya çıkardığı eşitsizliklere odaklanmaktadır. Çok sayıda akademik disiplinin ilgisini çeken geniş bir alan olarak çevresel adalet özellikle 2000’lerden sonra önemli bir araştırma konusu olmuştur. Turizm-açık alan rekreasyonu ilişkisine dair yazında yeterli çalışmanın bulunmaması bu araştırmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Ulusal alanyazında çevresel adalet ve açık alan rekreasyonu ilişkisini inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Türkiye özelinde bakıldığında

bu çalışmanın ilk olması, alanyazına yapacağı katkı açısından önemlidir.

Bununla birlikte uluslararası alanyazında Tarant ve Cordell (1999) ile Suárez vd. (2020) tarafından yapılan çalışmalar çevresel adalet ve açık hava rekreasyonunu konu edinmişlerdir. Ayrıca Taylor vd. (2007), Rigolon vd. (2022) ve Powers vd. (2023) çevresel adalet ve rekreasyon ilişkisi üzerinde dururlarken, Johansen vd. (2021) ise yakın bir konu olan mekânsal adalet ve açık alan rekreasyonu ilişkisini irdelemişlerdir. Ancak bu çalışmaların hiçbirinde EJAtlas veri tabanında yer alan vakalar incelenmemiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı çevresel adalet ile açık alan rekreasyonu arasındaki ilişkiyi gerçek vakalara dayanan küresel bir perspektifle bütünsel şekilde incelemektir. Bu kapsamda EJAtlas’ta yer alan açık alan rekreasyon projelerine/faaliyetlerine karşı yürütülen mücadelelerin ortak olan ve farklılaşan yanları derinlemesine irdelenmiştir. Çalışmada öncelikle çevresel çatışma ve çevresel adalet kavramları açıklanarak, çevresel adalet ile açık alan rekreasyonu ilişkisi kavramsal bir zemine oturtulmuştur. Bu ilişki Rigolon vd. (2022) tarafından ortaya koyulduğu üzere politik çevre, fiziksel çevre, sosyal çevre ve algılanan çevre olmak üzere dört temel başlıkta ve bütünsel olarak irdelenmiş ve bulgular raporlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Açık alan rekreasyonu ve çevresel adalet kavramları beraberinde çevresel çatışma kavramının da düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Alanyazındaki çalışmalarda da açık alan rekreasyonu faaliyetlerine erişim konusundaki eşitsizlikler çevresel çatışma ve çevresel adalet kavramları üzerinden ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada da öncelikle çevresel adalet kavramı açıklanmakta ve sonrasında açık alan rekreasyonu ile olan ilişkisi irdelenerek çevresel çatışma kavramıyla bağlantısı kurulmaktadır.

Çevresel Adalet

Tarih boyunca üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olarak hem hukuk alanında hem de gündelik hayatta karşılaşılan adalet kavramı temel anlamıyla, bireylerin haklarının korunması

ve eşitlik ilkesi doğrultusunda hak ettiklerinin verilmesi anlamına gelmektedir (Demirdal 2019). Adalet; hukuki, ahlaki ve sosyal bir değer olup genellikle hak, hakkaniyet, eşitlik ve doğruluk gibi ilkelerle ilişkilendirilmektedir ve tarih boyunca talep edilen bir nitelik taşımaktadır. Ross (1958), bireylerdeki adalet duygusunun, insanı motive eden ve onun belli bir amaç doğrultusunda hareket etmesini sağlayan bir özelliği olduğunu belirtmektedir.

İrk, cinsiyet ve gelire bağlı eşitsizlikleri hedef alan yeni toplumsal hareketlerin yükselişi, 1970'lerin sonlarında ABD'de çevresel adalet hareketinin başlamasında önemli rol oynamıştır (Lee ve Jamal 2008). Bu hareketin kökleri, özellikle düşük gelirli beyaz olmayan toplulukların yaşadığı bölgelerde tehlikeli atıkların orantısız bir şekilde depolanması ve işlenmesine karşı yapılan protestolara dayanmaktadır (Bullard 1994; Nelson ve Grubestic 2018). 1982'de, Kuzey Carolina'nın Warren County bölgesinde, bir poliklorlu bifenil (PCB) döküm sahasına karşı yapılan protestolar, çevresel adalet hareketinin dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Martinez-Alier vd. 2016). 1991 yılında Washington D.C.'de düzenlenen ilk Ulusal Çevresel Adalet Zirvesi, hareketin resmi olarak tanınmasını ve Çevresel Adalet İlkeleri'nin kabul edilmesini sağlamıştır (Seçkin 2024). Gelişmekte olan ülkelerdeki toplulukların, topraklarının ve kaynaklarının uluslararası şirketler tarafından sömürülmesine karşı çıkmaya başlamasıyla beraber çevresel adaletin yalnız yerel değil, küresel bir mesele olduğu ortaya çıkmıştır.

Çevresel adalet; ırk, renk, ulusal köken veya gelir düzeyine bakılmaksızın tüm insanların çevre yasalarının, düzenlemelerinin ve politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve yürütülmesi süreçlerinde adil ve anlamlı bir şekilde katılmasını ifade etmektedir (EPA 2024). Sosyal adalet ile çevrecilik hareketlerinin kesişim noktasında yer alan çevresel adalet, çevresel zararın genellikle düşük gelirli topluluklar ve etnik azınlıklar üzerinde orantısız bir şekilde yoğunlaştığını vurgulamakta ve hem çevresel hem de toplumsal eşitsizliklerin giderilmesini hedeflemektedir. Çevresel adalet kavramı genellikle ekolojik sağlık, kaynakların yönetimi ve sosyal eşitlik konu-

larını içermektedir. Su kalitesi, hava kalitesi, su tüketimi, orman kaynakları, halk sağlığı, turizm ve rekreasyon alanlarının dağılımı, doğal ürünlere erişilebilirlik, yerel halkın yerinden edilmesi ve ekonomik eşitlik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde başlıca çevresel adalet sorunları olarak ön plana çıkmaktadır (Mohai ve Bryant 1992; Bullard ve Johnson 2000; Holden 2000; Nepal 2000; Floyd ve Johnson 2002; Fennell 2003; Lee ve Jamal 2008).

Çevresel adaletin temel ilkelerinden biri, hiçbir ırk, cinsiyet ya da sosyo-ekonomik grubun özel veya kamusal kaynaklı politika ve uygulamalarından doğan eşitsizliğe maruz kalmamasıdır (Lee ve Jamal 2008). Çevresel karar alma süreçlerine tüm toplulukların adil bir şekilde katılma hakkı, tüm bireylerin temiz hava, su ve toprak gibi kaynaklara erişim hakkını ve çevresel kararların şeffaf ve topluma hesap verebilir olması da diğer ilkelerini ifade etmektedir. Çevresel adalet ile ilgili araştırmalarda, özellikle 2000'li yıllardan sonra önemli bir artış görülmektedir. Söz konusu araştırmaların büyük ölçüde ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Nunez vd. 2024). Bununla birlikte, son yıllarda Asya, Afrika ve Latin Amerika'da da bu konudaki çalışmaların arttığı gözlemlenmiştir (Nelson ve Grubestic 2018).

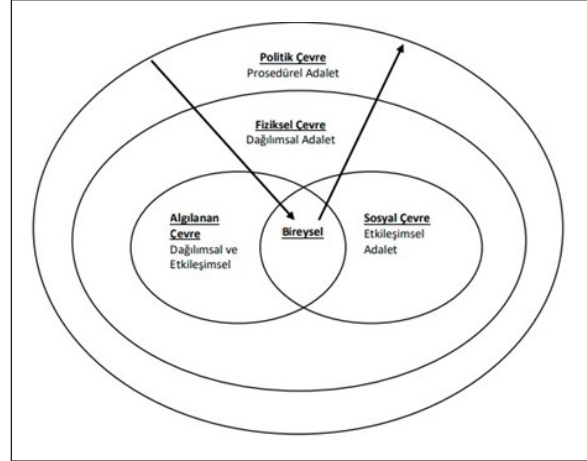
Çevresel Adalet ve Açık Alan Rekreasyonu İlişkisi

Açık alan rekreasyonel faaliyetlerine katılım gerek fiziksel gerekse psikolojik açıdan bireylerin sağlığını olumlu yönde etkileyen ve bu yönüyle toplumun yaşam kalitesinin artmasını sağlayan bir eylemdir (Mueller 1962; Jackson 1986; Nordh vd. 2017; Zwart ve Ewert 2022). Ancak çevresel adalet ve açık alan rekreasyonu ilişkisine dair yapılan çalışmalar her bireyin söz konusu faaliyetlere katılımının eşit bir şekilde gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır (Floyd ve Johnson 2002; Byrne vd. 2009; Suárez vd. 2020). Bu eşitsizlik, düşük gelirli ve ırksal/etnik azınlıkların sağlığı üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle bir çevresel adalet sorunu olarak ifade edilmektedir (Taylor vd. 2007; Martin vd. 2023; Martinez 2023). Dolayısıyla çevresel adalet ile açık alan rekreasyonu arasında sosyal eşitlik, doğal alanlara erişim, çev-

resel fayda, çevresel sorumluluk gibi iç içe geçmiş çok yönlü bir ilişki bulunmaktadır ve bu ilişki disiplinlerarası bir bakışı zorunlu kılmaktadır.

Disiplinlerarası yaklaşımla coğrafya, şehir planlama, boş zaman, sosyoloji, siyaset gibi pek çok alanda yapılan araştırmalarda ortaya çıkan teorik katkılar, çevresel adalet şemsiyesi üzerinden bütünsel bir şekilde ele alınmalıdır. Rigolon vd. (2022) bu bütünsel bakış açısı ile yapmış oldukları çalışmada dağılımsal, yöntemsel ve etkileşimsel adaleti içeren ve farklı teorileri birbirine bağlayan daha kapsayıcı bir çevresel adalet tanımı kullanmakta ve ekolojik bir rekreasyon modeli önerisi sunmaktadır. Söz konusu model bütünsel bir yaklaşımla politik, sosyal, fiziksel faktörler ile bireylerin rekreasyonel faaliyetlere katılımını etkileyen algılanan çevresel ve bireysel faktörler olmak üzere beş temel başlığı irdelemektedir. Dağılımsal adalet, ırk, etnik köken, sosyal sınıf, cinsiyet, engellilik durumu, cinsel yönelim ya da diğer özellikleri ne olursa olsun insanların çevresel olanaklara (rekreasyon alanları, ağaç gölgelikleri, bisiklet yolları vb.) eşit şekilde erişime sahip olduğu ve çevresel tehlikelere (enerji santralleri, atık depolama alanları vb.) aynı oranda maruz kaldığı durumu tanımlamaktadır (Bojer 2005). *Yöntemsel adalet* ise aykırılaştırılmış (marginalleştirilmiş) ya da ötekileştirilmiş grupların (ırksal-etnik azınlıklar, düşük gelirli, kadınlar, LGBT+ bireyler vb.) çevresel olanakların konumu ve niteliklerine ilişkin karar alma süreçlerine anlamlı şekilde dâhil edilmesi ve temsiliyetlerinin sağlanmasıdır (Rigolon ve Németh 2021). Bir diğer kavram olan *etkileşimsel adalet*, kişinin diğer insanlarla ve kamusal alanlarla olan etkileşimlerinin kalitesini tanımlamaktadır (Walker 2009; Low 2013; Kabisch ve Haase 2014). Diğer bir ifadeyle etkileşimsel adalet, aykırılaştırılmış insanların parklar ve diğer rekreasyon alanları gibi kamusal alanları nasıl deneyimlediğine odaklanmaktadır. Kısacası çevresel adaletin var olabilmesi, rekreasyon alanlarına erişimde eşitlik (dağılımsal adalet), karar alma süreçlerindeki kapsayıcılık (yöntemsel adalet) ve her bireyin rahat, güvenli hissettiği ve aidiyet oluşturabildiği sosyal mekanların (etkileşimsel adalet) bütünsel şekilde ele alınması ile mümkündür. Rigolon vd.

Şekil 1. Çevresel Adalet Temelli Ekolojik Rekreasyon Modeli

Kaynak: Rigolon vd. 2022: 5

(2022) tarafından bu bütünsel bakış açısını çevresel adalet temelinde ortaya koyan ekolojik rekreasyon modeli önerisi Şekil 1'de gösterilmektedir.

Şekil 1'de verilen modelde yer alan politik çevreyi, ulaşım olanaklarından, açık alan rekreasyonel alanların ücretlendirilmesine kadar geniş bir yelpazedeki kurumsal ve kamusal faktörler oluşturmaktadır. Fiziksel çevre ise açık alan rekreasyon alanlarının yapısal ve doğal özelliklerini kapsamaktadır. Bireylerin fiziksel çevreyle kurdukları niteliksel ilişki, algılanan çevreyi oluştururken, gelişen sosyal iklim, sosyal çevre kümesini meydana getirmektedir. Aile yapısı, meslek, cinsiyet, yaş, ırk gibi demografik özellikler ise modelin ana belirleyicisi olarak bireysel faktörler başlığı altında ele alınmaktadır. Modelde çevresel adaletin belirleyicisi de hem bireyselden politik çevreye hem de politik çevreden bireysele doğru ortaya çıkan ilişki ve bütünleşmedir (Rigolon vd. 2022).

Alanyazına bakıldığında çalışmaların özellikle bireysel faktörler üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır (Powers vd. 2023; Tewari vd. 2024). Martin vd.'nin (2023) Florida eyaletinin Hillsborough kentinde yaşayan Afro-Amerikalılar üzerinde yapmış oldukları çalışma, söz konusu bireylerin açık alan rekreasyon algılarını ve deneyimlerini ortaya koymaktadırlar. Çalışmada; a) ırksal açık alan rekreasyonu kimliği, b) temsiliyet, c) rekreasyonel fırsatlar ve kısıtlamalar ile d)

boş zaman deneyiminde eşitlik olmak üzere dört kapsayıcı tema belirlenmiştir. En önemli sonucu, temsiliyet eksiliğinden kaynaklı güvenlik kaygılarının fazlalığı ve bunun açık alan rekreasyon alanlarındaki aidiyet duygusunu azalttığıdır. Başka bir deyişle açık alan rekreasyon alanlarında ırksal kimliğin temsiliyeti etkileyerek güvenlik endişelerini artırdığı ve bu durumun rekreatif faaliyetlere katılım noktasında bir kısıt yaratarak boş zaman deneyiminde eşitliği ortadan kaldırdığı vurgulanmaktadır. Özetle, çevresel adaletin sağlanamaması Hillsborough kentinde Afro-Amerikalıların açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılımlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Powers vd. (2023) açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılım konusunda ortaya çıkan bu durumu sistematik ırkçılık olarak değerlendirmektedir. Araştırmacılar, Pennsylvania'da gerçekleştirdikleri çalışmada rekreasyon alanı yöneticilerinin bu konuda eleştirel bir bilince sahip olup olmadıklarını belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda kentsel alanlardaki rekreasyon alan yöneticilerinin kırsal alanlardaki yöneticilere kıyasla daha yüksek bir eleştirel bilince sahip oldukları ve bu durumun kırsal alanlardaki yöneticilerin daha muhafazakâr ideolojilere sahip olmaları ile doğru orantılı olduğu ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle kentten kırsala doğru gidildikçe muhafazakarlık artmakta ve açık alan rekreasyon alanlarında sistematik ırkçılık fazlalaşmaktadır. Irksal ayrımcılığın yanı sıra sosyo-ekonomik sınıf ve cinsiyet gibi bireysel sosyal kimlikler de boş zaman ortamlarında kesişerek aykırılışmaya veya güç farklılıklarına neden olmakta ve bu durum önemli bir dışlanma nedeni haline gelmektedir (Lovelock vd. 2011; Tewari vd. 2024). Sayılan çalışmalardan hareketle, bütünsel bir bakış açısıyla yaratılacak çevresel adaletin, açık alan rekreasyon faaliyetlerine eşit katılım noktasında belirleyici olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bireysel faktörlerin politik, fiziksel, algılanan ve sosyal çevre ile olan uyumu son derece önemlidir.

Çevresel Çatışma

Çevresel çatışma, doğal kaynakların kullanımı, çevresel bozulma, nüfus artışı ve ekosistemlerin

korunması gibi konularla ilgili farklı gruplar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları ifade etmektedir. Çevresel çatışmalar, olumsuz sosyal etkileri olan çevresel tehditlere yanıt olarak bireylerin ya da grupların harekete geçmesiyle ortaya çıkan ve ekonomik, sosyal ve politik boyutları olan sosyal çatışmalardır (Libiszewski 1991; Scheidel vd. 2020). Kısıtlı doğal kaynakların paylaşımı, çevresel kirlilik ve bozulma, olumsuz çevresel etkileri olan kalkınma projeleri (baraj, yol, maden ocağı vb.), iklim değişikliği, nüfus artışı, biyolojik çeşitlilik ve koruma alanları gibi temel nedenler çevresel çatışmaların kaynağı olabilmektedir. Öyle ki Homer-Dixon (1994), özellikle su ve tarım arazileri gibi hayati öneme sahip çevresel kaynak kıtlığının, toplumsal huzursuzluğa ve şiddetli çatışmalara yol açabileceğini ifade etmektedir. Scheidel vd. (2020) de çevresel çatışmaların, doğal kaynakların kullanımı ve çevresel bozulmalar nedeniyle dünya genelinde giderek arttığını belirtmektedir.

Bu çalışma kapsamında incelenen vakalardaki çatışmalar genellikle yerel halk ve devletler ya da şirketler arasında gerçekleşmektedir. Örneğin, Brezilya'daki Amazon yağmur ormanlarının korunması için mücadele eden yerel halk ve Hindistan'daki baraj projelerine karşı çıkan çevre savunucuları, karşılaşılan çevresel çatışmaların somut örnekleridir (EJAtlas 2024). Çevresel çatışmaların çözüm odaklı ele alınması; çevresel, sosyal ve ekonomik hususları bütünleştiren kapsamlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Taraflar arasındaki iş birliğini teşvik ederek, uluslararası destek mekanizmalarını güçlendirerek, yerel toplulukların haklarını koruyarak, adil kaynak dağılımını sağlayarak ve sürdürülebilir uygulamaları geliştirerek çatışmaları azaltıp uzun vadeli çevresel ve sosyal refahı sağlamak mümkün olabilmektedir (Clarke ve Peterson 2015; Scheidel vd. 2020).

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı çevresel adalet ile açık alan rekreasyonu arasındaki ilişkiyi gerçek vakalara dayanan küresel bir perspektifle bütünsel şekilde incelemektir. Çevresel adalet ve açık alan rekreasyonu arasındaki ilişkinin boyutlarını çevresel

çatışmaları analiz ederek ortaya koymak hedeflenmiştir. Buradan hareketle çalışma, turizm ve rekreasyon başlığı altında Haziran 2024 tarihine kadar oluşturulmuş çevresel adalet ile ilgili çatışmaların yer aldığı 94 vakanın bir analizini sunmaktadır. Vakalar ikincil kaynaklardan ve EJAAtlas veri tabanından yararlanılarak incelenmiştir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve sosyal bilimler alanında önemi giderek artan doküman analizinden yararlanılmıştır.

Doküman analizi hem basılı hem de elektronik belgelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi için sistemli bir süreçtir (Bowen 2009; Yıldırım ve Şimşek 2021). Bu süreç; belgelere ulaşma, belgelerin özgünlüğünü kontrol etme, kodlama ve sınıflandırma ile veri analizi (içerik analizi) olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Forster 1994; Merriam 2009; Altheide ve Schneider 2017; Sak vd. 2021). Belgeler; kamuya açık (istatistikler, web siteleri vb.) ve kişisel olmak (koleksiyonlar, günlükler vb.) üzere iki bölümde sınıflandırılmaktadır (Bryman 2012). Bu kapsamda öncelikle araştırmanın konusu ve sorunu bağlamında Küresel Çevresel Adalet Atlası (EJAAtlas) üzerinden turizm-rekreasyon başlığı altında belgelenmiş kamuya açık vakalar tablolaştırılmıştır. Sonrasında bu vakalar başlıklar halinde farklı kaynaklardan (farklı web siteleri, haber siteleri, resmi internet siteleri) da sorgulanarak özgünlük açısından incelenmiştir. Tablolaştırılan bu vakalar (ülke, vaka, yıl, konu, etki, tür vb.) alanyazına dayalı olarak politik, fiziksel, sosyal ve algılanan çevre olmak üzere dört başlık altında değerlendirilmiştir (Rigolon vd. 2022).

Vakalar ve ilgili oldukları kategoriler hem araştırmacılar hem de araştırmacılar dışında bir öğretim üyesi tarafından ayrı ayrı incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında, “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” olan vakalar tartışılmış ve yeniden düzenlenmiştir. Çalışmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır.

$$\text{Güvenilirlik} = \text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})$$

Yapılan hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği (iç tutarlılığı) yüzde 85 olarak hesaplanmıştır. Güvenilirlik hesaplarının en az yüzde 80 olması, araştırma için güvenilir kabul edilmektedir (Miles ve Huberman 1994). İncelenen vakaların, vaka numarasına göre hangi kategoride yer aldığı Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1’den de anlaşılacağı gibi en çok vaka yaşanan kategori politik çevre olup, sosyal çevre en az vakaya sahip kategoridir.

Küresel Çevresel Adalet Atlası (EJAAtlas)

The Global Environmental Justice Atlas (EJAAtlas), dünya genelindeki çevresel adalet mücadelelerini ve çatışmalarını belgeleyen ve haritalayan bir veri tabanı olarak 2011 yılında akademisyenler ve sivil toplum gruplarının iş birliği ile kurulmuştur (Temper ve Del Bene 2016). EJAAtlas, ekolojik çatışmaları ve direniş alanlarını haritalandıran çevrimiçi bir veri tabanı ve etkileşimli bir haritadır. Bu harita, yerel toplulukların belirli ekonomik faaliyetlere karşı seferberliğini ve olumsuz çevresel etkilerin temel unsuru olduğu sosyo-çevre-

Tablo 1. Vakaların İlgili Olduğu Kategoriler

Kategoriler	Vakalar
Fiziksel Çevre	1, 3, 5, 7, 9, 14, 16, 20, 21, 24, 30, 32, 34, 36, 39, 40, 47, 49, 50, 56, 67, 69, 71, 81, 83, 85, 86
Sosyal Çevre	2, 37, 48, 61, 63, 74, 88
Politik Çevre	10, 11, 12, 15, 17, 19, 22, 23, 25, 31, 35, 38, 41, 46, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 68, 70, 77, 79, 80, 84, 89, 91, 92, 93, 94
Algılanan Çevre	4, 6, 8, 13, 18, 26, 27, 28, 29, 33, 42, 43, 44, 45, 51, 64, 65, 66, 72, 73, 75, 76, 78, 82, 87, 90

sel çatışmaları belgelemektedir. Çevresel adalet çatışmaları hakkındaki bilgileri sistematik hale getirmek için oluşturulan platformdaki çatışmalar genellikle güç eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. EJAtlas, bu konularda bilgi, aktivizm ve savunuculuk için bir araç sağlamaktadır. EJAtlas'ın kuruluş amaçları arasında, örnek olay araştırmalarının ötesine geçerek geniş karşılaştırmalı ve istatistiksel analizlere doğru ilerleyerek politik ekolojiyi ilerletmek ve genişletmek yer almaktadır (Temper vd. 2015; Martinez-Alier vd. 2016). Günümüzde EJAtlas, çevresel çatışmalar ve çevre adaleti için harekete geçen ilgili aktörler hakkında en büyük küresel veri tabanını oluşturmaktadır. Yeni belgelenen vakalar ve bilgiler sürekli olarak platforma eklenmektedir. EJAtlas, çevresel adalet ve rekreasyon arasındaki ilişkiyi anlamak için de önemli bir kaynak sunmaktadır. EJAtlas'ta turizm-rekreasyon başlığı altında yer alan vakaların ülkelere göre dağılım haritası ise Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2'den de anlaşılacağı gibi haritadaki en fazla vaka yoğunluğu Avrupa kıtasındadır. EJAtlas, 2012 yılından itibaren ortaya çıkmış bir platform olarak, Haziran 2024 itibarıyla yaklaşık 4119 vakayla çevresel çatışmalarla ilgili çev-

re savunucularının iddia ve eylemlerini belgeleyen en büyük küresel envanteri oluşturmaktadır. EJAtlas'ta yer alan vakaların 1920 (ABD ve Avustralya) ve 2021 (Fransa) yılları arasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

EJAtlas yalnızca daha önce başka bir yerde yayımlanmış ikincil kaynaklar aracılığıyla doğrulanabilen vakaları belgelemektedir. Bu kaynaklar arasında akademik makaleler, gazete makaleleri, davalar, resmi şikayetler ve diğer yasal belgeler, sivil toplum raporları ve diğer kaynaklar yer almaktadır. Bu çalışmada, EJAtlas veri tabanında yer alan turizm ve rekreasyon başlığı altındaki çevresel çatışmalara ilişkin sistematik ve karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Burada analiz edilen tüm çatışma vakaları EJAtlas web sayfasından çevrim içi ve anlık olarak incelenebilmektedir.

BULGULAR

EJAtlas veri tabanından elde edilen vakaları içeren veri seti (n= 94), Haziran 2024'e kadar kaydedilen turizm ve rekreasyon ile ilgili tüm çevresel çatışmaları içermektedir. Bu çatışmaların kıtalara göre dağılımına bakıldığında 37 vaka ile Avrupa kıtası başı çekmektedir; ardından Amerika (34 vaka), Asya (21 vaka) ve diğer kıtalar (2 va-

Şekil 2. EJAtlas veri tabanında yer alan 'turizm-rekreasyon' vaka haritası
Kaynak: EJAtlas 2024

ka) sıralanmaktadır. EJAAtlas'ta belgelendirilen vaka sayısının en fazla olduğu ülkeler ise İspanya (11), Meksika (8), Fransa (7) ve Hindistan (7) olup, Türkiye'den yalnızca bir vaka kayıt altına alınmıştır. Toplam 94 vakadan yalnızca 17'sinde (yüzde 18) gerçekleştirilen çevresel eylemler sonuç vermiş, yüzde 82'sinde ise herhangi bir sonuç alınamamıştır. Çevresel çatışma yaşanan alanlar incelendiğinde vakaların çoğunlukla (65 vaka) kırsalda gerçekleştiği, kentsel (15 vaka) ve yarı-kentsel (14) alanlarda ise vaka sayısının daha az olduğu görülmektedir.

Vakalar etki yoğunluklarına göre yüksek, orta, düşük ve latent (belirtilmemiş) şeklinde kümelendirilmiştir. Buna göre 20 vaka yüksek etki yoğunluğuna sahipken, 42 vaka orta, 30 vaka düşük ve iki vaka latent olarak belirtilmektedir. Yüksek etki yoğunluğuna sahip vakalar genellikle yerel halkın yaşam kalitesine ve sosyo-ekonomik yapısına veya doğaya doğrudan zarar veren projelere yönelik yaşanan çevresel adalet çatışmalarıdır. Orta yoğunluktaki vakalarda ise yerel halkın paydaş olarak dikkate alınmadığı, çeşitli ekonomik, sosyal ya da çevresel kaygıların olduğu ancak tam anlamıyla yaratacağı etkinin ne düzeyde olacağı öngörülemeyen (yeni bir turizm türünün yaygınlaştırılmak istenmesi, yeni bir rekreatif alan açılması vb.) çatışmalar yer almaktadır. Düşük yoğunluktaki vakalarda genellikle kamusal alanların özelleştirilmesi, yerel halkın yaşam koşullarına saygı gösterilmemesi, karbon ayak izinde yaşanacak artış gibi farklı projelerin çevresel adalet üzerinde yaratmış veya yaratabilecek olduğu çatışmalar kümelendirilmiştir.

Bu çalışmada ele alınan veriler (94 vaka) konusu ve rekreasyona etkisi başlıklarında birlikte ele alınmış ve Rigolon vd. (2022) modeline uygun olarak politik, fiziksel, sosyal ve *algılanan çevre* kategorilerinde değerlendirilmiştir. Buna göre; kamu yatırımları, politikaları, planlama süreçleri, sistematik ırkçılık, özelleştirmeler, polisiye tedbirler, ücretlendirmeler, kullanım düzenlemeleri, kâr amacı gütmeyen yatırımlar, arazi kullanım politikaları, hibeler, politik etkiler, rekreasyon alanlarının finansmanı gibi konular politik çevre başlığı altında ele alınmaktadır. Rekreasyon alanlarına/kaynaklarına yakınlık, rekreasyon

merkezlerinin büyüklüğü, bakımı, rekreasyon alanlarındaki olanaklar, doğal özellikler (ağaç, su, hayvan türleri vb.), rekreasyon alanlarının/programlarının konumu ve çevresindeki uygun fiyatlı konutlar, rekreasyon alanlarının çevresindeki konut yoğunluğu, çevresel tehlikeler, rekreasyon alanları ve çevresindeki toplu taşıma olanakları, yürüyüş ve bisiklet rotalarındaki güvenlik ve kolaylık konuları ise *fiziksel çevre* başlığı altında irdelenmektedir. Algılanan çevre kategorisi güvenlik, konfor, uygunluk, kalabalık, estetik ve erişilebilirlikten oluşurken; suç, ırksal profileme, sosyal destek, yerel bağlılık, taciz/tehdit, sosyal sermaye ve kültürel normlar ise *sosyal çevre* kategorisinde yer almaktadır. Bu bağlamda 94 vakanın analizi sonucunda ortaya çıkan kodlar ve kategoriler Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2'den de anlaşıldığı gibi en çok vaka politik çevre kategorisinde yer alırken, en az vaka ise sosyal çevre kategorisinde yer almaktadır. Algılanan çevre ve fiziksel çevre kategorilerindeki vaka sayıları ise neredeyse eşittir. Politik çevre kategorisinde yaşanan çevresel adalet çatışmalarının daha fazla olmasının sebebi ise özellikle yerel halkın temsiliyet ve karar alma süreçlerine dahil edilmeden uygulanan plan ve politikalarıdır. Başka bir ifadeyle yönetsel adaletin sağlanmaması ve bunun sonucunda yaşanan çatışmalardır.

Politik Çevre

Çevresel adaletin bir ayağını oluşturan yönetsel adaleti kapsayan ve genellikle kamusal planlama ve politikaları içeren politik çevre, özellikle yerel halk ile hükümetler arasındaki çatışmalara odaklanmaktadır. Bu kategori altında yer alan vakalarda çoğunlukla açık alan rekreasyonu tesis ve faaliyetlerinde yerel halkın süreçlere dahil edilmemesi, ötekileştirme, özelleştirmeler, açık alan rekreasyon düzenlemeleri, turizm tesisleri yapımı, kıyı kullanım hakkı, ücretlendirme gibi doğrudan yerelin yaşam kalitesine olumsuz yönde etki eden çatışmalar yer almaktadır. Örneğin Vaka 10'da Rio de Janeiro (Brezilya) şehri yerel yönetimi 1980 yılında eski işçi evlerinin bulunduğu Horto mahallesini turizme açarak, yerel halkı yerinden etmiştir. 550 ailenin yaşadığı bölgede yerel halk-yerel yönetim çatışması

yaşanmış ve yöntemsel adalet sağlanamadığından çevresel adalet çatışması yerel halk aleyhine sonuçlanmıştır.

Bir diğer vaka ise 2013 yılında İspanya hükümeti ile Cádiz'in La Almoraima kırsal bölgesinde yaşayan yerel halk arasında yaşanmıştır (Vaka 62). İspanya Tarım, Gıda ve Çevre Bakanlığı'nın bölgeyi 300 milyon avro karşılığında turizm tesisleri, özel havalimanı ve golf sahaları için özelleştirmeye açması yerel halkın kamusal rekreasyon alanlarına erişimini kısıtlayarak çatışmaya neden olmuştur. Yine bu durum çevresel adaleti dikkate almayan bir hükümet politikası örneği olarak dikkat çekmektedir. Yaşanan çatışmalarda ölümle sonuçlanan vakalara da rastlanmaktadır. Örneğin 1990 yılında Hacienda Looc, Nasugbu, Batangas (Filipinler) eyaletinde bulunan 8.650 hektarlık bir arazi özelleştirilmiş ve turizm tesisleri yapılmıştır. Çevre savunucularının yerel halk ile yapmış oldukları protestolarda dokuz çevre aktivisti yaşamını kaybetmiştir (Vaka 38).

Bir diğer örnek vaka ise sistematik ırkçılık ve yoksullaştırma ile yerel halkın yerinden edilmesini konu almaktadır. 1900'lü yılların başında ABD hükümeti yaklaşık 200 yıl boyunca sistematik bir şekilde Hawaii'de yaşayan yerel toplulukları ötekileştirerek onların kültürüne ait olmayan bir turizm gelişimini yaratmıştır (Vaka 89). Bu durum Powers vd.'nin (2023) çalışmasında ortaya koymuş olduğu hükümetler tarafından yapılan sistematik ırkçılığın açık alan rekreasyon

alanlarına erişimin kısıtlayıcısı olduğu sonucu ile benzerlik göstermektedir. Yöntemsel adaletin sağlanmadığı, diğer bir ifadeyle yerel toplumların paydaş olarak kabul edilmediği politik süreçler çevresel adaletin yoksunluğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla her türlü açık alan rekreasyon faaliyetlerinde yerelin karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve temsiliyetinin sağlanması gerekmektedir.

Fiziksel Çevre

Çevresel adaletin bir diğer boyutu da dağılımsal adalet olup, ekolojik rekreasyonel model içerisinde fiziksel çevreyi kapsamaktadır (Rigolon vd. 2022). Fiziksel çevre kategorisinde yer alan çevresel adalet çatışmaları; özellikle çevresel tehlikeler, doğal alanların yok olması, rekreasyon alanlarındaki konut yoğunluğu gibi doğrudan doğal çevreye etki eden konuları kapsamaktadır. Örneğin 94 vaka içerisinde Türkiye'den tek örnek olan vaka, Çıralı sahilindeki (Antalya) 90 hektarlık alanın 18 hektarlık kısmının önce bir futbol kulübüne sonrasında ise bir otel grubuna tahsis edilmesi ile ortaya çıkan çevresel adalet çatışmasını içermektedir (Vaka 86). 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Antalya Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun söz konusu alandaki tesislerin yapımına onay vermesi doğal çevrenin (ağaçlar, hayvan türleri vb.) yok edilmesine yol açmıştır.

Tablo 2. Kodlar ve Kategoriler

Kategoriler	Kodlar
Politik Çevre (34 Vaka)	Savunuculuk, özelleştirme, mülksüzleştirme, ücretli tesisler, park kullanım düzenlemeleri, arazi kullanımı, politik etki, hükümet, yasal
Fiziksel Çevre (27 Vaka)	Çevresel tehlike, milli park, bisiklet yolu, ağaç, su, hayvan türleri, doğal yaşam, bakım, yakınlık, büyüklük, konut yoğunluğu, olanaklar, konum, tesisleşme
Algılanan Çevre (26 Vaka)	Güvenlik, kalabalık, estetik, erişilebilirlik, düzen, yerinden etme, tehlike, tehdit, istismar, şiddet
Sosyal Çevre (7 Vaka)	Suç, taciz, kültürel değerler, gelenekler, ırk, yerel topluluk, kültürel miras, sosyal sermaye, sosyal kısıtlama, kutsal, dini, saygı, saldırı

Çatışmanın çözümle sonuçlandırıldığı bir örnek vaka, 2008 ile 2010 yılları arasında Kosta Rika'nın Sardinal bölgesinde yaşanan yerel halkın içme suyu sıkıntısına yol açan çatışmadır (Vaka 67). Bu vakada yerel halka içme suyu sağlayan su kemerlerinin kıyı bölgelerindeki turizm tesislerine tahsis edilmesi hukuksal bir mücadeleye yol açmış ve yerel halkın lehine sonuçlanmıştır. Bir başka vakada ise 2015 yılında Meksika'da, yüksek miktarda karbondioksit tutmaları sayesinde iklim değişikliği ile mücadeleye katkı sağlayan 58 hektarlık Mangrov ormanları, turizmin gelişimi için tahrip edilmiştir (Vaka 14). 2000-2003 yılları arasında İtalya'nın Porto Tolle bölgesinde de yine benzer bir çatışma yaşanmıştır (Vaka 36). Bölgede 3500 kişi kapasiteli bir turist köyü projesi yapılmak istenmiş ancak nehir kıyısında planlanan bu proje doğal çevre üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler nedeniyle yerel dernekler tarafından iptal ettirilmiştir. Bu vakalar açık rekreasyon alanları ve çevresindeki doğal kaynakların eşit kullanımını gerekli kılması ve korunma-kullanma dengesinin sağlanması gerekliliğini (dağılımsal adalet) ortaya koyması bakımından önemlidir (Bojer 2005; Rice ve Phillips 2023). Bu durumda *dağılımsal adalet*, çevresel adaletin bir belirleyicisi olarak insan-doğa etkileşimi içerisinde eşit gözetilme ilkesini içinde barındırmalıdır (Francione 2022).

Algılanan Çevre

Dağılımsal ve etkileşimsel adaleti bir arada içeren ve bu yönüyle bireysel faktörleri de (demografik özellikler) kapsayan algılanan çevre, bireylerin fiziksel çevre ile kurdukları niteliksel ilişkiyi ifade etmektedir. Bireylerin fiziksel çevreye ilişkin güvenlik, konfor, estetik erişilebilirlik ve kitlesel yoğunlaşma gibi algıları bu çevrenin belirleyici faktörlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda algılanan çevre kategorisinde yer alan çatışmalar genellikle rekreasyonel faaliyetler neticesinde ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel olumsuz durumlara yönelik bireysel kaygıları içermektedir (Rigolon vd. 2022). Örneğin Karayipler'deki ada ülkesi Saint Lucia'da 2003 yılında bir hektarlık açık su yunus parkı ile beş hektarlık bir rekreasyon alanı oluşturulmak istenmiş ve bu durum

çevresel adalet arayışını beraberinde getirmiştir. Ekonomisi ekoturizme ve balıkçılığa dayanan Saint Lucia'ya yapılan rekreasyon tesisi hem doğal çevreye hem de balıkçılıkla geçinen yerel halka olumsuz etki etmiştir. Öyle ki yüksek çatışma derecesine sahip bu vakada protestolar sürecinde bir kadın çevre savunucusu hayatını kaybetmiştir (Vaka 72). Bu proje hem yunus balıklarının doğal hayatına hem de halihazırda mevcut nüfusun üç katı sayıda turisti ağırlayan Saint Lucia'da yaşayan topluluklara zarar vermiştir.

Benzer bir vaka 2013 yılında Hindistan'da gerçekleşmiştir. Raid de Himalaya isimli ralli etkinliği, yarattığı turist yoğunluğu ile bölge yerel halkının tepkisini çekmiştir. Ayrıca ralli güzergahı Himalaya bölgesinin doğal çevresine de zarar vermiştir (Vaka 65). Bir başka vaka ise suç oranlarının artması ile bireylerin güvenlik ihtiyacına karşı ortaya çıkan bir çatışmayı içermektedir. Nitekim 1984 yılında Meksika'nın Huatulco koylarında başlatılan büyük ölçekli turizm projesi, günümüze kadar uzanan süreç içerisinde bölgedeki sosyo-ekonomik çevreyi yoksullaştırarak ve göç yoğunluğu yaratarak bölgenin doğal atmosferinin kaybolmasına, suç oranlarının artmasına neden olmuştur (Vaka 8). Dağılımsal ve etkileşimsel adaleti bir arada içeren algısal çevreye yönelik yaşanan bir çevresel adalet çatışması da 1999 yılında Porto Riko'daki La Playuela plajının 150 dönümlük arazisinin 121 dönümünü kapsayan 50 milyon dolarlık bir otel kompleksi projesine yöneliktir (Vaka 6). Verilen mücadelelerin sonuçsuz kaldığı çatışma sonucu, projenin büyüklüğü nedeniyle hem yerel halkın temel yaşam alanları kısıtlanmış, hem mercanlar, deniz kaplumbağaları gibi deniz canlılarına zarar verilmiş, hem de Porto Riko'nun bakir alanlarından birine yerel halkın erişimi engellenmiştir.

Vakalar içerisinde dikkat çeken bir diğer çevresel adalet çatışması, Fransa'daki Le Mont Saint Michel Manastırı'nın görünümünü bozacak 140 metre yüksekliğinde dört rüzgar türbininin kurulmasını öngören bir proje sonucu yaşanmıştır (Vaka 78). Bölgenin turizm yapısına zarar vereceği için 2007 yılında başlayan protestolar 2013 yılında yerel halk lehine sonuç vermiş ve proje iptal edilmiştir. Turizm projelerine karşı verilen

mücadelelerin kaydedildiği EJAtlas veri tabanında Le Mont Saint Michel mücadelesinin farklı bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Genellikle turizm projelerinin iptal edilmesine yönelik mücadelelerin kaydedildiği EJAtlas (2024) veri tabanında Le Mont Saint Michel mücadelesinin turizmi koruma amacı taşıması onu diğer vakalardan farklı kılmaktadır.

Sosyal Çevre

Bireyin diğer insanlarla ve kamusal rekreasyon alanları ile kurduğu etkileşimin niteliğini ifade eden etkileşimsel adalet ve bunun kapsamış olduğu sosyal çevreye ilişkin çatışmalar, tüm vakalar içerisinde en az belgelenen kategoriyi oluşturmaktadır. Yerel toplulukların kültürel değerleri, gelenekleri, sosyal sermayesi, kültürel mirası, yaşam tarzları konularında yaşanan çatışmalar bu kategori altında değerlendirilmektedir (Rigolon vd. 2022). 2009 yılında ABD'nin Arizona eyaletindeki San Francisco Peaks bölgesinde yapay kar ile bir kayak merkezi oluşturulmak istenmiş, ancak projenin gerçekleştirileceği alanın Kızılderili kabilelerin kutsal inanç alanı olması sebebiyle çevresel adalet çatışması yaşanmıştır (Vaka 37). Öyle ki 13 farklı kabile bu projeyi kendi kutsal alanlarına yönelik ciddi bir saygısızlık ve saldırı olarak görmüş ve projenin gerçekleşmemesi için mücadele etmiştir. Ancak yapılan mücadeleler sonuç vermemiş ve dava süreçleri yerel toplulukların aleyhine neticelenmiştir.

1991-2020 yılları arasında benzer bir vaka Kanada'da yaşanmış, ancak bu çatışma yerel halk lehine sonuçlanmıştır. Ktunaxa bölgesinde yaşayan yerel topluluklar için büyük kültürel öneme sahip ve çok eski dönemlerden beri var olan Purcell dağlarındaki Jumbo buzullarına yapılmak istenen kayak merkezi, gerçekleştirilen mücadele sonucunda 2020 yılında yerli koruma alanı olarak Ktunaxa Ulusal Konseyi'ne devredilmiştir (National Observer 2020). Bir diğer örnek 2014 yılında Filipinler'deki Lio turizm bölgesinde gerçekleştirilen ve Berlin Turizm Fuarı'nda sürdürülebilir turizm projesi ödülü alan çalışmadır. Her ne kadar proje ödüle layık görülmüşse de bölgedeki yerel halkın değerlerine saygı gösterilmediği için çatışmaya neden olmuştur (Vaka

63). Proje ile yaratılan tesisleşme orada yaşayan halkın yerel bağlılığına da olumsuz etki ederek kendi geleneklerinin yaşatılması önünde bir engel oluşturmuştur.

Bir diğer sosyal çevre çatışması Endonezya'da gerçekleşmiştir. 2011 yılında Lambok adasında ilan edilen Mandalika Kentsel Gelişim ve Turizm Projesi'nin gerçekleştirilme aşamasında yerli Sasak halkı proje hakkında yeterince bilgilendirilmemiş, zorunlu göçe tabi tutulmuş, yerel halka verilen istihdam sözleri tutulmamış, halkın balıkçılık ve çiftçilik kaynakları ellerinden alınmış, tazminatları ödenmemiş, yerleştikleri yeni arazilerin tapuları verilmemiştir. Ayrıca kendi topraklarından göç etmek istemeyen halkın, yapılan motosiklet pistinden dolayı hareket özgürlüğü de elinden alınmıştır (Vaka 2). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından projenin finansal kaynaklarının durdurulması gerektiği rapor edildiği halde, devam eden proje Sasak halkının kültürüne zarar vermektedir. Özetle, açık alan rekreasyon faaliyeti süreçlerinde (tesisleşme vb.) kültürel değerlerin bir miras unsuru olarak kabul edilmesi ve yaratılacak olan rekreasyon alanının etkileşimsel adaleti sağlayacak şekilde kurgulanması önem arz etmektedir (Low 2013; Kabisch ve Haase 2014; Rigolon ve Németh 2021).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kavramsal olarak 1970'li yıllarda ortaya çıkan, sonrasında yaygınlaşmaya başlayan ve özellikle son 40 yıldır ABD'de açık hava rekreasyon katılımındaki ırksal ve etnik eşitsizliklere odaklanan araştırmalar, bu konudaki alanyazının zenginleşmesine katkı sunmaktadır (Shinew vd. 2006; Mohai vd. 2009; Rigolon ve Németh 2021). Avrupa'da yapılan çalışmalar ise sınırlı sayıda olup (Jay vd. 2012; Kloek vd. 2013; Suárez vd. 2020), Türkiye özelinde bakıldığında bu çalışmanın ilk olma özelliği taşıması, alanyazına yapacağı katkı açısından önemlidir. Bu bağlamda çevresel adalet ve açık alan rekreasyonu ilişkisine odaklanan ve söz konusu ilişkiyi derinlemesine irdeleyen çalışma sonuçlarının hem teoriye hem de uygulamaya katkı sunacağı düşünülmektedir.

EJAtlas sitesinde yer alan 94 vakada ortaya çıkan temel sonuç çevresel adalet kavramının ne-

gatif yönlü bir kavram olduğudur. Başka bir ifadeyle çevre sorunlarını yaratanlar ile bu sorunlara maruz kalanlar arasında yaşanan çatışmalar çevresel adalet arayışını ya da çevresel adaletsizliği doğurmaktadır. Vakalardan hareketle küresel ölçekte çevresel adaletin sağlanması veya ontolojik olarak var olabilmesi ancak bir çatışma ve mücadele sonucu gerçekleşebilmektedir. Öyle ki söz konusu vakalar içerisinde yalnızca 17 vakada ortaya çıkan çatışma ve sonrasında yaşanan mücadeleler sonuç vermiş, diğer vakalarda ise çevresel adalet lehine bir netice elde edilememiştir. Rigolon vd. (2022) de ortaya koymuş oldukları çevresel adalet temelli ekolojik rekreasyon modelinde tam da bu durumu vurgulamaktadır. Bireysel faktörlerin (demografik özellikler) insanların marjinalleştirilmesini/ötekileştirilmesini/yok sayılmasını oluşturan temel değişkenler olduğu ve bunun politik, fiziksel, sosyal ya da algılanan çevre ortamlarında çevresel adaletsizlikle ilgili yol açtığı ifade edilmektedir.

İncelenen vakalarda ise etnik farklılıklar, inançsal farklılıklar, güven ortamının yok olması, kültürel değerlere önem verilmemesi ve saygı gösterilmemesi, doğal yaşamın hiçe sayılması ve tesisleşme, turistik yoğunlaşma, karar alma süreçlerinde yerel toplulukların paydaş olarak görülmemesi ve temsil yetilerinin sağlanmaması, mülksüzleştirme gibi aslında politik, fiziksel, sosyo-ekonomik çevrenin iç içe geçtiği bir çevresel adaletsizlik süreci ile karşılaşmaktadır. Dolayısıyla modelde de belirtildiği gibi hem dıştan içe hem de içten dışa olacak şekilde bütünsel bir yaklaşım ile çevresel adaletin sağlanması gerekmektedir (Rigolon vd. 2022). Diğer bir ifadeyle bireylerin politik çevre içerisinde demografik özelliklerine göre aykırılaştırılmadan planlama ve karar süreçlerine dahil edilmeleri sağlanmalı ve politik çevre içerisinde gönüllü bir şekilde yer almaları sağlanabilmelidir. Bu sayede birey politik çevrenin bir paydaşı olarak fiziksel ve sosyal çevre üzerinde söz sahibi olurken, aynı zamanda algılanan çevrenin de belirleyicisi olabilecektir. Bu sayede açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılım konusundaki kısıtlılıklar (ırkçılık, cinsel tercih, sınıfsal farklılık vb.) ortadan kalkarak bireylerin söz konusu alanlara yönelik aidiyet duyguları artacaktır. Bu da her bir çevresel ortam

için yönetsel (politik çevre), dağılımsal (fiziksel ve algılanan çevre) ve etkileşimsel (sosyal ve algılanan çevre) adaletin bir arada düşünülmesini ve çevresel adaletle yönelik bütünsel bir yaklaşım geliştirilebilmesini gerekli kılmaktadır (Blue vd. 2021).

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, EJAAtlas'ta belgelenen vakaların çoğunluğunun kırsal alanlarda gerçekleştiği ve bu yönüyle kırsal alanlarda kentsel ya da yarı kentsel alanlara kıyasla daha fazla çevresel adalet çatışmasının yaşandığıdır. Bu durum kentlerden kırsala doğru gidildikçe artan muhafazakârlığa bağlı olarak sistematik ırkçılığın artmasıyla açıklanabilir (Powers vd. 2023). Başka bir deyişle kırsal alanlardaki açık alan rekreasyon yatırımlarında kamu ve özel işletme sahiplerinin ve yöneticilerinin eleştirel bilince sahip olup olmaması, yerel toplulukların sistematik ırkçılıkla karşılaşmasının bir belirleyicisi olabilmektedir. Aynı zamanda bireylerin demografik özellikleri de (dil, din, cinsiyet, sınıf vb.) eleştirel bilince sahip olmayan kamusal ya da özel işletmelerin tutumları ile rekreasyon ortamlarında kesişerek aykırılaştırma sürecini hızlandırmaktadır (Byrne 2009; Lovelock vd. 2011; Davis 2019; Tewari vd. 2024). Nitekim pek çok vakada özellikle kırsal bölgelerde açık alan rekreasyon yatırımlarının yapılacağı çevrede yaşayan yerel halkın azınlık olarak görüldüğü ve bu nedenle dikkate alınmadığı, özelleştirme ya da kamulaştırma yoluyla bu bölgelerin yatırım programına dahil edildiği görülmektedir. Oysa ki çevresel adalet yalnızca çoğunluğun değil azınlığın da politik çevre içerisinde tüm süreçlere dahil edildiği bir eleştirel bilince işaret etmektedir (Brooks vd. 2022). Bunun temelinde de insandoğa ilişkisi özelinde her canlının türüne, diline, dinine ya da kültürel değerlerine saygı duymayı gerekli kılan eşit gözetilme ilkesinin bulunduğu açıktır (Francione 2022). Dolayısıyla herhangi bir rekreasyon yatırımı ya da faaliyeti salt belli bir grubun ya da zümrenin çıkarına dayalı olduğunda çevresel adaletten söz edebilmek mümkün olmamaktadır. Çevresel adalet çatışmalarının çoğunluğunun Fransa, İtalya, ABD gibi Amerika ve Avrupa (71 vaka) kıtasında yer alan ülkelerde yaşandığı göz önüne alındığında, söz konusu ülkelerde özellikle özelleştirmeye dayalı yoğun

neoliberal politikalara sahip ve muhafazakâr/ sağ liberteryen yapıların çoğunlukta olduğu ülkeler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hem Powers vd.'nin (2023) ifade ettiği sistematik ırkçılığın fazla, hem de Francione'nin (2022) işaret ettiği eşit gözetilme ilkesinin göz ardı edildiği ve açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılımın eşit olmadığı zehirli bir yapı ortaya çıkmaktadır (Pezzullo 2009). Bu da yaşanan vakalarda ortaya çıkan çevresel adalet çatışmalarının neden söz konusu ülkelerde daha yüksek olduğunu açıklamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalar için Öneriler

Bu araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. Örneğin veri tabanında bazı ülkeler diğerlerinden daha ayrıntılı olarak haritalandırılmıştır. Bunun nedeni, o ülkelerde daha fazla çevresel çatışma olması değil, o konuda daha fazla veri bulunmasıdır. EJAtlas'ta da belirtildiği üzere veri olmaması çatışmaların olmadığı anlamına gelmemektedir (EJAtlas 2024). Bir diğer sınırlılık ise dil konusudur. Veri tabanındaki bazı vakaların İngilizce dışında başka dillerde (İspanyolca, İtalyanca, Fransızca vb.) yer alması çeviri sorununa neden olabilmektedir. Bu sınırlamalara rağmen, EJAtlas veri seti şu anda çevresel çatışmalara ilişkin mevcut en kapsamlı küresel örneği temsil etmektedir.

Açık alan rekreasyonu ve çevresel adalet arasındaki ilişkinin varlığı, açık alan rekreasyon faaliyetlerine eşit düzeyde katılımı koşutluk göstermektedir. Gelecek çalışmalarda Türkiye özelinde açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılımı bireysel faktörlerin etkisi, söz konusu faktörlerin politik, fiziksel, sosyal ve algılanan çevre üzerindeki aracılık rolleri tartışılabilir. Ayrıca EJAtlas platformunda yer alan vakalar kırsal, yarı-kentsel ve kentsel olmak üzere bölümlenebilir ve çevresel adaletin sağlandığı ve sağlanmadığı çatışmalar derlenebilir. Çevresel adalet ve açık alan rekreasyonu ilişkisi üzerine bibliyometrik bir analiz gerçekleştirilerek alanyazın ayrıntılı olarak incelenebilir. Söz konusu ilişkinin politik boyutu disiplinlerarası bir yaklaşımla derinlemesine irdelenebilir. EJAtlas veri tabanının sunduğu olanaklardan daha fazla yararlanabilmek adı-

na belirli bir bölgede kayıtlı turizm-rekreasyon vakaları ile diğer kategorilerde yer alan vakalar birlikte incelenerek söz konusu bölgenin çevresel adalet süreci disiplinlerarası çalışmalarla derinlemesine ele alınabilir. Ayrıca EJAtlas veri tabanına katkı sağlayabilmek adına Türkiye'de turizm-rekreasyon alanındaki çevresel çatışmalar örnek olay yöntemine uygun olarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Altheide, D.L. ve Schneider, C.J. (2017). *Qualitative Media Analysis*. Londra: SAGE Publications.
- Blue, G., Bronson, K. ve Lajoie-O'Malley, A. (2021). Beyond Distribution and Participation: A Scoping Review to Advance a Comprehensive Environmental Justice Framework for Impact Assessment, *Environmental Impact Assessment Review*, 90, 106607.
- Bojer, H. (2005). *Distributional Justice: Theory and Measurement*. Londra: Routledge.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9 (2): 27-40.
- Brooks, S. D., Braun, S.M. ve Prince, D. (2022). Critical Consciousness in High School Outdoor Experiential Environmental Education, *Journal of Experiential Education*, 45 (4): 392-412.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Bullard, R.D. (1994). *Dumping in Dixie: Race, Class, and Environmental Quality*. Boulder: Westview Press.
- Bullard, R.D. ve Johnson, G.S. (2000). Environmental Justice: Grassroots Activism and Its Impact on Public Policy Decision Making, *Journal of Social Issues*, 56 (3): 555-578.
- Byrne, J., Wolch, J., ve Zhang, J. (2009). Planning for Environmental Justice in An Urban National Park, *Journal of Environmental Planning and Management*, 52 (3): 365-392.
- Clarke, T., ve Peterson, T. R. (2015). *Environmental conflict management*. Londra: SAGE Publications.
- Collins, S., ve Brown, H. (2007). The Growing Challenge of Managing Outdoor Recreation, *Journal of Forestry*, 105 (7): 371-375.
- Davis, J. (2019). Black Faces, Black Spaces: Rethinking African American Underrepresentation in Wildland Spaces and Outdoor Recreation, *Environment and Planning E: Nature and Space*, 2 (1): 89-109.
- Demirdal, M.B. (2019). İnsan Haklarının Temellendirilmesine Yardımcı Bir Kavram: Adalet İlkeleri, İnsan Hakları Yıllığı, 37: 1-35.
- EJAtlas (2024). Global Atlas of Environmental Justice, <https://ejatlas.org>, Erişim tarihi: 24 Haziran 2024.
- EPA (2024). Environmental Justice, <https://www.epa.gov/environmentaljustice>, Erişim tarihi: 1 Nisan 2024.
- Fennell, D. (2003). *Ecotourism: An Introduction* (İkinci baskı). Londra: Routledge.
- Floyd, M. ve Johnson, C. (2002). Coming to Terms with Environmental Justice in Outdoor Recreation: A Conceptu-

- al Discussion with Research Implications, *Leisure Sciences*, 24 (1): 59-77.
- Forster, N. (1994). The analysis of company documentation. İçinde; C. Cassell ve G. Symon (Editörler), *Qualitative methods in organizational research-a practical guide* (ss. 147-166). Londra: SAGE Publication.
- Francione, G.L. (2022). *Hayvan Haklarına Giriş- Çocuğunuz mu Köpeğiniz mi?* (Birinci baskı) (Çeviri: Renan Akman ve Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Holden, A. (2000). *Environment and Tourism*. Londra: Routledge.
- Homer-Dixon, T.F. (1994). Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases, *International Security*, 19 (1): 5-40.
- Jackson, E.L. (1986). Outdoor Recreation Participation and Attitudes to the Environment, *Leisure Studies*, 5 (1): 1-23.
- Jay, M., Peters, K., Buijs, A. E., Gentin, S., Kloek, M. E. ve O'Brien, L. (2012). Towards Access for all? Policy and Research on Access of Ethnic Minority Groups to Natural Areas in four European Countries, *Forest Policy and Economics*, 19: 4-11.
- Johansen, P.H., Fisker, J.K. ve Thuesen, A.A. (2021). 'We Live in Nature All the Time': Spatial Justice, Outdoor Recreation, and The Refrains of Rural Rhythm, *Geoforum*, 120: 132-141.
- Kabisch, N. ve Haase, D. (2014). Green Justice or Just Green? Provision of Urban Green Spaces in Berlin, Germany, *Landscape and Urban Planning*, 122: 129-139.
- Kloek, M.E., Buijs, A.E., Boersema, J.J. ve Schouten, M.G. (2013). Crossing Borders: Review of Concepts and Approaches in Research on Greenspace, Immigration and Society in Northwest European Countries, *Landscape Research*, 38 (1): 117-140.
- Lee, S. ve Jamal, T. (2008). Environmental Justice and Environmental Equity in Tourism: Missing Links to Sustainability, *Journal of Ecotourism*, 7 (1): 44-67.
- Libiszewski, S. (1991). What is an Environmental Conflict?, *Journal of Peace Research*, 28 (4): 407-422.
- Lovelock, K., Lovelock, B., Jellum, C. ve Thompson, A. (2011). In Search of Belonging: Immigrant Experiences of Outdoor Nature-Based Settings in New Zealand, *Leisure Studies*, 30 (4): 513-529.
- Low, S. (2013). Public Space and Diversity: Distributive, Procedural and Interactional Justice for Parks. İçinde; G. Young ve D. Stevenson (Editörler.) *The Ashgate Research Companion to Planning and Culture* (ss. 295-310). Surrey: Ashgate Publishing.
- Maller, C., Townsend, M., Pryor, A., Brown, P. ve St. Leger, L. (2006) Healthy Nature Healthy People: 'Contact With Nature' as an Upstream Health Promotion Intervention for Populations, *Health Promot Int.*, 21 (1): 45-54.
- Martin, A.L., Adams, A.E. ve Stein, T.V. (2023). Equity, Identity, and Representation in Outdoor Recreation: 'I am not an outdoors person', *Leisure Studies*, 43 (4): 531-544.
- Martinez, S.R. (2023). Racism in the Water: Access for All in Outdoor Recreation, *Ecology LQ*, 50 (1), <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/eclawq50&div=3&id=&page> Erişim tarihi: 05 Haziran 2024.
- Martinez-Alier, J., Temper, L., Del Bene, D. ve Scheidel, A. (2016). Is There a Global Environmental Justice Movement?, *The Journal of Peasant Studies*, 43 (3): 731-755.
- Merriam, S.B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publication
- Mohai, P. ve Bryant, B. (1992). Environmental Racism: Reviewing the Evidence. İçinde; B. Bryant ve P. Mohai (Editörler) *Race and the Incidence of Environmental Hazardous* (ss. 163-176). Boulder, CO: Westview Press.
- Mohai, P., Pellow, D. ve Roberts, J.T. (2009). Environmental Justice, *Annual Review of Environment and Resources*, 34 (1): 405-430.
- Mueller, E. (1962). *Participation in Outdoor Recreation: Factors Affecting Demand Among American Adults* (Vol. 20). US Government Printing Office.
- National Observer (2020). B.C.'s Jumbo Glacier turned over to Ktunaxa First Nation, <https://www.nationalobserver.com/2020/01/19/news/bcs-jumbo-glacier-turned-over-ktunaxa-first-nation>, Erişim tarihi: 23 Haziran 2024.
- Nelson, J.R. ve Grubestic, T.H. (2018). Environmental Justice: A Panoptic Overview Using Scientometrics, *Sustainability*, 10 (4): 1-18.
- Nepal, S.K. (2000). Tourism in Protected Areas: The Nepalese Himalaya, *Annals of Tourism Research*, 27 (3): 661-681.
- Nordh, H., Vistad, O.I., Skår, M., Wold, L.C. ve Bærum, K.M. (2017). Walking as Urban Outdoor Recreation: Public Health for Everyone, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 20 (1): 60-66.
- Norman, J., Annerstedt, M., Boman, M. ve Mattsson, L. (2010). Influence of Outdoor Recreation on Self Rated Human Health: Comparing Three Categories of Swedish Recreationists, *Scandinavian Journal of Forest Research*, 25 (1): 234-244.
- Nunez Y., Benavides, J., Shearston, J.A., Krieger, E.M., Daouda, M., Henneman, L.R.F., McDuffie, E.E., Goldsmith, J., Casey, J.A., ve Kioumourtzoglou, M.A. (2024). An Environmental Justice Analysis of Air Pollution Emissions in the United States form 1970 to 2010, *Nature Communications*, 15 (1): 1-13.
- Pezzullo, P.C. (2009). *Toxic tourism: Rhetorics of Pollution, Travel, and Environmental Justice*. Tuscaolosa, Alabama: University of Alabama Press.
- Powers, S.L., Pitas, N.A. ve Mowen, A.J. (2023). Critical Consciousness of Systemic Racism in Parks among Park Agency Directors and Policymakers: An Environmental Justice Tool for Recreation and Conservation Leaders, *Society & Natural Resources*, 37 (1): 24-47.
- Rice, W. L. ve Phillips, K. E. (2023). The Recreation Rationing Spectrum: A Planning Principle for the Fair Distribution of Scarce Recreation Resources, *Leisure Sciences*, 0 (0): 1-13.

- Rigolon, A. ve Németh, J. (2021). What Shapes Uneven Access to Urban Amenities? Thick Injustice and the Legacy of Racial Discrimination in Denver's Parks, *Journal of Planning Education and Research*, 41 (3): 312-325.
- Rigolon, A., Fernandez, M., Harris, B. ve Stewart, W. (2022). An Ecological Model of Environmental Justice for Recreation, *Leisure Sciences*, 44 (6): 655-676.
- Ross, A. (1958). *On Law and Justice*. Londra: Stevens & Sons Limited.
- Sak, R., Sak, İ.T.Ş., Şendil, Ç.Ö. ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4 (1): 227-256.
- Scheidel, A., Del Bene, D., Liu, J., Navas, G., Mingorría, S., Demaria, F., Avila, S., Roy, B., Ertör, I., Temper, L. ve Martínez-Alier, J. (2020). Environmental Conflicts and Defenders: A Global Overview, *Global Environmental Change*, 63, 102104: 1-12.
- Seçkin, A.Y. (2024). "Felsefe" de": çevresel adalet, vatandaşlık, aidiyet ve özcülük. Çanakkale: Paradigma Yayınları.
- Shinew, K.J., Stodolska, M., Floyd, M., Hibbler, D., Allison, M., Johnson, C. ve Santos, C. (2006). Race and Ethnicity in Leisure Behavior: Where have we been and where do we need to go?, *Leisure Sciences*, 28 (4): 403-408.
- Suárez, M., Barton, D.N., Cimburova, Z., Rusch, G.M., Gómez-Baggethun, E. ve Onaindia, M. (2020). Environmental Justice and Outdoor Recreation Opportunities: A Spatially Explicit Assessment in Oslo Metropolitan Area, Norway, *Environmental Science & Policy*, 108 (1): 133-143.
- Tarrant, M. A. ve Cordell, H. K. (1999). Environmental Justice and the Spatial Distribution of Outdoor Recreation sites: an Application of Geographic Information Systems, *Journal of Leisure Research*, 31(1): 18-34.
- Taylor, W.C., Floyd, M.F., Whitt-Glover, M.C. ve Brooks, J. (2007). Environmental Justice: A Framework for Collaboration Between the Public Health and Parks and Recreation Fields to Study Disparities in Physical Activity, *Journal of Physical Activity and Health*, 4 (1): 50-63.
- Temper, L. ve Del Bene, D. (2016). Transforming Knowledge Creation for Environmental and Epistemic Justice, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 20 (1): 41-49.
- Temper, L., Del Bene, D. ve Martinez-Alier, J. (2015). Mapping the Frontiers and Front Lines of Global Environmental Justice: The EJAtlas, *Journal of Political Ecology*, 22 (1): 255-278.
- Tewari, K., Lundin, E., Cho, S.J., Du, X., Oliveira, J.R. ve Fernandez, M. (2024). International Graduate Students' Perspectives on Sense of Belonging in Leisure, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 35, 100505.
- Tütüncü, Ö. ve Aydın, İ. (2014). Toplum ve Açık Hava Rekreasyon Faaliyetleri: ABD Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (1): 118-120.
- Tütüncü, Ö. ve Kuşluvan, Z. (1997). Çevre Sorunlarının Doğada Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan Gereksinimi Artırıcı Etkisi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8 (1-2): 9-11.
- Walker, G. (2009). Beyond Distribution and Proximity: Exploring the Multiple Spatialities of Environmental Justice, *Antipode*, 41 (4): 614-636.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zwart, R. ve Ewert, A. (2022). Human Health and Outdoor Adventure Recreation: Perceived Health Outcomes, *Forests*, 13 (6): 1-17.

Nur Kulakoğlu Dilek - Mehtap Balık Kaya - Sebahattin Emre Dilek

Nur KULAKOĞLU DİLEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Seyahat İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2009). Yüksek lisans derecesini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan (2014), doktora derecesini de İstanbul Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan aldı (2020). Batman Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2014). Halen Batman Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm ve teknoloji, turizm sosyolojisi ve kültürel zekâdır.

Mehtap BALIK KAYA

Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2011). Yüksek lisans derecesini İstanbul Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan (2015), doktora derecesini de İstanbul Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan aldı (2023). Batman Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2013). Halen Batman Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları kent turizmi, turizm görselleri ve turizm sosyolojisidir.

S. Emre DİLEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Seyahat İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2009). Yüksek lisans derecesini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan (2012), doktora derecesini de Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'ndan aldı (2016). Batman Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2012). Doçentlik ünvanını turizm alanında aldı (2021). Halen Batman Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm ve hayvan etiği, turizm sosyolojisi, özel ilgi turizmi ve sürdürülebilir turizmdir.

ATV Parkurlarının Yer Seçiminde Ekolojik ve Kullanıcı Deneyimine Dayalı Uygunluk Kriterlerinin Belirlenmesi

Determination of Suitability Criteria Based on Ecological and User Experience for the Selection of ATV Trails

Taki Can METİN* - Talha AKSOY**

*Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Kayalı Yerleşkesi, Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü, 39100, Kırklareli.

E-posta: takicanmetin@klu.edu.tr

ORCID NO: 0000-0003-1995-5125

**Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Kayalı Yerleşkesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 39100, Kırklareli.

E-posta: talhaaksoy@klu.edu.tr

ORCID NO: 0000-0001-8577-3990

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 16 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 19 Eylül 2024

İkinci düzeltme: 3 Ekim 2024

Kabul: 8 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Açık alan rekreasyonu, Rekreasyonda uygunluk, ATV, ATV yolları.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 16 July 2024

Resubmitted: 19 September 2024

Resubmitted: 3 October 2024

Accepted: 8 October 2024

Key words: Outdoor recreation, Suitability in recreation, ATV, ATV trails.

ÖZ

Günümüzde açık alan rekreasyon aktivitelerine olan talep artmaktadır. Ancak bu aktiviteler, doğal alanlardaki ekosistemlere zarar verme riski taşımaktadır. ATV parkurları da bu aktivitelerden biri olmakla birlikte, ekosistemlere telafisi güç ya da imkânsız zararlar verebilmektedir. Bu çalışma, ATV parkurlarının doğal alanlarda uygunluğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak kullanıcıların beklentilerini karşılayan doğal ortamların belirlenmesi hedeflenmektedir. Çalışmada, çevresel etkiler ve benzer çalışmalardan elde edilen kriterler dikkate alınarak ATV parkurlarına ilişkin ekolojik kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler, koruma ve kullanım dengesi gözetilerek ATV parkurlarının ekolojik uygunluğunu belirlemek için kullanılmıştır. Çalışmada, uygunlukların belirlenmesinde ağırlıklı çakıştırma yöntemi kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıklandırılmasında peyzaj mimarı bölümü ve turizm fakültesinde görev yapan ve ATV kullanımı deneyimine sahip akademisyenlerin dahil olduğu uzman paneline başvurulmuştur. Sonuç olarak, ekosistemi koruyarak, çevresel etkileri azaltan ve kullanıcıların beklentilerini karşılayan ATV parkurlarının uygunluğunu belirlemek için bir model geliştirilmiştir. Bu model, ekolojik açıdan ATV parkurlarının uygunluğunu değerlendirmede yardımcı olabilir.

ABSTRACT

In recent times, there has been an increasing demand for outdoor recreational activities. However, these activities pose a risk of harming natural ecosystems. Among these activities, ATV (All-Terrain Vehicle) trails can cause significant and sometimes irreversible damage to ecosystems. This study aims to determine the suitability of ATV trails in natural areas. To achieve this, geographic information systems (GIS) were used to identify natural environments that meet users' expectations. Ecological criteria for ATV trails were established by considering environmental impacts and criteria obtained from similar studies. These criteria were used to determine the ecological suitability of ATV trails, balancing conservation and utilization. The weighted overlay method was employed to determine suitability, with input from an expert panel consisting of academicians from landscape architecture and tourism faculties who have experience with ATV use. As a result, a model was developed to determine the suitability of ATV trails that protect ecosystems, minimize environmental impacts, and meet user expectations. This model can aid in assessing the ecological suitability of ATV trails.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Metin, T. C. ve Aksoy, T. (2024). ATV Parkurlarının Yer Seçiminde Ekolojik ve Kullanıcı Deneyimine Dayalı Uygunluk Kriterlerinin Belirlenmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 134 - 149.

GİRİŞ

Açık alan rekreasyonu, insanların psikolojik ve fizyolojik iyi oluşlarına ilişkin motivasyonlarını (Driver 1983) karşılayabilecekleri çeşitli aktivitelerden oluşmaktadır. Günümüzde insanların psikolojik ve fizyolojik anlamda sağlıklarını koru-

yabilmesi için yeşil alanlara verilen önemi daha iyi anladıkları bilinmektedir (Razali ve Shukor 2022). Bu duruma bağlı olarak açık alan rekreasyonuna ilişkin katılımın gün geçtikçe arttığı söylenebilir. Nitekim, ABD'de 2017 yılı itibarıyla açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılımın önemli

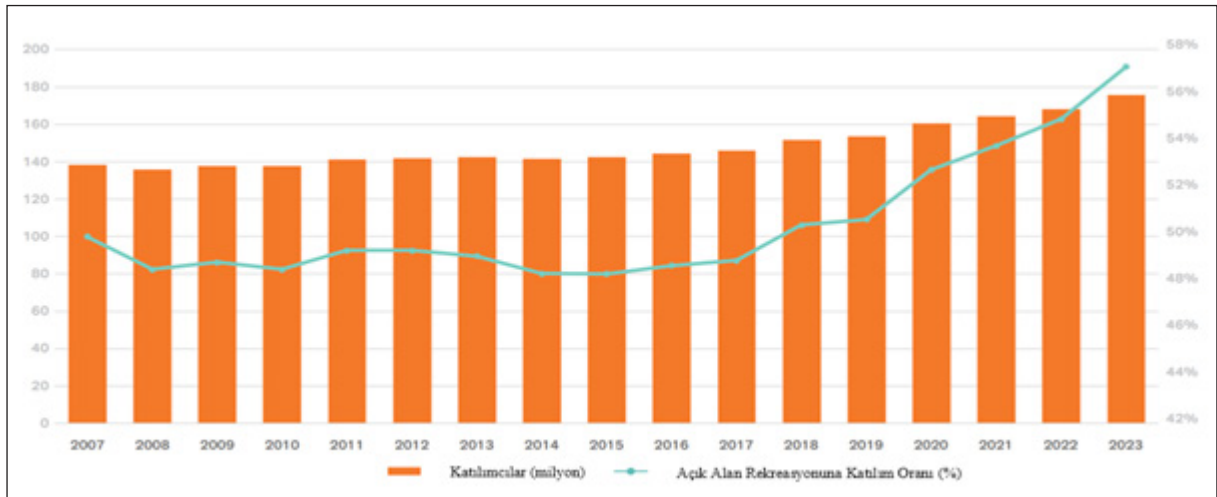
ölçüde yükselişe geçtiği ve hızla yükselen trendde eğilimin devam ettiği görülmektedir (Şekil 1). Ayrıca altı yaş ve üzeri Amerikalıların yarısından fazlasının (yüzde 57,3) 2023'te en az bir açık hava etkinliğine katılması (Outdoor Foundation 2024) bu yükselişin süreceğine işaret etmektedir.

Açık alan rekreasyon faaliyetleri yürüyüş, tırmanma ya da yüzme gibi yalnızca bireysel olarak katılım gerektiren aktivitelerden oluşmasının yanı sıra, bir araçla dahil olunabilecek yamaç paraşütü, balon, cip, ATV (All-Terrain Vehicles), UTV (Utility Track Vehicle) gibi arazi araçlarının kullanıldığı çeşitli faaliyetleri de kapsamaktadır. Ancak ekonomik bağlamda araçlı katılımın sağlandığı bu pazar, yalnızca açık alan rekreasyon etkinliklerine katılımı temsil etmemektedir. Örneğin, ATV kullanımı spor, boş zaman, tarım, dış mekân çalışmaları, askeri amaçlar ve arama kurtarma benzeri diğer amaçlarla ortaya çıkabilmektedir. 2023 yılında sadece rekreasyonel amaçlı ATV kullanımının toplam pazar içerisindeki yeri yüzde 40'tır. Bu oranın içerisinde sportif amaçlı kullanımlar dahil olmamakla birlikte, spor amaçlı kullanımların rekreasyonel amaçlı kullanıma yakın miktarda kullanım oranına sahip olduğu bilinmektedir (ATV Report 2023).

Küresel ATV ve UTV pazarı büyüklüğü 2022'de 16,21 milyar ABD dolarıyken, ATV ve UTV kullanımının 2024 yılı itibarıyla 20 milyar ABD dola-

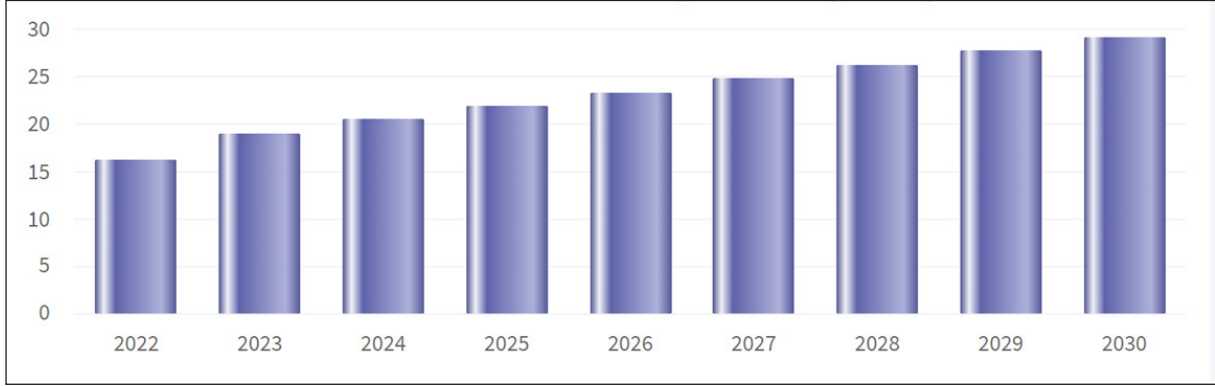
rı üzerine çıkacağı ve 2030 yılına doğru bu gelirin 30 milyar ABD dolarına yaklaşacağı tahmin edilmektedir.

ATV kullanımının hem insanların hem de yaban hayatının bağlı olduğu fiziksel çevre üzerindeki etkisi açısından etkileri kümülatif ve evrenselidir. Bu etkiler düşük yoğunluklu kullanımla da ortaya çıkabilmektedir. ABD'de Ulusal Orman Sistemi arazisine yapılan tüm eğlence amaçlı ziyaretlerin kabaca yüzde 5'i ATV kullanımını içermektedir. Bununla birlikte, yüzde 5 kullanıcı oranı, daha geleneksel rekreasyon biçimlerine kıyasla çok daha kısa zaman dilimlerinde çok daha fazla sayıda doğal alanı etkilemesi nedeniyle arazi ve yaban hayatı kaynakları üzerinde orantısız derecede yüksek bir etkiye sahip olabilir. Ayrıca "Kullanıcı tarafından oluşturulan" rotalarda tekrarlanan ATV kullanımı, arazinin kendi kendini iyileştirme kapasitesinin üzerine çıkabilir (Meadows 2008). Bu nedenle ATV kullanımının doğadaki fiziksel etkilerini göz ardı eden bir gelişim göstermesi, bu alanların ekosistemlerini bozabileceği ve doğal kabiliyetlerini sınırlandıracağı gibi, ATV kullanıcılarının da beklentilerini sağlayan çekiciliklerin zamanla aşındırılmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla ATV'yle gerçekleştirilen açık alan rekreasyonunun diğer rekreasyonel kullanım türleri veya ekolojik açıdan hassas alanlarla kesiştiği alanlardaki sosyal ve çevresel çar-

Şekil 1. Açık Alan Rekreasyonuna Katılım Trendleri

Kaynak: Outdoor Foundation 2024

Şekil 2. ATV ve UTV Pazarı Gelirleri 2022-2030 (Milyar / Dolar)

Kaynak: Nextmsc 2023

tışma potansiyeli bulunması sebebiyle, mekânsal bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir (Westcott ve Andrew 2015). Bu anlamda yol planlaması ve tasarımı, özellikle de yolun konumu, doğal kaynak bozulmalarını sınırlamak için önemli hususlardır. İyi tasarlanmış bir ATV parkurunun temel amacı, keyifli ve zorlu bir deneyim sunarken doğal kaynakları korumak ve muhafaza etmektir. Deneyim seyahatin esas amacıdır. Tasarım aşaması, kolayca bozulabilen topraklar, ıslak alanlar (nehir kıyısı bölgeleri), sırt tepeleri ve hassas yaban hayatı habitatları ve arkeolojik alanlar gibi kaçınılması gereken alanların yanı sıra varış yerlerini de tanımlamalıdır (Meadows 2008). Bu çalışma ATV kullanımının doğal ve sosyal çevre üzerindeki etkileri doğrultusunda mekâna ilişkin ekolojik parametrelerin geliştirilmesini ele almaktadır. Bu kapsamda çalışmada ATV kullanımına ilişkin ekolojik kriterleri esas alan bir mekânsal çözüm önerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

ALANYAZIN TARAMASI

Wernex (1994) ATV parkurlarının oluşturulması ve kullanıcı memnuniyetini esas alan çalışmasında parkurun nasıl olması ve kullanıcı memnuniyeti için nelerin yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Buna göre parkurlarda yolun eğiminin yüzde 10-25 arasında olması gerektiğini, drenaj problemlerine bağlı olarak yolun en az yüzde 2 yan eğime sahip olması gerektiğini öne sürmektedir. Çalışmada kullanıcı memnuniyetleri güvenlik, motivasyonlar, deneyim ve kullanıcı sa-

yıları üzerinden yapılan değerlendirmelerle ele alınmıştır. Buna göre ATV kullanıcıları için eski yollar önemli fırsatlar sunmaktadır. Bunun yanı sıra, kullanıcılar ve plancılar geniş bir yolu, özellikle kazaları önlemek için tercih etmektedirler. Parkurun zorluğu, parkurun bir döngüyle oluşturulmasına bağlıdır. Kullanıcı sayısı parkur uzunluğuyla orantılı olarak, uzunluk kaç mil ise iki katı kadar olmalıdır. Kullanıcıların ara sıra karşılaştığı dik eğimler kullanıcı memnuniyetini artırmaktadır. Kullanıcılar insan varlığından izole rotalarda deneyim aramaktadır. ATV kullanımının yaygın nedenleri doğayı keşfetme ve kentsel yaşamdan kaçma arzusudur. Bu nedenle ATV tesislerinin ana yollardan uygun bir mesafede olması önemlidir.

Albritton ve Stein'in (2014) ATV kullanıcılarının deneyim ve tercihlerine odaklandıkları çalışmalarında off-road (arazi sürüşü) kullanıcılarının genel olarak bitki örtüsü yoğunluğunun yüksek olduğu alanları tercih ettiği, su varlığı sunan alanlarla sürekli karşılaşmak yerine, deneyimleri sırasında ara sıra su varlığını görme fırsatlarının olmasını arzu ettikleri belirlenmiştir. Çalışmada, ATV kullanıcılarının açık ya da kapalı habitat özelliklerine sahip alanlarda farklılık gözetmelerinin yanı sıra, toprak tipi konusunda kuru ve kumlu toprağı sıkıştırılmış toprağın yerine daha fazla tercih ettikleri ortaya koyulmuştur.

Snyder vd. (2008) tarım arazileri, çayırlar ve ormanlar arasında seçim yapma şansı verilen ATV sürücülerinin, orman arazilerinde sürüş yapmayı, ardından çayır ve tarım arazilerini tercih et-

tiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca kullanıcıların ladin veya çam bitki örtüsü yerine yaprak dökken (sert ağaç) ağaçları görmeyi tercih ettiği belirlenmiştir. Uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemlerinden yararlanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada parkurların doğada verilecek zararları minimuma indirebilmek ve kullanıcı memnuniyetini optimize edebilmek için nehir kıyısı alanlara 30 metrelik bir tampon bölge koyulması, benzer biçimde kamuya açık yolların çevresine yine 30 metrelik tamponların oluşturulması sağlanmıştır. Bu bağlamda nehir ve yol geçişlerine ilişkin tamponlar çalışmada devre dışı bırakılmış ve istenilmeyen bölgeler olarak ağırlıklandırılmıştır. Çalışmada gürültü problemlerinden kaynaklı diğer motorlu ve motorsuz rekreasyonel kullanımlarla ve güvenlikle ilgili çatışmaları önlemek için 0,6 millik bir mesafe ölçü olarak alınmıştır. Ayrıca çalışmada ATV kullanıcıları için oldukça önemli olan manzara fırsatlarını değerlendirebilmeleri için manzaradaki her piksel için bir 'görüş alanı' hesaplanmıştır. Bu kapsamda görüş alanları, bir metrelik bir gözlem yüksekliğinde 1000 m'lik bir yarıçapa kadar her 30 m'lik tarama hücrelerinin ağırlık merkezi kullanılarak hesaplanmıştır. Sayılan bu ölçülere bağlı olarak uygunluk puanlamaları geliştirilen parametreler tampon pikselleri, tampon olmayan pikseller, eğimi yüzde 10 olan pikseller, eğimi yüzde 10'un üzerinde olan pikseller, özel arazi mülkiyeti, kamu arazisi mülkiyeti, yaprak dökken bitki örtüsü, iğne yapraklı bitki örtüsü, çalı/bataklik bitki örtüsü, otlak bitki örtüsü, tarımsal bitki örtüsü ve görüş alanı değerleri olarak sıralanmıştır.

Diğer çalışmalara benzer biçimde ATV kullanımında daha çok kullanıcı deneyimlerine odaklanan Taylor ve Prideaux (2008), off-road taşıtlara ilişkin rekreasyonu için beklenen motivasyonları doğal manzaralar, yalnızlık, beceri testi yapılan araziler ve diğer rekreasyon fırsatlarına seyahatler olarak sıralamıştır. Westcott ve Andrew (2015) ise bu motivasyonlara bağlı kalmaya çalışarak ATV kullanıcılarının motivasyonlarına karşılık gelecek doğal çekicilikleri bazı parametreleri baz alarak varsayım haline getirdiği görülmektedir. Bu varsayımlar şöyle sıralanmaktadır:

Manzara fırsatları sunan alanlar: Bitki örtüsünün az olduğu veya hiç olmadığı geniş alanlar ve çevresine göre yüksek araziler tarafından sağlanır. Bu nedenle, manzara arayan rekreasyon meraklıları göl kıyısı (yani göl boyunca açık manzaralar), kaya çıkıntıları (yani çıkıntılar az bitki örtüsüne sahip açık alanlardır ve aynı zamanda biraz yüksek), çevredeki araziye göre yüksek alanlarla ilişkilendirilebilir.

Yalnızlık: İnsan alt ve üst yapısından uzak alanlar bu fırsatı sağlayabilir. Bu alanlar turistik tesisler, insani yapılar ya da yollar olarak sıralanabilir.

Beceri deneyim alanları: Normal koşullarda heterojen dağılımlı dik eğimli alanlar ve döngüler, varsayımı oluşturmaktadır. Ancak coğrafi bölgelerin özelliklerine göre bu alanlar belirlenebilir. Çalışmanın yapıldığı alanda dik eğimli yerler bulunmadığı için kuruyan göl yakınındaki bataklıklar ATV kullanıcılarının beceri testlerini yapabilecekleri zorlu alan fırsatını onlara sunmaktadır.

Transit seyir: Çalışma alanında yer alan ATV kullanıcıları yolları kısayol olarak kullandıkları için yol geçişlerinde özel bir çevresel koşul aramamaktadır.

Rekreasyonel amaçlı alan kullanımında koruma kullanma dengesi konusundaki kaygıların doğal alanlara ilişkin doğal varlıkların kullanım karşısındaki kabiliyetleri üzerinden değerlendiren bazı çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri Tomczyk (2011) rekreasyonel kullanım amaçlı yolların çevresel hassasiyetleri dikkate alarak planlanmasına ilişkin süreçleri detaylandırdığı çalışmasıdır. Çalışmaya göre bitki örtüsü, toprak, topoloji ve iklimle bağlı değişkenlere göre rekreasyonel kullanım amaçlı parkurların oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda bitki örtüsünün çığnenmesi ve toprak erozyonunu çevresel hassasiyeti belirleyen en temel unsur olduğunun altı çizilmektedir. Daha detaylı biçimde çalışma ele alındığında; bitki topluluklarının ezilmeye karşı direnci ve savunmasızlığı; toprağın su kapasitesi, kütle yoğunluğu, drenaj sınıfı, parçacık boyutu ve organik madde özellikleri; topolojinin eğim, bakı, patika eğimi, patika hizalaması ve patika konumu gibi özellikleri; ve iklimin sıcaklık, nem, yağış, güneş radyasyonu ve rüzgar gibi özelliklerin rekreasyonel amaçlı kul-

lanılan doğal alanların çevresel hassasiyetini belirleyen parametreler olduğu vurgulanmaktadır.

ATV kullanımıyla ilgili alanyazında hem deneyim hem de çevreye ilişkin olumsuz etkilerin odağında toprak ve toprağa ilişkin özelliklerin olduğu görülmektedir. Bu anlamda Prudanta'nın (2003) off-road araçlara ilişkin toprak uygunluğunu özel olarak ele alan çalışmasında toprak özelliklerine ilişkin irdelemeler yapılmıştır. Bu çalışmaya göre toprak tekstürüne bakıldığında killi, kumlu ve tınlı topraklar içinde ATV kullanımı için en uygun olan toprağın sırasıyla kumlu, killi ve tınlı olduğu ifade etmektedir. Bu anlamda nemli ve su dolu topraklar (KBDI 0-399) şiddetli erozyon, tekerlek izi ve sıkışma potansiyeline sahip olduğu ve kuru (400-522 KBDI) toprakların off-road araçların kullanımı için en uygun olduğu belirtilmektedir. Ancak çalışmada kuru toprakların çoğunun rüzgâr erozyonuna sahip olması nedeniyle rüzgar durumuna bağlı olarak bazı sınırlamalara sahip olduğunun dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

ATV Kullanımının Yol Açtığı Fiziksel Etkiler

ATV kullanımının etkileri iki temel açıdan incelenebilir. Bunlardan ilki ATV kullanıcılarının çevrenin zarar görmesine ilişkin tutumuyken, ikinci konu ise ATV kullanımının her koşulda doğaya verdiği etkilerin irdelenmesidir.

ATV kullanıcılarının çevre davranışlarına ilişkin çalışmaların önemli bir bölümü doğrudan off-road araç kullanımıyla ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Thapa ve Graefe (2003) off-road araç kullanıcılarının motorsuz rekreasyon kullanıcılarına göre daha düşük düzeyde çevresel kaygı sergilediklerini ve olumlu çevresel davranışlarda bulunma olasılıklarının daha düşük olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca Off-road araç kullanıcılarının ormanın korumasından ziyade kişisel hedefe ulaşmaya öncelik verme olasılıklarının daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Buna karşın Barker ve Dawson (2012) off-road araç kullanıcılarının rekreasyon ortamına yönelik çevre açısından olumlu tutumlara, Kuehn vd. (2011) ise çevresel açıdan zarar verici araç kullanımı davranışına yönelik olumsuz tutumlarla ilişkili olduğu sonuçlarını öne sürmektedirler.

Waight ve Bath (2014) ise doğrudan ATV kullanıcılarının çevresel davranışlarını belirlemeye yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada ise, ATV kullanıcıları içinde uzmanlık seviyesi arttıkça kaynak bağımlılığının arttığını öne sürmektedirler. Çalışmada bu durum kullanıcıların acemilikte çevreye daha fazla duyarlıyken, uzmanlaştıkça daha faydacı bir görüşe sahip olduğunu; diğer bir ifadeyle çevresel hassasiyetin azalmasıyla birlikte, daha hedonik bir şekilde deneyime katılım gösterdiklerini ortaya koymaktadır. ATV kullanıcılarının kullanım kısıtlılıkları gibi engeller karşısında da olumsuz davranışlar sergilemeye meyilli oldukları sonucuna varılmıştır. Bu anlamda kullanıcıların kaynak kullanımına (etkinlik için kullanılan doğal alanlar) olan bağımlılıkları, yönetsel tedbirlere rağmen azalmamaktadır.

Arazi taşınlarının kullanımı, öncelikle toprağın sıkışması, toprağın mukavemetinin artması, orman çöp tabakasının ortadan kaldırılması ve toprak kabuklarının tahrip edilmesi yoluyla toprak ve hidrolojik işlevi etkiler. Toprak özelliklerindeki bu değişiklikler erozyonu ve akarsu sediment birikimini artırır, istilacı ve zararlı yabancı otların çoğalmasına ve bitki verimliliğinin azalmasına neden olur. Bu etkilerin nihai sonucu yaban hayatı popülasyonlarının bağlı olduğu habitatın bozulması ve habitatların düzensiz parkurlarla bölünerek parçalanmasıdır (Backcountry Hunters and Anglers 2011). Hershey'e (akt. Backcountry Hunters and Anglers 2011) göre ATV yolculuğu, motorlu araçların tek bir günde kat edilebileceği mesafeler nedeniyle daha geleneksel off-road rekreasyon biçimlerine göre hayvan davranışını orantısız bir şekilde değiştirebilir.

ATV kullanımının çevrede yarattığı fiziksel ve biyolojik etkilerini ortaya koyan en kapsamlı çalışmalardan birisi ise Meadows'un (2008) ATV'ler üzerine sahada gerçekleştirdiği testlerin sonuçlarını ele alan çalışmadır. Bu çalışmaya göre ATV'nin doğada yarattığı fiziksel etkiler şöyle sıralanmaktadır:

1. ATV trafiği, tür ve ekipmanlarına bakılmaksızın doğal kaynakları olumsuz yönde etkilemektedir.
2. ATV trafiği, orman zeminindeki çöpler de dahil olmak üzere bitki örtüsünün kaldırılması

veya yok edilmesi, bitki kökü ağlarının açığa çıkması ve yok edilmesi, çıplak toprağın açığa çıkması, toprak erozyonu ve toz göçünde etkili olmaktadır.

3. Toprağın drenaj yeteneği yarıdan fazla azalırken, erozyon katsayısı ATV trafiğine bağlı olarak yarıdan fazla artabilmektedir.
4. ATV kullanımının sonucunda toprakta tortulaşmanın artmasıyla birlikte hava yoluyla tozların artması söz konusudur. Yapılan ölçümler, ATV parkurlarının 200 metre yakınlara kadar tozların ulaştığını göstermektedir. Buna ek olarak sık ormanlarda tozların dağılması daha güç olduğundan ve açıklık alanlara göre hava sirkülasyonu bulunmadığı için insan sağlığı açısından daha olumsuz sonuçlar alınabilmektedir.
5. Toz taşınımının bitki türleri için olumsuz etkileri oldukça sınırlıdır. Özellikle yağışlı bölgeler için bu olumsuzluklar daha sınırlı hale gelmektedir. Yapılan incelemeler bitki yüzeylerindeki hasarın çok sınırlı ölçüde olduğunu göstermektedir.
6. ATV parkurlarında virajlar, toprak yüzeyindeki değişime en duyarlı olan alanlardır. Ardından yokuş yukarı ya da aşağı inen parkur, duyarlılığı yüksek alanlar olarak göze çarpmaktadır. Ölçümlere göre viraj, yokuş aşağı ve

yukarı alanlar düz parkurlara göre beş ila sekiz kat daha fazla erozyon hassasiyeti gösteren alanlardır.

7. Toprak ve bitki örtüsünün bozulması bakımından kurak iklim bölgelerindeki alanların rehabilitasyonunun kurak olmayan alanlara göre daha uzun yıllar alacağı bilinmektedir (Cole 1986, akt. Meadows 2008).

MATERYAL

Bu araştırmanın hedeflediği görüntü setleri ücretsiz olarak (ABD için) mevcuttur ve bu durum çevre bilimi ve yönetimi için büyük bir potansiyel sunmaktadır. Ancak halen Türkiye özelinde veri setlerini elde etmek çok zordur. Bunun nedeni kurumların pek çok veriyi paylaşmak istememesi ya da verileri çok yüksek ücretlerle satıyor olmalarıdır.

Çalışmada kullanılan haritaların kaynakları ve ölçekleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Çalışmada kullanılan yol verisi OpenStreetMap (2024) isimli açık kaynak kodu kullanan platformdan elde edilmiştir. Çalışma alanıyla ilgili yol verisi kendi içerisinde gelişmiş otoyol, yürüyüş yolu, bisiklet yolu, toprak yol, servis yolu, şehir içi yollar, motor yolu, döşeli yollar vb. öz niteliklere sahiptir. Çalışma konusu bir açık alan rekreasyon aktivitesi olarak ATV kullanımı-

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Harita Altlıkları

Kriterler	Kaynak	Ölçek
Eğim	(USGS, 2024)	Ulusal ölçek (ABD)
Bakı	(USGS, 2024)	Ulusal ölçek (ABD)
Yükseklik	(USGS, 2024)	Ulusal ölçek (ABD)
Yollar	(OpenStreetMap, 2024)	Küresel ölçek (ABD)
Arazi Kullanımı	(USDA-EROS, 2024)	Ulusal ölçek (ABD)
Ekolojik Vejetasyon	(LANDFIRE, 2024)	Ulusal ölçek (ABD)
Su Kaynakları	(ARCGIS-HUB, 2024) ve (OpenStreetMap, 2024)	Ulusal ölçek (ABD)
Toprak Nemliliği	Sentinel-1 uydu görüntüsü	Değişken ölçek
Toprak Tekstürü	(ISRIC, 2024)	Küresel ölçek
Drenaj Kabiliyeti	USDA (2024)	Ulusal ölçek (ABD)

nı içerdiği için şehir içi yollar, otoyollar, motorlu taşıtlara kısıtlı yollar, yürüyüş, bisiklet vb. özel rekreasyon aktivitelerine ayrılan yollar, dōşeli yollar (asfalt, beton, taş) ATV kullanımına uygun olmayan yollar olarak ayrılmıştır. Ayrıca bu yollar güvenlik sorunları ve ses üretmesi gerekçeleriyle ATV kullanım potansiyeli bulunan yollara uzaklık parametresiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Nitekim motorlu taşıtların bulunduğu yollar ATV kullanıcıları için kaza potansiyelini artırmaktadır. Dolayısıyla bu yollarla çakışabilecek uygunluk taşıyan ATV yollarının ayrıştırılması önem arz etmektedir. Ayrıca doğal alanlarda ses, ekolojik bakımdan hayvanların davranışlarını etkilediği gibi aynı zamanda konu özelinde ATV kullanıcılarının deneyimlerini de etkileyebilmektedir. Nitekim Preisler, Ager ve Wisdom (2006), geyiklerin ATV'lere tepkilerini incelemişler ve geyiklerin 1000 metreye kadar olan mesafelerde kaçış olasılığının arttığını tespit etmişlerdir. Kang ve Zhang (2010) insanların genel olarak doğal sesleri ve kültürel etkinliklerle ilgili sesleri yapay seslere tercih ettiğini öne sürmektedirler. Bu nedenle farklı kullanımlar için sunulan ya da kısıtlı yollar belirli mesafelerle tampon koyularak sınırlandırılıp çalışmaya dahil edilmiştir.

Çalışmada kullanılan drenaj kabiliyeti verisi Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı, Doğal Kaynakları Koruma Servisi'nin (USDA 2024) platformundan elde edilmiştir. Drenaj kabiliyetiyle ilgili veriler doğrudan çalışmaya alınmıştır. Toprak tekstürü verisi Dünya Toprak Bilgisi (ISRIC 2024) platformundan alınmıştır. Bu veri içeriğinde toprağın kum, kil, silt öz niteliklerini sunmakla birlikte, toprağın tanecik yapısına ilişkinde ayrı bir veri seti de sunmaktadır. Söz konusu veriler toprağın erozyonla ilişkisini açıklayan Tomczyk'in (2011) çalışmasındaki parametrelerde göz önüne alınarak optimize edilmiştir. Bu doğrultuda toprak tekstürü verisi tanecik yapısı verisiyle birleştirilerek tek harita olacak biçimde çalışma kapsamına alınmıştır.

Çalışma alanına ilişkin arazi kullanımı verisi Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Kurumu, Yer Kaynakları Gözlem ve Bilim Merkezi, Ulusal Arazi Örtüsü veri tabanından (USDA-EROS 2024) alınarak çalışmaya dahil edil-

miştir. Yükseklik, eğim ve bakı verileri Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Kurumu (USGS 2024) tarafından sağlanan veritabanı platformundan elde edilerek, çalışmaya alınmıştır. Toprak nemliliğiyle ilgili Sentinel-1 uydusu verileri kullanılarak Google Earth Engine (GEE) aracılığı ile 2014-2024 yılları arasındaki uydu görüntüleri analiz edilmiştir. Bu analizde, Yellowstone Milli Parkı'nın sınırları içinde yer alan alanlar için yıllık ortalama toprak nemliliği hesaplanmıştır. İlgili tarih aralığında elde edilen veriler kullanılarak yıllık ortalamalar çıkarılmış ve bu yıllık ortalamaların ortalaması alınmış ve toprak nemliliği haritası oluşturulmuştur.

Ekolojik vejetasyona ilişkin veriler ABD İçişleri Bakanlığı, Jeoloji Araştırmaları Kurumu ve ABD Tarım Bakanlığı tarafından ortaya çıkarılan Landfire (LANDFIRE 2024) platformundan elde edilerek, çalışmaya dahil edilmiştir. Son olarak çalışmada yer alan su kaynaklarına ilişkin veriler iki ayrı veri seti birleştirilerek hazırlanmıştır. Su yollarına ilişkin veri seti OpenStreetMap platformundan, göllere ilişkin veriler ise ARCGIS HUB veri tabanından (ARCGIS-HUB 2024) alınmıştır. Su kaynakları ATV kullanıcı deneyimlerini etkilemektedir. Bununla birlikte su kaynakları ekosistem için büyük öneme sahiptir (Snyder vd. 2008). Bu nedenle ATV yollarının belirlenmesinde iki konu göz önüne alınarak veri setleri birleştirilmiş ve su kaynakları haritası elde edilmiştir.

YÖNTEM

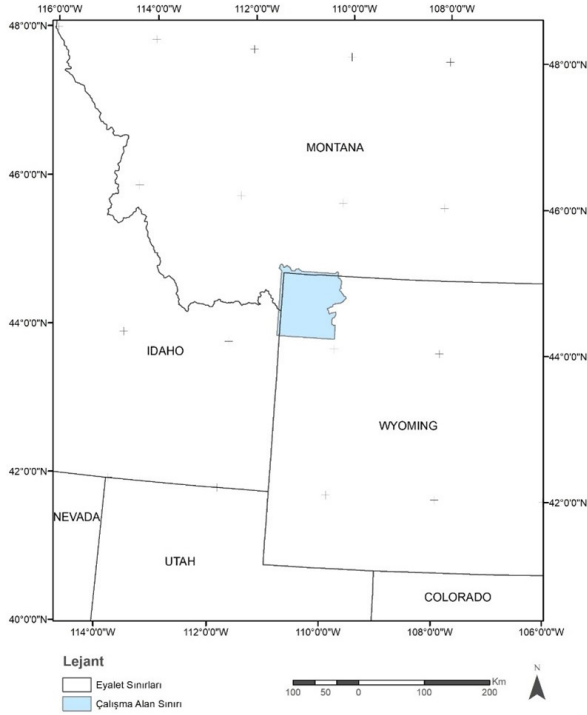
Çalışmanın bu bölümünde çalışmanın ana konusu olan ATV parkurlarının seçiminde ekolojik kriterlerin belirlenmesinin hangi yöntem, analiz ve tekniklerle yapıldığı anlatılmaktadır.

Çalışma Alanı

Çalışma alanı A.B.D Wyoming eyaletinde yer alan Yellowstone Milli Parkı'nı içeren konumla sınırlandırılmıştır. Çalışma alanının sınırları Şekil 3'te gösterilmektedir.

Yellowstone Milli Parkı, ABD'nin Wyoming, Montana ve Idaho eyaletlerinde yer alan, 1 Mart 1872'de kurulan ve dünyanın ilk milli parkı olan büyük ve çeşitli ekosistemlere sahip bir doğal alandır. Yaklaşık olarak 44.6°N enlemi ve

Şekil 3. Çalışma Alanı Sınırı

110.5°W boylamında bulunan park, yaklaşık 8,983 km² (2,219,789 dönüm) alan kaplar. Park, dünyanın en büyük süper volkan kalderalarından birine ev sahipliği yapar. Yaklaşık 640,000 yıl önce oluşan bu kaldera, parkın merkezini oluşturur. Yellowstone, dünyadaki jeotermal alanların yüzde 60'ına ev sahipliği yapar ve Old Faithful ile Grand Prismatic Spring gibi ünlü gayzer ve sıcak su kaynaklarını içerir. Volkanik patlamalar, erozyon ve tektonik hareketler parkın çeşitli yer yüzü şekillerini oluşturur.

Yellowstone Milli Parkı, geniş bir biyoçeşitliliğe sahiptir. Parkta, sub-alpin çam ormanlarından geniş otlaklara kadar çeşitli bitki toplulukları bulunur. Bizon, geyik, boz ayı, kurt ve dağ aslanı gibi pek çok memeli türüne ev sahipliği yapar. Ayrıca parkta çeşitli kuş, balık ve amfibi türleri de mevcuttur. Park, farklı ekosistemleri barındırır. Sub-alpin çam ormanları, parkın büyük bir kısmını kaplar ve Lodgepole Pine (sarı çam) gibi ağaç türlerine ev sahipliği yapar. Geniş otlaklar, çeşitli ot türleri ve küçük çalılarla kaplıdır. Yellowstone Gölü, parkın en büyük su kütesidir ve sulak alanlar birçok kuş türüne yaşam alanı sağ-

lamaktadır. Yellowstone Milli Parkı yüksek rakımda yer aldığı için serin ve nemli bir iklime sahiptir. Kışlar soğuk ve karlı, yazlar ise ılıman geçer. Yaz aylarında sıcaklıklar genellikle 20-25°C arasında değişirken, kışın sıcaklıklar -20°C'ye kadar düşebilir (Wikipedia 2024). Yellowstone Milli Parkı, eşsiz doğal güzellikleri ve zengin ekosistemleriyle önemli bir araştırma alanıdır. Parkın çeşitli jeolojik ve biyolojik özellikleri, doğa bilimciler, ekolojistler ve jeologlar için geniş bir çalışma sahası sunmaktadır.

ATV Parkuru Uygunluk Kriterlerinin Belirlenmesi ve Genel Ağırlıklandırma

ATV parkur uygunluklarının belirlenmesi için uygunluk kriterleri belirleyen çalışmalardan (Wernex 1994; Snyder vd. 2008; Albritton ve Stein 2011; Westcott ve Andrew 2015), ATV kullanıcı tercihleri üzerine yapılan çalışmalardan (Driver 1983; Thapa ve Graefe 2003; Taylor ve Prideaux 2008; Albritton ve Stein 2011; Kuehn vd. 2011; Barker ve Dawson 2012; Waight ve Bath 2014; Kang ve Zhang 2014) ve rekreasyonel amaçlı kullanılan araçların doğaya etkisini değerlendiren çalışmalardan (Wernex 1994; Thapa ve Graefe 2003; Meadows 2008; Snyder vd. 2008; Tomczyk 2011) yararlanılmıştır. Çalışma konusu bağlamında uygunluk için seçilen alanyazına dayalı parametreler ve rekreasyonel amaçlı kullanılan motorlu araçların doğada yarattığı etkilere ilişkin parametreler, ATV parkurlarının yer seçiminde ekolojik uygunluk kriterleri olarak belirlenmiştir.

Uygunluk kriterlerinin her birinin yer seçimi tespitindeki ağırlıklarını belirlemek için uzman paneli oluşturulmuştur. Uzman paneli, açık alan rekreasyonu konusunda çalışmaları bulunan peyzaj mimarlığı bölümü (N:6) ve turizm fakültesi (N:4) öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Ancak uzman seçimi yapılırken, turizm fakültesi öğretim üyeleri için birden fazla rekreasyonel amaçlı motorlu taşıt kullanım deneyimi olması ön koşulu aranmıştır. Böylelikle ekolojik etki ve kullanıcı deneyimi konularında panelin daha istikrarlı sonuçlar üretmesi amaçlanmıştır. Nitekim peyzaj mimarlığı bölümü akademisyenleri ATV kullanımının ekolojiye etkileri bakımından daha teknik bilgiye sahipken, turizm fakültesi akade-

misyenlerinin kullanıcı motivasyonları üzerine daha fazla bilgiye sahip oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle çevreye verdikleri etkileri deneyimleriyle anlamaları bakımından turizm fakültesi akademisyenlerinin seçiminde birden fazla kere rekreasyonel amaçlı motorlu taşıt kullanmış olma ön koşulunu sağlamaları istenmiştir.

Uzman paneli formu ATV parkurlarının yer seçiminde ekolojik uygunlukları içeren 10 kriterden oluşmaktadır. Formda her bir kriterin hem doğaya hem de ATV kullanıcı deneyimine olumlu ya da olumsuz etkileri alanyazına dayalı olarak açıklanmış ve uzmanlardan bu açıklamalar ışığında her bir kriteri 100 üzerinden ve tüm kriterler toplamı 100 olacak biçimde puanlaması istenmiştir.

ATV parkurlarının yer seçiminde ekolojik kriterlerin her birinin ağırlıklarının belirlenmesi için uzmanlardan toplanan veriler, her bir kriter için ortalamaları alınarak son haline getirilmiştir. Buna göre kriterlerin ağırlıklandırılmaları Tablo 2'de yer almaktadır.

Kriterlerin Ölçeklendirilmesi ve Ağırlıklandırılması

ATV parkuru uygunluklarının belirlenmesinde çalışmada kullanılan eğim, bakı, yükseklik, drenaj kabiliyeti, su kaynakları, arazi kullanımı ve yol verilerine ilişkin ölçütler alan yazına bağlı

Tablo 2. Genel Kriter Ağırlıklandırma

Kriterler	Genel Ağırlıklandırma (Yüzde)
Eğim	14,2
Bakı	5,4
Yükseklik	8,3
Yollar	12,3
Arazi Kullanımı	14,9
Ekolojik Vejetasyon	11,6
Su Kaynakları	8,7
Toprak Nemliliği	6,1
Toprak Tekstürü	11,2
Drenaj Kabiliyeti	7,3
TOPLAM	100

olarak ağırlıklandırılmıştır (Wernex 1994; Snyder vd. 2008; Albritton ve Stein 2011; Westcott ve Andrew 2015). Toprak tekstürü ve toprak nemliliğine ilişkin verilerin alan içerisindeki dağılımları doğal kırılım yöntemiyle ağırlıklandırılmıştır. Ayrıca ekolojik vejetasyona ilişkin veriler korunması gereken alanlar olarak görüldüğü için düşük ağırlıklandırma yapılmıştır. Her bir kriterin ağırlıklandırılmasına ilişkin açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

Eğim: Yapılan çalışmalar ATV kullanımıyla ilgili eğim uygunluğunu yüzde 10 – yüzde 20 arası olduğunu göstermektedir. yüzde 25 üzeri eğimin kaza riskinin artmasına ve kullanıcı deneyimine olumsuz etkileri bulunmaktadır. yüzde 10 altındaki eğimin ise kullanıcı deneyimine olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir.

Bakı: Bakı ATV parkurlarında toprak nemliliğine ve kar yağışlı iklimlerde dönemsel olarak ATV kullanımını etkilemektedir. Kullanıcı deneyimi bakımından ise gün ışığından faydalanmayı doğrudan etkilemektedir.

Yükseklik: Yükseklik ATV parkurlarının drenaj sorunları, kullanıcıların doğal alanlarda parkur dışına çıkmaları gibi konularla ekolojik hassasiyeti etkilemektedir. Diğer taraftan yükseklik, kullanıcıların ATV sürüş deneyimi sırasında ya da mola verdikleri zamanda manzara fırsatları yakalamalarını ve değişen yüksekliklere bağlı olarak deneyimin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda eğimle birlikte artan yükseklik ekolojik ve kullanıcı deneyimi bakımından olumlu karşılanmaktadır.

Yol: ATV parkuru için kullanılacak yollar diğer kullanım amaçlarına hizmet eden yollardan ayrılmalıdır. Çünkü diğer yolların bazıları yüksek ses üreten otoyollar olarak kullanıcı deneyimini doğrudan olumsuz olarak etkileyebileceği gibi, güvenlik bakımından da kullanılmasından kaçınılması gereken alanlar olarak görülmektedir. Ayrıca ATV kullanıcılarının motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemesi bakımından gelişmiş yolların varlığı istenilmemektedir. Konuyla ilgili alanyazında doğal alanlarda sıcaklık, nem, doğal varlık durumlarına bağlı olarak sesin duyulabileceği mesafe değişiyor olsa da yaklaşık 1000 metre ölçüt olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra ATV

kullanımı için beton, yaşı ya da asfalt gibi yollar çalışmaya dahil edilmemiştir. Çünkü kullanıcılar sürüş deneyimlerini döşeli yollardan ziyade diğer yol tiplerinde sergileyebilmektedir.

Arazi Kullanımı: Yapılan çalışmalar insan varlığının belirtisi olan gelişmiş alanların ATV kullanıcı deneyimlerini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca ATV kullanıcıları öncelikli tercih sırasıyla yaprak dökken ormanlar, karışık ormanlar, her dem yeşil ormanlar ve tarım alanlarını tercih ettiklerini belirtmektedirler. Bunun yanı sıra çalılık, çayır ya da mera gibi açık alanlar kullanıcı memnuniyeti bakımından ormanlara göre önemli bir tercih farklılığı oluşturmasa da bu alanlardaki otsu bitkilerin ATV kullanımına bağlı olarak zarar görmesi ve endemik çeşitliliği içerebilmesi bakımından düşük ağırlıklandırılmaktadır. Çıplak topraklar, gelişmiş alanlar, korunan bataklıklar, ıslak ormanlar ve çeşitli gerekçelerle korunan alanlar ise kullanıcı memnuniyeti hem de ekolojik hassasiyetler bağlamında en düşük ağırlık puanını almışlardır.

Ekolojik Vegetasyon: Ekosistem vegetasyonu bakımından alpin çayırları ve büyük adaçayı toplulukları bitki çeşitliliğini desteklerken, akarsu kenarı bitki örtüsü, kiraz eriği, şeker eriği ve orman gülleri su ve toprak kalitesini artıran, ekosistem için önemli unsurlardır. Bunun yanı sıra dağ büyük adaçayı ve mavi buğday çimi soğuk iklimlere adapte olması bakımından insan etkisinden uzak tutulması gereken alanlar olarak düşünülmüştür. Bu bitki toplulukları, buldukları ekosistemlerin sağlığı ve fonksiyonları için kritik öneme sahiptir. Dağlık alanlarda toprak dayanıklılığını sağlarlar ve biyolojik çeşitliliği korurlar. Akarsu kenarında ise su kalitesini artırarak habitat çeşitliliğini desteklerler. Bu nedenle bu alanlardan geçen yollar düşük puanlandırılmıştır.

Su Kaynakları: ATV parkurlarının su kaynaklarıyla kesişmesi ya da çok yakınında olması ekolojik hassasiyetleri belirli ölçüde etkilemektedir. Ancak ATV kullanıcı beklentilerine göre sürüş deneyimi sırasında belirli aralıklarla belirli mesafede su kaynaklarının sunduğu manzara fırsatları olumlu karşılıklar sunmaktadır. Bu anlamda kullanıcı deneyim kalitesi su kaynaklarının varlığına bağlı olarak artış gösterebilmektedir.

Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda 30 metreden fazla uzaklık hem ekolojik hassasiyetler hem de kullanıcıların manzara fırsatları yakalaması bakımından yeterli görülmektedir. Ancak uzaklıklar arttıkça kullanıcıların manzara fırsatlarını yakalama şansı azalmaktadır.

Toprak Nemliliği: Toprak nemliliği flora ve faunayı doğrudan etkileyen unsurların başında gelmektedir. ATV parkurlarında ise nemliliğin yüksek olduğu alanlarda toprak sıkışmalarına ve buna bağlı drenaj sorunlarına, toprak erozyonuna etki ettiği bilinmektedir. Diğer taraftan toprak nemliliği parkurlarda sürüş deneyimi bakımından olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Kuru topraklar kullanıcılara sürüş deneyimi bakımından daha iyi imkanlar sunmaktadır. Bu nedenle toprağın kuruluğu bakımından ölçütler geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi için doğal kırılım oluşturularak aralıklar belirlenmiştir.

Toprak Tekstürü: Toprak tekstürü ATV parkurlarında drenaj kabiliyetini etkilemesi, toprak sıkışması ve toprak erozyonunu etkilemesi bakımından ekolojik hassasiyetle ilişkilidir. Ayrıca toprak taneciklerinin ağırlıklı olarak kumlu, kumla karışık ya da küçük yapıda olması sürüş deneyim kalitesini de olumlu doğrultuda etkileyebilmektedir. Ayrıca yapılan çalışmalar ATV kullanımında toprağın tanecik yapısının hafif olmasının hem kullanıcı deneyimi hem de ekolojik hassasiyetler bakımından olumlu karşılanacağını belirtmektedir. Bu nedenle kum, silt, kil yoğunluğunu gösteren veri seti yoğunluklarına bağlı olarak beş aralıkla ağırlıklandırılmıştır. Toprağın heterojen yapısı hem ekolojik hassasiyetler hem de kullanıcı deneyimi bakımından olumlu değerlendirilmektedir. Bu nedenle üç toprak tipi birbirleriyle karşılaştırılarak üç ayrı sınıf ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu üç ayrı sınıf kum, silt ve kil karışımlarının yoğunluğunu belirlemektedir. Bu veri seti toprağın tanecik yapısının ağırlığını belirleyen veri setiyle eşit oranda ağırlıklandırılarak karşılaştırılmış, sonuç olarak dört sınıf ortaya çıkmıştır. Böylece Heterojen ve düşük ağırlığa sahip topraklar en yüksek uygunluğu ifade ederken, homojen ya da düşük heterojen topraklar ve yüksek ağırlığa sahip topraklar en düşük uygunluk düzeyini gösterebilecektir.

Drenaj Kabiliyeti: Drenaj kabiliyeti parkurların çevrelerinde var olan su kaynaklarının beslenmesi, toprağın ihtiyaç duyduğu suya erişim, toprak sıkışması ve toprak erozyonu bağlamında ekolojik hassasiyetleri doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra iyi drenaj kabiliyetine sahip ATV parkurları, kullanıcılar için de kaliteli bir sürüş deneyimine imkan tanıyabilmektedir. Ağırlıklı çakıştırma analizinin gerçekleştirilebilmesi için kriter ölçütlerine ilişkin ağırlıklandırma puanları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada ATV parkuru uygunluklarının belirlenmesi için çakıştırma yöntemi kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesinde ağırlıklı çakıştırma analizi uygulanmıştır. Ağırlıklı çakıştırma, farklı veri gruplarının aynı platformda değerlendiril-

mesini sağlar. Peyzaj tasarım ve planlama çalışmalarında çeşitli veri gruplarına ihtiyaç duyulur. Örneğin, otopark alanları için yer seçiminde ulaşım yollarına yakınlık, uygun eğim, bitki örtüsü, sazlık ve kaya zonu gibi faktörler dikkate alınır. Bu veri grupları, farklı önem derecelerine sahip olabilir. Önem derecesi alanyazın bilgileri, mevcut alan durumu ve uzman görüşleri ile belirlenir (Aksoy 2016).

Ağırlıklı çakıştırmanın ilk adımı, veri gruplarının amaca en uygun olandan en az uygun olana doğru sıralanmasıdır. Örneğin, eğim sınıflandırması 1-5° arasına "1", 5-8° arasına "2", 8-12° arasına "3" ve 12°'den büyük eğimlere "0" verilerek yapılabilir. En uygun sınıfa en düşük değer, en az uygun olan gruba ise en yüksek değer atanır. Puanlar 1-5 arasında değişir; 1 en uygun sınıfı,

Tablo 3. Kriter Ölçütleri ve Ağırlıklandırma

Eğim (%)	0 (1) / 0-10 (2) / 10-20 (5) / 20-25 (4) / 25> (1)
Bakı (Yön)	G (5) / GB-GD (4) / D-B (3) / KD-KB (2) / K (1)
Yükseklik (m.)	1571-2169 (1) / 2169-2392 (2) / 2392-2549 (3) / 2549-2758 (5) / 2758-3458 (4)
Yollar (m.)	0-500 (1) / 500-750 (1) / 750-1000 (1) / 1000- 1250 (4) / 1250 – 15000 (5)
Arazi Kullanımı	Gelişmiş bölgeler, çıplak alanlar, korunan alanlar, ıslak ormanlar (1) / Meralar, otsu bitki türleri, çalılıklar (2) / Her Dem Yeşil Ormanlar (4) / Karışık ormanlar ve Yaprak döken ormanlar (5)
Ekolojik Vejetasyon	Korunması gereken türler (1) / Dışındaki alanlar (5)
Su Kaynakları (m.)	0-30 (1) / 30-60 (5) / 60-120 (4) / 120-150 (3) / 150-180 (2)
Toprak Nemliliği (Doğal Kırılım Değerleri)	-25—20 (5) / -20—15 (4) / -15—10 (3) / -10—5 (2) / -5-0 (1) / 0> (0)
Toprak Tekstürü (Doğal Kırılım Değerleri)	Kil : 69-123 (0) / 123-161 (1) / 161-197 (2) / 197-242 (3) / 242-307 (4) / 307> (5) Kum: 284 – 354 (0) / 354-399 (1) / 399-444 (2) / 444-493 (3) / 493-593 (4) / 593> (5) Silt: 265 – 360 (0) / 360 – 396 (1) / 396 – 424 (2) / 424 – 456 (3) / 456 – 554 (4) / 556> (5) Tanecik Yapısı: 95-103 (0) / 103-107 (1) / 107-111 (2) / 111-117 (3) / 117-121 (4) / 121> (5)
Drenaj Kabiliyeti	Çok zayıf drenaj (1) / Zayıf drenaj (2) / İyi drenaj (3) / Aşırı drenaj (4) / Çok aşırı drenaj (5)

daha büyük puanlar daha az uygun sınıfları ve "0" puan ise uygun olmayan sınıfı temsil eder.

Sınırlılıklar

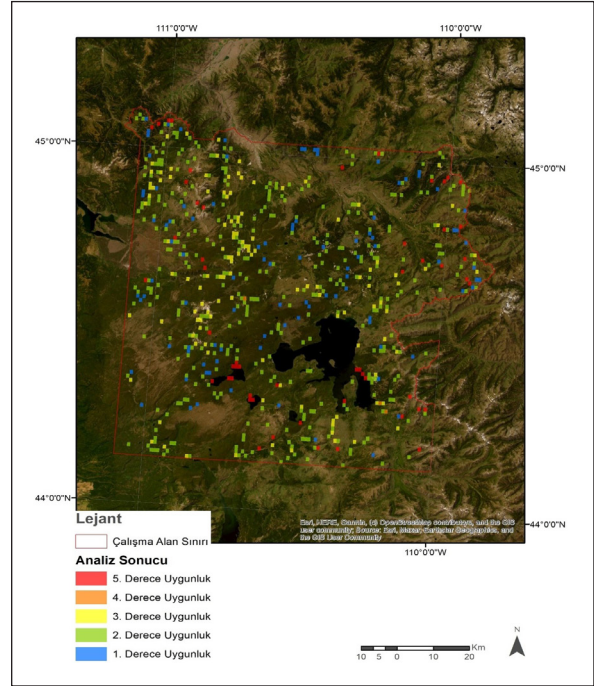
Ağırlıklı çakıştırma analizinde alan içine dağılan veri gruplarında özellikle tüm çalışma alanını kaplamayan (yol kenarlarına yapılan, su kaynakları çevresine yapılan tampon alanlar, ekolojik vejetasyon verisi) veri grupları bulunmaktadır. Bu veri grupları diğer verilerle çakıştırıldığında alanın tamamında bazı bölgelerin 1 puan altında kaldığı görülmektedir. Bu sebeple tüm alanda ağırlıklı çakıştırmaya dahil olmayan yerler bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ATV parkurlarının çevreye olan olumsuz etkisiyle ilişkili olarak, çalışma alanında bulunan ekolojik vejetasyon verisine ilişkin korunması gereken türler bu alanlarda bulunmamaktadır.

BULGULAR

Ağırlıklı çakıştırma analizi sonucu elde edilen bulgular belirli özelliklere göre sınıflandırılarak harita haline getirilmiştir. ATV kullanımı için uygunluk gösteren yollar için mevcut yollardan yararlanılmıştır. Bu yolların belirlenmesinde Şekil 4'te yer alan uygunluk derecelerine ait alanların yoğunlukta olduğu, yakın ya da üzerinden geçen yollar dikkate alınmıştır. Bunun yanı sıra ATV parkuru için uygunluk gösteren yollar iki ayrı sınıfta değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki döngü oluşturan yollardır. Bu yollar parkur başlangıç ve bitiş noktası aynı konumu içeren yollardır. İkincisi ise parkur başlangıç ve bitiş noktası aynı olmayan, ancak başlangıç ve bitiş noktası arasında motorlu taşıtlarla ulaşımın kısa ve kolay olduğu otoyol vb. yolların bulunduğu yollardır.

Eğim, bakı, yollar, yükseklik, ekolojik vejetasyon, arazi kullanımı, su kaynakları, toprak nemliliği, toprak tekstürü ve drenaj kabiliyeti harita altlıklarının ağırlıklandırılarak çakıştırılması sonucu elde edilen uygunluk haritası Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4'te ATV parkurlarının belirlenmesinde ekolojik hassasiyetlerin ve kullanıcı deneyimlerine ilişkin 10 parametrenin ağırlıklı çakıştırma sonucunda uygunluk gösteren alanlar ortaya çıkmıştır. Buna göre 1. derece uygunluk gösteren

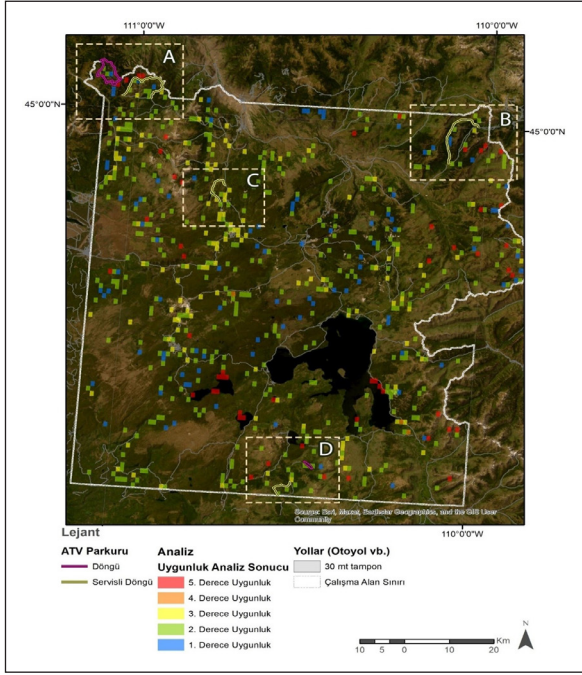

Şekil 4. Uygunluk Analizi Haritası

alanlar en uygun alanlar, 5. derece uygunluk gösteren alanlar en az uygunluk gösteren alanlar olarak yorumlanmaktadır. Çalışma alanında analiz sonucu ortaya çıkarılan uygun alanlar piksel sayısına (büyükliklerine) göre yüksekten düşüğe şu şekilde sıralanmaktadır: 2. derece uygunluk (N: 309), 3. derece uygunluk (N: 106), 1. derece uygunluk (N: 86), 5. derece uygunluk (N: 46), 4. derece uygunluk (3). ATV kullanımı için uygunluk gösteren rotaların çalışma alanı genelindeki konumları Şekil 5'te gösterilmektedir.

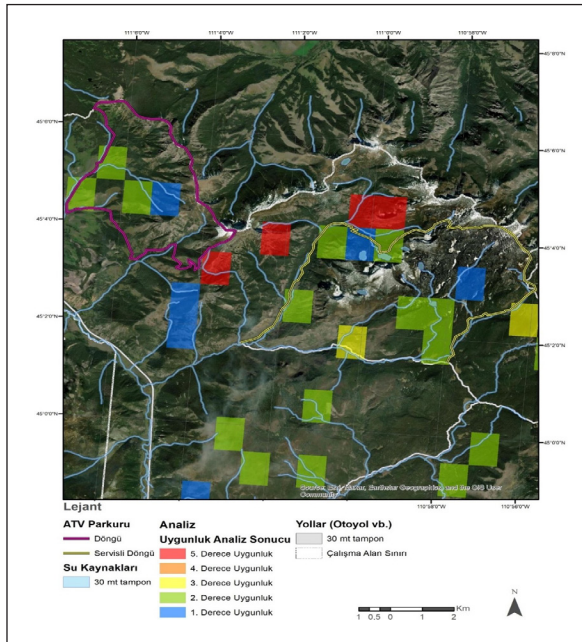
Şekil 5'teki alanın kuzey batısında bulunan A bölgesinde iki uygunluk gösteren yol bulunmaktadır. Bu yollardan birisi kendi döngüsünü oluştururken diğeri servisli döngülü bir yolu oluşturmaktadır. Alanın kuzey doğusunda bulunan B ve orta batısında bulunan C bölgeleri birer uygunluk gösteren servis döngülü yola sahiptir. Diğer taraftan alanın güneyinde bulunan D bölgesi, A bölgesine benzer biçimde biri servis döngülü, diğeri döngü oluşturan yollar olmak üzere iki farklı yola sahiptir.

Şekil 6'daki döngülü parkur 22 km uzunluğundadır ve kuzey-kuzeydoğu kısmı milli park sınırı ile örtüşmektedir. İlgili parkur 2. derece uygun-

Şekil 5. ATV parkurlarının yer seçiminde ekolojik uygunluk gösteren yollar

luk gösteren alanların üzerinden geçmektedir. Ayrıca bu yolun önemli bir bölümü su kaynaklarının yakınından ve vadi sırtlarından geçmektedir. Bu durum ATV kullanıcılarının deneyimleri-

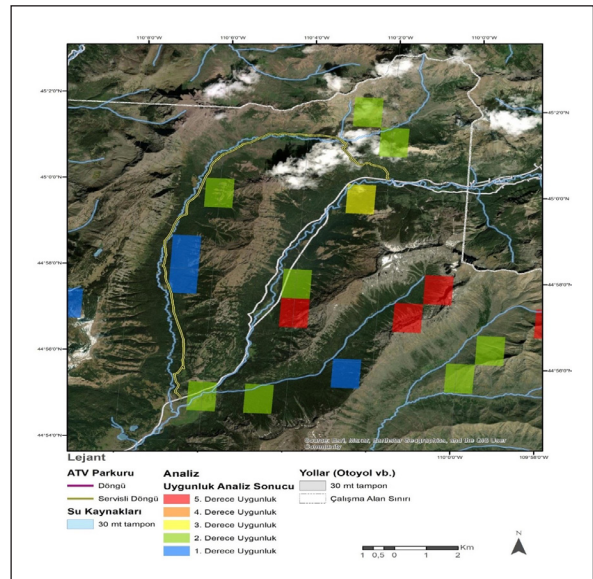

Şekil 6. A Bölgesi ATV Parkuru Uygunluk Haritası

ne olumlu karşılıklar sağlayabilmektedir. Servis döngülü parkur 21 km uzunluğundadır. Bu parkur ağırlıklı olarak 2. derece uygunluk gösteren alanlardan geçmektedir. Ayrıca yol üzerinde 1. ve 3. derece uygunluk gösteren alanlarda bulunmaktadır. İlgili parkur su kaynaklarına yakınlık bakımından incelendiğinde, parkurun önemli bir bölümünün akarsu kenarında yer aldığı görülmektedir. Özellikle ATV kullanıcılarının yer yer akarsu ile temas halinde olabileceği bu rota kullanıcı tercihine olumlu katkısı vardır. Servis yönünden incelendiğinde 7 km'lik parkur başlangıç ve bitiş arası otopan bağlantısı, kullanıcıların servis ile taşınmasına imkân vermektedir.

Şekil 7'deki servis döngülü parkur 19 km uzunluğundadır. Bu parkurda 1. ve 2. derece uygunluk gösteren alanlar bulunmaktadır. Parkur, su kaynaklarına yakınlık bakımından değerlendirildiğinde, parkurun küçük bir bölümünde yer alan yüksek eğimli dağlık alan dışındaki tüm yolun akarsuyu kenarında olduğu görülmektedir. Servis yönünden incelendiğinde; 12 km'lik parkur başlangıç ve bitiş arası otopan bağlantısı, kullanıcıların servisle taşınmasına orta düzeyde imkân vermektedir.

Şekil 8'deki servis döngülü parkur 11 km uzunluğundadır. Bu parkurda 2. ve 3. derece uygunluk gösteren alanlar bulunmaktadır. Parkur su

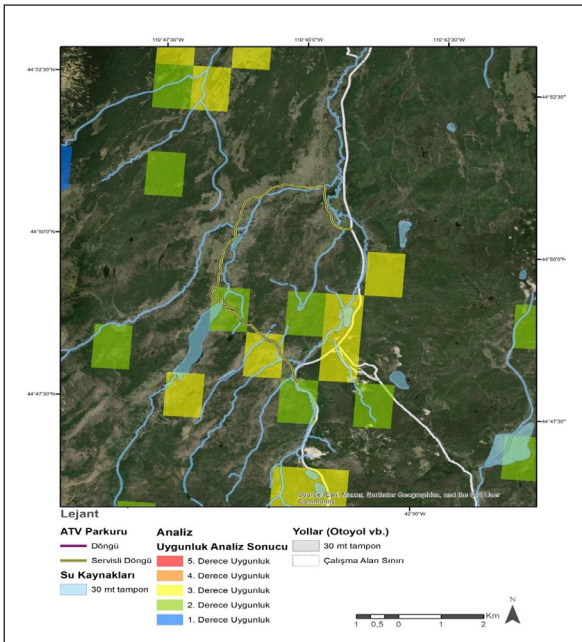

Şekil 7. B Bölgesi ATV Parkuru Uygunluk Haritası

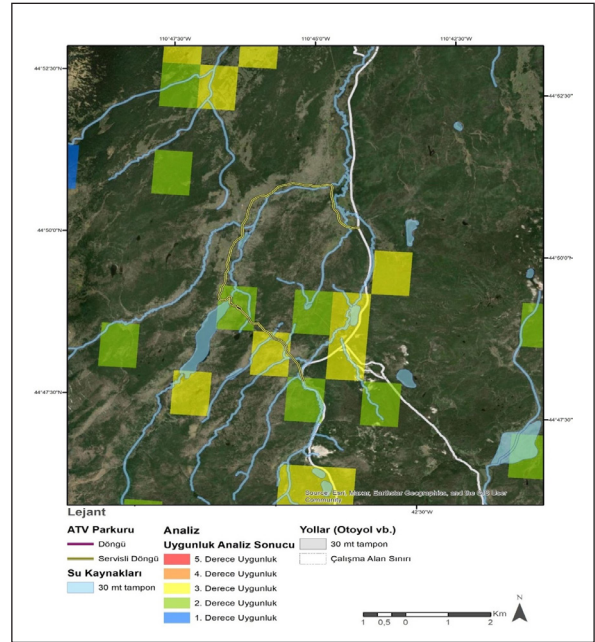

kaynaklarına yakınlık bakımından değerlendirildiğinde, parkurun neredeyse tamamının akarsu kenarından ya da farklı akarsu kaynaklarının üzerinden geçtiği görülmektedir. Servis yönünden incelendiğinde; 5 km'lik parkur başlangıç ve bitiş arası otoban bağlantısı, kullanıcıların servisle taşınmasına yüksek ölçüde imkân vermektedir.

Şekil 9'daki döngülü parkur 5 km uzunluğundadır. Bu parkurun neredeyse tamamı 2. derece uygunluk gösteren alanların üzerinden geçmektedir. Parkur, çalışma alanı içerisinde uygunluk gösteren alanların yoğun ve hatta üzerinden geçen en uygun parkur olduğu söylenebilir. Ayrıca su kaynakları bakımından parkur mesafesinin yarısına yakınının akarsu yanında yer aldığı görülmektedir. Servis döngülü parkur 7 km uzunluğundadır. Bu parkur 2. derece uygunluk gösteren alanların üzerinden geçmektedir. Parkur, su kaynakları bakımından değerlendirildiğinde yolun önemli bir bölümünün akarsulara yakın mesafede olduğu görülmektedir. Parkur, servis yönünden incelendiğinde 6,5 km'lik parkurun başlangıç ve bitiş arası otoban bağlantısının olduğu ve kullanıcıların servisle taşınmasına önemli ölçüde imkân verdiği değerlendirilmektedir.

Şekil 8. C Bölgesi ATV Parkuru Uygunluk Haritası

Şekil 9. D Bölgesi ATV Parkuru Uygunluk Haritası

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Konuyla ilgili alanyazında bir açık alan rekreasyon etkinliği olarak ATV kullanımında uygunluklarının belirlenmesine yönelik çok az sayıda çalışmanın olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu çalışmaların bazıları ATV kullanımı özelinde olmayıp rekreasyonel amaçlı motorlu taşıtların geneline yöneliktir. Bu çalışmaların içerisinde yer alan Tomczyk'ın (2011) çalışması, çevresel hassasiyetler ve toprak yapısının rekreasyonel araç kullanımına uygunluğu konusunda önemli katkılar sunmaktadır. Sayılanlar dışında ATV parkurlarının belirlenmesinde ekolojik hassasiyetlere odaklanan ve alanyazında rastlanılan tek çalışma Snyder ve diğerlerinin (2008) çalışmasıdır. Söz konusu çalışmada da eğim, yükseklik, vejetasyon, görsel değer ve mülkiyete ilişkin kriterler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Her ne kadar vejetasyona ilişkin veriler, ekosistemin korunmasına yönelik kriterlerin geliştirilmesi için önemli olsa da toprak tekstürü, toprak nemliliği, bakı, drenaj kabiliyeti vb. veriler erozyon riski, ekosistemin çevresel direnci ya da ATV kullanıcılarının memnuniyeti gibi konular da önem taşımaktadır.

Mevcut çalışma, ATV parkurlarının doğal alanlarda uygunluğunu belirlemeyi amaçlamış ve bu doğrultuda ekolojiye ve kullanıcı deneyimine dayalı kriterler geliştirilmiştir. Çalışmanın sonuçları, ATV kullanımının çevresel etkilerini azaltarak ekosistemi korumayı hedefleyen, aynı zamanda kullanıcıların beklentilerini karşılayacak uygun ATV parkur konumlarının belirlenebileceğini göstermektedir. Çalışmada gerçekleştirilen uygunluk analizi sonucunda ortaya çıkan haritalar, ATV parkurlarının belirlenmesine rehberlik edebilecek önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca çalışmada belirlenen uygunluk kriterleri farklı bölgelerde ATV parkurlarının belirlenmesi konusunda da rehberlik edebilecektir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, ATV parkurlarının planlanması ve oluşturulması sürecinde çevresel faktörlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, kullanıcı deneyimlerinin de kullanıcı memnuniyeti açısından önemli bir rol oynadığı ve parkurun konumsal özelliklerinin kullanıcı memnuniyetini artırabileceği belirlenmiştir. Bu nedenle, ATV parkurlarının tasarımında sadece ekolojik uygunluk değil, aynı zamanda kullanıcı beklentileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim, bir alanın çevresel etki bakımından minimum düzeyde özelliklere sahip olması, o alanda yapılacak etkinliğin düzgün ya da kaliteli biçimde olmasını garanti altına alamaz. Diğer taraftan kullanıcı memnuniyetine bağlı olarak hareket etmek ise çevresel etkiyi düşünmeksizin; ekosistemlerin zarar görmesine ve doğal kaynaklarda habitat kaybına neden olabilmektedir. Bu nedenle açık alan rekreasyon aktiviteleri uygunluk çalışmaları için kriterlerin geliştirilmesi sürecinde çatışma çözümlerinin doğayı koruma ve kullanma dengesi gözetilerek yapılması büyük önem taşımaktadır.

ATV parkurlarının oluşturulması sürecinde uzman paneli veya analitik hiyerarşik sıralama teknikleri gibi tekniklerle konunun uzmanı farklı paydaşlardan görüşlerinin alınması ve çeşitli disiplinlerden uzmanların katkı sağlaması önem taşımaktadır. Ayrıca, ATV kullanımının doğal alanlara olan etkilerinin sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu şekilde hem doğal çevrenin korunması hem de ATV kul-

lanıcılarının keyifli ve güvenli bir deneyim yaşaması sağlanabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma ATV parkurlarının ekolojik uygunluğunu belirleme konusunda önemli bir adım olmuştur. Gelecekte yapılacak çalışmalarla bu alandaki bilgi ve yöntemlerin geliştirilmesi ve genişletilmesi önem arz etmektedir. ATV kullanımı ve doğal alanların korunması arasındaki dengeyi sağlamak için daha fazla araştırma ve uygulama yapılması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, T. (2016). Geotasarım Bağlamında Peyzaj Tasarımında CBS Kullanımı. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Albritton, R. ve Stein, T.V. (2011). Integrating Social and Natural Resource Information to Improve Planning for Motorized Recreation, *Applied Geography*, 31 (1): 85-97.
- ARCGIS HUB (2024). Su kaynakları. World Wide Web. <https://hub.arcgis.com/datasets/esri::usa-detailed-waterbodies/about>, Erişim Tarihi: 7 Haziran 2024.
- ATV report (2023). All-Terrain Vehicle (ATV) Market Size - By Product (Youth, Adult), By Displacement (Below 400cc, 400cc - 800cc, Above 800cc), By Application (Utility, Sports, Recreation, Military), By Propulsion (Gasoline, Diesel, Electric), Regional Outlook & Forecast, 2024 – 2032. World Wide Web. <https://www.gminsights.com/industry-analysis/all-terrain-vehicle-atv-market>, Erişim Tarihi: 3 Nisan 2024.
- Backcountry Hunters and Anglers (2011). Cumulative and Universal: ATV Impacts on the Landscape and Wildlife. World Wide Web. https://www.iso.hc.mn.gov/materials/16_Mtg/DEC_14_2016_ORV_WHITE_PAPER_BackcountryHuntersAnglersofAmerica.pdf, Erişim Tarihi: 30 Mart 2024.
- Barker, L. ve Dawson, C. (2012). Exploring the Relationship Between Outdoor Recreation Activities, Community Participation, and Environmental Attitudes. *Proceedings of the 2010 Northeastern Recreation Research Symposium*. Bolton Landing, New York: Forest Service, Northern Research Station.
- Driver, B. L. (1983). Master List of Items for Recreation Experience Preference Scales and Domains (*Yayımlanmamış belge*). USDA Forest Service, CO: Rocky Mountain Forest and Range Experiment Station.
- ISRIC (Dünya Toprak Bilgisi) (2024). Toprak Veri Seti. World Wide Web. <https://data.isric.org/geonetwerk/srv/tur/catalog.search#/metadata/e70d9b3b-a395-4cf7-a6f9-06ca316e506c>, Erişim tarihi: 5 Haziran 2024.
- Kang, J. ve Zhang, M. (2010). Semantic Differential Analysis of the Soundscape in Urban Open Public Spaces, *Building and Environment*, 45 (1): 150-157.
- Kuehn, D.M., D'Luhosch, P.D., Luzadis, V.A., Malmshimer, R.W. ve Schuster, R.M. (2011). Attitudes and Intentions of Off-Highway Vehicle Riders Toward Trail Use:

- Implications for Forest Managers, *Journal of Forestry*, 5: 281–287.
- LANDFIRE, U.S. Department of Interior, Geological Survey, and U.S. Department of Agriculture (2024), Yangın Veri Seti. World Wide Web. <https://landfire.gov/viewer/>, Erişim tarihi: 1 Temmuz 2024.
- Meadows, D. (2008). *Effects of All-Terrain Vehicles on Forested Lands and Grasslands*. US Department of Agriculture, Forest Service, National Technology and Development Program, Recreation Management, CA: Rocky Mountain Research Station.
- Nextmsc (2023). 2022-2030 ATV ve UTV Taşıtları Pazar Geliri Tahminleri. World Wide Web. <https://www.nextmsc.com/report/atv-and-utv-market>, Erişim tarihi: 3 Nisan 2024.
- OpenStreetMap (2024). Yol Veri Seti. World Wide Web. <https://www.openstreetmap.org/>, Erişim tarihi: 1 Haziran 2024.
- Outdoor Foundation (2024). Outdoor Participation Trend Report. World Wide Web. <https://oia.outdoorindustry.org/research/2024-outdoor-participation-trends-report-executive-summary>, Erişim tarihi: 18 Eylül 2024.
- Preisler, H.K., Ager, A.A. ve Wisdom, M.J. (2006). Statistical Methods for Analyzing Responses to Wildlife of Human Disturbance, *Journal of Applied Ecology*, 43 (1): 164–172.
- Razali, M.I.A.K. ve Shukor, A.S.F. (2022). Comparison of Malaysian Urban Green Spaces Use Prior and During the Covid-19 Pandemic and Preferences for Post-Pandemic Design Improvements, *Planning Malaysia*, 20 (5): 1-13.
- Snyder, S.A., Whitmore, J.H., Schneider, I.E. ve Becker, D.R. (2008). Ecological Criteria, Participant Preferences and Location Models: A GIS Approach Toward ATV Trail Planning, *Applied Geography*, 28 (4): 248-258.
- Taylor, A. ve Prideaux, B. (2008). Profiling Four Wheel Drive Tourism Markets for Desert Australia, *Journal of Vacation Marketing*, 14 (1): 71-86.
- Thapa, B. ve Graefe, A.R. (2003). Forest Recreationists and Environmentalism, *Journal of Park and Recreation Administration*, 21 (1): 75–103.
- Tomczyk, A.M. (2011). A GIS Assessment and Modelling of Environmental Sensitivity of Recreational Trails: The Case of Gorce National Park, Poland, *Applied Geography*, 31 (1): 339-351.
- USDA (Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı), Doğal Kaynakları Koruma Servisi (2024). Drenaj Veri Seti. World Wide Web. <https://nrsc.app.box.com/v/soils>, Erişim tarihi: 5 Haziran 2024.
- USDA-EROS, Yer Kaynakları Gözlem ve Bilim (EROS) Merkezi (2024). Arazi Kullanımı Veri Seti. World Wide Web. <https://www.usgs.gov/centers/eros/science/national-land-cover-database#overview>, Erişim tarihi: 5 Haziran 2024.
- USGS (Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Kurumu) (2024). Yükseklik Veri seti. World Wide Web. <https://apps.nationalmap.gov/downloader/#/elevation>, Erişim tarihi: 5 Haziran 2024.
- Waight, C.F. ve Bath, A.J. (2014). Recreation Specialization Among ATV Users and Its Relationship to Environmental Attitudes and Management Preferences on The Island of Newfoundland, *Leisure Sciences*, 36 (2): 161-182.
- Wernex, J. (1994). *Off-Highway Motorcycle and ATV Trails: Guidelines for Design, Construction*. İkinci baskı. Ohio: American Motorcyclist Association.
- Westcott, F. ve Andrew, M.E. (2015). Spatial and Environmental Patterns of Off-Road Vehicle Recreation in a Semi-Arid Woodland, *Applied Geography*, 62: 97-106.
- Wikipedia (2024). Yellowstone National Park. World Wide Web. https://en.wikipedia.org/wiki/Yellowstone_National_Park, Erişim tarihi: 1 Temmuz 2024.

Taki Can METİN

Yakın Doğu Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü'nden mezun oldu (2008). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği anabilim dalından (2013), doktora derecesini de aynı üniversite ve anabilim dalından aldı (2017). Kırklareli Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2010). Doçentlik ünvanını Turizm alanında aldı (2023). Halen Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm planlaması, rekreasyon planlaması ve yönetimidir.

Talha AKSOY

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Anadolu Üniversitesi'nden Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri anabilim dalından (2016), doktora derecesini de aynı üniversite ve anabilim dalından aldı (2021). Kırklareli Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2023). Halen Kırklareli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları uzaktan algılama, coğrafi bilgi sistemleri, peyzaj planlamasıdır.

Kuşadası Destinasyonunun İklim Özelliklerinin Dinlence ve Turizm Faaliyetlerinin Etkilenebilirliği Açısından Değerlendirilmesi

Analysis of The Climate Characteristics in Kuşadası Destination for the Vulnerability of Recreation and Tourism Activities

Süleyman TOY** - Uğur ÇALIŞKAN***

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 25240, Erzurum.

ORCID: 0000-0002-3679-280X

E-posta: suleyman.toy@atauni.edu.tr

***Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi, 48100, Kötekli, Menteşe, Muğla.

ORCID: 0000-0002-6844-7197

E-posta: ugurcaliskan@mu.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 12 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 16 Eylül 2024

İkinci düzeltme: 9 Ekim 2024

Üçüncü düzeltme: 28 Ekim 2024

Kabul: 30 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Turizm-iklim ilişkisi, İklim elemanları, İklim değişikliği, Turizm destinasyonu, Termal konfor.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 12 July 2024

Resubmitted: 16 September 2024

Resubmitted: 9 October 2024

Resubmitted: 28 October 2024

Accepted: 30 October 2024

Key words: Tourism-climate relation, Climate elements, Climate change, Tourism destination, Thermal comfort.

ÖZ

İklim, dinlence ve turizm faaliyetleri açısından hem potansiyel hem de engel teşkil edebilmektedir. Ziyaretçilerin aldıkları hazzı ve dolayısıyla memnuniyetlerini etkileyen iklim özellikleri; turizm değer zincirindeki faaliyetleri baskılar hâle gelmiştir. İklim özellikleri; turizm türlerini, sezon uzunluklarını ve aktivite çeşitliliğini etkilediği için turizm profesyonelleri açısından da önemlidir. İklim değişikliği ve turizm ilişkisi hakkındaki bilgiler, sürdürülebilir turizmin gelişimi için gerekli olsa da konuyla ilgili çalışma sayısı sınırlıdır. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'nin önemli destinasyonlarından olan Kuşadası'nda, iklim elemanlarındaki değişimin turizm açısından etkilerini belirleyerek önerilerde bulunmaktır. Çalışmada; iki turizm iklim indeksinin (TCI ve CTIS) kullandığı iklim elemanları ve indeks değerlerindeki farklar, iki dönem özelinde karşılaştırılarak turizm açısından uygunluğun zamansal değişimi tespit edilmiştir. Sonuçlar; yaz aylarında sıcaklık ve termal konfor açısından uygunluğun azaldığını, uygun koşulların ilkbahar ve sonbahar aylarına kaydığını işaret etmektedir. Çalışma turizm sektörü paydaşları ve karar vericileri için turizm ve dinlence aktivitelerinin farklılaşması, konum ve zamanlarının planlanması, programlanması ve teşvik edilmesi konularında yararlı bilgiler sunmaktadır.

ABSTRACT

Climate can both pose potential and obstacles for recreational and tourism activities. Climate characteristics which affect visitors' pleasure and satisfaction turned out to have pressure on the activities in tourism value chain. Since climate characteristics affect tourism types, the length of the seasons and the diversity of activities, they are also important for tourism professionals. Although information about the relationship between climate change and tourism is crucial for ensuring sustainable tourism development, the number of studies focusing on the topic is limited. The aim of this study is to determine the impacts of the changes in climate characteristics and to offer suggestions for tourism in Kuşadası, one of Turkey's important destinations. In the study, the differences in climate elements employed by two tourism-climate indices (TCI and CTIS) and the index values were compared in two study periods and the temporal changes in tourism suitability were determined. Results show that the tourism suitability decreases in summer months and shifts to the spring and autumn months in terms of temperature and thermal comfort. Therefore, the paper provides useful insights on the development/diversification of tourism and recreation activities, planning, programming and promotion of their locations and times.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Toy, S. ve Çalışkan, U. (2024). Kuşadası Destinasyonunun İklim Özelliklerinin Dinlence ve Turizm Faaliyetlerinin Etkilenebilirliği Açısından Değerlendirilmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 150 - 169.

GİRİŞ

Hava ve iklim koşulları, insanların sağlık durumları ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkilerinin yanı sıra, turizm ve dinlence (rekreasyon)

faaliyetlerine katılma kararları ve bu faaliyetlerin kalitesi üzerinde de etkilidir (Toy ve Yılmaz 2016). Hava şartları ve iklim özellikleri destinasyon imajının oluşumunda belirleyici bir faktör

olup (Gössling vd. 2016) pek çok destinasyon, popülerliklerini iklim özelliklerine borçludur (de Freitas 2015). Bu nedenle, günlük hava durumları boş zaman etkinlikleri üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir (Hall ve Ram 2021). İklim ve güncel hava durumları, turizm ve dinlence faaliyetlerine katılan yerel halk ve turistlerin memnuniyetini etkilemekte ve programlarını iklim ve hava durumuna göre planlamalarına/uyarlamalarına neden olmaktadır (Bilgin vd. 2023). İklim özellikleri, turistlerin seyahat veya dinlence faaliyetlerine katılım motivasyonlarını etkileyerek seyahat edilecek yerin ve zamanın belirlenmesinde de etkindir (de Freitas 2015; Binarti vd. 2020). Teknolojik ilerlemeler ile yapay ortamlar oluşturulabilir veya ortam koşulları ayarlanabilir de insanların uygun olmayan iklim özellikleri ve hava durumlarında turizm ve dinlence faaliyetlerine katılmaya isteksiz oldukları bilinmektedir (Anna vd. 2021). Hatta bireyler, iklim özellikleri ve hava durumunun oluşturduğu kısıtlamaların üstesinden gelemeyeceklerini düşündüklerinde açık havada yürüttükleri faaliyetlerden vazgeçebilmektedir (Gatti ve Brownlee 2024).

Hava durumu, turizm ve dinlence sektörü profesyonelleri için de önem arz etmektedir. Hava durumu ve iklim özellikleri; geliştirilebilecek turizm türünü, sezonun uzunluğunu ve aktivite çeşitliliğini etkilemektedir (Bakhtiari vd. 2018). İklim özellikleri turizm talebini etkileyerek zamansal ve mekânsal yoğunlukların oluşmasına sebep olduğu gibi hizmet sunumu ve işletme maliyetlerini de etkilemektedir (Durlevič vd. 2023). İklim özelliklerindeki değişiklikler, insan konforu üzerinde oluşturduğu olumsuzluklarla (de Freitas 2015) yerel halkın ve turistlerin can güvenliği açısından önemli riskler (de Freitas 2003; Kim ve Brown 2022) ve tedbir alınmaması durumunda turizm sektörü ve özellikle ekonomik olarak turizme bağımlı destinasyonlar için önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Scott vd. 2019; Hsu ve Sharma 2023). Bu nedenle; iklim elemanları (hava sıcaklığı, nem, güneşlenme süresi/şiddeti, rüzgâr hızı, bulutluluk miktarı ve yağış gibi) ve bunlarda gözlenen değişiklikler hakkındaki bilgiler, sürdürülebilir turizm ve dinlence faaliyetlerinin planlanması için bilinmesi gereken en temel veri setleri arasındadır (de Freitas 2003; Bakhtiari vd.

2018). Bununla birlikte; iklim özellikleri ve iklim değişikliğinin tarım, hayvancılık (Godde vd. 2021), sağlık (Cianconi vd. 2020), bankacılık (Javadi ve Masum 2021) ve enerji (Çevik 2024) gibi sektörler üzerindeki etkilerine yönelik çalışmalar yapılmış olsa da turizm sektörüne yönelik etkileri inceleyen çalışmaların sayısı ulusal ve uluslararası alanyazında kısıtlıdır (Matzarakis vd. 2007; de Freitas vd. 2008; Matzarakis vd. 2012).

Son zamanlarda, iklim özellikleri ve iklim değişikliğinin turizm üzerindeki etkilerini ele alan çalışmaların (de Freitas 2015; Caldeira ve Kastenholz 2018; Demiroglu vd. 2020; Alizadeh vd. 2021; Karimi ve Mohammad 2022; Bilgin vd. 2024) sayısı artmaktadır. Bununla beraber; İspanya, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Türkiye gibi önemli turizm ülkelerinin bulunduğu ve iklim değişikliğinden olumsuz etkileneceği belirtilen (Nicholls 2006) Akdeniz ülkelerine yönelik çalışmalara hala ihtiyaç bulunmaktadır. Öte yandan, iklim değişikliğinin etkilerinin bölgesel olarak farklılık göstermesi nedeniyle (IPCC 2014), bu etkilerin yereldeki boyutlarını inceleyen çalışmalar da son derece önemlidir (de Freitas vd. 2008; Scott ve Verkoeyen 2017).

İklim değişikliği; destinasyonlar, turizm türleri ve dinlence faaliyetlerine göre farklı etkiler neden olmaktadır (Bilgin vd. 2023). Yapılan bazı çalışmalarda (EUROCONTROL 2021; Tourism Panel on Climate Change (TPCC 2023), mevcut turizm türleri için uygun alan ve zaman aralıklarının gelecekte değişebileceği belirtilmektedir. Avrupa özelinde, Turizm İklim İndeksi (Tourism Climate Index; TCI) değerinde yüzde 1'lik bir artışın aylık geceleme sayılarını yüzde 0,57 oranında artırdığı, bu artışın sahil bölgelerinde yüzde 1,2'ye kadar çıktığı ifade edilmektedir (Matei vd. 2023). Öte yandan, iklim değişikliği nedeniyle Avrupa'nın kuzeyinin yazın ve sonbahar başlarında turizm açısından daha fazla talep görebileceği, güneyinde ise talebin yaz aylarında önemli derecede azalacağı ve daha çok ilkbahar, sonbahar ortaları ve kışa kayacağı belirtilmektedir (Matei vd. 2023). Yapılan bir diğer çalışmada (EUROCONTROL 2021); Türkiye'yi ve Avrupa'yı içine alan bir bölgede yaz turizmi faaliyetlerine uygun (iyi ve ideal aralık) dönemin uzayacağı

ve özellikle Orta Avrupa'da sonbahar aylarının da yaz turizmi için uygun dönem haline geleceği, güney Avrupa ve Türkiye'de destinasyonların tercih edilebilirliklerinin yaz aylarında düşeceği belirtilmektedir. Mevcut uygun destinasyonların coğrafi olarak yer değiştirmesi ve yeni yaz turizmi destinasyonlarının ortaya çıkması, ilave finansman ve doğal kaynak gereksinimine neden olacaktır. Mevcut destinasyonların popülaritesini kaybetmemesi ve tesislerle beraber insan kaynaklarının atıl duruma düşmemesi için yeni turizm ve dinlence türlerini/faaliyetlerini içeren stratejilere ihtiyaç duyulacaktır. Başta yaz turizminde (hedef) pazar olan Avrupa ülkelerinde ve yakın çevrelerinde olumluya dönüşen turizm iklim değerleri nedeniyle bu pazarların kaybedilme ihtimaline karşı pazarın çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulacaktır. Sezonda yaşanacak kaymalar nedeniyle doluluk oranlarının düşmesi, maddi kayıpların yaşanması, mevsimsel finansal ihtiyaçların karşılanamaması ve istihdamın değişkenlik göstermesi gibi çeşitli zorluklarla karşılaşılacaktır. Bazı turizm türlerinin birbiriy-le entegrasyonu ve gelen turistten daha yüksek gelir elde etme konusunda mevsim kaymalarının ve yayılmalarının etkisiyle sorunlar oluşabilecektir. Sonuç olarak iklim özellikleri ve iklim değişikliği sadece ziyaretçilerin sosyal ve psikolojik davranışlarını değil sektör için hazırlanan fiziksel altyapıyı ve sektörden elde edilen ekonomik kazancı da etkileyecektir (Roselló-Nadal 2014). Dolayısıyla, turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından iklim değişikliğinden etkilenebilirliğini tespit etmek ve bu etkilere karşı uyum konusunda eylemler geliştirmek uzun vadede ortaya çıkacak maliyetlerin ve risklerin azalmasına neden olacaktır.

2022 verilerine göre dünyada en fazla turist ağırlayan 4. ülke konumundaki (UNWTO 2023) Türkiye açısından kıyı turizmi lokomotif görevi görmektedir. İklim değişikliğinin kıyı turizmine ve kıyı dinlence aktivitelerine yukarıda bahsedilen olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı; 2023 yılında yaklaşık 1,35 milyon turist ağırlayan ve Türkiye için en önemli kıyı turizmi destinasyonları arasında yer alan (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024) Kuşadası'nda iklim özelliklerinin çeşitli açık hava turizm ve dinlen-

ce faaliyetlerine uygunluğunun iklim parametrelerinin ayrı ayrı ve turizm iklim indeksleri ile bileşik etkilerinin değerlendirilmesi bu yolla turizm profesyonellerine ve karar vericilere turizm sektöründe iklim bilgisinin kullanılması ve iklim değişikliği nedeniyle oluşan yeni durumdan hareketle alınması gereken uyum eylemlerinden bahsetmektedir. Bu çerçevede, araştırma, yeni, farklı ve alternatif turizm ve dinlence aktivitelerinin geliştirilmesi, konum ve zamanlarının planlanması, programlanması ve teşvik edilmesi konularında yararlı bilgiler sunabilmektedir.

ALANYAZIN

İklim özellikleri ile turizm/dinlence faaliyetleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların başlangıcı dış mekânda termal konfor şartlarının belirlenmesiyle ilgili çalışmalara dayandırılabilir. Bu kapsamda, doğrudan turizm/dinlence faaliyetlerini ele alan çalışmalardan bazılarının kapsam ve sonuçları aşağıda verilmektedir.

Turizm/Dinlence ve İklim Özellikleri

Turizm ve dinlence faaliyetleri, bireylerin yaşam kalitelerini artırmak ve kişisel zevkleri için serbest zamanlarında gönüllü olarak katıldıkları faaliyetler veya davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Rigolona vd. 2022). Ulusal ve uluslararası alanyazında "recreation/rekreasyon" şeklinde ifade edilmesine karşın bu çalışmada Tütüncü (2012) tarafından önerildiği üzere Türkçe karşılığı olarak "dinlence" kelimesi tercih edilmiştir. Turizm ve dinlence faaliyetleri, kamp, sportif faaliyetler (koşu, yürüyüş, tırmanma, yüzme, rafting vb.), balık tutma, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı gibi aktif veya piknik yapmak, santsal/kültürel etkinliklere, festivallere katılmak, plajda güneşlenmek veya sportif karşılaşmalara seyirci olarak katılmak gibi pasif davranışları içermektedir (Rigolona vd. 2022). Ayrıca, turizm ve dinlence faaliyetleri, parklar, yeşil alanlar, yürüyüş parkurları, plajlar gibi şehir içi ve dışı açık alanlarda yapılabildiği gibi spor merkezleri, sanat/kültür ve eğlence merkezleri gibi kapalı alanlarda da gerçekleştirilebilmektedir (Mullenbach ve Baker 2020; Day vd. 2021).

Turizm ve dinlence faaliyetleri, gönüllülük esasına dayanması nedeniyle, bireylerin iklim özellikleri ve hava durumu tercihlerini de yansıtmakta ve uygun hava koşullarında gerçekleşmektedir (Bilgin vd. 2023). Dolayısıyla, hava koşullarının uygunluğu veya bireylerin hava koşullarına yönelik memnuniyetleri katılımın düzeyi üzerinde etkili olmaktadır. Bu çerçevede, iklim özellikleri ve hava koşulları turizm ve dinlence faaliyetlerine yönelik talebi etkilemekte ve bu faaliyetler açısından etkili sonuçlar doğurabilmektedir (de Freitas 2003; Hsu ve Sharma 2023). Örneğin, kış turizmi sektörü, iklim değişikliği nedeniyle kar yağışı ve kar kalınlıklarının azalmasından ciddi şekilde zarar görmekte olup (Day vd. 2021) turizm talebi üzerinde de olumsuz etkileri olmaktadır (Pons-Pons vd. 2012; Falk 2015;). Deniz-kum-güneş turizmi açısından, iklim koşullarının uygun olmamasının, özellikle çok sıcak, rüzgârlı ve bulutlu/yağmurlu havalardan, turistleri, plajları ziyaret etmemeye yönlendirdiği (de Freitas 1990; Ibarra 2011), açık hava tarihi ve kültürel alan ziyaretçi sayısının ise azaldığı belirtilmektedir (Caldeira ve Kastenholz 2018).

Araştırmacılar; hava sıcaklığı, rüzgâr hızı, güneşlenme süresi ve şiddeti ve nispi nem gibi (Kumar ve Sharma 2022) özelliklerin çalışanların performansları ve enerji tüketimi üzerindeki etkileri (Dubois vd. 2016) gibi konuları ele almıştır. Bunun yanı sıra; bu parametrelerin insanlar üzerindeki psikolojik etkisini analiz etmiş ve sıcak ve soğuk havalardan insanların ruh hali üzerinde de etkili olduğunu belirtmişlerdir (Howarth ve Hoffman 1984; Worfolk 1997; de Montigny vd. 2012). Örneğin, Aibar vd. (2015), hava sıcaklığındaki her 10°C'lik artışın ergenlerde şiddetli fiziksel aktivite süresini arttırdığını, yağmurlu havalarda ise azalttığını tespit etmişlerdir.

Öte yandan, hava koşullarının insanların iç veya dış mekân turizm ve dinlence faaliyetlerine katılmalarında etkili olduğu (Anna vd. 2021); havanın güneşli olması, yağmurun olmaması gibi koşullar ile hava sıcaklığı ve rüzgâr hızının insanların açık hava etkinliklerine katılma arzularını arttırdığı tespit edilmiştir (de Freitas vd. 2008; Anna vd. 2021). Hall ve Ram (2021), gökyüzünün açık, sıcaklığın 25 °C civarında ve rüzgârın ha-

fif olduğu havanın, dış mekân aktivitelerinden memnuniyeti arttırdığını, Jin vd. (2019) 27-30 °C'nin, Karimi ve Mohammad (2022) ise 25-31 °C'nin, dış mekân aktiviteleri için uygun hava sıcaklıkları olduğunu belirtmektedir.

Bilgin vd. (2023), bireylerin, dinlence faaliyetleri esnasında hava koşullarının etkisini azaltmak veya uyum sağlamak amacıyla, aktivitenin süresini uzatmak ya da kısaltmak, ağaç/şemsiye, rüzgâr kesiciler gibi unsurlardan yararlanmak, uygun elbiseler giyinmek gibi yolları denediklerini belirtmiştir. Bunun yanı sıra yapacakları aktiviteyi hava koşullarına göre seçtiklerini veya olumsuz hava koşullarına sahip bölgeleri ziyaret etmemeyi tercih edebildiklerini de belirtmektedir. Benzer şekilde, Lin (2009) ve Huang vd. (2015) yaz aylarında açık hava etkinliklerine katılan bireylerin çoğunluğunun, havanın rahatsız edici etkilerinden kaçınmak için, gölge oluşturabilecek ağaç altı veya bina içi alanları tercih ettiklerini işaret etmektedir. Caldeira ve Kastenholz (2018), turistlerin sıcak zamanlarda dış mekânda turistik çekicilikleri ziyaret etmekten kaçındıklarını ifade etmektedir.

Turizm İklim İndeksleri

İklim elemanlarının ve iklim değişikliği nedeniyle bu elemanlarda ortaya çıkan değişimin turizm ve dinlence faaliyetleri üzerindeki etkilerini tahmin etmek için yapılan çalışmalar iki ayrı kategoride değerlendirilebilmektedir. Birinci kategoride; sıcaklık, güneşlenme süresi ve yağışlı gün sayısı gibi iklim elemanlarının ayrı ayrı ele alındığı ve geçmiş dönemdeki değişimlerin modellenerek gelecek dönemde ortaya çıkabilecek etkilerin kestirilmeye çalışıldığı çalışmalar yer almaktadır (Matzarakis 2007; Lin ve Matzarakis 2008; Matzarakis vd. 2009; Serquet ve Rebetez 2011; Falk 2014; Yañez vd. 2020). İkinci kategoride ise iklim elemanlarının bireysel etkilerinden öte ortak etkilerinin belirlendiği tek bir değeri elde etmeye yönelik indeksler geliştirmeye yönelik çabalar görülmektedir. Her iki kategorik çalışma grubu da iklim/dinlence faaliyetleri ile turizm ilişkisini detaylı biçimde ele almaya ve oluşturulan indeksleri mükemmelleştirmeye odaklanmakla birlikte, ikinci kategoride yer alan çalışma-

ların sayı, kapsam ve ele aldığı coğrafi bölgelerin dağılımı açısından daha baskın olduğu gözle çarpılmaktadır.

Turizm iklim indeksleri genel olarak; yeni destinasyonların turizm gelişimine uygunluklarının belirlenmesi, destinasyonların iklim özellikleri açısından mukayesesinin yapılması, iklim özellikleri ile turizm talebi arasındaki ilişkinin tespiti ile zamansal ve mekânsal olarak uygun dönem ve alanların belirlenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Rosselló-Nadal 2014). Bu çerçevede, iklim ve hava koşullarının turizm gelişimi açısından önemine istinaden özellikle 1980'ler sonrasında sayısal iklim indekslerini kullanarak bir destinasyonun ikliminin turizme uygunluğunu değerlendirmeyi amaçlayan birçok çalışma yapılmıştır (Huang vd. 2015; Hasanah vd. 2020; Bilgin vd. 2023; Durlevič vd. 2023; Çağlak ve Toy 2024).

Turizm ve iklim arasındaki ilişkiyi sayısal olarak derecelendirme fikriyle ortaya çıkan ilk turizm iklim indeksi Mieczkowski'nin (1985) "Turizm İklim İndeksi" dir (Tourism Climate Index; TCI). TCI, özellikle uluslararası turizm hareketleri açısından dünya ikliminin niceliksel bir değerlendirmesini temsil edecek şekilde turizm ve dinlence faaliyetlerinin kalitesini en çok etkileyen iklim unsurlarını analiz etmek için sistematik bir temel sağlamak üzere bir dizi derecelendirme sistemine dayanmaktadır (Mieczkowski 1985).

Bu ilk indeksin ortaya çıkmasının ardından bugüne kadar geçen yaklaşık 40 yıllık bir süre zarfında iklim-turizm ilişkisini ele alan çok sayıda çalışmada ya TCI indeksinin geliştirilmesi ya da benzer yaklaşımla yeni indeksler ortaya konulması hedeflenmiştir (Toy ve Yılmaz 2016; Demiroglu vd. 2020). Örneğin; Tatil İklim İndeksi (Holiday Climate Index (HCI)), Avrupa, Kuzey Amerika ve Karayipler gibi turizm hareketliliğinin yoğun olduğu bölgeleri kapsayacak şekilde, turistlerin genel iklim tercihlerine dayanan ve özellikle plaj turizmi ile şehir turizmi kapsamında (Scott vd. 2016; Demiroglu vd. 2020) her iklim değişkenini 0-100 arasında (0 puan turizm ve dinlence faaliyetleri açısından en olumsuz durumu, 100 puan ise en ideal durumu ifade etmektedir) değişen genel endeks değerine göre değerlendirmektedir (Yu vd. 2021; Yu vd. 2022). Bir diğer örnek ise,

TCI'ya dayalı olarak geliştirilmekle birlikte hem itici hem de çekici faktörleri içermesi nedeniyle özellikle mevsimsel turizm talebini analiz etmek için yararlı olduğu ifade edilen (Cheng ve Zhong 2019) turizm iklim konfor indeksidir (Tourism Climate Comfort Index (TTCI).

Turizm iklim indeksleri; temel olarak iklim bileşenlerinden sıcaklık ve nemin ortak etkisini içeren termal konfor koşulları, estetik açıdan görüntü netliğini etkileyen güneşlenme süresi ve şiddeti ile bulutluluk miktarı gibi parametrelerin yanı sıra insanların hareket kabiliyetini kısıtlayan ve aktivitenin kalitesini etkileyen rüzgâr hızı, yağışlı gün sayısı ve yağış miktarı gibi fiziksel parametreleri ele almakta (Lin ve Matzarakis 2008; Lin vd. 2011; Scott vd. 2012; Toy ve Yılmaz 2016) ve bu parametreleri farklı şekilde ağırlıklandırarak kullanılmaktadırlar. Demiroglu vd. (2020) ve Bilgin vd. (2024) gibi araştırmacıların HCI'yı kullanarak turizm talebi ile iklim arasındaki ilişkiyi incelemelerine, ya da Anđelković vd. (2016), Čegar vd. (2023) gibi araştırmacıların TCCI indeksi değerlerinin zaman ve mekâna dayalı dağılımını ve uygunluğunu araştırmalarına karşın, TCI en sıklıkla kullanılan indeks olmaya devam etmektedir. Sonuçların netliği, kıyaslanabilirliği ve kolay elde edilebilir veri setleri kullanması nedeniyle en yaygın kullanılan turizm iklim indeksi olan TCI, turizm ve dinlence faaliyetlerine etki eden gündüz insan termal konforu (günlük maksimum sıcaklık-°C ve minimum nispi nemden yüzde türetilen "daytime comfort index"; CID), günlük ortalama sıcaklık ve nispi nemden türetilen günlük insan termal konforu (daily comfort index; CIA), günlük yağış miktarı (mm), güneşlenme süresi (saat) ve rüzgâr hızı (km/s veya m/s) değişkenlerini bütünlük biçimde 10 puan üzerinden değerlendirmeye almakta ve bu değişkenlere aşağıdaki eşitlikte (Eşitlik 1) gösterilen ağırlıklandırma yapılarak sonuç elde edilmektedir (Mieczkowski 1985; Scott vd. 2016; Tablo 1)

$$\text{Eşitlik 1: } TCI = 2 \times (4(CID) + CIA + 2(\text{Yağış miktarı}) + 2(\text{Güneşlenme süresi}) + \text{Rüzgâr hızı}))$$

Eşitlikte gündüz saatlerinde ziyaretçilerin aktif olarak faaliyet yürüttüğünden yola çıkılarak en yüksek ağırlık yüzde 40 ile gündüz termal konforuna verilerek bunları yüzde 20 ile yağış

miktarı ve güneşlenme süresi takip etmiştir. En düşük ağırlık (yüzde 10) ise günlük termal konfor ve rüzgâr hızına verilmiştir. Her bir değişkenin alabileceği en yüksek skor 5,0 iken toplam en yüksek puan 100 (turizm için ideal) en düşük puan ise -30 (turizm için uygun değil) olarak belirlenmiştir.

TCI, dünya genelinde pek çok araştırmanın konusu olmuştur. TCI'yı kullanan Hein vd. (2009), İspanya'da yedi bölge özelinde mevcut ve gelecekteki turizm açısından uygunluk durumunu ortaya koymuş ve TCI değeri ile ziyaretçi gecelermeleri arasındaki ilişkiyi gösteren bir model ve kavram geliştirmiştir. Oğur ve Baycan (2022) ve Efe vd. (2022) benzer bir yaklaşımla Türkiye'deki durumu inceleyerek destinasyonları bütün mevsim ve aylar için değerlendirmiş ve uygunlukların azaldığını belirlemiştir. Destinasyon ve turizm türüne göre, hangi iklim koşullarının hangi zaman diliminde etkin olduğunun belirlenmesi amacıyla geliştirilen İklim-Turizm Bilgi Şeması (CTIS) (Matzarakis 2007, Lin ve Matzarakis 2008, Matzarakis vd. 2009) turizm ve dinlenme faaliyetlerine etki ettiği alanyazında belirtilen faktörlerin zamansal dağılımlarının sade ve anlaşılır biçimde gösterilmesini içermektedir. Bu amaçla, diğer turizm iklim indekslerinde de yer alan termal bileşenler (termal konfor indeksi (physiological equivalent temperature); PET), (Höppe 1999), estetik açıdan etkili olduğu düşünülen bileşenler (bulutluluk ve sis) ve fiziksel açıdan etkili olduğu belirtilen (rüzgâr hızı, yağış ve buhar basıncı gibi) parametrelere CTIS içerisinde de yer verilmiştir.

Genelde Akdeniz çanağının, özelde ise en önemli turizm ülkelerinden biri konumundaki Türkiye'nin kıyılarına yönelik iklim elemanlarındaki değişimlerin incelendiği çalışma sayısının azlığının ötesinde farklı iklim özelliklerinin bir arada değerlendirildiği ve sektör paydaşlarının iklimin farklı özelliklerinin turizme etkisini bir arada değerlendirmesine ve uygulamada kullanmasına katkı sağlayacak çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, bu çalışma literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlamanın yanı sıra sektör temsilcilerinin hangi iklim parametresinin ve hangi zaman aralıklarında et-

kin olduğuna ilişkin bilgilerini arttırması nedeniyle de sektörün devamlılığı için yararlı bilgiler sunmaktadır.

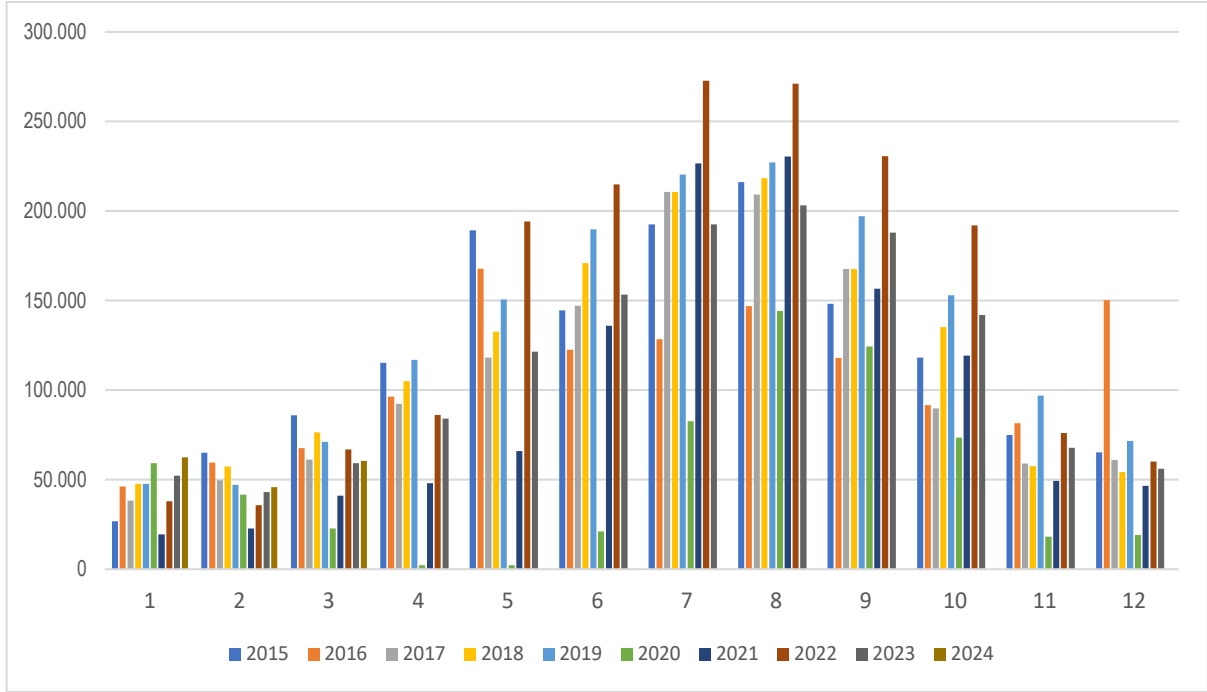
ÇALIŞMA ALANI

Çalışma, Türkiye'nin Güney Ege bölgesinde yer alan Aydın ilinin Kuşadası ilçesini (37°51'N; 27°15'E) odağına almaktadır. Kuşadası, özellikle 1980'li yılların ortalarından itibaren, Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir (KB 2019). Turizme bağlı yapılaşma ise 1990'larla beraber hızlanmıştır. 2010'lu yılların başında görece daha yavaş artış dışında, Kuşadası'nı ziyaret eden turist sayısı 1980'lerden itibaren hızlı şekilde artmıştır. Turist sayısı, 2020 yılında COVID-19 pandemisi nedeniyle 500 bin civarına düşmesine karşın sonraki yıllarda hızla toparlanmış ve 2022 yılında 1,7 milyon turist ağırlanmıştır (KTB 2024). Turistler, Kuşadası'nı çoğunlukla Mayıs ve Ekim ayları arasında ziyaret etmekte olup (Şekil 1) deniz-kum-güneş turizmine bağlı faaliyetler ilçenin temel geçim kaynağı haline almıştır (KUTO 2024). Bunun ötesinde, 1975 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 16.019 olan (TÜİK 2024a), Kuşadası'nın nüfusu da turizmin gelişmesine paralel olarak 1980'ler sonrasında belirgin şekilde artmış ve 2023 yılında 113.177 kişiye ulaşmıştır (TÜİK 2024 b).

Turist sayısındaki artış ve beraberinde oluşan fiziksel altyapı ve nüfus artışının getirdiği kentleşmenin, doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı arttırması ile iklim değişikliği destinasyonlar için tehlike ve risk oluşturmaktadır. Bu açıdan, Kuşadası'nda gerek küresel anlamda gerekse de yapılaşmadan ortaya çıkan iklim değişikliği etkisinin destinasyonun turizm ve dinlenme faaliyetleri açısından uygunluğuna etkisini incelemek karar vericilere ve sektör paydaşlarına önemli bilgiler sunacaktır.

YÖNTEM

Hava durumu ve iklim özellikleri, turizm ve dinlenme faaliyetleri için hem olanak sağlayıcı hem de engelleyici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Matzarakis 2007). Bu nedenle, turizm değer zincirinde yer alan aktörlerin ve uzmanların farklı iklim özelliklerinin bir arada değerlendiril-

Şekil 1. Aylara Göre Kuşadası'nı Ziyaret Eden Turist Sayısı (2015 -2024)

Kaynak: KTB (2024)

rildiği ve kullanıcı dostu görselleştirmelerle sunulduğu uygulamalara ihtiyacı vardır. Bununla beraber, bugüne kadar geliştirilen yaklaşım ve indekslerde çoğunlukla bilimsel amaçlı ve parametrelerin bütünlük etkilerinin tek bir değerle ifade edildiği görülmektedir. Bu durum destinasyonların ve turizm talebinin iklim özelliklerine göre kıyaslanması ve izlenmesi açısından olumlu olsa da sektörde iş yapan aktörlerin anlaması ve bu bilgiyi kullanması zor olmaktadır.

Turizm iklim indekslerinin bir diğer önemli eksikliği ise turizm endüstrisinde yer alan aktörlerin, uzmanların ve karar vericilerin iklimin farklı özelliklerinin turizme etkisini bir arada değerlendirmesine ve uygulamada kullanmasına çok fazla olanak sağlamamasıdır. Tüm parametrelerin etkisinin tek bir değerle ifade edilmesi yaklaşımı destinasyonların sıralanması ve sınıflandırması gibi bazı yönlerden avantaj sağlarken detayda hangi parametrenin hangi destinasyonda ve turizm türünde ve hangi zaman aralıklarında daha etkili ve olumlu/olumsuz olduğunun iklim bilgisi sınırlı olan sektör temsilcileri tarafından anlaşılması sektörün risklere hazır olması, sür-

dürülebilirliği ve yatırım kararlarının doğruluğu açısından son derece önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada sektörün farklı kesimlerinin (danışmanların, karar vericilerin, işletme sahiplerinin vb.) iklim bilgisi ihtiyaçlarını karşılamak için ihtiyaca göre ilgili parametrelerin eklenip çıkarılabileceği bir model benimsenmiştir. Bu kapsamda, TCI ve CTIS indekslerinde kullanılan meteorolojik parametrelerin zamansal değişimleri ayrı ayrı değerlendirilmiş ve CTIS modelinin imkân sağladığı gösterim şemaları ile sonuçlara yansıtılmıştır. Çalışma kapsamında TCI'nın kullandığı parametreler olan insan termal konforu, yağış miktarı, güneşlenme süresi (saat) ve rüzgâr hızı değişkenleri için uygun aralıklar ve sınır değerleri Matei vd. (2023) baz alınarak Tablo 1'de verilmiştir. İlave olarak CTIS modelinin de ele aldığı parametrelerden bulutluluk miktarı ve insan termal konforu (PET değerleri) da çalışma kapsamında değerlendirilmiştir (Tablo 1).

CTIS, turizm bölgelerinde hava durumları ve iklim özelliklerinin değerlendirilmesi için geliştirilmiş bir modeldir. CTIS turizm açısından iklim ve biyoiklim özelliklerine ait frekansla-

rı (zamansal dağılımları), uygunlukları (kabul edilebilir aralıkları) ve sınır değerlerini dikkate alarak anlaşılır diyagramlarla göstermektedir. CTIS, turizm üzerinde etkili olduğu alanyazında belirtilen faktörlerin sade bir gösterimi ve görselleştirmesini içermektedir (Matzarakis 2007; Lin ve Matzarakis 2008). İklim bilgisi sınırlı olan karar vericiler ve turizm endüstrisi aktörleri için oldukça farklı uygulamalarda yararlanılmakta ve net bilgileri görsel olarak sunabilmektedir. CTIS'in bir diğer önemli özelliği de her bir faktörün zamansal çözünürlüğünü günlük, on günlük veya aylık periyotlara göre gruplandırabilmesidir (Matzarakis 2007).

CTIS yazılım olarak turizm üzerinde etkili iklim parametrelerinin dağılımlarının kullanıcı tarafından seçilerek gösterilmesini sağlayan bir araçtır. Metin halindeki veri dosyaları yüklenerek 0 ve 100 aralıklarında ölçeklendirilme yapılmakta ve parametrelerin uygunluk durumları gösterilmektedir. Turizm ve dinlence faaliyetlerine etkisi olumlu ve olumsuz olan parametrelerin işaretleri pozitif veya negatif olarak ayarlanabilmektedir. Faktörlerin etki değerlendirmesi parametrelerin bulunduğu aralıklara göre renkler verilerek ve sınıflandırılarak yapılmaktadır. Veri seti yüklendikten sonra kullanıcı lejant özelliğini seçebilmektedir.

CTIS, turizm ve dinlence sektörü paydaşlarının faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için uygun zaman aralıklarını tespit etmelerine olanak sağlamaktadır. Turizm ve dinlence faaliyetlerine uygun zaman dilimleri CTIS üzerinden aşırı hava olayları, şiddetli fırtınalar ve sıcak hava dalgaları gibi durumların yoğun olduğu dönemler takip edilerek değerlendirilebilir, oranlanabilir ve destinasyonlar kıyaslanabilir. CTIS ayrıca en yaygın kullanılan indekslerin sonuçlarının zamansal olarak değerlendirmesini de yapabilmektedir.

İklim elemanlarının, turizm ve dinlence faaliyetleri üzerinde termal, fiziksel ve estetik etkileri olduğu belirtilmesine karşın kullanılan parametreler ve bu parametrelerin etkilerine ait aralıklar, eşikler ve skorlar farklılık göstermektedir. Termal etki konusunda; TCI saatlik ve günlük hava sıcaklıkları ile nispi nem değerlerinden türetilen alt indeksi kullanırken, CTIS hem iklim eleman-

larının (hava sıcaklığı, nispi nem, rüzgâr hızı, bulut kapallığı, güneş radyasyonu vb.) hem de insanın fizyolojik özelliklerinin (boy, kilo, saç rengi, yaptığı iş vb.) birlikte ele alındığı PET indeksini ve bu indeksin aralıklarını kullanmaktadır. CTIS ideal termal konfor şartlarının PET indeksi değerine göre 18-29°C aralığında olduğunu kabul ederken TCI sıcak ve soğuk stresini 23 kategoride belirlemiştir (Tablo 1; Matei vd. 2023).

Fiziksel etki konusunda her iki indekste de yağış miktarı ve rüzgâr hızları dikkate alınırken yine değer aralıklarına atanan skorların farklı olduğu görülmektedir. CTIS 5 mm'lik yağış miktarından fazlasını tamamen uygun olmayan durum olarak görürken TCI'da 5 mm'ye kadar olan günlük yağış toplamları 10 ayrı kategoride puanlanmıştır. Rüzgâr hızı konusunda da benzer bir yaklaşımla CTIS'ta 8 m/sn'lik hızdan yüksek olan değerler uygun olmayan değerler kabul edilirken TCI km/sa birimini ele almış ve sıcaklık değerlerinin etkisini de dikkate alarak kategoriler oluşturmuştur. CTIS bu etki sınıfında ayrıca buhar basıncını da dikkate almayı önermiştir. Son etki sınıfı olan estetik etki ise görüş mesafesini ya da görüntü netliğini engelleyebilen parametreleri ele almıştır. Bu kapsamda TCI'da güneşlenme süresi etkili parametre iken, CTIS bunlara ilave olarak bulut kapallık miktarı ve sis parametresini de ele almaktadır. TCI'da güneşlenme süresi, saat olarak puanlanmıştır. Bununla beraber, TCI'da bulut kapallık miktarını yüzde değer olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Matei vd. 2023). CTIS ise gökyüzünü 8 parça üzerinden değerlendirerek 5/8 değerini eşik olarak kabul ederek bundan daha yüksek kapallık değerini uygun olmayan değerler olarak kabul etmektedir.

Bu çalışmada ele alınan iklim özellikleri, sınır değerleri ve aralıkları Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre, termal etki konusunda insan vücuduna ve iklim elemanlarına ait özellikleri birleştiren termal konfor indeksi olan PET ele alınmıştır. PET değerlerine göre yapılan aralıklar ise alanyazında yaygın biçimde kullanılan termal algı aralıkları şeklinde alınmıştır (Höppe 1999; Matzarakis vd. 1999).

Fiziksel etki konusunda yağış miktarı ve rüzgâr hızı parametreleri bu çalışmada da ele

Tablo 1. CTIS ve TCI'nın Değerlendirmeye Aldığı İklim Değişkenleri ve Aralıklarının Sınıflandırılması*

		TCI		CTIS	
Etki	İndeks Bileşenleri	Açıklama ve Değer Aralıkları		İndeks Bileşenleri	Açıklama ve Aralıklar
Termal	Günlük Termal Konfor İndeksi (CIA) (Ağırlık %50)	ASHRAE/ HUMIDEX (Matei vd. 2023) indeks değer aralıkları		İdeal Termal Konfor	PET; 18°C-29°C arası
		Günlük ortalama hava sıcaklığı (°C)			
Fiziksel	Yağış miktarı (P; mm) (Ağırlık %20)	Günlük toplam yağış	Günlük ortalama nispi nem (%)	Sıcaklık stresi	PET>35°C
				Soğuk stresi	PET<0°C
				Kurak gün	Yağış miktarı≤1 mm
				Yağışlı Gün	Yağış miktarı>5 mm
Rüzgâr (W; km/sa.) (Ağırlık %10)	Günlük ortalama rüzgâr hızı	Fırtınalı gün	Rüzgâr hızı>8 m/s		
		Sıcak ve nemli; boğuculuk	Buhar basıncı>18 hPa		
Estetik	Güneşlenme Süresi (saat) (Ağırlık %20)	Güneşlenme Süresi	Bulut kapallığı<5/8		
		Sis	Nispi Nem>93 %		
<i>TCI Değeri</i>		<i>Tanımlayıcı sınıflar</i>		<i>PET(°C)</i>	<i>Termal Algı</i>
100-90		İdeal		<4	Çok soğuk (<4)
89-80		Mükemmel		4,1-8,0	Soğuk (4,1-8,0)
79-70		Çok iyi		8,1-13,0	Serin (8,1-13,0)
69-60		İyi		13,1-18,0	Hafif serin (13,1-18,0)
59-50		Kabul edilebilir		18,1-23,0	Konforlu (18,1-23,0)
49-40		Marjinal		23,1-29,0	Hafif ılık (23,1-29,0)
39-30		Olumsuz		29,1-35,0	Ilık (29,1-35,0)
29-20		Çok olumsuz		35,1-41,0	Sıcak (35,1-41,0)
19-10		Son derece olumsuz		> 41,0	Çok sıcak (> 41,0)
9-0		Mümkün değil			

alınmış, değer aralıkları konusunda ise yağış parametresi için meteorolojik ve klimatolojik ölçümlerde standart olan aralıklar kullanılmıştır. Yağış parametresi açısından yağışın olmadığı, iz değer bıraktığı, çok hafif ve hafif olduğu aralıklar turizm açısından uygun kabul edilirken orta ve

üstü kuvvetteki yağışlar tamamen uygun olmayan koşullar olarak kabul edilmiştir.

Rüzgâr hızında ise CTIS'ta 8 m/sn'lik hızdan yüksek olan değerler uygun görülmezken TCI'nın birim olarak km/saat değerini dikkate alması ve rüzgâr ölçüm yüksekliğinin net olma-

Tablo 1. CTIS ve TCI'nın Değerlendirmeye Aldığı İklim Değişkenleri ve Aralıklarının Sınıflandırılması* (Devam)

Skor	Güneş süresi (saat)	Yağış (mm)	Bulutluluk (%)	Rüzgâr		HUMIDEX(°C)					
				(km/sa.)	Sıcaklık						
					≤23,9°C	24-32,9°C	≥33°C	0	≥36,0	9	19,0-19,9
10	10	0,00-0,49	0,0-16,6	≤2,88	10	4	4	1	35,0-35,9	8	18,0-18,9
9	9	0,50-0,99	16,7-24,9	2,89-5,75	9	5	3	2	34,0-34,9	7	17,0-17,9
8	8	1,00-1,49	25,0-33,2	5,76-9,03	8	6	2	3	33,0-33,9	6	16,0-16,9
7	7	1,50-1,99	33,3-41,6	9,04-12,23	7	8	1	4	32,0-32,9	5	10,0-15,9
6	6	2,00-2,49	41,7-49,9	12,24-19,79	6	10	0	5	31,0-31,9	4	5,0-9,9
5	5	2,50-2,99	50,0-58,2	19,80-24,29	5	8	0	6	30,0-30,9	3	0,0-4,9
4	4	3,00-3,49	58,3-66,6	24,30-28,79	4	6	0	7	29,0-29,9	2	(-5,9)-(-0,1)
3	3	3,50-3,99	66,7-74,9	28,80-38,51	3	4	0	8	28,0-28,9	0	(-10,9)-(-6,0)
2	2	4,00-4,49	75,0-83,2	≥38,52	0	0	0	9	27,0-27,9	-1	(-15,9)-(-11,0)
1	1	4,50-4,99	83,3-91,6					10	20,0-26,9	-2	(-20,9)-(-16,0)
0	0	≥5,00	≥91,7							-6	≤-21,0

*Matzarakis (2007) ve Matei vd.den (2023) yararlanarak hazırlanmıştır.

ması nedeniyle değer aralıklarının meteorolojik ve klimatolojik standartlara uygun olarak kullanılan beaufort (bofor) ıskalasına göre yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Meteorolojik ölçümlerde rüzgâr hızı yerden 10 m yükseklikte ve m/saniye olarak ölçülmektedir. Estetik etki konusunda dikkate alınan bulut kapallık miktarı ve güneşlenme süresi ise yine standart ölçümlere göre dikkate alınmıştır. Bulut kapallık miktarı 8 üzerinden değerlendirilmiştir.

Güneşlenme süresi ise saat olarak ele alınmıştır. 10 ve üzeri saat güneş alan günler en ideal günler olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışma kapsamında turizme etki eden iklim özellikleri, indekslerde olduğu gibi üç grupta değerlendirilmiştir. İlk etki grubu olan termal etkinin değerlendirilmesi için PET indeks değerleri 1990-2009 ve 2010-2023 dönelerinde ayrı ayrı

Tablo 2. Çalışma Kapsamında Ele Alınan Parametrelerin Aralıkları ve Sınır Değerleri

Açık ve Düz Alanda 10 m, Yükseklikteki Tanımlanmış Rüzgâr Hız Sınırları			Yağış şiddeti (mm)	
Bofor	Rüzgârın Tanımı	Şiddeti (m/sn.)	Yağışın Tanımı	Şiddeti (mm)
0	Sakin	0-0,2	Yok	Yok
1	Esinti	0,3-1,5	İz	0,0- 0,1
2	Hafif Rüzgâr	1,6-3,3	Çok Hafif	0,2-0,9
3	Tatlı Rüzgâr	3,4-5,4	Hafif Yağış (mm)	1,0-5,0
4	Orta Rüzgâr	5,5-7,9	Orta Kuvvette Yağış (mm)	6,0-20
5	Sert Rüzgâr	8,0-10,7	Kuvvetli Yağış (mm)	21- 50
6	Kuvvetli Rüzgâr	10,8-13,8	Çok Kuvvetli Yağış (mm)	51- 75
7	Fırtınamsı Rüzgâr	13,9-17,1	Şiddetli Yağış (mm)	76-100
8	Fırtına	17,2-20,7	Aşırı Yağış (mm)	>100
9	Kuvvetli Fırtına	20,8-24,4		
10	Tam Fırtına	24,5-28,4		
11	Çok Şiddetli Fırtına	28,5-32,6		
12	Harikeyn (Orkan)	≥32,7		
Bulutluluk			Güneşlenme (saat)	Süresi
0	A: Açık		0	
1	AAB: Açık az bulutlu		1	
2	ABA: Az bulutlu ve açık		2	
3	PAB: Parçalı az bulutlu		3	
4	PB: Parçalı bulutlu		4	
5	PÇB: Parçalı çok bulutlu		5	
6	PÇB: Parçalı çok bulutlu		6	
7	ÇB: Çok bulutlu		7	
8	K: Kapalı		8	
			9	
			10	

değerlendirilerek konforlu ve konforsuz dönemlerin zamansal dağılımı, yüzde olarak frekansları ve iki dönem arasındaki konfor aralıklarının farkları ele alınmıştır (Şekil 2, Tablo 3).

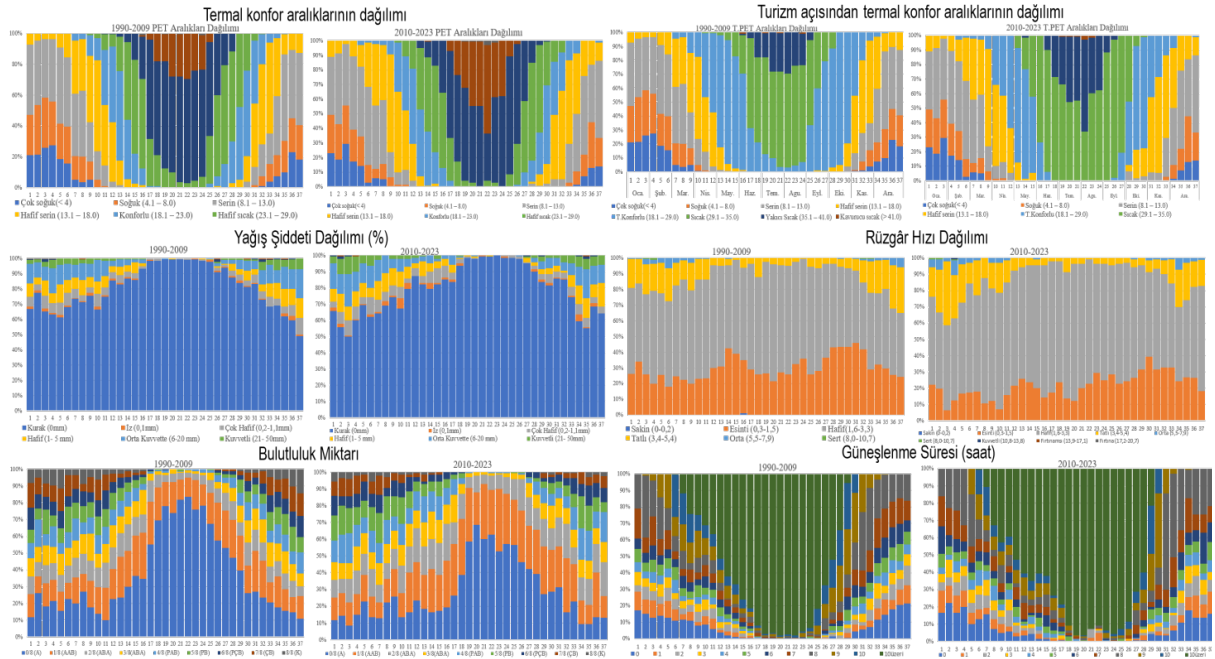
Şekil 2, sıcaklık stresinin baskın olduğu (“sıcak” ve “yakıcı sıcak” aralıklar) dönemin 1990-2009 döneminde yılın 170. gününden başlayıp 250. gününe kadar devam ettiğini, 2010-2023 döneminde “sıcak” ve “yakıcı sıcak” aralıklarının yine yılın 170. gününden başladığı ancak 10 gün kayarak 260. güne kadar hâkim olduğunu işaret etmektedir. Konforlu aralığın ise 1990-2010 arasında ilkbahar (Mart sonu ve Nisan başında 120 ve 130. gün aralıklarında) ve sonbaharda (290 ve 300. günlerde Ekim sonu ve Kasım başı) baskınken 2010-2023 döneminde ise ilkbaharda sadece 120. günde (Mart sonu) ve sonbaharda (sadece 300. günde) baskın olduğu görülmektedir.

CTIS modelinde turizm açısından uygun kabul edilen “konforlu” ve “hafif sıcak” aralığın birleştirilmesiyle elde edilen turizm ve dinlenme faaliyetlerine uygun PET aralıkları, 1990-2009 döneminde Nisan sonu-Haziran başı ve Eylül ortası ile Ekim sonu arasında, 2010-2023 döneminde ise

Nisan sonu-Mayıs sonu ile Ekim ortası ve sonu arasında yer almaktadır (Şekil 2).

Dış mekân faaliyetleri için termal stres koşulları açısından Kuşadası’nda “çok soğuk”, “soğuk”, “serin”, “konforlu” ve “hafif sıcak” aralıklarda sırasıyla yaklaşık yüzde 1,5, 2,1, 0,45, 0,51 ve 0,78’lik bir azalmaya karşın “hafif serin”, “sıcak”, “yakıcı sıcak” ve “kavurucu sıcak” aralıklarda ise sırasıyla yüzde 1,9; 0,05; 3,4 ve 0,1’lik artış yaşandığını göstermektedir (Tablo 3). Turizm faaliyetleri için uygun olan 18-29°C PET aralığında ise yüzde 1,3’lük azalma görünürken geriye kalan (uygun olmayan) sıcak stresi aralığında yüzde 3,5’lik artış yaşanmıştır. Diğer bir ifade ile Kuşadası’nda ortalama bir yıl içinde yaklaşık 13 gün, aşırı sıcaklık stresinin olduğu zaman dilimine eklenirken turizme uygun konforlu gün sayısında ise yaklaşık 5 günlük bir kayıp yaşanmıştır.

Fiziksel etki konusunda ele alınan iki parametre ise yağış miktarı ve rüzgâr hızıdır. Yağış miktarının etkisi konusunda indekslerden farklı olarak meteorolojik ölçümlerde dikkate alınan aralıklar ile indekslerde verilen eşikler uyumlaştırılarak kategoriler oluşturulmuştur. Çalışma

Şekil 2. Çalışma Kapsamında Ele Alınan Etki Gruplarını Temsil Eden Değişkenlerin Dönemsel Dağılımı

Tablo 3. İklim Elemanlarının Dönemler Arasındaki Değişimi

Termal konfor aralıkları													
Aralıklar (PET°C)	Çok Soğuk	Soğuk	Serin	Hafif Serin	Konforlu	Hafif Sıcak	Sıcak	Yakıcı Sıcak	Kavurucu Sıcak				
Değerler	<4	4,1-8,0	8,1-13,0	13,1-18,0	18,1-23,0	23,1-29,0	29,1-35,0	35,1-41,0	> 41,0				
2010-2023 %	3,93	6,18	16,73	17,22	12,47	15,30	19,76	8,23	0,18				
1990-2009 %	5,46	8,27	17,18	15,37	12,98	16,08	19,71	4,86	0,08				
Fark (%)	-1,53	-2,09	-0,45	1,85	-0,51	-0,78	0,05	3,37	0,09				
Turizme uygun aralıkların değişimi													
2010-2023 %					27,78								
1990-2009 %					29,06								
Fark (%)					-1,29								
Yağış şiddetlerinin günlük frekansları													
Yağış (mm)	Kurak (Yok)	iz	Çok Hafif	Hafif	Orta Kuvvette	Kuvvetli	Çok Kuvvetli	Şiddetli	Aşırı				
Değerler		(0,0-0,1)	(0,2-1)	(1-5)	(6-20)	(21-50)	(51-75)	(76-100)	>100				
1990-2009 %	81,33	0,88	3,96	5,08	91,25	6,42	2,00	0,22	0,08	0,03			
2010-2023 %	79,71	1,27	4,40	5,40	90,78	6,26	2,68	0,2	0,06	0,02			
Fark %	1,62	-0,4	-0,44	-0,32	0,46	0,16	-0,68	0,02	0,02	0,01			
Rüzgâr hızı frekansları (m/sn)													
	Sakin (0-0,2)	Esinti (0,3-1,5)	Hafif (1,6-3,3)	Tatlı (3,4-5,4)	Orta (5,5-7,9)	Sert (8,0-10,7)	Kuvvetli (10,8-13,8)	Fırtınamsı (13,9-17,1)					
1990-2009 %	0,03	30,15	57,97	10,70	1,08	0,07	0,00	0,00					
2010-2023 %	0,00	21,47	65,83	11,11	1,51	0,06	0,02	0,00					
Fark %	0,03	8,68	-7,86	-0,41	-0,43	0,01	-0,02	0,00					
	Fırtına (17,2-20,7)	Kuvvetli Fırtına (20,8-24,4)	Tam Fırtına (24,5-28,4)	Çok Şiddetli Fırtına (28,5-32,6)	Harikayn (> 32,7)								
1990-2009 %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00								
2010-2023 %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00								
Fark %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00								

Tablo 3. İklim Elemanlarının Dönemler Arasındaki Değişimi (Devam)

Bulut kapallılık miktarları

	0/8 (A)	1/8 (AAB)	2/8 (ABA)	3/8 (ABA)	4/8 (PAB)	5/8 (PB)	6/8 (PÇB)	7/8 (ÇB)	8/8 (K)
1990-2009 (%)	37,47	17,14	9,8	8,7	6,89	6,23	5,11	5,44	3,22
2010-2023 (%)	28,73	22,51	14,00	9,33	9,06	7,33	4,75	3,23	1,06
Fark	8,74	-5,37	-4,21	-0,63	-2,16	-1,11	0,35	2,21	2,17

A: Açık, AAB: Açık az bulutlu, ABA: Az bulutlu ve açık, PAB: Parçalı az bulutlu, PB: Parçalı bulutlu, PÇB: Parçalı çok bulutlu, ÇB: Çok bulutlu, K: Kapalı

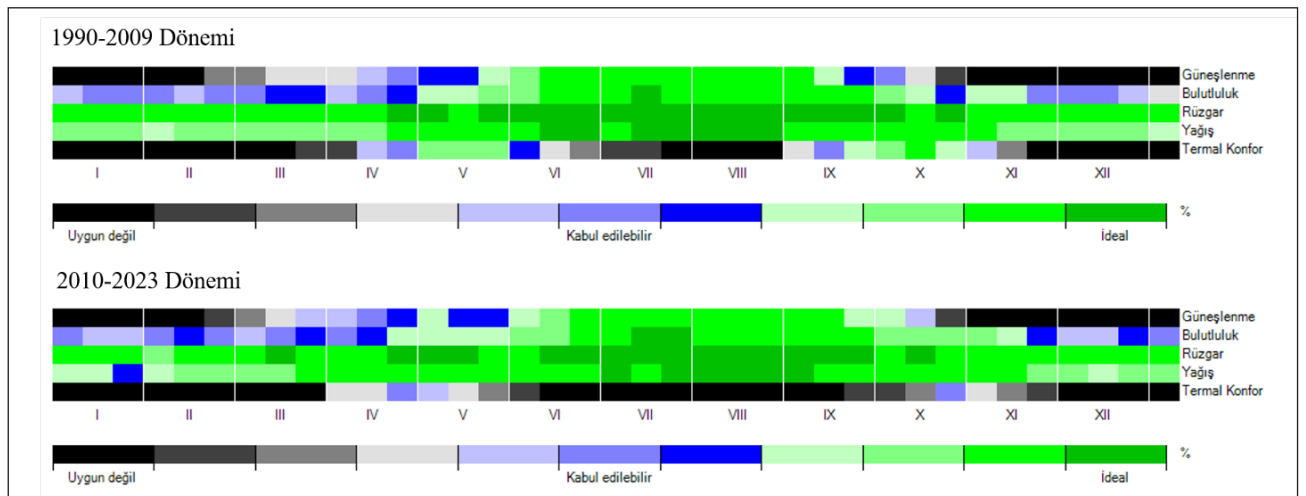
Güneşlenme süresi (saat)

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	>10
1990-2009 (%)	6,25	3,69	3,35	3,17	3,07	3,98	4,58	6,59	10,62	8,07	6,04	40,5
2010-2023 (%)	6,28	3,79	3,68	3,25	3,19	3,35	4,46	6,75	12,36	5,95	3,95	43,0
Fark (%)	-0,03	-0,11	-0,33	-0,08	-0,12	0,63	0,12	-0,16	-1,74	2,12	2,09	-2,4

dönemlerine ait dağılımlar ve farklar Şekil 2 ve Tablo3'de verilmiştir.

Şekil 2, 1990-2023 dönemi bütününde turizme ve dinlenme faaliyetlerine uygun olduğu belirtilen "kurak", "iz" ve "hafif yağış" aralıklarının tüm yıl boyunca baskın olduğunu göstermektedir. Bununla beraber, dış mekân faaliyetleri için fiziksel olarak engelleyici etki oluşturan şiddetli yağışların yıl içindeki dağılımında değişiklikler görülmektedir. 1990-2009 döneminde 160-260.

günlerde, 2010-2023 döneminde ise 170-280. günler arasında orta kuvvette yağışlar görülmemektedir. Bahar aylarında 10, sonbaharda 20 günlük bir kaymanın yanı sıra son dönemde turizm sezonu içerisinde de etkili yağışların gözlenme sıklığının artması olumsuz değişimler olarak göze çarpmaktadır. Benzer şekilde, son dönemde yağışın olmadığı "kurak" aralığın yaklaşık yüzde 1,6 oranında azaldığı bunun yerine "iz", "çok hafif" ve "hafif" yağışların dağılımının arttığı gö-

Şekil 3. Değerlendirilen Parametrelerin CTIS Modeliyle Toplu Gösterimi (1990-2009 / 2010-2023)

rılmaktadır (Tablo 3). Bir diğer artış ise kuvvetli yağışların frekansında ortaya çıkmıştır.

Dış mekân faaliyetlerini fiziksel yönden etkileyen rüzgâr parametresi için rüzgâr hızı kategorilerine göre 1990-2009 ve 2010-2023 dönemlerinin her ikisinde de "hafif", "esinti" ve "tatlı" rüzgâr hız aralıkları tüm yıl boyunca baskın aralıklardır (Şekil 2). Bununla beraber, "orta kuvvette" ve "sert" rüzgârların yıl içinde görülme dönemleri ve sıklıklarında son dönemde olumsuz yönde artışlar görülmektedir. 1990-2009 döneminde orta kuvvette rüzgâr, 90 ve (neredeyse) 320. günler arasında hiç görülmezken, 2010-2023 döneminde 110. günde belirgin 150 ve 280. günde düşük oranda ve 320. günde yine belirgin biçimde görülmektedir. Bu nedenle, turizm ve dinlence açısından uygun olmayan rüzgâr hızlarının frekanslarında da bahar aylarında 20 günlük bir artış görüldüğü ve turizm sezonunda da görülebileceği söylenebilmektedir.

Son dönemde uygun rüzgâr aralıklarından biri olan "esinti"nin esme sıklığının yüzde 8,7 oranında azaldığı, buna karşılık daha kuvvetli aralıklar olan "hafif", "tatlı" ve "orta kuvvette" rüzgâr aralıklarında toplam yüzde 8,7 oranında artış olduğu görülmektedir (Tablo 3). Bu durumda da yine turizm açısından uygun olan rüzgâr aralıklarında kayıpların olduğu belirlenmiştir.

Turizm ve dinlence faaliyetleri üzerinde görsel/estetik açıdan etkili olan bulut kapalılığı ve güneşlenme süresi parametrelerinin zamansal dağılımı ve dönemler arasındaki değişimler Şekil 2 ve Tablo 3'de verilmiştir. Her iki dönemde de turizme uygun olan 0-5/8 (açık -parçalı bulutlu) arası kapalılık miktarı yıl boyunca baskındır. 6-7-8/8 kapalılıklar ise, ilk dönem 260-170. günler arasında kesintisiz görülürken 2010-2023 döneminde 270-180. günler arasında görülmeye başlamış ve dolayısıyla yakın dönemde frekansı azalmıştır. Son dönemde 6, 7 ve 8/8 kapalılık oranları azalırken 1,2,3,4,5/8 kapalılık oranlarının artış gösterdiği görülmektedir. Öte yandan, güneşlenme süresi, bulut kapalılık miktarına ve mevsimlere göre farklılık göstermektedir. İndekslerde herhangi bir eşik değer verilmemiş olmasına karşın güneşlenme süresinin uzunluğunun turizm ve dinlence faaliyetleri için uygun olduğu belirtile-

bilir. Kuşadası'nda 1990-2009 döneminde 120. ve 270., 2010-2023 döneminde ise 90-280. günler arasında 10 saat ve üzeri güneş görülmektedir. Bu durum güneş ışınlarına daha uzun süre maruz kalınması nedeniyle normal sezonun kaydığını bir kez daha göstermektedir. 8 ve 10 üzeri saat güneşlenme süresine maruz kalan gün sayısı yaklaşık yüzde 4 artarken 9 ve 10 saatlik sürelerde yine yaklaşık yüzde 4 azalma kaydedilmiştir. Diğer düşük aralıklarda önemli derecede artış ve azalış görülmemiştir.

Ayrı ayrı yapılan değerlendirilmelerde elde edilen bulguların daha net görülmesi için parametrelerin dağılımları bütüncül olarak Şekil 3'te sunulmaktadır. Yapılan bütün değerlendirmelerin nihai sonucu olarak tüm parametrelerin turizme uygun aralıklarının ilkbahar ve sonbahar aylarına doğru kaydığı, mevcut turizm sezonunda ise azaldığı görülmektedir. Özellikle sıcaklık ve termal konfor açısından mevcut turizm sezonunun uygun olmadığı, Nisan-Haziran ortası ile Eylül ortası-Kasım ortası dönemlerin daha uygun hâle geldikleri tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Turizm ve dinlence faaliyetleri dış mekânda gerçekleştirilen ve alınan hazzın doğrudan hava durumu ve iklim özelliklerine bağlı olduğu faaliyetlerdir. Bu nedenle, hava durumu ve iklim özelliklerinin turizm ve dinlence faaliyetleri üzerindeki etkileri de araştırılmaya başlamıştır. Bu etkilerin incelenmesinde belirli etki kategorilerine ayrılan iklim elemanlarının kısmi etkileri dikkate alınarak indeksler oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Bu çalışmada, sıklıkla kullanılan ve ilk geliştirilen turizm iklim indeksi olan TCI ve parametreleri ayrı ayrı değerlendiren CTIS modeli ele alınarak eşik değerlerin ve uygun aralıkların dağılımları sektör profesyonellerinin ve karar vericilerin iklim elemanlarının turizm üzerine etkilerini anlamaları ve daha kolay kullanmaları açısından değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında turizm ve dinlence faaliyetleri açısından uygun aralıkların zamansal kayma gösterdiği ve mevcut turizm sezonlarında azaldığı tespit edilmiştir. Benzer bulgular ulusal ve uluslararası alanyazında da ifade edilmiş-

tir (Demiroglu vd. 2020; EUROCONTROL 2021; Çeğar vd. 2023; Matei vd. 2023). Çalışma sonuçları Ege ve Akdeniz sahillerindeki turizm destinasyonlarında yaz aylarının turistler için uygun olmayan hava koşullarının artacağını belirten Oğur ve Baycan (2022) ve Efe vd. (2022)'nin sonuçlarını desteklemektedir. Bu çerçevede, Kuşadası özelinden hareket edilerek özellikle deniz kenarında yer alan ve deniz-kum-güneş turizmine dayanan destinasyonlarda, iklim özellikleri açısından uygun dönemlerde yaşanan daralma ve sapma nedeniyle turizm sektörünün tüm değer zincirinin bu değişime uyum sağlaması için stratejiler belirlenmelidir. Sektör profesyonelleri, turizm sezonunda gündüz saatlerindeki iklim koşullarının açık hava faaliyetlerini kısıtlayıcı etkisi nedeniyle kapalı mekân aktivitelerini çeşitlendirmeleri ve aktivitelerinin programlamasını yeni iklim koşullarına göre düzenlemeleri konusunda ivedilikle bilinçlendirilmelidir. İşletmelerin bu yönde, yatırımlara ve hazırlıklara başlaması sektörün sürdürülebilirliği için gerekli görülmektedir. Sıcaklığın çok yüksek olacağı gündüz saatlerinde turistlerin kapalı mekânlarda katılım sağlayabileceği kültürel, sanatsal veya sportif etkinliklerin planlanması/hazırlanması, açık hava etkinliklerine ise akşam saatlerinde yer verilmesi yararlı olabilecektir. Turistlerin kapalı mekânlarda geçirecekleri sürenin artmasının işletmelerin enerji maliyetlerini arttıracığını göz

önünde bulundurarak işletmelerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapması, kamu otoritelerinin ise yasal düzenleme ve teşvik edici politikaları uygulamaya alması yararlı olabilecektir. Kuşadası'nda turistlerin temel aktiviteleri arasında yer alan denizlerden yararlanma süresi gündüz saatlerinde kısılacağı için akşam saatlerinde yüzülebilmeye/denizden yararlanılmasına yönelik çalışmalar ve altyapı yatırımları planlanmalıdır. Öte yandan, tarihi, doğal ve kültürel turistik çekiciliklerin gündüz saatleri daha az gezileceği/ziyaret edileceği için bu alanların gece gezilmesine imkân tanıyacak şekilde aydınlatma vb. altyapıya kavuşturulması yararlı olabilecektir. Yine, konaklama tesisleri haricindeki yiyecek içecek işletmeleri, alışveriş mekânları vb. alanların doğal ve/veya teknolojik unsurlarla daha konforlu hale getirilmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çerçevede, turist memnuniyetini olumsuz etkileyen uygun olmayan termal konfor şartlarını iyileştirmek (daha doğru bir ifade ile daha kötüye gitmesini engellemek) için yapılaşmanın sınırlandırılması ve iklim ve coğrafi koşullara uygun mimarinin uygulanması gerekmektedir. Peyzaj ve kentsel donatı düzenlemelerinde gölge oluşturacak düzenlemeler gibi sıcaklığın ve iklim unsurlarının olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler uygulanmalıdır. Benzer şekilde, denizden uzak iç bölgelerde ve/veya daha yüksek rakımlı alanlarda, turistlerin vakit geçirme-

Tablo 4. PET İndeksi Değerlerine Göre Termal Algı Aralıklarının Türkçe Adlandırılması

Değer Aralıkları Kategorileri		Termal Algı Kategorileri	
Orijinal	Alanyazındaki Çeviri	Orijinal	Önerilen Çeviri
Very cold	Çok soğuk (<4)	Extreme cold stress	Aşırı soğuk
Cool	Soğuk (4,1-8,0)	Strong cold stress	Soğuk
Cool	Serin (8,1-13,0)	Moderate cold stress	Serin
Slightly cool	Hafif serin (13,1-18,0)	Slight cold stress	Hafif serin
Comfortable	Konforlu (18,1-23,0)	No thermal stress	Konforlu
Slightly warm	Hafif ılık (23,1-29,0)	Slight heat stress	Hafif sıcak
Warm	Ilık (29,1-35,0)	Moderate heat stress	Sıcak
Hot	Sıcak (35,1-41,0)	Strong heat stress	Yakıcı sıcak
Very hot	Çok sıcak (>41,0)	Extreme heat stress	Kavurucu sıcak

lerini temin etmek üzere aktiviteler/etkinlikler planlanmalıdır. Alınan önlemlerin işlevsel olması açısından da alanın gerçek sahipleri olan yerel halkın turizm değer zincirinin etkin bir parçası haline getirilmesi elzem bir gerekliliktir. Matei vd. (2023) tarafından da belirtildiği üzere yaz aylarında turizm talebinin azalacağı ve talebin ilkbahar ve sonbahara kayacağı göz önünde bulundurulurken, işletmelerin ilkbahar ve sonbahar aylarında gelebilecek turist gruplarına (örneğin, yaşlı gruplar, çocuksuz çiftler/gençler) odaklanmaları yararlı olabilecektir.

Diğer taraftan, turist memnuniyeti açısından son yıllarda çok sık gündeme gelen sıcak hava dalgalarının etkisine odaklanan PET indeksi değerleri Kuşadası için hesaplanarak değer aralıklarının dağılımının belirlenmesi sonucunda Türkçe alanyazına doğrudan çevrilerek kullanılan aralıkların yeterli olmadığı tespit edilmiş olup çalışmanın teorik katkısı olarak Tablo 4'de verildiği şekilde farklı ifade edilmesi gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aibar, A., Bois, J., Generele, E., Bengoechea, E., Paillard, T. ve Zaragoza, J. (2015). Effect of Weather, School Transport, and Perceived Neighborhood Characteristics on Moderate to Vigorous Physical Activity Levels of Adolescents from Two European Cities, *Environment and Behavior*, 47 (4): 395-417.
- Alizadeh, M., Mirzaei, R. ve Dittmann, A. (2021). Climate Change and Its Potential Impacts on Sustainable Tourism Development, *Anatolia*, 32 (3): 443-455.
- Andelković, G., Pavlović, S., Đurđić, S., Belij, M., ve Stojković, S. (2016). Tourism Climate Comfort Index (TCCI)- An Attempt to Evaluate the Climate Comfort for Tourism Purposes: The Example of Serbia, *Global NEST Journal*, 18 (3): 482-493.
- Anna, B., Milica, P., Oleh, S., Błażejczyk, K. ve Olesya, S. (2021). Weather Suitability for Outdoor Tourism in Three European Regions in First Decades of the Twenty-First Century, *International Journal of Biometeorology*, 65, 1339-1356.
- Bakhtiari, B., Bakhtiari A. ve Afzali Gorouh Z. (2018). Investigation of Climate Change Impacts on Tourism Climate Comfort in Iran, *Global NEST Journal*, 20 (2): 291-303.
- Bilgin, B., Bayindir, E., Demiralay, Z., Turp, M.T., An, N. ve Kurnaz, M.L. (2023). Human Comfort Analysis for Turkey's Coastal Tourism in a Changing Climate, *Theoretical and Applied Climatology*, 154, 945-958.
- Bilgin, B., Acar, S., Demiralay, Z., An N., Turp M. T., ve Kurnaz M. L. (2024). A Synthetic Approach to the Holiday Climate Index for the Mediterranean Coast of Türkiye, *International Journal of Biometeorology*, 68, 1773-1787.
- Binarti, F. Koerniawan, M.D., Triyadi, S., Utami, S.S. ve Matzarakis, A. (2020). A Review of Outdoor Thermal Comfort Indices and Neutral Ranges for Hot-humid Regions, *Urban Climate*, 31, 100531.
- Caldeira, A.M., ve Kastenholz, E. (2018). It's So Hot: Predicting Climate Change Effects on Urban Tourists' Time-Space Experience, *Journal of Sustainable Tourism*, 26 (9): 1516-1542.
- Čegar N., Vukašinović S., Dobrić M., ve Durlević U. (2023). Assessment of Tourist Climate Comfort on the Example of Novi Sad, *Glasnik Srpskog Geografskog Društva*, 103 (2): 107-128.
- Cheng, Q-P., ve Zhong, F-L. (2019). Evaluation of Tourism Climate Comfort in The Grand Shangri-La Region, *Journal of Mountain Science*, 16 (6): 1452-1469.
- Cianconi, P., Betrò, S., ve Janiri, L. (2020). The Impact of Climate Change on Mental Health: A Systematic Descriptive Review, *Frontiers in Psychiatry*, 11:74.
- Çağlak, S., Toy, S. (2024). Evaluating the Spatial Distribution of Thermal Comfort Conditions in a High-Elevated Cold City Centre, Erzurum, *Pure and Applied Geophysics*, 181, 1363-1380.
- Çevik, S. (2024). Climate Change and Energy Security: The Dilemma or Opportunity of the Century? *Environmental Economics and Policy Studies*, 26: 653-672.
- Day, J., Chin, N., Sydnor, S., Widhalm, M., Shah, K.U. ve Dorworth, L. (2021). Implications of Climate Change for Tourism and Outdoor Recreation: An Indiana, USA, Case Study, *Climatic Change*, 169, 29.
- de Freitas, C.R. (1990). Recreation Climate Assessment, *International Journal of Climatology*, 10: 89-103.
- de Freitas, C.R. (2003). Tourism Climatology: Evaluating Environmental Information for Decision Making and Business Planning in the Recreation and Tourism Sector, *International Journal of Biometeorology*, 48: 45-54.
- de Freitas, C.R., Scott, D. ve McBoyle, G. (2008). A Second-generation Climate Index for Tourism (CIT): Specification and Verification, *International Journal of Biometeorology*, 52: 399-407.
- de Freitas, C.R. (2015). Weather and Place-based Human Behavior: Recreational Preferences and Sensitivity, *International Journal of Biometeorology*, 59: 55-63.
- de Montigny, L., Ling, R. ve Zacharias, J. (2012). The Effects of Weather on Walking Rates in Nine Cities, *Environment and Behavior*, 44 (6): 821-840.
- Demiroglu, O. C., Saygili-Araci, F.S., Pacal, A., Hall, C.M. ve Kurnaz, M.L. (2020). Future Holiday Climate Index (HCI) Performance of Urban and Beach Destinations in the Mediterranean, *Atmosphere*, 11 (9): 911.
- Dubois, G., Ceron, J.P., Dubois, C., Frias, M.D. ve Herrera, S. (2016). Reliability and Usability of Tourism Climate Indices, *Earth Perspectives*, 3, 2.

- Durlevič, U., Čegar, N., Dobrič, M., Vukašinovič, S., Lukič, T., Stevanovič, V., Radovanovič, D. ve Valjarevič, A. (2023). The Heritage Climate Index (HERCI): Development, Assessment and Application for Tourism Purposes in Geoheritage and Cultural Heritage Sites, *Atmosphere*, 14 (8): 1265.
- Efe, B., Gözet, E., Özgür, E., Lupo, A.R. ve Deniz, A. (2022). Spatiotemporal Variation of Tourism Climate Index for Türkiye during 1981-2020, *Climate*, 10 (10): 151.
- EUROCONTROL (2021). Annex 4 Climate Change Risks for European Aviation Study 2021, Impact of Climate Change on Tourism Demand Technical Report. <https://www.eurocontrol.int/publication/eurocontrol-study-climate-change-risks-european-aviation>, Erişim tarihi: 19.5.2024.
- Falk, M. (2014). Impact of Weather Conditions on Tourism Demand in the Peak Summer Season over the Last 50 Years, *Tourism Management Perspectives*, 9: 24-35.
- Falk, M. (2015). The Demand for Winter Sports: Empirical Evidence for the Largest French Ski-lift Operator, *Tourism Economics*, 21 (3): 561-580.
- Gatti, E. ve Brownlee, M. (2024). Outdoor Recreationists' Engagement with Weather: The Weather-outdoor Recreation Process Model, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 45, 100707.
- Godde, C.M., Mason-D'Croz, D., Mayberry, D.E., Thornton, P.K., ve Herrero, M. (2021). Impacts of Climate Change on the Livestock Food Supply Chain; A Review of the Evidence, *Global Food Security*, 28, 100488.
- Gössling, S., Abegg, B. ve Steiger, R. (2016). It Was Raining All the Time!': Ex Post Tourist Weather Perceptions, *Atmosphere*, 7 (1): 10.
- Hall, C.M. ve Ram, Y. (2021). Weather and Climate in the Assessment of Tourism-related Walkability, *International Journal of Biometeorology*, 65: 729-739.
- Hasanah, I.A.N., Maryetnowati, D., Edelweis, N.F., Indriyani, F. ve Nugrahayu, Q. (2020). The Climate Comfort Assessment for Tourism Purposes in Borobudur Temple Indonesia, *Heliyon*, 6 (12), e05828.
- Hein, L., Metzger, M.J., ve Moreno, A. (2009). Potential Impacts of Climate Change on Tourism; A Case Study for Spain, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 1 (2): 170-178.
- Howarth E, Hoffman, M.S. (1984). A Multidimensional Approach to the Relationship between Mood and Weather, *British Journal of Psychology*, 75 (1): 15-23.
- Höppe, P. (1999). The Physiological Equivalent Temperature-a Universal Index for the Biometeorological Assessment of the Thermal Environment, *International Journal of Biometeorology*, 43: 71-75.
- Hsu, J.L. ve Sharma, P. (2023). Disaster and Risk Management in Outdoor Recreation and Tourism in the Context of Climate Change, *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, 15 (5): 712-728.
- Huang, K-T., Lin, T-P. ve Lien, H-C. (2015). Investigating Thermal Comfort and User Behaviors in Outdoor Spaces: A Seasonal and Spatial Perspective, *Advances in Meteorology*, 423508.
- Ibarra, E.M. (2011). The Use of Webcam Images to Determine Tourist- Climate Aptitude: Favourable Weather Types for Sun and Beach Tourism on the Alicante Coast (Spain), *International Journal of Biometeorology*, 55: 373-385.
- IPCC (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press.
- Javadi S. ve Masum, A-A. (2021). The Impact of Climate Change on the Cost of Bank Loans, *Journal of Corporate Finance*, 69, 102019.
- Jin, H., Liua, S. ve Kang, J. (2019). Thermal Comfort Range and Influence Factor of Urban Pedestrian Streets in Severe Cold Regions, *Energy & Buildings*, 198: 197-206.
- Karimi, A. ve Mohammad, P. (2022). Effect of Outdoor Thermal Comfort Condition on Visit of Tourists in Historical Urban Plazas of Sevilla and Madrid, *Environmental Science and Pollution Research*, 29: 60641-60661.
- Kim, Y. ve Brown, R. (2022). Effect of Meteorological Conditions on Leisure Walking: A Time Series Analysis and the Application of Outdoor Thermal Comfort Indexes, *International Journal of Biometeorology*, 66: 1109-1123.
- Kumar, P. ve Sharma, A. (2022). Assessing Outdoor Thermal Comfort Conditions at an Urban Park During Summer in the Hot Semi-Arid Region of India, *Materials Today: Proceedings*, 61: 356-369.
- KB (2019). Kuşadası Belediyesi. 2020-2024 Stratejik Plan. <https://kusadasi.bel.tr/tr/stratejik-plan-p1017>, Erişim tarihi: 26.10.2021.
- KUTO (2024). Kuşadası Ticaret Odası. Kuşadası Ekonomisi. <https://kuto.org.tr/tr/kusadasi/ekonomisi/>, Erişim tarihi: 26.05.2024.
- KTB (2024). Kültür ve Turizm Bakanlığı. Turizm İstatistikleri. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>, Erişim tarihi: 17.05.2024.
- Lin, T.P. (2009). Thermal Perception, Adaptation and Attendance in a Public Square in Hot and Humid Regions, *Building and Environment*, 44 (10): 2017-2026.
- Lin T.P. ve Matzarakis, A. (2008). Tourism Climate and Thermal Comfort in Sun Moon Lake, Taiwan, *International Journal of Biometeorology*, 52 (4): 281-290.
- Lin, T.P., de Dear R., ve Hwang, R.L. (2011). Effect of Thermal Adaptation on Seasonal Outdoor Thermal Comfort, *International Journal of Climatology*, 31 (2): 302-312.
- Matei, N.A., García-León, D., Dosio, A., Batista e Silva, F., Ribeiro Barranco, R., Ciscar Martínez, J.C. (2023). *Regional Impact of Climate Change on European Tourism Demand*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Yayın Ofisi.
- Matzarakis, A. (2007). Assessment Method for Climate and Tourism based on Daily Data. İçinde: A. Matzarakis, C. R. de Freitas, D. Scott (Editörler) *Developments in Tourism Climatology* (ss. 52-58). Commission Climate, Tourism and Recreation, International Society of Biometeorology.
- Matzarakis, A., Mayer, H., ve Iziomon, M.G. (1999). Applications of a Universal Thermal Index: Physiological Equivalent Temperature, *International Journal of Biometeorology*, 43: 76-84.

- Matzarakis, A., Rutz, F., ve Mayer, H. (2007). Modelling Radiation Fluxes in Simple and Complex Environments, Application of the RayMan Model, *International Journal of Biometeorology*, 51: 323-334.
- Matzarakis, A., Möller, A., Kreilkamp, E., Carstensen, I., Bartels, C., Burandt, S., ve Endler, C. (2009). Anpassungsstrategien zum Klimawandel touristischer Pilotdestinationen in Küsten- und Mittelgebirgsregionen. İçinde M. Mahammadzadeh, H., Biebeler ve H. Bardt (Editörler). *Klimaschutz und Anpassung an die Klimafolgen* (ss. 253-262). Köln: Alman Ekonomi Enstitüsü.
- Matzarakis, A., Hammerle, M., Endler, C., Muthers S. ve Koch, E. (2012). Assessment of Tourism and Recreation Destinations under Climate Change Conditions in Austria, *Meteorologische Zeitschrift*, 21(2): 157-165.
- Mieczkowski, Z. (1985). The Tourism Climatic Index: A Method of Evaluating World Climates for Tourism, *Canadian Geographies*, 29: 220-233.
- Mullenbach, L.E. ve Baker, B.L. (2020). Environmental Justice, Gentrification, and Leisure: A Systematic Review and Opportunities for the Future, *Leisure Sciences*, 42 (5-6): 430-447.
- Nicholls, S. (2006). Climate Change, Tourism and Outdoor Recreation in Europe, *Managing Leisure*, 11 (3): 151-163.
- Ogur, A.A. ve Baycan, T. (2022). Assessing Climate Change Impacts on Tourism Demand in Turkey, *Environment, Development and Sustainability*, 25: 2905-2935.
- Pons-Pons, M., Johnson, P.A., Rosas-Casals, M., Sureda, B. ve Jover, E. (2012). Modeling Climate Change Effects on Winter Ski Tourism in Andorra, *Climate Research*, 54 (3): 197 -207.
- Rigolona, A., Fernandez, M., Harris, B. ve Stewart, W. (2022). An Ecological Model of Environmental Justice for Recreation, *Leisure Sciences*, 44 (6): 655-676.
- Rosselló-Nadal, J. (2014). How to Evaluate the Effects of Climate Change on Tourism, *Tourism Management*, 42: 334-340. Scott D, Gössling S, Hall CM (2012). International Tourism and Climate Change, *Climate Change*, 3 (3): 213-232.
- Scott, D., Ruddy, M., Amelung, B., ve Tang, M. (2016). An Inter-comparison of the Holiday Climate Index (HCI) and the Tourism Climate Index (TCI) in Europe, *Atmosphere*, 7 (6): 80.
- Scott, D. ve Verkoeyen, S. (2017). Assessing the Climate Change Risk of a Coastal-island Destination. İçinde A. Jones ve M. Phillips, (Editörler). *Global Climate Change and Coastal Tourism: Recognizing Problems, Managing Solutions and Future Expectations* (ss. 62-73). Boston: CABI.
- Scott, D., Hall, C.M., ve Gössling, S. (2019). Global Tourism Vulnerability to Climate Change, *Annals of Tourism Research*, 77: 49-61.
- Serquet, G. ve Rebetez, M. (2011). Relationship between Tourism Demand in the Swiss Alps and Hot Summer Air Temperatures associated with Climate Change, *Climate Change*, 108: 291-300.
- Tourism Panel on Climate Change (2023). Tourism Climate Change Stocktake 2023. <https://tpcc.info/>, Erişim Tarihi: 13.04.2024.
- Toy, S. ve Yılmaz, S. (2016). Evaluation of Climatic Characteristics for Tourism and Recreation in Northeast Anatolia (TRAI NUTS II) Region in the Example of Erzincan City Centre, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4 (3): 53-65.
- TÜİK (2024a). Türkiye İstatistik Kurumu. Genel Nüfus Sayımları. <https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, Erişim tarihi: 15.05.2024.
- TÜİK (2024b). Türkiye İstatistik Kurumu. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim tarihi: 15.05.2024.
- Tütüncü, Ö. (2012). Rekreasyon ve Rekreasyon Terapisinin Yaşam Kalitesindeki Rolü, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23 (2): 248-252.
- UNWTO (2023). International Tourism Highlights 2023 Edition, The Impact of COVID-19 on Tourism (2020-2022). <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284424986>, Erişim tarihi: 20.04.2024.
- Worfolk, J.B. (1997). Keep Frail Elders Warm!: The Thermal Instabilities of the Old Have Not Received Sufficient Attention in Basic Educational Programs, *Geriatric Nursing*, 18 (1): 7-11.
- Yañez, C.C., Hopkins, F.M., ve Porter, W.C. (2020). Projected Impacts of Climate Change on Tourism in the Coachella Valley, California, *Climate Change*, 162: 707-721.
- Yu, D.D., Ruddy, M., Scott, D. ve Li, S. (2021). A Comparison of the Holiday Climate Index: Beach and the Tourism Climate Index across Coastal Destinations in China, *International Journal of Biometeorology*, 65:741-748.
- Yu, D.D., Matthews, L. Scott, D., Li, S., ve Guo, Z.Y. (2022). Climate Suitability for Tourism in China in an Era of Climate Change: A Multiscale Analysis Using Holiday Climate Index, *Current Issues in Tourism*, 25 (14): 2269-2284.

Süleyman Toy - Uğur Çalışkan

Süleyman TOY

Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümünden mezun oldu (1999). Yüksek lisans ve doktora derecelerini Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim dalından aldı (2004 / 2010). 1995 – 2010 yılları arasında Meteoroloji Genel Müdürlüğü Erzurum Bölge Müdürlüğü'nde, 2010 – 2015 yılları arasında Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nda görev yaptıktan sonra Atatürk Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2015). Doçentlik ünvanını Peyzaj Mimarlığı alanında aldı (2013). Profesörlüğe Atatürk Üniversitesi'nde yükseltildi (2018). Halen Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde Dekan olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları; iklim, iklim değişikliği, uyum, turizm – iklim ilişkisi, turizmin iklim değişikliğine uyumu, biyoklimatik konfor, kent iklimi ve bölgesel kalkınmadır.

Uğur ÇALIŞKAN

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama bölümünden mezun oldu (2001). Yüksek lisans ve doktora derecelerini Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği dalından aldı (2003 / 2010). 1995-2004 yılları arasında Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nde, 2004-2010 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda ve 2010-2015 yılları arasında Serhat Kalkınma Ajansı'nda görev yaptıktan sonra Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2015). Doçentlik ünvanını Turizm alanında aldı (2019). Halen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları arasında turist davranışları, turizm planlaması, yerel halkın turizme tepkileri, turizm sosyolojisi, kültür ve turizm ve metalaşma, iklim değişikliği ve turizm yer almaktadır.

Rekreatyonun Psikolojik Faydasının Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Etme Üzerindeki Rolü

The Role of Psychological Benefits of Recreation on Satisfaction and Revisitation

Muhammet VAPUR*

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Rumeli Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Rekreatyon Bölümü, Bostancı, Tünel Girişi Sk. No:10, 34744, Kadıköy, İstanbul.

ORCID: 0000-0002-3417-2156

E-posta: mvapur37@gmail.com

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 17 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 7 Ekim 2024

İkinci düzeltme: 26 Ekim 2024

Kabul: 26 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Doğa Temelli Rekreatyon, Kent Ormanı, Psikolojik Fayda, Ziyaretçi Memnuniyeti, Tekrar Ziyaret Etme Niyeti

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 17 July 2024

Resubmitted: 7 October 2024

Resubmitted: 26 October 2024

Accepted: 26 October 2024

Key words: Nature-based Recreational Activities, Urban Forest, Psychological Benefits, Visitor Satisfaction, Revisit Intention.

ÖZ

Doğa temelli rekreatyon faaliyetlerini içeren kent ormanları, bireylerin psikolojik ve zihinsel sağlıklarına olumlu etkilerde bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Aydos Ormanı ziyaretçilerinin doğa temelli rekreatyon aktivitelerinden elde ettikleri psikolojik faydalar ile ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki ilişkileri belirlemek ve bu değişkenlerle oluşturulan yapısal modeli test etmektir. Bu kapsamda anket formu, demografik bilgiler, rekreatyon fayda ölçeğinin alt boyutu olan psikolojik fayda ölçeği, ziyaretçi memnuniyet ölçeği ve tekrar ziyaret etme ölçeğinden oluşmaktadır. Mayıs 2024'te hafta sonları Aydos Ormanı'nı ziyaret eden 495 kişiden anket formu aracılığıyla yüz yüze ve çevrim içi veri toplanmıştır. Elde edilen veriler, korelasyon ve yapısal eşitlik modellemesi analizleri ile incelenmiştir. Sonuçlar, rekreatyonun psikolojik faydası ile ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti arasında güçlü ve pozitif ilişkiler olduğunu göstermiştir. Ayrıca ziyaretçi memnuniyeti ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında da güçlü ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Yapısal eşitlik modeli ile yapılan aracılık analizi, rekreatyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisinde, ziyaretçi memnuniyetinin tam aracılık rolü oynadığını ortaya koymuştur.

ABSTRACT

Urban forests that include nature-based recreational activities have positive effects on individuals' psychological and mental health. The purpose of this research is to determine the relationships between the psychological benefits obtained from nature-based recreational activities by visitors to Aydos Forest, visitor satisfaction, and intentions to revisit, as well as to test the structural model formed by these variables. In this context, the survey form consists of demographic information, a psychological benefits scale (a sub-dimension of the recreational benefits scale), a visitor satisfaction scale, and a revisit intention scale. Data were collected through face-to-face and online surveys from 495 individuals visiting Aydos Forest on weekends in May 2024. The obtained data were analyzed using correlation and structural equation modeling analyses. The results showed strong and positive relationships between the psychological benefits of recreation and visitor satisfaction, as well as intentions to revisit. Additionally, a strong and positive relationship was found between visitor satisfaction and intentions to revisit. Mediation analysis conducted with the structural equation model revealed that visitor satisfaction plays a full mediating role in the effect of psychological benefits of recreation on the intention to revisit.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Vapur, M. (2024). Rekreatyonun Psikolojik Faydasının Memnuniyet ve Tekrar Ziyaret Etme Üzerindeki Rolü, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 170 - 186.

GİRİŞ

Kent ormanları, doğa temelli rekreatyon faaliyetleriyle sağlık, spor, estetik, kültürel ve sosyal işlevler sunarak ziyaretçilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan önemli alanlar arasında yer almaktadır. Bu alanlar, fiziksel aktivite ve dinlenme imkânlarının yanı sıra, özellikle çocuklar ve

gençlerde orman sevgisi ve çevre bilincinin gelişmesine katkı sağlayan izcilik, doğa yürüyüşü, bisiklet ve binicilik gibi etkinlikler sunmaktadır (Ak 2022). Literatürde, bu tür aktivitelere katılan bireylerin önemli zihinsel ve psikolojik faydalar elde ettiği vurgulanmıştır (White vd. 2013; Tyrväinen vd. 2014). Çeşitli araştırmalarda doğa

temelli rekreasyon faaliyetlerinin olumlu duygusal sonuçlar, artan canlılık, depresyonun azalması ve stresin hafiflemesi gibi çeşitli psikolojik faydalar sağladığı raporlanmaktadır (Hine vd. 2008; Ryan vd. 2010; Roe ve Aspinall 2011; Tsunetsugu vd. 2011; Berman vd. 2012; Van den Berg vd. 2016; Liu vd. 2020). Ayrıca, ormanlık alanlarda yürüyüş, bisiklete binme, yüzme ve yoga gibi aktivitelerin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkileri de birçok çalışma tarafından doğrulanmıştır (Valentine ve Evans 2001; Lavey vd. 2005; Petruzzello vd. 2009; Nisbet ve Zelenski 2011; Thompson Coon vd. 2011; Passmore ve Howell 2014).

Bununla birlikte, doğa temelli rekreasyon faaliyetlerinin psikolojik faydaları literatürde geniş kapsamlı bir şekilde ele alınmış olmasına rağmen, bu faydaların ziyaretçilerin memnuniyet düzeyleri ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkileri sınırlı düzeyde incelenmiştir (Tomas vd. 2002; Yoon ve Uysal 2005; Kil vd. 2012). Rekreasyon alanları ve turizm destinasyonlarının ziyaretçi memnuniyeti ile tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkileri ise çoğunlukla hizmet kalitesi ve destinasyon performansı çerçevesinde değerlendirilmiştir (McDowall ve Ma 2010; Tosun vd. 2015; Koç ve Eren 2017; Wang vd. 2017; Sumaryadi vd. 2021; Kubickova ve Campbell 2022). Bu çalışmaların büyük kısmı, sunulan hizmetlerin kalitesinin ziyaretçilerin memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Ancak bu yaklaşımlar genellikle ziyaretçilerin psikolojik fayda beklentilerini göz ardı etmektedir. Bu nedenle, rekreasyon alanlarının ziyaretçilere sunduğu psikolojik faydaların, ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkilerinin incelenmesi, literatürde önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmıştır. Bilhassa, önceki çalışmalar, psikolojik faydaların ziyaretçi memnuniyeti aracılığıyla tekrar ziyaret etme niyetine etkisini inceleyen bir model geliştirmemiştir. Bu çalışmanın amacı, rekreasyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisinde ziyaretçi memnuniyetinin aracılık rolünü incelemektir. Ayrıca çalışma, rekreasyon alanlarında sağlanan deneyimlerin daha bütüncül bir şekilde değerlendiril-

mesi yoluyla yer bağlılığına kuramsal katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Yönetimsel açıdan değerlendirildiğinde, tekrar ziyaretçilerin elde tutulması, yeni ziyaretçilerin çekilmesine kıyasla daha maliyet etkin bir strateji olarak kabul edilmektedir. Tekrar ziyaretçilerin, doğal alan yönetimine önemli ekonomik katkılar sağladığı belirtilmektedir (Shrestha vd. 2007). Özellikle, sadık ziyaretçilerin kulaktan kulağa pazarlama yoluyla ücretsiz katkı sağlaması, pazarlama bütçesi açısından avantaj sunmaktadır (Petrick 2004). Bu bağlamda, rekreasyon alanlarının sunduğu psikolojik faydaların, ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkilerinin incelenmesi, bu alanların yönetimine ve sürdürülebilirliğine önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, doğa temelli rekreasyon ve Aydos Ormanı, rekreasyonun psikolojik faydası, ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyeti kavramları açıklanacaktır.

Doğa Temelli Rekreasyon ve Aydos Ormanı

Doğa temelli rekreasyon, bireylerin kent dışı rekreasyon alanlarını kullanarak fiziksel, zihinsel ve psikolojik sağlıklarını iyileştirmeyi amaçlayan aktiviteler bütünüdür. Bu çalışma kapsamında doğa temelli rekreasyon, “doğal çevreye dayanan tüm boş zaman aktiviteleri” olarak tanımlanmıştır (Stebbins vd. 2003). Günümüzde, bireylerin doğayla iç içe rekreasyon ihtiyaçlarını karşılamak için en önemli yerlerden biri olan kent dışı rekreasyon alanları, milli parklar, tabiat parkları ve orman parkları olarak çeşitlendirilmektedir. Bu alanlar, orman bütünlüğü ya da ormanın belirli bir kısmı üzerinde, doğa temelli çeşitli rekreasyon etkinliklerinin gerçekleştirildiği yerlerdir (Akten 2003).

Ormanların rekreasyonel kullanımı, doğal faktörler ile altyapı ve tesislerle birlikte belirlenmektedir (Albert vd. 2016). Bu kullanım, doğal çevre ile uyumlu, güvenli, hijyenik, sosyal olarak kabul edilebilir ve çevresel açıdan sağlıklı tesislerin ve yapıların inşasını ve yenilenmesini içermektedir. Söz konusu tesisler ve yapılar, bireylerin orma-

na ilgisini çekmede ve ormanı deneyimlemelerini, kullanmalarını ve keyif almalarını sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Yapılar; basit bir yürüyüş parkurundan en yaygın kullanılan tesislere (örneğin, yürüyüş yolları, tabelalar, piknik alanları ve otoparklar) ve daha kapsamlı tesislere (örneğin, ziyaretçi merkezleri, restoranlar/kafeler ve konaklama imkânları) kadar çeşitlenmektedir. Bu farklı yapılanmalar, her ormanın kendine özgü doğal ve kültürel özelliklerine uyum sağlayarak ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır (Ho 1998).

Tutum teorisine göre, insanların genel orman algıları, orman rekreasyonuna katılım için temel motivasyonlarının bir parçasıdır (Ajzen ve Fishbein 1977; Eagly ve Chaiken 1993; Jumaat 2019). Bir motivasyon kaynağı olarak doğal ortamların iyileştirici nitelikleri de rekreasyon araştırmalarında büyük ilgi görmüştür (Kaplan 1995; Keniger vd. 2013; Lackey vd. 2021; Harmon ve Kyle 2022). Ormanların restoratif önemi, kent ormanlarını ziyaret etme motivasyonlarında yansıtılmaktadır. Bu motivasyonlar arasında havanın tadını çıkarma, temiz hava alma, stresi azaltma, rahatlama, kaçış ve duygusal olarak yenilenme gibi amaçlar yer almaktadır (Hansen-Møller ve Oustrup 2004; Schipperijn vd. 2010). Diğer yandan doğa temelli rekreasyon talebi, son yıllarda sosyal çevredeki değişiklikler nedeniyle sürekli artmaktadır. Bu değişiklikler arasında artan boş zaman, ormanın sağladığı sağlık ve iyileştirici işlevlere olan ilginin artması ve boş zaman aktivitelerinin çoğalması yer almaktadır (Agimass vd. 2018). Doğa temelli rekreasyon aktivitelerine aktif katılım keyif ve macera sağlamanın yanında sağlık ve koruma değerlerinin teşvik edilmesi açısından da önemlidir (Brabyn ve Sutton 2013).

Bu araştırmanın alanı olan ve kent ormanı statüsünde bulunan Aydos Ormanı, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda, Kartal ve Sultanbeyli ilçeleri arasında yer alan geniş bir ormanlık alandır. Batısında Kayışdağı Ormanı ve Büyükbakkalköy Ormanı ile birleşmektedir (Erdem 2019). Bitki örtüsü büyük oranda sahil çamı ağırlıklı ibrelilerden oluşmaktadır. Bunun yanında sedir, sarıçam ve karaçam türleri de vardır (Yücel 1998). Şehirdeki en yüksek nokta olan Aydos Tepesi'ni ve Aydos göllerini içine alan bu orman, İstanbul'un

önemli rekreasyon alanlarından biri olup, doğal yapısı ile şehrin önemli bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Aydos Ormanı hem yerel halk hem de ziyaretçiler için doğayla iç içe vakit geçirebilecekleri, rahatlayabilecekleri ve doğa temelli rekreasyon aktiviteleri yapabilecekleri önemli bir kent ormanı rekreasyon alanıdır. Orman içerisinde mesire alanı, çocuk oyun alanları, ekstrem parkurlar, yürüyüş parkurları, orman içi yollar, panoramik şehir görünümüleri, flora ve fauna çeşitliliği, tarihsel ve kültürel değerler, manzara noktaları ve su kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar, doğa yürüyüşü, piknik, dağ bisikleti, ATV, tırmanış, manzara seyri, deniz bisikleti, fotoğrafçılık, mantar toplama, doğada yön bulma (oryantiring), bitki ve hayvanları inceleme gibi çeşitli rekreasyon aktivitelerine olanak tanımaktadır.

Rekreasyonun Psikolojik Faydası

Rekreasyon faydası, fiziksel ve zihinsel sağlığı iyileştiren, özgüveni artıran, kişisel becerileri geliştiren veya birinin bilgi alanını genişleten belirli tatmin edici bir rekreasyon aktivitesinin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir (Driver ve Brown 1975). Bu faydalar, bireylerin genel yaşam kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal düzeyde de olumlu etkiler yaratır. Rekreasyon aktiviteleri, sosyal bağları güçlendirme, topluluk duygusunu pekiştirme ve bireylerin sosyal uyumlarını artırma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, stres ve anksiyeteyi azaltarak psikolojik iyilik halini destekler. Bu bağlamda, rekreasyonun faydaları yalnızca bireysel düzeyde kalmaz; aynı zamanda toplum sağlığını ve refahını da olumlu yönde etkileyerek, daha sağlıklı ve mutlu bir toplum oluşturulmasına katkıda bulunur (Beil ve Hanes 2013)

Literatürde, rekreasyonun faydaları farklı şekillerde kategorize edilmektedir. Rekreasyon faydaları genellikle sosyal, ekonomik, çevresel ve kişisel faydalar olarak sınıflandırılmaktadır (Stein ve Lee 1995; Kil vd. 2015). Doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılımın faydaları ise fiziksel, psikolojik, sosyal ve eğitsel olarak kategorilere ayrılmaktadır (Drive ve Brown 1986; Wolsko vd. 2019). Ayrıca doğayla iç içe olmanın, fiziksel ve zihinsel sağlık ve sosyal bağlanma gi-

bi yüksek derecede arzu edilen faydalar sağladığını gösteren çalışmalar vardır (Mehmetoğlu 2007; Buchecker ve Degenhardt 2015; Moseley vd. 2018). Bu kategorilerle açıklanan rekreasyonun psikolojik faydaları arasında; yaşam baskısını azaltma, duyguları rahatlama, yaratıcı düşünme, duyguları serbest bırakma, beden ve zihin rahatlama, başarı elde etme, hoş bir ruh hali ve yaşam zevki, manevi duyguları dengeleme ve bağımsız olma bulunmaktadır (Brown ve Kelly 1981; Ulrich ve Addoms 1981; Wolsko vd. 2019). Boş zamana yönelik faydalar yaklaşımına göre, bireyler temel olarak psikolojik refahı elde etmek için rekreasyon aktivitelerine katılmaya motive olurlar (Kinczel vd. 2020). Bu motivasyon, farklı psikolojik sonuçların ne ölçüde ve nasıl arzu edildiği ile belirlenir. Diğer yandan, doğal çevre deneyiminin bireylerin yaşam kalitesine katkıda bulunabileceği, onların fiziksel ve zihinsel sağlıklarını, bilgi ve becerilerini, kimliklerini ve sosyal katılım durumlarını geliştirebileceği giderek daha fazla kabul edilmektedir (Lloyd ve Little 2005; Martin 2008; Buchecker ve Degenhardt 2015). Çalışmalar bağlamında psikolojik faydalar; zihinsel rahatlama, hoş bir ruh hali, yeteneklerin gelişimi, yaşamdan zevk alma, sorunlarla baş edebilme, kişilik gelişimi ve yeni deneyimler elde etme olarak ele alınmıştır.

Rekreasyon faydası, ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar, bu üç kavramın birbirleriyle güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalar, rekreasyonel faydaların arttığı durumlarda ziyaretçi memnuniyetinin de arttığını ve bu memnuniyetin, ziyaretçilerin aynı destinasyonu yeniden ziyaret etme olasılığını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Tomas vd. (2002) tarafından yapılan çalışmada, Fort Worth Hayvanat Bahçesi'ni ziyaret eden 371 kişilik bir grup üzerinde rekreasyon faydaları ile davranışsal niyetler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışma, rekreasyon faydalarının aile birlikteliği ve yaban hayatından zevk alma boyutları ile ziyaretçi memnuniyeti arasında ilişki bulmuştur. Ayrıca, çalışmada, rekreasyonun yaban hayatını takdir etme, yaban hayatından keyif alma, aile birlikteliği ve arkadaşlık boyutları ile gelecekteki

davranışsal niyetler arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yoon ve Uysal (2005) tarafından yapılan çalışmada rahatlama, aile birlikteliği ve güven/eğlence gibi arzulanan faydaların tekrar ziyaret niyetleri üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir. Kil vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada, Ocala Ulusal Ormanı'ndaki 934 ziyaretçi üzerinde, ziyaretçilerin arzu ettikleri ve algıladıkları faydalar ile mekâna bağlılık ve gelecekteki ziyaret niyetleri arasındaki ilişkileri inceleyen yapısal modeller kurulmuştur. Araştırmanın sonuçları, fiziksel zindelik, doğa keşfi, baskıdan kaçış ve nostalji gibi rekreasyon faydalarının tekrar ziyaret niyetleri üzerinde olumlu etkisinin olduğunu göstermiştir. Wang vd. (2015) tarafından yapılan bir çalışma, Mo Zai Dun Story Island rekreasyon alanı ziyaretçileri üzerinde rekreasyon faydası, rekreasyon deneyimi, memnuniyet ve yeniden ziyaret niyeti arasındaki ilişkileri ve etkileri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, rekreasyon faydası ile tekrar ziyaret etme arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak memnuniyet ile rekreasyon faydası arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu bulgu, literatürdeki genel eğilimlerden bir sapma olarak değerlendirilebilirse de rekreasyon literatüründe yaygın olarak kabul gören kuramsal çerçeve, bu değişkenler arasındaki ilişkilerin pozitif yönde olacağına işaret etmektedir. Bu bağlamda rekreasyon faydasının ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

H1: Rekreasyonun psikolojik faydasının ziyaretçi memnuniyeti üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

H2: Rekreasyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Ziyaretçi Memnuniyeti ve Tekrar Ziyaret Etme Niyeti

Kent ormanları, rekreasyon aktiviteleri için kurulmuş altyapısıyla turistik destinasyonlardan farklıdır. Destinasyonlar eğlence ve hoşça vakit geçirmeyi amaçlarken, kent ormanları bireylerin fiziksel ve zihinsel olarak yenilenme ve rahatlama amaçlamaktadır. Kent ormanları rekreasyonel kullanım için çeşitli hizmet kalitesi unsur-

larına sahiptir. Bunlar; doğal kaynaklar, kültürel varlıklar, dış erişim, iç erişim, konaklama ve yemek hizmetleri, rekreasyon tesisleri, güvenlik ve temizlik hizmetleridir (Lee vd. 2010). Buna ek olarak, Crompton vd. (1991), tüketici davranışı alanında geliştirilen hizmet kalitesi SERVQUAL modelinde (Parasuraman vd. 1988) yer alan dört boyutun (güvence, güvenilirlik, duyarlılık ve somut unsurlar), rekreasyon alanlarında da mevcut olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Genel olarak çalışmalar, hizmet kalitesi unsurlarının bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlanmasının memnuniyeti artırdığını raporlamaktadır (Absher vd. 1996; Howat vd. 1996; Manning 2011).

Kim vd. (2003), kent orman parklarını ziyaret etmeye motive eden dört ana faktör olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar; aile birlikteliği ve öğrenme, doğal kaynakları takdir etme ve sağlık, rutinden kaçış ve macera, dostluk kurmadır. Bireyler, bu amaçlardan güzel sonuçlar elde etmeyi umarak doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılırlar. Ardından, rekreasyon aktivite deneyimlerinin, beklentilerinin veya arzularının ne kadar iyi karşılandığını değerlendirerek memnuniyetlerine karar verirler (Oliver ve DeSarbo 1988). Çünkü rekreasyon memnuniyeti, beklentiler ile deneyimlerin algılanan gerçekliği arasındaki uyum derecesi olarak tanımlanmaktadır (Bultena ve Klessig 1969; Paudyal vd. 2018). Doğa temelli rekreasyon aktivitesi yapan bireylerin beklentileri karşılandığında memnun olmaları beklenir. Yapılan çalışmalar, doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılanların genellikle yüksek memnuniyet elde ettiklerini bulmuştur ortaya koymaktadır (Hall ve Shelby 2000; Manning 2011).

Memnuniyet, yeniden ziyaret etmeye, mekânın üstün özelliklerini vurgulamaya, olumlu kulaktan kulağa pazarlamaya, mekânı başkalarına tavsiye etmeye, daha uzun süre kalma isteğine ve yer bağlılığına yol açabilir (George ve George 2004; Theodorakis vd. 2013; Keskin vd. 2020; Yazıt ve Bayram 2022). Turizm bağlamında memnuniyet nedeniyle belirli bir destinasyonu yeniden ziyaret etme eğilimi, birçok çalışma tarafından desteklenmektedir (Seçilmiş 2012; Dayour ve Adongo 2015; Acar 2016; Karahan 2024). Rek-

reasyon bağlamında çalışmalar yapılmıştır. Han (2006) tarafından yapılan bir çalışmada, rekreasyon ormanı ziyaretçilerinin ziyaret memnuniyeti ve seçim memnuniyetinin yeniden ziyaret niyetini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Sim ve Lee (2013) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, Kore'deki 33 rekreasyon ormanında 2079 kişi üzerinde yapılan araştırma sonucunda, ziyaretçilerin memnuniyetinin yeniden ziyaret etme niyetlerini ve rekreasyon ormanlarını başkalarına tavsiye etme eğilimlerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, memnuniyet arttıkça yeniden ziyaret etme olasılığının da arttığı belirlenmiştir. Wang vd. (2015) tarafından yapılan bir çalışma, Mo Zai Dun Story Island rekreasyon alanı ziyaretçileri üzerinde rekreasyon faydası, rekreasyon deneyimi, memnuniyet ve yeniden ziyaret niyeti arasındaki ilişkileri ve etkileri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçları, rekreasyon faydasının yeniden ziyaret niyeti üzerinde doğrudan olumlu bir etkisi olduğunu, ancak memnuniyet aracılığıyla dolaylı bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca rekreasyon deneyiminin memnuniyet üzerinde ve memnuniyetin de yeniden ziyaret niyeti üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Çevik (2020) tarafından fiziksel aktivite amacıyla bir rekreasyon parkını ziyaret eden 357 kişi üzerinde yapılan çalışmada, park memnuniyetinin yeniden ziyaret niyeti üzerinde pozitif etkisi olduğu bulunmuştur. Arowosafe ve Ajayi (2018) tarafından Oyo Eyaleti, Ibadan'daki Agodi Park ve Bahçeleri'nde rekreasyon tesislerine giden ve rekreasyon aktivitelerine katılan 120 ziyaretçi üzerinde yapılan çalışmada, ziyaretçi memnuniyeti ile yeniden ziyaret niyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak bu bulgunun literatürdeki genel eğilimlerle örtüşmediği görülmektedir. Aşağıda yer alan hipotezlerin pozitif yönde kurulmasının temel gerekçesi, memnuniyetin, bireylerin tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde güçlü bir belirleyici olduğuna dair kuramsal ve görgül bulguların bulunmasıdır.

H₃: Ziyaretçi memnuniyetinin tekrar ziyaret etme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

Bu çalışmada, rekreasyonun psikolojik faydalarının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki

etkisinin yalnızca doğrudan bir ilişkiyle açıklanamayacağı düşünülmektedir. Ziyaretçi memnuniyetinin bu etkide aracılık edebileceği öne sürülmektedir. Psikolojik faydaların, memnuniyet aracılığıyla tekrar ziyaret etme niyetini dolaylı olarak etkilediği varsayılmaktadır. Bu bağlamda, ziyaretçi memnuniyetinin bu ilişkide aracı bir rol oynadığı varsayımı araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotez ve araştırma modeli oluşturulmuştur.

H₄: Rekreasyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisinde ziyaretçi memnuniyetinin aracılık rolü vardır.

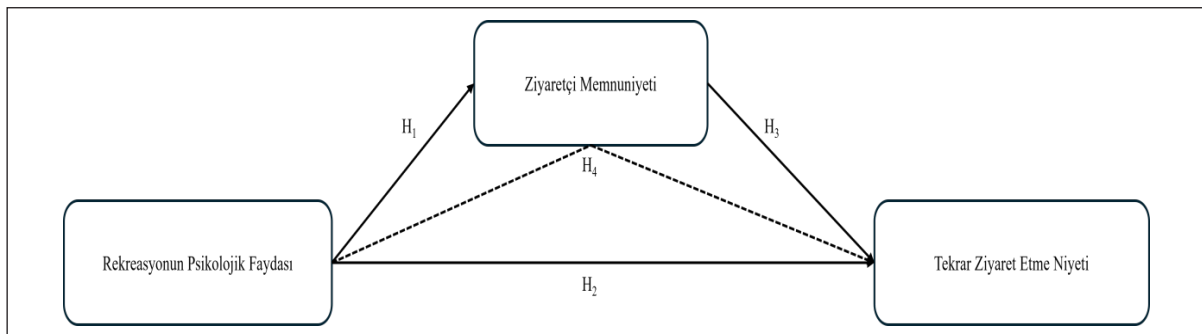
YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, Aydos Ormanı ziyaretçilerinin doğa temelli rekreasyon aktivitelerinden elde ettikleri psikolojik faydalar ile ziyaretçi memnuniyeti ve tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki ilişkileri belirlemek ve bu değişkenlerle oluşturulan yapısal modeli test etmektir. Araştırmada, amacına uygun olarak geliştirilen model çerçevesinde Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) analizi gerçekleştirilmiştir. YEM, gözlenen ve gözlenemeyen değişkenlerin aynı anda tek bir model içinde test edilmesine olanak tanıyan, doğrudan veya dolaylı çoklu ilişkilerin ve sıralı dolaylı ilişkilerin ölçülmesini sağlayan bir yöntem ve çerçeve sunar. Yapısal eşitlik modelleri, daha çok oluşturulan modelin veya yapının ve bunlar arasındaki ilişkilerin doğrulanmasına odaklanan bir yaklaşımı benimsemektedir (Meydan ve Şeşen 2015). Bu bağlamda oluşturulan araştırma modeli Şekil 1'de sunulmuştur.

Bu araştırma modeli, rekreasyonun psikolojik faydalarının, ziyaretçi memnuniyeti aracılığıyla, bireylerin tekrar ziyaret etme niyetleri üzerindeki etkisini incelemektedir. Araştırmada, rekreasyonel faaliyetlerin bireylere sunduğu psikolojik faydaların, onların ziyaret deneyimlerinden memnuniyet duymalarını artırdığı ve bu memnuniyetin, gelecekte aynı yeri tekrar ziyaret etme niyetini güçlendirdiği varsayılmaktadır. Ziyaretçi memnuniyeti, rekreasyonun psikolojik faydaları ile tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki ilişkiyi aracılık eden bir unsur olarak ele alınmıştır.

Bu çalışmada betimsel istatistikler, SPSS 27.0 istatistik programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin doğrulayıcı faktör, güvenilirlik ve geçerlilik analizleri ile yapısal eşitlik modeli analizleri ise SmartPLS (v. 4.1.0.8) istatistik programı ile yapılmıştır. Smart-PLS, veriler normal dağılmadığında bile küçük örneklerle bile çok düzeyli yapıları birlikte analiz edebilen parametrik olmayan bir yöntemdir (Hair vd. 2017). Ayrıca Smart-PLS, küçük örneklerle ve modeldeki faktör az sayıda faktörden oluştuğunda bile karmaşık modelleri bir bütün olarak doğru bir şekilde analiz edebilir (Seçilmiş vd. 2021).

Bu çalışmada, "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi"nde belirtilen tüm etik kurallara uyulmuştur. Yönergenin "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlıklı ikinci bölümünde belirtilen hiçbir eylem bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmemiştir. Çalışma, daha önce herhangi bir bilimsel dergide yayınlanmamış ve bilimsel bir kongrede bildiri olarak sunulmamıştır. Araştırma, İstanbul Rumeli Üniversitesi Etik

Şekil 1. Yapısal Model

Komisyonu'nun 26.04.2024 tarih ve 2024/03 sayılı toplantısında değerlendirilmiş ve etik uygunluğu onaylanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacı doğrultusunda, nicel araştırma yöntemleri arasında yer alan anket yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Anket formu dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim, gelir, rekreasyon alanı kullanım amacı, kullanım süresi ve alanda kalış süreleri gibi demografik özelliklerini belirleyen sorular yer almaktadır. İkinci bölümde, katılımcıların rekreatif faaliyetlerden elde ettikleri faydaları değerlendirmek için Ho (2008) tarafından geliştirilen ve Akgül vd. (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Rekreasyon Fayda Ölçeği kullanılmıştır. Orijinal ölçek, beşli Likert tipi bir ölçek olup, 24 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar; fiziksel (7 madde), psikolojik (8 madde) ve sosyal (9 madde) olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma kapsamında, yalnızca rekreasyonun psikolojik faydalarını ölçen sekiz maddelik alt ölçek kullanılmıştır. Üçüncü bölümde, ziyaretçilerin tekrar ziyaret etme niyetini ölçmek amacıyla Kim vd. (2013) çalışmasından faydalanarak Kahraman (2019) tarafından geliştirilen üç maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçek, beşli Likert tipi bir formatta hazırlanmış olup, katılımcılardan "1=Kesinlikle Katılmıyorum" ile "5=Kesinlikle Katılıyorum" arasında uygun bir seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Anketin son bölümünde, ziyaretçi memnuniyetini ölçmek amacıyla Veasna vd. (2013) çalışmasından derlenerek Dağıstan ve Mısırlı (2021) tarafından Türkçe'ye uyarlanan beş maddelik ölçek kullanılmıştır. Bu ölçek, beşli Likert tipi formatta hazırlanmış olup, katılımcılardan "1=Kesinlikle Katılmıyorum" ile "5=Kesinlikle Katılıyorum" arasında uygun olan bir seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Aydos Ormanı ziyaretçileri oluşturmaktadır. Ancak Aydos Ormanı'na gelen ziyaretçi sayısı ile ilgili herhangi bir istatis-

tiki veri bulunamamıştır. Bu nedenle, örneklem büyüklüğü $\alpha=0,05$ güven düzeyinde $n=381$ olarak hesaplanmıştır (Çokluk vd. 2010). Araştırmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak, 2024 yılı Mayıs ayı boyunca hafta sonlarında Aydos Ormanı'nı ziyaret eden 495 katılımcıdan anket verileri toplanmıştır. Veri toplama süreci titizlikle yürütülmüş olup, katılımcıların rastgele seçimi sayesinde örneklemin genellebilirliği sağlanmıştır. Anketler, yüz yüze uygulanmış ve her katılımcıya veri toplama amacına dair gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Eksik ya da hatalı anket doldurulmamasına dikkat edilmiştir.

Ziyaretçilerin demografik özellikleri ve doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılım durumları incelenmiştir. Araştırma kapsamında, cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim düzeyi, gelir düzeyi gibi değişkenler ile doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılım sıklığı ve bu aktivitelerde geçirilen süre gibi faktörler analiz edilmiştir. Aşağıdaki Tablo 1'de, katılımcıların bu değişkenlere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 1'e göre katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, yüzde 55,6'sının erkek ve yüzde 44,4'ünün kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş aralığına bakıldığında, yüzde 15,2'si 18-23 yaş arasında, yüzde 43,4'ü 24-29 yaş arasında, yüzde 29,3'ü 30-36 yaş arasında ve yüzde 12,1'i 37 yaş ve üzeri olarak dağılım göstermektedir. Medeni hal açısından, yüzde 64,6'sı evli iken, yüzde 35,4'ü bekarıdır. Eğitim düzeyi dağılımında katılımcıların yüzde 33,3'ü ortaöğretim, yüzde 19,2'si ön lisans, yüzde 43,4'ü lisans ve yüzde 4,0'ü lisansüstü eğitime sahiptir. Gelir düzeyi açısından incelendiğinde, yüzde 19,2'si 0-17.002 TL, yüzde 45,5'i 17.003-34.000 TL, yüzde 22,2'si 34.001-68.000 TL ve yüzde 13,1'i 68.001 TL ve üzeri gelire sahiptir. Doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılım sıklığı bakımından, katılımcıların yüzde 14,1'i haftada birkaç defa, yüzde 70,7'si ayda birkaç defa ve yüzde 15,2'si yılda birkaç defa doğa temelli aktivitelere katılmaktadır. Rekreasyon alanında kalış süresi bakımından yüzde 64,6'sı 2-3 saat arasında, yüzde 25,3'ü 4 saat ve üzeri ve yüzde 10,1'i 1-2 saat arasında kalmaktadır. Katılımcıların doğa temelli rekreasyon aktivitelerine katılım durumlarına bakıldığında,

yüzde 48,5'i doğa yürüyüşüne, yüzde 47,5'i pikniğe, yüzde 33,3'ü bisiklet sürmeye, yüzde 27,3'ü spor yapmaya, yüzde 68,7'si fotoğraf ya da video çekmeye, yüzde 48,5'i hobilerle uğraşmaya, yüz-

de 81,8'i sosyal aktivitelere katılmaktadır. Doğayı keşfetme oranı yüzde 50,5 iken, doğayı seyretme ya da nefes alma aktivitesine katılanların oranı yüzde 67,7'dir.

Tablo 1. Ölçeklerin Doğrulayıcı Faktör, Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Değişkenler		n	%	
Cinsiyet	Erkek	275	55,6	
	Kadın	220	44,4	
	18-23 yaş	75	15,2	
	24-29 yaş	215	43,4	
	30-36 yaş	145	29,3	
	37 yaş ve üzeri	60	12,1	
	Medeni Hal	Evli	320	64,6
	Bekar	175	35,4	
Eğitim	Ortaöğretim	165	33,3	
	Ön Lisans	95	19,2	
	Lisans	215	43,4	
	Lisansüstü	20	4,0	
Gelir	0-17.002 TL	95	19,2	
	17.003-.34.000 TL	225	45,5	
	34.001-68.000 TL	110	22,2	
	68.001 TL ve üzeri	65	13,1	
Doğa Temelli Rekreasyon Aktivitelerine Katılım Sıklığı	Haftada birkaç defa	70	14,1	
	Ayda birkaç defa	350	70,7	
	Yılda birkaç defa	75	15,2	
Doğa Temelli Rekreasyon Alanında Kalış Süresi	1 saat ile yaklaşık 2 saat arasında	50	10,1	
	2 saat ile yaklaşık 3 saat arasında	320	64,6	
	4 saat ve üzeri	125	25,3	
Doğa Temelli Rekreasyon Aktivitelere Katılım Durumları	Doğa Yürüyüşüne Katılım	Evet	240	48,5
		Hayır	255	51,5
	Piknil Yapmak	Evet	235	47,5
		Hayır	260	52,5
	Bisiklet Sürmek	Evet	165	33,3
		Hayır	330	66,7
	Spor Yapmak	Evet	135	27,3
		Hayır	360	72,7
	Fotoğraf/Video Çekmek	Evet	340	68,7
		Hayır	155	31,3
	Hobilerle Uğraşmak	Evet	240	48,5
		Hayır	255	51,5
	Sosyal Aktiviteler Yapmak	Evet	405	81,8
		Hayır	90	18,2
	Doğayı Keşfetmek	Evet	250	50,5
		Hayır	245	49,5
Doğayı Seyretmek/Nefes Almak	Evet	335	67,7	
	Hayır	160	32,3	

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın verilerine dayalı olarak gerçekleştirilen analizlerin sonuçları sunulmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan analizler; doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik ve geçerlilik analizleri, yol analizleri ve yapısal model analizlerini içermektedir.

Ölçeklerin Doğrulayıcı Faktör, Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizleri

Araştırma modalinin analizinden önce araştırmada yer alan geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bu kapsamda ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği, birleşme geçerliliği ve ayrışma geçerliliği değerlendirilmiştir. Cronbach Alfa, ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmekte kullanılan bir ölçüttür. Literatürde, genellikle 0,70 ve üzeri Cronbach Alfa değeri kabul edilebilir bir güvenilirlik düzeyini işaret etmektedir (Henseler vd. 2016). Composite Reliability (CR) ise faktör analizi sonucunda elde edilen faktörlerin güvenilirliğini ölçmek için kullanılan bir göstergedir ve genellikle 0,70 ile 0,95 arasındaki CR değerleri

kabul edilebilir güvenilirlik düzeyini göstermektedir. Ortalama Varyans Çıkarımı (AVE), yapısal eşitlik modelinde ölçeklerin geçerliliğini değerlendirmek amacıyla kullanılır ve AVE değerinin 0,50 veya daha yüksek olması gerektiği kabul edilmektedir (Hair vd. 2014). Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliğini değerlendirmek için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. Faktör yükleri, her bir göstergenin ilgili faktörle ilişkisini ölçen değerlerdir ve genellikle 0,40 ile 0,70 arasında değişmektedir (Büyüköztürk vd., 2015). Ancak, değişkenlerin faktör yükleri doğrudan elenmeden önce kuramsal ve kavramsal önemleri dikkate alınmalıdır (Hair vd. 2014). Geçerlilik ve güvenilirlik için oluşturulan ölçüm modeline ait sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2’deki değerler incelendiğinde, DFA sonuçları, her bir faktörün yük değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğunu ve ölçeklerin uygun bir şekilde yapılandırıldığını göstermektedir. Faktör yüklerinin 0,863 ile 0,970 arasında değiştiği görülmektedir. AVE ve CR değerle-

Tablo 2. Ölçeklerin Doğrulayıcı Faktör, Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Ölçek	İfadeler	Faktör Yüğü	Cronbach Alfa	CR	AVE
Rekreasyonun Psikolojik Faydası	1	0,965	0,986	0,986	0,898
	2	0,970			
	3	0,951			
	4	0,952			
	5	0,935			
	6	0,964			
	7	0,907			
	8	0,937			
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	1	0,967	0,981	0,982	0,912
	2	0,863			
	3	0,935			
Ziyaretçi Memnuniyeti	1	0,930	0,943	0,948	0,851
	2	0,993			
	3	0,934			
	4	0,954			
	5	0,963			

rinin eşik değerlerin üzerinde olması nedeniyle, faktör yükü 0,50 ile 0,70 arasında bulunan ifadeler ölçekten çıkarılmamıştır. Ölçeklerin Cronbach Alpha katsayılarının 0,943 ile 0,986 arasında; CR katsayılarının ise 0,948 ile 0,986 arasında olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum iç tutarlılık güvenilirliğinin sağlandığını göstermektedir. AVE katsayılarının 0,851 ile 0,912 arasında olması, birleşme geçerliliğinin sağlandığını işaret etmektedir.

Ayrışma geçerliliğini değerlendirmek için Fornell ve Larcker (1981) tarafından önerilen kriterler ve Henseler vd. (2015) tarafından geliştirilen HTMT (Heterotrait-Monotrait Ratio) katsayıları kullanılmıştır. Fornell ve Larcker testine göre, çalışmadaki yapıların açıklanan ortalama varyans (AVE) değerlerinin karekökü, bu yapılar arasındaki korelasyon katsayılarından daha yüksek olmalıdır. Bu değerlendirmenin sonuçları Tablo 3'de sunulmaktadır.

Tablo 3'teki değerler incelendiğinde, her bir yapının AVE karekök değerlerinin, diğer yapılarla olan korelasyon katsayılarından daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 4'te, Henseler vd. (2015) tarafından önerilen HTMT (Heterotrait-Monotrait Ratio) katsayıları yer almaktadır. Bu katsayılar, araştırmada yer alan tüm değişkenler arasındaki korelasyonların geometrik ortalamalarının, aynı değişkenlere ait ifadelerin korelasyonlarının geometrik ortalamalarına oranını

temsil eder. HTMT katsayıları, yapılar arasındaki yakınlık veya uzaklık derecesini değerlendirmek amacıyla kullanılır. Araştırmacılar, teorik olarak birbirine yakın olan yapıların HTMT katsayılarının 0,90'ı aşmaması gerektiğini, teorik olarak birbirinden uzak olan yapılar için ise bu değer 0,85'in altında kalması gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 4'teki değerler incelendiğinde her bir yapının HTMT katsayıları kontrol edildiğinde birbirinden teorik olarak uzak yapılar olduğu belirlenmiştir.

Ziyaretçilerin araştırmada kullanılan ölçeklere verdikleri yanıtların ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5'teki değerler incelendiğinde değişkenlerin 5,0 üzerinden rekreasyonun psikolojik faydasının ortalaması 3,73, tekrar ziyaret etme niyeti 3,62 ve ziyaretçi memnuniyeti 3,64 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin $\pm 1,5$ aralığında olduğu saptanmıştır. Tabachnick ve Fidell (2013)'e göre, -1,5 ile +1,5 arasında yer alan çarpıklık ve basıklık değerleri genellikle normal dağılıma işaret etmektedir.

Yapısal Model

Araştırma modelinin analizinde Partial Least Squares Structural Equation Modeling

Tablo 3. Ayrışma Geçerliliği Sonuçları (Fornell ve Larcker Kriteri)

	<i>Rekreasyonun Psikolojik Faydası</i>	<i>Tekrar Ziyaret Etme Niyeti</i>	<i>Ziyaretçi Memnuniyeti</i>
Rekreasyonun Psikolojik Faydası	0,948		
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	0,900	0,982	
Ziyaretçi Memnuniyeti	0,907	0,736	0,923

Tablo 4. Ayrışma Geçerliliği Sonuçları (HTMT Kriteri)

	<i>Rekreasyonun Psikolojik Faydası</i>	<i>Tekrar Ziyaret Etme Niyeti</i>	<i>Ziyaretçi Memnuniyeti</i>
Rekreasyonun Psikolojik Faydası			
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	0,789		
Ziyaretçi Memnuniyeti	0,518	0,498	

Tablo 5. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	<i>n</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>
Rekreasyonun Psikolojik Faydası	495	3,73	1,37280	-,987	-,530
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	495	3,62	1,30196	-,768	-,751
Ziyaretçi Memnuniyeti	495	3,64	1,31507	-,847	-,620

(PLS-SEM) yöntemi tercih edilmiştir. Veriler, SmartPLS 4.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma modelinin doğrusal yol katsayıları, R^2 ve etki büyüklüğü (F^2) hesaplamaları PLS algoritması ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, modelin tahmin gücünü (Q^2) değerlendirmek için Blindfolding analizi yapılmıştır. PLS yol katsayılarının anlamlılığını test etmek amacıyla bootstrapping yöntemi kullanılarak 5000 alt örneklem oluşturulmuş ve bu örneklemeler üzerinden *t* değerleri hesaplanmıştır. Bu yöntemle, modelin parametrelerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı belirlenmiş ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur. Bu tabloda, modeldeki her bir değişkenin katsayıları ve anlamlılık düzeyleri detaylı bir şekilde gösterilmektedir.

Tablo 6'da sunulan Araştırma Modeli Katsayıları incelendiğinde, değişkenler arasındaki VIF (Variance Inflation Factor) değerleri incelendiğinde, değerlerin eşik değeri olan 5'in altında olduğu görülmüştür (Hair vd. 2017). Bu durum, değişkenler arasında anlamlı bir doğrusallık problemi olmadığını göstermektedir. R^2 değerleri incelendiğinde, rekreasyonun tekrar ziyaret etme niyetini yüzde 81 ve ziyaretçi memnuniyetini yüzde 82 oranında açıkladığı görülmektedir. Etki büyüklüğü katsayılarının (f^2) değerlendirilmesinde, 0,02 ve üzeri düşük, 0,15 ve üzeri orta, 0,35

ve üzeri yüksek olarak kabul edilmektedir (Cohen 1988). Etki büyüklüğü katsayılarına baktığımızda, rekreasyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti ve ziyaretçi memnuniyeti üzerinde yüksek seviyede etkiye sahip olduğu görülmektedir. Endojen değişkenler için hesaplanan tahmin gücü katsayıları (Q^2) değerlerinin sıfırdan büyük olması, araştırma modelinin tekrar ziyaret etme niyeti ve ziyaretçi memnuniyeti değişkenlerini tahmin etme gücüne sahip olduğunu göstermektedir (Hair vd. 2017). Q^2 değerlerinin sıfırdan büyük olması, modelin belirtilen değişkenleri etkileyen faktörleri doğru bir şekilde tahmin edebildiğini ve açıklama gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Bootstrap analizi sonucunda modelin uyum değerleri SRMR, d_{ULS} ve d_G kriterleri üzerinden değerlendirilmiştir. SRMR değerinin kabul edilebilir uyum gösterebilmesi için 0,10'dan küçük olması gerekmektedir (Henseler vd. 2014). Çalışmada, SRMR değeri 0,019 olarak hesaplanmış, bu da modelin uyum düzeyinin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Ayrıca modelin iyi uyum sağladığının kanıtlanabilmesi için d_{ULS} ve d_G tam uyum kriterlerinin orijinal değerlerinin, seçilen güven aralığının üst sınırından daha düşük olması gerekmektedir. Bu bağlamda %95 veya %99 güven aralığı tercih edilmiştir. Mo-

Tablo 6. Araştırma Modeli Katsayıları

	<i>VIF</i>	f^2	R^2	Q^2
Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	1,269	4,624	0,810	0,381
Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Ziyaretçi Memnuniyeti	1,716	4,275	0,822	0,273

del uyumu ayrıca korelasyon matrisi ile ampirik korelasyon matrisi arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamsız olması ($p>0,05$) ile de değerlendirilmiştir; bu durumda modelin uygun olduğu ifade edilebilir (Yuan ve Hayashi 2003) Çalışmada, d_ULS ve d_G uyum kriterleri yüzde 99 güven aralığında sırasıyla 0,115 ile 0,192 arasında değerler almış ve $p > 0,05$ bulunmuştur. Bu sonuçlar modelin uygun olduğunu göstermektedir.

Modelin uyum değerlerine ilişkin analizlerin ardından, araştırma modelinin doğrudan ve dolaylı etki katsayılarına dair bulgular Tablo 7'de sunulmaktadır.

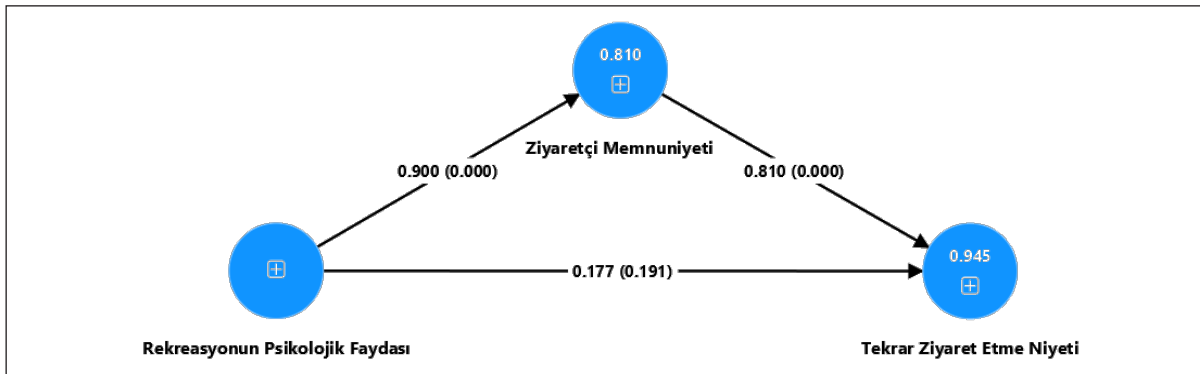
Tablo 7'deki değerler incelendiğinde rekreasyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti ($\beta=0,177$; $p>0,005$) üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur. Ancak ziyaretçi memnuniyeti ($\beta=0,900$; $p<0,001$) üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Ziyaretçi memnuniyetinin de tekrar ziyaret

etme niyeti ($\beta=0,810$; $p<0,001$) üzerinde anlamlı etkisi vardır. Bu bulgulara göre araştırmanın H2 ve H3 hipotezleri desteklenmiş olup H1 hipotezi desteklenmemiştir.

Zhao vd. (2010)'e göre, bağımsız değişkenlerin aracı değişkenler, aracı değişkenlerinde bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerinin anlamlı olması aracı etkisinin varlığı olarak değerlendirilmektedir. Şekil 2'deki Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Ziyaretçi Memnuniyeti → Tekrar Ziyaret Etme Niyeti yollarındaki dolaylı etkilerin anlamlı olması ($p<0,001$), Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Tekrar Ziyaret Etme Niyeti yolunun ise anlamsız olması ($p>0,005$) nedeniyle ziyaretçi memnuniyetinin, rekreasyonun psikolojik faydasının tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki ilişkide, tam aracılık rolüne sahip olduğu ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın H4 hipotezi de desteklenmiştir.

Tablo 7. Araştırma Modelinin Doğrudan ve Dolaylı Etki Katsayıları

		Etki	Standart sapma	t-değeri	p-değeri
Doğrudan Etki Katsayıları	Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	0,177	0,136	1,297	0,195
	Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Ziyaretçi Memnuniyeti	0,900	0,031	28,976	0,000
	Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	0,810	0,126	6,454	0,000
Dolaylı Etki Katsayıları	Rekreasyonun Psikolojik Faydası → Ziyaretçi Memnuniyeti → Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	0,729	0,111	6,560	0,000

Şekil 2. Araştırma Modeli

SONUÇ VE TARTIŞMA

Aydos Ormanı ziyaretçileri üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, rekreasyonun psikolojik faydalarının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki etkisinde ziyaretçi memnuniyetinin aracılık rolünü incelemektir. Araştırma kapsamında oluşturulan modelde, değişkenler arasında doğrudan ve dolaylı etkiler test edilmiştir. Buna göre, rekreasyonun psikolojik faydalarının tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Bu bulgu, literatürdeki bazı çalışmalarla tutarsızlık göstermektedir (Thomas vd. 2002; Kil vd. 2012; Wang vd. 2015). Bu sonuç, literatüre önemli bir katkı sunmakta ve rekreasyonun psikolojik faydalarının tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki doğrudan etkisinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, rekreasyonun psikolojik faydalarının ziyaretçi memnuniyeti üzerinde doğrudan anlamlı ve pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle Aydos Ormanı'nın, ziyaretçilerin rahatlamalarına, pozitif bir ruh hali kazanmalarına, yaşamdan daha fazla keyif almalarına, aktif bir kişiliğe bürünmelerine ve yeni deneyimler edinmelerine katkı sağladığı; bu nedenle ziyaretçilerin kendilerini iyi hissetmesine, mutlu olmasına ve memnuniyet düzeylerinin artmasına katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Bu bulgu, literatürdeki bazı çalışmalarla uyum göstermekte (Thomas vd. 2002; Yoon ve Uysal 2005; Kil vd. 2012); ancak Wang vd. (2015) tarafından yapılan çalışma ile tutarsızlık göstermektedir.

Ziyaretçi memnuniyetinin tekrar ziyaret etme niyeti üzerinde doğrudan anlamlı ve pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ziyaretçilerin kendilerini iyi hissetmeleri, mutlu olmaları, olumlu bir deneyim yaşamaları ve memnuniyetlerinin artması, gelecekte tekrar ve daha sık ziyaret etme niyetlerini güçlendirmiştir. Bu bulgu, literatürdeki çeşitli çalışmalarla uyumludur (Han 2006; Sim ve Lee 2013; Wang vd. 2015; Çevik 2020); ancak Arowosafe ve Ajayi (2018) tarafından yapılan çalışma ile tutarsızlık göstermektedir. Bu sonucun tutum teorisini desteklediği düşünülmektedir, çünkü rekreasyon alanından duyulan memnuniyet bireylerin pozitif bir tutum

geliştirmelerine neden olarak tekrar ziyaret etme motivasyonlarını artırabilir.

Son olarak, ziyaretçi memnuniyetinin, rekreasyonun psikolojik faydaları ile tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki ilişkide tam aracılık rolü oynadığı tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin rekreasyon alanlarında elde ettikleri psikolojik faydalar, memnuniyet düzeylerini artırmakta; bu artan memnuniyet ise tekrar ziyaret etme niyetini olumlu yönde etkilemektedir. Bu sonuç, memnuniyetin sadece ziyaretçi davranışlarını yönlendiren bir faktör değil; aynı zamanda ziyaretçilerin rekreasyon alanlarıyla olan bağlarını güçlendiren önemli bir mekanizma olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, araştırma bulgularının kuramsal olarak yer bağlılığını desteklediği düşünülmektedir. Bu bağlamda rekreasyon deneyimlerinden elde edilen psikolojik faydaların, memnuniyet aracılığıyla duygusal, sosyal ve kimliksel bağlanma boyutları üzerinden tekrar ziyaret etme niyetini artırarak yer bağlılığını güçlendirebileceği ortaya koyulmaktadır.

Araştırma bulguları, rekreasyon alan yöneticileri için psikolojik faydanın ve ziyaretçi memnuniyetinin önemini vurgulamaktadır. Ziyaretçi memnuniyetinin tekrar ziyaret etme niyetini artırdığı ve alanın sürdürülebilirliğine katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca rekreasyon alanlarının sunduğu psikolojik faydaların memnuniyeti artırdığı ve dolaylı olarak tekrar ziyaret etme niyetini güçlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular doğrultusunda, yöneticilerin ziyaretçilerin psikolojik faydalarını artıracak alan tasarımı ve hizmet sunumuna odaklanmasının ziyaretçi sadakatini güçlendireceği ve maliyetleri düşüreceği önerilmektedir.

Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma sadece Aydos Ormanı ziyaretçileri üzerinde yapılmıştır. Bundan sonraki araştırmalarda farklı rekreasyon alanlarında modelin test edilmesi önerilmektedir. Ayrıca bu çalışmada sadece rekreasyonun psikolojik fayda boyutu ölçülmüştür. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, fiziksel ve sosyal fayda boyutları ile rekreasyonun farklı fayda boyutlarının da incelenmesi rekreasyon alanlarının daha etkin yönetimine katkıda bulunacaktır. Araştırmada doğrudan bir kuramı

test eden bir ölçek kullanılmamıştır. Bu nedenle araştırma modelinin tutum ve yer bağlılığı kuramlarıyla da birleştirilerek uygulanması bütüncül rekreasyon yönetimine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda, tutum ve yer bağlılığı ölçekleri de araştırmaya dahil edilerek modelin genişletilmesi önerilmektedir. Buna ek olarak, planlı boş zaman davranışı ve beklenti-değer modelleri gibi kuramlar da araştırmalara dahil edilebilir. Böylece ziyaretçilerin beklenti ve gereksinimlerini karşılayan rekreasyon alanlarının planlama ve etkin yönetimi desteklenecektir.

KAYNAKÇA

- Absher, J. D., Howat, G., Crilley, G., ve Milne, I. (1996). Measuring Customer Service Quality in Sports and Leisure Centres, *Managing Leisure*, 1 (1): 1-18.
- Acar, Y. (2016). Turistlerin Sakin Şehirleri Tercih Nedenleri, Memnuniyet Düzeyleri ve Tekrar Ziyaret Etme Niyetleri: Türkiye'deki Sakin Şehirlerin Değerlendirilmesi. (Basılmamış Doktora Tezi). Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi İşletme Fakültesi.
- Agimass, F., Lundhede, T., Panduro, T. E. ve Jacobsen, J. B. (2018). The Choice of Forest Site for Recreation: A Revealed Preference Analysis Using Spatial Data, *Ecosystem Services*, 31: 445-454.
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1977). Attitude Behavior Relations: A Theoretical Analysis and Review of Empirical Research, *Psychological Bulletin*, 84: 888-918.
- Ak, D. (2022). Uşak Kent Merkezinde Bir Açık Alan Rekreasyon Kaynağı Olarak Bazı Orman İçi Dinlenme Yerlerinin Mevcut Rekreasyon Potansiyellerinin Gülez Yöntemi ile Değerlendirilmesi, *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 6 (2): 148-161.
- Akgül, B., M., Ertüzün, E. ve Karaküçük, S. (2018). Rekreasyon Fayda Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 23 (1): 25-34.
- Akten, M. (2003). Isparta İlindeki Bazı Rekreasyon Alanlarının Mevcut Potansiyellerinin Belirlenmesi, *Turkish Journal of Forestry*, 4 (2): 115-132.
- Albert, C., Bonn, A., Burkhard, B., Daube, S., Dietrich, K., Engels, B., ... ve Wüstemann, H. (2016). Towards a National Set of Ecosystem Service Indicators: Insights from Germany, *Ecological Indicators*, 61: 38-48.
- Arowosafe, F. C. ve Ajayi, A. A. (2018). Visitors' Satisfaction and Intention to Revisit Agodi Parks and Garden Ibadan, Oyo State, *Journal of Research in Forestry, Wildlife and Environment*, 10 (4): 110-117.
- Beil, K. ve Hanes, D. (2013). The Influence of Urban Natural and Built Environments on Physiological and Psychological Measures of Stress—A Pilot Study, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10 (4): 1250-1267.
- Berman, M. G., Kross, E., Krpan, K. M., Askren, M. K., Burson, A., Deldin, P. J., ... ve Jonides, J. (2012). Interacting With Nature Improves Cognition and Affect for Individuals with Depression, *Journal of Affective Disorders*, 140 (3): 300-305.
- Brabyn, L. ve Sutton, S. (2013). A Population Based Assessment of the Geographical Accessibility of Outdoor Recreation Opportunities in New Zealand, *Applied Geography*, 41: 124-131.
- Brown, P. J. ve Kelly, J. R. (1981). Psychological Benefits of Outdoor Recreation, *Social Benefits of Outdoor Recreation*, 13-17.
- Buchecker, M. ve Degenhardt, B. (2015). The Effects of urban Inhabitants' Nearby Outdoor Recreation on their Well-being and their Psychological Resilience, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 10: 55-62.
- Bultena, G. L. ve Klessig, L. L. (1969). Satisfaction in Camping: A Conceptualization and Guide to Social Research, *Journal of Leisure Research*, 1 (4): 348-354.
- Cohen, J. (1988). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences, New Jersey: Erlbaum.
- Crompton, J. L., MacKay, K. J. ve Fesenmaier, D. R. (1991). Identifying Dimensions of Service Quality in Public Recreation, *Journal of Park and Recreation Administration*, 9 (3): 15-27.
- Çevik, H. (2020). The Relationship between Park Satisfaction, Place Attachment and Revisit Intention in Neighborhood Parks with Physical Activity Facilities, *Journal of Education and Learning*, 9 (2): 178-190.
- Çokluk, Ö., Şekercioglu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dağıstan, M. T. ve Mısırlı, İ. (2021). Destinasyon İmajı ve Ziyaretçi Memnuniyetinin Destinasyon Aidiyeti Üzerine Etkisi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (2): 537-567.
- Dayour, F. ve Adongo, C. A. (2015). Why they go there: International Tourists' Motivations and Revisit Intention to Northern Ghana, *American Journal of Tourism Management*, 4 (1): 7-17.
- Driver, B. L. ve Brown, P. J. (1975). *Social Psychological Definition of Recreation Demand, with Implications for Recreation Resource Planning. Assessing Demand for Outdoor Recreation*. Washington: National Academy of Science.
- Driver, B. L. ve Brown, P. J. (1986). *Probable Personal Benefits of Outdoor Recreation, A Literature Review: President's Commission on Americans Outdoors*, 63-70.
- Eagly, A. H. ve Chaiken, S. (1993). *The Psychology of Attitudes*. New York: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Erdem, G. (2019). Rekreasyon Amaçlı Kullanılan Orman Yollarının Koruma Kullanım Prensipte Kapsamında Değerlendirilmesi (Aydos Ormanı Örneği). (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Orman Fakültesi.
- Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error, *Journal of Marketing Research*, 18 (1): 39-50.

- George, B. P. ve George, B.P. (2004). Past Visit and The Intention to Revisit a Destination: Place Attachment as a Mediator and Novelty Seeking as the Moderator, *Journal of Tourism Studies*, 15 (2): 51-66.
- Hair Jr, J. F., Babin, B. J. ve Krey, N. (2017). Covariance-based Structural Equation Modeling in the Journal of Advertising: Review and Recommendations, *Journal of Advertising*, 46 (1): 163-177.
- Hair Jr, J. F., Sarstedt, M., Hopkins, L. ve Kuppelwieser, V. G. (2014). Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM): An Emerging Tool in Business Research, *European Business Review*, 26 (2): 106-121.
- Hall, T. ve Shelby, B. (2000). Temporal and Spatial Displacement: Evidence from a High-Use Reservoir and Alternate Sites, *Journal of Leisure Research*, 32 (4): 435-456.
- Han, S. Y. (2006). Determinant Paths of Recreation Forest Visitors' Satisfaction and Revisit by Expectation-Disconfirmation Theory, *Journal of Korean Society of Forest Science*, 95 (3): 291-298.
- Hansen-Møller, J. ve Oustrup, L. (2004). Emotional, Physical/Functional and Symbolic Aspects of an Urban Forest in Denmark to Nearby Residents, *Scandinavian Journal of Forest Research*, 19 (4): 56-64.
- Harmon, J. ve Kyle, G. (2022). Connecting to The Trail: Natural spaces as Places of Healing, *Leisure Sciences*, 44 (8), 1112-1127.
- Henseler, J., Ringle, C. M. ve Sarstedt, M. (2015). A New Criterion for Assessing Discriminant Validity in Variance-Based Structural Equation Modeling, *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43, 115-135.
- Hine, R., Peacock, J. ve Pretty, J. (2008). Care farming in the UK: Contexts, Benefits and Links with Therapeutic Communities, *Therapeutic Communities*, 29 (3): 245-260.
- Ho, T. K. (2008). A Study of Leisure Attitudes and Benefits for Senior High School Students at Ping Tung City and Country in Taiwan. (Basılmamış Doktora Tezi). Daphne, Alabama: United States Sports Academy Spor Yönetim Eğitimi Programı.
- Howat, G., Absher, J., Crilley, G. ve Milne, I. (1996). Measuring Customer Service Quality in Sports and Leisure Centres, *Managing Leisure*, 1 (2): 77-89.
- Jumaat, N. J. B. (2019). The relationship Between Motivation, Place Attachment, Attitude-Behaviour, and Satisfaction of Outdoor Recreation Participants: Integrating Psychological Theories to Improve Recreation Management. (Basılmamış Doktora Tezi). İngiltere: The University of Reading Coğrafya ve Çevre Bilimleri Eğitimi Programı.
- Kahraman, O. C. (2019). Turist Deneyimi ve Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Arasındaki İlişkide Kişilik Özelliklerinin Aracı Rolü: Alternatif Turizm Türlerine Katılan Turistler Üzerine Bir Araştırma. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi.
- Kaplan, S. (1995). The Restorative Benefits of Nature: Toward an Integrative Framework, *Journal of Environmental Psychology*, 15 (3): 169-182.
- Karahan, S. (2024). Aşırı Turizm Destinasyonlarında Kalabalık Algısı, Destinasyon Hizmet Kalitesi ve Turist Deneyiminin Memnuniyet ve Davranışsal Niyete Etkisi: Kültür Turizmi Destinasyonu Örneği. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm Fakültesi.
- Keniger, L. E., Gaston, K. J., Irvine, K. N. Ve Fuller, R. A. (2013). What Are The Benefits of Interacting With Nature?, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10 (3), 913-935.
- Keskin, E., Sezen, N. ve Dağ, T. (2020). Unutulmaz Turizm Deneyimi, Müşteri Memnuniyeti, Tekrar Ziyaret ve Tavsiye Etme Niyeti Arasındaki İlişkiler: Kapadokya Bölgesini Ziyaret Eden Turistlere Yönelik Araştırma, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7 (2): 239-264.
- Kil, N., Holland, S. M. ve Stein, T. V. (2015). Experiential Benefits, Place Meanings, and Environmental Setting Preferences Between Proximate and Distant Visitors to A National Scenic Trail, *Environmental Management*, 55: 1109-1123.
- Kil, N., Holland, S. M., Stein, T. V. ve Ko, Y. J. (2012). Place Attachment As A Mediator of The Relationship Between Nature-Based Recreation Benefits and Future Visit Intentions, *Journal of Sustainable Tourism*, 20 (4): 603-626.
- Kim, H. J., Park, J., Kim, M. J. ve Ryu, K. (2013). Does Perceived Restaurant Food Healthiness Matter? Its Influence on Value, Satisfaction, and Revisit Intentions in Restaurant Operations in South Korea, *International Journal of Hospitality Management*, 33: 397-405.
- Kim, S. S., Lee, C. K. ve Klenosky, D. B. (2003). The Influence of Push and Pull Factors at Korean National Parks, *Tourism Management*, 24 (2): 169-180.
- Kinczel, A., Maklári, G. ve Müller, A. (2020). Recreational Activities and Motivation Among Young People, *Geosport for Society*, 12 (1): 53-65.
- Koç, D. E. ve Eren, D. (2017). Destinasyon Performansının Ziyaretçi Memnuniyeti ve Geleceğe Yönelik Ziyaretçi Davranışı Üzerine Etkisi: Kapadokya Örneği, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 57-72.
- Kubickova, M. ve Campbell, J. (2022). Revisiting The Relationship Between Destination Quality and Satisfaction: Evidence from Developing Economy, *Anatolia*, 33 (1), 1-14.
- Lackey, N. Q., Tysor, D. A., McNay, G. D., Joyner, L., Baker, K. H. ve Hodge, C. (2021). Mental Health Benefits of Nature-Based Recreation: A Systematic Review, *Annals of Leisure Research*, 24 (3), 379-393.
- Lavey, R., Sherman, T., Mueser, K. T., Osborne, D. D., Currier, M. ve Wolfe, R. (2005). The Effects of Yoga on Mood in Psychiatric Inpatients, *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 28 (4): 399.
- Lee, C. F., Huang, H. I. ve Yeh, H. R. (2010). Developing an Evaluation Model for Destination Attractiveness: Sustainable Forest Recreation Tourism in Taiwan, *Journal of Sustainable Tourism*, 18 (6): 811-828.
- Liu, Y., Wang, R., Lu, Y., Li, Z., Chen, H., Cao, M., ... ve Song, Y. (2020). Natural Outdoor Environment, Neighbourhood Social Cohesion And Mental Health: Using Multilevel Structural Equation Modelling, Streetscape and Remote-Sensing Metrics, *Urban Forestry and Urban Greening*, 48: 1-12.

- Lloyd, K. ve Little, D. E. (2005). Quality of Life, Aren't We Always Searching For That?": How Women can Achieve Enhanced Quality of Life Through Participation in outdoor Adventure Recreation, *Leisure/Loisir*, 29 (2): 147-181.
- Manning, R. E. (2011). Studies in Outdoor Recreation: Search and Research for Satisfaction. Korvalis: Oregon State University Press.
- Martin, S. (2008). Developing Woodlands for Tourism: Concepts, Connections, and Challenges, *Journal of Sustainable Tourism*, 16 (4): 386-407.
- McDowall, S. ve Ma, E. (2010). An Analysis Of Tourists' Evaluation Of Bangkok's Performance, Their Satisfaction, and Destination Loyalty: Comparing International Versus Domestic Thai Tourists, *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, 11 (4): 260-282.
- Mehmetoglu, M. (2007). Typologising Nature-Based Tourists by Activity – Theoretical and Practical Implications, *Tourism Management*, 28(3): 651-660.
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Moseley, D., Connolly, T., Sing, L. ve Watts, K. (2018). Developing an Indicator for The Physical Health Benefits of Recreation in Woodlands, *Ecosystem Services*, 31: 420-432.
- Nisbet, E. K. ve Zelenski, J. M. (2011). Underestimating Nearby Nature: Affective Forecasting Errors Obscure the Happy Path to Sustainability, *Psychological Science*, 22 (9): 1101-1106.
- Oliver, R. L. ve DeSarbo, W. S. (1988). Response Determinants in Satisfaction Judgments, *Journal of Consumer Research*, 14 (4): 495-507.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality, *Journal of Retailing*, 64 (1): 12-40.
- Passmore, H. A. ve Howell, A. J. (2014). Nature Involvement Increases Hedonic and Eudaimonic Well-Being: A Two-Week Experimental Study, *Ecopsychology*, 6 (3): 148-154.
- Paudyal, R., Stein, T. V., Ober, H. K., Swisher, M. E., Jokela, E. J. ve Adams, D. C. (2018). Recreationists' Perceptions of Scenic Beauty and Satisfaction at a Public Forest Managed for Endangered Wildlife, *Forests*, 9 (5): 241.
- Petrick, J. F. (2004). The Roles of Quality, Value, and Satisfaction in Predicting Cruise Passengers' Behavioral Intentions, *Journal of Travel Research*, 42 (4), 397-407.
- Petruzzello, S. J., Snook, E. M., Gliottoni, R. C. ve Motl, R. W. (2009). Anxiety and Mood Changes Associated with Acute Cycling in Persons with Multiple Sclerosis, *Anxiety, Stress ve Coping*, 22 (3): 297-307.
- Roe, J. ve Aspinall, P. (2011). The Restorative Benefits of Walking in Urban and Rural Settings in Adults with Good and Poor Mental Health, *Health ve Place*, 17 (1), 103-113.
- Ryan, R. M., Weinstein, N., Bernstein, J., Brown, K. W., Mistretta, L. ve Gagné, M. (2010). Vitalizing Effects of Being Outdoors and in Nature, *Journal of Environmental Psychology*, 30: 159-168.
- Schipperijn, J., Stigsdotter, U. K., Randrup, T. B. ve Troelsen, J. (2010). Influences on The Use of Urban Green Space—A Case Study in Odense, Denmark, *Urban Forestry ve Urban Greening*, 9 (1): 25-32.
- Seçilmiş, C. (2012). Termal Turizm Destinasyonlarından Duyulan Memnuniyet Düzeyinin Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisi: Sakarılıca Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (39): 231-250
- Seçilmiş, C., Cansev, Ö. ve İlker, K. (2021). How Travel Influencers Affect Visit Intention? The Roles of Cognitive Response, Trust, COVID19 Fear and Confidence in Vaccine, *Current Issues in Tourism*, 25 (17): 2789-2804.
- Shrestha, R. K., Stein, T. V. Ve Clark, J. (2007). Valuing Nature-Based Recreation in Public Natural Areas of The Appalachian River Region, Florida. *Journal of Environmental Management*, 85 (4), 977-985.
- Sim, K. W. ve Lee, J. H. (2013). An Examination of Visitors' Satisfaction on Revisiting Intention and Recommendations: A Case Study of The National Natural Recreation Forests in Korea, *Forest Science and Technology*, 9 (3): 126-130.
- Stebbins, R. A., Jenkins, J. M. ve Pigram, J. J. (2003). Casual Leisure, *Encyclopedia of Leisure and Outdoor Recreation*, 44-46.
- Stein, T. V. ve Lee, M. E. (1995). Managing Recreation Resources for Positive Outcomes: An Application of Benefits-Based Management, *Journal of Park and Recreation Administration*, 13 (3): 52-70.
- Sumaryadi, S., Hurriyati, R., Wibowo, L. A. ve Gaffar, V. (2021). The Relationship Between The Quality of Destination and Tourist Satisfaction: The Role of Destination Attributes, *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8 (4), 929-937.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. ve Ullman, J. B. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Londra: Pearson.
- Theodorakis, N. D., Alexandris, K., Tsigilis, N. ve Karvounis, S. (2013). Predicting Spectators' Behavioural Intentions in Professional Football: The Role of Satisfaction and Service Quality, *Sport Management Review*, 16 (1): 85-96.
- Thompson Coon, J., Boddy, K., Stein, K., Whear, R., Barton, J. ve Depledge, M. H. (2011). Does Participating in Physical Activity in Outdoor Natural Environments Have A Greater Effect on Physical and Mental Wellbeing Than Physical Activity Indoors? A Systematic Review, *Environmental Science ve Technology*, 45 (5): 1761-1772.
- Tomas, S., Scott, D. ve Crompton, J. (2002). An Investigation of the Relationships Between Quality of Service Performance, Benefits Sought, Satisfaction and Future Intention to Visit Among Visitors to A Zoo, *Managing Leisure*, 7 (4): 239-250.
- Tosun, C., Dedeoğlu, B. B. ve Fyall, A. (2015). Destination Service Quality, Affective Image and Revisit Intention: The Moderating Role of Past Experience, *Journal of Destination Marketing & Management*, 4 (4), 222-234.
- Tsunetsugu, Y., Park, B. J., Lee, J., Kagawa, T. ve Miyazaki, Y. (2011). Psychological Relaxation Effect of Forest Therapy: Results of Field Experiments in 19 Forests in Japan Involving 228 Participants, *Japanese Journal of Hygiene*, 66 (4): 670-676.

- Tyrväinen, L., Ojala, A., Korpela, K., Lanki, T., Tsunetsugu, Y. ve Kagawa, T. (2014). The Influence of Urban Green Environments on Stress Relief Measures: A Field Experiment, *Journal of Environmental Psychology*, 38: 1-9.
- Ulrich, R. S. ve Addoms, D. L. (1981). Psychological and Recreational Benefits of A Residential Park, *Journal of Leisure Research*, 13 (1): 43-65.
- Valentine, E. ve Evans, C. (2001). The Effects of Solo Singing, Choral Singing, and Swimming on Mood and Physiological Indices, *British Journal of Medical Psychology*, 74 (1): 115-120.
- Van den Berg, A. E., Joye, Y. ve Koole, S. L. (2016). Why Viewing Nature is More Fascinating and Restorative than Viewing Buildings: A Closer Look at Perceived Complexity, *Urban Forestry ve Urban Greening*, 20: 397-401.
- Veasna, S., Wu, W. Y. ve Huang, C. H. (2013). The Impact of Destination Source Credibility on Destination Satisfaction: The Mediating Effects of Destination Attachment and Destination Image, *Tourism Management*, 36: 511-526.
- Wang, T. L., Tran, P. T. K. ve Tran, V. T. (2017). Destination Perceived Quality, Tourist Satisfaction and Word of Mouth, *Tourism Review*, 72 (4), 392-410.
- Wang, Y., Wang, Y., Chiu, J., Liou, J. ve Yu-ShiangYang (2015). Recreation Benefit, Recreation Experience, Satisfaction, and Revisit Intention: Evidence from Mo Zai Dun Story Island, *Journal of Business & Economic Policy*, 2 (2): 53-61.
- White, J. C., Wulder, M. A., Varhola, A., Vastaranta, M., Coops, N. C., Cook, B. D., ... ve Woods, M. (2013). A Best Practices Guide for Generating Forest Inventory Attributes from Airborne Laser Scanning Data Using an Area-Based Approach, *The Forestry Chronicle*, 89 (6): 722-723.
- Wolsko, C., Lindberg, K. ve Reese, R. (2019). Nature-Based Physical Recreation Leads to Psychological Well-Being: Evidence From Five Studies, *Ecopsychology*, 11 (4): 222-235.
- Yazıt, H. ve Bayram, G. E. (2022). Ziyaretçilerin Seyahat Motivasyonu, Memnuniyeti, Tekrar Ziyaret Niyeti ve Sadakat Algısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2 (2): 104-121.
- Yoon, Y. ve Uysal, M. (2005). An examination of The Effects of Motivation and Satisfaction on Destination Loyalty: A Structural Model, *Tourism Management*, 26 (1): 45-56.
- Yuan, K. H. ve Hayashi, K. (2003). Bootstrap Approach to Inference and Power Analysis Based on Three Test Statistics for Covariance Structure Models, *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 56 (1): 93-110.
- Yücel, G. F. (1998). İstanbul ve Çevresindeki Ormanların Rekreasyonel Potansiyellerinin Saptanması. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fakültesi.
- Zhao, X., Lynch Jr, J. G. ve Chen, Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and Truths About Mediation Analysis, *Journal of Consumer Research*, 37 (2): 197-206.

Muhammet VAPUR

Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu (2014). Yüksek lisans derecesini Gazi Üniversitesi'nde Rekreasyon Yönetimi dalında (2017) ve doktora derecesini de Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde Rekreasyon Yönetimi dalında aldı (2021). İstanbul Rumeli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Temel çalışma alanları turizm ve rekreasyon yönetimidir.

Uyarlanabilir ve Kapsayıcı Rekreatyon: Erişilebilir Turizmde Nitel Bir Durum Çalışması*

Adaptive Recreation in Disability Tourism: A Qualitative Study

Fatih VAROL** - Hasan Suat AKSU*** - Merve ÖKSÜZ****

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad., Alaeddin Keykubat Kampüsü No:303, 42130, Selçuklu, Konya.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0258-5220>

E-posta: fvarol@selcuk.edu.tr

*** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi, Akademi Mah. Yeni İstanbul Cad., Alaeddin Keykubat Kampüsü No:303, 42130, Selçuklu, Konya.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8196-129X>

E-posta: gazihansuat@gmail.com

**** Doç. Dr., Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi, Bağlıca Kampüsü, Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km, 06790, Etimesgut, Ankara.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2470-7919>

E-posta: merveoksuz@baskent.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 30 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 24 Eylül 2024

İkinci düzeltme: 9 Ekim 2024

Kabul: 21 Ekim 2024

Anahtar sözcükler: Uyarlanabilir rekreatyon, Erişilebilir turizm, Erişim gereksinimi olan bireyler, Animatör eğitimi, Kapsayıcı hizmetler.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 30 July 2024

Resubmitted: 24 September 2024

Resubmitted: 9 October 2024

Accepted: 21 October 2024

Key words: Adaptive recreation,

Individuals with access requirements,

Animator training, Inclusive services.

ÖZ

Turizm ve rekreatyon faaliyetlerine katılmak, bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal refahlarına önemli katkılar sunmaktadır. Ancak erişim gereksinimi olan bireyler için bu faaliyetlere erişim çeşitli zorluklarla sınırlanmaktadır. Türkiye'deki erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerini iyileştirmek amacıyla tasarlanan bu çalışma, Türkiye'deki tatil köyleri ve otellerde fiziksel erişim gereksinimi olan bireyler için sunulan uyarlanabilir rekreatyon faaliyetlerinin etkinliğini ve kapsayıcılığını nitel bir araştırma yöntemiyle incelemektedir. Araştırmada, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 12 katılımcı (altı erişim gereksinimi olan birey ve altı animatör) ile yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, erişim gereksinimi olan bireylerin erişim zorlukları, donanım yetersizliği ve personel eğitimi konularında önemli sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Animatörlerin uyarlanabilir rekreatyon faaliyetleri konusundaki bilgi ve deneyim eksiklikleri de belirlenmiştir. Bu eksiklikler, erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışma, erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirmek için kapsamlı eğitim programlarının yanı sıra erişilebilirlik standartlarının artırılmasının ve özel donanımların temin edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, turizm sektöründe çalışan animatörlerin ve diğer personelin erişim gereksinimi olan bireylere yönelik farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir.

ABSTRACT

Participation in tourism and recreational activities contributes to individuals' physical, mental, and social well-being significantly; however, access to those activities remains limited for individuals with access requirements due to various challenges. In this context, this study was conducted to examine the effectiveness of adaptive recreation activities offered in resorts and hotels in Turkey to enhance the vacation experiences of disabled individuals. The research utilizes a qualitative methodology to investigate the effectiveness and inclusiveness of adaptive recreational activities provided for physically disabled individuals in resorts and hotels across Türkiye. Semi-structured interviews were conducted with 12 participants (six individuals with access requirements and six animators) selected through maximum variation sampling. The findings reveal significant issues related to accessibility barriers, lack of equipment, and inadequate staff training. Furthermore, a lack of knowledge and experience among animators regarding adaptive recreational activities is shown evident. Those deficiencies negatively affect the tourism experiences of disabled individuals. The study highlights the need for comprehensive training programs, improvement efforts in accessibility standards, and the provision of specialized equipment to enhance the tourism experiences of individuals with disabilities. In this regard, it aims to raise awareness among animators and other tourism sector employees about the needs of individuals with access requirements.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Varo, F., Aksu, H. S. ve Öksüz, M. (2024). Uyarlanabilir ve Kapsayıcı Rekreatyon: Erişilebilir Turizmde Nitel Bir Durum Çalışması, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 187 - 204.

* Bu makale 1. International Business and Society Conference (IBSCO) 2024'te sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Hızla değişen dinamik yaşam koşulları, işin ve hayatın hızlı akmasını da beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ise tüm ülkeleri birbirine rakip hale getirirken, işletmeler bu sert rekabet koşullarını dengeleyebilmek için farklı uygulamalar benimsemek durumunda kalmıştır. Ağır rekabet koşullarını karşılayabilmek için işletmeler tarafından benimsenen bazı uygulamalar arasında farklı örgüt şemaları, farklı pozisyonlar, yasal izinlerin düzenlenmesi, performans dayalı ücretlendirme, çalışma saatlerinin esnekliği, hafta sonu izinleri, evden çalışma ya da farklı ülkelerde kariyer fırsatları gibi düzenlemeler yer almaktadır. Bu düzenlemeler sayesinde insanların iş ve yaşam rutinleri dışında boş zamanlarının kalması sağlanmıştır.

Günümüzde, hızlı hayattan veya rutinden kaçmak isteyen bireyler için boş zamanlarında seyahat etmek ve rekreatif etkinliklere katılmak, ruhsal, fiziksel ve zihinsel sağlıklarını dengede tutabilmek açısından bir ihtiyaç haline gelmiştir. Seyahat etmek ve rekreatif etkinliklere katılmak, insanların “iyi olma hali”ne (Er 2020) ve “kaliteli yaşam”a (Tütüncü 2012) katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, insanlar fırsat buldukça boş zamanlarında bu etkinliklere katılmakta ve teknolojinin, yoğun iş hayatının insanlarda ortaya çıkardığı stres ve depresyon gibi rahatsızlıkları, sosyalleşerek, yeni yerler görerek ve daha önce deneyimlemedikleri aktiviteleri öğrenerek hem kendilerini geliştirmekte hem de fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumaya çabalamaktadırlar (Karaküçük 1997).

Ancak, turizm ve rekreasyon etkinliklerine katılmak sadece sağlıklı bireylerin değil, herhangi bir erişim engeli olan, ileri yaşta veya hamilelik nedeniyle hareket etmekte zorlanan herkesin hakkıdır. Erişim gereksinimi hem Türkiye’de hem de dünya genelinde önemli bir halk sağlığı ve insan hakları sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. 2023 yılı verilerine göre, Türkiye’de Ulusal Engelli Veri Sistemi’ne kayıtlı ve hayatta olan toplam 2.511.950 erişim gereksinimi olan birey bulunmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023). Bu bireylerin 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si ise kadındır ve 775.012’si ağır erişim

gereksinimi olanlar kategorisinde yer almaktadır. Dünya genelinde ise yaklaşık bir milyar kişi, yani dünya nüfusunun %15’i bir tür erişim engeli yaşamaktadır ve bunların yaklaşık 190 milyonu ciddi fonksiyonel zorluklarla hayatına devam etmektedir (Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi 2023).

Oranlara bakıldığında hem dünya genelinde hem de Türkiye’de yaşayan erişim gereksinimi olan bireylerin sayısının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu bireyler, günümüzde turizm ve rekreasyon faaliyetlerine katılmada zorluk çekmektedirler. Oysa “kaliteli yaşam” ve “iyi ve sağlıklı olma hali” tüm bireyler kadar onların da hakkıdır. Gündelik hayatta yaşadıkları zorluklar karşısında, sosyalleşmeye, zihinsel ve fiziksel olarak kendilerini geliştirmeye belki de en çok onların ihtiyacı bulunmaktadır (Tingen ve Berns 2024).

Günümüz koşullarına bakıldığında farklı grupların da varlığı ön plana çıkmış; toplumun her alanında etkinliklere katılmaları bireysel özgürlüklerin sesi olmuştur. Dolayısıyla günlük hayattaki bu değişim akademik araştırmalara da yansımaktadır. Engelsiz ya da erişilebilir turizm, tüm paydaşların iş birliği içerisinde olduğu görme, hareket etme, duyma veya zihinsel olarak sıkıntısı olan hamile ya da obez bireylerin günlük aktivitelerini yapmalarına engel olan ve turizm faaliyetlerine katılmada zorluk çeken bireyleri tanımlamaktaydı. Fakat günümüz koşullarında cinsiyet-cinsellik ya da etnik köken (yerellik) kapsamının tüm farklı grupları kapsayacak şekilde genişletilmesi tartışılmaktadır (Biddulph ve Scheyvens 2018). Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliklerin azaltılması ilkelerinin de savunduğu gibi herkesin turizm faaliyetlerinden ve seyahat edebilme özgürlüğünden faydalanması gerekmektedir. Bu yüzden “kapsayıcı turizm” bu tarz farklı kimlikleri de içerisine alarak seyahat hak eşitliğini savunarak erişilebilir turizm ile bir bağ kurarsa da alanyazında hem kapsayıcı hem sosyal turizmle alakalı çalışmalar devam etmektedir ve erişilebilir turizmin kapsamı konusunda ortak bir kanı yoktur (Darcy vd. 2020).

Ancak erişilebilir turizmin kapsamı yanında erişim gereksinimi olan bireylerle ilgili de hem alanyazında hem de uygulamada bu bireylerin kendilerini iyi hissetmelerini sağlayacak etkinliklere katılmalarının önündeki engeller hâlâ tam olarak irdelenememiştir. Bu bağlamda araştırma, turizm sektöründe fiziksel erişim gereksinimi olan bireyler için sunulan uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerinin etkinliğini nitel bir araştırma ile inceleyerek, erişim gereksinimi olan bireylerin turizmde çalışan animatörlerin farkındalıklarını geliştirmeyi ve eğitim ihtiyaçlarına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dünya Sağlık Örgütü, erişim ve özel gereksinimli bireylerin tanımını ve sınıflandırılmasını üç önemli boyuta göre yapmaktadır. Bunlar, noksanlık (bireylerdeki bacak, kol, hafıza kaybı, uzuv eksikliği vb.), hareket sınırlılığı (görme, duyma kaybı vb. kişinin gündelik işlerine mâni olan hareket sınırlılığı) ve katılım kısıtlılığıdır (Diker ve Çetinkaya 2021). Katılım kısıtlılığı, erişim gereksinimi olan bireylerin sosyal etkinliklere katılmasını etkileyecek tüm ruhsal ve fiziksel rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır.

Erişim Gereksinimi Kavramı

Erişim gereksinimi kavramı; bireylerin doğuştan ya da sonradan doğal afetler veya bir takım istenmeyen kazalar sonucu, gündelik hayatlarını sürdürmede aksaklık çıkaracak şekilde etkiledikleri fiziksel ya da zihinsel engel olarak tanımlanmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü 2011). Dünya Sağlık Örgütü, erişim ve özel gereksinimli bireylerin tanımını ve sınıflandırılmasını üç önemli boyuta göre yapmaktadır. Bunlar, noksanlık (bireylerdeki bacak, kol, hafıza kaybı, uzuv eksikliği vb.), hareket sınırlılığı (görme, duyma kaybı vb. kişinin gündelik işlerine mâni olan hareket sınırlılığı) ve katılım kısıtlılığıdır (Diker ve Çetinkaya 2021). Katılım kısıtlılığı, erişim gereksinimi olan bireylerin sosyal etkinliklere katılmasını etkileyecek tüm ruhsal ve fiziksel rahatsızlıklar olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün altını çizdiği bu üç boyut ele alındığında, erişim gereksinimi durumu sanılanın aksine sadece bireyle-

rin duyu organlarının kullanımındaki eksiklikler ya da vücuttaki fiziki uzuv eksiklikleri değildir. Dikkat dağınıklığı, yaşlılarının gerisinde kalma, temel kavramları algılamada zorluk ya da gecikme, hareket sınırlılığı (yürüme, koşmada zorluk), hamilelik, obezite gibi hareketi zorlayıcı her türlü sınırlılığı içine almaktadır (Dünya Sağlık Örgütü 2011).

1982 yılında gerçekleştirilen Dünya Eylem Programı, 1989 yılında imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi ve 2008 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme düzenlemelerinde, erişim gereksinimi olan bireylerin de seyahat hakkına; sosyallik, kültürel gelişim, siyasal ve ekonomik haklara sahip oldukları belirtilmiştir. Bu anlaşmalardan sonra Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Engellilik Raporu'nda, erişim gereksinimi olanların sivil hayata karışıp sosyalleşebilmesi için hükümetlerin, iç ve dış paydaşların ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının, bu bireyleri topluma kazandırabilmek için uygun koşulları sağlaması gerektiğini belirtmiştir (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü 2020). Günümüzde, boş zamanın artışı, teknolojinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının ucuzlaması hem erişim hem de özel gereksinimli bireylerin turizm ve rekreasyon aktivitelerine katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Hizmet sektörü de bu ihtiyacın farkına vararak bünyesindeki işletmelerde erişim ve özel gereksinimli bireyleri sosyalleştirecek ve yaşam kalitelerini artıracak farklı ürün ve hizmetler sunmaktadır (Tütüncü 2012; Temizel 2021).

Rekreasyon Faaliyetlerinin Erişilebilirliği

Rekreasyon, bireylerin günlük zorunlu ihtiyaçları dışında kalan boş zamanlarında yapacakları gönüllü etkinlikleri kapsayan, yaşam kalitelerini artırmaya yönelik faaliyetleri araştıran bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır (Tütüncü 2012). Diğer bir tanım, insanların iş dışında kalan zamanlarında gönüllü olarak katıldıkları, onlara mutluluk veren, psikolojik, zihinsel ve fiziksel sağlığı destekleyen etkinlikler şeklindedir (Sezgin ve Köseoğlu 2021). Turizm ise bireyin sürekli yaşadığı yerden ayrılıp para kazanma amacı gütmeyen farklı destinasyonlar keşfederek seyahat,

konaklama, yeme-içme ya da eğlenme gibi yeni deneyimler yaşadığı bir faaliyettir. Rekreasyon ile turizm arasındaki fark, turizmin konaklama ve seyahat hizmetlerini bünyesinde barındırmasıdır. Fiziksel aktivite, gençler ve çocuklar için, erişim gereksinimleriyle bağımsızlık kazanarak duygusal ve fiziksel fonksiyonlarını geliştirebildikleri bir alan olarak tanımlanmaktadır (Groff ve Kleiber 2001; Youngblood vd. 2024). Erişim gereksinimi olanların çevrelerinde karşılaştıkları problemler genel olarak yetersiz ulaşım, yetersiz açık alanlar ve konaklama işletmelerinde erişim gereksinimi olan bireylere yönelik altyapının olmamasıdır (Haslett ve Smith 2020).

Erişim veya özel gereksinimli bireylerin rekreasyon aktivitelerine katılımında engel derecelerinin yanı sıra sosyo-kültürel seviyeleri ve gelir durumları da etkili olmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2023 yılındaki verilerine göre 1,3 milyar insan bir erişim gereksinimiyle yaşamına devam etmeye çalışmaktadır. Birleşmiş Milletler Turizm Örgütü'ne göre, turizm işletmelerine, rekreasyon alanlarına veya destinasyonlara erişilebilirlik sadece erişim gereksinimi olan bireyler için değil herkes için bir sürdürülebilir turizm politikası olarak benimsenmelidir (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü 2024). Bu oluşumu desteklemek için 2006 yılında ENAT Avrupa Engelsiz Turizm Ağı kurulmuş, TÜRSAB da bu birliğe 2006 yılında üye olmuştur (TÜRSAB 2006). Dünyadaki ve ülkemizdeki erişim gereksinimi olan bireylerin nüfusunun oranı göz önünde bulundurulduğunda, erişim gereksinimi olan bireylerin sahip oldukları özel gereksinimlere göre bir plan yapmak, sadece rekreasyon ve turizm faaliyeti sunan işletmelerin değil, aynı zamanda yerel yönetimler ve özel sektörle iş birliği yapması gereken tüm bireylerin görevidir (Kitchin vd. 2022).

Bu çalışmada ele alınan konulardan biri de uyarlanabilir rekreasyon faaliyetleridir. Uyarlanabilir rekreasyon faaliyetleri için kişinin erişim gereksinimi ve derecesine göre aktivite programı belirlenmeli, bilgilendirme yapılmalı, bireysel gereksinimlere göre program hazırlanmalı ve varsa gerekli donanım sağlanmalıdır (Evans vd. 2018). Ancak günümüzde uyarlanabilir rekreasyon ihti-

yacı hem alanyazında hem de uygulamaya yönelik araştırmalar ve uygulamalar kapsamında açısından hâlâ yeterli değildir (Mannela vd. 2023).

Turizm İşletmelerinde Rekreasyon Faaliyetlerinin Erişilebilirliği

Rekreasyon faaliyetleri genel olarak açık ve kapalı alan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Hazar 2003). Turizm işletmelerinde ise çok sayıda rekreasyon ve animasyon faaliyeti bulunmaktadır (Başarangil ve Öztürk 2017). Açık alan rekreasyon aktiviteleri arasında spor dalları, kayak, kamp, trekking, yat gezileri, doğa yürüyüşleri, bisiklete binme, ata binme ve dağcılık gibi birçok farklı faaliyet yer almaktadır. Kapalı rekreasyon aktiviteleri arasında ise satranç turnuvaları, kongreler, sempozyumlar, kapalı alan sporları (futbol, basketbol, yüzme vb.), sağlık tesisleri, sergiler, defileler ve evde yapılan etkinlikler sıralanabilir (Dalkılıç ve Mil 2017a). Turizm işletmeleri tarafından sunulan rekreasyon-animasyon faaliyetleri kapsamında spor faaliyetleri (tenis, jimnastik ve su sporları), deniz ve havuz aktiviteleri, sağlıkla ilgili etkinlikler, çocuk animatörleri veya eğlence (tiyatro, gece eğlenceleri, dans gösterileri) gibi çeşitli aktiviteler yer almaktadır (Dalkılıç ve Mil 2017b).

Ağır rekabet koşulları karşısında diğer tüm mal ve hizmetler gibi, turizm işletmeleri pazardan daha fazla müşteri elde edebilmek ve diğer işletmelerle rekabet edebilmek için sundukları her türlü turistik hizmeti farklılaştırmaya çalışmaktadır. Özellikle destinasyonlardaki işletmeler, rekreasyon çeşitliliğini artırıp markalaşmalarına ve müşteri profiline uygun olarak, destinasyonda yapılacak çok sayıda rekreasyon etkinliğini bir çekicilik unsuru olarak göstermekte ve rakiplerinden öne çıkmaya çalışmaktadır (Aylan ve Ardıç-Yetiş 2021). Daha önce de vurgulandığı gibi, turizm işletmelerinde etkinlikler ya da rekreasyon aktiviteleri, destinasyona çekicilik kazandırdığı kadar bireylere de iyi olma hali, mutluluk ve kaliteli yaşam sağladığı için sadece sağlıklı bireylerin değil, erişim veya özel gereksinimli bireylerin de katılım göstermek istediği faaliyetlerdir.

Ancak hem işletmeler açısından rekabet üstünlüğünü sağlamadaki önemi hem de güncel çeşitliliğine rağmen, tatil köyleri ve konaklama işletmeleri açısından uyarlanabilir rekreasyon faaliyetleri, erişim gereksinimi olan bireylerin katılımını kolaylaştıracak altyapı eksiklikleri nedeniyle sınırlıdır (Mannela vd. 2023). Gillovic ve McIntosh (2020), erişilebilir turizmin gelişiminde personel eğitimlerinin, farkındalık çalışmalarının ve altyapı düzenlemelerinin önemini vurgulamış ve erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirmenin yollarını tartışmıştır. Özellikle doğa ve spor turizmi gibi açık alan faaliyetlerinde, altyapı eksikliklerinin erişim gereksinimi olan bireylerin katılımını kısıtladığı belirtilmiştir.

Benzer şekilde, Rubio-Escuderos ve arkadaşlarının (2021) sistematik incelemesi, erişilebilir turizmin yükselen bir pazar olduğunu ve bu alanın daha fazla yenilik ve teknoloji ile desteklenmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda, doğa aktivitelerinin ve spor olanaklarının daha erişilebilir hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Eichhorn ve Buhalis (2011), erişilebilir turizmde en büyük engellerin fiziksel erişim eksiklikleri, personelin tutumları ve bilgi yetersizlikleri olduğunu belirtmiş ve bu sorunların erişim gereksinimi olan bireylerin turizm hizmetlerinden tam anlamıyla faydalanmasını engellediğini ortaya koymuştur. Tutuncu (2017) ise, erişilebilirlik faktörlerinin, erişim gereksinimi olan bireylerin otel memnuniyeti üzerindeki önemine dikkat çekmiştir. Araştırmaya göre, kamusal alanlar, rekreasyon alanları ve odalardaki banyoların erişilebilirliği, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerinden memnuniyet duymalarında en güçlü belirleyiciler arasında yer almaktadır. Özellikle edinilmiş erişim gereksinimi olan bireyler ve tekerlekli sandalye kullananlar, otel hizmetlerinden daha düşük memnuniyet bildiren gruplar olarak öne çıkmaktadır. Otel yöneticilerinin ve işletme sahiplerinin erişilebilirlik standartlarını eksiksiz uygulamaları gerektiği, denetimlerin ve kontrol mekanizmalarının ise bu süreçte kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Tütüncü 2017).

Bu çalışma, Türkiye'deki tatil köyleri ve otellerde fiziksel erişim gereksinimi olan bireyler için sunulan uyarlanabilir ve kapsayıcı rekreasyon faaliyetlerinin etkinliğini ve kapsayıcılığını nitel bir durum çalışması yöntemiyle incelemektedir. Bu çerçevede, erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirmek ve turizm sektöründe çalışan animatörlerin farkındalıklarını geliştirmeye yönelik eğitim ihtiyaçlarını daha ayrıntılı olarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Turizm sektöründe erişim gereksinimi olan bireyler için sunulan uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerinin etkinliğini ve kapsayıcılığını derinlemesine anlamak amacıyla yapılan bu çalışma, iki yönlü nitel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, sosyal olguları ve insan deneyimlerini anlamaya yönelik esnek ve derinlemesine bir yöntem olarak çalışmada tercih edilmiştir (Şimşek ve Yıldırım 2011). Araştırma sürecinde, yarı yapılandırılmış mülakatlar kullanılarak katılımcıların bireysel deneyimleri incelenmiş ve bu deneyimler üzerinden temalar oluşturulmuştur. Araştırmanın temel amacı, herhangi bir erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirmek, turizm sektöründe çalışan animatörlerin farkındalık ve eğitim gereksinimlerini belirlemektir.

Durum çalışması, belirli bir bağlamda bir olgunun ya da sürecin derinlemesine incelenmesine olanak tanıyan bir araştırma yöntemidir. Bu teknik araştırmacıya, gerçek dünyadaki bağlamı dikkate alarak bireylerin deneyimlerini ve karşılaştıkları sorunları derinlemesine analiz etme imkânı sağlar (Yin 2014). Durum çalışması, özellikle karmaşık sosyal olguları anlamak ve bağlamsal faktörlerin bireylerin davranışlarına etkisini araştırmak için tercih edilmektedir. Mevcut araştırmada, durum çalışması yöntemi kullanılarak turizm sektöründe çalışan animatörler ile erişim gereksinimi olan bireylerin karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklara yönelik öneriler analiz edilmiştir. Özellikle belirli bir bağlamda (turizm sektörü) bireylerin erişim zorlukları ve çözüm önerileri derinlemesine ele alınmıştır. Durum çalışmasının sağladığı esneklik sayesinde,

hem erişim gereksinimi olan bireylerin deneyimlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi sağlanmış hem de animatörlerin uyarlanabilir rekreasyon konusundaki farkındalık düzeyleri ortaya konulmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmada, tatil destinasyonları olarak otelleri ve tatil köylerini kullanan erişim gereksinimi olan bireyler ve bu alanlarda görev yapan animatörlerin görüşlerini toplamak hedeflenmiştir. Bu kapsamda farklı fiziksel erişim gereksinimi grubuna sahip altı katılımcı ve animatörlük mesleğinde en az üç yıl deneyime sahip altı katılımcı olmak üzere toplamda 12 kişi ile görüşmeler yürütülmüştür. Çalışma grubu belirlenirken araştırmada amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton 2014). Maksimum çeşitlilik sağlanırken fiziksel erişim gereksinimi olan bireylerde; cinsiyet, yaş, engel durumu göz önünde bulundurulmuştur. Animatörlerde ise; en az üç yıl deneyime

sahip olma, en az iki yabancı dil bilme, cinsiyet, yaş ve çalışılan yer çeşitliliği sağlanmıştır. Bu kapsamda hem erişim gereksinimi olan bireylerde hem de animatörlerde üçer kadın ve üçer erkek ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Animatörler, tatil köyleri ve otellerdeki rekreasyon faaliyetlerini düzenleyen ve uygulayan takım üyeleri oldukları için, erişim gereksinimi olan bireylerle doğrudan etkileşimde bulunurlar. Uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerinin başarısı, animatörlerin bu bireylerin ihtiyaçlarını anlama ve bu ihtiyaçlara uygun aktiviteler düzenleme becerisine bağlıdır (Darcy ve Buhalis 2011). Bu nedenle, animatörlerin görüşlerinin alınması, çalışmanın amacına ulaşması açısından önemlidir. En az iki yabancı dil bilme koşulu ise, turizm sektöründe hizmet veren animatörlerin farklı kültürlerden gelen misafirlerle etkili iletişim kurabilmesini sağlamak amacıyla getirilmiştir. Özellikle erişim gereksinimi olan turistlerle sağlıklı bir diyalog kurabilmek ve onların gereksinimlerine yanıt verebilmek için animatörlerin birden

Tablo 1. Çalışma Grubu

Kod	Cinsiyet	Yaş	Erişim Gereksinimi Durumu
K1	Erkek	44	Tekerlekli Sandalye Kullanan Birey
K2	Erkek	28	Görsel Erişim Gereksinimi Olan Birey
K3	Erkek	55	İşitsel Erişim Gereksinimi Olan Birey
K4	Kadın	36	Bedensel Erişim Gereksinimi Olan Birey (Kol Protezi Kullanan)
K5	Kadın	34	Görsel Erişim Gereksinimi Olan Birey
K6	Kadın	30	Serebral Palsi ile Yaşayan Birey
Kod	Cinsiyet	Yaş	Çalışılan Yer
K7	Erkek	27	Tatil Köyünde Çalışan (Bodrum)
K8	Erkek	29	Şehir Otelinde Çalışan (İzmir)
K9	Erkek	30	Kıyı Otelinde Çalışan (Antalya)
K10	Kadın	23	Butik Otelde Çalışan (Antalya)
K11	Kadın	27	Kapsamlı Tatil Kompleksinde Çalışan (Antalya)
K12	Kadın	22	Lüks Otelde Çalışan (Antalya)

fazla dil bilmesi, hizmet kalitesini artırıcı bir unsur olarak kabul edilmektedir (Rubio-Escuderos vd. 2021). Bu durum, hem animatörlerin uluslararası turistlere yönelik profesyonellik düzeyini artırmakta hem de erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Erişim gereksinimi olan bireyler ve turizm sektöründe çalışan animatörlerden oluşan çalışma grubu, farklı özelliklere sahip bireyleri kapsayan bir örneklem yapısı sunmaktadır. Erişim gereksinimi olan bireylerde, farklı erişim gereksinimi türlerine (tekerlekli sandalye, görme, işitme, bedensel engel ve serebral palsi) sahip katılımcılar yer almakta ve bu çeşitlilik, araştırmanın farklı deneyimleri kapsamasını sağlamaktadır. Ayrıca, cinsiyet ve yaş çeşitliliği de göz önünde bulundurulurken hem kadın hem de erkek katılımcılarla görüşülmüş, bu da erişim gereksinimi olan bireylerin deneyimlerine geniş bir perspektif kazandırmıştır. Animatörler açısından, çeşitli otel türlerinde (tatil köyü, şehir oteli, butik otel vb.) çalışan ve en az üç yıl deneyime sahip bireylerle yapılan görüşmeler, turizm sektöründe sunulan hizmetlerin farklı boyutlarını inceleme fırsatı sunmaktadır. Bu kapsamda, araştırmanın örneklem yapısı hem hizmet sağlayıcı hem de hizmet alıcıların deneyimlerini derinlemesine anlamaya yönelik kapsamlı bir veri seti oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırma kapsamında katılımcıların verdikleri cevapların altında yatan nedenleri derinlemesine incelemek ve sürece bağlı ek sorular sorabilmek için yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Mülakat formu hazırlanırken, konu hakkında en az beş yıl deneyime sahip iki farklı animatör ve farklı fiziksel engel grubuna dahil olan iki kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda hem erişim gereksinimi olan bireylere yönelik hem de animatörlere yönelik olarak sekiz farklı sorudan oluşan bir havuz oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular nitel araştırma konusunda deneyim sahibi bir öğretim üyesi ile erişim gereksinimi olan bireyler üzerine çalışmalarda bulunan başka bir öğretim üyesinden araştırmanın amacı ve nitel araştırmanın

felsefesi/mantığı doğrultusunda incelemesi ve eleştirmesi istenmiştir. Uzman değerlendirmesi sonucunda iki sorunun yönlendirici olduğu bildirilmiş ve bu iki soru araştırmacılar tarafından kapsam dışı bırakılmıştır. Soru havuzu yeniden oluşturulup süreç tekrar edilmiş ve iki uzmanın görüşü doğrultusunda araştırmanın amacını kapsayacak şekilde altı soru üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Uzman görüşünün ardından çalışma grubundaki katılımcılarla benzer özellikler taşıyan bir fiziksel erişim gereksinimi olan birey ve bir animatör ile her biri 12-18 dakika arasında değişen pilot görüşme gerçekleştirilmiş, oluşturulan mülakat formunda herhangi bir sorun olmadığı anlaşılmıştır. Mülakat formundaki sorular şu şekildedir:

Erişim gereksinimi olan bireylere yönelik sorular;

- Tatil köyleri veya otellerdeki deneyim ve beklentileriniz hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Animasyon faaliyetlerini ve otel anlamında karşılaştığınız engeller ve zorluklar hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- Bu konu hakkındaki iyileştirme önerileriniz nelerdir?

Animatörlere yönelik sorular;

- Erişim gereksinimi olan bireyler için düzenlediğiniz rekreasyon faaliyetleri hakkında bilgi ve deneyim seviyeniz nedir? Bu faaliyetleri planlarken hangi güvenlik ve erişilebilirlik faktörlerini dikkate alıyorsunuz?
- Erişim gereksinimi olan bireylere yönelik aldığınız eğitimler nelerdir? Bu eğitimlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Daha kapsamlı ve uygulamaya yönelik eğitimlere ihtiyaç duyuyor musunuz?
- Erişim gereksinimi olan bireylere yönelik hazırlanan ya da hazırlanması düşünülen uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerini düşündüğünüzde kolaylaştırıcı ya da engelleyici durumlar ile karşılaşılıyor musunuz? Neden?

Oluşturulan yarı yapılandırılmış mülakat formu daha önceden alan hakkında bilgi sahibi bir araştırmacı tarafından Konya'daki dezavantajlılar dernekleri ve topluluklarından, Antalya ve

İzmir'in tatil destinasyonlarında görev yapan animatörlerden yüz yüze toplanmıştır. Toplamda 12 görüşme Mart-Nisan 2024 döneminde gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler sessiz bir alanda, sohbet şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere başlamadan önce araştırmanın amacına, ne için kullanılacağına yönelik açıklamalar yapılmış, kanıtlanabilir bilgiler olması nedeniyle ses kayıt cihazına (cep telefonu) görüşmelerin kaydedileceği tüm katılımcılara beyan edilmiş ve katılımcıların onayına istinaden kayıtlar alınmıştır. Gerçekleştirilen 12 görüşmenin ortalama süresi 11 dakikadır.

Verilerin Analizi

Mülakat çıktılarının yorumlanması aşamasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, elde edilen verilerin daha sistematik ve derinlemesine incelenmesine olanak tanıyan bir tekniktir ve bu çalışmada nitel verilerin anlamlı temalara dönüştürülmesini sağlamak amacıyla tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek 2011). Bu yöntem, özellikle katılımcıların deneyim ve görüşlerini kodlayarak düzenli bir şekilde sınıflandırmaya olanak tanır (Miles ve Huberman 1994). Görüşmelerden elde edilen verileri kodlayabilmek amacıyla tüm deşifreler Microsoft Office Word 2019 paket programına aktarılarak yazılı hale getirilmiş ve kodlama için Maxqda 2020 paket programına aktarılmıştır. Program içerisinde açık ve eksenel kodlama süreci takip edilerek cümle öbekleri (invivo) olarak kodlamalar yapılmıştır. Açık ve eksenel kodlama, nitel verilerden anlamlı kategoriler ve temalar elde etmek için kullanılan bir stratejidir (Strauss ve Corbin 1998). Kod güvenliğini sağlamak amacıyla tüm deşifreler iki araştırmacı tarafından iki kez baştan sona okunarak kodların doğruluğu konusunda fikir birliğine varılmıştır. Birbirine benzer nitelikte kodlar birleşerek kategoriler ve bu kategoriler birleştirilerek temalar elde edilmiştir.

İnanılrlık, Aktarılabirlik, Teyit Edilebilirlik

Nitel araştırmalarda inanılrlık, araştırmanın bulgularının gerçeğe uygun olması ve katılımcıların deneyimlerini doğru yansıttığının güvence altına alınmasıdır (Lincoln ve Guba 1985). Bu ça-

lışmada, görüşmeler esnasında elde edilmiş olan tüm ses kayıtları bilgisayar ortamında muhafaza edilmekle birlikte, görüşmelerin aktarıldığı dokümanlar da saklanmıştır. Bu çalışmada, erişim gereksinimine sahip bireyler ile bu bireylere rekreasyon faaliyetleri hizmeti verme sorumluluğu taşıyan animatörlerin tercih edilmesi, doğrudan ilgili bireylerin deneyimlerine odaklanılması açısından destekleyicidir. Aktarılabirlik, bulguların başka bağlamlarda ya da örneklem gruplarında da benzer sonuçlar doğurup doğurmayacağı ile ilgilidir; bu nedenle katılımcıların farklı erişim gereksinimlerine sahip olması, çalışmanın aktarılabirliğini arttırmıştır (Patton 2014). Ayrıca ses kayıtlarının yazıya geçirilme işlemi sırasında hata yapıp yapılmadığının denetlenmesi amacıyla bir öğretim üyesinden yardım alınmış olup, tüm veriler yazılım aracılığı ile kodlanmıştır. Teyit edilebilirlik ise, araştırmacının bulgularının nesnellüğünün sağlanması anlamına gelmektedir (Lincoln ve Guba 1985) ve bu çalışmada kodlama sürecinde ikinci bir araştırmacının katılımı ile kod güvenilirliği artırılmıştır.

BULGULAR

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin akabinde elde edilen 12 görüşmenin içeriği analiz edilmiştir. Analiz süresince Strauss ve Corbin'in (1998) açık ve eksenel kodlama süreçleri temel alınarak kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Açık kodlama aşamasında, görüşme verileri parçalara ayrılmış, her bir cümle ve cümle öbeği analiz edilerek verilerde tekrar eden ifadeler, kavramlar ve anlamlar üzerinden kodlar oluşturulmuştur. Bu süreçte, katılımcıların ifadeleri doğrudan metinlerden türetilen (invivo) kodlar olarak adlandırılmıştır. Eksenel kodlama aşamasında ise açık kodlar arasındaki ilişkiler incelenmiş, benzer ve ilişkili kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu aşama, kodlar arasında anlamlı bağlantıların kurulmasına ve verinin daha yapılandırılmış bir hale getirilmesine olanak sağlamıştır (Strauss ve Corbin 1998). Sonuç olarak, elde edilen bu kodlar birleştirilerek kategorileri, kategoriler ise ana temaları oluşturmuştur. Bu kapsamda her iki grup için de üç farklı ana tema elde edilmiştir.

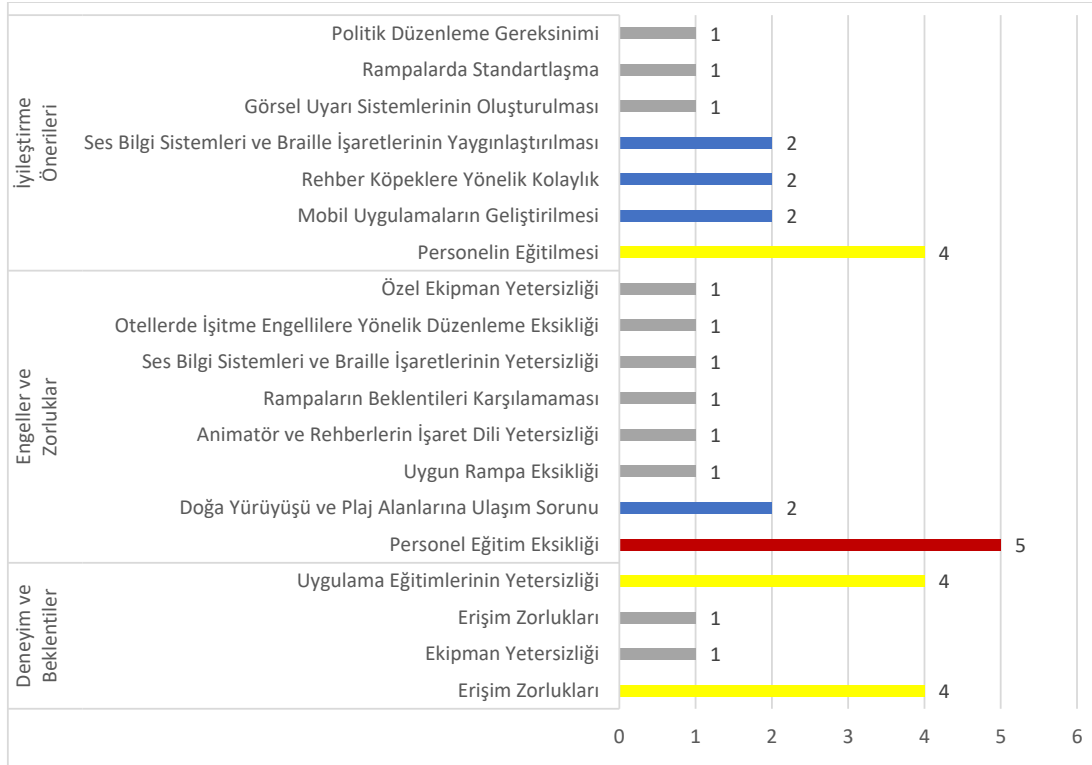
Erişim Gereksinimi Olan Bireylerin Görüşleri

Analiz sürecinde, elde edilen veriler aşamalı bir kodlama yöntemiyle ele alınmıştır. İlk aşamada, görüşme verileri açık kodlama yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu aşamada, katılımcıların yanıtları küçük parçalara ayrılmış ve anlamlı ifadeler, tekrar eden temalar ya da vurgular belirlenmiştir. Örneğin, erişim gereksinimi olan bireylerin yaşadığı fiziksel engeller ve sosyal bariyerler, bu aşamada farklı kodlar olarak tanımlanmıştır. Her bir katılımcının verdiği yanıtlar doğrultusunda, belirgin kavramlar ve ifadeler kodlar şeklinde kategorize edilmiştir. Açık kodlama sürecinde oluşturulan bu kodlar, bireylerin deneyim ve beklentilerinin, karşılaştıkları engellerin ve iyileştirme önerilerinin daha sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımıştır (Strauss ve Corbin 1998).

Bu aşamayı takiben, eksenel kodlama aşamasına geçilmiştir. Eksenel kodlamada açık kodlar arasındaki ilişkiler incelenmiş, benzer veya bir-

biriyile bağlantılı olan kodlar birleştirilerek daha geniş kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin, “fiziksel engeller” ve “sosyal engeller” gibi açık kodlar, “engeller ve zorluklar” başlığı altında toplanmıştır (Şekil 1). Aynı şekilde, katılımcıların tatil süreçlerine ilişkin önerileri, “iyileştirme önerileri” başlığı altında sınıflandırılmıştır. Bu süreç, kodlar arasındaki bağlantıların daha iyi anlaşılmasına ve ana temaların ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Elde edilen bu kategoriler, deneyim ve beklentiler, engeller ve zorluklar ile iyileştirme önerileri şeklinde üç ana tema olarak yapılandırılmıştır. Aynı süreç, animatörlere yönelik olarak da gerçekleştirilmiştir (Şekil 2). Bu temalar, analiz sürecinde katılımcı yanıtlarının detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda elde edilmiş olup mülakat sorularının doğrudan yanıtları değil, kodlama ve temaların oluşturulması süreçlerinin bir ürünüdür.

Şekil 1’de görüldüğü üzere erişim gereksinimi olan katılımcılarla yapılan görüşmelerde, öncelikli olarak tatil deneyimleri ve beklentilerine yö-

Şekil 1. Erişim Gereksinimi Olan Bireylere Yönelik Gerçekleştirilen İçerik Analizi Sonuçları

nelik düşünceleri deşifre edilmiştir. Bu kapsamda erişim zorlukları, donanım yetersizliği ve çift duyuşal erişim gereksinimi olanlara yönelik düzenlemeler konusunda üç farklı kategoriye ulaşılmıştır. Konu hakkında deneyim ve beklentilerini dile getiren K7:

Turizm faaliyetlerine katıldığımda genellikle erişim zorluklarıyla karşılaşıyorum. Özellikle tarihi yerlerdeki merdivenler ve dar alanlar büyük sorun oluyor. Tatil köylerinde havuz kenarındaki rampalar ve özel donanımlı odalar gibi düzenlemeler sayesinde daha rahat ediyorum...

şeklindeki beyanı ile erişim zorluklarına ve bu zorlukların nasıl aşıldığına yönelik deneyimlerini aktarmıştır. K8: "...bazı tesislerde Braille işaretleri ve sesli yönlendirme sistemleri bulunmadığı için yer bulmakta zorlanıyorum." şeklindeki, K7'nin düşüncelerini destekler nitelikteki beyanında erişim zorluklarına dikkat çekmiştir (Erişim Zorlukları). Öte yandan kol protezi kullanan K10:

Su sporları ve macera turizmi benim için çok önemli, çünkü fiziksel sınırlarımı zorlamayı seviyorum. Ancak, bazı aktivitelerde donanımlar benim protezlerimle uyumlu değil ve bu da katılımımı zorlaştırıyor...

beyanı ile donanım yetersizliğine dikkat çekmiştir (Donanım Yetersizliği). Birden fazla fiziksel engeli bulunan K11 ise: "...Ancak, çoğu otelde çift duyuşal erişim gereksinimi olanlara yönelik özel düzenlemeler bulunmuyor ve bu da tatil deneyimimi olumsuz etkiliyor..." ifadesiyle tatil deneyiminde özel düzenlemelere yönelik beklentileri olduğunu belirtmiştir (Çift Duyusal Engellilere Yönelik Düzenlemeler).

Erişim gereksinimi olanlara yönelik tatil deneyiminin önemli bir yordayıcısı biçiminde değerlendirilen bir diğer faktör de engeller ve zorluklardır. Bu kapsamda gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda; personelin eğitim eksikliği, doğa yürüyüşü ve plaj alanlarına ulaşım, uygun rampa eksikliği, animatör ve rehberlerin işaret dili yetersizliği, rampaların beklentileri karşılamaması, sesli bilgi sistemleri ve Braille işaretlerinin yetersizliği, işitsel erişim gereksinimi olanlara yönelik düzenleme eksikliği ve özel donanım eksikliği

kategorişlerine ulaşılmıştır. Bu kapsamda düşüncelerini belirten K7:

En büyük engellerden biri, uygun rampaların olmaması. Bazı otellerde rampalar çok dik veya yanlış yerleştirilmiş oluyor. Ayrıca, bazı turizm alanlarında tekerlekli sandalyeye uygun yollar bulunmuyor. Personelin eğitimsiz olması da bir sorun...

(Uygun Rampa Eksikliği, Rampaların Beklentileri Karşılamaması, Personel Eğitim Eksikliği) şeklinde beyanda bulunmuştur. K7'nin düşüncelerini destekler nitelikte K8 ise: "...Çoğu yer sesli bilgi sistemlerine sahip değil ve Braille işaretleri yetersiz..." (Sesli Bilgi Sistemleri ve Braille İşaretlerinin Yetersizliği), K9 ise: "Tur rehberlerinin işaret dili bilmemesi büyük bir engel..." (Animatör ve Rehberlerin İşaret Dili Yetersizliği) şeklinde beyanda bulunmuştur.

Erişim gereksinimi olanlara yönelik olarak elde edilen son ana temada, iyileştirme önerileri olarak en yüksek yoğunlukta sırası ile personelin eğitilmesi, mobil uygulamaların geliştirilmesi, rehber köpeklere yönelik kolaylıklar, sesli bilgi sistemleri ve Braille işaretlerinin yaygınlaştırılması, görsel uyarı sistemlerinin oluşturulması, rampalarda standartlaşma ve politik düzenleme kategorişlerine ulaşılmıştır. Konu hakkında düşüncesini belirten K1:

Daha fazla erişilebilir alan ve uygun rampalar olmalı. Özellikle turizm tesislerinde erişim gereksinimi olan bireyler için özel odalar ve erişilebilir banyolar olmalı. Ayrıca, personelin erişim gereksinimi olan bireylerle nasıl iletişim kuracağı ve yardımcı olacağı konusunda eğitim alması önemli. Teknolojik çözümler, örneğin sesli yönlendirme sistemleri ve erişim gereksinimi olan bireyler için özel mobil uygulamalar da büyük fayda sağlar...

(Rampalarda Standartlaşma, Personelin Eğitilmesi, Mobil Uygulamaların Geliştirilmesi) şeklinde açıklama yapmıştır. Ek olarak farklı noktalara dikkat çeken K9:

İşaret dili bilen personel istihdam edilmeli veya mevcut personel işaret dili eğitimi almalı. Görsel bilgilendirme panoları yaygınlaştırılmalı ve otel odalarında görsel uyarı sistemleri bulunmalı. Acil durumlar için titreşimli ve ışıklı uyarı sistemleri kurulmalı. Ayrıca, etkin-

liklerde işaret dili tercümanlarının bulunması sağlanmalı...

(Bazı Personellerin İşaret Dili Bilmesi, Görsel Uyarı Sistemlerinin Oluşturulması) şeklinde ekleme yapmıştır. Bu konuda farklı unsurların ortaya koyulmasını sağlayan K11 ise:

Çift duyuşsal erişim gereksinimi olan bireyler için özel eğitimli rehberler istihdam edilmeli. Turizm tesislerinde duyuşsal erişim gereksinimi olanlara yönelik özel düzenlemeler yapılmalı ve personel bu konuda eğitilmeli. Ayrıca, rehber köpekler ve diğer yardımcı araçların kabul edilmesi ve desteklenmesi önemli. Tesislerde sesli ve görsel bilgi sistemleri entegre edilmeli ve erişim gereksinimi olan bireylerin ihtiyaçlarına uygun çözümler sunulmalı...

(Personelin Eğitilmesi, Politik Düzenleme Gereksinimi, Rehber Köpeklere Yönelik Kolaylıklar, Sesli Bilgi Sistemleri ve Braille İşaretlerinin Yaygınlaştırılması) farklı noktalara dikkat çekmiştir.

Animatörlerin Görüşleri

Animatörlerinden bakış açısında uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerinin önemi üzerine elde

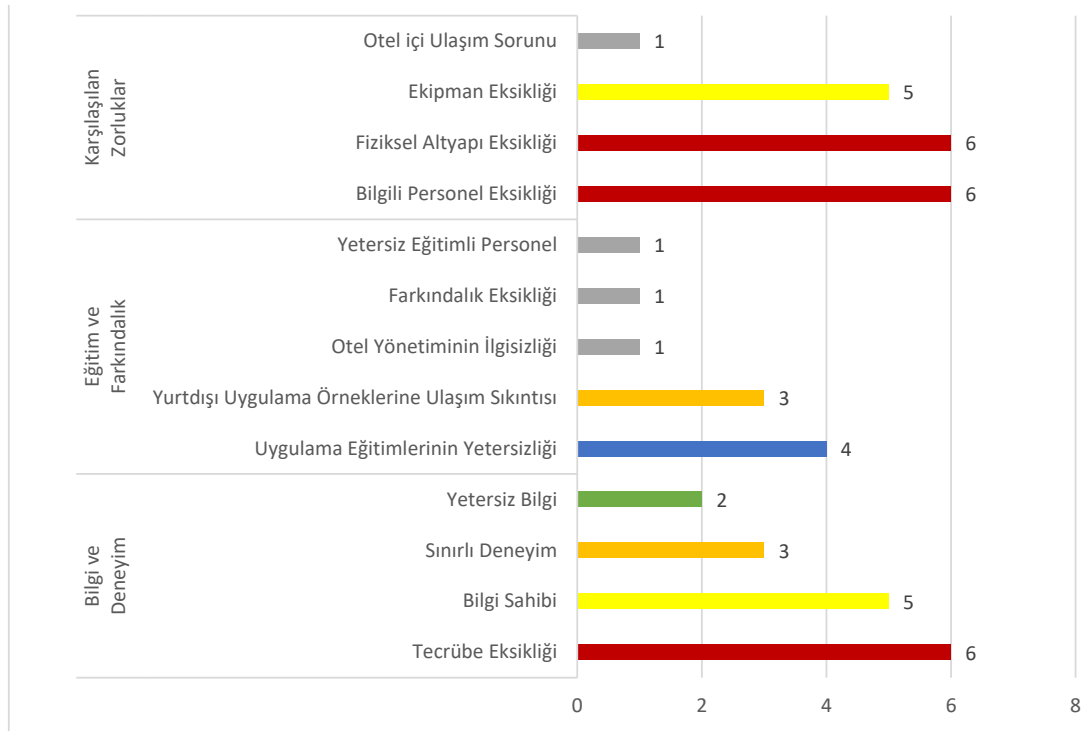
edilen bulgularda bilgi ve deneyim, eğitim ve farkındalık ve karşılaşılan zorluklar olmak üzere üç farklı ana temaya ulaşılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2'de görüldüğü üzere elde edilen ilk ana tema uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerine yönelik olarak bilgi ve deneyim ana temasıdır. Tecrübe eksikliği, sınırlı deneyim, bilgi eksikliği ve bilgi sahibi kategorilerinin oluşturduğu ana temaya yönelik olarak düşüncelerini belirten K6:

Üç yıldır tatil köyünde çalışıyorum. Erişim gereksinimi olan bireyler için uyarlanmış rekreasyon faaliyetleri hakkında sınırlı bilgiye sahibim. Ancak, birkaç kez tekerlekli sandalye kullanan bireyler için düzenlemeler yapmam gerekti...

(Yetersiz Bilgi, Sınırlı Deneyim) şeklinde beyanda bulunmuştur. K6'ın deneyimini destekler nitelikte olarak K7 ise:

Beş yıldır şehir otelinde animatör olarak çalışıyorum erişim gereksinimi olan bireyler ve için düzenlenen faaliyetlerle sınırlı deneyimim var. Genellikle standart etkinlikler düzenliyoruz ve bu etkinlikleri erişim gereksinimi olan bireylere uygun hale getirme konusunda yeterli bilgi ve

Şekil 2. Animatörlere Yönelik Gerçekleştirilen İçerik Analizi Sonuçları

tecrübem yok. Ancak, bazen konuklardan gelen talepler doğrultusunda küçük düzenlemeler yapmaya çalışıyorum...

(Sınırlı Deneyim, Yetersiz Bilgi, Tecrübe Eksikliği) şeklinde eklemeler yapmıştır. Son olarak uyarlanabilir rekreasyon faaliyetleri hakkında bilgisi ve tecrübesi olduğunu beyan eden K12:

Beş yıldır lüks otelde çalışıyorum. Erişim gereksinimi olan bireyler için uyarlanmış rekreasyon faaliyetleri hakkında geniş bilgiye sahibim ve bu konuda Fransa'da yurt dışı tecrübem var. Fransa'da çalıştığım dönemde, erişim gereksinimi olan bireylere yönelik çeşitli uyarlanabilir faaliyetler düzenledik. Bu faaliyetler arasında yüzme, doğa yürüyüşleri ve kültürel etkinlikler yer alıyordu...

şeklinde deneyimlerini aktarmıştır.

Elde edilen ikinci ana tema, uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerine yönelik olarak eğitim ve farkındalıktır. Uygulama eğitimlerinin yetersizliği, yurtdışı uygulama örneklerine ulaşım sıkıntısı, otel yönetiminin ilgisizliği, farkındalık eksikliği ve yetersiz eğitilmiş personel kategorilerinin oluşturduğu eğitim ve farkındalık ana temasına yönelik olarak düşüncelerini paylaşan K5:

Eğitim aldım ama yeterli değil. Daha spesifik ve uygulamaya yönelik eğitimlere ihtiyaç var. Bu alanda bilgi sahibi olmak, erişim gereksinimi olan bireylere daha iyi hizmet sunmamı sağlar. Özellikle, yurt dışında uygulanan başarılı örnekleri öğrenmek ve bu bilgileri burada uygulamak istiyorum. Bu sayede, erişim gereksinimi olan bireylerin ihtiyaçlarına daha uygun ve kapsayıcı etkinlikler düzenleyebilirim...

(Uygulama Eğitimlerinin Eksikliği, Yurtdışı Uygulama Örneklerine Ulaşım Sıkıntısı) şeklindeki beyanı ile bu konudaki eksikliği belirtmektedir. K5'ten farklı olarak K1:

Temel bir eğitim aldım ama yeterli değil. Daha kapsamlı eğitimlere ve özellikle farklı engel türlerine yönelik spesifik bilgilere ihtiyaç duyuyorum. Özellikle yurt dışındaki başarılı uygulamaları öğrenmek ve bu bilgileri ülkemizde de uygulamak istiyorum...

(Yetersiz Eğitilmiş Personel, Yurtdışı Uygulama Örneklerine Ulaşım Sıkıntısı) yetersiz eğitilmiş işgücünden bahsetmektedir. Son olarak farkındalık üzerinde duran K3: "Eğitim almadım, ancak erişim gereksinimi olan bireylere yönelik far-

kındalık oluşturmak için eğitimlerin çok faydalı olacağını düşünüyorum" (Farkındalık Eksikliği) şeklinde beyanda bulunmuştur.

Animatörlere yönelik elde edilen son ana tema ise uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerinin uygulama noktasında karşılaşılan zorluklardır. Bilgili personel eksikliği, fiziksel alt yapı yetersizliği, donanım eksikliği ve otel içi ulaşım sıkıntısının oluşturduğu karşılaşılan zorluklar ana temasına yönelik düşüncelerini belirten K1:

En büyük zorluk, tesisin fiziksel altyapısının yetersiz olması. Rampalar ve uygun yollar eksik. Ayrıca, erişim gereksinimi olan bireylere uygun donanımların eksikliği de başka bir sorun. Örneğin, plaj aktivitelerinde tekerlekli sandalyeler için özel yollar yok ve bu durum hem misafirlere hem de bizler için büyük bir engel oluşturuyor. Ayrıca, personelin bu konuda yeterli bilgiye sahip olmaması, etkinliklerin planlanmasını ve uygulanmasını zorlaştırıyor...

(Bilgili Personel Eksikliği, Fiziksel Altyapı Yetersizliği, Donanım Eksikliği ve Otel İçi Ulaşım Sıkıntısı) şeklindeki açıklaması ile dört farklı noktaya dikkat çekmiştir. K1'in tüm düşüncelerine katılan K2 ise:

En büyük zorluk, farklı engel türlerine uygun çözümler bulmak. Tesisin fiziksel yapısı ve donanım eksiklikleri nedeniyle planlanan faaliyetleri tam anlamıyla gerçekleştiriyoruz. Örneğin, yüzme havuzunda erişim gereksinimi olan bireyler için uygun kaldırma cihazları veya rampalar bulunmuyor. Ayrıca, personelin erişim gereksinimi olan bireylerin ihtiyaçlarını anlayamaması ve bu konuda eğitimsiz olması da başka bir sorun...

(Bilgili Personel Eksikliği, Fiziksel Alt Yapı Yetersizliği, Donanım Eksikliği ve Otel İçi Ulaşım Sıkıntısı) şeklinde düşünce ve tecrübelerini belirtmiştir.

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, turizm sektöründe erişim gereksinimi olan bireyler için sunulan uyarlanabilir ve kapsayıcı rekreasyon faaliyetlerinin etkinliğini ve animatörlerin bu süreçteki farkındalık ve eğitim ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Elde edilen bulgular, erişim gereksinimi olan bireyler için daha kapsayıcı ve erişilebilir bir tatil deneyi-

mi sunmanın önemini ve gerekliliğini açıkça göstermektedir. Erişim gereksinimi olan bireylerin deneyim ve beklentileriyle ilgili bulgular, erişim zorlukları ve donanım yetersizliği olarak ortaya çıkmaktadır. K7 ve K8'in beyan ettiği gibi bu erişim sorunlarının fiziksel olduğu görülmektedir. Bu noktada, görme erişim gereksinimi olan bireylerin de benzer erişim sorunlarıyla karşılaştıkları belirtilmektedir. Özellikle otel girişleri, odalar ve kamusal alanların görme erişim gereksinimi olan bireyler için yeterli düzeyde erişilebilir olmaması önemli bir sorun teşkil etmektedir (Tütüncü ve Lieberman 2016). Erişim zorluklarıyla ilgili sorumluluklar işletme yöneticilerine düşmektedir. 5378 nolu "Engelliler Hakkında Kanun" da belirtildiği gibi "Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır" maddesi (Engelliler Hakkındaki Kanun 2005) kapsamında gerekli düzenlemelerin yapılması ve kontrollerinin hem yerel yönetimler hem de işletme yöneticileri tarafından sağlanması gerekmektedir.

Donanım yetersizliği konusunun da temel anlamda iki nedeni olduğu düşünülmektedir. İlki konaklama işletmelerinin ek maliyetten kaçınması, ikincisi ise animasyon departmanındaki personelin bu konu hakkındaki kısıtlı bilgisi olabilir. İkinci seçeneğin bu durumun nedeni olması daha yüksektir. Nitekim animatörlerin bilgi ve deneyimleriyle ilgili olarak (Şekil 2), görülen tüm animatörlerin, uyarlanabilir rekreasyon faaliyetleri hakkında sınırlı bilgi ve tecrübeye sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle mevcut animatörlerin, ihtiyaçların tespiti için yetersiz kaldıkları düşünülebilir. Benzer bir durum, otel personelinin görme erişim gereksinimi olan bireylere yönelik eksik bilgi ve deneyimleriyle de ilişkilendirilebilir. Otel personelinin, görme erişim gereksinimi olan bireylerin ihtiyaçlarına yönelik rehberlik ve destek sağlama konusundaki yetersizlikleri, bu bireylerin tatil deneyimlerini sınırlandırmakta ve kapsayıcılığı azaltmaktadır. Görme erişim gereksinimi olan bireyler için sesli bilgi sistemlerinin eksikliği ve otel genelindeki rehberlik hizmetlerinin yetersizliği de bu duru-

ma örnek teşkil etmektedir (Tütüncü ve Lieberman 2016).

Bununla beraber uyarlanabilirlik ve kapsayıcılık kavramlarının birbirinden ayrılması önemlidir. Kapsayıcılık, tüm bireylerin eşit erişimini sağlamak amacıyla yapılan genel altyapı ve hizmet düzenlemelerini kapsar (McKercher vd. 2003). Örneğin, mevcut rampanın eğiminin yanlış olması ve bunun değiştirilmesi gerekliliği, kapsayıcılık çerçevesinde ele alınmalıdır. Kapsayıcı bir ortam oluşturmak, tüm bireyler için eşit fırsatların sunulmasını hedefler. Buna karşın uyarlanabilirlik, bireyin kişisel ihtiyaçlarına göre özel çözümler sunulmasını ifade eder. Uyarlanabilirlik, özellikle bireyin fiziksel veya zihinsel kapasitesine göre faaliyetlerin modifiye edilmesi ya da kişiye özel donanım sağlanması gibi düzenlemeleri içerir (Darcy, 2010). Bu araştırmada uyarlanabilirlik bağlamında animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylere yönelik farkındalıklarının ve uyarlanmış rekreasyon faaliyetlerine yönelik deneyimlerinin eksik olduğu görülmüştür. Ayrıca görme erişim gereksinimi olan bireyler için uyarlanabilirlik kavramı, sesli yönlendirme sistemleri, dokunsal işaretlerin kullanımı gibi çözümlerle desteklenmelidir. Bu bireylerin bağımsız hareket edebilmesi ve tatil süreçlerinden tam anlamıyla faydalanabilmesi için, görsel erişim gereksinimi olan bireylere özel uyarlanabilir çözümler geliştirilmelidir (Tütüncü ve Lieberman 2016).

Araştırmanın bulguları, alanyazında yer alan Gillovic ve McIntosh (2020) tarafından yapılan çalışmalarla uyumludur. Gillovic ve McIntosh'un çalışması, erişilebilir turizmin gelişimini ve erişim gereksinimi olan bireylerin turizmde yaşadığı erişim sorunlarını ele almıştır. Bu araştırma, turizm sektöründe kapsayıcı hizmetlerin yaygınlaşmasının, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerini zenginleştirme potansiyelini vurgulamıştır. Araştırmanın sonuçları, turizm işletmelerinin altyapı eksiklikleri ve personelin bilinç düzeyinin yetersizliği gibi engeller nedeniyle bu bireylerin tam anlamıyla turizm hizmetlerinden faydalanamadığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda, turizm sektöründe çalışan personelin, özellikle animatörlerin, erişim gereksinimi olan

bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı olmalarının ve bu konuda eğitim almalarının erişilebilir turizmin başarısında önemli bir rol oynayacağına dikkat çekilmiştir. Bu bulgular, özellikle erişim gereksinimi olan bireylerin turizm deneyimlerini iyileştirmeye yönelik farkındalık ve eğitim ihtiyaçlarını vurgulayan mevcut çalışmayla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Erişim gereksinimi olan bireylerin dile getirdiği, engeller ve zorluklarda personel eğitim kategorisinin en sık kodlanan durum olduğu görülmektedir (Şekil 1). Bu durum, gerek uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerini oluşturma ve yönetme, gerek animatörlerin erişim gereksinimi konularında yeterli bilgi ve pratiğe sahip olmadığını göstermektedir. Nitekim animatörlerden alınan cevaplar (K6-7'nin beyanı) bu çıkarımı doğrulamaktadır. Gerek dünyada gerek Türkiye'deki erişim gereksinimi raporları dikkate alındığında (Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi 2023; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2023), hem boş zaman değerlendirme faaliyeti hem de zihinsel rehabilitasyon faaliyeti olarak uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda, animatör eğitiminde erişilebilir ve uyarlanabilir rekreasyon faaliyetlerinin de ayrıca bir konu olarak işlenmesi önem taşımaktadır.

Erişim gereksinimi olanların iyileştirme önerilerinde ise personelin eğitilmesi ön plandadır. İlginç olan nokta ise animatörlerden elde edilen bilgilerin de bu durumu doğrulamasıdır. Animatörlerin beyanlarında dile getirilen zorluklarda, bilgili personel eksikliği tüm animatörlerce belirtilmiştir (Şekil 2). Bu eksikliği gidermeye yönelik eğitimde iletişim kurma amacı olarak işaret dilini ve erişim gereksinimi olanlara yönelik donanımın kullanımını öğrenmek konusu önem taşımaktadır.

Bu araştırmada, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimleri ve animatörlerin bu süreçteki rolleri üzerine önemli bulgular elde edilmiştir. Özellikle K4'ün (kol protezi kullanan birey) beyanı, animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylere yönelik tutumlarındaki eksiklikleri ve bu bireylerin bağımsızlık duygusuna olumsuz etkiden davranışlarını ortaya koymaktadır. K4'ün

belirttiği gibi, animatörler bazı durumlarda erişim gereksinimi olan bireyleri "koruma" amacı güderek onların tam anlamıyla katılımını sağlamaktansa, başarılarını yönlendirme eğiliminde olabilirler. Bu durum, animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylerin yeteneklerini veya potansiyellerini yanlış değerlendirdiklerini göstermekte ve bu tür farkındalık eksikliklerinin, bireylerin tatil deneyimlerini olumsuz yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. K4'ün yaşadığı mini yüzme turnuvası deneyimi, animatörlerin bireyin rekreasyon faaliyetlerine tam katılımını sağlamaktansa, katılımcının zaferini "kolaylaştırma" yoluna gitmeleri ile sonuçlanmıştır. Bu da animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylere yönelik daha derin bir farkındalığa ve eğitime ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Erişim gereksinimi olan bireylere yönelik psikolojik desteğin sadece fiziksel kolaylıkların sağlanmasından ibaret olmadığını gösteren bu durum, aynı zamanda bu bireylerin sosyal ve rekreatif ortamlarda kendilerini bağımsız hissetmelerine olanak tanıyacak bir tutumun geliştirilmesinin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Alanyazında da benzer şekilde, animatörlerin bu tür bireylerin gereksinimlerine uygun şekilde eğitilmelerinin, onların sosyal katılımını ve tatil deneyimlerini zenginleştireceği belirtilmektedir (Darcy 2010; Gillovic ve McIntosh 2020). Bu bağlamda, animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylere yönelik farkındalıklarının artırılması ve onların psikolojik ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran bir yaklaşım geliştirilmesi, daha kapsayıcı bir tatil deneyimi sunmak için kritik bir adımdır.

Her ne kadar katılımcılar tarafından dile getirilmemiş olsa da animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylerin psikolojik gereksinimlerini anlaması da önemlidir. Westland (1992), her yıl rehabilitasyon merkezindeki çocukları balık tutmaya götüren bir otobüsün gelişini anlatmaktadır. Aynı gün ve saatte, hava durumu ne olursa olsun, herkes göle gidip sıraya girmekte ve oltalarını almaktadır. İlginç olan, sıradaki her çocuğun mutlaka bir balık yakalamasıdır; bu, birkaç yıl sonra iskelenin altında balıkları oltalara bağlayan bir adam olduğunun keşfedilmesiyle açıklığa kavuşmuştur. Bu bağlamda, özellikle otel animatörlerinin erişim gereksinimi olan bi-

reylerin bağımsızlık ve temel psikolojik durumları konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Eğitim sayesinde animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylerin ihtiyaçlarını anlamaları, onlara uygun aktiviteler sunmaları ve daha kapsayıcı, destekleyici bir ortam yaratmaları kolaylaşacaktır.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırma sonuçları, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerinin iyileştirilmesi için çeşitli düzenlemelerin ve farkındalık çalışmalarının gerekliliğini vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, turizm sektöründe çalışan animatörler ve diğer personelin bu konudaki bilgi ve donanım eksikliklerini açıkça ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, uygulamaya yönelik aşağıdaki öneriler, daha kapsayıcı ve erişilebilir bir turizm deneyimi sunmak için atılması gereken somut adımları içermektedir:

- *Eğitim programlarının geliştirilmesi:* Turizm sektöründe çalışan animatörler için erişilebilir ve uyarlanabilir rekreasyon faaliyetleri konusunda kapsamlı eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, animatörlerin erişim gereksinimi olan bireylerin ihtiyaçlarını anlamalarını ve uygun etkinlikler planlayabilmelerini sağlayacaktır. Ayrıca, rekreasyon yönetimi ve rekreasyon bölümlerinde okuyan öğrencilerin bu konularda bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi büyük önem taşımaktadır.
- *Erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesi:* Otel ve tatil köylerinde fiziksel altyapı, erişim gereksinimi olan bireylerin kullanımına uygun hale getirilmelidir. Rampa eğimleri, kapı genişlikleri ve diğer erişilebilirlik unsurları standartlara uygun olarak tasarlanmalıdır. Ayrıca, sesli bilgi sistemleri ve Braille işaretleri gibi yardımcı teknolojiler yaygınlaştırılmalıdır. Rekreasyon yönetimi ve rekreasyon bölümleri, bu standartların uygulamalı öğretimini müfredatlarına dahil etmelidir.
- *Donanım tedariği:* erişim gereksinimi olan bireylerin tatil aktivitelerine katılımını kolaylaştıracak özel donanımların temin edilmesi önemlidir. Özellikle su sporları, doğa yürüyüşleri gibi aktiviteler için uygun donanımların bulunması, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerini daha keyifli hale getirecektir.

ların bulunması, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerini daha keyifli hale getirecektir. Rekreasyon eğitimi alan öğrenciler, bu donanımların kullanımını ve yönetimini öğrenerek sektöre daha bilgili bir şekilde katılabilirler.

- *Personel farkındalığının artırılması:* Otel personeli, erişim gereksinimi olan bireylerin bağımsızlık ve temel psikolojik durumları konusunda bilinçlendirilmelidir. Erişim gereksinimi olan bireylere yönelik olarak empati ve doğru iletişim kurma becerileri kazandırılmalıdır. Rekreasyon yönetimi ve rekreasyon bölümleri, öğrencilere bu farkındalığı kazandıracak dersler ve uygulamalar sunmalıdır.
- *Kapsayıcı turizm politikalarının geliştirilmesi:* Turizm sektörü genelinde kapsayıcı politikalar oluşturulmalı ve bu politikalar sıkı bir şekilde denetlenmelidir. Yerel yönetimlerin de desteği ile erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerini iyileştirecek düzenlemeler yapılmalıdır. Rekreasyon bölümleri, konuyla ilgili çeşitli paydaşların katılımını teşvik ederek kapsayıcı turizm politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunacak araştırmalar ve projeler geliştirmelidirler.
- *Teknolojik çözümler:* Erişim gereksinimi olan bireylerin tatil deneyimlerini kolaylaştıracak mobil uygulamalar ve diğer teknolojik çözümler geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Bu uygulamalar, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil planlamalarına ve otel içindeki yönlendirmeleri daha kolay yapmalarına yardımcı olacaktır. Rekreasyon yönetimi ve rekreasyon bölümleri, bu teknolojik çözümlerin geliştirilmesine yönelik eğitimler ve projeler sunarak öğrencilere bu alanda bilgi ve beceri kazandırmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, erişim gereksinimi olan bireylerin turizm sektöründe daha kapsayıcı ve erişilebilir hizmetler almasının önemini ortaya koymaktadır. Türkiye’de ve dünya genelinde milyonlarca erişim gereksinimi olan bireyin varlığı, tatil deneyimlerinin iyileştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Turizm sektöründe animatörlerin, eri-

şim gereksinimi olan bireylerin sosyal etkinliklere katılımını teşvik ederek tatil deneyimlerini zenginleştirme potansiyeli büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, animatörlerin uyarlanabilir rekreatyon faaliyetlerini etkin bir şekilde uygulamaları, erişim gereksinimi olan bireylerin tatil süreçlerinde daha bağımsız ve mutlu olmalarını sağlayacaktır. Ayrıca, bu süreçte işletme yöneticilerinin ve yerel yönetimlerin erişilebilirlik standartlarına uyumları ve gerekli düzenlemeleri yapmaları, erişim gereksinimi olan bireylerin yaşam kalitelerini artırmada kritik bir rol oynayacaktır. Kapsayıcı turizm politikalarının geliştirilmesi, erişim gereksinimi olan bireylerin sosyal katılımını artıracak ve toplumda daha görünür hale gelmelerine katkıda bulunacaktır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, araştırma sadece belirli bir bölgede (Türkiye) ve tatil destinasyonlarında çalışan animatörler ve erişim gereksinimi olan bireylerle sınırlı bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, bulguların farklı coğrafi bölgeler, uluslararası gruplar veya diğer turistik hizmet sağlayıcıları (örneğin, restoranlar, ulaşım hizmetleri) için genellenmesi zordur. Ayrıca, çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakatlar, katılımcıların kişisel algılarına ve deneyimlerine dayandığı için öznel verilere dayanmakta olup, daha geniş bir bakış açısı elde edebilmek adına farklı veri toplama araçlarıyla (örneğin anketler) desteklenmesi gerekebilir. Verilerin analizinde kullanılan içerik analiz yöntemi, kodlama sürecinde araştırmacı yanlılığı riski taşıyabilir. Bu çalışmada kod güvenilirliği sağlamak için iki araştırmacı tarafından kodlar tekrar kontrol edilmiş olsa da daha büyük bir araştırma ekibiyle daha geniş kapsamlı bir inceleme yapılması faydalı olabilir. Son olarak, çalışmada sadece fiziksel engeller ele alınmış olup, bilişsel ya da diğer farklı engel türlerine sahip bireyler araştırma kapsamına alınmamıştır. Gelecek araştırmalarda farklı engel türlerine sahip bireylerin katılımı ve bu bireylerin tatil deneyimlerinin daha geniş kapsamlı olarak incelenmesi gereklidir. Ayrıca, uzun dönemli etkileri görmek amacıyla zamanla izlemeye dayalı (longitudinal) çalışmaların yapılması da önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aylan, F. K. ve Ardıç-Yetiş, Ş. (2021). Açık Alan Rekreatyon Faaliyetlerinin Destinasyon Kıyaslaması Bağlamında İncelenmesi: Nevşehir-Konya İllerinin Karşılaştırılması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79): 1279-1297.
- Başarangil, İ. ve Öztürk, H. (2017). Terapatik Rekreatyon Amaçlı Aktiviteler ve Turistik Gezilerin Değerlendirilmesi: Kırklareli İli Örneği, *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(4): 53-65.
- Biddulph, R. ve Scheyvens, R. (2018). Inclusive Tourism Development, *Tourism Geographies*, 20(4): 589-609.
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü. (2020). Reopening Tourism For Travellers With Disabilities: How To Provide Safety without Imposing Unnecessary Obstacles. <https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-08/REOPENING.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2024.
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü. (2024). Accessible Tourism For All Public-Private. <https://www.unwto.org/accessibility>, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Dalkılıç, G. ve Mil, B. (2017a). Rekreatyon-Animasyon Hizmetlerinin Sınıflandırılması ve Otel İşletmelerindeki Öneminin Değerlendirilmesi, *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2): 40-72.
- Dalkılıç, G. ve Mil, B. (2017b). Otel İşletmelerinde Rekreatyon ve Boş Zaman Yönetimi: Sahil Otelleri Örneği, *Yorum-Yönetim-Yöntem Uluslararası Yönetim-Ekonomi ve Felsefe Dergisi*, (5): 29-42.
- Darcy, S. (2010). Inherent Complexity: Disability, Accessible Tourism and Accommodation Information Preferences, *Tourism Management*, 31(6): 816-826.
- Darcy, S. ve Buhalis, D. (2011). Conceptualising Disability. İçinde; D. Buhalis ve S. Darcy (Editörler), *Accessible Tourism: Concepts and Issues* (ss. 21-42). Bristol: Channel View Yayınları.
- Darcy, S., McKercher, B. ve Schweinsberg, S. (2020). From Tourism And Disability to Accessible Tourism: A Perspective Article, *Tourism Review*, 75: 140-144.
- Diker, O. ve Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı (2): 111-125.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2011). Dünya Engellilik Raporu. <https://static.ohu.edu.tr/univweb/medial/portallar/engelsizuniversite/duyurular/1345/diwnu3i5.pdf>, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Eichhorn, V. ve Buhalis, D. (2011). Accessibility: A Key Objective For The Tourism Industry. İçinde; D. Buhalis ve S. Darcy (Editörler), *Accessible Tourism: Concepts and Issues* (ss. 46-61). Bristol: Channel View Yayınları.
- Engelliler Hakkındaki Kanun. (2005, 1 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 25868). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat-metin/1.5.5378.pdf>, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Er, Y. (2020). Sağlık ve Rekreatyon. İçinde; M. İklim ve E. Beltekin (Editörler), *Sporla Yeni Akademik Çalışmalar-5* (ss.137-172). Ankara: Akademisyen Kitapevi.

- Evans, M. B., Shirazipour, C. H., Allan, V., Zanhour, M., Sweet, S. N., Ginis, K. A. M. ve Latimer-Cheung, A. E. (2018). Integrating Insights from the Parasport Community to Understand Optimal Experiences: The Quality Parasport Participation Framework, *Psychology of Sport and Exercise*, 37: 79-90.
- Gillovic, B. ve McIntosh, A. (2020). Accessibility and Inclusive Tourism Development: Current State And Future Agenda, *Sustainability*, 12(22): 9722.
- Groff, D. ve Kleiber, D. (2001). Exploring the Identity Formation of Youth Involved in an Adapted Sports Program, *Therapeutic Recreation Journal*, 35(4): 318-332.
- Haslett, D. ve Smith, B. (2020). Accessibility in Tourism: Challenges and Opportunities for People With Disabilities, *Tourism Review*, 75(3): 123-134.
- Hazar, A. (2003). *Rekreasyon ve Animasyon* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Karaküçük, S. (1997). *Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme) Kavram, Kapsam ve Bir Araştırma*. (2. Baskı). Ankara: Seren Ofset.
- Kitchin, P. J., Hammond, A., Bundon, A., Howe, P. D. ve Darcy, S. (2022). COVID-19 and Disability Sport: Imagining Disability Accessible and Inclusive Sport Management Futures. İçinde; *Frawley, S. ve Schulenkorf, N. (Editörler)*, *Routledge Handbook of Sport and COVID-19* (ss. 48-64). Routledge.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Thousand Oaks: SAGE Yayınları.
- Mannela, S., Labbe, D., Bundon, A., Sauve, J., McBride, C. B., Best, K., Yung, O. ve Miller, W. C. (2023). Access at Elevation: Strategies Used to Support Participation for People with Disabilities in Adaptive Snowsports, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 43: 1-8.
- McKercher, B., Packer, T., Yau, M. K. ve Lam, P. (2003). Travel Agents as Facilitators or Inhibitors of Travel: Perceptions of People with Disabilities, *Tourism Management*, 24(4): 465-474.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2. Baskı). Thousand Oaks: SAGE Yayınları.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research and Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Thousand Oaks: SAGE Yayınları.
- Rubio-Escuderos, L., García-Andreu, H. ve Ullán de la Ros, J. (2021). Accessible Tourism: Origins, State of the Art And Future Lines of Research, *European Journal of Tourism Research*, 28: 2803.
- Sezgin, M. ve Köseoğlu, A. (2021). Rekreasyon ve Animasyon Pazarlaması. İçinde; Güneş, S. G. ve Varol, F. (Editörler), *Rekreasyon Disiplinlerarası Yaklaşım ve Örnek Olaylar* (ss. 31-60). Ankara: Nobel Yayın Evi.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (2. Baskı). Thousand Oaks: SAGE Yayınları.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Türkiye Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Temizel, G. (2021). Erişilebilir Turizm: Postmodern Bir Sentez. İçinde; Ünüvar, Ş. ve Sarı Yıldırım, Ş. (Editörler), *Erişilebilir Turizm Sistemleri* (ss. 223-267). Ankara: Nobel Yayın Evi.
- Tingen, J. N. ve Berns, M. (2024). Current Quality of Life Metrics and Their Feasibility and Applicability in Adaptive Sports, *Current Physical Medicine and Rehabilitation Reports*, 138-144.
- TÜRSAB. (2006). Avrupa Engelsiz Turizm Ağı (ENAT), Üyelik Bilgisi. https://www.tursab.org.tr/haberler/avrupa-engelsiz-turizm-agi-enat_2307, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Tütüncü, Ö. (2012). Rekreasyon ve Rekreasyon Terapisinin Yaşam Kalitesindeki Rolü, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(2): 248-252.
- Tutuncu, O. (2017). Investigating the Accessibility Factors Affecting Hotel Satisfaction of People with Physical Disabilities, *International Journal of Hospitality Management*, 65: 29-36.
- Tutuncu, O. ve Lieberman, L. (2016). Accessibility of Hotels for People with Visual Impairments: From Research to Practice, *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 110(3): 163-175.
- Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi. (2023). Global Survey Report on Persons with Disabilities and Disasters. <https://www.undrr.org/media/90432/download?startDownload=20240703>, Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Westland, J. (1992). Leisure, Recreation and Disability: "Do People with one Hand Swim in Circles?!", *World Leisure and Recreation*, 34(3): 22-24.
- Yin, R. K. (2014). *Case Study Research: Design and Methods* (5. Baskı). Thousand Oaks: SAGE Yayınları.
- Youngblood, J. L., McDonough, M. H., Condliffe, E., Legg, D. ve Emery, C. A. (2024). "We're Stronger as a Family": Family Experiences and Relationships in an Adapted Physical Activity Camp, *Psychology of Sport and Exercise*, 71: 1-10.

Fatih VAROL

Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat bölümünden mezun oldu (2003). Yüksek lisans eğitimini Selçuk Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon dalında tamamladı (2010). Doktora derecesini Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından aldı (2017). Selçuk Üniversitesi'nde Öğr. Gör. olarak çalışmaya başladı (2007). Doçentlik derecesine de Selçuk Üniversitesi'nde yükseltildi (2022). Şu anda halen Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları rekreasyon yönetimi, sürdürülebilir turizm ve turizm işletmeciliğidir.

Hasan Suat AKSU

Gazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi bölümünden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde Rekreasyon Yönetimi Anabilim dalından aldı (2020). Arş. Gör. olarak Selçuk Üniversitesi, Turizm Fakültesi Rekreasyon Yönetimi Bölümü'nde göreve başladı. 2020 yılından beri doktora eğitimine Necmettin Erbakan Üniversitesi, Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalında devam etmektedir. Temel çalışma alanları rekreasyon yönetimi, rekreasyon ve sağlık, rekreasyon ve fiziksel aktivite ve turizmdir.

Merve ÖKSÜZ

Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği bölümünden mezun oldu (2009). Yüksek lisans eğitimini Brunel University'de (İngiltere) tamamladı (2011). Doktora eğitimini İstanbul Bilgi Üniversitesi, İşletme dalında tamamladı (2019). Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu'nda Öğr. Gör. olarak çalışmaya başladı (2015). Nicolas Copernicus University'de Öğr. Gör. olarak çalıştı (2017). Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmaya başladı (2021). Doçent derecesine de yine Başkent Üniversitesi'nde yükseltildi. Temel çalışma alanları turizm pazarlaması, turizm işletmeciliği ve sürdürülebilir turizmdir.

Sosyal Karşılaştırma ve Medyanın Rekreasyon Faaliyetlerine Katılıma ve Psikolojik İyi Oluşa Etkisi

The Effect of Social Comparison and Media on Participation in Outdoor Recreation Activities and Psychological Well-Being

Cem YEŞİLYURT* - Yılmaz AĞGÜNDÜZ**

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi, Altınşehir Mah. Atatürk Bulvarı No:1, 02040 Merkez/ Adıyaman.

ORCID: 0000-0003-2193-5406

E-posta: cyesilyurt@adiyaman.edu.tr

** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Tinaztepe Yerleşkesi, Adatepe Mah. 205/60 Sok. No:1, 35400 Buca/ İzmir.

ORCID: 0000-0001-8887-9280

E-posta: yilmaz.aggunduz@deu.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 7 Ağustos 2024

Birinci düzeltme: 27 Ekim 2024

İkinci düzeltme: 4 Kasım 2024

Kabul: 6 Kasım 2024

Anahtar sözcükler: Sosyal medya kullanımı, Sosyal karşılaştırma, Rekreasyon, Psikolojik iyi oluş.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 7 August 2024

Resubmitted: 27 October 2024

Resubmitted: 4 November 2024

Accepted: 6 November 2024

Key words: Social media use, Social comparison, Recreation, Psychological well-being.

ÖZ

Bu araştırmanın amacı sosyal medya kullanımı, sosyal karşılaştırma ve açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılımın üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarına etkisini belirlemektir. Ayrıca araştırmada katılımcıların cinsiyet ve günlük olarak kendilerine ayırdıkları zamana göre açık hava etkinliklerine katılımlarının farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Veriler alanyazında geçerli ve güvenilirliği kanıtlanmış ölçekler (sosyal karşılaştırma, sosyal medya kullanımı ve psikolojik iyi oluş ölçeği) ve sekiz adet açık hava etkinliğinin (yürüyüş, dağ tırmanma, bisiklete binme, piknik yapma, gezme, bahçe işleri yapma, balık tutma ve parka gitme) yer aldığı bir anket formu ile yüz yüze toplanmıştır. Kolayda örneklem yöntemiyle 1-30 Mayıs 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilen veri toplama süreci sonunda 193 adet geçerli ankete ulaşılmıştır. Araştırmanın hipotezleri çoklu regresyon analiziyle test edilmiş olup farklılıklar bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü ANOVA ile test edilmiştir. Bulgular sosyal medya kullanımının ve açık hava etkinliklerine katılımın öğrencilerin psikolojik iyi oluşunu artırdığını göstermektedir. Ayrıca açık hava etkinliklerine katılım, öğrencilerin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effects of social media use, social comparison, and participation in outdoor activities on the psychological well-being of university students. In addition, the study examined whether the participants' participation in outdoor activities differed according to their gender, and daily time allocated to themselves. Data were collected face-to-face with a questionnaire form that included valid and reliable scales in the literature (social comparison, social media use, and psychological well-being scale) and eight outdoor activities (hiking, mountain climbing, cycling, picnicking, traveling, gardening, fishing, and going to the park). At the end of the data collection process carried out between May 1-30, 2024 with the convenience sampling method, 193 valid questionnaires were reached. The hypotheses of the study were tested with multiple regression analysis, and the differences were tested with independent sample t-test and one-way ANOVA. The findings show that the continuity dimension of social media use, and participation in outdoor activities increase the psychological well-being of the students. In addition, participation in outdoor activities indicates significant differences according to genders of students.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Yeşilyurt, C. ve Akgündüz, Y. (2024). Sosyal Karşılaştırma ve Medyanın Rekreasyon Faaliyetlerine Katılıma ve Psikolojik İyi Oluşa Etkisi *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 205 - 221.

GİRİŞ

Farklı ülkelerden milyonlarca insanın sosyal medya kullanması sosyal medyayı çağdaş insan hayatına egemen olan bir olgu haline getirmiştir.

Sosyal medya uygulamaları olan Facebook, Twitter, Instagram ve TikTok gibi platformlar aracılığıyla yeni iletişim kalıpları oluşarak insanların etkileşim kurma biçimleri değişmiştir (Sultan vd. 2023). Daha önce zaman ve mekânla sınırlı olan

geleneksel sosyal etkileşimler, bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte zamandan ve mekândan bağımsız hale gelmiştir (Maitri vd. 2023). Sosyal medya, bireylerin arkadaşlarıyla bağlarını güçlendiren bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır (Wirtz vd. 2021). Bu bağlamda sosyal medya, bireylerin uzakta olduğu dost, akraba, arkadaş gibi çeşitli nüfus kesimleriyle iletişim kurabilmelerini sağlamak konusunda çekici hale gelmiştir (Kim vd. 2023). Dünya Sağlık Örgütü gençlere sağlıklı bir yaşamı teşvik etmek için sosyal medyayı güçlü bir araç olarak görmektedir. Bunun nedeni sağlıklı beslenme ve sağlıklı fiziksel yaşam bilgilerine sosyal medya aracılığıyla kolayca ulaşılabilmesidir (Purba vd. 2023). Yaygın kullanımına ve potansiyel faydalarına rağmen sosyal medyanın özellikle gençler üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır (Spitzer vd. 2023). Sosyal medya özellikle gençler arasında daha çok benimsenmiştir. Gençler sosyalleşmek, eğlenmek ve daha da önemlisi hayatlarını birbirleriyle paylaşmak için sosyal medya aracılığıyla etkileşime girmektedirler. Bu nedenle sosyal medyanın olumlu ve olumsuz etkilerine en fazla gençler maruz kalmaktadır (Gabriel 2014). Sosyal medyada daha geleneksel olan medyanın aksine, kullanıcılar deneyim yaratmada ve şekillendirmede aktif bir rol oynamaktadırlar (Michikyan ve Suarez-Orozco 2016). Geçtiğimiz on yılda sosyal medya ile iyi oluş arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma olmuştur (Odgers ve Jensen 2020; Course-Choi ve Hammond 2021).

İnsanlar sürekli olarak kendi görünüşlerini ve refahlarını diğer bireylerinkiyle karşılaştırırlar (Morina vd. 2024). Sosyal karşılaştırma her yerde mevcuttur ve gençlerin iyi oluşları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Arigo vd. 2014). Gençler sosyal medyada çok fazla zaman geçirdiklerinden, başkalarının görünüşte mükemmel olan hayatlarına ve fiziksel görünüşlerine düzenli olarak maruz kalmaktadırlar (Bell 2019). Bu maruz kalma durumu gençler arasında kendini başkalarıyla karşılaştırma düşüncesine sebep olmaktadır (Chae 2018). Bu karşılaştırma gençler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabilmekte (Meier ve Johnson 2022). Yapılan çalışmalar, sosyal karşılaştırmanın gençleri başarıya götürebileceği gibi başarısızlığa da sebep

olabileceği sonucunu ortaya koymuştur (Festinger 1954; Wood 1989; Buunk ve Ybema 2003). Sosyal karşılaştırmanın bireyler üzerindeki etkisinin bireyin kişiliğiyle alakalı olduğu da kabul edilmektedir (Schreurs ve Vandenbosch 2021).

Rekreasyon ve boş zaman etkinlikleri bireylerin psikolojik iyi oluşlarını geliştirmelerinde, haz ve olumlu duygular sağlamada hayati öneme sahiptir (Pinquart ve Silbereisen 2010). Rekreasyon ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki, spor izlemek, başkalarıyla tanışmak ve oyun oynamak gibi hem yalnız hem de sosyal faaliyetler için geçerli (Yarnal vd. 2008) olabileceği gibi yapılan açık alan aktiviteleri için de geçerlidir. İnsanlar boş zamanlarında doğada boş zaman etkinlikleri yaparak hem teknolojiden uzaklaşmakta hem de yaptıkları rekreatif etkinlik ile psikolojik iyi oluşlarına katkı sağlamaktadırlar. Yapılan birçok çalışmada rekreatif aktivite ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki ortaya konulmuştur (Björk vd. 2008; Kwon vd. 2019).

Bu araştırmanın amacı, ülke geleceğini yönlendireceği kabul edilen üniversite öğrencilerinin sosyal karşılaştırma, sosyal medya kullanımı ve açık alan etkinliklerine katılımlarının psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkisini incelemektir. Bu araştırmanın alanyazına ve uygulamaya üç önemli katkı sağlaması beklenmektedir. (1) Alanyazın incelendiğinde sosyal medya kullanımı ve sosyal karşılaştırmanın hem açık alan rekreasyon faaliyetlerine katılımı üzerine etkisi hem de psikolojik iyi oluş üzerine etkisini birlikte inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırma ile alanyazındaki bu boşluğun doldurulması beklenmektedir. (2) Çağımızın kaçınılmazı sosyal medyanın üniversiteli gençler üzerindeki etkisini belirleyerek karar alıcılara bu konuda yön göstermesi beklenmektedir. (3) Üniversiteli gençlerin açık alan etkinliklerine katılımlarının psikolojik iyi oluşları üzerindeki etkisini belirleyerek sağlıklı bir nesil yetiştirilmesinde önemli rolü ve sorumlulukları olan merkezi ve yerel yönetimlere, üniversite yönetimlerine öneriler getirilmesi beklenmektedir. Bu kapsamda öncelikle ilgili değişkenlerle mevcut alanyazına dayalı açıklamalar yapılmış olup sonrasında varsayımlar, gerekçeleri ile birlikte sunulmuştur. Devamında, çalışma-

da yapılan alan araştırmasına ilişkin nicel araştırma yöntemi açıklanmış ve alan araştırmasının bulguları verilmiştir. Son olarak da bulgulara bağlı teorik karşılaştırma, uygulamaya yönelik öneriler, araştırmanın sınırlılıkları ve gelecek çalışmalar için önerilerle çalışma tamamlanmıştır.

ALANYAZIN İNCELEMESİ VE VARSAYIM GELİŞTİRME

Dijitalleşme gün geçtikçe hız kazanmakta ve insanlar sosyal paylaşım platformlarında daha fazla zaman harcamaktadırlar (Wang vd. 2023). Sosyal medyada sıkça vakit geçiren bireyler kendilerini başkaları ile karşılaştırma yapmaya başlamaktadırlar (Bayköse ve Esin 2019). Sosyal medya ve sosyal karşılaştırma ve rekreasyon faaliyetleri de günlük yaşamın içerisinde yerini korumaya ve bireyleri fiziksel ve psikolojik olarak etkilemeye devam etmektedir. Bu bölümde rekreasyon faaliyetlerine katılımın, sosyal medya kullanımının ve sosyal karşılaştırmanın psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi alanyazına dayalı olarak açıklanmaktadır.

Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım ve Psikolojik İyi Oluş

Psikolojik iyi oluşun temel amaçlarından biri, insanların neden ve nasıl mutlu olduğunu açıklamaktır (Köksal vd. 2023). Bu bağlamda psikolojik iyi oluş, hedonik ve ödemonik (eudaimonik) iyi oluş olarak iki boyutta değerlendirilmekte ve bu amaçla yapılan çalışmalarda psikolojik iyi oluşa dair hazcılık ve işlevsellik olmak üzere iki temel bakış açısı bulunmaktadır. İşlevsellik insanın var olan potansiyelini açığa çıkarması olarak tanımlarken, hazcılık ise mutlu olmak ve yaşamdan zevk alabilmek olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan 2008).

Öz belirleme kuramına göre bireylerin özerklik, yeterli ve ilişkisellik olmak üzere üç temel psikolojik ihtiyacı bulunmaktadır. Bu kuram bireylerin bu ihtiyaçlarını karşılayabilme düzeylerinin onların yapmakta oldukları faaliyete yönelik motivasyonlarını ve iyi-oluşlarını etkilediğini varsaymaktadır (Deci vd. 2001). Bu çalışma kapsamında iyi oluş Deci ve Ryan'ın (2008) tanımlanmış olduğu hazcılık yani mutlu olmak ve ya-

şamdan zevk almak bakış açısıyla değerlendirilecektir. Boş zaman, insanların meslekleri, aileleri veya toplum tarafından dayatılan yükümlülüklerden uzak olduklarında gerçekleştirdikleri aktiviteler olarak tanımlanır. Bu nedenle, uyumak, çalışmak ve ev işi yapmak gibi yaşam için zorunlu aktiviteler, boş zaman aktivitelerine dahil değildir (Takiguchi vd. 2023). Örneğin, üniversite öğrencileri önemli miktarda boş zamana sahiptirler ve haftada ortalama 20 saati arkadaşlarıyla sosyalleşmek ve ders dışı etkinliklere katılmak gibi boş zaman etkinliklerine ayırırlar (Fosnacht vd. 2018). Öğrencilerin günde ortalama beş saat derse girdikleri düşünüldüğünde neredeyse haftalık ders saatleri kadar boş zamana sahip oldukları görülmektedir.

Rekreasyon, belirli koşullar ve motivasyonlar doğrultusunda bireylerin kendi istekleriyle gerçekleştirdikleri, bireylere zihinsel, bedensel, sosyal ve kültürel kazanımlar sağlayan boş zaman etkinlikleridir (Turhan ve Koç 2022). Tanımdan anlaşılacağı üzere rekreatif faaliyetleri bireyler boş zamanlarında gerçekleştirmekte ve bu gerçekleştirilen rekreatif faaliyetler bireyin sadece fiziksel sağlığına fayda sağlamamakta aynı zamanda zihinsel sağlığını da olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda rekreatif faaliyetler içerisinde olan fiziksel aktivitelerin genel sağlık üzerine etkileri alanyazında kanıtlanmıştır (Golenkova vd. 2023; Houge Mackenzie vd. 2023; Stenseng vd. 2023). Buna bağlı olarak rekreasyonel aktivitelerin psikolojik iyi oluşu artırdığı, bu durumun da zihinsel, ruhsal, duygusal, sosyal ve fiziksel sağlığın yanı sıra canlı vücudundaki tüm sistemlerin psikolojik refahını sağlayan bağışıklık sistemini iyileştirmeye yardımcı olduğu söylenebilir (Shah vd. 2017). Ayrıca rekreasyona katılım, doğası gereği içsel olarak motive edicidir. Bu nedenle, rekreasyon katılımı pozitif sosyal etkileşim yoluyla özsaygıyı, öz imajı oluşturmaya ve içsel güveni kazanmaya yardımcı olabilir ve böylece insanların zihinsel iyi oluşlarını da artırır (Li ve Wang 2012).

Sosyal Medya Kullanımı ve Psikolojik İyi Oluş
“Sosyal medya” terimi, kısaca insanların birbirleriyle bağlantıda kalmasını sağlayan tüm uygulamalar, araçlar ve platformlar olarak tanımlan-

maktadır (Beams ve Maher 2024). Diğer bir tanımında ise sosyal medya, web 2,0'ın ideolojik ve teknik temelleri üzerine inşa edilen ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin paylaşılmasına olanak tanıyan bir grup internet tabanlı uygulama olarak ifade edilmektedir (Kaplan ve Haenlein 2010). Diğer bir açıdan sosyal medya, üç farklı özelliğe sahip web tabanlı iletişim platformları olarak tanımlanmaktadır; platform 1) kullanıcıların diğer kullanıcılarla paylaşmak üzere benzersiz profiller ve içerik oluşturmasına olanak tanır 2) kullanıcıların diğer kullanıcılarla aralarında gezinilebilecek görünür bir ağ bağlantısı oluşturur 3) kullanıcılara içerik yayımlamak, bilgi tüketmek ve sürekli bir bilgi akışı içinde başkalarıyla etkileşimde bulunmak için bir alan sağlar (Ellison ve Boyd 2013). Sosyal medya kullanımı ucuzdur ve kullanımı kolaydır ayrıca insanlar sosyal medya sayesinde bir gün içerisinde binlerce hatta on binlerce insana ulaşabilme imkânı bulabilmektedirler (Wolynn vd. 2023). Bireyler diğer insanlara ulaşırken genellikle sosyal destek aramak ve elde etmek amacıyla sosyal medyayı kullanırlar (Hruska ve Maresova 2020). Sosyal medya platformlarının güncel örnekleri arasında Facebook, Instagram gibi sosyal ağ siteleri, Flickr gibi fotoğraf paylaşım siteleri, YouTube gibi video paylaşım siteleri, LinkedIn gibi iş ağı siteleri, Twitter gibi mikro blog siteleri ve çok sayıda başka platform yer almaktadır. Sosyal medya siteleri ucuzdur ve çoğu zaman kullanımı tamamen ücretsizdir (Whitting ve Williams 2013).

Sosyal medya, 2000'li yılların başında hızla çoğalmış ve dünyanın iletişim biçiminde bir devrim yaratmıştır (Boyd ve Ellison 2007). 2024 yılında dünyada 5,35 milyar insan internet kullanırken bunların 5,04 milyarının sosyal medya kullandığı belirlenmiştir (Statista 2024a). Sosyal medya özellikle modern toplumlarda oldukça sık kullanılmakta ve insanların çevrelerindekiyle iletişim kurma biçimini değiştirmektedir (O'Day ve Heimberg 2021). Son yirmi yılda sosyal medya kullanımı katlanarak artmış ve artık dünya çapında her yaştan insan tarafından kullanılan çeşitli web sitelerini ve uygulamalarını içerir hale gelmiştir. Sosyal medya kullanımındaki bu hızlı artış insanların birbirleri ile etkileşim kurmasını

sağladığı için insanların duygusal yaşamları üzerinde ne gibi etkileri olduğu merak konusu olmuştur (Kross vd. 2021).

Özellikle gençler sosyal medyanın olmadığı bir yaşamı hayal etmekte zorlanmaktadırlar (Khalaf vd. 2023). Yapılan çalışmalar bu savı destekler niteliktedir. Son raporlar İngiltere ve ABD gibi gelişmiş ülkedeki gençlerin yüzde 91'inin sosyal medyayı kullandığını ve yüzde 50'sinden fazlasının saatte en az bir kez sosyal medyayı kontrol ettiğini ortaya koymaktadır (Dane ve Bhatia 2023). Diğer bir bulguya göre ise gençlerin sosyal medya kullanımı diğer yaş gruplarına göre daha yüksektir (Hruska ve Maresova 2020). 2024 yılında Statista'nın yapmış olduğu çalışma bu bulguyu destekler niteliktedir. Statista raporuna göre 2024 yılı dünya çapında internet kullanıcılarının yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında kullanıcıların yüzde 35,6'sı 25-34, yüzde 24'ü 35-44, yüzde 19'u 18-24, yüzde 11,3'ü 45-54, yüzde 6'sı 55-64 yaş aralığında ve yüzde 4,2'si 65 yaş ve üzerindedir (Statista 2024b). Bu bulgular, sosyal medya kullanımının sıklığı ile ilgili olarak yaş değişkeninin güçlü bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Sosyal medya üniversite öğrencilerinin iletişim faaliyetleri için önemli bir platform olarak ortaya çıkmıştır (Kim vd. 2016). Daha geniş bir açıdan bakılacak olursa sosyal medyanın hızlı gelişimi sadece üniversite öğrencilerinin değil, genç yetişkinlerin de birbirleri ile bağlantı kurması ve sosyal olarak aktif olması için yeni fırsatlar sağlamıştır (Campbell ve Kwak 2010).

İnsanlar sosyal medya sayesinde eski arkadaşları ve beğendiği ağ günlüğü yazarları (bloggerlar) ile bağlantılı kalarak yalnızlaşma duygusundan uzaklaşmaktadırlar. Yalnızlık halinin insanlar üzerine etkisi oldukça yüksektir. Sosyal medya, insanların duygu durumlarını olumsuz olarak etkilediği gibi toplumdan uzaklaşmalarını sağlayan bir olgu olarak görülmektedir (Mert ve Özdemir 2018). Duygu durumu da dahil olmak üzere bir dizi psikolojik sorunun ortaya çıkmasında internet kullanımının etkisinin olduğuna ilişkin bulgular vardır (Mackinnon vd. 2008). Diğer bir açıdan olumlu yönlerine bakılacak olursa, sosyal medya kullanımı başkalarıyla bağlantı kurmak, yaratıcılığı, bilgiyi ve sivil katılımı teş-

vik eden çevrimiçi topluluklar oluşturmak ve bunların parçası olmak için harika fırsatlar sağlamaktadır. Örneğin Facebook ve Whatsapp, öğrencilerin sınıf dışında bağlantı kurmalarına, ödevler ve projeler üzerinde iş birliği yapmalarına olanak tanıyarak öğrenme için daha fazla fırsat yaratmaktadır. Gençler sosyal medya aracılığıyla gönüllülük faaliyetleri hakkında bilgi edinebildiği gibi bu faaliyetlere katılım fırsatı da bulabilmektedirler (O’Keeffe ve Clarke-Pearson 2011).

Sosyal medya sayesinde kişilerarası bağlantının artmasıyla, insanların psikolojik iyi oluş seviyelerinde genel bir artış olduğu üzerine çalışmalar olmasına rağmen; sosyal medya kullanımının muhtemelen en yüksek olduğu İngiltere ve Amerika gibi toplumlarda yalnızlık sorunu devam etmektedir (Pittman ve Reich 2016). Martin vd. (2018) yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin sosyal medyayı çok küçük yaşta kullanmaya başladıklarını, sosyal medyada tanımadıkları kişilerle muhatap olduklarını ve bu durumun öğrencilerin zorbalık ile karşılaşabildiği gerçeğini ortaya koymuşlardır. Sosyal medyanın dolaylı olarak iyi oluş üzerinde olumsuz etkileri görülebilmektedir, bununla birlikte elbette ki psikolojik iyi oluş üzerine olumlu etkilerinin bulunduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Giderek artan sayıda çalışma, sosyal medya kullanımının psikolojik sonuçlarını incelemektedir. Disiplinler arası araştırma alanı ve birincil çalışmalardan elde edilen çelişkili kanıtlar, kamuoyunun yoğun ilgisini çeken bu alandaki mevcut bilimsel bilginin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Sosyal Karşılaştırma ve Psikolojik İyi Oluş

İnsanlar sosyal ortamlara katıldıkları zaman kendi yeteneklerini ve fikirlerini başkalarıyla karşılaştırarak mevcut durumlarını anlamak isterler (Festinger 1954). Kendisini kasıtlı veya kasıtsız olarak başkalarıyla karşılaştırmak yaygın bir sosyal olgudur (Suls vd. 2002). Sosyal karşılaştırma, başkalarına göre nasıl olduğumuzu (yetenek karşılaştırması) veya nasıl davranmamız, düşünmemiz ve hissetmemiz gerektiğini (fikir karşılaştırması) belirlemek için diğer insanları bilgi kaynağı olarak kullanma eğilimini ifade etmektedir

(Festinger 1954). Sosyal karşılaştırmalar, kısmen bu karşılaştırmaların nasıl algılandığına ve yorumlandığına bağlı olarak farklı duygusal sonuçlara sahip olabilir.

Özdeşleşme-karşıtlık modeline göre bireyler, yukarı ve aşağı karşılaştırma hedeflerine tepki gösterdiklerinde, bu hedeflerle kendilerini kıyaslayabilirler, yani kendi durumlarını değerlendirmek için diğerini bir referans noktası olarak görebilir ve dolayısıyla bireyler bu hedeflerle karşı karşıya gelebilirler (Wood 1989). Karşılaştırdıkları kişilerin daha kötü durumda olduğunu gördüklerinde rahatlarlar, daha iyi durumda olduklarını gördüklerinde ise kıskançlık duyarlar. Bu durumda, yukarı yönlü bir karşılaştırma ağırlıklı olarak olumlu etki uyandırırken, aşağı yönlü bir karşılaştırma ağırlıklı olarak olumsuz etki uyandıracaktır (Buunk ve Ybema 2003). Güçlü yeteneğe dayalı sosyal karşılaştırma yönelimine sahip insanlar, kendilerini geliştirmeyi (yani yukarı doğru sosyal karşılaştırmayı) teşvik etmek için gelecekte benzemek istedikleri üstün kişileri kasıtlı olarak seçerler veya yine kendilerini geliştirmeyi teşvik etmek amacıyla, görece üstünlük duygusu elde ettikleri daha aşağı düzeydeki kişileri kasıtlı olarak seçerler (yani aşağı doğru sosyal karşılaştırma) (Guyer ve Vaughan-Johnston 2020). Bu açıdan bakıldığında, güçlü bir yeteneğe dayalı sosyal karşılaştırma yönelimine sahip insanlar, benlik ile karşılaştırma yapılan kişi arasındaki ilişkiye rekabetçi bir bakış açısıyla bakarlar (örneğin, “benimle onun arasında kim daha iyi?”) (Park ve Baek 2018). Yapılan çalışmalar insanların güçlü karşılaştırmayı zayıf karşılaştırmaya tercih ettiklerini göstermektedir (Wills 1981).

Sosyal karşılaştırma, insanın sosyal yaşamının en yaygın özelliklerinden biridir. Nasıl düşüneceğimize, hissedeceğimize ve nasıl davranacağımıza dair bilgiyi başkalarından almaya yönelik bu temel insan eğilimi, bize son derece karmaşık ve birbirine bağlı modern sosyal dünyada başarılı olma yeteneğini sağlamaktadır (Baldwin ve Mussweiler 2018). Kendimizi değerlendirmek ve nasıl davranmamız, düşünmemiz ve hissetmemiz gerektiği hakkında bilgi edinmek için etrafımızdakileri referans olarak kullanırız. Bu tür

sosyal karşılaştırmalar sosyal hayatta yaygındır ve muhtemelen kaçınılmazdır (Musweiler 2003). Yukarı yönlü sosyal karşılaştırmada benlik saygısında bir artış olmasına rağmen bu tür karşılaştırmaların sıklıkla kıskançlığa, düşük benlik saygısına ve olumsuz ruh haline yol açabileceği de belirtilmektedir (Gibbons ve Gibbons 2023). Öte yandan, aşağı yönlü karşılaştırma bazen işlemin nasıl daha kötü olabileceğini ortaya çıkardığı için insanların olumsuz hissetmesine neden olsa da çoğunlukla duygulanımda ve öz değerlendirilmede iyileşmelere yol açabilmektedir (Vogel vd. 2014).

Bu çalışmada sosyal medya kullanımının ve sosyal karşılaştırmaların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Sosyal medyanın ve sosyal karşılaştırmaların psikolojik iyi oluş üzerine etkisinin bilinmesi özellikle çocuk yetiştiren ebeveynler için önemli bir konudur. Sosyal medyanın yoğun olarak kullanıldığı günümüzde sağlıklı bireyler yetiştirebilmenin önemi oldukça büyüktür. Bu nedenle sosyal medyanın ve sosyal karşılaştırmaların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerinin bilinmesi hem sağlıklı gençler yetiştirebilmek hem de akran zorbalığını engelleyebilmek açısından önemlidir. Yukarıda yapılan açıklamalara bağlı olarak şu hipotezler önerilmektedir:

- H1. Öğrencilerin sosyal karşılaştırma davranışlarının, psikolojik iyi oluşları üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisi vardır.
- H2. Öğrencilerin sosyal medya kullanımlarının psikolojik iyi oluşları üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisi vardır.
- H3. Öğrencilerin açık hava etkinliklerine katılımlarının psikolojik iyi oluşları üzerinde istatistiki olarak anlamlı etkisi vardır.
- H4. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre açık hava etkinliklerine katılımları istatistiki olarak anlamlı farklılık göstermektedir.
- H5. Öğrencilerin günlük olarak kendilerine ayırdıkları zamana göre açık hava etkinliklerine katılımları istatistiki olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada sosyal medyayı yoğun olarak kullanan gençlere odaklanılmıştır. Gençlerin sos-

yal medyayı kullanırken karşılaştıkları en büyük sorun, nefret söylemi olarak görülmektedir (Özcan vd. 2018). Gençler arasında daha sık görülen şiddetin elektronik şekli olan nefret söylemi gün geçtikçe artmakta ve önlenmesi gereken büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır (David-Ferdon ve Hertz 2007). İşte bu noktada gençlerin iyi oluşlarını bozan sosyal medyadan uzaklaşarak boş zamanlarını rekreatif etkinlik yaparak geçirmelerinin, iyi oluşları üzerindeki etkilerini incelemek bu çalışmanın diğer bir konusunu oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada veriler anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket formunda üç ölçek yer almaktadır. Anketteki ilk ölçek, tek boyut ve beş maddeden oluşan Hajli vd. (2018) tarafından geliştirilen sosyal karşılaştırma ölçeğidir. Sosyal karşılaştırma ölçeğinin Türkçeye uyarlanması araştırmacılar tarafından yapılmıştır. İkinci ölçek ise iki boyut ve sekiz maddeden oluşan sosyal medya kullanımı ölçeğidir. Ölçek Deniz ve Tutgun-Ünal (2019) tarafından geliştirilmiştir. Anket formunda yer alan son ölçek ise Diener vd. (2010) tarafından geliştirilen ve Telef (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan sekiz maddeden oluşan psikolojik iyi oluş ölçeğidir. Ölçeklerdeki maddeler beşli Likert olarak ifade edilmiş olup, bu kapsamda sosyal karşılaştırma, sosyal medya kullanımı ve psikolojik iyi oluş ölçekleri (1) Kesinlikle Katılmıyorum ile (5) Kesinlikle Katılıyorum olarak ifade edilmiştir.

Anket formuna katılımcıların açık hava aktivitelerine katılım düzeylerini belirlemek amacıyla sekiz adet açık alan rekreasyon etkinliği eklenmiştir. Bu etkinlikler Gürsoy (2021) tarafından yapılan çalışmadan alınmıştır. Katılımcılar aktivitelere katılımlarını (1) Asla ile (5) Çok Sık olacak şekilde ifade etmişlerdir. Ayrıca anket formunda katılımcıların cinsiyet, medeni durum, çalışma durumu, gün içinde kendisine ayırdığı zaman, aylık hane halkı geliri ve yaş bilgilerine ilişkin açık ve kapalı uçlu sorular yer almaktadır.

Araştırmanın evrenini lisans eğitimi alan öğrenciler oluşturmaktadır. YÖK istatistiklerine göre 2022-2023 öğretim yılında 3.754.095 lisans

öğrencisi bulunmaktadır (YÖK İstatistik 2023). Araştırmada kolayda örneklem yöntemi tercih edilmiş olup, veriler araştırmacıların görev yaptığı bölümlerdeki öğrencilerden toplanmıştır. Öğrencilerin kendilerini anket formunu doldurmak zorunda hissetmelerini önlemek için anket formu sadece araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlere, okul kantininde ve yemekhanede dağıtılmıştır. Böylelikle araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini olumsuz etkileyebilecek ve etik sorunlar oluşturabilecek durumların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

1 - 30 Mayıs 2024 tarihleri arasında araştırmacıların görev yaptığı akademik birimlerdeki öğrencilere 240 adet anket dağıtılmış olup 207 anket geri dönmüştür. Ancak eksik doldurulması ve anket üzerine çeşitli resimler/karalamalar yapılması nedeniyle 14 anket analizden çıkartılmıştır. Kullanılabilir durumda olduğu belirlenen 193 anket IBM SPSS 24 programına girilmiş ve analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada çarpıklık ve basıklık değerlerine bağlı olarak veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmiştir. Yararlanılan ölçeklerin yapısal geçerlilikleri keşfedici faktör analizine (KFA), içsel güvenilirlikleri Cronbach alfa değerlerine bağlı olarak yorumlanmıştır. Sonrasında değişkenlerin ilişkilerini belirlemek amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiş olup, hipotezler ise çoklu regresyon analizi ile test edilmiştir. Farklılık hipotezleri ise bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü ANOVA ile test edilmiştir.

KFA için örneklem büyüklüğünün değişken sayısının 5 ila 10 katı arasında olması yeterli olarak kabul edilmektedir (Tang vd. 2024). Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda toplam 27 adet değişken bulunmaktadır. Bu nedenle ulaşılan örneklem büyüklüğünün 135 (27*5) ile 270 (27*10) arasında olması durumunda örneklem büyüklüğünün analizler için yeterli olacağı kabul edilmiştir. Kullanılabilir 193 ankete ulaşıldığında analizler gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan öğrencilerin tanımlayıcı bilgileri Tablo 1’de yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 68’i kadın, yüzde 99’u

bekar ve yüzde 70’inin yaş dağılımı 18-20 yaş aralığındadır. Ayrıca öğrencilerin yüzde 90’ı herhangi bir işte çalışmadığını, yüzde 35’i günlük olarak kendilerine üç-dört saat ayırdıklarını ve yüzde 61’i 35.000 TL ve altında aylık hane halkı geliri olduğunu belirtmişlerdir.

Ölçek maddelerinin çarpıklık ve basıklık değerlerine bağlı olarak normal dağılıp dağılmadığı belirlenmiştir. Sosyal karşılaştırma ölçeğinde yer alan maddelere ait çarpıklık değerleri 1,019 ile 0,037 arasında, basıklık değerleri -0,931 ile 0,034 arasında değişmektedir. Sosyal medya kullanımını ölçeğinde yer alan maddelere ait çarpıklık değerleri 0,140 ile -0,683 arasında, basıklık değerleri -1,204 ile -0,659 arasında değişmektedir. Psikolojik iyi oluş ölçeğinde yer alan maddelere ait çarpıklık değerleri -1,233 ile -0,463 arasında, basıklık değerleri -0,318 ile 0,920 arasında değişmektedir. Ayrıca açık hava etkinliklerine ait çarpıklık değerleri 2,280 ile -0,218 arasında, basıklık değerleri 2,055 ile -0,744 arasında değişmektedir. Tabachnick ve Fidell (2015) çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1,5 ile -1,5 arasında olması halinde, Hair vd. (2010) ise çarpıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında, basıklık değerlerinin +7 ile -7 arasında olması halinde değişkenin normal dağılıma sahip olduğunu kabul etmektedir. Bu uç değerler referans alınarak değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu kabul edilmiştir.

KFA’nda madde eşkökenlilik değerinin 0,50’den büyük olması, her bir boyutun en az üç maddeden oluşması, örneklem büyüklüğüne bağlı olarak en düşük faktör yükünün 0,40 olması, döndürme yöntemi olarak varimax kullanılması, faktör özdeğerlerinin bir ve üzerinde olması ön koşul olarak belirlenmiştir (Hair vd. 2010).

İlk olarak sosyal karşılaştırma ölçeğine KFA uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 2’de özetlenmektedir. Ölçek beş madde ve tek boyut olarak oluşmuştur. KMO değeri yüzde 78,7 olarak, Barlett değeri anlamlı olarak ve toplam açıklanan varyans yüzde 56,63 olarak belirlenmiştir. KMO değerinin 0,50’nin üzerinde olması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir (Hair vd. 2010). Faktör yükleri 0,589 ile 0,858 arasında değişmektedir. Alfa değeri ,827 olarak bulunmuştur. Bu değerlere bağlı

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri

Değişken	Kategori	n	%	Değişken	Kategori	n	%	
Cinsiyet	Kadın	131	68	Aylık hane geliri	17.002 TL ve altı	28	18	
	Erkek	62	32		17.003-25.000	34	22	
Medeni Durum	Evli	1	1		25.001-35.000	33	21	
	Bekar	147	99		35.001- 45.000	17	11	
Çalışma Durumu	Evet	16	10		45.001-55.000	22	14	
	Hayır	147	90		55.001-65.000	12	8	
Günlük Kendinize Ayrılan Süre	Hiç Kalmıyor	3	2		65.001-75.000	4	3	
	1-2 Saat	36	22		75.001 ve üzeri	6	4	
Ayrılan Süre	3-4 Saat	57	35		Yaş	18	40	25
	5-6 Saat	48	30			19	40	25
	7 saat ve üzeri	17	11	20		33	20	
				21		21	13	
				22		15	9	
				23 ve üzeri		13	8	

olarak beş maddeden ve tek boyuttan oluşan sosyal karşılaştırma ölçeği geçerli ve güvenilir olarak kabul edilmiştir.

İkinci KFA, sosyal medya kullanımı ölçeğine uygulanmış olup sonuçları Tablo 3'te özetlenmektedir. Orijinalinde iki boyut ve sekiz maddeden oluşan ölçek, faktör analizi sonucunda orijinalinde olduğu gibi faktör yapılarına ayrılmıştır. KMO değeri yüzde 80,1 olarak, Barlett değeri anlamlı olarak ve toplam açıklanan varyans yüzde 62,1 olarak belirlenmiştir. Süreklilik boyutuna ilişkin alfa değeri yüzde 78,8 olarak, yetkinlik boyutuna ilişkin alfa değeri yüzde 75,7 olarak, ölçeğin tamamı için genel güvenilirlik yüzde 80,7 olarak belirlenmiştir. Bu değerlere bağlı olarak sosyal medya kullanımı ölçeğinin sekiz maddeden oluşan iki faktörlü yapısı geçerli ve güvenilir olarak kabul edilmiştir.

Son olarak psikolojik iyi oluş ölçeğine KFA uygulanmıştır. İlk yapılan faktör analizinde iki

maddenin eşkökenlilik değeri 0,50'nin altında olduğu için bu maddeler analizden çıkartılmıştır. Tekrarlanan faktör analizinde altı madde tek faktör altında toplanmıştır. KMO değeri yüzde 87,4 olarak, Barlett değeri anlamlı olarak, toplam açıklanan varyans yüzde 57,64 olarak ve alfa değeri 0,851 olarak belirlenmiştir. Bu değerlere bağlı olarak psikolojik iyi oluş ölçeğinin yedi maddeden oluşan tek faktörlü yapısı geçerli ve güvenilir olarak kabul edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 4'te özetlenmektedir.

Anket formunda yer alan sekiz farklı açık alan etkinliğine ilişkin istatistikî bilgiler Tablo 5'te yer almaktadır. Etkinlikler içerisinde en yüksek ortalama yürüyüş yapmak, sonrasında ise gezi, parka gitmek, piknik yapmak, bisiklete binmek, bahçe işleri ve balık tutma olarak sıralanmaktadır.

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler Tablo 6'da özetlenmektedir. İlişki katsayıları, ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri sonu-

Tablo 2. Sosyal Karşılaştırma Ölçeğine İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Açıklanan		Ortalama	
		Özdeğer	Varyans		Güvenirlik
		2,981	56,629	2,428	,827
Sosyal medyada ne kadar başarılı olduğumu sıklıkla diğer arkadaşlarımla karşılaştırım.	,858				
Popülerlik açısından ne durumda olduğumu sosyal medyadaki diğer arkadaşlarımla sıklıkla karşılaştırım.	,802				
Sosyal medyadaki arkadaşlarımla durumunu diğer insanların durumuyla sıklıkla karşılaştırım.	,779				
Sosyal medyada ne başardığım ile ilgili olarak diğer arkadaşlarımla karşılaştırım yaparım.	,758				
Başkalarının sosyal medyada bir şeyleri nasıl yaptıklarıyla karşılaştırıldığında, onlardan daha dikkatli biriyimdir.	,589				
KMO=%78,7 Barlett 368,554 F=30,236 p<0,001					

Tablo 3. Sosyal Medya Kullanımı Ölçeğine İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Sonuçları

Süreklilik	Faktör Yüğü	Açıklanan		Ortalama	
		Özdeğer	Varyans		Güvenirlik
		2,611	32,643	3,222	,788
Uymadan önce ve uyandıktan hemen sonra mutlaka sosyal medya hesaplarımla kontrol ederim.	,802				
Mobil cihazlarımla (tablet, telefon vs.) devamlı çevrimiçi/aktif bulunurum.	,773				
Akıllı telefonumdan uzak kaldığımda kendimi eksik, huzursuz hissedirim.	,748				
Bir şey okuyup çalışırken sosyal medya bağlantımı da kesmem.	,718				
Yetkinlik		2,360	29,495	3,369	,757
Günlük tüm etkinliklerimi (konuşma, oyun, banka, alışveriş vb.) sosyal medya üzerinden yönetebilirim.	,847				
Sosyal medya ve internet kullanarak her işimi yapabilirim.	,775				
Aynı anda hem tablet, akıllı telefon vb. kullanıp hem de diğer işlerimi yapabilirim.	,668				
Yaşamımın her alanında sosyal medyayı aktif kullanırım.	,655				
KMO=%80,1 Barlett 502,193 Toplam Açıklanan Varyans=%62,139 F=10,567 p<0,001					
Genel Güvenirlik=,807 Genel Ortalama=3,301					

Tablo 4. Psikolojik İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Geçerlilik ve Güvenirlik Analizi Sonuçları

<i>Maddeler</i>	<i>Faktör Yüğü</i>	<i>Özdeğer</i>	<i>Açıklanan Varyans</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Güvenirlik</i>
		3,459	57,643	3,706	,851
İnsanlar bana saygı duyar.	,803				
Benim için önemli olan etkinliklerde yetenekli ve yeterliyim.	,790				
Günlük aktivitelereime bağlı ve ilgiliyim.	,781				
Sosyal ilişkilerim destekleyici ve tatmin edicidir.	,757				
Ben iyi bir insanım ve iyi bir hayat yaşıyorum.	,737				
Başkalarının mutlu ve iyi olmasına aktif olarak katkıda bulunurum.	,680				
KMO=%87,4 Barlett 426,035 F=4,293 p<0,01					

cunda oluşan yapıların aritmetik ortalamaları hesaplanarak belirlenmiştir. Tabloya göre psikolojik iyi oluş, sosyal medya kullanımı ($r=,227$ $p<0,01$) ile pozitif ve anlamlı ilişkili olmasına rağmen sosyal karşılaştırma ($r=,081$ $p>0,05$) ve açık hava rekreasyonlarına katılım ($r=,140$ $p>0,05$) ile anlamlı düzeyde ilişkili değildir. Sosyal karşıla-

tırma sosyal medya kullanımı ile ($r=,191$ $p<0,01$) pozitif ve anlamlı ilişkili olmasına rağmen açık hava rekreasyon faaliyetlerine katılım ($r=,122$ $p>0,05$) ile anlamlı düzeyde ilişkili değildir. Sosyal medya kullanımı ise açık hava rekreasyon faaliyetlerine katılım ($r=-,064$ $p>0,05$) ile anlamlı düzeyde ilişkili değildir.

Tablo 5. Açık Alan Etkinliklerine İlişkin İstatistikler

	<i>Ortalama</i>	<i>St. Sapma</i>	<i>Çarpıklık</i>	<i>Basıklık</i>
Yürüyüş	3,5464	,92205	-,218	-,252
Dağ Tırmanışı	1,6010	,87880	1,479	1,826
Gezi	3,2694	,98950	-,075	-,346
Balık Tutma	1,4381	,81995	2,280	5,580
Bahçe İşleri	2,2784	1,04552	,328	-,744
Bisiklet	2,3627	1,04236	,510	-,195
Piknik Yapma	2,9485	1,00642	,104	-,145
Parka Gitme	3,2216	1,10456	-,146	-,532

Tablo 6. Korelasyon Analizi

	Ort.	St.Sap.	1	2	3	4
1 PİO	3,7036	,75590	1			
2 Sosyal Karşılaştırma	2,4201	,96966	,081	1		
3 Sosyal Medya Kullanımı	3,3008	,82076	,227**	,191**	1	
4 Açık Hava Rekreasyon Faaliyetlerine Katılım	2,4859	,52327	,140	,122	-,064	1

Tablo 7. Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize Edilmemiş		Standardize				VIF
	β	St. Hata	β	t	p	CI	
(Sabit)	2,335	,359		6,936	,000	1,000	
Sosyal Karşılaştırma	,016	,056	,021	,295	,769	6,161	1,050
Sosyal Medya Kullanımı	,214	,066	,232	3,268	,001	8,622	1,044
Açık Hava Rekreasyon Etkinliklerine Katılım	,241	,103	,164	2,335	021	16,332	1,015

R=,282 R²=,079 Δ R²=,065 F=5,457 p<,001 Durbin-Watson=1,968

Araştırmanın varsayımlarını test etmek için çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Bağımlı değişken olarak psikolojik iyi oluş, bağımsız değişken olarak sosyal karşılaştırma, sosyal medya kullanımı ve açık hava etkinliklerine katılım analize dahil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 7’de özetlenmektedir. Analiz sonuçlarına göre model anlamlı olup bağımsız değişkenler, psikolojik iyi oluşun yüzde 7,9’unu açıklamaktadır. Sosyal medya kullanımı (β =,232 p<,001) ve açık hava etkinliklerine katılım (β =,164 p<,01) öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını arttırmakta-

dır. Sosyal karşılaştırma ise psikolojik iyi oluşu anlamlı olarak etkilememektedir. Bu sonuçlara göre H₂ ve H₃ kabul edilmiş, H₁ reddedilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına bağlı olarak oluşturulacak regresyon formülü şu şekilde ifade edilebilir.

Katılımcı öğrencilerin cinsiyetlerine ve günlük olarak kendilerine ayırdıkları zamana göre açık hava etkinliklerine katılımlarının değişim gösterip göstermediği de farklılık testleri ile incelenmiştir. Cinsiyete göre açık hava etkinliklerine ka-

Tablo 8. Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

	N	ortalama	St. Sapma	F	Sig
Kadın	131	2,5030	,46497	5,478	,020
Erkek	62	2,7399	,57004		

tılımın farklılık gösterip göstermediği bağımsız örneklem t-testi ile belirlenmiştir. Bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır. Analiz sonuçlarına göre erkekler ve kadınlar arasında açık hava etkinliklerine katılım anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Bu nedenle H4 kabul edilmiştir. Bu hipotez testi erkeklerin açık hava etkinliklerine katılım düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin günlük olarak kendilerine ayırdıkları zamana göre açık hava etkinliklerine katılımlarının farklılık gösterip göstermediği tek yönlü ANOVA testi ile belirlenmiştir. Analiz sonuçları gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Bu nedenle H5 reddedilmiştir.

Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları öğrencilerin sosyal karşılaştırma davranışlarının psikolojik iyi oluşları üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu (H1) varsayımını desteklememesine rağmen, sosyal medya kullanımlarının (H2) ve açık hava etkinliklerine katılımlarının (H3) psikolojik iyi oluşları üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu varsayımını desteklemektedir. Ayrıca araştırma bulguları öğrencilerin cinsiyetlerine göre açık hava etkinliklerine katılımlarının anlamlı farklılık gösterdiği varsayımını (H4) desteklemesine rağmen, günlük olarak kendilerine ayırdıkları zamana göre açık hava etkinliklerine katılımlarının anlamlı farklılık gösterdiği varsayımını (H5) desteklememektedir.

SONUÇ

Sosyal medya kullanımının insanlar için yararlı mı yoksa zararlı mı olduğu önemli bir toplumsal kaygıdır (Beyens vd. 2020). Sosyal medyayı kullanarak geçirilen zamanın kullanıcılar için, özellikle uzun vadede faydalı olmadığı iddia edilebilir. Alanyazında sosyal medya kullanımının başkalarından olumsuz geri bildirim aldıklarında (Forest ve Wood 2012) ve olumlu geri dönüş almadıklarında insanların iyi oluşları üzerinde (Brooks 2015) olumsuz etkileri olduğu kanıtlanmıştır. Alanyazında sıklıkla sosyal medyanın olumsuz etkileri üzerine odaklanılsa da olumlu etkileri olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Örneğin sosyal medyada takip edilen kişilerin

doğa ortamında paylaştıkları resim ve videolar takipçilerde aynı etkinliği gerçekleştirme hissi uyandırabilir. Houge Mackenzie vd. (2023) yapmış olduğu çalışmada Oregon eyaletindeki doğal güzelliğe sahip ulusal parkların ziyaret artışında sosyal medya kullanımının etkisinin olduğunu belirlemiştir. Bu açıdan bakıldığında sosyal medyanın olumlu etkilerinin de olduğunu söylemek mümkündür.

Üniversite öğrencileri örneğinde yürütülen bu çalışmada sosyal medya kullanımının üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarını arttırdığı belirlenmiştir. Alanyazın incelendiğinde sosyal medyanın iyi oluşu etkilediğine destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Wirtz vd. (2021) çalışmalarında sosyal medyanın mutluluk üzerinde olumlu etkisi olduğundan, yüksek öznel iyi oluşa ulaşabilmenin insanların büyük çoğunluğu için önemli bir yaşam hedefi olduğundan bahsetmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında sosyal medyanın hedonik çekiciliği, arkadaşlarla ve aile bireyleriyle bağların kopmamasını sağlaması, sosyal medya kullanımını çekici hale getirmektedir (Brooks 2015). Ayrıca sosyal medya kullanımı bireylerin sosyal izolasyonunu azaltıcı etkiye sahiptir (Whaite vd. 2018). Ostic vd. (2021) yapmış oldukları çalışmada sosyal medya platformu kullanan üniversite öğrencilerinin bağ kurma aracılığıyla iyi oluşlarının olumlu etkilendiğini belirlemişlerdir. Sonuç olarak, sosyal medya kullanımının iyi oluş üzerindeki olası olumsuz etkilerine ilişkin korkulara rağmen, sosyal medyanın olumlu etkileri üzerine odaklanan çalışmalar da bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada sosyal medya kullanımının psikolojik iyi oluşu arttırdığının belirlenmesi, üniversite öğrencileri üzerinde sosyal medya kullanımının olumlu etkisinin de olduğunu ampirik olarak kanıtlamaktadır.

Bu çalışmada ayrıca, üniversite öğrencilerinin açık hava etkinliklerine katılımlarının psikolojik iyi oluşlarını arttırdığı belirlenmiştir. Alanyazında açık hava etkinliklerine katılım ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen ampirik bir çalışma tespit edilememiştir. Ancak Pomfret vd. (2023) yapmış oldukları alanyazın incelemesinde beş meta tema (olağan üstü

deneyimler, fiziksel ve zihinsel denge, kişisel gelişim, yoğunlaşma, dönüşüm ve topluluk) ile 16 alt temaya bağlı olarak açık hava macera etkinliği katılımının psikolojik iyi oluşu etkilediğini belirlemiştir. Diğer yandan Akova vd. (2019) Y kuşağı örnekleminde yaptıkları araştırmada rekreasyon deneyiminin psikolojik iyi oluşu etkilediğini; Gümüş ve Koç (2019), rekreasyon aktivitesinin psikolojik iyi oluş ile pozitif yönlü ilişkili olduğunu; Marselle vd. (2013) ve Korpela vd. (2013) doğa ortamında rekreatif faaliyetlere katılmanın psikolojik iyi oluşu arttırdığını belirlemişlerdir. Yukarıda belirtilen alanyazındaki araştırmaların bulguları ile üniversite öğrencileri örnekleminde yapılan bu araştırmanın bulgularının uyumlu olduğunu söylemek mümkündür.

Uygulamaya Katkılar

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı kullanmalarının ve açık hava etkinliklerine katılmalarının psikolojik iyi oluşlarını arttırdığı belirlenmiştir. Buna göre üniversite öğrencilerinin açık hava etkinlikleri yapmaya özendirilmeleri psikolojik iyi oluşları üzerinde olumlu etki yaratacağı söylenebilir. Özellikle üniversite yönetimleri tarafından yerleşkeler içerisinde yürüyüş yollarının yapılması ve arttırılması, yeni ve ulaşılabilir yürüyüş güzergahlarının belirlenmesi, üniversite öğrencilerinin açık hava etkinliklerine olan ilgilerini arttırabilir. Ayrıca üniversiteler içerisinde oluşturulan kulüplerin faaliyetlerine açık hava rekreasyon etkinliklerini de eklemeleri, öğrencilerin psikolojik iyi oluşlarını arttırıcı etki yaratabilir.

Sosyal medya, özellikle gençler arasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyal medyayı kullanan öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri artmaktadır. Başka bir ifadeyle, sosyal medya kullanan üniversite öğrencilerinin daha yüksek düzeyde psikolojik iyi oluşa sahip olduğu söylenebilir. Bu kapsamda bilinçli bir toplum oluşturabilmek için sosyal medyayı nasıl etkili olarak kullanabileceklerine yönelik bilgilendirmeleri yararlı olabilir. Kamu spotları, üniversite havuzundan seçmeli ders, bilgi-teknoloji dersleri, sosyal medya okur-yazarlığı, iletişim dersleri ve bilgilendirici toplantılar ile bunu yapmak mümkündür.

Üniversite öğrencileri örnekleminde yapılan bu araştırmada açık hava etkinliklerine katılımın cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Erkek üniversite öğrencileri, kadın öğrencilerden daha fazla açık hava rekreasyon etkinliğine katılmaktadırlar. Kadın öğrencilerin de açık hava etkinliklerine özendirilmesi, açık alan etkinliklerine katılım oranının yükselmesi için yararlı olacaktır. Kadınlar için özel olarak açık hava rekreasyon etkinliklerinin (kadınlar arası balık tutma yarışması gibi) düzenlenmesi, takım halinde gerçekleştirilecek etkinlikler için cinsiyetler arası dengeli dağılıma önem verilmesi önerilebilir.

Toplumun psikolojik ve fiziksel sağlığının korunması sürecinde merkezi ve yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Özellikle nüfusun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş düzeylerini olumlu olarak etkileyecek düzenlemeler yapmaları son derece önemlidir. Bu araştırmada açık hava rekreasyon etkinliklerinin üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluşlarını arttırdığının belirlenmesine bağlı olarak merkezi ve yerel yönetimlere çeşitli öneriler getirmek mümkündür. Açık alan rekreasyon parklarının şehir içinde ve şehrin yakınlarında oluşturulması, bu alanlara özellikle toplu taşıma araçlarıyla ulaşılabilirliğin sağlanması, etkinliklerin yapılması için gerekli olan araç-gereçlerin (balık oltası, bisiklet, kask gibi) ücretsiz ya da çok düşük ücretli tedarik edilmesi, buralarda güvenlik, yiyecek-içecek ve tuvalet gibi birimlerin olması ve hizmetlerin sunulması daha fazla gencin bu alanlara ve bu alanlardaki etkinliklere yönelmesini sağlayabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Yapılacak Çalışmalar İçin Öneriler

Bu araştırmanın çeşitli sınırlılıkları vardır. En önemli sınırlılık araştırmada kolayda örneklem yönteminin tercih edilmesi nedeniyle genelleme yapmanın doğru olmamasıdır. İkinci sınırlılık örneklem büyüklüğü ile ilgilidir. Bu araştırmada ulaşılan örneklem büyüklüğü değişken sayısı esas alınarak yeterli olarak kabul edilmiştir. Ancak daha büyük bir örnekleminde araştırmanın yapılması; ayrıca farklı üniversitelerden, farklı bö-

lümlemlerden, farklı sınıf düzeylerindeki öğrencilerden veri toplanması olası Tip 1 ve Tip 2 hatanın önlenmesini sağlayacaktır. Ayrıca öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki farklılıklar; ön lisans, lisans ve lisans üstü derecelerine ya da üniversite türüne (vakıf/devlet) göre gruplandırılarak incelenebilir. Diğer bir sınırlılık verilen cevapların anket formlarında yer alan ölçek maddeleri ile sınırlı olmasıdır. Karma bir yöntem uygulanarak araştırma sürecine görüşmelerden sağlanacak bulgular da eklenebilir. Ayrıca gelecekte yapılacak araştırmaların kesitsel değil boylamsal olarak gerçekleştirilmesi de geçerliliği ve güvenilirliği olumlu olarak etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Akova, O., Şahin, G. ve Öğretmenoğlu, M. (2019). Rekreasyon Deneyiminin Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisi: Y Kuşağı Üzerine Bir Araştırma, *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 124-139.
- Arigo, D., Suls, J. M. ve Smyth, J. M. (2014). Social Comparisons and Chronic Illness: Research Synthesis and Clinical Implications, *Health Psychology Review*, 8(2): 154-214.
- Baldwin, M. ve Mussweiler, T. (2018). The Culture of Social Comparison, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(39): 9067-9074.
- Bayköse, N., ve Esin, İ. (2019). Sporda Beden İmajı ve Sosyal Medya Etkisi: Sosyal Karşılaştırma Kuramı Çerçevesinde Facebook Kullanımının Beden İmajına Etkileri Üzerine Bir Derleme, *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1): 67-80.
- Beams, S. K. ve Maher, P. T. (2024). *Routledge Handbook of Mobile Technology, Social Media and the Outdoors*. Londra: Routledge.
- Bell, B. T. (2019). You Take Fifty Photos, Delete Forty Nine and Use One: A Qualitative Study of Adolescent Image-Sharing Practices on Social Media, *International Journal of Child-Computer Interaction*, 20(1): 64-71.
- Beyens, I., Pouwels, J. L., van Driel, I. I., Keijsers, L. ve Valkenburg, P. M. (2020). The Effect of Social Media on Well-Being Differs From Adolescent to Adolescent, *Scientific Reports*, 10(1): 10763.
- Björk, J., Albin, M., Grahm, P., Jacobsson, H., Ardö, J., Wadbro, J. ve Skärbäck, E. (2008). Recreational Values of the Natural Environment in Relation to Neighbourhood Satisfaction, Physical Activity, Obesity and Wellbeing, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 62(4): 1-7.
- Boyd M.D. ve Ellison N.B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1): 210-230.
- Brooks, S. (2015). Does Personal Social Media Usage Affect Efficiency and Well-Being?, *Computers in Human Behavior*, 46(1): 26-37.
- Buunk, B. P. ve Ybema, J. F. (2003). Feeling Bad, but Satisfied: The Effects of Upward and Downward Comparison Upon Mood and Marital Satisfaction, *British Journal of Social Psychology*, 42(4): 613-628.
- Campbell, S. W. ve Kwak, N. (2010). Mobile Communication and Civic Life: Linking Patterns of Use to Civic and Political Engagement, *Journal of Communication*, 60(3): 536-555.
- Chae, J. (2018). Reexamining the Relationship Between Social Media and Happiness: The Effects of Various Social Media Platforms on Reconceptualized Happiness, *Teleatics and Informatics*, 35(6): 1656-1664.
- Course-Choi, J. ve Hammond, L. (2021). Social Media Use and Adolescent Well-Being: A Narrative Review of Longitudinal Studies, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 24(4): 223-236.
- Dane, A. ve Bhatia, K. (2023). The Social Media Diet: A Scoping Review to Investigate the Association between Social Media, Body Image and Eating Disorders Amongst Young People, *PLOS Global Public Health*, 3(3): e0001091. <https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0001091>
- David-Ferdon, C. ve Hertz, M. F. (2007). Electronic Media, Violence, and Adolescents: An Emerging Public Health Problem, *Journal of Adolescent Health*, 41(6): 1-5.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2008). Hedonia, Eudaimonia, and Well-Being: An Introduction, *Journal of Happiness Studies*, 9(1): 1-11.
- Deci, E.L., Gagne, M., Leone, D.R. Usunov, J. ve Kornazheva, B.P. (2001). Need Satisfaction, Motivation, and Well-Being in the Work Organizations of a Former Eastern Bloc Country: A Cross-Cultural Study of Self-Determination, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(8): 930-942.
- Deniz, L. ve Tutgun-Ünal, A. (2019). Sosyal Medya Çağında Kuşakların Sosyal Medya Kullanımı ve Değerlerine Yönelik Bir Dizi Ölçek Geliştirme Çalışması, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18): 1025-1057.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D., Oishi, S. ve Biswas-Diener, R. (2010). New Well-Being Measures: Short Scales to Assess Flourishing and Positive and Negative Feelings, *Soc Indic Res*, 97(1): 143-156.
- Ellison N.B. ve Boyd D.M. (2013) Sociality Through Social Network Sites. İçinde; Dutton W.H. (Editör), *The Oxford Handbook of Internet Studies* (ss.151-172). Oxford, Birleşik Krallık: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes, *Human Relations*, 7(2): 117-140.
- Forest, A. L. ve Wood, J. V. (2012). When Social Networking is Not Working, *Psychological Science*, 23(3): 295-302.
- Fosnacht, K., McCormick, A. C. ve Lerma, R. (2018). First-Year Students' Time Use in College: A Latent Profile Analysis, *Research in Higher Education*, 59(7): 958-978.
- Gabriel, F. (2014). Sexting, Selfies and Self-Harm: Young People, Social Media and the Performance of Self-Development, *Media International Australia*, 151(1): 104-112.
- Gibbons, S.M. ve Gibbons, C. (2023). Revealing the Complex Relationship between Social Media Use, Social Comparison Orientation and Optimism on Health Outcomes,

- Psychology and Behavioral Sciences International Journal*, 21(2): 1-11.
- Golenkova, J., Kravchuk, T., Sanzharova, N., Potop, V. ve Filon, K. (2023). Psychological Recreation of Overcoming Failures and Achieving Success by Young Rhythmic Gymnasts Aged 6–8, *Physical Culture, Recreation and Rehabilitation*, 2(1): 4-9.
- Guyer, J. J. ve Vaughan-Johnston, T. I. (2020). Social Comparisons (Upward and Downward). İçinde; *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. (ss. 5011-5015). Şam: Springer Uluslararası Yayıncılık.
- Gümüş, H. ve Koç, M.C. (2019). Rekreasyon Alan Tercihi ve Psikolojik İyi Oluş. İçinde M. Eraslan (Editör), *Sağlık Bilimleri Alanında Araştırmalar ve Derlemeler* (ss. 289-304). Ankara: Gece Yayıncılık.
- Gürsoy, Ö. (2021). Boş Zaman Aktivitelerine Katılım ile Algılanan Wellness (Esenlik) İlişkisi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis* (7. Baskı). New York: Prentice-Hall.
- Hajli, N., Wang, Y. ve Tajvidi, M. (2018). Travel Envy on Social Networking Sites, *Annals of Tourism Research*, 73(1): 184-189.
- Houge Mackenzie, S., Hodge, K. ve Filep, S. (2023). How Does Adventure Sport Tourism Enhance Well-being? A Conceptual Model, *Tourism Recreation Research*, 48(1): 3-16.
- Hruska, J. ve Maresova, P. (2020). Use of Social Media Platforms Among Adults in the United States: Behavior on Social Media, *Societies*, 10(27): 1-16.
- Kaplan, A.M. ve Haenlein, M. (2010). Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media, *Business Horizons*, 53(1): 59-68.
- Khalaf, A. M., Alubied, A. A., Khalaf, A. M. ve Rifaey, A. A. (2023). The Impact of Social Media on the Mental Health of Adolescents and Young Adults: A Systematic Review, *Cureus*, 15(8): 1-10.
- Kim, M., Jun, M. ve Han, J. (2023). The Relationship Between Needs, Motivations and Information Sharing Behaviors on Social Media: Focus on the Self-Connection and Social Connection, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 35(1): 1-16.
- Kim, Y., Wang, Y. ve Oh, J. (2016). Digital Media Use and Social Engagement: How Social Media and Smartphone Use Influence Social Activities of College Students, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(4): 264-269.
- Korpela, K., Borodulin, K., Neuvonen, M., Paronen, O. ve Tyrväinen, L. (2014). Analyzing the Mediators Between Nature-Based Outdoor Recreation and Emotional Well-Being, *Journal of Environmental Psychology*, 37(1): 1-7.
- Köksal, Z., Topkaya, N. ve Şahin, E. (2023). Üniversite Öğrencilerinde Cinsiyet, Psikolojik Kırılganlık ve Öz Şefkatin Psikolojik İyi Oluş ile İlişkisinin İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(87): 1309-1324.
- Kross, E., Verduyn, P., Sheppes, G., Costello, C. K., Jonides, J. ve Ybarra, O. (2021). Social Media And Well-Being: Pitfalls, Progress, and Next Steps, *Trends in Cognitive Sciences*, 25(1): 55-66.
- Kwon, M., Pickett, A. C., Lee, Y. ve Lee, S. (2019). Neighborhood Physical Environments, Recreational Wellbeing, and Psychological Health, *Applied Research in Quality of Life*, 14(1): 253-271.
- Li, C. L. ve Wang, C. Y. (2012). The Factors Affecting Life Satisfaction: Recreation Benefits and Quality of Life Perspectives, *Sports and Exercise Research*, 14(4): 407-418.
- Mackinnon, A., Griffiths, K. M. ve Christensen, H. (2008). Comparative Randomised Trial of Online Cognitive-Behavioural Therapy and an Information Website for Depression: 12-Month Outcomes, *The British Journal of Psychiatry*, 192(2): 130-134.
- Maitri, W. S., Suherlan, S., Prakosos, R. D. Y., Subagja, A. D. ve Ausat, A. M. A. (2023). Recent Trends in Social Media Marketing Strategy, *Jurnal Minfo Polgan*, 12(2): 842-850.
- Marselle, M. R., Irvine, K. N. ve Warber, S. L. (2013). Walking for Well-Being: Are Group Walks in Certain Types of Natural Environments Better for Well-Being Than Group Walks in Urban Environments?, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 10(11): 5603-5628.
- Martin, F., Wang, C., Petty, T., Wang, W. ve Wilkins, P. (2018). Middle School Students' Social Media Use, *Journal of Educational Technology And Society*, 21(1): 213-224.
- Meier, A. ve Johnson, B. K. (2022). Social Comparison and Envy on Social Media: A Critical Review, *Current Opinion in Psychology*, 45(1): 101302. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101302>
- Mert, A. ve Özdemir, G. (2018). Yalnızlık Duygusunun Akıllı Telefon Bağımlılığına Etkisi, *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(1): 88-107.
- Michikyan, M. ve Suárez-Orozco, C. (2016). Adolescent Media and Social Media Use: Implications for Development, *Journal of Adolescent Research*, 31(4): 411-414.
- Morina, N., Meyer, T., McCarthy, P. A., Hoppen, T. H. ve Schlechter, P. (2024). Evaluation of the Scales for Social Comparison of Appearance and Social Comparison of Well-Being, *Journal of Personality Assessment*, 106(5): 625-637.
- Mussweiler, T. (2003). Comparison Processes in Social Judgment: Mechanisms and Consequences, *Psychological Review*, 110(3): 472.
- O'Day, E. B. ve Heimberg, R. G. (2021). Social Media Use, Social Anxiety, and Loneliness: A Systematic Review, *Computers in Human Behavior Reports*, 3(1): 100070.
- O'Keeffe, G. S. ve Clarke-Pearson, K. (2011). The Impact of Social Media on Children, *Adolescents, and Families, Pediatrics*, 127(4): 800-804.
- Ogders, C. L. ve Jensen, M. R. (2020). Annual Research Review: Adolescent Mental Health in the Digital Age: Facts, Fears, and Future Directions, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61(3): 336-348.
- Ostic, D., Qalati, S. A., Barbosa, B., Shah, S. M. M., Galvan Vela, E., Herzallah, A. M. ve Liu, F. (2021). Effects of Social Media Use on Psychological Well-Being: A Mediated Model, *Frontiers in Psychology*, 12(1): 678766.

- Özcan, E., Uslu, G., İbişoğlu, Ş. C. ve Dinçer, E. N. (2018). Ergenlerde Akran Zorbalığının Sosyal Medyada Üretimi ve Yeniden Üretimini Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Değerlendirilmesi, *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2): 79-102.
- Park, S. Y. ve Baek, Y. M. (2018). Two Faces of Social Comparison on Facebook: The Interplay Between Social Comparison Orientation, Emotions, and Psychological Well-Being, *Computers in Human Behavior*, 79(1): 83-93.
- Pinquart, M. ve Silbereisen, R. K. (2010). Patterns of Fulfillment in the Domains of Work, Intimate Relationship, and Leisure, *Applied Research in Quality of Life*, 5(2): 147-164.
- Pittman, M. ve Reich, B. (2016). Social Media and Loneliness: Why an Instagram Picture May Be Worth More Than a Thousand Twitter Words, *Computers in Human Behavior*, 62(1): 155-167.
- Pomfret, G., Sand, M. ve May, C. (2023). Conceptualising the Power of Outdoor Adventure Activities For Subjective Well-Being: A Systematic Literature Review, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 42, 100641. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2023.100641>
- Purba, A. K., Thomson, R. M., Henery, P. M., Pearce, A., Henderson, M. ve Katikireddi, S. V. (2023). Social Media Use and Health Risk Behaviours in Young People: Systematic Review and Meta-Analysis, *BMJ*, 383: 1-16.
- Schreurs, L. ve Vandenbosch, L. (2021). Introducing the Social Media Literacy (SMILE) Model With the Case of the Positivity Bias on Social Media, *Journal of Children and Media*, 15(3): 320-337.
- Shah, A. J., Khan, A., Haleem Ur Rehman, S. R., Khan, M. J., Waqas, M. ve Ahmad, K. (2017). Impact of Recreational Activities Upon Psychological Wellbeing, *International Journal of Physical and Educational Sport and Technologies*, 2(6): 19-23.
- Spitzer, E. G., Crosby, E. S. ve Witte, T. K. (2023). Looking Through a Filtered Lens: Negative Social Comparison on Social Media and Suicidal Ideation among Young Adults, *Psychology of Popular Media*, 12(1): 69-76.
- Statista, (2024a). <https://www.statista.com/1991/statistics/617136/digital-population-worldwide/> Erişim tarihi: 09.04.2024.
- Statista, (2024b). <https://www.statista.com/statistics/272365/age-distribution-of-internet-users-worldwide/> Erişim tarihi: 09.10.2024.
- Stenseng, F., Steinsholt, I. B., Hygen, B. W. ve Kraft, P. (2023). Running to Get "Lost"? Two Types of Escapism in Recreational Running and Their Relations to Exercise Dependence and Subjective Well-Being, *Frontiers in Psychology*, 13(1): 1-9.
- Suls, J., Martin, R. ve Wheeler, L. (2002). Social Comparison: Why, With Whom, and With What Effect?, *Current Directions in Psychological Science*, 11(5): 159-163.
- Sultan, M., Scholz, C. ve Van Den Bos, W. (2023). Leaving Traces Behind: Using Social Media Digital Trace Data to Study Adolescent Wellbeing, *Computers in Human Behavior Reports*, 10(1): 1-10.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2015). *Using Multivariate Statistics*. (6. Basım) (Çeviri: M. Baloğlu). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Takiguchi, Y., Matsui, M., Kikutani, M. ve Ebina, K. (2023). The Relationship Between Leisure Activities and Mental Health: The Impact of Resilience and COVID-19, *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 15(1): 133-151.
- Tang K., Yuan, J. ve Luo, L. (2024). Validity Evaluation of the Health Information Preferences Questionnaire Among College Students, *Front. Public Health*, 12: 1249621. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1249621>
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOO): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3): 374-384
- Turhan, M. ve Koç, M. C. (2022). The Relationship Between Leisure Satisfaction and Mental Wellness of Individuals Member of Sports Centers, *Journal of Pharmaceutical Negative Results*, 13(9): 6303-6308.
- Vogel, E. A., Rose, J. P., Roberts, L. R. ve Eckles, K. (2014). Social Comparison, Social Media, and Self-Esteem, *Psychology of Popular Media Culture*, 3(4): 206.
- Wang, H., Miao, P., Jia, H., ve Lai, K. (2023). The Dark Side Of Upward Social Comparison For Social Media Users: An Investigation Of Fear Of Missing Out And Digital Hoarding Behavior, *Social Media+ Society*, 9(1): 1-13.
- Whaite, E. O., Shensa, A., Sidani, J. E., Colditz, J. B. ve Primack, B. A. (2018). Social Media Use, Personality Characteristics, and Social Isolation among Young Adults in the United States, *Pers, Indiv. Differ*, 124: 45-50.
- Whiting, A. ve Williams, D. (2013). Why People Use Social Media: A Uses and Gratifications Approach, *Qualitative Market Research: An International Journal*, 16(4): 362-369.
- Wills, T. A. (1981). Downward Comparison Principles in Social Psychology, *Psychological Bulletin*, 90(2): 245-271.
- Wirtz, D., Tucker, A., Briggs, C. ve Schoemann, A. M. (2021). How and Why Social Media Affect Subjective Well-Being: Multi-Site use and Social Comparison as Predictors of Change Across Time, *Journal of Happiness Studies*, 22(1): 1673-1691.
- Wolynn, T., Hermann, C. ve Hoffman, B. L. (2023). Social Media and Vaccine Hesitancy: Help Us Move the Needle, *Pediatric Clinics*, 70(2), 329-341.
- Wood, J. V. (1989). Theory and Research Concerning Social Comparisons of Personal Attributes, *Psychological Bulletin*, 106(2): 231-241.
- Yarnal, C. M., Chick, G. ve Kerstetter, D. L. (2008). I did not Have Time to Play Growing up... So This is My Play Time. It's the Best Thing I Have Ever Done for Myself: What is Play to Older Women?, *Leisure Sciences*, 30(3): 235-252.
- YÖK İstatistik (2023). Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayıları. <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim Tarihi: 24/05/2024

Cem Yeşilyurt - Yılmaz Akgündüz

Cem YEŞİLYURT

Yükseköğrenimini Mersin Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu Seyahat İşletmeciliği Bölümü'nde tamamladı (2006). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansını (2008-2011) ve doktorasını tamamladı (2011-2019). 2010 yılında Adıyaman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okuluna Araştırma Görevlisi olarak atandı. 2024 yılında doçent ünvanını aldı. Halen Adıyaman Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde Arş. Gör. Doç. Dr. olarak görevini sürdürmektedir. Temel çalışma alanları, rekreasyon, gastronomi ve turizm işletmeciliğidir.

Yılmaz AKGÜNDÜZ

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Turizm Eğitimi Bölümü'nde (1997-2001), Yüksek Lisansını Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda (2005-2007) ve doktorasını Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı'nda tamamladı (2008- 2012). Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'ne yardımcı doçent olarak atandı (2013). Ardından doçent ünvanını aldı (2015). Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü öğretim üyesidir. Temel çalışma alanı davranış psikolojisidir.

Açık Alan Rekreasyon Alanı Olarak Arkeoparklar: Klaros Örneği

Archeoparks As Open Recreation Areas: Klaros Example

Elçin DOĞAN GÜRBÜZER* - Özge ÇALHAN**

*Doç. Dr., Ege Üniversitesi Çeşme Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, 4202. Sk. No:53, 35930, Dalyan, Çeşme, İzmir.

ORCID: 0000-0002-9047-8416

E-posta: elcin.dogan.gurbuzer@ege.edu.tr

**Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Turizm Fakültesi Çiğli Ana Yerleşke Merkezi Ofisler: 2 Kat: 2 (Balatçık Mahallesi Havaalanı Şosesi No:33/2 Balatçık) 35620 Çiğli, İzmir.

ORCID: 0000-0001-5726-1349

E-posta: ozge.tolga@ikcu.edu.tr

MAKALE BİLGİLERİ

Makale işlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 15 Temmuz 2024

Birinci düzeltme: 19 Ekim 2024

İkinci düzeltme: 19 Kasım 2024

Kabul: 26 Kasım 2024

Anahtar sözcükler: Rekreasyon, Açık alan rekreasyonu, Arkeopark, Klaros Kutsal Alanı.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 15 July 2024

Resubmitted: 19 October 2024

Resubmitted: 19 November 2024

Accepted: 26 November 2024

Key words: Recreation, Open recreation area, Archaeopark, Klaros Sanctuary.

ÖZ

Arkeoparklarda sunulan deneysel arkeoloji etkinlikleri, duylara hitap eden sunum yöntemleri ve dijital uygulamalar gibi rekreatif faaliyetler arkeopark alanlarını daha dinamik bir konuma getirmekte ve ziyaretçilerin bu alanlara yönelik ilgi ve motivasyonlarını artırmaktadır. Çalışmanın amacı, Arkeopark olarak küçük ölçekli ilk uygulamaya sahip olan Klaros Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilen ve gerçekleştirilmesi planlanan rekreatif faaliyetleri, arkeoparkların temel işlevleri olan, kültürel miras bilinci, kültürel mirasın korunması, eğitim ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirmek ve bu arkeoparkın rekreatif faaliyet potansiyelini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın verilerini toplamak için görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar, Klaros Kutsal Alanı kazılarının bilimsel başkanı ve kazı ekibi olmak üzere dört kişiden oluşmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz yoluyla değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularında, Klaros Arkeopark alanında uygulamaya koyulan ya da koyulacak olan rekreatif faaliyetlerin ziyaretçilerin kültürel miras bilincinin oluşmasına, ziyaretçilerin alanla ilgili eğitim düzeyinin artmasına, kültürel varlıkların korunması bilincinin oluşmasına ve alanın sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesine katkı sağlayabileceği ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

The experimental archaeology activities, sensory presentation methods, and digital applications offered in archaeoparks make these areas more dynamic, enhancing visitors' interest and motivation. This study aims to examine the recreational activities conducted in Klaros Sacred Area, represents the first small-scale application of an archaeopark, and evaluate the recreational activities carried out and planned to be carried out in the Claros archaeopark area in terms of cultural heritage awareness, cultural heritage protection, education and sustainability, which are the main functions of archaeoparks, and to reveal the recreational activity potential of this archaeopark. The interview technique was used to collect the data for the study. The participants consisted of four people, including the scientific head of the excavations at the Sanctuary of Claros and experts from the excavation team. The data obtained from the interviews were evaluated through descriptive analysis. The findings of the study reveal that the recreational activities implemented or planned in the Klaros Archaeopark area contribute to the formation of visitors' cultural heritage awareness, increase their educational level regarding the site, foster a consciousness for the preservation of cultural assets, and ensure the sustainability of the area.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Doğan Gürbüz, E. ve Çalhan, Ö. (2024). Açık Alan Rekreasyon Alanı Olarak Arkeoparklar: Klaros Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 222 - 235.

GİRİŞ

Arkeoparklar geçmişle ilgili nesnelere büyük oranda yenilenerek sergilenildiği, ziyaretçilerin gezi sonrası dinlenebilecekleri ve farklı etkinlik-

lerle zaman geçirebilecekleri açık alan rekreasyon alanlarıdır. Arkeoparklarda, arkeolojik kazılarda elde edilmiş olan kültürel varlıklar doğal ortamında sergilenmekte ya da arkeolojik bulgu-

lar, kopyaları aracılığıyla ziyaretçilere sunulmaktadır (Keskin ve Tanaç Zeren 2018). Arkeoparklar, kültürel miras bilincinin oluşmasına önemli katkılar sunarlar. Arkeolojik alanlarının birçoğu yüzeyde korunmuş yapılardan yoksun oldukları için, ziyaretçinin belleğinde kalıcı bir yer edinmemektedir. Dolayısıyla arkeopark alanlarında görsel ya da işitsel çeşitli duyularla algılanabilecek bir sunum çerçevesinde, yörenin arkeolojik mirası ziyaretçilerin belleklerine etkili bir şekilde aktarılabilir. Bu sayede kültürel mirasın sürdürülebilirliği sağlanmaktadır (Eres 2009; Keskin ve Tanaç Zeren 2018; Keçecioglu Dağlı ve Cengiz 2018).

Klaros Kutsal Alanı, arkeolojik kazılarda bulunan bazı eserlerin alçı kalıplarının alınarak sergilemeye sunulduğu Türkiye'nin ilk mulaj (alçı kalıp) arkeoparkı olarak, ziyaretçilerine hem eğitsel hem de rekreatif faaliyetlerle katkı sağlamaktadır. Bu çalışma, Klaros'ta gerçekleştirilen faaliyetlerin kültürel miras bilinci, koruma, eğitim ve sürdürülebilirlik açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle yer alan rekreasyon ve arkeopark konularındaki kavramsal çerçeve bağlamında, arkeopark ve açık alan rekreasyon alanı kavramları ve bu kavramların aralarındaki ilişki değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, Klaros'un bir rekreasyon alanı olarak ne ölçüde faaliyet gösterdiği, kısıtlılıkları, geliştirilebilecek yönleri, burada gerçekleştirilecek rekreatif faaliyetlerin Klaros'a ve kültürel mirasa katkıları irdelenmiştir.

Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yönteminin kullanılmasının sebebi, araştırma için seçilen arkeolojik alanda yürütülen kazı çalışmalarındaki en yetkili, deneyimli ve aynı zamanda alandaki rekreatif faaliyetlerin yönetimini üstlenen kişilerin görüşlerine ihtiyaç duyulmasıdır. Bu araştırma, alanyazında arkeoparkların sadece tarihi sergi alanları değil, aynı zamanda kültürel eğitim ve sürdürülebilirlik aracı olarak nasıl kullanılabilirliğine dair sınırlı çalışmaların bulunduğu bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Klaros Kutsal Alanı, bu bağlamda, deneysel arkeoloji faaliyetleri ve dijital uygulamaların kültürel mirasın korunmasında ve toplumsal

farkındalık yaratmada nasıl etkili olabileceğini göstermektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde açık alan rekreasyon alanı ve arkeopark kavramları incelenmiştir. Böylece iki kavramsal çerçeve arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Son olarak da çalışma alanı olarak seçilen Klaros Kutsal Alanı'nın konumu, tarihi ve kültür kalıntıları hakkında genel bir bilgi verilmiş ve alandaki arkeopark uygulamaları aktarılmıştır.

Açık Alan Rekreasyon Alanı

Açık alan rekreasyon alanı, açık alanda yapılabilecek rekreasyon etkinliklerine olanak tanıyan alan olarak tanımlanabilmektedir. Söz konusu alanlar, kişilere çeşitli rekreatif faaliyeti gerçekleştirme olanağı sunmaktadır. Bu rekreatif faaliyetler, grup olarak ya da bireysel bir şekilde gerçekleştirilebilir ve kişilerin arzularına göre ihtiyaçları karşılanabilir. Açık alan rekreatif etkinlikleri kişilere kişisel, sosyokültürel, toplumsal, çevresel ve ekonomik faydalar sağlamaktadır (Ballew ve Omoto 2018; Yayla ve Güven 2019; Winter, vd. 2020; Gula 2022).

Arkeoparklar

Arkeoparklar, geçmişle ilgili nesnelerin sergilendiği ve ziyaretçilerin zaman geçirebileceği alanlardır. Alanyazında arkeoparkların kültürel varlığın korunmasına (Durukan, Belge ve Burat 2023), kültürel miras bilincinin oluşumuna (Keskin, Tanaç Zeren 2018; Ertuğral, Gedik ve Tekeli 2019), destinasyon hakkında ziyaretçilerin eğitilmesine (Keskin ve Tanaç Zeren 2018) ve alanın sürdürülebilirliğine (Coşkun ve Yantaç 2016; İşcan ve Halaç 2023) katkı sağladığına dair çalışmalar bulunmaktadır. Arkeoparkların hedeflerine bakıldığında bu hedeflerin; kültürel mirasın korunması, kazılar sonucunda ortaya çıkarılan bulgu ve kültürel mirasın topluma sergilenmesi ve sunulması, arkeolojik alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması, eğitimin desteklenmesi, turistik aktiviteler ve rekreatif alanlar olarak dinamikliğin artırılması olduğu görülmektedir (Keskin ve Tanaç Zeren 2018). Bu hedefler, ilk

bakışta birbirinden bağımsız gibi algılansa da, gerçekte hepsi birbiriyle yakından bağlantılıdır. Her biri, kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve sergilenmesi sürecinde bir diğerini destekler ve tamamlar. Koruma, sürdürülebilir bir sergilemenin temelini oluştururken, doğru sergileme ise topluma mirasın değerini aktararak koruma bilincini güçlendirir. Bu nedenle, bu hedefler arasında organik bir ilişki vardır ve hepsi ortak bir amaca hizmet eder. Kwas (1986), arkeoparklar için koruma ve geliştirme amaçlarını şu şekilde sıralamıştır: (1) Arkeolojik alanda bulunan arkeolojik kaynakları korumak; (2) Arkeolojik alan, yerel kültür ve arkeoloji hakkında yorumlayıcı ve eğitici fırsatlar sağlamak (söz konusu arkeolojik alanı yorumlamak, prehistorik, historik ve modern kültürleri yorumlamak, arkeolojinin yöntem ve kuramlarını yorumlamak); (3) Rekreasyonel fırsatlar sağlamak.

Arkeoparklarda sergileme ve sunum, arkeolojik alanların korunması, geçmişin ziyaretçilere aktarılması ve kültürel mirasın deneyimlenmesi açısından büyük önem taşır. Hem bilimsel hem de eğitici yaklaşımlar içeren sergileme ve sunum, iki tür uygulama ile gerçekleştirilebilir. Birinci uygulama, arkeolojik alandan elde edilen kültürel varlığın yerinde sergilenmesi, ikinci uygulama ise kültür varlığının aslına uygun bir şekilde modern malzeme ile üretilip sunuma açılmasıdır. İkinci uygulama en çok başvurulan ve çeşitli sebeplerle daha sık olarak tercih edilen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Klaros Arkeoparkı ikinci uygulama çerçevesinde oluşturulmuştur (Keskin ve Tanaç Zeren 2018).

Arkeoparklar içerdikleri eğitim faaliyetleri aracılığıyla ziyaretçileri buldukları alanla ilgili öğretici bir işlev üstlenmektedirler. Çeşitli görselleştirme çalışmaları, animasyonlar ve sanal gerçeklik uygulamaları gibi faaliyetlerle arkeopark alanlarına gelen ziyaretçiler, bu alana dair bilgilerini genişletebilmektedir. Deneysel arkeoloji yönteminin uygulandığı alanlar arkeoloji, tarih, kültürel miras gibi eğitim alanlarını desteklemekle birlikte, kültürel mirası koruma bilincini de arttırmaktadır. Eğitici uygulamalar arasında, uzmanlar tarafından ziyaretçilere kazı ve arkeolojik araştırmalar konusunda bilgi verilme çalışmaları, deneysel çalışmalar, arkeoparklara dü-

zenlenen rehberli turlar, okullara yönelik eğitim turları sayılabilir (Keskin ve Tanaç Zeren 2018).

Arkeoparklar, rekreatif faaliyetler aracılığıyla arkeolojik ve kültürel değerlerin sunulduğu, kent içinde bir yorumlama merkezi olarak işlev görmektedir. Arkeoparkların oluşum ve tasarım sürecinde içerdiği kalıntılar rekreasyonel ve eğitimsel işlevler ile bütünleşebildiği noktada gerçek anlamda bir işlev kazanır (Tuna ve Erdoğan 2016). Alan yönetim planına göre hazırlanan rekreasyonel etkinlikler ve aktiviteler bu alanların çekiciliğini arttırmaktadır (Ertuğral, Gedik ve Tekeli 2019). Aynı zamanda, arkeoparklarda uygulanan rekreasyon projeleri, yerleşmede turizme yönelik faaliyetlerin tespit edilip arttırılmasını ve kırsal yerleşmeye olan katkılarının fazlaşmasını sağlamakla birlikte alana erişilebilirlik ve ulaşım olanaklarının da kolaylaşmasına neden olur (Parlıtı 2017).

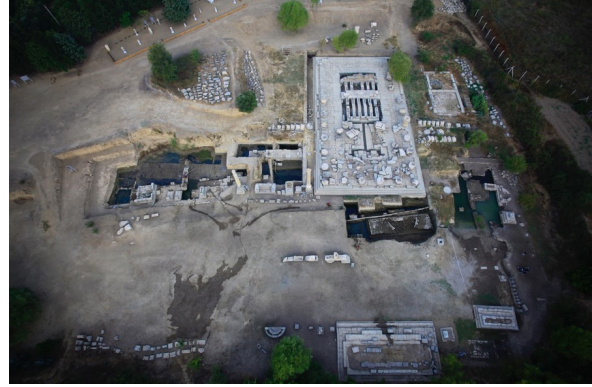
Arkeoparklar koruma altına aldıkları kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlarlar. Arkeolojik alanların devamlılığını sağlamak, arkeolojik varlıkların toplum ile buluşturulması ve mirasın korunması sayesinde mümkündür (Tuna ve Erdoğan 2016). Arkeolojik alanların sürekliliğinin sağlanması adına belirlenen ana hedefler "bilgi aktarma", "koruma" ve "kaynak yaratma" olarak sıralanabilir (Eres 2001'den aktaran Servetbaş 2022).

Klaros Kutsal Alanı Ören Yeri ve Arkeoparkı

Klaros Kutsal Alanı Antik Dönem pagan inancındaki kehanet tanrısı Apollon'a adanmış, Delphoi ve Didyma ile birlikte Antik Dönem'in üç önemli kehanet merkezinden biridir. İzmir'in Menderes ilçesine bağlı Ahmetbeyli mahallesinde yer alan Apollon Klarios kutsal alanı, bağlı olduğu kentler olan Notion'un yaklaşık 2 km kuzeyinde Kolphon'a ise 13 km uzaklıktadır. Klaros Kutsal Alanı'nın Adnan Menderes Havaalanı'na olan uzaklığı 38,2 km, Efes ören yerine olan uzaklığı ise 21,1 km'dir (Şahin 1998, Şahin 2012, Acar ve Doğan Gürbüz 2021, Zunal 2023). Klaros Kutsal Alanı'ndaki arkeolojik kazı çalışmaları 1913 yılında Fransız arkeologlar tarafından başlatılmış ve üç dönem halinde 1998 yılına kadar Fransız kazıları olarak devam etmiştir. Birinci dönem ka-

zılarında (1915-1922), anıtsal giriş kapısı propylon, yanında konumlanan ekседra, delegelerin isimlerinin kaydedildiği 125 adet yazıt bulunmuştur. Kutsal alana yönelik ikinci dönem kazılarında (1950-1961), kutsal alanın en önemli anıtsal yapıları olan Apollon Klarios, Artemis Klaria tapınakları, bugün büyük tapınağın batısında mulajları sergilenen anıtsal Apollon, Artemis ve Leto kült heykelleri, güneş saati, arkeoparkta mulajı sergilenen koltuk ve mermer Aphrodite heykeli ortaya çıkarılmıştır. Üçüncü dönem Fransız kazılarının (1988-1997) sunduğu sonuçlar ise, Apollon ve Artemis'e adanmış sunaklar, pişmiş toprak figürin adakları, hekatomb olarak adlandırılan yüz adet bağlama bloğudur. Ayrıca arkeopark alanında mulajları sergilenen birer adet kore ve kouros heykelleri, Homeros heykeli başı bu dönem kazılarının buluntularıdır. 2001 yılından itibaren Ege Üniversitesi bünyesinde bir Türk kazısı haline gelen Klaros kazı ve araştırmaları, kutsal alanın tarihinin Myken Dönemi'ne kadar uzandığını ve böylece Klaros'un Delphoi kehanet merkezinden bile daha erken bir döneme tarihlendiğini ortaya koymuştur (Şahin 1998; Şahin 2012). Öte yandan son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar Klaros'un Roma Dönemi'nde de önemli bir inanç turizmi destinasyonu olduğunu arkeolojik verilerle kanıtlamaktadır (Zunal 2023). Kehanet olgusu eski çağlarda gelecekle ilgili bilgi vermekle birlikte dinsel bir zorunluluk olarak algılanmaktaydı. Özellikle kentleri ilgilendiren salgın, hastalık, büyük toplumsal sorunlarda ya da kent kuruluşlarında Apollon'un kehanet ocağına danışmak kesin olarak atılması gereken bir adımdı. Antik kaynaklara göre İzmir kenti (Smyrna), Kadifekale eteklerinde (eski adıyla Pagos Dağı) Büyük İskender'in Apollon Klarios'tan aldığı bir kehanet üzerine kurulmuştur (Pausanias, VII.5.1-3). Klaros kehanet merkezine antik dünyada İtalya'dan Moritanya'ya kadar geniş bir coğrafyadan ziyaretçiler ve delegelerin geldiği bilinmektedir (Zunal 2023). Kutsal Alan'da gerçekleştirilen bayramlar ve dinsel festivaller, alanın ekonomik canlılığını ve kültürel önemini ortaya koymaktadır. Bu festivaller sırasında, adaklar ve diğer dini ritüeller aracılığıyla tapınak ekonomisi desteklenmiş, ayrıca

Resim 1. Klaros Kutsal Alanı Hava Fotoğrafı (Kaynak: Klaros Kazı Arşivi)

mimari öğelerdeki çeşitlilik ve zenginlik kendini göstermiştir.

Klaros Kutsal Alanı'nda bulunan kültür varlıklarının sergilenmesi amacıyla, 12 Eylül 2011 tarihinde Türkiye'nin ilk mulaj arkeoparkının açılışı gerçekleştirilmiştir (Şahin 2012). Günümüzde hâlâ ören yerinin girişinde yer alan arkeopark ziyaretçilere açıktır (Resim 2). Arkeoparkın oluşum süreci İzmir Kalkınma Ajansı ile yürütülen yaklaşık 14 ay süren bir proje ile ilişkilidir. Arkeopark projesinin temel hedefi "İzmir bölgesinin turizmde rekabet edebilirliğinin artırılmasına katkıda bulunmak" olarak belirlenmiş, "Menderes ilçesinde bulunan Klaros Ören Yeri'nin görsel algılama ve çevre düzeni açısından iyileştirilmesi, korunması ve tanıtılması ve arkeopark olarak düzenlenerek turizm çeşitliliğinin artırılması" da hedefler arasına alınmıştır. Arkeoparkın hazırlık aşamasında öncelikle tamamı Klaros kazılarından ele geçirilmiş olan 12 mermer eserin mulajları alınmıştır. Projenin gerçekleştirildiği dönemde orijinal eserlerin bulunduğu İzmir Tarih ve Sanat Müzesi ve Selçuk müzelerindeki eserlerden kalıp alınmış, bu kalıplar daha sonra eserlerin birebir kopyalarının yapımında kullanılmıştır. Arkeopark alanında sergilenen bir başka çalışma ise Apollon Klarios tapınak maketidir. Bu maket, aslında, kutsal alanda gerçekleştirilen boğa kurbanı ritüelinin bir canlandırması şeklinde tasarlanmıştır. Tapınak ve önünde 100 adet hayvan bağlama bloğu ve onlara bağlanan bir boğanın simgesel olarak yer aldığı bu kurban seremonisi maketi, üç buçuk metre kare ebatında ve 1/40

ölçeğinde olup cam bir vitrin içinde ziyaretçilere gösterilmektedir. Maketin hava şartlarından korunması amacıyla ayrıca çelik konstrüksiyon taşıyıcı çatı ile üzeri örtülmüştür. Arkeopark projesi kapsamında Klaros Kutsal Alanı'ndaki tapınak, sunak gibi yapılar ve mulajları sergilenen heykellere yönelik bilgilendirme panoları hazırlanmıştır. Aydınlatma sisteminin kurulması ise arkeopark olarak düzenlenen alanlar için en temel gereksinim olmakla birlikte Klaros örneğinde de sergilenen eserlerin ışıklandırılmasına yönelik projektörler yerleştirilmiştir. Bu ışıklandırma sistemi parkta düzenlenebilecek çeşitli bilimsel ve kültürel etkinliklerde de kullanılacaktır. Öte yandan, proje ile ören yerinde sergilenen eserlerin sayısının artması, güvenlik ihtiyacının artmasına da neden olmuştur. Dolayısıyla alanın korunmasına yönelik güvenlik kamerası sistemi kurulmuştur (Şahin 2012). Arkeoparkların en önemli işlevlerinden birinin eğitim olduğu noktasından hareketle, bölgedeki öğrencilere tarih ve arkeoloji bilincini aşlamak ve kültür varlıklarını tanıtmak üzere eğitimler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilçedeki köy okullarının öğrencilerine eğitim gezileri düzenlenmektedir. Eğitim gezilerinde öğrencilere Klaros Kutsal Alanı hakkında bilgi verilmekte, kazı çalışmalarının nasıl yürütüldüğü, tarihi ve kültürel varlıkların nasıl korunması gerektiği hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca öğrenciler kazı çalışmalarını deneyimleme olanağı da bulmaktadırlar.

Klaros Kutsal Alanı'ndaki arkeopark uygulamasının, koruma, rekreasyon ve miras yönetimi

Resim 2. Klaros Ören Yeri Arkeopark Alanı (Kaynak: Klaros Kazı Arşivi)

açısından arkeoparkların temel ilke ve hedefleri ile uyum sağladığı görülmektedir (Keskin ve Tanaç Zeren 2018). Bu bağlamda Klaros Arkeoparkı, kültürel mirasın korunması, rekreatif alan olarak kullanımı, eğitim faaliyetleri, sergileme ve sunumun gerçekleştirilmesi, kültürel miras bilinci ve sürdürülebilirlik açısından arkeopark hedeflerini karşılamaktadır. Tablo 1'de bu hedef ve ilkelerin Klaros Arkeoparkı'ndaki örnekleri görülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında rekreatif faaliyetlerin, öğretici deneyim etkisi yüksek destinasyonlardan biri olan ören yerlerinde yapılmasıyla arkeoparkların sunduğu faydalara (eğitim, kültürel miras bilincinin artması, alanın korunması ve sürdürülebilirliği) rekreatif faaliyetlerin nasıl katkı sağlayabileceği araştırılmıştır. Araştırma kapsamında görüşme soruları oluşturulurken yukarıda sözü edilen katkılar göz önüne alınmıştır. Bu katkıların arkeoparklardaki rekreatif faaliyetler üzerinden nasıl gerçekleşebileceği araştırılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak dört katılımcı ile görüşülmüştür. Katılımcılar, Klaros kazısında görev yapan uzmanlardan seçilmiştir ve deneyimleri, rekreatif faaliyetlerin etkileri hakkında derinlemesine bilgi sağlamıştır.

Araştırma Sorusu: "Klaros Kutsal Alanı'nda Sunulan ya da Sunulacak Olan Rekreatif Faaliyetler Arkeopark Alanlarına Nasıl Katkı Sağlamaktadır?"

Araştırma sorusunu cevaplandırmak için oluşturulan görüşme soruları;

"Klaros Kutsal Alanı Arkeopark olarak ziyaretçilere çeşitli rekreatif etkinlikler faaliyetler (deneysel arkeoloji, dijital içerikli etkinlikler, atölyeler, vb.) sunmakta mıdır?"

Sizce bir Arkeopark alanı olarak Klaros Kutsal Alanı ziyaretçilere sunduğu imkanlarla bir rekreasyon alanı olarak değerlendirilebilir mi?

Klaros Kutsal Alanı'nda sunulan ya da sunulacak olan rekreatif faaliyetler ziyaretçilerin kültürel miras bilinçlerinin oluşmasına nasıl katkı sağlamaktadır?

Klaros Kutsal Alanı'nda sunulan ya da sunulacak rekreatif faaliyetler ziyaretçilerin konuyla ilgili eğitimine nasıl yardımcı olmaktadır?

Tablo 1. Klaros Ören Yeri'nin, Arkeoparkların Temel Hedefleri ve İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi

Hedefler	Koruma, Rekreatyon Ve Miras Yönetimi Kapsamında Hedef Ve İlkeler	Klaros Arkeoparkı
Kültürel Mirasın Korunması	Estetik ve işlevsel yönden arkeolojik mirasın korunmasını desteklemek. Tarihsel kaynakların korunmasını sağlamak. Alanın özgünlüğünün yanı sıra estetik ve tarihsel değerlerini korumak.	Arkeolojik eserleri ve alanı korumak için fiziksel koruma yöntemleri ve güvenliği sağlamak için çeşitli önlemler bulunmaktadır.
Rekreatif Alan Olarak Kullanım	Turizm aktiviteleri ile ekonomik büyümenin gerçekleşmesini desteklemek.	Çeşitli rekreatif faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için fiziksel koşullar mevcuttur.
Eğitim	Didaktik bilgiler aracılığı ile eğitsel bir ortam oluşturmak.	Arkeolojik kazılar devam etmekte ve bölge halkına yönelik eğitim projeleri gerçekleştirilmektedir.
Sergileme Sunum	Arkeolojik eserleri duylara hitap ederek sunulmasını sağlayarak ziyaretçilerin alanı deneyimlemesine olanak tanımlamak.	Mulaj eserlerin sergilendiği ve bilgilendirme panolarının olduğu bir alandır.
Kültürel Miras Bilinci	Kültürel kimliği vurgulamak. Arkeolojik miras alanı ile bulunduğu bölgenin tarihsel dokusu ve mekânsal nitelikleri arasında bağlantı kurmak.	Özellikle öğrencilere yapılan projelerle alana dair kültürel miras bilincinin oluşmasına katkı sağlanmaktadır.
Sürdürülebilirlik	Bilimsel çalışmalar için sürdürülebilir bir çevre oluşturmak. Kırsal alanda gelişmeyi desteklemek. Peyzaj karakteri, peyzaj ekolojisini koruma ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak.-Arkeolojik sitin erişilebilirliğini sağlamak.	Bilgi aktarma, koruma ve kaynak yaratma yolları ile sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.

Kaynak: Keskin ve Tanaç Zeren 2018'den uyarlanmıştır.

Klaros Kutsal Alanı'nda sunulan ya da sunulacak rekreatif faaliyetler kültürel varlıkların korunmasına nasıl yardımcı olmaktadır?

Klaros Kutsal Alanı'nda sunulan ya da sunulacak rekreatif faaliyetler bu alanın sürdürülebilirliğine nasıl katkı yapmaktadır?"

Görüşme soruları hazırlanırken alanında uzman dört kişinin görüşü alınmıştır. Bu kişilerin ikisi arkeolog ve diğer ikisi de rekreatyon konusunda yayın yapan akademisyenlerdir. Çalışma sorularının doğru anlaşılabilmesi açısından bu iki farklı disiplin alanında uzman kişiler seçilmiştir. Çalışma kapsamında Klaros Kutsal Alanı'nın rekreatif faaliyetler açısından değerlendirilmesi için uygun verileri sunabilecek kişilerin Klaros Kutsal Alanı bilimsel başkanı ve ekibi olması do-

laysıyla bu çalışma kapsamında amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış ve görüşmeler Klaros kazısı bilimsel başkanı ve ekibiyle 24 Haziran- 5 Temmuz 2024 tarihlerinde katılımcıların uygun görüldüğü zaman aralığında yapılmıştır.

Görüşmeler zoom üzerinden daha önce hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular sorularak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın her iki araştırmacısının da görüşmelere katılmasıyla görüşmeler kayıt altına alınarak yapılmıştır. Araştırmaya toplamda dört katılımcı dahil edilmiştir. Katılımcılar kazı ekibinde uzun yıllar çeşitli kademelerde görev almış uzmanlardan oluşmaktadır. Katılımcılar K1, K2, K3, K4 olarak kodlanmıştır ve sağladıkları verilerde bu kodlama üzerinden not düşülmüştür. Araştırma soruları betimsel analiz yöntemiyle analiz edil-

Tablo 2. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirlik Ana ve Alt Ölçütleri

<i>Nitel Araştırmanın Ana Ölçütleri</i>	<i>Alt Ölçütü</i>	<i>Bu Çalışma İçin Alt Ölçütlerin Uygulanması</i>
İnandırıcılık	Uygun Yöntemin Kullanılması ve Uygulanması	Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Nitel araştırmanın doğasında var olan avantajlardan (deneyimlere ve derinlemesine araştırma gerektiren konulara odaklanan çalışmalarda etkili olması) faydalanılabilmesi için bu yöntem seçilmiştir.
	Uygulama Alanını Tanıma	Araştırmacılardan birinin rekreasyon alanlarına yönelik yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Diğer araştırmacı da akademisyen ve arkeologdur.
	Rastlantısal Örneklem Seçimi	Bu çalışmanın amacı gereği seçilen örneklem amaçlı örneklem olmuştur. Klaros Kutsal Alanı kazı başkanı ve ekibi örneklem olarak seçilmiştir.
	Katılımcıların Dürüstlüğü	Görüşmeler sırasında katılımcılara araştırma ile ilgili detaylı bilgi verilmiş ve elde edilen bulgular yorumlanırken katılımcılara dair bilgilerin verilmeyeceği ifade edilmiş ve böylece görüşmelerin güven doğrultusunda gerçekleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır.
	Katılımcı Kontrolü	Katılımcılar çalışma alanındaki terimlerin bazılarını çok tanıdık olmadıkları için görüşmeler sırasında katılımcılarla verdikleri bazı cevaplar tekrar teyit edilmiştir.
	Yinelenen Sorular	Katılımcılara görüşme sırasında verdikleri cevaplar zaman zaman tekrar teyit edilmek üzere bazı sorular tekrar sorulmuştur.
	Uzman İncelemesi	Görüşme soruları hazırlanırken alanında uzman dört kişinin görüşü alınmıştır. Bu kişilerden ikisi arkeolog ve diğer ikisi de rekreasyon konusunda yayın yapan akademisyenlerdir. Çalışma sorularının doğru anlaşılabilmesi açısından bu iki farklı disiplin alanında uzman kişiler seçilmiştir.
	Araştırılan Olgunun Kavramsal Çerçevesinin Yeterliliği	Çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulurken ilgili alan yazın detaylı olarak incelenmiştir.
Aktarılabirlik	Bulguların Alanyazın ile Kıyaslanması	Alanyazında arkeopark alanlarında rekreasyon faaliyetlerini inceleyen başka bir çalışma olmadığı için bulgular alanyazın ile kıyaslanamamıştır.
	Veri Toplama Yöntemlerinin Uygulanışı	Kazı ekibiyle yapılan görüşmeler katılımcıların uygun gördükleri saatlerde zoom uygulaması üzerinden gerçekleştirilmiştir.
	Katılımcı Sayısı	Çalışmanın katılımcı sayısı dört olmaktadır.
Tutarlılık	Verinin Toplandığı Zaman Aralığı	Katılımcılarla yapılan görüşmeler 24 Haziran- 5 Temmuz 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.
	Araştırmacının İnanç ve Varsayımları	Bu nitel çalışmada Arkeopark alanlarında yapılacak rekreatif faaliyetlerin bu ören yerlerindeki kültürel miras değerlerinin daha iyi anlaşılmasına, korunmasına ve sürdürülebilir olmasına katkı yapacağı düşünülmektedir.
Doğrulanabilirlik	Yöntemin Sınırlılık ve Potansiyel Etkileri	Çalışmanın sınırlılıklarına ve potansiyel etkilerine dair bilgilere araştırmanın sonuç kısmında yer verilmiştir.
	Yöntemin Derinlemesine Aktarılması	Konuyla ilgili detaylı bilgilere araştırmanın yöntem kısmında yer verilmiştir.

Kaynak: Whitemore, Chase ve Mandle 2001; Shenton 2004 ve Şener vd. 2017'den oluşturulmuştur.

miştir. Verilerin betimsel analizi dört aşamada (betimsel analiz için bir çerçeve oluşturmak, verilerin tematik çerçeveye göre işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması) gerçekleştirilmiş olup, veriler tematik çerçeveye göre işlenmiştir.

Alanyazında nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik için belirlenen dört tema (inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik) öne çıkmaktadır (Whittemore, Chase ve Mandle 2001, Shenton 2004, Şener vd. 2017). Bu çalışma kapsamında kullanılan geçerlik ve güvenilirlik ölçütlerine Tablo 2’de detaylı olarak yer verilmiştir.

ANALİZ VE BULGULARIN YORUMLANMASI

Araştırma bulguları arkeopark alanlarının katkıları konusunda alanyazında öne çıkan dört başlık üzerinden (kültürel miras bilincine katkı, ziyaretçilerin eğitimi, kültürel varlıkların korunması, alanın sürdürülebilirliği) ortaya konulmuştur. Klaros Kutsal Alanı’nın rekreatif faaliyetler açısından uygunluğuna dair elde edilen bulgularda; bu alanda “deneysel arkeoloji” (K1; K2; K3; K4) uygulamalarının yapıyor olması, “mulaj eserlerin dokunulabilir olması”, “tapınağın maketinin olması” (K2; K3; K4), “Antik dönem müzikleri” ile ilgili bir rekreatif etkinliğin ve “tiyatral bir gösterinin” yapılmış olması (K3; K4), “yoga” faaliyetinin bu alanda küçük gruplar halinde yapılması (K3) Klaros Ören Yeri’nin ziyaretçiler tarafından rekreatif faaliyetler üzerinden mevcutta deneyimlenen bir alan olduğunu göstermektedir.

Klaros Kutsal Alanı’nda yapılabilecek alternatif rekreasyon uygulamaları için elde edilen bulgulara bakıldığında alanda yapılacak olan “lidar taraması verilerinin dijital içerikli etkinliklerde kullanılabilmesi” (K1), “fotoğraf atölyesi”, “kazi atölyesi ve modelleme atölyesi” (K2), “resim atölyesi” (K3), yapılması planlanan “Klaros’ta kehanet verilme hikayesini canlandıracak bir tiyatro gösterimi” (K3), “alan ile ilişkili tarihsel hikâyeye sahip Defne ağaçlarını kapsayan botanik ile ilgili bir atölye” (K1) gibi rekreatif faaliyetlerinin gerçekleştirilme potansiyelinin olduğu görülmektedir.

Elde edilen verilerin sonucunda, Klaros Ören Yeri’nin açık rekreasyon alanı olarak değerlendirilebileceği (K1;K2;K3;K4); “Ören yerinin tel örgülerle çevrili sınırları belli olan bir alan olması, güvenlik görevlisinin bulunması, düz ve rahat bir yürüyüş rotasına sahip olması ve alana toplu taşıma ile erişimin kolaylığı” (K3) gibi etkenlerin Klaros Ören Yeri’nin açık alan rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesini destekleyen faktörler olduğu ortaya çıkmıştır.

dirilebileceği (K1;K2;K3;K4); “Ören yerinin tel örgülerle çevrili sınırları belli olan bir alan olması, güvenlik görevlisinin bulunması, düz ve rahat bir yürüyüş rotasına sahip olması ve alana toplu taşıma ile erişimin kolaylığı” (K3) gibi etkenlerin Klaros Ören Yeri’nin açık alan rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesini destekleyen faktörler olduğu ortaya çıkmıştır.

Klaros’taki Rekreatif Etkinliklerin Kültürel Miras Bilincine Katkısı

Elde edilen verilerde rekreatif faaliyetlerin kültürel miras bilincinin oluşmasında bir “alternatif olabileceği”, “farkındalıkla birlikte bu miras değerlerine ait bilincin oluşacağı” (K1; K2; K3; K4) saptanmıştır. Tüm katılımcıların vurguladığı ortak unsurun “deneyim” olduğu görülmüştür. “Doğru ve etkili anlatım ve kültürel mirasın görünür ve anlaşılır kılınması” (K4), “alanda bir yaşanmışlık gerçekleştirilmesi” (K1), “ziyaretçilerin alanın içine çekilip onlara deneyim kazandırarak, görerek ve deneyimleyerek öğrenmelerinin sağlanması” (K3) ile elde edilecek deneyim ile bu bilincin oluşmasına katkı sağlanabileceği vurgulanmıştır. Deneysel arkeoloji atölyeleri, Klaros Kutsal Alanı’nda ziyaretçilere tarihi daha yakından deneyimleme fırsatı sunmuştur. Örneğin, 2023 yazında gerçekleştirilen Engelsiz Klaros Projesi kapsamında özel gereksinimli öğrenciler kazı çalışmalarına katılmış ve bu deneyim sayesinde kültürel miras bilincinin oluşumu gözlemlenmiştir.

Klaros’taki Rekreatif Etkinliklerin Ziyaretçi Eğitime Katkısı

Klaros Kutsal Alanı’nda gerçekleştirilecek rekreatif faaliyetlerin ziyaretçilerin konu hakkında eğitimine katkı noktasında, “gerçekleştirilebilecek yerinde öğrenme (iklimi hissetmek, yapılarla dokunmak gibi)”, “deneyimleme” (K1; K2; K4) gibi öğrenmeye yardımcı uygulamalar sayesinde alana dair eğitimin verilmesinde rekreasyon faaliyetlerinin katkısı ortaya çıkmaktadır. Klaros Arkeoparkı’nda bulunan mulaj heykellerin ve Apollon Klarios Tapınağı modelinin ziyaretçilerin kültürel miras konusundaki eğitimini desteklediği gözlemlenmiştir. Ayrıca alandaki bilgilendirme panoları, arkeolojik alanda çalışan kazı

ekibinin ziyaretçilere bilgi aktarma konusundaki olumlu tutumu arkeoparkın eğitici rolünü desteklemektedir (K4). Söz konusu öğelerle birlikte Klaros'ta gerçekleştirilmiş olan deneysel arkeoloji faaliyetleri (K4) ve özellikle engelsiz turizm kapsamında yapılan proje (K3) değerlendirildiğinde, arkeopark alanının eğitime katkısı güçlenmektedir. Tüm bunlarla beraber dijital uygulamaların rekreatif faaliyetler içinde daha etkin bir şekilde kullanılmasıyla, ziyaretçilerin kültür varlıkları konusundaki eğitimlerine daha geniş ölçüde katkı sağlanmış olacaktır.

Klaros'taki Rekreatif Etkinliklerin Koruma Bilincine Katkısı

Klaros'ta yapılacak rekreatif faaliyetlerin alandaki kültürel miras bilincini arttırması ve alana dair eğitici rolü üstlenmesi ile Klaros Kutsal Alanı'ndaki kültürel varlıkların korunması da sağlanabilecektir (K1; K2; K3; K4). Klaros Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilecek rekreatif faaliyetler-

le birlikte "kişiler alanla ilgili burada gerçekleştirilecek rekreasyon faaliyetleri çerçevesinde gördüklerinin sadece taş olduğu bilincinden çıkacak ve mekanla bağ kurabilecek" (K1), "burada bir zamanlar yaşayanları kendi geçmişinden bir parça olarak düşünebilecek" (K3), ve böylece belirli bir farkındalık kazanarak bu kültür varlıklarını koruma eğiliminde olabilecekleri ortaya çıkmıştır. Ziyaretçilerin alanla "bağ kurması" (K1;K2) unsurunun koruma bilincinin oluşması noktasında oldukça önemli olduğu dile getirilmiştir. "Alanda yapılacak rekreatif faaliyetlerin, bu faaliyetlere katılan kişilerin motivasyonlarını anlamak ve ona uygun rekreatif faaliyeti gerçekleştirmek açısından bir bütün olarak değerlendirildiğinde kültürel varlıkların korunmasındaki içsel güdüyü oluşturacağı" (K2) vurgulanmıştır. Alanın korunması konusunda bu bölgede yaşayan, bölgenin kültürel miras değerine birincil olarak tanık olan paydaşlar olan Ahmetbeyli Köyü'nün yerel halkının bilinçlendirilmesi için çeşitli faaliyetlerin yapılmasının da koruma bilincine katkı sağlaya-

Tablo 3. Klaros Kutsal Alanı'nda Yapılan ve Yapılabilecek Rekreatif Faaliyetler, Katkı Sunduğu Alanlar ve Örnekler

Rekreatif Etkinlik	Katkı Alanı	Örnek
Deneysel Arkeoloji	Kültürel Miras Bilinci	Engelsiz Klaros Projesi. (K2; K3)
Doğru ve etkili anlatım	Kültürel Miras Bilinci	Alandaki bilgilendirme panoları, yapılabilecek farklı dijital eğitim envanterleri. (K4)
Yerinde öğrenme, deneyimleme	Eğitim	Klaros tapınak maketi, mulaj eserler. (K2; K3; K4)
Dijital Uygulamalar	Eğitim	Lidar taraması verilerinin kullanılmasıyla oluşturulacak dijital içerikler. (K1)
Antik Dönem Müzikleri	Eğitim	Antik döneme ait bir müzik enstrümanının (lir olarak bilinen kaplumbağa kabuğundan üretilmiş lyra) orjinaline uygun hali yapılarak bu çalgı eşliğinde Apollon'a hymnoslar (ilahî) söylenmesi. (K3; K4)
Klaros Ören Yeri'ne yakın alanlarda yaşayan yerel halkı bilgilendirici toplantılar	Koruma	Köy kahvelerinde eğitici etkinlikler. (K1)
Kazı atölyesi ve modelleme atölyesi, resim atölyesi, fotoğraf atölyesi	Koruma	Klaros Kutsal Alanı'na ait fotoğrafların çekildiği yarışmaların düzenlenmesi, buradaki heykel resimlerinin yapıldığı bir atölye , alana dair kazı atölyelerinin yapılması. (K2; K3)
Yoga Faaliyetleri	Sürdürülebilirlik	10-15 kişilik gruplarla alanda mevcutta yapılan etkinlikler. (K3)
Kehanet canlandırması	Sürdürülebilirlik	Bir dolunay gecesinde yaklaşık 400 kişilik bir gösterim. (K3; K4)

Tablo 4. Klaros Arkeoparkı'nda Yapılabilecek Rekreatif Faaliyetler

Kültür ve Sanat ile ilişkili Faaliyetler	Dijital İçerikli Faaliyetler
Kutsal Alan'da dinler tarihi yolculuğu (K1)	Lidar taraması verilerinin
Kutsal Alan'da bulunan kurban bağlama bloklarının günümüzdeki kurban geleneğiyle ilişkisini vurgulayan etkinlikler (K1)	kullanılabileceği etkinlikler (K1)
Alandaki defne ağacını ön plana çıkaran botanik ile ilgili etkinlikler (K1)	Modelleme atölyesi (K2)
Klaros'ta kehanet verilme hikayesinin canlandırıldığı tiyatro gösterimi (K3)	Fotoğraf atölyesi (K2)
Klaros'taki heykellerin çizildiği resim atölyesi (K3)	
Kazı atölyesi (K3)	
Antik Dönem müzik dinletisi (K3;K4)	
Yoga etkinliği (K3)	

cağı dile getirilmiştir. Rekreatif faaliyetler sonucu ortaya çıkan "farkındalık" (K3 ; K4) ve yerel halkın alana "sahip çıkması" (K3) unsurlarının Klaros'un kültürel mirasının korunmasında etkili olacağı belirlenmiştir.

Klaros'taki Rekreatif Etkinliklerin Sürdürülebilirliğe Katkısı

Katılımcıların tümü (K1; K2; K3; K4) bu alanda yapılacak olan rekreatif faaliyetlerin alanın sürdürülebilirliğine katkı yapacağını dile getirmişlerdir. "Kazı çalışmaları, rekreatif faaliyetler ve arkeolojik alan bütünsel olarak ele alındığında gerçek bir sürdürülebilirlik teması söz konusu olabilir" (K1). Bu alanda yapılacak rekreatif faaliyetlerin de sürdürülebilir olması Klaros Ören Yeri'nin gündemde kalmasını sağlayacağı için bu durum alanın sürdürülebilirliğine de etki edecektir (K2; K3). "Farkındalığın" (K3) artması ve "insanla temas" (K1), sürdürülebilirliğin sağlanması konusunda önemli bir adım olmaktadır.

Görüşmelerde elde edilmiş olan tüm bu bulgular ışığında arkeoparkların dört temel unsuru olan kültürel miras bilinci, eğitim, koruma ve sürdürülebilirlik açısından, Klaros'ta gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmesi planlanan rekreatif etkinliklerin sağlayacağı katkı alanları belirlenmektedir. Söz konusu bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, Klaros Arkeoparkı'nda, arkeoparkların sunduğu her bir katkı alanına yönelik rekreatif etkinliklerin gerçekleştirildiği ya da gerçekleştirilme potansiyeline sahip olduğu saptanmıştır.

Klaros'taki Rekreatif Etkinliklerin Eksiklikleri ve Geliştirme Önerileri

Araştırmanın bulgularına göre Klaros Ören Yeri bir açık alan rekreasyon alanı olmakla birlikte alanda bazı eksikliklerin olduğu da anlaşılmaktadır. Mevcut durumda alanın "yürüyüş parkurunun yetersizliği" (K2) unsuru dile getirilmiştir. "Dijital uygulamaların yetersizliği" (K1; K2; K3; K4) tüm katılımcılar tarafından ortak olarak vurgulanan eksiklik olarak görülmektedir. "Her türden ziyaretçiye yönelik ortak bir rekreasyon etkinliğinin olmaması" (K2) geliştirilmesi gereken alanlardan biri olarak saptanmıştır. Katılımcılar bu eksikliklerin gelişmesine yönelik kültür – sanat ve dijital içerikli etkinlikler önermişlerdir. Söz konusu etkinlikler Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4'te, Klaros'ta kültür ve sanat ile ilişkili faaliyetlerin, dijital içerikli faaliyetlere oranla daha fazla gerçekleştirilebileceği görülmektedir. Bununla birlikte her iki alana ilişkin olası etkinliklerin, Klaros Arkeoparkı'nın rekreatif alan potansiyelini açığa çıkardığı anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'nin ilk mulaj arkeoparkı olan Klaros Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilen rekreatif faaliyetlerin kültürel miras bilincine, ziyaretçilerin alanla ilgili eğitilmesine, kültürel varlıkların korunması ve alanın sürdürülebilirliğine katkılarını ortaya koymuştur. Bu çalışma aynı zamanda, Türkiye'de arkeoparkların eğitimsel ve sürdürülebilirlik potansiyelini ele alan ilk çalışmalardan biridir ve bu bağlamda alanyazında eksik olan kültürel miras bilinci ile dijital etkileşim alanlarına katkı sunmaktadır. Araştırma bulgularına bakıldığında Klaros Kutsal Alanı'nın çok farklı motivasyonlardaki kişilere rekreatif faaliyet sunabilecek bir potansiyeli olduğu görülmüştür. *Sanatsal amaçlı rekreatif faaliyetler* için resim, müzik, heykel ve fotoğraf atölyeleri; *kültürel amaçlı rekreatif faaliyetler* için antik dönem yemekleri ve tiyatral etkinlikleri, *dinlenme amaçlı rekreatif faaliyetler* için nefes egzersizi, yoga, meditasyon gibi içsel motivasyonu destekleyici faaliyetler, içinde bulunduğu çevresel ortam sayesinde botanikle ilgili faaliyetler, *eğitim amaçlı rekreatif faaliyetler* için interaktif eğitim içeren etkinlikler (deneysel, dokunsal ve görsel yöntemler) gibi çeşitli olanaklar sunabilecek potansiyele sahip bir ören yeri olduğu, bulgularda ortaya çıkmıştır.

Yeni nesil turistlerin farklı motivasyon arayışı içinde olduğu düşünüldüğünde bu talebi karşılayabilecek destinasyonların sürdürülebilir olması beklenmektedir. Bu açıdan Klaros Kutsal Alanı, çok çeşitli rekreatif olanak sunabilecek faaliyetlerle birlikte yol alırsa farklılaşabilecek ve yeni kuşaklara sesini duyurabilecektir. Bir arkeopark ören yerinin bu potansiyele sahip olması oldukça önemlidir. Özellikle de rekreasyon kavramının bu şekilde farklı alanlarda karşılık bulmasıyla arkeopark alanlarındaki alternatiflere örnek olması bu çalışmanın önemini göstermektedir.

Klaros Arkeoparkı'nda dijital uygulamaların geliştirilmesi, ziyaretçilerin alanla daha fazla etkileşim kurmasını ve deneyimlerinin daha etkili hale gelmesini sağlayacaktır. Özellikle artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) teknolojileri kullanılarak, ziyaretçilerin tarihi olayları daha interaktif bir şekilde deneyimleyebilmesi ve arkeolojik bulguların daha etkili bir şekilde

sunulması sağlanabilecektir. Bu sayede kültürel miras bilincinin oluşması ve kültürel değerlerin korunması konusunda toplumu eğitici faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sağlanabilir. Ayrıca Klaros'un doğal yapısı kullanılarak yoga, doğa yürüyüşleri gibi alternatif rekreasyon faaliyetlerinin düzenlenmesi, alanın sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir. Öte yandan Klaros Ören Yeri dışındaki farklı ören yerlerinde rekreasyon faaliyetlerine yönelik araştırmaların yapılmasıyla da yeni turistik ürünlerin oluşması sağlanabilir.

DEĞERLENDİRME

Klaros Kutsal Alanı'nda yapılacak rekreatif faaliyetler bu destinasyonun sunduğu birer turistik ürün olarak tanımlanır. Bu açıdan bakıldığında bu faaliyetler, kültürel miras bilincinin oluşmasına, kişilerin alana dair eğitilmesine, alanın korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağladığı önemli bulgular olarak öne çıkmaktadır. Bu tür rekreatif faaliyetler, ziyaretçilerin alandaki deneyimlerini daha anlamlı hale getirerek, kültürel varlıkların korunmasına yönelik farkındalık yaratmaktadır. Bulgular, arkeoparkların sadece kültürel mirasın korunmasına değil, aynı zamanda bu mirasın sürdürülebilir bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasına da katkıda bulunabileceğini göstermektedir. Kültürel miras değerlerinin korunmasında tüm katılımcıların vurguladığı ortak unsurun "*deneyim*" olduğu görülmüştür. Klaros Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilen deneysel arkeoloji faaliyetlerinin kültürel miras bilincini artırma potansiyeli, bu tür faaliyetlerin ziyaretçilerin alandaki deneyimlerini daha anlamlı hale getirerek, kültürel varlıkların korunmasına yönelik farkındalık yaratmada oynadığı rol açısından önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Bulgular, alanyazında yapılan Tayvan'daki Shengxing kültürel miras alanında yaşanan rekreasyon deneyiminin kültürel miras bilincinin oluşmasına katkısının olduğunu dile getiren çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir (Lee, Chang ve Luo 2016).

Klaros Kutsal Alanı Ören Yeri bulunduğu coğrafya ve alan olarak oldukça özel bir arkeopark alanıdır. Bu alan bir antik kent olmadığı için antik kutsal alanın kapsadığı arazi, kente göre daha

küçük, daha kompakt ve gezilebilir bir alan oluşturur. Dolayısıyla alanın gezilmesi ve bir rekreatif faaliyetin aynı gün içerisinde gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir. Alanın büyüklüğü açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa; Aşıklı Höyük, Çatalhöyük ve Yeşilova gibi büyük boyutlu yerleşim alanlarındaki birimlerinin canlandırılması, Klaros örneği için olası değildir. Ancak, Klaros Kutsal Alanı, sahip olduğu kehanet merkezi kimliğiyle kendine özgü bir yapıda bulunmakta ve bu alana ilişkin bir takım özgün rekreatif faaliyetlerin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, Klaros Kutsal Alanı sahip olduğu karakteristik özellikler açısından rekreatif faaliyetler için farklı alternatifler sunabilen bir rekreasyon alanı olarak değerlendirilmelidir.

Makalede uygulanan nitel araştırma yöntemi katılımcıların derinlemesine bilgi paylaşımını sağlamış ve bulguların kapsamlı bir şekilde analiz edilmesine imkân tanımıştır. Özellikle, katılımcıların rekreatif faaliyetlerle ilgili kişisel deneyimlerini paylaşması, araştırmada özgün bulgular elde edilmesine katkıda bulunmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, katılımcıların kendi deneyimlerinden yola çıkarak Klaros Kutsal Alanı'na dair kapsamlı bilgi sunmalarına imkân tanımıştır. Katılımcıların rekreatif faaliyetlerle ilgili kişisel deneyimlerini paylaşması, kültürel miras bilinci üzerindeki etkileri derinlemesine anlamamıza katkı sağlamıştır.

Klaros'ta gerçekleştirilen rekreatif faaliyetlerin özgün bir karaktere sahip olması, ören yerinin antik bir kutsal alan olarak enerjisinden faydalanılmak istenmesi ile ilişkili olabilir. Bu bağlamda bireysel rahatlama ve içe dönüş yolculuklarına eşlik eden faaliyetlerden olan yoga'nın da Klaros Kutsal Alanı'nda küçük gruplar halinde yapılması, Klaros'un özgün bir rekreatif alan olduğunu göstermektedir. Dinlenme amacıyla yapılan rekreatif faaliyetler beden ve ruh sağlığının devam ettirilmesi amacını taşımaktadır (Karaküçük 2008; Ardahan 2017). Dolayısıyla dinlenme amacı altında ruhun yenilenmesi ve öze dönüş işlevleri taşıyan rekreatif faaliyetler için Klaros Kutsal Alanı Ören Yeri'nin daha çok tercih edilme nedeni olduğu söylenebilir. Klaros Kutsal Alanı sahip olduğu enerjiyle bu alandaki rekreatif faa-

liyet motivasyonlarındaki talebi karşılayabilecek potansiyele sahiptir. Rekreasyon faaliyetlerinin eğitici rolü alana gelenleri memnun etmekte ve tekrar gelme niyetlerini artırabilmektedir. Yapılan bir çalışma sonucuna göre Bodrum destinasyonunda katıldıkları rekreatif faaliyetlerin bu kişilerin Bodrum'u tekrar ziyaret etme niyetlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Akyürek ve Köroğlu 2017). Böylece Klaros'taki rekreasyon faaliyetlerinin artması alanın daha fazla ziyaret edilmesine ve tanınmasına olanak sağlayacaktır.

Araştırmanın en önemli sınırlılığı, yalnızca Klaros Kutsal Alanı üzerinden gerçekleştirilmiş olması ve diğer arkeoparklarla karşılaştırma yapılamamasıdır. Araştırmanın yalnızca Klaros Kutsal Alanı ile sınırlı olması, sonuçların genelleştirilebilirliğini kısıtlamaktadır. Farklı arkeoparklarda yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, bu bulguların diğer alanlar için geçerliliğini değerlendirmek açısından faydalı olacaktır. Ayrıca, dijital uygulamaların eksikliği ve bu alandaki potansiyelin değerlendirilmemesi, araştırmanın sonuçlarını sınırlandıran faktörlerden biridir. Dijital arkeolojik sunumların eksikliği, kültürel miras bilincini geliştirme yönündeki potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilmesini engellemiştir. Bu noktada dijital arkeolojik sunumların da dahil edileceği gelecekteki çalışmalar, ziyaretçi deneyiminin ve kültürel miras bilincinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayabilir.

Bu çalışma, alanyazında genellikle arkeoparkların peyzaj mimarisi veya alan yönetimi açısından ele alındığına, ancak rekreatif faaliyetlerin kültürel miras bilincine katkılarına odaklanan çalışmaların sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda çalışma, arkeoparkların yalnızca kültürel mirasın sergilenme alanları değil, aynı zamanda eğitim ve sürdürülebilirlik alanlarına katkıda bulunabilecek potansiyel merkezler olduğunu göstermektedir. Böylece, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanması konularına dair yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Alanyazında destinasyon ve rekreasyon faaliyetleri üzerine araştırmalar (Özaltın Türker, Türker ve Güzel 2014; Aylan ve Yetiş 2021) olmasına karşın mikro destinasyon açısından bir ören yeri ve rekreasyon faaliyetleri kavramı bir arada değer-

lendirilmemiştir. Gelecekteki çalışmalarda arkeopark alanlarını ziyaret eden kişilerin görüşlerinin de değerlendirilmesi alanyazına daha geniş katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte arkeopark ve rekreasyon kavramlarının birlikte düşünüldüğü akademik çalışmaların gerçekleştirilmesi hem alanyazına hem de alandaki uygulamalara önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, V. ve Doğan Gürbüz, E. (2021). Klaros. İçinde; T. F. Çakmak (Editör). *Turist Rehberleri için Anadolu'da Antik Kent ve Merkezler* (ss.307-328). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akyürek, S., ve Köroğlu, A. (2017). Yerli Turistlerin Rekreasyon Alan ve Faaliyetleri Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma: Bodrum Ziyaretçileri Örneği, *Journal of International Social Research*, 10 (54): 1065-1074.
- Ardahan, F. (2017). Açık Alan Rekreasyonunun Turizmle İlişkisi. İçinde; F. Ardahan (Editör), *Açık Alan Rekreasyonu* (ss: 167-188). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aylan, F. K., ve Yetiş, Ş. A. (2021). Açık Alan Rekreasyon Faaliyetlerinin Destinasyon Kıyaslaması Bağlamında İncelenmesi: Nevşehir-Konya İllerinin Karşılaştırılması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (79): 1279-1297.
- Ballew, M.T., ve Omoto, A.M. (2018). Absorption: How Nature Experiences Promote Awe and Other Positive Emotions, *Ecopyschology*, 10: 26 - 35.
- Coşkun, A., ve Yantaç, A. E. (2016, 21-23 Eylül). Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği için Tasarlamak: Küçükyalı Arkeopark Tasarım Atölyeleri Süreci ve Çıktıları Üzerine Bir İnceleme, *Utak 2016 Bildiri Kitabı Sorumluluk, Bağlam, Deneyim ve Tasarım* (ss. 683-702).
- Durukan, İ., Belge, B., ve Burat, S. (2023). Mersin Yumuktepe Höyüğü Arkeopark Projesi, *Sketch: Journal of City and Regional Planning*, 5 (02): 1-19.
- Eres, Z. (2009). Tarih Öncesi Kazı Alanlarında Koruma ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış, *TÜBAKED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 7/ 2009: 119-130.
- Ertuğral, S., Gedik, S., ve Tekeli, H. N. (2019). The Valuation of The Archaeoparks in the Scope of Cultural Heritage: Küçükyalı Arkeopark, *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 3 (5): 218-227.
- Gula, Louie P. (2022). A Scoping Review on the Implementation of Active Recreational Activities, *INSPIREE: Indonesian Sport Innovation Review*, 3 (01): 56-70.
- İşcan, M., ve Halaç, H. H. (2023). Mimarlığın ve Arkeolojinin Keşişimi: Arkeoparkların Sürdürülebilir Tasarım İlkelere Belirlenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2): 433-464.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keskin, Y., ve Zeren, M. T. (2018). Arkeolojik Alanlarda bir Sunum Yöntemi Olarak "Arkeoparklar," *Journal Of Architectural Sciences and Applications*, 3 (2): 110-124.
- Keçecioglu Dağlı, P., ve Cengiz, C. (2018, 24-26 Temmuz). Sustainability, Heritage Tourism, Cultural Identity Reflections: Archeoparks, *V. International Multidisciplinary Congress of Eurasia (IMCOFE2018) Bildiri Özet Kitabı*, ss. 124-135. Barcelona, İspanya.
- Kwas, M. L. (1986). *Archaeological Parks: A Horse of a Different Color*. İçinde; M. L. Kwas (Editör), *Archaeological Parks Integrating Preservation, Interpretation and Recreation* (ss. 1-14), Nashville, Tennessee: Parklar ve Rekreasyon Koruma Bölümü.
- Lee, T. H., Chang, P. S., ve Luo, Y. W. (2016). Elucidating The Relationships Among Destination Images, Recreation Experience, and Authenticity of the Shengxing Heritage Recreation Area in Taiwan, *Journal of Heritage Tourism*, 11 (4): 349-363.
- Özaltın Türker, G., Türker, A., ve Güzel, Ö. (2014). Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Dalyan Destinasyonunun Rekreasyon Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *International Journal of Sport Culture and Science*, 2 (özel sayı): 70-86.
- Parlıt, U. (2017). Turizm, Arkeopark ve Rekreasyon Projelerinin Kırsal Yerleşime Katkısı: Ayanis Örneği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34: 11-30.
- Pausanias. *Pausanias Description of Greece with an English Translation by W.H.S. Jones, Litt.D., and H.A. Ormerod, M.A., in 4 Volumes*. Cambridge, MA, Harvard Üniversitesi Yayınları; Londra, William Heinemann Ltd. 1918.
- Servetbaş, İ. (2022). Şanlıurfa Göbeklitepe Kentsel Arkeolojik Sit Alanı ve Örencik Mahallesi Arkeopark Model Önerisi (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies For Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects, *Education For Information*, 22 (2): 63-75.
- Şahin, N. (1998). *Klaros. Apollon Klaros Bilicilik Merkezi*. İstanbul, Ege Yayınları.
- Şahin, N. (2012). Apollon Klaros Bilicilik Merkezi. İçinde; A.Çilingiroğlu, Z. Mercangöz, G. Polat (Editörler). *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları / Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, Klasik Arkeoloji, Sanat Tarihi*. (ss.248-269). İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Şener, S., Bahçeci, V., Doğru, H., Sel, Z. G., Ertaş, M., Songür, S., ve Tütüncü, Ö. (2017). Turizm Alanındaki Nitel Araştırmaların Güvenilirlik ve Geçerlik Ölçütleri Kapsamında Değerlendirilmesi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28 (1): 7-26.
- Tuna, A. ve Erdoğan, E., (2016). Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2: 110- 122.
- Winter, P. L., Selin, S., Cerveny, L., ve Bricker, K. (2020). Outdoor Recreation, Nature-based Tourism, and Sustainability, *Sustainability*, 12 (81): 1-12.
- Whittemore, R., Chase, S. K. ve Mandle, C. L. (2001). Validity in Qualitative Research, *Qualitative Health Research*, 11 (4): 522-537.

Yayla, Ö. ve Güven, Y. (2019). Rekreasyon ve Ekoloji. İçinde; Ö. Yayla ve E. Karaçar (Editörler), *Rekreasyon Yönetimi* (ss: 27-53). Ankara: Detay Yayıncılık.

Zunal, O. (2023). İnanç Turizmine Antik Dönem'den Bir Örnek: Klaros Kutsal Alanı, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (8): 1080-1093.

Elçin DOĞAN GÜRBÜZER

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Bölümünden mezun oldu (2001). Yüksek lisans derecesini Ege Üniversitesi'nden Klasik Arkeoloji dalından (2004), doktora derecesini de Ege Üniversitesi'nden Klasik Arkeoloji dalından aldı (2012). Ege Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2013) Doçentlik ünvanını Klasik Arkeoloji alanında aldı (2020). Halen Ege Üniversitesi Çeşme Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları klasik arkeoloji, mitoloji ve kültürel mirastır.

Özge ÇALHAN

Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü'nden mezun oldu (2013). Yüksek lisans derecesini Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından (2016), doktora derecesini de İzmir Katip Çelebi Üniversitesi'nden Turizm İşletmeciliği Anabilim dalından aldı (2021). İzmir Katip Çelebi Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2021) Halen İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turist rehberliği, kültürel miras ve rekreasyondur.

Boş Zaman Çalışmalarında İstatistiksel Geçerlik/Doğrulama Üzerine Farklı Yaklaşımlar: Rasch Analizi

Diverse Approaches to Statistical Validity/Validation in Leisure Studies: Rasch Analysis

Özkan TÜTÜNCÜ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Necat Hepkon Spor Bilimleri Fakültesi

Anahtar sözcükler:

Boş zaman motivasyonu, Madde tepki kuramı, Rasch modeli.

Key words:

Leisure motivation, Item response theory, Rasch model.

ÖZ

Boş zaman çalışmalarında genel olarak istatistiksel geçerlik, klasik test teorisi ile ele alınmaktadır. Modern test kuramı içinde ele alınan madde tepki kuramı, yapısal geçerliğe farklı bir yaklaşım getirmektedir. Madde tepki kuramı ve Rasch modelleri, ülkemizde herhangi bir rekreasyon çalışmasında henüz uygulanmamıştır. Bu çalışmanın amacı madde tepki kuramını temsil eden Rasch modelinin klasik test kuramı ile birlikte değerlendirildiğinde alanımıza yapabileceği katkılara dikkat çekmektir. Yapısal geçerliği ortaya koymak amacıyla boş zaman motivasyonu için toplanmış bir veri seti üzerinden Rasch modelleri ve farklı açımlayıcı faktör analizleri birlikte ele alınmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar, pratik sonuçları bakımından karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Statistical validity is generally handled with classical test theory in leisure studies. Item response theory, which is considered within modern test theory, brings a different approach to construct validity. Item response theory and Rasch models have not yet been applied in any recreation study in Turkey. The aim of this study is to draw attention to the contributions that the Rasch model, which represents item response theory, can make to our field when evaluated together with classical test theory. In order to demonstrate the construct validity, Rasch models and different exploratory factor analysis were conducted together on a data set collected for leisure motivation. The results are comparatively evaluated in terms of their practical implications.

Makalenin kaynak gösterme şekli:

Tütüncü, Ö. (2024). Boş Zaman Çalışmalarında İstatistiksel Geçerlik/Doğrulama Üzerine Farklı Yaklaşımlar: Rasch Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (2): 236 - 245.

GİRİŞ

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi bünyesinde genel olarak her ne kadar turizm alanında yapılan araştırmalara yer verilse de turizmin disiplinler arası ve çok disiplinli bir alan olması sebebiyle rekreasyon alanında yapılan araştırmalara da yer verilmektedir. Özellikle bu sayı dikkate alındığında, söz konusu saptamanın doğruluğu anlaşılacaktır. Bununla birlikte rekreasyon ve turizm arasındaki yakın ilişki kadar aralarındaki farkı da ele almakta fayda bulunmaktadır. Turizm bireylerin boş zamanlarında sürekli konakladıkları ikametgâhlarından en az 24 saat ayrılarak ve

bir yılı geçmeyecek bir süre boyunca yeme-içme, eğlenme, dinlenme, konaklama gibi nedenlerle yaptıkları seyahatleri içermektedir. Rekreasyon ise bireylerin boş zamanlarında gönüllü olarak gerçekleştirdikleri kendilerine psikolojik, sosyal, kültürel, fiziksel ve benzeri katkılar sağlayan etkinlikler olarak ele alınabilir. Turizmde zamansal bir sınırlama olsa da rekreasyonda böyle bir sınırlamaya veya ikamet edilen yerin dışında bir yere gitmeye gerek yoktur. Diğer bir ifade ile rekreasyon evde veya ev dışında herhangi bir zamansal sınırlama olmaksızın yapılabilmektedir. Öte yandan hem turizm hem rekreasyon, bireylerin kendi istekleri ile boş zamanlarında yaptık-

ları etkinliklerden oluşmaktadır. Bu kapsamda her ne kadar turizm araştırmaları veya rekreasyon araştırmaları birbirinden bağımsız olarak ele alınsa da aslında bu faaliyetleri boş zaman çalışmalarını altında değerlendirmek, daha kapsayıcı ve anlamlı olabilir. Bu nedenle çalışmanın başlığı, bilinçli olarak her iki alanı kapsayacak şekilde "Boş Zaman Çalışmalarında İstatistiksel Geçerlik/Doğrulama Üzerine Farklı Yaklaşımlar: Rasch Analizi" olarak belirlenmiştir.

Boş zaman alanında yapılan nicel araştırmalarda geçerliğin ortaya konulabilmesi amacıyla farklı yaklaşımlardan yararlanılmaktadır. Bir kavram olarak geçerlik, bir ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı özelliği ne derecede doğru ölçtüğüdür. Bu kapsamda alanımızda yapılan çalışmalarda istatistiksel geçerliği ortaya koymak amacıyla çoğunlukla klasik test kuramına (KTK) dayanan açımlayıcı (açıklayıcı veya keşifsel: AFA) ve doğrulayıcı faktör analizinin (DFA) kullanıldığı görülmektedir. Bu iki yapısal geçerlik analizine ek olarak KTK içinde değerlendirilebilecek doğrulayıcı bileşik analiz (confirmatory composite analysis), çok düzeyli sıralı değişken korelasyonu (polychoric correlation) temelli faktör analizi ve diğer melez (hibrit) testler bulunmaktadır. Bu testlerin temel özelliği KTK içinde yer almalarıdır.

Boş zaman alanında yapılan çalışmalarda, istatistiksel geçerlik genel olarak KTK'na dayandırılıp AFA ve/veya DFA ile ortaya konmakla birlikte, KTK alanımızda değerlendirilebilecek olan tek kuram değildir. KTK'nın dışında, KTK'nın eksiklerine dikkat çeken yaklaşımlar genel olarak modern test kuramı kapsamında değerlendirilmektedir. Modern test kuramı içinde ele alınan madde tepki kuramı (MTK- Item Response Theory: IRT), varsayımları bazında KTK'na göre tamamen farklı bir yaklaşımdır. MTK'na dayalı olarak en çok kullanılan analizlerden birisi Rasch modeli olarak değerlendirilebilir. Bu sayıda neden Rasch modeli ile gerçekleştirilen analizlerin ele alınması gerektiğini daha somut göstergeler ile ortaya koyabilmek adına, ülkemizde yayınlanan dergilerde Rasch modelinin ne kadar değerlendirildiğine bir göz atmak gerekmektedir.

Dergipark bünyesinde yer alan dergilerde 11 Kasım 2024 tarihinde Rasch analizinin kullanımı

"Rasch" anahtar kelimesi ile taratıldığında, 153 eserle karşılaşılmış, bunlardan ikisinin konuyla ilgili olmadığı ve toplamda konuyla ilgili 151 çalışmanın yapıldığı ve bunlardan 130 tanesinin araştırma makalesi olduğu görülmektedir. Dergilere yönelik incelemede toplamda 89 araştırmaya ilişkin dergi ismi tespit edilmiş, bu dağılımda eğitim bilimleri ile ilgili dergilerde 80 makale, iki bildiri yayımlandığı, tıp alanındaki dergilerde iki ve sosyal bilimlerdeki dergilerde beş makale yayımlandığı görülmektedir. Bu dergiler içinde turizm veya rekreasyon alanında yayın yapan herhangi bir dergiye rastlanmamıştır. Dergipark bünyesinde bu genel taramanın haricinde bir atlama olmaması adına, köklü iki dergi olan Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi ile Akdeniz Üniversitesi'nin Advances in Hospitality and Tourism Research dergileri içinde "Rasch" anahtar sözcüğü taratıldığında, Rasch analizine dayanan hiçbir yayına ulaşılamamıştır. Rasch analizi, özellikle son dönemlerde boş zaman ile ilgili uluslararası yayınlarda, geliştirilmiş ölçeklerin eksikliklerinin ortaya konulmasında daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte halen alanımızdaki uluslararası yayınlarda da kullanılma düzeyi, KTK'na dayalı analizlere göre çok düşük kalmaktadır. Bu sayıda KTK'na dayanan analizler yerine, MTK ve Rasch modeli hakkında temel bazı bilgiler ele alınacak daha sonra KTK kuramları temelinde, AFA ile MTK kapsamında Rasch analizlerinin nasıl farklılaşabileceği ve alana olası katkısı, karşılaştırmalı analizlerle ele alınacaktır.

MADDE TEPKİ KURAMI VE RASCH MODELİ

KTK ile MTK'nda yer alan temel bilgilerin kısaca karşılaştırılmasında fayda bulunmaktadır. Spearman'ın 1904 yılında ortaya koyduklarından hareketle KTK, gözlenen puanın gerçek puana uygunluğu olarak tanımlanmaktadır. Bu kuramda gözlenen puan (X) bireyin gerçek puanına (T) rastgele ölçüm hatasının (e) eklenmesiyle hesaplanmaktadır. İlginç olan 1905, 1925 ve 1947 yılında Thurstone'un belirlemelerinden hareketle, modern test kuramı temelinde 1960 yılında Rasch tarafından MTK modeli olan bir parametrelili lojistik fonksiyon modelinin geliştirilmiş

olmasıdır (Goldstein ve Wood 1989; Wright ve Stone 1979). Diğer bir ifade ile KTK Spearman ile 1904 yılında başlarken, 1905 yılında Thurstone modern test kuramının ve dolayısıyla MTK'nın kapısını açmıştır.

MTK katılımcıların test performansı ile performansın altında yatan gizil özellikler arasında bir ilişki tanımlamaya çalışan modelleme tekniği olarak ele alınmaktadır (Hambleton ve Swaminathan 1985; Henard 2000). MTK'nda yetenek ölçüğü ile bir maddeye (ifadeye) doğru cevap verme olasılığı arasındaki ilişki, S şeklindeki madde karakteristik eğrisi yardımıyla değerlendirilmektedir. Madde karakteristik eğrisi, bir tür lojistik regresyon modeli olarak ifade edilebilir. Buradan hareketle bir MTK modeli olan Rasch analizi, kişinin (yanıtlayan veya katılımcının) bir maddeye başarılı bir şekilde yanıt verme olasılığını (veya logit), kişinin yeteneği ile maddenin zorluğu arasındaki ilişkiyi değerlendirerek, ortaya koymaktadır (Rasch 1960). Rasch modeli doğru-yanlış (1-0) gibi ikili kategorik veriler (dichotomous) için geliştirilmiş olmakla birlikte daha sonra çok kategorili verilere (polythomus) adapte edilerek kısmi kredi modeli (partial credit model) ya da sıralı sonuçlu model (rating scale model) ile Likert tipi ölçeklerin de analizine olanak vermiştir. KTK'nda geçerlik ele alınırken her bir maddenin eşit etkiyle toplam puanı oluşturduğu varsayılmakta ve değerlendirmeler maddelerin toplam puanları üzerinden yapılmaktadır. Bu kapsamda KTK'nda aynı amaca hizmet eden iki ölçme aracından daha basit olanında katılımcılardan daha yüksek ortalamalar elde edilirken, daha zor olanında daha düşük ortalamalar elde edilebilmektedir. Farklı bir yaklaşımla, kısaltılmış (short form) bir ölçme aracında katılımcılar, uzun bir ölçme aracına göre ifadeleri daha kolay yanıtlayabilmekte ve elde edilen ortalamalar kısa formdaki ölçme araçlarında daha yüksek olabilmektedir. Hatta eğitim düzeyi yüksek bir katılımcı grubu için anket içindeki ölçme araçlarını hızla anlayarak doldurmak mümkün olabilirken, eğitim düzeyi düşük bir grup için aynı ölçme araçlarındaki ifadeleri anlamak çok daha zor olabilmektedir. Bir önceki sayıda katılımcıların uygulanan anketleri anlayıp anlamadıkları ile ilgili yayımla-

nan makale, aslında bu konuyla ilgilidir (Tütüncü 2024). KTK'ndaki bu gibi değişkenlik (variance) özelliğinin ortaya çıkardığı sorunları bertaraf edebilmek için MTK'da değişmezlik (invariance) yaklaşımıyla ölçme aracında yer alan maddelerin güçlük (zorluk) ve ayırt edicilik özellikleri, katılımcılardan bağımsız olarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır (Stempler ve Naples 2021). Diğer bir ifade ile ölçme araçlarındaki maddeler, katılımcıların yetenek düzeylerine göre değişkenlik göstermemekte, yetenek seviyeleri de teste ait madde özelliklerinden bağımsız olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı MTK ve Rasch modeli ile ilgili derinlemesine bir paylaşımında bulunmak değil, temel bazı bilgileri verdikten sonra KTK'na göre istatistiksel açıdan yapısal geçerliği kanıtlanmış bir ölçme aracının, MTK'na göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaktır. Bu kapsamda MTK'nın temel varsayımlarını kısaca gözden geçirmek gerekir. Bunlardan ilki aynı içsel tutarlılık analizinde Cronbach's'in alphasıyla ölçme aracının tamamına ait güvenilirlik katsayısının belirlenmesinde olduğu gibi, ölçme aracının genel olarak tek boyutlu olduğunun ve tüm maddeleri bazında tek bir amaca hizmet ettiğinin varsayılmasıdır (dimensionality). Örnek olarak KTK'na göre boş zaman motivasyonu ölçme aracında içsel motivasyon (alt boyutlar: öğrenme, başarıma, deneyim hazzı), dışsal motivasyon (alt boyutlar: kimlik oluşturma, içselleştirme, statü) ve amotivasyon olarak üç ana bağımsız değişken altında toplamda yedi değişken (28 ifade ile) yer alırken; MTK'nda boş zaman motivasyonu, bu alt değişkenlerden bağımsız olarak tek bir boyut halinde ele alınabilmektedir. KTK'ndan farklı olarak Rasch analizinde, maddeler arasında herhangi bir yetenek kısıtlaması veya koşulu olmadan, tüm maddelerin tek bir boyut altında (unidimensional) bağıntılı olarak yer almaları beklenmektedir.

Diğer bir varsayım yerel bağımsızlık (local independence) olarak ele alınmaktadır. Burada, bir katılımcının maddeleri (ifadeleri) değerlendirirken diğer maddelerden (ifadelerden) etkilenmesi anlaşılmalıdır. Diğer bir ifade ile aynı yetenek düzeyinde veya yeteneğin sabit tutulması durumunda, katılımcılar için maddelerin tama-

men birbirlerinden bağımsız olarak farklı şeyleri ölçmesi ve istatistiksel olarak birbirleriyle ilişkili olmamaları durumudur. Üçüncü varsayımda, madde karakteristik eğrisi (lojistik eğri) ile teste yer alan madde puanlarının, testte ölçülmeye çalışılan yetenek üzerindeki doğrusal olmayan regresyonunun uyumlu olması ele alınmaktadır (Crocker ve Algina 1986).

Öte yandan bazı maddelerin kolay, bazılarının ise zor olduğu, madde güçlüğünün de maddeye doğru cevap verme olasılığını etkilediği bildirildiğinden, farklı MTK modelleri geliştirilmiştir (Reckase 2009). MTK modelleri tahmin ettiği parametre sayısına göre tek parametrelili (madde güçlüğü), iki parametrelili (madde güçlüğü ve ayırt ediciliği) ve üç parametrelili (madde güçlüğü, ayırt ediciliği ve tahmin parametreleri) lojistik MTK şeklinde ele alınabilir. MTK kapsamında Rasch analizi matematiksel açıdan tek parametrelili bir model olarak kabul edilir. Diğer taraftan belirtilmelidir ki Rasch bir MTK modeli olmakla birlikte, MTK'nın amacı verilerde gözlemlenen varyansın mümkün olduğunca çoğunu açıklayan bir istatistiksel model oluşturmak iken Rasch modelinin amacı, teste katılanlar arasında değişmeyen bir ölçme aracı oluşturmak ve ardından verilerin bu modele uyup uymadığını test etmektir (Stemler ve Naples 2021).

Tüm bu belirlemelerden hareketle bu çalışmada öncelikle KTK kuramları bazında AFA ile veri setinin yapısal geçerliği test edilmiştir. Ardından MTK kapsamında Rasch modeli ile aynı veri setinin geçerlik analizi tekrar yapılmıştır. Her iki testin aynı veri setinde ürettiği sonuçlar ve birlikte değerlendirilmeleri durumunda alana yapabilecekleri katkılar karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmada kuramsal bir soruya yanıt aramaktan veya kuramsal bir çıkarımda bulunmaktan ziyade, klasik olarak kullanılan analizlere ek olarak, farklı bir analiz modeli olan Rasch analizinin katkıları pratik açıdan değerlendirilmektedir. Bu çerçevede bir önceki bölümde belirlenen amaca bağlı olarak, nicel araştırma yöntemleri kapsamında AFA ve Rasch analizleri gerçekleştiril-

miştir. Anatolia Turizm Akademisi'nin yaptığı araştırma yöntemleri seminerleri ile lisansüstü programlarda araştırma yöntemleri derslerinde kullanmış olduğum veri seti, benzer olarak bu çalışmada örnek olması amacıyla kullanılmıştır. Bu nedenle belirtilen seminer ve derslerimi almış katılımcılar, burada sunulan analizleri aynı veri setinde kendileri de tekrarlayabilir ve sonuçları teyit edebilirler. Çalışmanın teorik bir çıkarım amacı olmamakla birlikte, araştırmada kolayda örneklem ile toplanmış 744 katılımcıya ait eksiksiz veri setinin kullanıldığı belirtilmelidir.

Kısaca hatırlatmak gerekirse, çalışmada Brière ve arkadaşlarının (1991) geliştirmiş oldukları boş zaman motivasyonu ölçme aracı ile toplanmış olan anket verileri değerlendirilmiştir. Orijinali yedili olan ölçek yerine burada, adapte edilmiş olan beşli eşit aralıklı ölçek kullanılmıştır. Boş zaman motivasyonu, kuram kısmında belirtildiği üzere üç temel boyuta sahip olmakla birlikte (içsel, dışsal ve a-motivasyon), yapılan araştırmalarda genelde içsel ve dışsal motivasyon olarak ele alınmakta, içsel ve dışsal motivasyonun ayrı ölçme araçları olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Nielsen 2018). Buna bağlı olarak boş zamanda gerçekleştirilen etkinliklerde içsel motivasyonu; öğrenme, başarı ve deneyim hazzı alt boyutları oluşturmaktadır. Ölçme aracı 12 ifadeden oluşmakta ve her bir boyut dört ifade içermektedir. Çalışmada ele alınan Pearson korelasyonuna dayalı faktör analizleri ile Rasch modeli analizlerinde açık kaynak kodlu, özgür ve ücretsiz bir yazılım olan Jamovi 2.4 (The Jamovi Project 2022; R Core Team 2021), çok düzeyli sıralı değişken korelasyonuna dayalı faktör analizlerinde ise yine ücretsiz bir yazılım olan Factor 12.04.04 (Lorenzo-Seva ve Ferrando 2006) kullanılmıştır.

KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

Rasch modelinin uygulanabilmesi için öncelikle varsayımlarının (ön koşulların) sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle boş zaman etkinliklerinde içsel motivasyon ölçme aracının tek boyutlu bir yapıyı desteklediğini ortaya koymak amacıyla AFA gerçekleştirilmiştir. İlk AFA'da Rasch modellerinde genellikle kullanılan

temel bileşenler analizi (TBA), promax döndürme yöntemi ile ele alınmış, özdeğer yükü birin üzerinde olmak koşuluyla faktör oluşumu sağlanmıştır. Bartlett'in testi ($\chi^2=3590$; $df=66$; $p<0,01$) anlamlı olup, KMO örneklem yeterlik değeri 0,88 ve üç faktörün kendi aralarındaki korelasyon 0,50 ile 0,56 arasında gerçekleşmiştir. Toplam varyansın açıklanma oranı ise 0,63 olmuştur. Faktör yapısı ise Tablo 1'de görüldüğü üzere üç boyut altında ve her bir ifade orijinal ölçeğinde olduğu gibi öğrenme, başarıma ve deneyim hazırlık boyutlarında yer almıştır. Ancak bu durum Rasch modelinin tek boyutluluk varsayımının ihlali anlamına gelmektedir.

Faktör sayısı bire ayarlanıp AFA tekrar yapıldığında, toplam varyansın açıklanma (TVA) oranı 0,43'e düşmüş, ifadelerin tek boyut altında toplandığı ve özdeğerlerin 0,50 ile 0,73 arasında, son dört ifadenin (9,10,11,12) eşsizlik (uniqueness) düzeylerinin (0,625-0,748) geçilmemesi gereken 0,60 kritik seviyesini aştığı görülmüştür. Sabit faktör sayısına yönelindiğinde tek boyutluluk koşulu sağlanmakla birlikte, TVA için istenilen 0,60 düzeyinin karşılanmadığı, ayrıca bu dört ifa-

denin sorunlu olduğu ve çalışmadan çıkarılması gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Tek boyutluluğu test etmek için son olarak çok düzeyli sıralı değişken korelasyonu (polychoric correlation) temelli bir faktör analizi yöntemi olan minimum sıralı faktör analizi (Minimum Rank Factor Analysis: MRFA) sonuçları değerlendirilmiştir. MRFA'nın Horn'un paralel testi ile faktör sayısını belirlemesi ve ek olarak farklı tek boyutluluk analizlerinin sonuçlarını sunması, MRFA'yı Rasch analizi için klasik TBA'ya göre daha anlamlı kıldığından (Timmerman ve Lorenzo-Seva 2011), bu teste başvurulmuştur. Mardia'nın (1970) test sonucu anlamlı olup, değişkenlerin çok düzeyli kategorik bir yapı içerdiği ve çok düzeyli kategorik değişkenler korelasyonu ile MRFA'nın gerçekleştirebileceği saptanmıştır. Yapılan MRFA analizinde Bartlett'in testi ($\chi^2=5504$; $df=66$; $p<0,01$) anlamlı olup, KMO örneklem yeterlik değeri 0,89 olduğu ve tüm ifadelerin örneklem yeterliklerinin (Normed MSA) istenilen 0,50 düzeyinin üzerinde bulunduğu (0,852-0,947) ve ifade silinmesine gerek olmadığı saptanmıştır. Ayrıca losefer düzeltmeli uyum en-

Tablo 1. Faktör Dağılımları ve Yükleri

	Component			Uniqueness
	1	2	3	
V2	0,894			0,287
V3	0,864			0,262
V4	0,790			0,314
V1	0,627			0,440
V6		0,965		0,218
V7		0,887		0,280
V5		0,614		0,454
V8		0,491		0,509
V10			0,862	0,331
V11			0,786	0,399
V9			0,738	0,440
V12			0,589	0,544

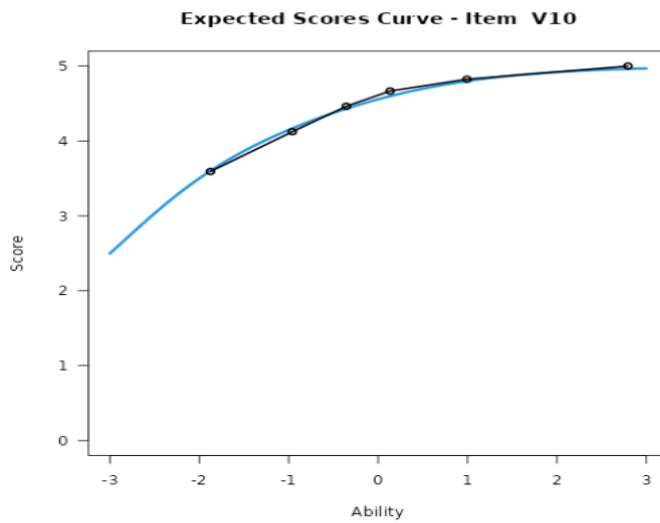
dekslerinin (RMSEA=0,09; TLI=0,967; CFI=0,973; GFI=0,930; AGFI=0,915; WRMR=0,092) yeterli ve iyi bir uyuma işaret ettiği görülmüştür (Lorenzo-Seva ve Ferrando 2023).

Paralel analizinin optimum uygulaması, ölçme aracının tek boyutlu olduğunu göstermiştir. Ayrıca ek tek boyutluluk analizlerinde; tek boyutluluk uyum düzeyinin (UniCo=0,978) istenilen 0,95 seviyesinin üzerinde, tek boyutluluk için paylaşılan ortak varyans düzeyinin (ECV=0,858) istenilen 0,85 seviyesinin üzerinde ve tek boyutluluk için madde artıklarının mutlak yüklerinin ortalama düzeyinin (MIREAL=0,26) istenilen 0,30 seviyesinin altında olduğu saptanmış ve tek boyutluluk şartı karşılanmıştır (Ferrando ve Lorenzo-Seva 2018). Bunlara ek olarak, açıklanan ortak varyansın tek boyut altında 0,66 olarak istenilen 0,60 düzeyinin üzerinde, McDonald'ın sıralı omegası (0,917) ile Cronbach'ın alphasının (0,917) beklenen 0,70 düzeyinin üzerinde, en düşük faktör yükünün (BCa) 12. madde için 0,58 olarak istenilen 0,50 düzeyinin üzerinde gerçekleştiği saptanmıştır.

Tek boyutluluk kriteri, daha sağlıklı bir yaklaşım olan MRFA ile karşılandıktan sonra Rasch modelinin diğer varsayımları test edilmiştir. Jamovi yazılımında SnowIRT ile gerçekleştirilen ilk Rasch analizinde iç ve dış uyum değerlerinin

(0,813-1,356), tavsiye edilen 0,6 ile 1,4 düzeyleri (Bond ve Fox 2007) arasında olduğu saptanmıştır. Rasch analizinde kişi güvenilirlik (person reliability) analizi sonuçları, Cronbach'ın alfasıyla benzer şekilde değerlendirilmekte ve 0,70 üzeri değerler kabul görmektedir (Linacre 2024). Bu değer 0,77 olduğu ve kabul edilebilir bir düzeyde olduğu görülmüştür. Madde karakteristik eğrileri incelendiğinde, her bir ifadenin gözlenen ve beklenen eğrilerinin birbiriyle uyumlu olduğu saptanmıştır. Öte yandan yerel bağımsızlığı test etmek için Q3 korelasyon matrisi incelendiğinde, madde 6 ile madde 7 arasındaki artıkların korelasyonu, tavsiye edilen 0,30 değerinden (Yen 1984) yüksek çıkarak, 0,39 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifade ile yerel bağımsızlık varsayımı karşılanamamıştır. Bu nedenle 7. madde çalışmadan çıkarılmış ve Rasch analizi tekrarlanmıştır.

İkinci Rasch analizinde iç ve dış uyum değerlerinin (0,797-1,361), tavsiye edilen 0,6 ile 1,4 düzeyleri arasında olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Rasch analizinde kişi güvenilirlik katsayısı 0,75 (MADaQ3= 0,114; $p<0,001$) olarak madde karakteristik eğrileri incelendiğinde, her bir ifadenin gözlenen ve beklenen eğrilerinin birbiriyle uyumlu olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda sadece 10. maddenin karakteristik eğrisi örnek olması amacıyla Şekil 1'de sunulmaktadır. Yerel bağımsızlığı test etmek için bu sefer Q3 korelas-

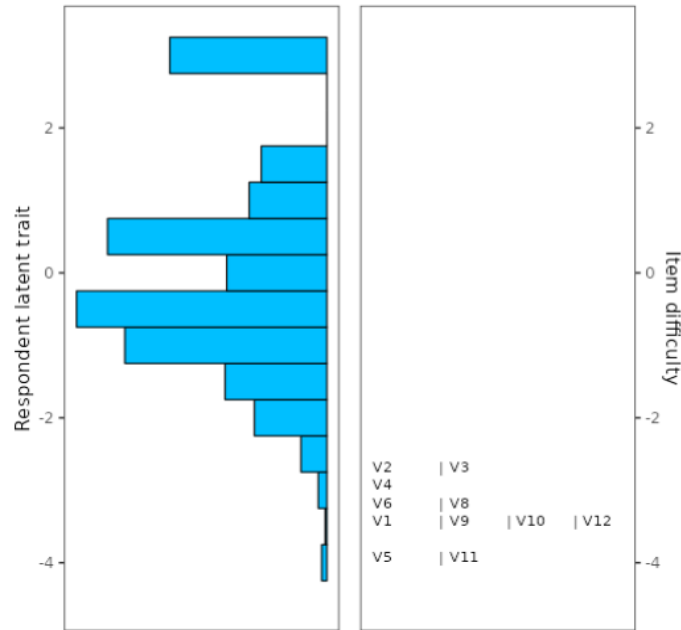
Şekil 1. Madde Karakteristik Eğrisi

Tablo 2. Derecelendirilmiş Ölçek Modelinin Madde İstatistikleri

	<i>Measure</i>	<i>S.E.Measure</i>	<i>Infit</i>	<i>Outfit</i>
V1	-3,48	0,0625	0,968	0,900
V2	-2,69	0,0521	0,959	0,969
V3	-2,72	0,0524	0,857	0,840
V4	-2,98	0,0555	0,853	0,797
V5	-4,02	0,0718	0,971	0,889
V6	-3,16	0,0579	1,239	1,162
V8	-3,30	0,0598	0,908	0,934
V9	-3,31	0,0600	1,040	1,027
V10	-3,36	0,0608	1,113	1,068
V11	-3,94	0,0703	1,112	1,027
V12	-3,51	0,0630	1,361	1,233

Tablo 3. Model Karşılaştırması

<i>Model</i>	<i>Log-likelihood</i>	<i>Deviance</i>	<i>AIC</i>	<i>BIC</i>	<i>CAIC</i>	<i>Parameters</i>	<i>N</i>
PCM	-7236	14471	14583	14842	14898	56	746
RSM	-7281	14562	14594	14668	14684	16	746

Şekil 2. Wright Haritası

yon matrisi incelendiğinde, maddeler arasındaki artıkların korelasyonunun tavsiiye edilen 0,30 değerinin altında gerçekleştiği ve en yüksek değerin 0,256 olduğu saptanmıştır.

Tüm varsayımların karşılanmasına bağlı olarak kısmi kredi modeli (PCM) ile derecelendirilmiş ölçek modeli (RSM) arasında anlamlı bir farklılık olmasından ($\chi^2=91,1$; $df=40$; $p<0,001$) ve log-olabilirlik, sapma ve AIC değerlerinin RSM'ye göre daha düşük olmasından dolayı kısmi kredi modeli desteklenmiştir (Tablo 3).

Son olarak Rasch analizinde madde güçlük ve katılımcıların yetenekleri (yeterlikleri) arasındaki ilişkiyi gösteren Wright haritası ele alınmıştır (Şekil 2). Haritaya göre en zor maddelerin en üstte kalan 2. ve 3. maddeler olduğu, en kolay maddelerin ise en altta olan 5. ve 11. maddeler olduğu anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yaklaşımları bakımından AFA ve Rasch analizleri birbirlerinden farklıdır. Bununla birlikte Rasch analizinde tek boyutluluğu ortaya koyabilmek adına farklı faktör analizlerinden yararlanılmaktadır. AFA veya DFA ile desteklenmiş ve geliştirilmiş çok boyutlu ölçme araçlarının Rasch analizinde benzer sonuçlar üretmesi, yaklaşımlarının farklılıklarından dolayı kolay görünmemektedir. Rasch analizi klasik test kuramının eksiklerinden yola çıkılarak geliştirilmiş olan madde tepki kuramına dayanmakla birlikte, tek boyutluluk varsayımı için klasik test kuramında yer alan AFA veya DFA'ya gereksinim duymaktadır. AFA kapsamında TBA ile gerçekleştirilen testte boş zaman etkinlikleri içsel motivasyon ölçeğinin üç boyutlu yapısı ortaya konulmuştur. Tek boyutluluğa zorlanması durumunda yeterli bir TVA oranına ulaşamadığı ve dört maddenin (9,10,11,12) eşsizlik düzeylerinin kritik seviyeyi aştığı saptanmıştır. Diğer bir ifade ile TBA tek boyutluluk koşulunu teyit etmemiştir. KTK'na ve Pearson korelasyonuna dayanan TBA ile çok düzeyli kategorik değişkenlerin korelasyonuna dayanan güncel MRFA sonuçları farklılaşmıştır. MRFA ile yapılan ikinci AFA analizinde, aynı ölçme aracının tek boyutlu olarak çalışabileceği ve herhangi bir maddenin çalışmadan çıkarılmasına

gerek kalmadığı görülebilir. Öte yandan yapılan Rasch analizinde iki madde (6,7) arasındaki yüksek korelasyon, bu maddelerden birinin çalışmadan çıkarılmasına işaret etmiştir.

Ters (reverse) sorular ile birbirine çok benzeyen maddeler, faktör analizlerinde neredeyse istenildiği gibi iyi bir korelasyonu ortaya çıkarıp tek bir faktör altında mükemmel şekilde örtüşürken, Rasch analizinde 7. maddede olduğu gibi, benzer maddeler aşırı uyuma neden olmakta ve füzuli yer kaplamaktadır. Aslında benzer maddeler ölçümün kalitesini düşürmemekle birlikte, yanıtlayanlar hakkında onlara has benzersiz bir bilgi sağlamadıklarından dolayı verimsizdir (Wright vd. 1994). Hatta bu tür çok benzer maddelerin, güvenilirlik analizlerinin sonuçlarını yapay olarak şişirdiği de görülebilmektedir. Dolayısıyla bu maddelerin pratik olarak ölçme aracından çıkarılması, daha makuldür. 7. madde çalışmadan çıkarıldığında, Rasch analizi sağlıklı bir model ortaya koymuştur. Diğer bir ifade ile Rasch modeli, MRFA'nın ortaya koyduğu sonuçlardan kısmen farklılaşmıştır.

Bu çalışmada herhangi bir teorik çıkarımdan ziyade pratik çıktılara odaklanıldığı göz ardı edilmemelidir. Diğer bir ifade ile çalışmada bu nedenle boş zaman motivasyonu ölçeğinin kuramsal çerçevesine odaklanılmamış ve bununla ilgili bir tartışmaya girilmemiştir. Ayrıca çalışmanın amacı doğrultusunda Rasch modeli burada ele alınırken, modelin AFA modelleriyle ilişkisine ve tüm modellerin birbirleriyle farklılaşmalarına dikkat çekilmiştir. Aslında çalışmanın teorik bir çıkarım iddiası olsaydı, ikinci Rasch modelinde 7. madde çıkarıldıktan sonra, MRFA'nın bir post-hoc test gibi tekrarlanması ve tek boyutluluğun karşılanma göstergelerinin yeniden ilk MRFA'da olduğu gibi ikinci Rasch modeli için de paylaşılması gerekirdi. Bununla birlikte çalışmanın amacı ilgili ölçme aracının kuramsal yeterliliğini belirlemek olmadığı için ikinci MRFA testinin sonuçları, çalışmayı uzatmamak ve çalışmanın asıl amacından uzaklaşmamak adına verilmemiştir. Bununla birlikte veri seti elinde olan meslektaşlarım, isterlerse testi yaparak bunu rahatlıkla teyit edebilirler.

İyi bir Rasch modelinin, çok boyutlu ölçme araçlarını tek boyutlu kısa ölçme araçlarına çevirmekte önemli bir katkı sağlayabileceği söylenebilir. Özellikle Wright haritası, katılımcıların yetenek ve yeterlikleri ile maddelerin zorluğu arasındaki ilişkiyi belirlemede çok anlamlı sonuçlar üretmektedir. Ölçme araçlarında yer alan kolay ifadeler ile Q3 korelasyon matrislerinde yer alan yüksek korelasyonlu ifadelerin azaltımına gidilmesi, ölçme araçlarının kısa formatlarının geliştirilmesine yardımcı olabilecektir. Rasch modelinin, ölçme araçlarındaki ifadeleri katılımcıların yetenek ve yeterlik düzeylerinden bağımsız olarak ele alması, daha sağlıklı ölçme araçlarının geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. Dergipark sisteminde yer alan boş zaman ile ilgili dergilerde bugüne kadar yayımlanan makalelerde, Rasch modelinin henüz kullanılmamış olması ilginçtir ve alanımız adına bir eksiklik. Ölçme araçlarının psikometrik özelliklerinin test edilmesinde KTK'na dayanan analizlere ek olarak Rasch modelinden de yararlanılmasında fayda vardır. Rasch modeli alanımızdaki çalışmaların daha sağlıklı ve kaliteli sonuçlar üretmesine yardımcı olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Bond, T.G. ve Fox C.M. (2007). *Applying the Rasch Model: Fundamental Measurement in the Human Sciences*. Londra: Lawrence Erlbaum.
- Brière, N.M., Vallerand, R.J., Blais, M.R. ve Pelletier, L.G. (1995). Développement et Validation d'une Mesure de Motivation Intrinsèque, Extrinsèque et d'Amotivation en Contexte Sportif: L'Échelle de Motivation dans les Sports (EMS), *International Journal of Sport Psychology*, 26, 465-489.
- Christensen, K. B., Bjorner, J. B., Kreiner, S. ve Petersen, J. H. (2002). Testing Unidimensionality in Polytomous Rasch Models, *Psychometrika*, 67 (4), 563-574. <https://doi.org/10.1007/BF02295131>.
- Crocker, L. ve Algina, J. (1986). *Introduction to Classical and Modern Test Theory*. Orlando, FL: Holt, Rinehart ve Winston.
- Ferrando, P. J. ve Lorenzo-Seva U. (2018). Assessing the Quality and Appropriateness of Factor Solutions and Factor Score Estimates in Exploratory Item Factor Analysis, *Educational and Psychological Measurement*, 78, 762-780. doi:10.1177/0013164417719308.
- Goldstein, H. ve Wood, R. (1989). Five Decades of Item Response Modelling, *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 42, 139-167.
- Linacre, J.M. (2024). Reliability and Separation of Measures, <https://www.winsteps.com/winman/reliability.htm>, Erişim tarihi: 17.11.2024.
- Lorenzo-Seva, U., ve Ferrando, P.J. (2023). A Simulation-based Scaled Test Statistic for Assessing Model-data fit in Least-squares Unrestricted Factor-analysis Solutions, *Methodology*, 19, 96-115. doi:10.5964/meth.9839.
- Lorenzo-Seva, U. ve Ferrando, P.J. (2006). FACTOR: A Computer Program to fit the Exploratory Factor Analysis Model, *Behavioral Research Methods*, 38(1), 88-91. doi:10.3758/bf03192753.
- Mardia, K. V. (1970). Measures of Multivariate Skewness and Kurtosis with Applications, *Biometrika*, 57, 519-530. doi:10.2307/2334770.
- Nielsen T. (2018). The Intrinsic and Extrinsic Motivation Subscales of the Motivated Strategies for Learning Questionnaire: A Rasch-based Construct Validity Study, *Cogent Education*, 5:1, 1504485.
- Stemler, S.E. ve Naples, A. (2021). Rasch Measurement v. Item Response Theory: Knowing When to Cross the Line, *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 26 (11):1-16.
- Rasch, G. (1960). *Probabilistic Models for Some Intelligence and Attainment Tests*. Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
- R Core Team (2021). R: A Language and Environment for Statistical Computing. (Version 4.1) [Bilgisayar Yazılımı]. <https://cran.r-project.org>. (MRAN anlık görüntüsünden alınan R paketleri 2022-01-01). Erişim tarihi: 17.11.2024.
- Spearman, C. (1904). 'General Intelligence,' Objectively Determined and Measured, *The American Journal of Psychology*, 15 (2), 201-293.
- The Jamovi Project (2022). Jamovi. (Version 2.3) [Bilgisayar Yazılımı]. <https://www.jamovi.org>. Erişim tarihi: 17.11.2024.
- Thurstone, L. L. (1947). The calibration of test items, *American Psychologist*, 2, 103-104.
- Tütüncü, Ö. (2024). Örnekleme Yanlılık: Katılımcılar Anketi Anlıyor Mu?, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 35 (1), 94-108. <https://doi.org/10.17123/ataad.1513213>.
- Timmerman, M. E. ve Lorenzo-Seva, U. (2011). Dimensionality Assessment of Ordered Polytomous Items with Parallel Analysis, *Psychological Methods*, 16 (2), 209-220. <https://doi.org/10.1037/a0023353>.
- Wright, B. D., Linacre, J. M., Gustafson, J. E. ve Martin-Loff, P. (1994). Reasonable Mean-square fit Values, *Rasch Measurement Transactions*, 8 (3), 370.
- Wright, B. ve Stone, M. (1979). *Best Test Design*. Chicago, IL: MESA Yayınları.
- Walker, E.R., Engelhard, G. ve Thompson, N.J. (2012). Using Rasch Measurement Theory to Assess Three Depression Scales among Adults with Epilepsy, *Seizure*, 21 (6), 437-443.
- Yen, W. M. (1984). Effects of Local Item Dependence on the fit and Equating Performance of the Three-parameter Logistic Model, *Applied Psychological Measurement*, 8, 125-145.

Özkan Tütüncü, Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Necat Hekkon Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü, 35330, Seferihisar, İzmir.

E-posta: ozkan.tutuncu@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2482-0893

Özkan TÜTÜNCÜ

Çukurova Üniversitesi Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'ndan mezun oldu (1988). Yüksek lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından (1994), bütünleşik doktora derecesini de Dokuz Eylül Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği dalından aldı (1998). Dokuz Eylül Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1992). Türkiye Bilimler Akademisi'nden kazandığı burs ile Michigan State University, The School of Hospitality Business'te bütünleşik doktorasını tamamladı. Virginia Tech and State, University of Wisconsin, State University of New York ve Georgia State University'de doktora sonrası çalışmalar yaptı. Doçentlik ünvanını yönetim-organizasyon alanında aldı (2003). Profesörlüğe Dokuz Eylül Üniversitesi'nde yükseltildi (2010). Halen Dokuz Eylül Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü'nde görev yapmakta ve turizm işletmeciliği lisansüstü programlarında araştırma yöntemleri ve çok değişkenli veri analizleri derslerini vermektedir. Ağırhama alanında iş ve yaşam kalitesi üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, altışar aylık dönemlerde (Bahar ve Güz) yayınlanır ve merkezi, Ankara'dır. Dergide turizm ve ilgili/ilışkili dallarını ilgilendiren konularda hazırlanmış makaleler yayımlanır. Derginin yayıncısı, editörü ve editörler kurulu yazarların belirtmiş olduğu görüş ve düşünceler ile doğabilecek etik ihlallerinin sorumluluğunu kabul etmekle yükümlü olmayıp, dergide yer alan makale ve yazıların sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir. Dergiyeye, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi şeklinde atıf yapılmalıdır.

Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nin yayın politikası; uygulamalı ve derleme türü (meta-analiz çalışmaları model önerileri olgu sunuları ve tartışmalar vb.) çalışmaları yayımlamak ve turizm literatürünün geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Dergiye gönderilen bütün makaleler editörler kurulu denetimine alınır kabul görmesi durumunda yayımlanır. Makale değerlendirme sürecini daha verimli kullanabilmek ve derginin bilimsel olma kalitesini daha da yükseltmek için yazarların aşağıda belirtilen yazım kurallarına uymaları önerilir.

MAKALE İNCELEMESİ: Dergiye yayımlanması amacıyla önerilen makaleler en az iki hakem tarafından değerlendirmeye tabi tutulur hakemlerin önerilerine dikkate alınır ve istenilen düzeltilmeler yerine getirilmesi koşuluyla yayımlanır. İstenilen şablona ve önerilere bağlı kalınarak hazırlanan ve gönderilen makaleler işleme konulur.

MAKALE TESLİMİ: Makalelerin e-posta ortamında gönderilmesi tercih edilmelidir. Belirtilecek bilgiler arasında yazarın adı-soyadı ve akademik derecesi telefon ve faks numaraları ile e-posta adresini içeren bilgilerin yer almasına dikkat edilmelidir. Gönderilecek olan makaleler daha önce herhangi bir basılı veya sanal bir ortamda yayımlanmamış olmalıdır.

Bildirilerin makale olarak sunulması: Bununla birlikte daha önce herhangi bir kongrede bildiri olarak sunulmuş bir çalışmanın makale halinde önerilmesi aşamasında şu konulara dikkat edilmelidir: a) Öncelikle daha önce bildiri olarak sunulan metin ile makale halinde sunulan metnin aynı olmaması gerekmektedir. b) Bildiri olarak sunulan çalışmadan olan farklı olan yönler ayrıca belirtilmelidir. c) Bildiri olarak sunulan çalışmanın yayımlanmış (veya sunulmuş) örneği makalenin dergiye önerilmesi aşamasında gönderilmelidir.

MAKALELERİN GÖNDERİLECEĞİ ADRES:

Doç. Dr. Çağıl Hale ÖZEL, Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yunus Emre Kampusu, 26470 Eskişehir.

Tel: (0222) 335 05 80/2124

Faks: (0222) 335 66 51

E-posta: chkayar@anadolu.edu.tr

Online ortamda makale önerme: Dergiye şu adresi kullanarak online ortamda da makale önerisinde bulunabilirsiniz:

Not: Makale gönderilirken aşağıdaki adres ziyaret edilerek elde edilecek Telif Hakkı Devir Belgesi onaylanarak gönderilmelidir.

<http://www.anatoliajournal.com/copyright.pdf>

MAKALE BAŞLIĞI: Okuyucunun makale ile ilk olarak amacını açıkça ifade edebilen bir başlık aracılığıyla ilişki kurduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle başlığın makalenin amacını ve sınırlarını tam olarak anlatabilen bir içerikte olmasına dikkat edilmelidir. Dolayısıyla makale başlığının çok uzun olmamasına dikkat edilerek makalede anlatılan çalışmayı içermesi sağlanmalıdır. Başlığın; sekiz sözcüğü ya da boşluklar dahil 50 karakteri geçmemesine özen gösterilmelidir.

ÖZ: Her makalede Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış öz bulunmalıdır. Bilindiği gibi öz makalede önemsiz ayrıntıların atlanarak ana noktaların belli bir anlam içerecek şekilde kısaca ifade edilmesidir. Öz, en az 140, en fazla 150 sözcüğü geçmeyecek şekilde hazırlanmalıdır. Genel olarak özün hazırlanmasında; çalışmanın konusu amacı hazırlama yöntemi veri derleme aracı/araçları ve teknikleri örnekleme analiz biçimi ve sonuçlara ilişkin açıklamalar yer almalıdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Bilindiği üzere, yayımlanan makalelere yer veren indeks ve öz (abstract) veri tabanlarında anahtar sözcükler makalelere ulaşımı kolaylaştırır. Veri tabanları üzerinde yapılacak taramalardan rasyonel sonuçların alınabilmesi için anahtar sözcüklerin doğru verilmiş olması önemlidir. Anahtar sözcük sayısı altı ile sınırlandırılmalıdır. Sıralanma şekli inceleme konusu olan konunun yer aldığı disiplinden başlayıp daha ayrıntılı olan konulara doğru olmalıdır. Çalışmanın uygulandığı coğrafî alan/bölge en sonda yer almalıdır.

GİRİŞ: Giriş bölümünün amacı çalışmanın genel bir tespitini ve analizini yapmaktır. Çalışmanın amacı aşamaları bölümleri işlenen düşünceler net ve bütünlüklü olarak kısaca özetlenerek okuyucuya aktarılmalıdır. Konunun ne olduğu araştırmanın niçin yapıldığı hangi bölümlerde nelerin söz konusu edildiği gibi soruların yanıtları yer almalıdır. Bu sorular arasında var olan bir sorunu ortaya koymak bir soruna çözüm getirmek herhangi bir konuyla ilgili literatüre katkıda bulunmak gibi amaçlar bulunabilir. Bu bölümde konu ile ilgili literatür taramasına ve araştırma yöntemine yer verilmemelidir. Giriş kısmının 500 sözcüğü geçmemesine özen gösterilmelidir.

KURAM: Bu bölüme "konu" da denilmektedir. Bu bölümde çalışmanın dayandığı kuramsal çerçeveye yer verilir. Böylelikle hazırlanan makalenin hangi alan üzerine hazırlandığı açıklanır. Bu bölümle ilgili anlatımlar söz konusu çalışmaya açılım sağlayan kuramsal çerçeve ile sınırlı tutulmalıdır. Kuram bölümü araştırmanın dayandığı alan ve konu ile bağlantılı olmak üzere en fazla 800 sözcük olmalıdır. Yazar/yazarlar isterse giriş ile kuram ve ilgili çalışmalar bölümlerini "Giriş" bölümü kapsamında tek bir başlık altında da hazırlayabilir.

İLGİLİ ÇALIŞMALAR: Bu bölümde makale konusuna giren alanda daha önce gerçekleştirilmiş benzer araştırmalara yer verilir. İlgili çalışmalar bölümüne çeşitli yazarlar literatür (alanyazın) taraması örneğinde olduğu gibi farklı isimler verebilmektedir. Söz konusu araştırmalarda hangi konuların hangi yöntemle incelendiği hangi sonuçlara ulaşıldığı vb. konulara kısaca burada değinilir. Ayrıca makalenin ilgili alana getirdiği katkının belirlenmesi açısından da ilgili çalışmalara yer verilmesi önemlidir. Makale yazarı ilgili alanda var olan hangi boşlukta bilime katkıda bulunduğunu ortaya koyabilmesi için ilgili çalışmalar bölümünün eksiksiz bir şekilde hazırlanması gerekmektedir.

YÖNTEM: Bu bölümde, şimdiki kadar yapılan açıklamaların ışığında var olan veya olduğuna inanılan sorunun ve çözümünün ortaya konulabilmesi için yürütölen araştırmaya ait bilgiler açıklanır. Çalışmada kullanılacak yaklaşımlar ve yöntemin tam bir betimlemesi yapılır. Bu bilgilerin verilmesinin esas amacı kullanılan yöntemin izlenmesi ile bir başka araştırmacının ayısını tekrarlamasına olanak tanınmasıdır. Bu nedenle yöntem bilimsel bilginin temeli olan tekrar edilebilirlik koşulu için yeterli açıklıkta anlatılmalıdır. Bu bölümde ayrıca, anakütlenin özellikleri, bilgi toplama tekniği, niçin bu veri toplama tekniğinin tercih edildiği, tekniğin avantajlı ve dezavantajlı yönlerine ilişkin açıklamalar yer alır. Araştırmada veri derlemede kullanılan aracın geliştirilme aşamaları ve içeriği gibi konular olabildiğinde ayrıntılı bir şekilde açıklanır. Araştırma alan araştırma tekniklerinden biri ile gerçekleştirilmiş ise seçilen örnekleme tekniği ve bu tekniğin tercih edilme nedenleri açıklanır. Çalışma, "toplubakış makalesi (veya derleme)" yani literatür incelemesi içeriğinde hazırlanmış ise, yöntem bölümünde açıklanan konular dikkate alınmayabilir.

ANALİZ VE BULGULARIN YORUMLANMASI: Yöntem ile ilgili açıklamaların ardından araştırmanın esasını teşkil eden verilerin analizinin yapıldığı bölüme sıra gelir. Elbette ki analiz bölümü veri derlemeye dayalı olan araştırmalar için geçerlidir. Derleme (toplu bakış) türü makalelerde analiz bölümü genellikle bulunmaz. Buradaki açıklamalar genel olarak alan araştırma teknikleri ile derlenen verilerin analizi üzerine yapılmaktadır. Analiz çeşitidinin seçimi, istatistiksel testler, güven aralığı, istatistiksel testlerin tercih edilme nedeni vb. noktalar bölümün giriş kısmında açıklanır. Bunlar yapıldıktan sonra sıra bulguların yorumlanması gelmiştir. Bulguların yorumlanması bölümünde ise verilerin analizi ile elde edilmiş bulguların sunumu yapılır. Bulgular araştırma sorularına başka deyişle hipotezler ile değerlendirilerek organize edilir. Hipotezlerin ışığında veriler incelenir ve yorumlanır. Bulguların hipoteze uygunluğu değerlendirilir. Sunum biçimi; tablo, grafik veya şekillerden biri veya birkaçı ile gerçekleştirilebilir. İstatistiksel analiz sonuçlarının sunumu da bu bölümde yer alır. Bulguların yorumlanması bölümünde bulguların tekli ikili veya çoklu tablolar biçiminde istatistiksel testlerin sonuçları ile birlikte sununun tercih edilmesi yerinde olacaktır. Böylelikle hangi testin hangi veriler üzerine uygulandığına ilişkin bilgiler daha açık bir şekilde anlaşılır. Bulguların yorumlanması bölümünde örnekleme ilişkin genel bilgiler (demografik veriler) araştırmadan elde edilen bilgiler olmak üzere iki aşamada sunulmalıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular ise kendi arasında bir veya birkaç aşamalı olarak sunulabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus makalede gereğinden fazla kullanılan açıklamaları tablolar ile boğmamaktır. Mümkün olduğunca tablolar birleştirilmeli ya da araştırma amacı/sorunu ile doğrudan ilgili olmayan tablolar kullanılmamalıdır. Ayrıca genel bilgilerin tek bir tablo halinde sunulmasında yarar vardır. Tablo sayısı, kesinlikle 5-6'yı aşmamalıdır. Bu sayıyı aşan ve yer verilmesinin çalışmanın eksik açıklanacağının düşünöldüğu durumlarda, makaleyi dergiye önermeden önce, dergi editörü ile irtibat kurulmalıdır.

SONUÇ: Makaleden elde edilen sonuçların özetlendiği gerektiği durumlarda genellemelerin yapıldığı bölümdür. Bu bölüm ele alınan sorunun kısa bir tekrarı ile başlamalı ve bunu elde edilen sonuçların kısa bir özeti izlemelidir (uygulamalı çalışmalar için). İfadeler kısa ve öz olmalıdır. İlgili literatüre yapılan olası bilimsel katkı da burada kısaca özetlenmelidir. Sonuç bölümündeki açıklamaların 400 kelimeyi geçmemesine dikkat edilmelidir.

DEĞERLENDİRME: Sonuçtan sonra yer alan bu bölümde daha sonra bu alana ilgili araştırmalarda bulunacak olanlara yol gösterici açıklamalar yapılır. Olası araştırmacılara bu alanda hangi konuların araştırılması gerektiği, araştırmalarda hangi konulara dikkat edilmesi gerektiği gibi açıklamalarda bulunulabilir. Değerlendirme bölümünün hazırlanması zorunlu olmayıp ancak yukarıdaki açıklamalar doğrusunda hazırlandığında diğer araştırmacılara yol gösterici olacağı da kuşkusuzdur.

TEŞEKKÜR: Bu bölümde; yazar/lar çalışmanın hazırlanması sürecinde yardım almış oldukları kişilere; çalışmaya parasal destek sağlayan kişi kurum ya da kuruluşlara; ya da verilerin kullanılmasına izin veren kişi kurum ya da kuruluşlara teşekkür edebilir. Bu not çalışma metninin bitiminde ama referanslardan önceki kısımda yer almalıdır.

DİĞER BİLGİLER: Ek olarak gönderilen bir makalenin sağlıklı bir hakem denetiminden geçmesi ve “makale değerlendirme” aşamasının kısa sürede sonuçlanması için makale dilinin Türkçe kuralları ile bilimsel anlatım standartlarına uygun ve yapılan görgül çalışmaların sonuçları güvenilir olmalıdır. Bu konuda gerekiyorsa uzman akademisyenlerden yardım alınmalıdır. Makalede toplam sözcük sayısının 5000’den fazla olmamasına özen gösterilmelidir (ana metin referanslar ve tablo-şekiller dahil). Yazılarda Türk Dil Derneği’nin yazım kılavuzu temel alınmalı yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Konu ile ilgili uluslararası literatürde yer edinmiş teknik kavramların metin içinde yer aldığı ilk yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir.

REFERANS VERME: Sadece metin içerisinde belirtilen çalışmalara ‘kaynakça’ kısmında yer verilmelidir. Bu bölümde eksik (metinde belirtilmiş ancak ‘kaynakça’ kısmında yer almayan) ya da fazla (metin içerisinde belirtilmemiş ancak ‘kaynakça’ kısmında yer alan) kaynak isimlerine yer verilmemesine özen gösterilmelidir. Kaynaklar yazarların soyadına göre alfabetik sıra ile verilmelidir. Türkçe ile yabancı kaynaklar ya da makaleler ile kitaplar için ayrı bir sınıflandırma yapmadan tek bir liste oluşturulmalıdır.

Metin içerisinde: İlgili çalışmalara yapılacak atıflarda yazarların soyadları ve yayın tarihi kullanılır. Örneğin;

Dener (1996) ...

Dener’e (1996) göre....

Uysal ve Crompton (1985)....

Uysal ve Crompton’a (1985) göre....

Yazar sayısı üçten fazla olan eserlere metin içerisinde yapılacak atıflarda sadece ilk yazarın soyadı yazılarak sonrakiler (vd) şeklinde belirtilecektir. Örneğin;

Timur vd. (2000) ....

Timur ve arkadaşları (2000) ... ..

(Timur vd. 2000). ....

(Timur ve arkadaşları 2000).

Parantez içerisinde cümle sonunda birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise, kaynaklar yayın tarihi sırasına göre verilmelidir (en eskiden en yeniye doğru). Örneğin;

(Dener 1996; Uysal 1998; Morrison 2002) gibi.

KAYNAKÇA DÜZENİ: Atıf yapılan bütün kaynaklar cilt, sayı ve sayfa numarasının tümünü kapsmalıdır. Kaynakların listesine çalışmanın sonunda ve aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi yazarların soyadı sırasına göre yer verilmelidir. Kaynakça bölümünde yer alacak kaynak sayısı en az 20 en fazla 40 olmalıdır. Daha az veya daha fazla sayıda kaynak gösterenlerin çalışmaları değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Sürelili Yayınlar / Dergiler:

Yücelt U. ve Marcella M. (1996). Services Marketing in the Lodging Industry: An Empirical Investigation, *Journal of Travel Research*, 34 (4): 32- 38.

Kitaplar:

Witt E. S. ve Witt C. A. (1992). *Modelling and Forecasting in Tourism*. Londra: Academic Press.

Kitap Bölümleri:

Uysal M. ve Hagan L. A. R. (1992). Motivations of Pleasure Travel and Tourism. İçinde; M. Khan M. Olsen ve T. Var (Editörler) *VNRs Encyclopedia of Hospitality and Tourism* (ss. 798-810). New York: Van Nostrand Reinhold.

Tez Çalışmaları:

Timur A. (1978). Turizm Fiyat Enflasyon İlişkileri (*Basılmamış Doktora Tezi*). İzmir: Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi.

İnternetteki Makaleler:

Elektronik Reference Formats Recommended by the American Psychological Association. (19 Kasım 1999). Washington DC: American Psychological Association <http://www.apa.org/journals/webref.html> adresinden alınmıştır (Ziyaret tarihi: 13.11.2016).

İnternette diğer tür doküman ve bilgilere atıfta bulunulması durumunda <http://www.apa.org/journals/webref.html> adresinde yer alan Elektronik Reference Formats Recommended by the American Psychological Association başlığı altındaki açıklamalar dikkate alınmalıdır.

Kaynakça gösterme ile ilgili dikkat edilmesi gereken bazı konular: a) Yayınlar için kent ismi verilecek ise, ilgili kentin Türkçe yazılışına yer veriniz (London yerine Londra gibi). b) Basım sayıları için de Türkçe açıklamaya yer veriniz (First Edition yerine Birinci Baskı gibi). c) Kitaplar içerisinde yer alan bölüm yazıları için “in” yerine “içinde” yazınız. d) Lütfen kaynak gösterimindeki ayrıntılara dikkat ediniz.

TABLO ŞEKİL VE FOTOĞRAFLAR: Makale ile ilgili diğer bütün ekler özenle hazırlanmalı ve metin içerisinde yer almalıdır. Tablolar ana metine atıf yapılmadan anlaşılır bir şekilde olmalı tablo başlığının yanı sıra kolonlar için de başlık verilmelidir. Çok uzun ya da çok geniş tablolardan kaçınılmalıdır. Bir makale içerisinde en fazla beş tabloya yer verilmelidir. Çok gerekli olmayan hallerde demografik veri içerikli tablolara yer verilmemelidir. Bu sınırı aşan ve makaleyi tablolara dolduran çalışmalar değerlendirmeye alınmayacaktır. Şekil ve grafikler sade olmalı ve başlık içermelidir.

BAZI ETİK KONULARI: Zaman zaman turizm alanında da bilim etiği ihlalleri ortaya çıkabilmektedir. Akademik alandaki bir kurumda görevli olsun veya olmasın, bilerek veya bilmeyerek yapılan bazı etik ihlalleri yıllar sonra bireylerin önüne gelebilmekte ve vahim sonuçları olabilmektedir. O nedenle, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’ne önerilecek makalelerin hazırlanması ve özenilmesinde; “intiha”, “dilimleme”, “uydurma (fabrikasyon)”, “çarpıtma”, “destek belirtmeme”, “yazarlıkla ilgili konular (yazar adı belirtmeme, yazarlık sıralaması, yazarlık hakkı, vs.)” ve diğer bilim etiğinde uyulması gereken hususlara uyulmasında gerekli özenin gösterilmesini bekliyoruz.

YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞ VE FOTOĞRAFLARI: Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nin Yıl 27, Sayı 1 sayısından itibaren yazarların özgeçmiş ile fotoğraflarına yer verilmeye başlanmıştır. Yazarların aşağıdaki özgeçmiş şablonuna göre hazırlayacakları özgeçmişleri ile yüksek çözünürlüklü olarak taranmış bir fotoğraflarını makaleyi önerirken göndermeleri gerekmektedir.

Özgeçmiş hazırlama şablonu:

..... Üniversitesi ..... Fakültesi/Yüksekokulu’ndan (var ise bölüm de belirtilmeli) mezun oldu (YIL). Yüksek lisans derecesini ..... Üniversitesi’nden ..... dalından (YIL), doktora derecesini de ..... Üniversitesi’nden ..... dalından aldı (YIL). ..... Üniversitesi’nde çalışmaya başladı (YIL) (Üniversite dışında başka kurum veya kuruluşlarda çalışılmış ise, burada sırasıyla belirtilmeli). (Var ise) Doçentlik unvanını ..... alanında aldı (YIL). (Var ise) Profesörlüğe ..... Üniversitesi’nde yükseltildi (YIL). Halen ..... Üniversitesi ..... Fakültesi/Yüksekokulu’nda görev yapmaktadır. Temel çalışma alanı/ları ....., ...’dır.